

Universitat Autònoma de Barcelona

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi doctoral i la seva utilització ha de respectar els drets de la persona autora. Pot ser utilitzada per a consulta o estudi personal, així com en activitats o materials d'investigació i docència en els termes establerts a l'art. 32 del Text Refós de la Llei de Propietat Intel·lectual (RDL 1/1996). Per altres utilitzacions es requereix l'autorització prèvia i expressa de la persona autora. En qualsevol cas, en la utilització dels seus continguts caldrà indicar de forma clara el nom i cognoms de la persona autora i el títol de la tesi doctoral. No s'autoritza la seva reproducció o altres formes d'explotació efectuades amb finalitats de lucre ni la seva comunicació pública des d'un lloc aliè al servei TDX. Tampoc s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant als continguts de la tesi com als seus resums i índexs.

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis doctoral y su utilización debe respetar los derechos de la persona autora. Puede ser utilizada para consulta o estudio personal, así como en actividades o materiales de investigación y docencia en los términos establecidos en el art. 32 del Texto Refundido de la Ley de Propiedad Intelectual (RDL 1/1996). Para otros usos se requiere la autorización previa y expresa de la persona autora. En cualquier caso, en la utilización de sus contenidos se deberá indicar de forma clara el nombre y apellidos de la persona autora y el título de la tesis doctoral. No se autoriza su reproducción u otras formas de explotación efectuadas con fines lucrativos ni su comunicación pública desde un sitio ajeno al servicio TDR. Tampoco se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al contenido de la tesis como a sus resúmenes e índices.

WARNING. The access to the contents of this doctoral thesis and its use must respect the rights of the author. It can be used for reference or private study, as well as research and learning activities or materials in the terms established by the 32nd article of the Spanish Consolidated Copyright Act (RDL 1/1996). Express and previous authorization of the author is required for any other uses. In any case, when using its content, full name of the author and title of the thesis must be clearly indicated. Reproduction or other forms of for profit use or public communication from outside TDX service is not allowed. Presentation of its content in a window or frame external to TDX (framing) is not authorized either. These rights affect both the content of the thesis and its abstracts and indexes.

Doctorat en Demografia
Departament de Geografia/Centre d'Estudis Demogràfics
Universitat Autònoma de Barcelona

La immigració francesa a l'Àrea de Barcelona a l'Època Moderna (segles XV, XVI i XVII)

Tesi doctoral

Doctorand

Miquel Amengual Bibiloni

Directores

Prof. Anna Cabré Pla

Dra. Joana Maria Pujadas-Mora

UAB
Universitat Autònoma de Barcelona

 CED
Centre d'Estudis
Demogràfics

*“Rossinyol, que vas a França,
encomana'm a la mare”*

Cançó tradicional catalana

“Diu el bisbe de Comenja: Qui no treballa no menja”

Refrany popular català

“Van deixar plegats Aurelhan, el seu poble, i el país on van néixer per anar a fer fortuna a aquest altre vessant dels Pirineus. Volien acostar-se a Barcelona, fins a descobrir el mar, aquella meravella somniada”

Joan Soler i Amigó

“Bernat Bertrand i la seua dona, que tot el que posseïen per alimentar-se, ells i els seus fills, era un miserable camp de setze sétérées, el pastor Joanòt Drot que, quan els temps eren durs, es veia obligat a manllevar vi i blat, i els germans Faur, mitgers que devien tants endarreriments de les terres que conreaven que els propietaris els havien portat al davant de la justícia.”

Natalie Z. Davis

AGRAÏMENTS

Les primeres paraules d'aquesta tesi doctoral no podrien ser més que d'agraïment per a les dues persones que, per davant de tot, l'han feta possible, les meves directores, la Professora Anna Cabré i la Doctora Joana Maria Pujadas-Mora. A la Professora Cabré per haver dipositat la seva confiança a qui era jo a les acaballes de l'any 2012, un historiador medievalista que just sabia obrir un full d'Excel per a fer-hi una multiplicació, obrint-me així les portes de la disciplina de la Demografia Històrica. I fent-ho, a més a més, amb un tema de tesi pel qual la Professora Cabré sent una estima tan especial com és la immigració francesa. Així mateix, també, per la saviesa mostrada al llarg de tots aquests anys, essent capaç de capgirar tota la meva limitada perspectiva amb una sola frase. A la Dra. Pujadas-Mora, qui em va llençar l'ham que em retornaria de Mallorca a Barcelona, quan la meva estança a l'illa semblava definitiva, qui ha estat la meva principal avaladora en moments de dubte, qui m'ha proposat per a destins pels quals, segurament, hi havia millors candidats que jo. Per l'enorme quantitat de temps dedicat a la lectura i a la relectura, a la més minuciosa i meticulosa de les revisions. Per la proximitat, per haver sabut negociar els límits, per ser l'oratge que ha fet apuntar el penell en la direcció correcta.

Continuar afegint que aquesta tesi ha estat possible gràcies al finançament del projecte *Five Centuries of Marriages (5CofM)*, ERC-2010 AdG_2969796, dirigit per la Professora Anna Cabré. De la mateixa manera, he de mostrar el meu profund agraïment pel suport mostrat al Centre d'Estudis Demogràfics (CED) i al seu director, Albert Esteve, així com al Departament de Geografia de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), per ser el meu aixopluc durant aquests anys, posant al meu abast tots els recursos necessaris i permetent la meva formació en el camp de la investigació demogràfica. Una formació que s'ha centrat en l'assistència a les classes del Màster en Estudis Territorials i de la Població, impartit a la casa, i, sobretot, en la meva participació a la European Doctoral School of Demography (EDSD), un dels més prestigiosos cursos en Demografia a nivell mundial, amb els principals experts, en el segon any en què va tenir lloc la Szkoła Główna Handlowa w Warszawie (SGH)/Warsaw School of Economics, de la ciutat de Varsòvia, el curs 2014/2015, així com als cursos preparatoris al Max Planck Institute for Demographic Research (MPIDR) de Rostock, Alemanya. En aquest punt, no voldria oblidar el treball de tot l'*staff* administratiu del CED i el seu imprescindible treball logístic que ha fet possible tot el suport mencionat. Així mateix, voldria donar les gràcies a Ramon Rovira i Tubella,

de la Societat Catalana de Genealogia, per haver-me facilitat l'accés a la còpia de la *Matrícula de Francesos de 1637* que custodia aquesta entitat, la qual m'ha facilitat enormement la tasca investigadora.

Vull continuar donant les gràcies als que han estat els meus companys de projecte i de despatx al llarg de tots aquests anys, en el que ha estat un trajecte basat en l'aprenentatge mutu, la companyonia i la solidaritat. Un trajecte metafòric i literal, que ens ha portat a compartir hores i hores, també als principals congressos internacionals als quals hem tingut la oportunitat d'assistir plegats: Albacete, Budapest, València, Cadis, Leuven... I vull començar pel meu company, el meu amic, Joan Pau Jordà, qui em posà per primera vegada en contacte amb el món dels estudis de la població, fent que les nostres trajectòries, vital i acadèmica, transcorreguessin, de nou, paral·leles, i sense el qual mai hauria passat per aquesta etapa de la meua vida. Resulta impossible resumir tot allò compartit. Així doncs, moltes gràcies també a Miquel Valls, home dels mapes, senyor de les geografies i patumaire devot per tot l'ajut a l'hora de confeccionar mapes i tantes altres coses; Conchi Villar, assessora en matèria d'ocupacions i consellera en els viatges de ferrocarril; Gabriel Brea, marxista brasiler-eivissenc, per posar el contrapunt crític i facilitar-me alguns càlculs per a l'elaboració del capítol 7 ("els cafès seran sempre nostres"); Jordi Gumà, assessor estadístic i informàtic, sobretot en les meves primeres passes com a usuari de programari estadístic; Kenneth Pitarch (Uep, com anam!?), per ajudar-me a desconnectar en tantes ocasions; gràcies Ainhoa Alustiza, Enrique Ortega, Eulàlia Camps, Esteve Dot, Albert Garcia i Antonio Medina.

No menys important és l'agraïment als meus companys i amics del Centre d'Estudis Demogràfics, tant aquells amb els quals, junts, hem compartit, experimentat, gaudit i sofert el camí que és elaborar una tesi doctoral, com aquells que ja se'ns havien avançat i han estat un suport moral de primer ordre: Antía Domínguez, assessora estadística principal (Ey, vamos a comer ya, no? Bikiños!), Joan Sales i Favà (necessito que em preparis un *Orillas del Vístula*), Núria García (ens veiem per San Lorenzo de Roma?), Elizabeth Florez, Toni López, Chia Liu, Amalia Gómez, Juan Galeano, Mariona Lozano, Paolo Chevalier, Carolina Saavedra, Ester Angulo, Sebastián Ruiz, Fernando Ruiz-Vallejo, Marcela García, Sarahí Rueda, Victoria Sanjuan, Pinar Köksel, Eva Maria Mera. De la mateixa manera, als meus companys de la EDSO, amb els quals compartírem un intens any a la freda Varsòvia, especialment Flavia Santi (*cara amica*, també assessora estadística,

com no), Marília Nepomuceno, Sara Fioravanti, Klara Capková, Catalina Torres, Fazle Rabbi, Francesco Cerza, Johanna Stærk, Jenny García, Alessio Buonomo, Endale Birhanu, Liliana Andriano i Jonas Schöley.

No voldria deixar de donar les gràcies a una sèrie de persones que, ja sigui perquè pertanyen al món de la recerca historiogràfica i demogràfica, ja sigui perquè han passat per l'experiència de portar a terme una tesi doctoral, o ambdues coses, al llarg d'aquests anys m'han anat proporcionant una sèrie de consells i recomanacions, de compartir i comparar experiències que m'han ajudat molt a l'hora de prendre decisions: Pere Sales, Francisco Alfaro, Fèlix Retamero, Isabel Moll, Òscar Jané, Gemma Peralta, Xisca Sureda, Gabriel Mayol, Margalida Tomàs o Manel Guijon Amengual, primer doctor de la família, entre molts d'altres.

Ja fora de l'àmbit universitari, he de donar les gràcies a totes aquelles persones del meu voltant i col·lectius dels quals he participat, que han fet tant rica i agradable la meua estança a Barcelona, oferint-me sempre refugi i, alhora, escapada i facilitant-me tots els aspectes del dia a dia. Gràcies, idò, als diferents habitants del nostre preciós i lluminós piset del carrer Tordera de la vila de Gràcia (Albert, Anna, Mireia, Martí, Kaelig, Toni, Ainhoa, Andrea, i a en Felip, el millor llogater del món); gràcies al col·lectiu Illencs (Guillem, Toni, Xisca, Raquel, Glòria, Neus, Albert, Caterina, Pilar, Clara, Jaume, Biel, Núria, Marcel, Neus, Gemma, Anna, Irene, Carme; gràcies a Bartomeu Rosselló-Pòrcel, Marià Villangómez i Guillem d'Efak!); gràcies al grup de ball de bot de l'Ateneu la Barraqueta de la plaça Raspall, pels punts, voltes, bots i peus-rossec i rialles (Rosa, Enric, Toni-Lluís, Anna, Júlia, Pili, Txell, Aina, Cati, Emma, Teje, Messe, Mireia, Joanra, Jan, Neus...); gràcies a l'Espai Mallorca, molt especialment a la comissió de llibreria (Laia, Teresa, Josep, Miquel, Toni...). Moltes gràcies també a totes aquelles persones amb les que al llarg d'aquests anys hem compartit tantes i tantes estones, cerveses, concerts, sortides i excursions i tot tipus d'esdeveniment: Carme Kellner, Maria Triay, Maria Pastor, Dani Vilaseca, Catalina Serra, Marga Cladera, Magdalena Serra, Brahim i Monika, Maria Gelabert, Mar Garcia, Clàudia Fontserè, també als "joters" i a tota la gent de medicina.

Vull agrair també tot el suport rebut des de Mallorca, molt especialment per part dels meus pares, els quals, malgrat les dificultats per sortir endavant en una illa venuda al turisme, sempre han apostat per la meua formació i han estat un puntal tothora que l'he necessitat. Resulta molt curiós pensar en la manera amb la qual m'he retrobat amb aquell "rossinyol

que vas a França...” que tantes vegades em va fer adormir-me d’infant. Igualment, vull tenir presents els amics de Pollença i els meus companys en la carrera d’Història de la UIB.

Moltes gràcies Barcelona, ara i sempre la meva segona llar, pels anys viscuts, per no fer-te’m massa gran i angoixant abans de temps, per les llargues passejades solitàries descobrint tants racons màgics que no desvetllaré. Com diu l’escriptora mallorquina Lluïcia Ramis, “Barcelona és com un amant. L’odiï, no l’entenc. No sé què hi faig. No acab d’entendre per què no es protegeix més. Per què viu acomplexada i es ven tan barata? Malgrat això, te l’estimes.” Gràcies, també, a tots els meus refugis particulars, literatura, música, cinema, còmics, companys inseparables.

Ja per acabar, tot i la insuficiència de les paraules, vull mostrar el meu agraïment més profund a la persona que m’ha acompanyat al llarg de tot el camí, no sempre fàcil, que ha estat aquesta tesi doctoral. A la que ha estat al meu costat en moments de crisi, dubte, angoixa, de decisions males de prendre, però també en les petites victòries i moments de satisfacció. Amb la qual hem compartit tants moments quotidians i ens hem escapat quan calia desconnectar, són tant els llocs i els quilòmetres recorreguts a bord del vell Polo gris: Girona, Beví, Sant Aniol, Carcassona i Tolosa, Tarragona i la Conca de Barberà, Solsona, la Cerdanya, el Priorat, Banyoles... A la que va venir fins a Polònia tantes vegades com va poder. En definitiva, a la persona amb la qual hem crescut junts i ens hem cuidat mútuament aquests darrers sis anys. Gràcies, Margalida.

ÍNDIX GENERAL

RESUM	23
RESUMEN	25
ABSTRACT	27
INTRODUCCIÓ	31
CAPÍTOL 1. ESTAT DE LA QÜESTIÓ	45
1.1. Marc teòric	47
1.2. La immigració francesa a la Monarquia Hispànica	49
1.3. La immigració francesa a la Catalunya moderna	54
1.3.1. Fonts per a l'estudi de la immigració francesa	59
1.3.2. Característiques generals de la immigració francesa a la Catalunya moderna	60
1.3.3. Anàlisi territorial dels estudis sobre la immigració francesa a Catalunya	63
1.3.4. Com es casaven els francesos a Catalunya?	79
CAPÍTOL 2. FONTS DOCUMENTALS I BASES DE DADES	81
2.1. Els <i>Llibres d'Esposalles</i> de la Catedral de Barcelona i la <i>Barcelona Historical Marriage Database</i>	83
2.1.1. Els <i>Llibres d'Esposalles</i> , història i descripció d'una font documental	83
2.1.2. La <i>Barcelona Historical Marriage Database</i> , una base de dades única	89
2.1.3. Els <i>Llibres d'Esposalles</i> com a font d'estudi per a la immigració francesa	97
2.2. Els expedients matrimonials de l'Arxiu Diocesà de Barcelona	99
2.3. La <i>Matrícula de francesos de 1637</i>	105
CAPÍTOL 3. METODOLOGIA	117
3.1. Harmonització de les bases de dades	119
3.1.1. Harmonització de noms i cognoms	119
3.1.2. Harmonització de les ocupacions	122
3.1.3. Harmonització de la informació geogràfica	125
3.2. El tractament cartogràfic	127
3.2.1. El mapa de l'Àrea de Barcelona	128
3.2.2. El mapa del litoral català	131
3.2.3. El mapa de les diòcesis franceses	133
3.3. Mètodes d'anàlisi de la informació	136

3.3.1. La vinculació de fonts: el <i>Nominative Record Linkage</i>	136
3.3.2. Anàlisi descriptiva	143
3.3.3. Anàlisi del residu estandarditzat	143
3.3.4. Anàlisi multivariable	144
CAPÍTOL 4. ORÍGENS I DESTINS DE LA IMMIGRACIÓ FRANCESA A L'ÀREA DE BARCELONA (1481-1649)	147
4.1. La cronologia i la intensitat de la immigració francesa a l'Àrea de Barcelona en Època Moderna	150
4.1.1. Límit baixmedieval i primera fase ascendent (1451-1520)	153
4.1.2. Ascens amb oscil·lacions (1521-1565)	154
4.1.3. La plenitud migratòria (1566-1610)	155
4.1.4. Període decreixent (1611-1643)	156
4.1.5. El ritme migratori en els expedients matrimonials	157
4.2. Les zones de procedència dels immigrants	159
4.2.1. Les zones de procedència segons els expedients matrimonials i la Matricula de 1637	165
4.3. Les zones d'establiment dels immigrants a l'Àrea de Barcelona	170
4.3.1. L'assentament dels immigrants francesos al conjunt de la diòcesi de Barcelona	176
4.3.2. L'assentament dels immigrants francesos al litoral català	179
CAPÍTOL 5. EL PERFIL SOCIODEMOGRÀFIC DELS IMMIGRANTS FRANCESOS	187
5.1. El perfil demogràfic	193
5.1.1. Distribució per sexes	193
5.1.2. L'estat civil	195
5.1.3. L'edat en immigrar	199
5.2. El perfil ocupacional	204
5.2.1. Les ocupacions dels francesos	204
5.2.1.1. Estructura social segons origen i residència	211
5.2.1.2. Els treballadors temporers en la <i>Matricula de francesos de 1637</i>	217
5.2.2. Trajectòries laborals	221
5.2.3. L' <i>status</i> social. Les taxes pagades als <i>Llibres d'Esposalles</i>	227
5.2.4. El poder d'adquisició. Les propietats declarades a la <i>Matricula de 1637</i>	232
CAPÍTOL 6. UNA MIRADA A LES DONES FRANCESES	239
6.1. Ritme cronològic de la immigració femenina	245
6.2. Les zones de procedència de les dones franceses	248

6.3. Les zones d'establiment de les dones franceses	253
6.4. L'estat civil i l'edat en immigrar	256
6.5. Les ocupacions i l'estructura social dels pares de les franceses	258
6.6. Altres indicadors socioeconòmics	265
6.6.1. Les taxes pagades als <i>Llibres d'Esposalles</i>	265
6.6.2. Les propietats declarades a la <i>Matricula de francesos 1637</i>	267

CAPÍTOL 7. AMB QUI ES CASA VEN ELS FRANCESOS? ESTRATÈGIES

MATRIMONIALS D'UN GRUP IMMIGRAT	269
7.1. Estratègies matrimonials d'Antic Règim	271
7.1.1. Homogàmia vs. <i>Intermarriage</i>	271
7.1.2. Estratègies matrimonials dels immigrants	275
7.1.3. Estratègies matrimonials de la dona vídua	277
7.2. L'edat d'accés al matrimoni dels immigrants francesos	279
7.3. El comportament matrimonial dels immigrants francesos a l'Àrea de Barcelona	285
7.3.1. Grau d'endogàmia territorial	286
7.3.1.1. Homes	286
7.3.1.2. Dones	291
7.3.2. Grau d'endogàmia social	294
7.3.2.1. Homes	294
7.3.2.2. Dones	300
7.3.3. Matrimonis de vídues i francesos	308
7.4. Els determinants del comportament matrimonials dels marits francesos	322

CAPÍTOL 8. EL DESTÍ DE LA IMMIGRACIÓ. ELS FILLS DELS FRANCESOS I

LA MOBILITAT INTERGENERACIONAL	331
8.1. Nombre de fills dels immigrants francesos	335
8.2. Transmissió i mobilitat intergeneracional	337
8.3. Determinants de la mobilitat intergeneracional	349

CONCLUSIONS I DISCUSSIÓ

1. Conclusions generals	361
2. Discussió	370
3. Valoració i limitacions de les fonts i els mètodes utilitzats	374
4. Futures vies de recerca	377

CONCLUSIONS AND DISCUSSION	381
1. Conclusions	383
2. Discussion	392
3. Evaluation and limitacions of the sources and methods used	395
4. Futures lines of research	399
BIBLIOGRAFIA CITADA	401

ÍNDIX DE FIGURES

ÍNDIX DE GRÀFICS

Capítol 2

GRÀFIC 2.1. <i>Casos de la BHMD en els quals hi consta el nom dels progenitors i dels marits difunts. Oficialitat de Barcelona, 1451-1905.</i>	90
GRÀFIC 2.2. <i>Casos de la BHMD en els quals hi consta el primer cognom. Oficialitat de Barcelona, 1451-1905.</i>	91
GRÀFIC 2.3. <i>Casos de la BHMD en els quals hi consta l'ocupació. Oficialitat de Barcelona, 1451-1905.</i>	92
GRÀFIC 2.4. <i>Casos de la BHMD en els quals hi consten l'origen, la residència i la parròquia de celebració. Oficialitat de Barcelona, 1451-1905.</i>	93
GRÀFIC 2.5. <i>Casos de la BHMD en els quals hi consta l'estat civil dels contraents. Oficialitat de Barcelona, 1451-1905.</i>	94

Capítol 3

GRÀFIC 3.1. <i>Proporció de links obtinguda per als cognoms més habituals entre els francesos registrats a Barcelona i casats amb dona catalana i la Barcelona Historical Marriage Database.</i>	140
--	-----

Capítol 4

GRÀFIC 4.1. <i>Nombre de matrimonis i percentatge de marits francesos. Oficialitat de Barcelona, 1451-1643.</i>	152
GRÀFIC 4.2. <i>Percentatge de marits per origen conegut. Oficialitat de Barcelona, 1451-1643.</i>	153
GRÀFIC 4.3. <i>Ritme migratori dels francesos en els Llibres d'Esposalles i les Informacions matrimonials. Oficialitat i diòcesi de Barcelona, 1451-1643.</i>	158
GRÀFIC 4.4. <i>Distribució de marits francesos segons zona d'origen. Oficialitat de Barcelona, 1538-1545, 1572-1595.</i>	160
GRÀFIC 4.5. <i>Distribució de marits francesos segons zona d'origen i any (mitjana mòbil 5 anys). Oficialitat de Barcelona, 1538-1545, 1572-1595.</i>	161
GRÀFIC 4.6. <i>Distribució de marits francesos amb origen específic conegut segons bisbat d'origen i any (mitjana mòbil 5 anys). Oficialitat de Barcelona, 1538-1545, 1572-1595.</i>	163
GRÀFIC 4.7. <i>Distribució de marits francesos segons zona d'origen. Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.</i>	165
GRÀFIC 4.8. <i>Distribució de marits francesos segons zona d'origen i any (mitjana mòbil 5 anys). Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.</i>	166
GRÀFIC 4.9. <i>Distribució dels declarants francesos segons zona d'origen. Costa catalana, 1637.</i>	168
GRÀFIC 4.10. <i>Distribució de marits francesos segons origen en cada zona de residència. Oficialitat de Barcelona, 1572-1595.</i>	175
GRÀFIC 4.11. <i>Distribució de marits francesos segons origen en cada deganat. Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.</i>	178
GRÀFIC 4.12. <i>Distribució de marits francesos segons origen en cada tram de litoral. Costa catalana, 1637.</i>	183

Capítol 5

GRÀFIC 5.1. <i>Estat civil dels marits francesos. Oficialitat de Barcelona, 1481-1643.</i>	195
GRÀFIC 5.2. <i>Estat civil dels marits no francesos. Oficialitat de Barcelona, 1481-1643.</i>	196
GRÀFIC 5.3. <i>Estat civil dels marits francesos. Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.</i>	197
GRÀFIC 5.4. <i>Estat civil dels declarants francesos. Costa catalana, 1637.</i>	198

GRÀFIC 5.5. <i>Distribució de les edats d'arribada a Catalunya dels immigrants francesos (grups de 5 anys)</i> . Diòcesi de Barcelona, 1570-1649, i costa catalana, 1637.	201
GRÀFIC 5.6. <i>Edats mitjanes d'arribada a Catalunya segons zona d'origen</i> . Diòcesi de Barcelona, 1570-1649, i costa catalana, 1637.	202
GRÀFIC 5.7. <i>Evolució anual de l'edat mitjana d'arribada a Catalunya</i> . Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.	203
GRÀFIC 5.8. <i>Distribució per orígens geogràfics dels distints sectors econòmics</i> . Àrea de Barcelona, 1521-1643.	207
GRÀFIC 5.9. <i>Comparació de la distribució per classes socials dels immigrants francesos en tres fonts diferents i d'aquests amb els marits autòctons</i> . Catalunya, segles XVI-XVII.	209
GRÀFIC 5.10. <i>Comparació de la distribució per classes socials dels immigrants francesos de la Barcelona Historical Marriage Database segons zona d'origen</i> . Àrea de Barcelona, 1521-1643.	212
GRÀFIC 5.11. <i>Comparació de la distribució per classes socials dels immigrants francesos dels expedients matrimonials segons zona d'origen</i> . Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.	213
GRÀFIC 5.12. <i>Comparació de la distribució per classes socials dels immigrants francesos de la Matrícula de 1637 segons zona d'origen</i> . Costa catalana, 1637.	213
GRÀFIC 5.13. <i>Comparació de la distribució per classes socials dels immigrants francesos de la Barcelona Historical Marriage Database segons lloc de residència</i> . Àrea de Barcelona, 1521-1643.	216
GRÀFIC 5.14. <i>Comparació de la distribució per classes socials dels immigrants francesos dels expedients matrimonials segons lloc de residència</i> . Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.	216
GRÀFIC 5.15. <i>Comparació de la distribució per classes socials dels immigrants francesos de la Matrícula de 1637 segons lloc de residència</i> . Costa catalana, 1637.	217
GRÀFIC 5.16. <i>Distribució de les edats aproximades dels immigrants francesos amb caràcter temporer</i> . Costa catalana (exclosa Barcelona), 1637.	220
GRÀFIC 5.17. <i>Distribució del temps aproximat exercint la immigració amb caràcter temporer</i> . Costa catalana (exclosa Barcelona), 1637.	220
GRÀFIC 5.18. <i>Taxes pagades segons lloc de procedència del marit</i> . Àrea de Barcelona, 1521-1643.	228
GRÀFIC 5.19. <i>Taxes pagades pels marits francesos segons grup social</i> . Àrea de Barcelona, 1521-1643.	230
GRÀFIC 5.20. <i>Taxes pagades pels marits autòctons segons grup social</i> . Àrea de Barcelona, 1521-1643.	230
GRÀFIC 5.21. <i>Proporció d'amore dei pagada per marits autòctons i immigrants francesos</i> . Àrea de Barcelona, 1521-1643.	231
 Capítol 6	
GRÀFIC 6.1. <i>Percentatges d'esposes i pares de l'esposa francesos sobre el total de matrimonis de la BHMD</i> . Oficialitat de Barcelona, 1451-1643.	246
GRÀFIC 6.2. <i>Percentatges de marits, esposes i pares de l'esposa francesos sobre el total de matrimonis de la BHMD</i> . Oficialitat de Barcelona, 1451-1643.	246
GRÀFIC 6.3. <i>Nombres absoluts de marits i esposes francesos dels expedients matrimonials (mitjana mòbil de 5 anys)</i> . Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.	247
GRÀFIC 6.4. <i>Distribució de pares de l'esposa francesos segons zona d'origen</i> . Oficialitat de Barcelona, 1538-1545, 1572-1595.	249
GRÀFIC 6.5. <i>Distribució d'esposes franceses segons zona d'origen</i> . Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.	251
GRÀFIC 6.6. <i>Estat civil de les esposes franceses</i> . Àrea de Barcelona, 1481-1643.	257
GRÀFIC 6.7. <i>Comparació de la distribució per classes socials dels pares de l'esposa francesos en dues fonts diferents i d'aquests amb els pares autòctons</i> . Diòcesi de Barcelona, segles XVI-XVII.	263
 Capítol 7	
GRÀFIC 7.1. <i>Distribució de les edats aproximades d'accés al matrimoni dels marits francesos</i> . Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.	280

GRÀFIC 7.2. <i>Distribució dels anys aproximats de residència a Catalunya dels marits francesos en el moment de contraure matrimoni.</i> Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.	281
GRÀFIC 7.3. <i>Evolució anual dels anys de residència a Catalunya en el moment de contreure matrimoni i de l'edat mitjana d'accés al matrimoni (mitjanes mòbils de 5 anys).</i> Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.	283
GRÀFIC 7.4. <i>Distribució de les edats aproximades d'accés al matrimoni de les esposes franceses.</i> Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.	284
GRÀFIC 7.5. <i>Distribució de l'origen del pare de l'esposa segons l'origen del marit.</i> Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.	287
GRÀFIC 7.6. <i>Distribució de l'origen de l'esposa o del pare de l'esposa entre els marits francesos dels expedients matrimonials.</i> Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.	290
GRÀFIC 7.7. <i>Distribució de l'origen de l'esposa entre els matriculats francesos.</i> Costa catalana, 1637.	291
GRÀFIC 7.8. <i>Distribució de l'origen del marit segons l'origen del pare de l'esposa.</i> Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.	293
GRÀFIC 7.9. <i>Distribució de l'origen del marit entre les esposes franceses dels expedients matrimonials.</i> Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.	294
GRÀFIC 7.10. <i>Grau de mobilitat social matrimonial entre els marits francesos de la BHMD.</i> Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.	295
GRÀFIC 7.11. <i>Grau de mobilitat social matrimonial entre els marits autòctons de la BHMD.</i> Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.	295
GRÀFIC 7.12. <i>Grau de mobilitat social matrimonial entre els marits francesos dels expedients matrimonials.</i> Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.	299
GRÀFIC 7.13. <i>Grau de mobilitat social matrimonial entre les esposes filles de pare francès de la BHMD.</i> Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.	301
GRÀFIC 7.14. <i>Grau de mobilitat social matrimonial entre les esposes filles de pare autòcton de la BHMD.</i> Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.	301
GRÀFIC 7.15. <i>Grau de mobilitat social matrimonial entre les esposes franceses dels expedients matrimonials.</i> Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.	305
GRÀFIC 7.16. <i>Origen del marit segons la classe social del pare de l'esposa.</i> Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.	307
GRÀFIC 7.17. <i>Proporció anual d'esposes vídues entre marits francesos i autòctons (mitjana mòbil de 5 anys).</i> Oficialitat de Barcelona, 1521-1643.	310
GRÀFIC 7.18. <i>Proporció anual de marits francesos entre les esposes vídues i donzelles (mitjana mòbil de 5 anys).</i> Oficialitat de Barcelona, 1521-1643.	311
GRÀFIC 7.19. <i>Distribució de l'origen del marit difunt segons l'origen dels marits de la BHMD.</i> Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.	312
GRÀFIC 7.20. <i>Distribució de l'origen del marit difunt entre els marits francesos dels expedients matrimonials.</i> Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.	314
GRÀFIC 7.21. <i>Distribució de l'origen del marit segons l'origen del marit difunt de les esposes de la BHMD.</i> Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.	315
GRÀFIC 7.22. <i>Grau de mobilitat social matrimonial entre els marits francesos que es casen amb vídues de la BHMD.</i> Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.	316
GRÀFIC 7.23. <i>Grau de mobilitat social matrimonial entre els marits autòctons que es casen amb vídues de la BHMD.</i> Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.	317
GRÀFIC 7.24. <i>Grau de mobilitat social matrimonial entre els marits francesos que es casen amb vídues dels expedients matrimonials.</i> Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.	319
GRÀFIC 7.25. <i>Origen del marit segons la classe social del marit difunt.</i> Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.	321

Capítol 8

GRÀFIC 8.1. <i>Distribució del nombre de fills dels declarants francesos casats i vidus.</i> Costa catalana, 1637.	336
--	-----

GRÀFIC 8.2. <i>Mitjana de fills dels declarants francesos casats i vidus per grups d'edat.</i> Costa catalana, 1637.	337
GRÀFIC 8.3. <i>Distribució del nombre de fills de marits francesos localitzats.</i> Diòcesi de Barcelona, 1518-1643.	338
GRÀFIC 8.4. <i>Grau de mobilitat social intergeneracional entre els marits francesos i els seus fills.</i> Oficialitat de Barcelona, 1518-1643.	341
GRÀFIC 8.5. <i>Grau de mobilitat social intergeneracional entre els marits francesos i el primer fill casat.</i> Oficialitat de Barcelona, 1518-1643.	341
GRÀFIC 8.6. <i>Grau de mobilitat social intergeneracional entre els marits francesos i el segon fill casat.</i> Oficialitat de Barcelona, 1518-1643.	342
GRÀFIC 8.7. <i>Grau de mobilitat social intergeneracional entre els marits francesos a partir del tercer fill casat.</i> Oficialitat de Barcelona, 1518-1643.	342
GRÀFIC 8.8. <i>Grau de mobilitat social intergeneracional entre els marits francesos i els seus gendres.</i> Oficialitat de Barcelona, 1518-1643.	344
GRÀFIC 8.9. <i>Grau de mobilitat social intergeneracional entre els marits francesos i la primera filla casada.</i> Oficialitat de Barcelona, 1518-1643.	344
GRÀFIC 8.10. <i>Grau de mobilitat social intergeneracional entre els marits francesos i la segona filla casada.</i> Oficialitat de Barcelona, 1518-1643.	344
GRÀFIC 8.11. <i>Grau de mobilitat social intergeneracional entre els marits francesos a partir de la tercera filla casada.</i> Oficialitat de Barcelona, 1518-1643.	344

ÍNDEX DE TAULES

Capítol 2

TAULA 2.1. <i>Taxes d'esposalles preestablertes segons capacitat econòmica dels contraents.</i> Oficialitat de Barcelona, 1607.	95
TAULA 2.2. <i>Freqüències i percentatges de informació que contenen les variables dels expedients matrimonials referides al marit.</i> Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.	104
TAULA 2.3. <i>Freqüències i percentatges de informació que contenen les variables dels expedients matrimonials referides a l'esposa.</i> Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.	105
TAULA 2.4. <i>Freqüències i percentatges de informació que contenen les variables de la Matricula de 1637 referides als declarants francesos.</i> Costa catalana, 1637.	114
TAULA 2.5. <i>Freqüències i percentatges de informació que contenen la resta de variables de la Matricula de 1637.</i> Costa catalana, 1637.	115

Capítol 3

TAULA 3.1. <i>Exemples d'harmonització de diferents noms masculins de la Matricula de francesos de 1637.</i>	120
TAULA 3.2. <i>Exemples d'harmonització de diferents cognoms dels Llibres d'Esposalles.</i>	122
TAULA 3.3. <i>Distribució d'ocupacions normativitzades i codis HISCO aplicats en les diferents bases de dades.</i>	123
TAULA 3.4. <i>Exemples d'harmonització de diferents etiquetes ocupacionals dels expedients.</i>	125
TAULA 3.5. <i>Distribució de topònims normativitzats i codis municipals i específics aplicats en les diferents bases de dades.</i>	126
TAULA 3.6. <i>Exemples d'harmonització de geografies dels expedients matrimonials.</i>	126
TAULA 3.7. <i>Distribució dels 20 cognoms més habituals entre el total dels francesos registrats a Barcelona i casats amb dona catalana i de la mostra formada pels vinculats positivament amb la Barcelona Historical Marriage Database.</i>	140

Capítol 4

TAULA 4.1. <i>Comparació de proporcions d'immigrants segons zona d'origen en diverses fonts.</i> Barcelona, 1538-1545.	162
TAULA 4.2. <i>Comparació de proporcions d'immigrants segons zona d'origen en diverses fonts.</i> Barcelona, 1572-1595.	162
TAULA 4.3. <i>Comparació de proporcions de marits francesos entre la BHMD i diferents sèries matrimonials.</i> Oficialitat de Barcelona, 1564-1643.	174
TAULA 4.4. <i>Residència dels marits francesos per carrer o grup de carrers.</i> Barcelona, 1637.	182

Capítol 5

TAULA 5.1. <i>Distribució per sexes de la immigració francesa en tres fonts diferents.</i>	194
TAULA 5.2. <i>Comparació de la distribució per sectors econòmics dels immigrants francesos en tres fonts diferents i d'aquests amb els marits autòctons.</i> Catalunya, segles XVI-XVII.	206
TAULA 5.3. <i>Zona d'origen dels immigrants francesos amb caràcter temporer.</i> Costa catalana (exclosa Barcelona), 1637.	218
TAULA 5.4. <i>Zona de residència dels immigrants francesos amb caràcter temporer.</i> Costa catalana (exclosa Barcelona), 1637.	218
TAULA 5.5. <i>Classe social dels immigrants francesos amb caràcter temporer.</i> Costa catalana (exclosa Barcelona), 1637.	219
TAULA 5.6. <i>Distribució dels vincles trobats entre la Barcelona Historical Marriage Database i la Matricula de francesos de 1637 segons distància cronològica entre les observacions.</i>	223
TAULA 5.7. <i>Grau de mobilitat ocupacional experimentat pels immigrants francesos.</i> Oficialitat de Barcelona, 1582-1637.	224
TAULA 5.8. <i>Grau de mobilitat ocupacional experimentat pels immigrants francesos segons diferència d'anys entre les dues observacions.</i> Oficialitat de Barcelona, 1582-1637.	225
TAULA 5.9. <i>Correspondència entre la classe social d'un mateix individu en les dues observacions diferents.</i> Oficialitat de Barcelona, 1582-1637.	226
TAULA 5.10. <i>Taxes pagades per marits autòctons i immigrants francesos.</i> Àrea de Barcelona, 1521-1643.	229
TAULA 5.11. <i>Béns declarats pels registrats francesos en funció del seu estat civil.</i> Costa catalana, 1637.	233
TAULA 5.12. <i>Béns declarats pels registrats francesos en funció de l'origen de l'esposa.</i> Costa catalana, 1637.	233
TAULA 5.13. <i>Tipus de béns declarats pels registrats francesos.</i> Costa catalana, 1637.	235

Capítol 6

TAULA 6.1. <i>Comparació de la distribució per sectors econòmics dels pares d'esposa francesos en dues fonts diferents i d'aquests amb els marits autòctons.</i> Diòcesi de Barcelona, segles XVI-XVII.	261
TAULA 6.2. <i>Taxes pagades en els matrimonis on hi apareixen pares de l'esposa francesos i pares de l'esposa autòctons.</i> Àrea de Barcelona, 1481-1643.	264
TAULA 6.3. <i>Taxes pagades en els matrimonis on hi apareixen pares de l'esposa francesos i pares de l'esposa autòctons.</i> Àrea de Barcelona, 1481-1643.	266

Capítol 7

TAULA 7.1: <i>Anàlisi de correlació de Pearson entre l'edat d'accés al matrimoni i els anys de residència a Catalunya per als immigrants francesos.</i> Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.	283
TAULA 7.2. <i>Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i anàlisi de residu estandarditzat per els orígens coneguts de marits i pares de l'esposa.</i> Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.	289

TAULA 7.3. <i>Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i relatives i anàlisi de residu estandarditzat per a la classe social de marits francesos i pares de l'esposa de la BHMD.</i> Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.	297
TAULA 7.4. <i>Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i relatives i anàlisi de residu estandarditzat per a la classe social de marits autòctons i pares de l'esposa de la BHMD.</i> Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.	298
TAULA 7.5. <i>Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i relatives i anàlisi de residu estandarditzat per a la classe social de marits francesos i pares de l'esposa dels expedients matrimonials.</i> Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.	300
TAULA 7.6. <i>Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i relatives i anàlisi de residu estandarditzat per a la classe social de pares de l'esposa francesos i del marit de la BHMD.</i> Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.	303
TAULA 7.7. <i>Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i relatives i anàlisi de residu estandarditzat per a la classe social de pares de l'esposa autòctons i del marit de la BHMD.</i> Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.	304
TAULA 7.8. <i>Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i relatives i anàlisi de residu estandarditzat per a la classe social de pares de l'esposa francesos i del marit dels expedients matrimonials.</i> Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.	306
TAULA 7.9. <i>Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i anàlisi de residu estandarditzat per a la classe social del pare de l'esposa i l'origen del marit.</i> Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.	308
TAULA 7.10. <i>Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i anàlisi de residu estandarditzat per els orígens coneguts de marits i marits difunts de la BHMD.</i> Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.	313
TAULA 7.11. <i>Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i relatives i anàlisi de residu estandarditzat per a la classe social de marits francesos i marits difunts de la BHMD.</i> Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.	317
TAULA 7.12. <i>Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i relatives i anàlisi de residu estandarditzat per a la classe social de marits autòctons i marits difunts de la BHMD.</i> Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.	318
TAULA 7.13. <i>Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i relatives i anàlisi de residu estandarditzat per a la classe social de marits francesos i pares de l'esposa dels expedients matrimonials.</i> Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.	320
TAULA 7.14. <i>Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i anàlisi de residu estandarditzat per a la classe social del marit difunt i l'origen del marit.</i> Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.	321
TAULA 7.15. <i>Model 1. Determinants del matrimoni amb un marit francès per a esposes donzelles.</i> Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.	325
TAULA 7.16. <i>Model 2. Determinants del matrimoni amb un marit francès per a esposes vídues.</i> Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.	325
TAULA 7.17. <i>Model 3. Determinants del matrimoni amb un marit francès per a totes les esposes.</i> Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.	327

Capítol 8

TAULA 8.1. <i>Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i relatives i anàlisi de residu estandarditzat per a la classe social de marits francesos i els seus fills.</i> Oficialitat de Barcelona, 1518-1643.	340
TAULA 8.2. <i>Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i relatives i anàlisi de residu estandarditzat per a la classe social de marits francesos i els seus gendres.</i> Oficialitat de Barcelona, 1518-1643.	343

TAULA 8.3. <i>Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i relatives i anàlisi de residu estandarditzat per a l'impost pagat per marits francesos i els seus fills.</i> Oficialitat de Barcelona, 1518-1643.	347
TAULA 8.4. <i>Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i relatives i anàlisi de residu estandarditzat per a l'impost pagat per marits francesos i els seus gendres.</i> Oficialitat de Barcelona, 1518-1643.	348
TAULA 8.5. <i>Model 1. Determinants de la mobilitat intergeneracional entre pares francesos i els seus fills.</i> Oficialitat de Barcelona, 1518-1643.	352
TAULA 8.6. <i>Model 2. Determinants de la mobilitat intergeneracional entre pares francesos i les seves filles i gendres.</i> Oficialitat de Barcelona, 1518-1643.	355

ÍNDIX DE MAPES

Capítol 1

MAPA 1.1. <i>Municipis i comarques de Catalunya i Catalunya Nord en els quals s'hi ha estudiat la immigració francesa d'Època Moderna.</i>	66
--	----

Capítol 2

MAPA 2.1. <i>Diòcesi de Barcelona i subdivisions a l'Antic Règim.</i>	86
MAPA 2.2. <i>Territoris de la costa catalana coberts per cada un dels volums de la Matricula de francesos de 1637.</i>	108

Capítol 3

MAPA 3.1. <i>Adaptació del mapa municipal de la Catalunya actual a la Diòcesi de Barcelona d'Antic Règim.</i>	129
MAPA 3.2. <i>Adaptació del mapa municipal de la Catalunya actual a les parròquies d'Antic Règim.</i>	130
MAPA 3.3. <i>Adaptació del mapa municipal de la Catalunya i Estat Francès actuals a les parròquies costaneres d'Antic Règim.</i>	132
MAPA 3.4. <i>Mapa de les diòcesis franceses a l'Antic Règim.</i>	135

Capítol 4

MAPA 4.1. <i>Distribució de marits francesos segons bisbat d'origen.</i> Oficialitat de Barcelona, 1538-1545 i 1572-1595.	164
MAPA 4.2. <i>Distribució de marits francesos segons bisbat d'origen.</i> Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.	167
MAPA 4.3. <i>Distribució de marits francesos segons bisbat d'origen.</i> Costa catalana, 1637.	169
MAPA 4.4. <i>Residència dels marits francesos.</i> Oficialitat de Barcelona, 1484-1643.	171
MAPA 4.5. <i>Residència dels marits francesos.</i> Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.	177
MAPA 4.6. <i>Residència dels marits francesos.</i> Costa catalana, 1637.	181

Capítol 6

MAPA 6.1. <i>Distribució de pares de l'esposa francesos segons bisbat d'origen.</i> Oficialitat de Barcelona, 1451-1643.	250
MAPA 6.2. <i>Distribució d'esposes franceses segons bisbat d'origen.</i> Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.	252
MAPA 6.3. <i>Residència dels pares de l'esposa francesos.</i> Oficialitat de Barcelona, 1481-1643.	254
MAPA 6.4 <i>Residència de les esposes franceses.</i> Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.	255

ÍNDIX D'IMATGES

Capítol 2

IMATGE 2.1. <i>Exemple de millora de visualització de documents microfilmats a partir del Multiresolution Contrast Method. Llibres d'Esposalles, vol. 45, p. 10.</i>	96
IMATGE 2.2. <i>Exemple d'un registre d'esposalla referent a un immigrant francès.</i>	98
IMATGE 2.3: <i>Portada de l'expedient matrimonial de Guillem Busquets (11 de març de 1582).</i>	103
IMATGE 2.4: <i>Exemple d'un registre del primer volum de la Matricula de francesos de 1637.</i>	109
IMATGE 2.5. <i>Exemple d'un registre del tercer volum de la Matricula de francesos de 1637.</i>	110
IMATGE 2.6. <i>Exemple d'un registre de la primera part del quart volum de la Matricula de francesos de 1637.</i>	111
IMATGE 2.7. <i>Exemple d'un registre de la segona part del quart volum de la Matricula de francesos de 1637.</i>	112
IMATGE 2.8. <i>Exemple d'un registre del cinquè volum de la Matricula de francesos de 1637.</i>	113

Capítol 3

IMATGE 3.1. <i>Mapa antic del bisbat de Comenge. Autor: Alexis-Hubert Jaillot (1700).</i>	134
IMATGE 3.2. <i>Esquema-resum dels resultats obtinguts del procés de vinculació nominal entre la Barcelona Historial Marriage Database, els expedients matrimonials de l'Arxiu Diocesà de Barcelona i la Matricula de francesos de 1637.</i>	142

RESUM

La tesi doctoral s'ha plantejat com un acostament des de la Demografia Històrica a la qüestió de la immigració francesa a Catalunya als segles XV-XVII a partir de l'estudi de la mobilitat social dels immigrants, la immigració femenina, la formació de la parella, o la transmissió intergeneracional entre els immigrants francesos i els seus fills i filles. Aquests aspectes no han estat tractats per la historiografia principal sobre la qüestió i són de principal transcendència per a conèixer la incidència real de la immigració francesa en l'evolució de la història de la població catalana. Aleshores, aquesta tesi compta amb una sèrie de capítols que tracten individualment els temes següents: Límits cronològic i territorials de la immigració francesa a l'Àrea de Barcelona en Època Moderna, perfil demogràfic i social dels immigrants francesos, pes de la immigració femenina dins el conjunt de l'onada migratòria francesa, comportament matrimonial dels immigrants francesos i, finalment, destí socioeconòmic dels fills dels immigrants francesos o, el que és el mateix, anàlisi de la transmissió intergeneracional.

La recerca s'ha portat a terme a partir de tres fonts principals: la *Barcelona Historical Marriage Database* (BHMD), una de les series de registres vitals conservades més llargues del món, construïda a partir dels *Llibres d'Esposalles* de l'Obra de la Catedral de Barcelona, una font de caràcter fiscal sobre el matrimoni sorgida d'un privilegi atorgat per Benet XIII (1394-1423) a la Catedral i que esdevé un registre matrimonial de tota la diòcesi anterior a l'aparició dels registres parroquials a rel del Concili de Trento (1545-1563); els expedients matrimonials de la Catedral de Barcelona i, finalment, la *Matrícula de francesos de 1637*. Les dues primeres resulten gairebé inèdites en l'estudi de la immigració francesa, mentre que la tercera, tot i que molt utilitzada, va ser analitzada de forma íntegra tan sols per Nadal i Giralt en els anys 60.

La immigració francesa a la Catalunya moderna és un tema sobre el qual en les darreres dècades s'ha anat bastint tot un corpus historiogràfic que abraça des d'obres tan llunyanes com la d'Enric Moreu-Rey (1959) fins a d'altres molt recents i que, principalment, s'ha encarregat d'establir per a l'onada migratòria francesa els factors d'expulsió i atracció principals (*pull and push factors*), o la localització d'immigrants en nombrosos estudis de caràcter local i comarcal i en diferents cronologies, però, a grans trets, en la segona meitat del segle XVI i la primera meitat del XVII. A més, també s'ha establert un perfil social de

l'immigrant francès. Per altra part, s'ha d'entendre aquesta tesi doctoral en el marc d'una sèrie de treballs sorgits darrerament al voltant de l'estudi del comportament dels immigrants internacionals en èpoques preindustrials, principalment estudis de cas, però també teòrics com els de Puschmann *et al.* (2014).

Els resultats principals de la tesi apunten que: La immigració francesa mostra una distribució heterogènia en el temps i en l'espai, centrada en la zona litoral i als principals nuclis urbans i a cavall dels segles XVI-XVII, amb procedències equilibrades entre les tres zones principals d'emigració; l'estructura socioeconòmica dels immigrants francesos és comparable a la dels autòctons, formada majoritàriament per pagesos i artesans i amb poca mobilitat, tant ascendent com descendent, tot i que amb un important major pes de treballadors sense terra; la immigració femenina, de menor volum que la masculina però existent, presenta alguns trets diferencials, com són una major proporció d'immigrants amb origen pirinenc i de pagesos i jornalers entre els pares de les esposes que entre els marits; el comportament matrimonial dels francesos i franceses s'ha observat diferent al dels autòctons, més per l'aspecte geogràfic que pel social, amb una tendència a l'homogàmia malgrat el baix nombre de dones franceses i destacant les unions de marits francesos amb dones vídues i, finalment, una forta transmissió intergeneracional entre els immigrants francesos i els seus fills i filles, encara que amb paràmetres similars als del conjunt de la població catalana.

RESUMEN

La tesis doctoral se ha planteado como una aproximación desde la Demografía Histórica a la inmigración francesa en Cataluña en los siglos XV-XVII a partir del estudio de la movilidad social de los inmigrantes, la inmigración femenina, la formación de la pareja o la transmisión intergeneracional entre inmigrantes franceses y sus hijos e hijas. Estos aspectos no han sido tratados por la historiografía principal sobre el tema y son de principal transcendencia para conocer la incidencia real de la inmigración francesa en la evolución de la historia de la población catalana. Así, esta tesis está formada por una serie de capítulos que tratan individualmente los siguientes temas: Límites cronológico y territorial de la inmigración francesa en el Área de Barcelona en Época Moderna, perfil demográfico y social de los inmigrantes franceses, peso de la inmigración femenina dentro del conjunto de la oleada migratoria francesa, comportamiento matrimonial de los inmigrantes franceses y, finalmente, destino socioeconómico de los hijos de los franceses o, lo que es lo mismo, análisis de la transmisión intergeneracional.

La investigación se ha llevado a cabo a partir de tres fuentes principales: la *Barcelona Historical Marriage Database* (BHMD), una de las series de registros vitales conservadas más largas del mundo, construida a partir de los libros de esponsales de la Catedral de Barcelona, una fuente de carácter fiscal sobre el matrimonio surgida de un privilegio otorgado por el papa Benedicto XIII (1394-1423) a la Catedral y que resulta un registro matrimonial de toda la diócesis anterior a la aparición de los registros parroquiales a raíz del Concilio de Trento (1545-1563); los expedientes matrimoniales de la Catedral de Barcelona y, finalmente, la *Matrícula de franceses de 1637*. Las dos primeras resultan casi inéditas en el estudio de la inmigración francesa, mientras que la tercera, aunque muy utilizada, únicamente fue analizada de forma íntegra por Nadal y Giralt en los años sesenta.

La inmigración francesa en la Cataluña moderna es un tema sobre el cuál en las últimas décadas se ha ido construyendo todo un corpus historiográfico que abarca desde obras tan lejanas como la de Enric Moreu-Rey (1959) hasta otras muy recientes y que, principalmente, se ha encargado de establecer para la oleada migratoria francesa los factores de expulsión y atracción principales (*pull and push factors*), o la localización de inmigrantes en numerosos estudios de carácter local y comarcal y en distintas cronologías, pero, a grandes rasgos, en la segunda mitad del siglo XVI y la primera del XVII. Además,

también se ha establecido un perfil social del inmigrante francés. Por otra parte, hay que entender esta tesis doctoral en el marco de una serie de trabajos surgidos recientemente alrededor del estudio del comportamiento de los inmigrantes internacionales en épocas preindustriales, principalmente estudios de caso, pero también teóricos como los de Puschmann *et al.* (2014).

Los resultados principales de la tesis apuntan que: La inmigración francesa muestra una distribución heterogénea en el tiempo y en el espacio, centrada en la zona litoral y en los principales núcleos urbanos y entre los siglos XVI-XVII, con procedencias equilibradas entre las tres zonas principales de emigración; la estructura socioeconómica de los inmigrantes franceses es comparable a la de los autóctonos, formada mayoritariamente por campesinos y artesanos y con poca movilidad, tanto ascendente como descendente, aunque con un importante mayor peso de los trabajadores sin tierra; la inmigración femenina, de menor volumen que la masculina pero existente, presenta algunos rasgos diferenciales, tales como una mayor proporción de inmigrantes con origen pirenaico y mayor proporción de campesinos y jornaleros entre los padres de las esposas que entre los maridos; el comportamiento matrimonial de los franceses y francesas se ha observado diferente al de los autóctonos, más por el aspecto geográfico que por el social, con una tendencia a la homogamia a pesar del bajo número de mujeres francesas y destacando las uniones de maridos franceses con mujeres viudas y, finalmente, una fuerte transmisión intergeneracional entre los inmigrantes y sus hijos e hijas, aunque con parámetros similares a los del conjunto de la población catalana.

ABSTRACT

This doctoral thesis studies French immigration to Catalonia in the fifteenth, sixteenth, and seventeenth centuries from the perspective of Historical Demography. It is based on a study of the social mobility of immigrants, women's immigration, couple formation, marital behavior, and intergenerational transmission from French immigrants to their children. These issues have not been addressed by the main historiography on the subject and are of major significance for understanding French immigration's actual impact on the historical development of the Catalan population. Hence, this dissertation presents a series of chapters that take up following topics: the chronological and geographic extent of French immigration to the Barcelona region in the Early Modern Era, the demographic and social profile of French immigrants, the importance of women's immigration within the wave of French immigrants, the marital behavior of French immigrants, and lastly, the socioeconomic outcomes of the children of French immigrants, or in other words, an analysis of intergenerational transmission.

The research has been carried out using three main sources: the *Barcelona Historical Marriage Database* (BHMD), one of the longest-preserved sets of life records in the world, which is made up of the Barcelona Cathedral's *Llibres d'Esposalles* (Books of Betrothal), a set of marriage-related tax records arising from a privilege granted to the Cathedral by Benedict XIII (1394-1423), which went on to become marriage record for the entire diocese before the appearance of parish records following the Council of Trent (1545-1563); the marriage records of the Barcelona Cathedral; and lastly, the *Matrícula de francesos de 1637* (Frenchmen's Register of 1637). The first two are almost entirely unknown in the study of French immigration, while the third, despite being widely used, has been analyzed in its entirety only by Nadal and Giralt, in the 1960s.

French immigration to modern Catalonia is a subject on which a whole body of historiographic work has been erected over the past few decades, from early studies such as those of Enric Moreu-Rey (1959) to other very recent studies. By and large this body of work has sought to identify either the "push and pull" factors driving French immigration, or the distribution of immigrants in various local or regional level studies and over different time ranges, essentially from the second half of the sixteenth to the first half of the seventeenth centuries. Likewise, a social profile of French immigrants has been

established. This dissertation should furthermore be understood in the context of a series of papers that have recently come out on the study of international immigrants in pre-industrial times. Most of these are case studies, but some are theoretical works, such as those of Puschmann et al. (2012, 2014).

The key findings of this dissertation indicate that: French immigration shows a heterogeneous distribution in space and time, being concentrated in coastal areas and the main urban centers and in the mid- to late sixteenth century and early to mid-seventeenth century, and coming from the main areas of emigration in roughly equal proportions; the socioeconomic structure of French immigrants is comparable to that of native inhabitants, who were mainly peasants and craftsmen with little mobility, either upward or downward, though with a greater proportion of landless workers; women's immigration, lower in volume than men's but still present, shows some differentiating features, such as a higher proportion of immigrants from the Pyrenees, and a higher proportion of peasants and day laborers among the parents of marrying women than among husbands; marital behavior among French immigrants is observably different from that of native inhabitants, more in geographic terms than in social terms, with a tendency toward homogamy despite the low number of French women, and a notable number of marriages between widows and French husbands; and lastly, there is strong intergenerational transmission from French immigrants to their children, albeit within ranges similar to those of the Catalan population as a whole.

INTRODUCCIÓ

“Y així, foragitats tots los moros, restà Catalunya habitada sols de cathalans y francesos” (Extret de Iglésies, 2002: 275). Aquesta sentència tan ferma va ser escrita pel jesuïta Pere Gil a principis del segle XVII en una obra única com fou el seu *Libre primer de la historia Cathalana en lo qual se tracta de Historia o descripció natural, ço es de cosas naturals de Cathaluña*, una obra transcrita pel geògraf Josep Iglésies l’any 1949 i reeditada el 2002. La frase de Gil, situada en el foli 70v del manuscrit original, forma part del darrer capítol de l’obra, titulat “De las varias complexions y condiciones naturals a la gent y nació cathalana y de quinas maneras de gents y nacions es estada Catalunya habitada”, en el qual es tracta de tots els aspectes de la població catalana de l’època, des de les seves característiques físiques al seu caràcter i, també, al seu component cultural i religiós. En aquest sentit, la frase resulta una potent imatge de la importància que va tenir per a la població catalana l’arribada de milers i milers d’immigrants vinguts de l’altre costat del Pirineu, molt principalment de les terres de parla occitana, però també de la resta del regne de França, fins al punt que arribaren a ser una comunitat prou visible com per ser equiparada als propis catalans.

Aquest moviment migratori representa un cas rellevant de migració internacional en l’Edat Moderna, un tipus de fenomen poc estudiat, amb excepció dels grans moviments forçats de població –trànsit d’esclaus, expulsions de jueus i moriscos a la Monarquia Hispànica i d’hugonots al Regne de França, etc.–, a causa, principalment, de la manca de dades, una situació que afavorí que en estudis clàssics, com el de Zelinsky (1971), s’hagués considerat una època d’immobilitat generalitzada per al gruix de la població europea, encara que anessin apareixent nous estudis que ho desmentien (Poussou, 2001). Aleshores, la immigració francesa a la Catalunya moderna ha estat altament estudiada des del lloc d’assentament dels immigrants. Així, i des d’aquesta perspectiva, la historiografia, principalment catalana, ha acceptat una sèrie de causes principals que explicarien aquests desplaçaments. D’aquesta forma, com a factors d’expulsió dels immigrants que abandonaren les seves llars, cal tenir present que el migdia francès, al llarg dels segles XVI i XVII, va estar caracteritzat per grans agitacions socials, definides en revoltes i guerres civils i religioses, a més que no hi faltaren les fams i les epidèmies, facilitades pels desplaçaments constants dels exèrcits (Desplat, 1999; Souriac, 2004; Salas Auséns, 2009; Capdevila Muntadas, 2014). Específicament, a les zones pirinenques s’hi donava una molt alta densitat de població que feia insuficient la producció de recursos bàsics, provocant que

les persones s'arruïessin i s'endeutessin, dificultant la formació de famílies i, en conseqüència, la reproducció biològica. A més, foren aquestes mateixes zones, catòliques, les que patiren nombroses ràtzies des del comtat de Foix, en mans protestants en la segona meitat del segle XVI i, en aquest context, tampoc no hi faltà la inseguretats provocada per un creixent bandolerisme (Braudel, 1947; Bercé, 1964, 1968; Berthe, 1965; Nadal & Giralt, 2000; Dubied, 2001; Capdevila Muntadas, 2014). També a les zones més centrals de l'Alvèrnia o el Gavaldà s'hi donava una situació de pobresa extrema, agreujada per un sistema d'hereu únic que obligava als fills menors a cercar fortuna fora de la seva llar (Partie, 1965; Poitrineau, 1965; Bernard, 1969; Brisebarre, 1984; Nadal & Giralt, 2000; Capdevila Muntadas, 2014).

Per altra part, pel que fa als motius que atragueren tants immigrants a Catalunya, aquest territori, al segle XVI, encara no s'havia recuperat, demogràficament, de les crisis de mortalitat patides al segle XIV: la fam de 1333, la Pesta Negra (1347) i altres epidèmies com la de 1351, que posteriorment, al llarg del segle XV s'anirien repetint cíclicament, o males collites de 1358, que provocaren un descens de 95.298 focs al 1365 a 77.373 el 1378 (Vilar, 1987; Nadal & Giralt, 2000; Capdevila Muntadas, 2014). Si bé la primera meitat del segle XV va significar un principi de recuperació, la Guerra Civil Catalana (1462-1472) agreujà encara més la situació, fins al punt que els focs comptabilitzats el 1497 eren 59.544, esdevenint Catalunya una terra per omplir, amb una necessitat de mà d'obra per a les tasques agrícoles que desembocà en un augment del preu del treball (Vicens Vives, 1956; Vilar, 1987; Nadal & Giralt, 2000). Així mateix, cal tenir present que les relacions transfrontereres entre les valls d'ambdós vessants dels Pirineus, a nivell econòmic, social, cultural o religiós, eren un fet habitual, fins i tot malgrat les hostilitats entre les corones hispànica i francesa, així com també la proximitat lingüística entre Catalunya i el migdia francès, fets que facilitaven el trànsit humà (Jané Checa, 2001; Pojada, 2010; Capdevila Muntadas, 2014). Igualment, cal tenir en compte que la promulgació de la Sentència Arbitral de Guadalupe (1486) per part de Ferran *el Catòlic* (1452-1516), facilitaria els desplaçaments sobre el territori, no només dels pagesos remences, sinó de tota la població (entre la qual s'hi comptarien, en la centúria següent, els immigrants francesos), especialment cap a la Catalunya Nova, que gaudia d'un règim feudal més lax (Simon i Tarrés, 1992).

Malgrat que la presència de francesos a la Catalunya moderna no fos un fet totalment desconegut¹, la recuperació per part d'Iglésies a finals dels anys 40 d'un testimoni de tal rellevància com fou el de Pere Gil segurament va resultar determinant per a què els historiadors del moment comencessin a parar-hi una major atenció i s'interessin pel seu estudi de forma més minuciosa. No és d'estranyar, aleshores, que algunes de les principals obres dedicades al fenomen de la immigració francesa a Catalunya moderna el tinguin ben present. Així ho fa l'obra de Jordi Nadal i Emili Giralt de 1960 *La population catalane de 1553 à 1717: L'immigration française et les autres facteurs de son développement*, els quals, a més, trobarien molts altres testimonis de l'època que confirmaven la importància de la població francesa, com per exemple el del duc de Maqueda, que el 1595 afirmà que “*en este Principado hai muy gran cantidad de franceses tanto que se platica hes toda la gente de servicio francesa e hijos de franceses muchos*” (Nadal & Giralt, 2000: 100). També Jaume Codina (1992, 2000) va tenir sempre ben present la sentència del jesuïta. De fet, aquest investigador va intentar donar resposta als dubtes presentats per Iglésies sobre la possible ocultació demogràfica, sobretot de francesos, en els seus estudis sobre els fogatges catalans, principalment a causa de la seva finalitat fiscal (Codina, 2000)².

Així doncs, al voltant del fenomen, en les darreres dècades s'ha anat bastint tota una historiografia de la immigració francesa a la Catalunya moderna que abraça des d'obres tan llunyanes com la d'Enric Moreu-Rey (1959) fins a d'altres tan recents com la d'Alexandra Capdevila Muntadas (2014). Tot aquest corpus historiogràfic, principalment, s'ha encarregat d'establir per a l'onada migratòria francesa, a més dels factors d'expulsió i atracció esmentats, la localització d'immigrants en nombrosos estudis de caràcter local i comarcal –considerant-se un factor de primer ordre en alguns casos (Codina, 1985, 1992; Vilalta, 1999; Millàs i Castellví, 2005 o Peytaví, 2010), o bé matisant la seva importància en d'altres (Dantí, 1988; Gual i Vilà, 1991)– i en diferents cronologies, però, a grans trets,

¹ Com seria el cas de la menció que ja en va fer, per exemple, Miquel Carreras Costajussà en els seus *Elements d'Història de Sabadell* de l'any 1932.

² En el cas d'aquest autor, cal tenir en compte que, encara que la frase no perdi la seva validesa, mal interpretà la sentència, considerant que els “moros foragitats” eren els moriscos. Però l'obra de Gil es troba datada l'any 1600 (Iglésies, 2002), mentre que l'expulsió dels moriscos catalans no s'inicià fins el 1609 (Kamen, 1999; Bramon, 2009). De fet, el propi Gil continua la sentència dient que “*sens rastre en ella de moros exceptats uns pochos de moriscos convertits per la doctrina de St. Vicens Ferrer, los quals son pochos, y bons cristians y habitan en la Ribera de Hebro*” (Iglésies, 2002: 275). Així doncs, Gil es referia a l'expansió feudal catalana del segle XI-XII.

en la segona meitat del segle XVI i la primera meitat del XVII. A més, també s'ha establert un perfil social de l'immigrant francès³.

Nogensmenys, a Catalunya, la importància de la immigració francesa d'Època Moderna per a la història de la població catalana ha estat no només posada de relleu per les obres que prenen com a únic punt d'estudi la qüestió, sinó que aviat començà a prendre el seu lloc en les obres de referència sobre l'evolució històrica de la demografia de Catalunya. El propi Jordi Nadal (1956) ja posà de relleu el terme "redreç demogràfic", referint-se al període de l'onada migratòria, aspecte en el qual incidí posteriorment en les seves obres de síntesi i en els capítols de diverses Històries de Catalunya dedicats a la població (Nadal, 1966, 1978, 1983, 1992). De la mateixa manera ho feren obres referencials com les d'Arango (1982), Torrents (1993), Dantí (1995), Nicolau (1999), Balcells (2006) o Gual i Vilà (2008), entre d'altres. Especialment, Antoni Simon, en els estudis sobre la població moderna recollits el 1996, però sobretot en un article de 1992, posà de manifest com la immigració francesa fou clau per a la superació de la crisi poblacional baixmedieval, provinent del buit demogràfic provocat per les grans pestes del segle XIV, passant Catalunya d'uns 224.000 habitants l'any 1497 a 475.000 el 1626 en el que ell mateix anomenà el "llarg segle XVI". De la mateixa forma, cal tenir present com Anna Cabré (1999) va demostrar, per als segles XIX i XX, la importància del pes del component migratori dins el creixement demogràfic català, fins al punt que la capacitat d'atreure immigrants havia fet possible la precoç disminució de la fecunditat, mentre que en absència d'immigració la fecunditat hauria estat més alta, caracteritzant d'aquesta manera el sistema reproductiu català. No es pot deixar de plantejar, doncs, si aquesta característica no tindria el seu origen de dates més primerenques, precisament en la gran onada migratòria francesa. A més, la importància de la immigració francesa a la Catalunya moderna afectaria no únicament al nombre de persones, si no també, sens dubte, al seu comportament. Tant és així que la influència de l'onada migratòria es faria notar en àmbits tan diversos com la conflictivitat social (Simon i Tarrés, 1999; Torres Sans, 2002) i religiosa (Boeglin, 2006) o les relacions culturals i polítiques entre Catalunya i França (Jané Checa, 2001).

En resum, la nombrosa i valuosa bibliografia existent ha realitzat un acostament a l'estudi de la immigració francesa principalment basat en la seva realitat com a onada migratòria,

³ Totes aquestes idees seran revisades amb més profunditat en el capítol 1 d'aquesta tesi.

com a flux d'immigrants. En canvi, hi ha altres aspectes relacionats amb la història social que la historiografia tan sols ha tractat testimonialment i en els quals els francesos, i franceses, hi podrien tenir un paper rellevant, esdevenint un factor condicionant de la societat catalana, com seria la formació de la família i la reproducció social o la transmissió intergeneracional. De la mateixa forma, tampoc han ocupat gaire lloc aspectes tals com el paper de la dona immigrant o la comparació entre el comportament dels immigrants i el dels autòctons en els aspectes suara esmentats, atès que, a priori, hauria de ser un comportament diferenciat (Poussou, 2001).

En aquest context, cal tenir present quin era l'objectiu principal de l'immigrant, que primordialment havia de ser la millora de la seva situació econòmica. En aquest sentit, i especialment pel cas d'immigrants originaris del regne de França, cal tenir present les idees desenvolupades per Olwen H. Hufton (1974) en parlar d'una "*Economy of Makeshifts*", el que vindria a ser una "economia de la improvisació", un concepte que, aplicat a la societat francesa d'Antic Règim⁴, resumeix les estratègies fragmentàries, desesperades i, sovint, fallides, dels pobres per a la supervivència material. Segons aquesta autora, una d'aquestes estratègies utilitzades pels pobres eren les migracions, arribant a posar com a exemple els francesos que encara creuaven els Pirineus cap al conjunt d'Espanya al segle XVIII. De fet, tot i que el concepte de la "*Economy of Makeshifts*" ha fet fortuna en estudis de totes les èpoques, des de les més contemporànies (Hopper *et al.*, 1985; Williams, 2005) fins a la Baixa Edat Mitjana (Bennett, 1999), però és present sobretot en els estudis de la pobresa en època moderna, destacant, per exemple, els centrats a Anglaterra: Tomkins & King (2003), King & Muldrew (2003) o Williams (2005). D'aquesta forma, recentment, Béaur i Chevet (2017), encarregats del capítol dedicat a França de l'obra col·lectiva *Famine in European History*⁵, en analitzar les conseqüències demogràfiques de les fams a la França d'Antic Règim –en aspectes com el control de la fecunditat o les crisis de mortalitat–, han explicat com a mesura que el preu del pa augmentava, als segles XVI i XVII, els més dèbils "perdien terreny" i eren condemnats a la misèria, la mendicitat i la vagància i el nombre d'emigrants es multiplicava, especialment si la crisi era servera, encara que no arriben a fer referència explícita a l'onada migratòria cap a Catalunya.

⁴ Tot i que cal tenir en compte que el treball de Hufton se centra en el segle XVIII.

⁵ Obra coordinada i editada per Guido Alfani i Cormac Ó Gráda.

Ara bé, sembla que aquesta migració de la pobresa, en principi, era un desplaçament de caràcter temporal que podria acabar esdevenint definitiu davant una manca de treball en el lloc d'origen i les majors possibilitats en el lloc de destinació. Dit d'una altra manera, serien els factors de *push and pull*, d'expulsió i d'atracció, en la terminologia desenvolupada per Dorigo & Tobler (1983), els quals han estat resumits a l'inici per al cas que ens ocupa, els que acabarien definint el caràcter de la migració i determinant els sistemes complexes de migracions (Hufton, 1974).

Per què, aleshores, una tesi doctoral sobre la immigració francesa a Catalunya? La raó principal rau en el fet que, malgrat la riquesa generada per la historiografia de la immigració francesa a Catalunya, existeixen una sèrie d'aspectes que no han estat tractats. Es tracta, així doncs, de les qüestions abans esmentades, tals com la mobilitat social dels immigrants, la immigració femenina, la formació de la parella o la transmissió intergeneracional. D'aquesta manera, en aquesta investigació es planteja un acostament des de la demografia històrica a la qüestió de la immigració francesa a partir de l'estadística social. En aquest sentit, resulta convenient tenir en compte les paraules d'E. A. Wrigley (1985), segons el qual, un dels més valuosos atributs de la Demografia Històrica és, precisament, la seva capacitat de subministrar mesures quantitatives d'esdeveniments passats, conferint una vertebració estadística a les investigacions que així ho requereixen, en permetre investigacions i reflexions més profundes.

D'aquesta forma, es vol encaixar aquesta tesi doctoral dins d'una sèrie de treballs sorgits en els darrers anys al voltant de l'estudi del comportament dels immigrants internacionals en èpoques preindustrials, principalment estudis de cas, com els de Arrizabalaga (2000), Kesztenbaum (2008) o Sommerseth *et al.* (2016), però també teòrics com els de Puschmann *et al.* (2012, 2014)⁶. Els treballs d'aquests autors s'han centrat en aspecte molt diversos pel que fa a les migracions d'Antic Règim, des de la pròpia mobilitat d'aquestes societats fins a l'estudi del comportament matrimonial dels immigrants o, utilitzant el terme impulsat per Kalmijn (1998), del grau d'*intermarriage* mostrat pels col·lectius immigrants, tant a nivell social com territorial, ja que aquests tipus d'estudis són els que millor han permès una aproximació a l'esdevenir de l'immigrant un cop assentat a la terra d'acollida, concretat en aspectes com la seva integració social o cultural o les seves possibilitats de participar de l'ascensor social i assolir millores qualitatives en l'*status*

⁶*Idem.*

socioeconòmic (motiu primer i genèric per a la immigració), així com les dels seus descendents, immigrants de segona generació.

Aleshores, l'objectiu general i global de la present tesi doctoral radica en l'estudi de la immigració francesa a la Catalunya moderna des d'una perspectiva demogràfica i quantitativa. Aquest objectiu es descompon en una sèrie d'objectius específic, estructurats en sengles capítols independents:

a) Estudi dels límits cronològic i territorials de la immigració francesa a la Catalunya d'època moderna. Aquest esdevindrà el punt de partida des del qual es desenvoluparà tota la tesi doctoral. Pel que fa a la cronologia, s'estudiaran no només el seus límits sinó que també s'establiran les fases principals de l'onada migratòria, amb la intenció de revisar, o bé consolidar, les fases proposades per Jordi Nadal i Emili Giralt l'any 1960, a partir de fonts diferents a les utilitzades per aquests dos autors. Pel que fa al territori, la recerca se centrarà en l'estudi de les zones de procedència específica dels immigrants, car aquest, tot i haver-se establert unes idees generals, es un aspecte en el qual la pròpia naturalesa de les fonts utilitzades per la historiografia no ha permès aprofundir-hi. Però també en el seu assentament en les localitats catalanes, aportant una visió de conjunt d'una regió gran, que no es vegi limitada per les actuals divisions administratives del territori i que superi la perspectiva local i comarcal, establint les zones més afectades pel fenomen. Aquest objectiu serà tractat en el capítol número 4.

b) Anàlisi del perfil demogràfic i social dels immigrants francesos a la Catalunya moderna. En primer lloc s'estudiaran les variables demogràfiques del col·lectiu francès, tals com l'edat que tenien en immigrar o els seu estat civil en el moment del registre. Es posarà atenció especialment en el primer aspecte, ja que si bé s'han realitzat certes afirmacions sobre la joventut dels immigrants francesos (Moreu-Rey, 1959; Nadal & Giralt, 2000) o s'han analitzat aquestes edats en un àmbit específic (Capdevila Muntadas, 2014), una visió detallada d'aquesta variable, ajudarà a comprendre el posterior comportament de l'immigrant francès. En segon lloc s'analitzaran els aspectes socials i econòmics, principalment la seva distribució ocupacional mitjançant diversos sistemes de classificació estàndards, però també altres indicadors socials i econòmics. Els resultats es compararan entre les diferents font, però també es tindrà en compte la comparació dels francesos amb els autòctons així com amb altres col·lectius immigrants. Ara bé, a més de traçar un perfil fix que comparar amb la literatura, s'analitzaran també les trajectòries laborals dels

francesos a partir de diverses observacions d'uns mateixos individus per, així, poder-ne valorar la capacitat de reproducció social. Aquests aspectes seran treballats en el capítol 5 d'aquesta tesi.

c) Investigar la presència de les dones franceses a Catalunya, aportant una perspectiva de gènere a la qüestió migratòria, tenint en compte que aquesta, i molt especialment en Antic Règim, ha estat definit en els termes de l'experiència masculina, i les diferències entre les pautes migratòries d'homes i dones no han estat ben estudiades (Fuchs & Moch, 1990). En altres paraules, gairebé tot el que es coneix sobre la decisió de deixar la pròpia llar concerneix a l'home (Diner, 1983). Aleshores, malgrat que la bibliografia ha descrit l'onada migratòria francesa com a eminentment masculina, la presència de dones és un fet constatable. D'aquesta forma, es vol quantificar el cabal de la immigració femenina i establir-ne les principals característiques –cronologia, zones d'origen i d'assentament, perfil sociodemogràfic–, així com les diferències i similituds amb la immigració masculina. El capítol 6 serà dedicat a aquest objectiu.

d) Mostrar el comportament matrimonial dels immigrants francesos (homes i dones). S'establiran els nivells d'endogàmia segons origen geogràfic i segons grup social dels matrimonis dels homes i dones francesos, diferenciant aquells matrimonis en els quals l'esposa és donzella d'aquells en els quals aquesta és vídua i comparant els resultats amb autòctons i altres immigrants. A continuació s'establirà quins eren els factors principals que determinaven el comportament matrimonial observat. D'aquesta forma, es podrà considerar si l'arribada massiva d'immigrants francesos provocà un desequilibri en el mercat matrimonial local, però també es valorarà si els immigrants actuaven de forma tancada dins el seu propi grup, mantenint una actitud segregada, seguint consideracions fetes per Puschmann *et al.*, 2012, o, al contrari, i com sembla més plausible, cercaven la integració a través de l'obertura de grup, ja fos per voluntat pròpia o bé per qüestions estructurals, com la manca de dones franceses, donant-se el cas del fenomen conegut com a *intermarriage* (Kalmijn, 1998). També es tindrà en especial esment el paper de la dona vídua local en aquest entramat matrimonial, donada la importància de les unions francès-vídua local i els seus possibles beneficis que deixa entreveure la historiografia (Nadal & Giralt, 1966; Millàs i Castellví, 2005; Vendrell Condeminas, 2016). Totes aquestes consideracions tindran lloc al capítol 7 d'aquesta tesi doctoral.

e) Avaluar el destí socioeconòmic dels fills dels immigrants francesos gràcies a la construcció de genealogies mitjançant sistema de vinculació nominal. En general, en l'Antic Règim, el gruix de la societat, format per pagesos i artesans, tendia a transmetre la seva situació ocupacional i socioeconòmica als seus descendents (Bourdieu, 2004; Van Leeuwen & Maas, 2005). Tot i els pocs estudis existents, cal pensar que aquesta situació ja es donava en Època Moderna, amb una societat europea plenament estamental, com han mostrat Bearman i Deane (1992). Ens demanem, no obstant això, si en cas dels pares immigrants, els quals havien abandonat la seva terra amb l'objectiu específic de trobar un futur millor per a ells i els seus fills, el grau de mobilitat seria major, tot i que en el cas de la Bèlgica del segle XIX no sembla que sigui així (Van Bavel *et al.*, 2011). D'aquesta forma, en un estudi de transmissió intergeneracional, es compararà l'estructura socioeconòmica dels immigrants francesos amb la dels seus descendents per tal de determinar el grau de transmissió o de mobilitat intergeneracional. A continuació, s'establiran els principals determinants del comportament resultant. El capítol 8 serà dedicat a aquest objectiu.

El plantejament de les fonts documentals utilitzades per tal d'assolir aquests objectius sorgeix d'una oportunitat única apareguda en el marc del projecte de recerca *Five Centuries of Marriages* dirigit per la professora Anna Cabré en la Universitat Autònoma de Barcelona i el Centre d'Estudis Demogràfics. Aquest projecte ha tingut com a objectiu principal la construcció de la *Barcelona Historical Marriage Database* (BHMD), una de les series de registres vitals conservades més llargues del món, a partir dels *Llibres d'Esposalles* de l'Obra de la Catedral de Barcelona. Aquests llibres recullen de forma centralitzada els matrimonis celebrats a la diòcesi de Barcelona entre 1451 i 1905, compresos en 291 volums que contenen informació d'aproximadament 610.000 matrimonis celebrats en 250 parròquies (Cabré & Pujadas-Mora, 2011; Thorvaldsen *et al.*, 2015).

Ja el procés de transcripció, durant les primeres fases de la construcció de la base de dades, evidenciava una presència constant i molt elevada de francesos que apareixien com a marits en els *Llibres d'Esposalles* en els volums corresponents a les principals etapes de l'onada migratòria en la segona meitat del segle XVI i la primera del segle XVII. Posteriorment, acabada la transcripció de tots els volums, es va poder constatar la important presència d'immigrants francesos en la font, amb una xifra de fins a 15.532

marits vinguts de l'altre costat dels Pirineus en la Oficialitat de Barcelona entre 1451 i 1643⁷. A aquestes xifres, calia sumar-hi 1.161 marits francesos més en la resta de deganats de la diòcesi. Àdhuc, però, en aquesta tesi doctoral s'hi ha utilitzat dues fonts d'informació addicionals, de les quals se n'ha realitzat el buidatge complet, com són els expedients matrimonials de la Catedral de Barcelona, que ens han proporcionat informació sobre 4.878 marits francesos i 508 esposes franceses, i la *Matrícula de francesos de 1637*, la font més utilitzada per la historiografia però analitzada de forma íntegra tan sols per Nadal i Giralt en els anys 60, que comptabilitza fins a 4.244 immigrants registrats.

Així, el marc territorial i cronològic d'aquesta recerca es concretarà de forma diferent, encara que propera i coherent, en funció de cada una de les fonts que seran utilitzades. D'aquesta forma, els *Llibres d'Esposalles* de la Catedral de Barcelona abracen la Diòcesi de Barcelona i, de forma específica, la seva subdivisió principal, l'Oficialitat de Barcelona, en el període 1451-1643. Els expedients matrimonial recullen la seva informació, de forma genèrica, també de la Diòcesi de Barcelona durant el període 1570-1649. Finalment, la *Matrícula de francesos de 1637* resulta un recull dels francesos residents a les localitats del litoral català, des de Salses al Delta de l'Ebre en un any específic, tal i com el seu títol indica. De forma transversal al llarg de tota la tesi, es realitzarà la comparació constant dels resultats obtinguts entre les diferents fonts utilitzades, però també d'aquestes amb la bibliografia existent, posant sota revisió constant la seva validesa per a l'estudi de la immigració francesa i per a l'assoliment dels objectius plantejats. A més, cal destacar el fet que les tres fonts utilitzades recullen uns mateixos individus, oferint d'aquesta manera una perspectiva longitudinal de *life course* a la recerca, cosa que permetrà incidir en aspectes com les trajectòries laborals dels immigrants francesos.

Amb aquesta tesi doctoral, doncs, es considera que no només pren valor el fet de poder fer demografia històrica d'una època que ofereix poques possibilitats com és finals del segle XV, tot el segle XVI i principis del XVII, sobretot amb anterioritat a l'aparició dels *quinque libri*⁸, si no que, a més, ha semblat rellevant el fet de poder-ho per a l'estudi d'una migració d'especial importància, no només per a la història de Catalunya sinó també per

⁷ Les causes d'aquest límit cronològic, radicates en un canvi en la forma de recollida d'informació de la font, es troben desenvolupades en el capítol 2.

⁸ Els *Quinque libri* són les sèries documentals formades pels registres parroquials referents a baptismes, matrimonis, defuncions, comunions i confirmacions, generalitzats tan sols a partir del Concili de Trento (1545-1563).

tractar-se, com a mínim pel que s'ha pogut investigar fins al moment, d'una de les poques migracions internacionals modernes donades per causes demogràfiques i econòmiques, principalment, i no tant per conjuntures bèl·liques o epidèmiques, encara que també hi fossin presents. I és que, com ha afirmat Andreu Domingo (2008), l'estudi de les migracions és el gran absent de la teoria demogràfica, en bona part a causa de la carència de dades, encara que recentment s'ha aprofundit en les interaccions entre la migració internacional i la Transició Demogràfica en estudis com els de Chesnais (1992) o Fargues (2011), entre d'altres. Tant és així que les migracions eren considerades una pertorbació que actuava sobre la resta d'esdeveniments demogràfics més que un fenomen sobre el qual poder elaborar una teoria consistent, almenys fins l'esmentat treball de Zelinsky del 1971 (Domingo, 2008). El fet encara resulta més evident a l'hora de tractar les migracions internacionals d'Època Moderna, car una de les principals revisions dels treballs realitzats i aportacions teòriques és tan propera com el treball de Lucassen i Lucassen (2009).

CAPÍTOL 1.

ESTAT DE LA QÜESTIÓ

1.1. Marc teòric

La teorització dels estudis de les migracions en societats preindustrials⁹ va veure en la dècada dels 70 del segle XX el seu punt àlgid amb l'aparició de dues visions més aviat contraposades entre sí. Inicialment, el model exposat per W. Zelinsky el 1971 en el seu article "The hypothesis of the Mobility Transition" presentava les societats de l'Europa moderna com a comunitats majoritàriament autosuficients, amb una mobilitat geogràfica baixa i estable, reduïda a una sèrie de casos específics, que tan sols es veuria incrementada a partir del segle XIX amb la Revolució Industrial. No obstant això, poc després, el capítol titulat "Migration in Modern European History" de Charles Tilly (1978) posà en evidència aquesta visió, presentant una gran mostra de dades que permeteren copsar que l'Europa preindustrial era un territori d'alta mobilitat. Aquesta idea de Tilly ha estat corroborada per Todorov (1983) per a la zona dels Balcans, Lucassen (1987) per al nord d'Europa, Pooley i Turnbull (1998) per a Anglaterra; Hellie (2002) per Rússia; els treballs més globals de Moch (1992), Canny (1994), Hoerder (2002), Bade (2003); els treballs recopilatoris de De Munk i Winters (2012) o Fauri (2015) o estudis més transversals com els de De Vries (1994). A Espanya, obres com les de Salas Auséns (2006, 2009) també donen mostres d'aquesta alta mobilitat.

Una visió de conjunt ha estat mostrada per Lucassen i Lucassen (2009), fent palès que gairebé la meitat de la població europea dels segles XV, XVI i XVII portaren a terme rotacions de terra com a colons, fet que implicava grans desplaçaments. També cal tenir en compte que a Europa es visqué un continu èxode rural cap a les ciutats –ja que el seu creixement endogen era insuficient per al seu manteniment–, que hauria mobilitzat més de 10 milions d'individus al llarg de l'Edat Moderna, així com l'arribada d'esclaus africans i musulmans encara era un fenomen totalment habitual. Però, a més, s'estima que més de 750.000 europeus emigraren a Amèrica i més de 6 milions es desplaçaren en algun moment com a mercenaris, soldats o mariners per tot el continent. En definitiva, els motius per al desplaçament eren nombrosos i variats: guerres, epidèmies, fams, pobresa... Finalment, cal no oblidar el moviment de personal altament qualificat, com professors,

⁹ El present estat de de la qüestió es troba centrat en el fet migratori, en general, i en els estudis realitzats sobre la immigració francesa d'Època Moderna en particular. No obstant això, al llarg d'aquesta tesi es treballaran altres fenòmens demogràfics concomitants (procés d'integració de l'immigrant, comportament matrimonial o mobilitat intergeneracional, entre d'altres), els quals seran presentats amb una introducció teòrica a l'inici del capítol corresponent.

funcionaris, etc., que canviaven usualment de residència, sovint realitzant moviments internacionals (Poussou, 2001). De fet, les migracions europees de l'Edat Moderna han estat considerades com un dels principals canals de transmissió d'innovacions, tant tecnològiques com ideològiques (Cipolla, 1972), essent la diàspora d'hugonots francesos cap a Prússia de finals del segle XVII un dels casos més rellevants (Hornung, 2011). En poques paraules, el grau de mobilitat de la població, especialment en desplaçaments temporals, doncs, era tant elevat que s'ha arribat a parlar del segle XVI com d'una època de "transhumància d'homes" (Poussou, 2001). Això sí, a causa d'un ràpid creixement del nombre d'homes i dones en el procés de recuperació de població després de la pesta negra del segle XIV, es tractava cada vegada més d'una mobilitat de la pobresa, protagonitzada, en gran part, per pobres, rodamóns i captaires (Poussou, 2001).

Alguns dels casos més destacats d'aquests moviments de població varen tenir lloc a la Monarquia Hispànica. Un dels més importants, sens dubte, fou la colonització d'Amèrica on, segons estimacions de M. Mörner (1967), hi arribaren 440.000 immigrants entre 1500 i 1650, encara que la seva incidència demogràfica fos menor del cregut inicialment (Eiras Roel, 1991). Els altres moviments sortints, en aquest cas forçats, foren conseqüència, entre altres coses, de la intolerància religiosa. Per una part, l'expulsió dels jueus, portada a terme pels Reis Catòlics el 1492, que s'ha xifrat entre 40.000 i 300.000 expulsats (Pérez, 1993). Tot i així, sembla que els estudis més vàlids es mourien al voltant dels 150.000 (Bada Elias, 2009). L'altra gran expulsió fou la dels moriscos, realitzada els anys 1609-1610. Aquesta, molt més nombrosa, se situa amb més seguretat al voltant dels 300.000 expulsats, segons les dades d'autors com Lapeyre (2009, original de 1959), Domínguez Ortiz i Vincent (1979) o Kamen (1999). Aquesta expulsió va ser especialment rellevant al Regne de València, d'on marxaren per la força més de 100.000 moriscos, però en canvi, a Catalunya, on difícilment superaven el 2% de la població, els expulsats no arribaren a 4.000 (Bramon, 2009).

Més enllà del propi fet migratori, un altre camp d'estudi ha estat el del comportament demogràfic dels immigrants un cop assentats en el seu lloc d'acollida. Per exemple, pel que fa al comportament matrimonial dels immigrants, un dels temes que ha estat abordat en treballs com els de Paul Puschmann *et al.* (2012, 2014) per al segle XIX-XX, s'hi estudia l'accés al matrimoni, l'elecció de parella dels immigrants i la seva integració social. En aquest camp, emperò, cal tenir molt en compte els estudis francesos. Així, M. P.

Arrizabalaga (2000), en el marc de l'estudi de l'emigració basco-francesa a l'Amèrica del Nord en aquest mateix segle XIX i principis del XX, integrada principalment pels hereus de les famílies de mitjans i petits propietaris que volien evitar la mobilitat descendent (Arrizabalaga, 1996), ha pogut comprovar com el grau d'endogàmia entre els immigrants bascs arribava al 46,6% en el tombant de segle. De la mateixa manera, L. Kesztenbaum (2008) també ha estudiat les estratègies familiars en el període 1870-1940, observant com l'emigració prèvia d'un germà facilitava una nova migració dins la família.

No obstant això, aquest tipus d'estudis resulten ben poc habituals per a cronologies anteriors al segle XIX. Ara bé, recentment, s'ha posat en relació l'estudi de les migracions internacionals d'Antic Règim amb el del comportament matrimonial propi de l'Europa preindustrial. D'aquesta manera, Sommerseth *et al.* (2016), han comprovat, a través del matrimoni, com la pauta residencial de les dones noruegues emigrades a la ciutat d'Amsterdam als segles XVII i XVIII venia més determinada pel seu comportament matrimonial (és a dir, per l'estatus socioeconòmic dels seus marits) que no pas pel seu origen geogràfic, encara que aquest també hi influís.

La Monarquia Hispànica, no obstant això, també va resultar un punt d'arribada de població estrangera durant l'Edat Moderna. Aquest fou el cas de la immigració francesa, especialment rellevant a Catalunya.

1.2. La immigració francesa a la Monarquia Hispànica

"Aquest Martin Guèrra, que marxà a les Espanyes essent un jove, fou tingut com a lacai pel cardenal de Burgos primer, i pel seu germà després", explicava el jurista Jean de Coras l'any 1561 (citat per Davis, 2005), en la seva narració del famós cas de suplantació d'identitat. Un cas extraordinari, el de Martin Guèrra, fill d'una família basca establerta al bisbat de Rius, però que formava part d'un fenomen molt més gran. I és que malgrat les especificitats que presenta la immigració francesa d'època moderna a Catalunya, les quals rauen principalment en el seu caràcter majoritàriament definitiu, l'allau francesa va afectar també el conjunt de la Monarquia Hispànica, tant la resta de la Corona d'Aragó com la Corona de Castella. De fet, Jordi Nadal i Emili Giralt (2000) ja se'n feren ressò en el seu estudi principal, dedicant a aquest fet un apartat específic.

I és que a part d'una transcendència específica per a Catalunya, l'obra de Nadal i Giralt (1960) *La population catalane de 1553 à 1717: L'immigration française et les autres*

facteurs de son développement, juntament amb la d'A. Domínguez Ortiz (1960), *Los extranjeros en la vida española del siglo XVII*, propicià l'obertura d'un nou camp historiogràfic per a l'estudi dels estrangers en l'Espanya d'època Moderna. Així doncs, dites obres foren claus en el desenvolupament de la Demografia Històrica, la Història Econòmica i la Història Social a Espanya (Villar García, 2007).

A pesar de la manca d'estudis, doncs, aquests dos autors posaven sobre la taula tota una sèrie de documentació que evidenciava la presència francesa al conjunt de la Monarquia. Així, pel que fa a la Corona d'Aragó, seria, precisament, el Regne d'Aragó el territori on el fenomen presentaria més similituds amb Catalunya, pel fet de compartir-hi un veïnatge directe amb les diòcesis franceses pirinenques, un dels principals focus emigratoris, així com un buit poblacional. D'aquesta manera, no hi mancaven testimonis que afirmessin que els francesos (esmentats com a francesos, bernesos i gascons) estaven suplint l'expulsió de la població morisca. La diferència principal es donaria en el fet que a Aragó també hi tindria una certa presència una burgesia urbana francesa (Nadal & Giralt, 2000).

Pel que fa al Regne de València, tot i que molt menor, la presència francesa també s'hi feia evident. Nadal i Giralt (2000) citen una estimació al voltant d'un 3% de la població del regne cap a l'any 1600 realitzada per A. Girard el 1932¹⁰. A més a més, trobaren marits francesos en els registres matrimonials d'alguna població, com la ciutat de Morella. En canvi, al Regne de Mallorca, que no resultava un focus receptor d'immigrants, ans bé productor d'emigrats, sembla que la colònia francesa es reduïa a alguns comerciants, fins al punt que un testimoni afirmava que "*en esta isla no hay franceses, que es cosa milagrosa; no creo que son sinó quatro o cinco*" (Nadal & Giralt, 2000: 230). De fet, fou aquesta emigració de mallorquins al sud del Regne de València la que hauria suplert l'absència de la població morisca expulsada (Mas i Forners & Monjo i Mascaró, 2004) en lloc de la francesa, fet que podria explicar la menor presència de francesos al regne valencià.

Nadal i Giralt (2000) també feren referència, com dèiem, a la presència francesa a la Corona de Castella, si bé amb menys precisió. Esmenten una sèrie de fonts (paral·leles a les utilitzades per ells mateixos, com els registres hospitalaris) que podrien oferir

¹⁰ La referència de l'estudi donada per Nadal i Giralt (2000) és la següent: Girard, A. (1932): *Le commerce français à Seville et Cadix au temps des Habsbourg*. Paris-Bordeus.

informació sobre la qüestió, a més d'una sèries de testimonis literaris. El punt àlgid d'aquesta presència es donaria més tardanament que a Catalunya, a finals del segle XVII, i estaria composta principalment per temporers i comerciants, encara que no hi mancaven els emigrants definitius, que són els que afectarien d'alguna manera la demografia de l'indret d'acollida. Segons una memòria elaborada el 1670-1680 pel marquès de Villars, els autors extreuen que Navarra també es podria considerar com a part de l'àrea immigratòria pirinenca juntament amb Catalunya i Aragó; que Múrcia seguiria unes dinàmiques similars a les del Regne de València; que la relació del País Basc amb França fou principalment comercial; que la majoria dels 16.000 francesos (xifra molt imprecisa) adscrits al Regne de Castella estarien establerts a Madrid exercint el servei domèstic; la presència francesa a Andalusia estaria molt vinculada amb el tràfic indià (a Sevilla i Sanlúcar) i al contraban (a Cadis i Puerto de Santa María) i per tant també hi tindria un caràcter marcadament urbà. A més a més, l'esmentat estudi d'A. Girard ofereix relacions de francesos a diverses ciutats andaluses: 87 a Sevilla, 95 a Cadis, etc.

Des de l'aparició del treball de Nadal i Giralt el 1960, s'ha anat bastint una extensa bibliografia, la qual ha tractat amb territoris (ja sigui a nivell estatal, regional, local...) i cronologies diverses. D'entre els que abasten un territori més ampli destaquen, precisament, des del punt de vista del país d'origen. Així, malgrat l'històric oblit de la historiografia francesa envers un dels fenòmens més significatius de la seva història demogràfica, són d'una gran riquesa els treballs realitzats des de la regió de l'Alvèrnia per A. Poitrineau (1985) i R. Duroux (1992). Aquestes obres, que tracten cronologies tan tardanes com els segles XVIII i XIX has destacat per, a més d'aprofundir en les causes d'expulsió i atracció dels emigrants alvernesos –ja tinguts en compte per Fournier el 1924– per posar sobre la taula el rellevant paper de les xarxes migratòries en el desplaçament com a part d'una estratègia familiar. Tampoc cal no oblidar els primerencs estudis de Perrel (1963, 1964) des de les zones de la Corresa i el Llemosí. També s'han realitzat algunes visions globals de la immigració francesa, on cal destacar noms com els de José Antonio Salas Auséns (1988, 1990, 2004) o Jean Pierre Amalric (1993, 2003), a més a més de l'obra col·lectiva *Les français en Espagne à l'époque moderne (XVIe-XVIIIe siècles)*, del 1990. En cronologies anteriors, el treball clàssic de Marcelin Défourneaux (1949), havia tractat la presència francesa als segles XI-XII.

Sobre els treballs de caire regional, a més dels dedicats a Catalunya, destaquen els que han aparegut a l'Aragó, amb obres com les de Salas Auséns (1985-86, 2001, 2002), Anson (1984), Langé (1987, 1993), Benedicto (2003), Jarque i Salas Auséns (2005) o, recentment, Mateos Royo (2013). També s'hauria d'incloure entre aquests, encara que tracta un període anterior, el treball de Yom Tov Assis (1983) sobre els jueus francesos refugiats a Aragó en la Baixa Edat Mitjana. Així mateix, els apareguts al País Valencià amb l'obra de Poitrineau (1976), Lapeyre (1985), Gil Vicent (1987), Benítez Sánchez-Blanco (1993, 2003) o Lorenzo Lozano (2003). Andalusia, i sobretot les seves ciutats, amb una menció tan pionera com la d'Enciso (1959), ha estat focus d'atenció dels estudiosos francesos, especialment Ozanam (1968), Ponsot (1969, 1979), Dumergue (1990) o Chamboredon (2003), però també de Corona Tejada (1980, 2003), Villar (1982), Carrasco González (1991), Calvo Poyato (1994) i Rodríguez Alemán (2007), entre d'altres. Així com també ho ha estat la ciutat de Madrid amb les obres d'Alcouffe (1966), Larquie (1990) o Ozanam (1991), a més de Bravo Lozano (1984) i els estudis sobre els artesans francesos de Ramos Medina (1996, 1999, 2001, 2003).

Altres zones on no hi falten estudis sobre la immigració francesa en particular o la presència estrangera en general són les Canàries, amb treballs de Brito González (1999) amb matrícules d'estrangers i Lobo i Torres (2003); Castella, estudiada per Montemayor (1990) i Sánchez Belen i Ramos Medina (1994) pel que fa als comerciants; Mallorca, sobretot amb els recomptes d'immigrants de Vaquer Bennàssar (1995, 1998, 2001) i el treball sobre comerç de Bibiloni Amengual (2003); Galícia, principalment gràcies a Rey Castelao (1998); Múrcia, amb l'estudi de Lemeunier i Pérez Picazo (1990); Navarra amb el de Salas Auséns (1986); el País Basc amb els de Lafarga (1968) o Monteano (2005) o La Rioja amb Brumont (1994). Altres estudis han tocat aspectes més específics i transversals, com les trajectòries realitzades pels immigrants, com el de Salas Auséns (2003), o la seva relació amb el luteranisme, en el cas de Boeglin (2006).

El principal recull de tota aquesta bibliografia ha estat realitzat per Salas Auséns en l'obra *En busca de El Dorado: Inmigración francesa en la España de la Edad Moderna* (2009). Malgrat la dificultat que ofereix la seva recopilació, aquesta esdevé important, ja que, com afirma aquest autor,

“Este tipo de estudios, a modo de teselas de un gran puzle nunca acabado, resultan de gran utilidad ya que referidos a distintos ámbitos geográficos y en fechas diferentes,

sus datos permiten reinterpretaciones que en algunos casos han abierto ya ciertas grietas en tesis tenidas por sólidas” (p. 26).

A rel d'aquests treballs, doncs, s'extreuen una sèrie de característiques generals per a aquest corrent migratori dels segles XVI-XVIII que han estat desenvolupades per Amalric (2003) i sintetitzades per Salas Auséns (2009) i que es resumirien de la següent manera:

- El Migdia francès, és a dir, la zona pirinenca i prepirinenca, apareix com el principal focus de la immigració francesa, seguida del Massís Central.
- Existeixen diferències entre els destins elegits pels immigrants de les diferents regions. D'aquesta manera, s'estableixen uns fluxos principals del Llenguadoc cap a Catalunya, de la zona del Bearn cap a Aragó i d'Alvèrnia cap a Castella.
- Coexistència de diferents models migratori. Un, més comunitari i definit per les xarxes migratòries, amb una major presència de temporers amb la família a França, amb un altre de caire més individual i difús, a més d'un tercer model basat en una emigració de gent més especialitzada i en un període més tardà.
- En una visió global, es dibuixa una immigració formada al cinquanta per cent per gent especialitzada i no especialitzada, malgrat les diferències regionals.
- Es dona un canvi en el perfil migratori al segle XVIII, quant augmenta molt significativament la proporció d'immigrants artesans i comerciants (el tercer model esmentat).
- Els factors polítics actuaven en contra del moviment migratori, comportant l'aparició d'episodis de xenofòbia, a pesar de la convivència i integració predominants.
- La bibliografia existent, tot i que abundant, esdevé insuficient per estimar el volum de la totalitat del contingent immigrant.

Salas Auséns (2009), ha fet èmfasis en altres aspectes destacables, com la incapacitat de les autoritats de portar a la pràctica les mesures dissuasives contra la immigració francesa, especialment contra les colònies mercantils, que arribaren a assolir un poder econòmic important i a esdevenir una “competència deslleial” per als comerciants autòctons. Aquestes dificultats radicaren, principalment, en el caràcter compost de la Monarquia Hispànica i la manca, per tant, d'un poder central que actués de formar homogènia en tots els territoris, almenys fins a la Guerra de Successió i la imposició dels Decrets de Nova Planta a principis del segle XVIII.

A més a més, davant la visió generalment acceptada de la permuta d'una immigració de perfil baix per una de més especialitzada al segle XVIII, el mateix autor, posa sobre la taula una gran diversitat, dins la qual hi son nombrosos els casos que, en una cronologia tant avançada, seguien arribant per qüestions de necessitat econòmica, més que d'expansió, matisant, així, una de les afirmacions més acceptades (Salas Auséns, 2009).

1.3. La immigració francesa a la Catalunya moderna¹¹

L'inici dels estudis sobre la immigració francesa d'Època Moderna a Catalunya es deu a l'estudi dels factors que van actuar de forma favorable sobre el creixement de la població als segles XVI i XVII per part de Jordi Nadal i Emili Giralt¹². Aquests autors, en el seu "Ensayo metodológico para el estudio de la población catalana de 1553 a 1717" (1953), posaren de manifest, per primer cop, la importància d'aquesta migració, esgrimint que a partir del segle XV arribà a "(...) *tomar un aspecto social cuyo momento álgido debe situarse a fines del siglo siguiente. Desde entonces el fenómeno va perdiendo intensidad hasta extinguirse como hecho social durante el siglo XVIII*" (p. 269). Una immigració, doncs, que va contribuir a superar la "*depresión demográfica causada por las conmociones político-sociales de Cataluña bajo el reinado de Juan II y las pestes subsiguientes*" (p. 269).

De fet, Catalunya va passar d'una 224.000 habitants l'any 1497 a 475.000 el 1626 en el que Antoni Simon (1992) anomenà el "llarg segle XVI". La superació d'aquesta depressió fou encunyada pels propis Nadal i Giralt amb el terme de "Redreç demogràfic" en el títol

¹¹ Per a l'elaboració d'aquest estat de la qüestió, a més de portar a terme una revisió bibliogràfica sobre el tema, s'han utilitzat altres estats de la qüestió realitzats amb anterioritat. Destaca el capítol de Carles Millàs i Castellví (2005) titulat "Hipòtesi i estat de la qüestió" (p. 17-24) del seu llibre *Els altres catalans dels segles XVI i XVII: La immigració francesa al Baix Llobregat en temps dels Àustria*. Una actualització del mateix fou portada a terme el 2009 sota el títol "Un estat de la qüestió sobre la immigració occitana a la Catalunya dels segles XVI i XVII" per al congrés *Els processos migratoris a les terres de parla catalana: De l'Època Moderna a l'Actualitat*. En les actes del mateix congrés també s'hi publicà una altra aproximació bibliogràfica al tema amb el títol "Bibliografia dels moviments migratoris en les vegueries i corregiments de Montblanc, Tarragona i Tortosa a l'època moderna (s. XVI-XVIII)", a càrrec de J. M. Grau Pujol i M. Güell.

¹² Sovint s'ha considerat que la historiografia francesa ha tingut poc en compte aquest afer. De fet, s'ha referit al moviment migratori com un fenomen discontinu i no general a França, subscrit únicament a la zona de parla occitana (Amalric, 2003). Alhora, la recerca dels factors que determinaren el creixement modern de la població de Catalunya ha provocat la proliferació d'estudis sobre l'onada. És a dir, l'estudi de dita immigració ha estat més freqüent des del lloc de recepció que des del lloc d'emissió. Totes aquestes raons fan que l'estat de la qüestió aquí presentat s'hagi centrat més en els estudis realitzats amb fonts locals catalanes, ja que la nostra investigació també parteix d'aquest tipus de fonts.

de l'estudi publicat pel primer (1956) en les actes del IV Congrés d'Història de la Corona d'Aragó o la versió catalana de l'obra cabdal sobre el tema, *La population catalane de 1553 à 1717: L'immigration française et les autres facteurs de son développement* (1960) dels dos autors, titulada *Immigració i redreç demogràfic: Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVIII* (2000).

Després d'aquells estudis on es referia la importància de la immigració francesa pel redreç demogràfic català, començaren a sorgir publicacions amb l'objectiu específic d'estudiar el fenomen migratori. En primer lloc, trobem l'estudi d'Enric Moreu-Rey (1959) titulat *Els immigrants francesos a Barcelona (segles XVI al XVIII)* o el ja mencionat *La population catalane de 1553 à 1717: L'immigration française et les autres facteurs de son développement* (1960) i, dels mateixos autors, *La immigració francesa a Mataró en el segle XVII* (1966). Aquestes són les publicacions que han proporcionat les bases per a l'estudi del fenomen, convertint-se en models metodològics per a les investigacions posteriors. De fet, a *La population catalane...* hi foren establertes les causes (de repulsió i d'atracció) i les fases principals de l'onada migratòria a partir del càlcul de la intensitat del fenomen, les quals han estat sovint verificades i constantment citades pels estudis que s'han desenvolupat amb posterioritat, encara que no s'ha seguit aprofundint en les causes, és a dir, el *push and pull* o els factors d'aquesta emigració. A més a més, també oferiren una descripció de les característiques sociodemogràfiques (edat d'arribada, ocupació o procedència geogràfica exacta) dels immigrants francesos.

Àdhuc, aquests mateixos autors tractaren diversos aspectes parcials de la immigració francesa, i en una cronologia més moderna, en alguns altres articles, com serien "L'émigration française à Barcelone pendant la révolution" de Moreu-Rey (1949), que tracta el final del segle XVIII; els capítols "Inmigración francesa y problemas monetarios en la Cataluña de los siglos XVI y XVII", de Nadal i Giralt (1955) i "El «redreç» demogràfic de Cataluña en el siglo XVI" de Nadal (1956) o l'article d'Emili Giralt (1959) "La colonia mercantil francesa de Barcelona a mediados del siglo XVII". A més a més, tot allò dit sobre el fenomen fou recopilat en francès per Deffontaines (1966) en l'article "L'inmigration française en Catalogne et a Barcelone".

La transcendència històrica de l'obra *La population catalane...* és clara, ja que s'ha convertit en el model a seguir per tal d'abordar l'estudi de la immigració francesa, com avançàvem. De fet, el seu mètode s'ha seguit utilitzant fins a l'actualitat, es podria dir que

gairebé estandarditzant-se donat, sobretot, el maneig de fonts documentals molt semblants. Així, des de les obres de Nadal, Giralt i Moreu-Rey han anat proliferant els estudis locals sobre la qüestió, que s'han anat succeint fins a l'actualitat amb una eclosió important a la dècada dels anys noranta del segle XX (Millàs i Castellví, 2009). Part d'aquests s'han dedicat a l'estudi de parròquies i municipis individualment o al d'agrupacions d'aquests cercant el marc territorial de les comarques actuals. D'aquesta forma, la geografia dels estudis locals sobre la immigració francesa a Catalunya¹³ pot ser explicada, a part de pel propi interès que suscita donat el seu paper en la recuperació demogràfica de Catalunya a l'Edat Moderna, també per la disponibilitat de fonts que permeten el seu estudi.

La influència de la immigració francesa en el ressorgiment demogràfic català ha estat àmpliament argumentada per Nadal i Giralt (1960, 1966) per a poblacions del, o properes al, litoral català o Codina (1985) i Millàs (2005) per al Baix Llobregat, mentre que ha estat matisada per altres autors com Valentí Gual (1991) per a la Conca de Barberà, Jaume Dantí i Riu (1988) al Vallès Oriental o Esteve Canyameres Ramoneda (1994) al Vallès Occidental¹⁴. Per a Nadal i Giralt (2000), la població francesa a Catalunya pogué representar entre el 10% i el 20% del total de la població masculina entre 1570 i 1620¹⁵, xifres que han esdevingut en les vares de la mesura del fenomen. De fet, molts dels estudis sobre la qüestió anteriorment citats inicien la seva argumentació amb la comparació de les seves dades amb les de Nadal i Giralt (1960).

¹³ Els estudis municipals avui dia abasteixen un centenar dels 900 municipis existents a dia d'avui a Catalunya. Aquest nombre permet entendre la crida que feia Jaume Codina l'any 1992 en l'article titulat "Un projecte nacional urgent: L'estudi de l'abast de la immigració francesa a Catalunya durant l'Edat Moderna", en un moment en què, segons ell, no arribaven a la vintena els estudis específics dedicats al fenomen.

¹⁴ Únicament són citats, en aquest punt, aquells estudis que més analíticament s'apropen al tema principal que suposa el paper d'aquesta immigració en la recuperació demogràfica de la Catalunya moderna.

¹⁵ Aquesta intensitat es correspondria, segons aquests autors, amb la fase de plenitud migratòria dels francesos. Així, el cicle migratori moderns dels francesos va ser establert per Nadal i Giralt (1966) en tres fases. La primera, anomenada fase ascendent, va tenir lloc entre finals del segle XV i finals de 1540, poden estar caracteritzada per una immigració de temporers. La fase de plenitud es donà fins 1620. No obstant això, a partir de la Matricula de 1637, Alexandra Capdevila Muntadas (2009) afirma que la màxima afluència de francesos al Baix Maresme es donaria entre 1631 i 1637. Per altra part, el descens del nombre de marits francesos a partir de 1620 podria ser una característica del període. Així, la Guerra dels Segadors magnificà el sentiment antifrancès en la societat catalana (Capdevila Muntadas, 2009), encara que Nadal i Giralt (2000) tingueren en compte, també, la millora de la situació a la zona d'emigració, on s'havia arribat a un estancament demogràfic i s'havia resolt el conflicte religiós.

En aquest sentit, Jaume Codina (1985), seguint l'estela dels dos pioners, en el seu treball sobre les parròquies del Delta del Llobregat mostrà, per exemple, que la població francesa a Sant Boi representava gairebé el 50% del total de la parròquia al voltant del 1600, afirmant que:

“si la penetració francesa s’hagués produït a la Catalunya litoral i prelitoral amb unes característiques semblants a les que tingué al delta del Llobregat (...) el resultat fóra sensacional: voldria dir que Catalunya enfilava el rumb de país modern al segle XVII, de renaixença econòmica i cultural i consciència nacional, amb un terç de sang nova dels seus germans occitans i dels nous catalans que eren els fills i els néts d’aquells” (p. 234),

encara que admetia que calien nous estudis per corroborar-ho. Àdhuc arribà a considerar la immigració francesa com la clau de volta de *“la renovació biològica del poble català”* (Codina, 1992: 53). El mateix autor, en una altra publicació (2000), afirmava que entre 1570 i 1641, a la Diòcesis de Barcelona, un 61,5% de marits forans eren francesos. Carles Millàs (2005), per la seva part, coincideix a destacar la importància de la població francesa al Baix Llobregat, especialment en aquells nuclis de de major pes demogràfic, com Sant Boi o Olesa de Monsterrat, detectant un 20% de marits francesos entre 1565 i 1600. Més recentment, Joan Peytaví (2010) ha tornat a destacar la importància cabdal del fenomen considerant que els immigrants francesos *“configuren i dirigeixen el fons de la història de la població catalana”* (p. 258).

Aquest paper hegemònic de la immigració francesa, però, com avançàvem, ha estat matisat per varis autors que han detectat en els respectius treballs nivells més baixos de marits francesos, propers al 10% o el 5%. Així, Valentí Gual (1991), en l'estudi d'una comarca d'interior com és la Conca de Barberà, trobà una baixa presència d'immigrants francesos als registres parroquials, conclouent que és *“[...] difícil d'atribuir a la immigració francesa aquell paper clau, aquell rol de motor de desenvolupament demogràfic que li concedien Nadal i Giralte en analitzar, no ho oblidem, parròquies de la costa”* (p. 71), de manera que l'onada tan sols afectaria aquesta comarca *“[...] ocasionalment i de manera molt localitzada”* (p. 84). Abans, J. Dantí (1988), pel cas del Vallès Oriental, ja considerava *“[...] la necessitat de delimitar la localització dels immigrants francesos, distingint potser zones de major i menor afluència”* i es demanava la possibilitat de *“[...] argumentar un creixement demogràfic no dependent de l'aportació francesa”* (p. 139). Aquestes

afirmacions també han estat corroborades al Vallès Occidental per E. Canyameres (1994) amb el seguiment dels matrimonis de francesos. Uns matrimonis que causaren poca descendència quan el matrimoni era amb una dona soltera i encara menys quan era amb una vídua.

Posteriorment, el mateix Dantí (1995) ja ha contemplat com, en general, la presència francesa seria reduïda en pobles petits i rurals, mentre que els nivells més alts es troben principalment a la zona litoral i aquelles poblacions amb una activitat econòmica diversificada, a tenor d'una "*desigual incidència en la geografia del Principat*" que ha destacat Antoni Simon el 1999 (p. 86). Aquesta apreciació també ha estat feta per Alexandra Capdevila (2000) per a una zona concreta com és el Maresme, tot i que l'autora darrerament l'ha matisat destacant que per a la mateixa comarca s'observa una presència important de francesos en localitats plenament agrícoles (2008)¹⁶.

De fet, Antoni Simon (1999), per a l'enteniment de la recuperació demogràfica de Catalunya proposa un quadre més complex. Al paper de la immigració francesa se li hauria d'afegir la disminució de la freqüència de la intensitat de les crisis de mortalitat entre 1550 i 1630. A l'hora, la puixança econòmica del món rural (extensió de la superfície cultivada, augment de la producció i de la renda agrària i una certa especialització i diversificació dels cultius) i la transformació de les economies urbanes (especialment del sector tèxtil) pogueren constituir un estímul important per a la nupcialitat i la natalitat. Aquestes transformacions no foren homogènies en el territori, la qual cosa explicaria un creixement demogràfic desigual i un important procés de redistribució interna de la població que, alhora, podrien explicar la major o menor incidència de francesos en el territori. Al cap i a la fi, les discrepàncies entre parròquies en el nombre/volum de francesos són la constatació de què va existir una geografia pròpia de la immigració francesa, possiblement determinada per factors econòmics i demogràfics. Per això els estudis haurien documentat una major intensitat en el litoral i el prelitoral, en front d'una menor en l'interior. Aquest és un tema que reprendrem en detall més endavant, en el capítol 4. Nogensmenys, l'abundància de treballs referits als municipis costaners possiblement sigui conseqüència

¹⁶ Tampoc Esteve Canyameres en el seu article "La immigració francesa dels segles XVI i XVII: El rerafons historiogràfic" (2007) considera "*que estiguem en condicions d'afirmar encara, que fou un fenomen generalitzable a tot Catalunya, ja que hi ha comarques del pre-litoral, on els percentatges de població francesa baixen respecte del litoral*" (p. 5).

de la Matrícula de Francesos de 1637, que tan sols es va realitzar per al litoral, com s'explicarà seguidament.

1.3.1. Fonts per a l'estudi de la immigració francesa

La intensitat de l'onada migratòria s'ha anat calculant principalment a través de l'esdeveniment demogràfic del matrimoni com a conseqüència de la inexistència de censos o similars, periòdics i de caràcter nominal que permetessin la identificació d'autòctons i forans. Recordem, doncs, que els fogatges¹⁷ únicament recullen el nom de pila i cognom del cap de família. El no registre de l'origen, donada la possible adaptació dels noms i cognoms francesos a la fonètica catalana, impossibilita la identificació dels francesos (Peytaví Deixona, 2010; Jordà, Cabré & Pujadas-Mora, 2015). Aleshores, d'aquí que hagin estat fonamentals els llibres sacramentals, sobretot els llibres de matrimonis¹⁸, una font utilitzada des dels estudis primigenis de Nadal i Giralt (1953, 1960, 1966) i Moreu-Rey (1959) juntament a la Matrícula de francesos residents a la costa catalana realitzada el 1637 amb motiu de les hostilitats de la Monarquia Hispànica amb el Regne de França en el context de la Guerra dels Trenta Anys (1618-1648). A més a més, per a l'estudi d'aquesta immigració a Barcelona també s'ha utilitzat el registre de malalts de l'Hospital de la Santa Creu, una font excepcional per a l'estudi del fenomen pel seu ampli marc cronològic com ens mostraren Nadal i Giralt (2000). En el cas específic del Rosselló, han aparegut altres fonts, com una llista de francesos del 1542 o la Taxa del Batalló de 1642 (Peytaví Deixona, 2003). Juntament a aquestes fonts també s'ha resseguit, de forma més puntual, la presència de francesos en els altres llibres sacramentals del *quinque librorum*, capítols matrimonials, processos judicials, expedients matrimonials (Millàs i Castellví, 2005; Capdevila Muntadas, 2014), processos de la Pia Almoïna (Gras & Gual, 1993) o llibres d'esposalles (Betrán, 1996).

¹⁷ Existeixen fogatges des del segle XIV, encara que es coneixen principalment els de finals de segle XV i els del segle XVI, estudiats en profunditat per J. Iglésies (1957, 1979-81) i Iglésies i Feliu (1998).

¹⁸ Valentí Gual Vilà (1999), genèricament, manifestava una sèrie de limitacions d'aquesta font que s'han de tenir en compte per al seu millor ús, ja que la seva informació no és homogènia: "*En relació als llibres de nocés, els registres de la segona meitat del segle XVI acostumen a ser els inaugurals i son observables les mancances diverses en no haver estat inscrit l'estat matrimonial anterior dels cònjuges –casat o vidu-, l'estat vital dels pares i, sobretot (i molt greu de casa a l'efecte que ens ocupa [l'estudi de la immigració francesa]), procedències i/o naturalitat dels contraents*" (p. 66). No obstant això, no totes les parròquies presenten informació deficitària, car bona mostra d'això son els nombrosos estudis realitzats a partir d'aqueixa font sacramental.

Així doncs, la magnitud del flux migratori esdevé de càlcul complicat, ja que, davant la inexistència d'altres fonts, com ara censos, sempre s'ha mesurat a partir de les fonts sacramentals i sobretot a partir dels llibres matrimonials, amb la qual cosa els francesos que mai es van casar o que no moriren a Catalunya escapen a aquests tipus de fonts. A més a més, s'ha documentat com el dret de parroquiatge, que proporcionava la naturalesa parroquial després d'un any de residència continuada (Codina, 1992), juntament amb el fet que molts dels matrimonis es produïen després d'anys de residència en el país, faciliten l'ocultació de l'origen per por a represàlies (Massanell i Esclassans, 1988; Capdevila Muntadas, 2008). Cert és que la Matrícula de 1637 permet el coneixement de l'estoc de francesos existent a la façana marítima del país, incorporant no tan sols als francesos casats sinó també als solters, així com als temporers, però per altra part, tan sols mostra una cronologia tardana en relació al moment àlgid de l'onada de francesos a Catalunya (Nadal & Giralt, 1966; Capdevila Muntadas, 2009).

1.3.2. Característiques generals de la immigració francesa a Catalunya

L'anàlisi dels diferents estudis sobre immigració francesa a la Catalunya moderna permeten traçar un perfil bàsic dels immigrants. Així, els perfils oferts pels estudis consultats s'han agrupat a partir de la distribució comarcal actual, sota el risc d'utilitzar una territorialització artificial (Jané Checa, 2009), ja que es correspon amb el marc territorial de molts dels estudis realitzats sobre la matèria.

Com a aspectes generals, cal esmentar que la immigració francesa fou eminentment masculina. Per exemple, a la parròquia de Sant Pere d'Octavià (vila de Sant Cugat del Vallès), on s'han documentat un total de 384 individus de procedència francesa que s'hi casen, tan sols un 5% d'aquests individus son dones¹⁹ (Miquel i Serra, 2009). Igualment, per a la comarca del Maresme, a través de la consulta de la Matrícula de 1637, s'ha documentat una presència molt baixa de dones d'origen francès (Capdevila Muntadas, 2009). Aquesta masculinització de la immigració francesa, en algunes localitzacions concretes arribà a produir un manifest desequilibri entre sexes. Així, en el cas de Sant Boi de Llobregat, l'any 1601, per cada 100 homes, tan sols hi havia 70 dones (Codina, 2000).

¹⁹ Tanmateix, cal tenir en compte que la població francesa en la parròquia no superà el 2,5% del total (Miquel i Serra, 2009).

Pel que fa a les ocupacions desenvolupades²⁰, es demostra una certa especialització ocupacional dels immigrants francesos en funció del seu lloc d'origen (Nadal & Giralt, 2000; Gual i Vilà, 1991). D'aquesta manera, s'observa com els immigrants procedents de la zona de les Terres Altes i Massissos estaven molt més especialitzats, alhora que les seves edats d'arribada a Catalunya eren més tardanes, tot i que molts d'aquests també podrien haver arribat a edats més joves i haver après l'ofici al lloc d'acollida (Nadal & Giralt, 2000).

També, cal tenir en compte que no a totes les fonts la procedència geogràfica dels immigrants fou documentada de forma específica. Així, l'origen podia ser registrat amb entrades tan vagues com *francès*, *de nació francès* o *natural del Regne de França* (Torras i Ribé, 1987). En els casos on l'ocupació no s'ha pogut creuar amb el lloc específic de procedència, s'observa, generalment, com aquelles estan perfectament integrades en l'estructura productiva del lloc de destinació (Torras i Ribé, 1987), malgrat que, independentment del lloc de procedència, alguns autors han volgut veure com els francesos especialitzats pogueren exercir els seus oficis a Catalunya, sobretot en aquelles viles econòmicament dinàmiques de la Plana de Vic, en referència al cas concret dels mestres de cases (Vilamala Salvans, 1998).

Tanmateix, les ocupacions majoritàries entre els immigrants es trobaven vinculades al sector primari, l'agricultura i la ramaderia, esdevenint una onada migratòria que hauria arribat, com va assenyalar Ramon D'Abadal i Vinyals (1966), en part per omplir els coneguts com a "*masos rònecs*", que havien quedat buits després de les pestes del segle XIV.

Des d'un punt de vista més social, Xavier Torres Sans (2002) ha fet notar com el fet que la immigració francesa suplís la manca de braços en el camp català, va permetre als petits propietaris autòctons, antics remences, l'augment de producció que els acabà convertint en grans rendistes de la terra, a més de mostrar com, molt sovint, els afers relacionats amb la violència del bandolerisme o amb l'heretgia hugonota eren identificats, sense proves, amb immigrants francesos. Fins a tal punt que l'autoritat reial va fer reforçar fortificacions

²⁰ Una menció a part, pel que fa a la sectorització econòmica que acompanya la descripció del perfil socioeconòmic dels immigrants, la mereixen els clergues francesos (molt minsos numèricament, per altra part), tal i com refereixen Nadal i Giralt (2000), Massanell i Esclassans (1980; 1988) o Canyameres Ramoneda (1994).

frontereres a les zones de pas transpirinenques, com el cas de Castell-Lleó, a la Vall d'Aran, a mitjan segle XVI²¹ (Puigarnau i Torelló, 1995).

D'aquesta manera, W. Monter (1988) havia fet notar com els immigrants, sobretots els treballadors agrícoles semiqualficats i els artesans foren víctimes habituals d'una Inquisició necessitada d'ingressos, acusats, sovint falsament, d'exercir el protestantisme, però també de bigàmia i sodomia o, inclús, bruixeria. Concretament, entre 1552-1692, un 44% dels francesos processats ho serien per luteranisme, seguides per “proposicions” herètiques (20,9%), bigàmia (11,4%), actuacions contra el Sant Ofici (6,7%) o delictes sexuals (1,2%) (Balancy, 1990). Especialment, aquells immigrants més en el punt de mira del tribunal inquisitorial serien els que feia poc que havien arribat a Catalunya, sense gaudir, encara, d'una sòlida xarxa de relacions socials (Capdevila Muntadas, 2014b). Aquesta mateixa autora considera que aquestes persecucions podrien haver estat esperonades per una desconfiança cap al francès generada per diversos motius com les tensions diplomàtiques entre les dues corones, la competència comercial en el camp de la manufactura tèxtil o la por a la difusió de l'heretgia.

N. Z. Davis (2005) afirmà que *“les idees protestants circulaven amb la llana, el blat i el vi”* (p. 53). I certament, la infiltració de protestants entre els immigrants francesos fou una realitat, com recentment ha posat de manifest Carod-Rovira²² (2016). L'autor posa com a exemple el cas dels protestants detinguts a Puigcerdà el 1568. Es tracta d'una fets que generaren preocupació entre les autoritats i les prohibicions contra els protestants podien fer arribar a provocar que als immigrants se'ls denegué l'accés a hostatgeria durant el viatge, encara que no ho fossin, o que fossin condemnats a galeres. Així doncs, es creà un clima de sospita general, encara que els protestants tan sols fossin un 10% de la població del Regne de França a finals del segle XVI (Carod-Rovira, 2016). La millor manera d'evitar aquestes persecucions era, com explica Gras i Casasnovas (1994), assolir la integració administrativa per tal d'accedir a una plenitud de res. En el cas de la immigració francesa, la via institucional de l'adquisició d'una carta de naturalitat, solia estar fora del seu abast, per la qual cosa havien de recórrer a altres vies com la tinència de casa parada

²¹ Certament, les incursions hugonotes a través del Pirineu foren una realitat, com les documentades als bisbats d'Urgell i Elna. Com a exemple, al 1568 es capturaren 24 presos protestants al Rosselló, dels quals tan sols un era català (Carod-Rovira, 2016).

²² Encara que el mateix autor recorda que els factor de “protestantització” foren diversos, destacant els intercanvis comercials, no únicament amb França, si no també, i molt especialment, amb Holanda o Anglaterra.

durant un any i un dia o el matrimoni amb una dona catalana per facilitar la integració als fills, donada la coexistència del *ius soli* i el *ius sanguinis*.

A més a més, també van existir casos en els quals els francesos assoliren posicions de rellevància. En el Delta del Llobregat o el Maresme s'observen francesos en els governs municipals en càrrecs com el de capità del sacramental, veguer, algutzir, nunci o formant part dels consells locals (Nadal i Giralt, 2000; Codina, 2000), encara que es donaren situacions de tancament i enfrontament per part dels autòctons davant de la possible ocupació de certs càrrecs (Massanell i Esclassans, 1980; Simon i Tarrés & Alberch i Fugueras, 1982; Millàs i Castellví, 1996; Simon i Tarrés, 1999; Codina, 2000). Tot i això, alguns francesos fundaren les seves pròpies confraries i, inclús, en alguns casos, s'integraren en les confraries locals preexistents (Moreu-Rey, 1959; Nadal & Giralt, 2000 i 1966; Planes i Albets, 1992; Teixidó i Montalà, 1998), tal vegada per recalcar la seva religiositat davant les esmentades acusacions d'heretgia (Capdevila Muntadas, 2014b). L'estudi d'aquestes confraries de francesos per a la seva visió com a comunitat, dins un marc comú en relació a la ciutat i les altres confraries (Rizo Blasco, 2016).

Sovint, el tancament de l'accés a certs càrrecs es va produir des de l'administració, ja que amb les contínues guerres entre els Àustries de la Monarquia Hispànica i els Valois francesos, els immigrants francesos no deixaven de ser sospitosos de ser espies o quintacolumnistes. Així, per exemple, a rel de la Guerra del Rosselló (1597-98), els jurats de Girona prohibiren que els francesos ocupessin càrrecs en la gestió de la institució gremial (Simon i Tarrés, 1999), o a rel de la Guerra Hispano-francesa declarada el 1635 es constituí la Junta de Represàlies que donà com a resultat principal la Matricula de 1637 que venim citant en aquest apartat (Nadal & Giralt, 2000).

1.3.3. Anàlisi territorial dels estudis sobre la immigració francesa a Catalunya

Pel que fa als estudis específics que s'han realitzat a Catalunya sobre la immigració francesa d'època moderna, i que han donat lloc a les diferències territorials que, al seu torn, han generat el debat sobre l'abast de l'onada migratòria explicat més amunt, una primera unitat territorial que cal destacar, i que ja va cridar l'atenció de Nadal i Giralt el 1960, és el conjunt de la costa catalana, gràcies a l'existència d'una font com és la *Matricula de francesos de 1637*.

D'aquesta forma, Nadal i Giralt (2000) analitzaren per separat els 2.865 immigrants registrats en la *Matrícula* fora de la ciutat de Barcelona. D'entre aquests, dels 889 treballadors agrícoles registrats a les zones de la costa de Llevant i Ponent²³, destaca com el 85% treballava per compte d'altri i gairebé tots eren solters. Pel que fa al sector secundari, cal començar pels artesans dedicats al sector de la fusta i la construcció com a grup més nombrós en el total d'artesans matriculats. Quant al sector terciari destaca com era format, principalment, per grans comerciants que es concentraven a la ciutat de Barcelona²⁴, però també per botiguers i venedors ambulants disseminats per tot el país. Els primers, els grans comerciants, no apareixen consignats a la Matrícula de 1637, mentre que els segons, numèricament no tingueren gaire pes (1,34% del total de matriculats, 3,93% a Barcelona i el 2,3% al sector de Tortosa). Com a darrer grup, Nadal i Giralt (2000) presentaren un grup divers on hi destaca la presència d'empleats públics o algunes professions liberals, com els impressors de Barcelona. Aquest fet s'interpreta com que “(...) *els immigrants cobrien tots els camps de la ciutat sense excloure els que exigien la confiança més absoluta de la gent del país*” (Nadal & Giralt, 2000: 213).

Un altre punt especialment rellevant és la ciutat de Barcelona, la qual, com a capital, va tenir un paper molt destacat com a punt d'acollida dels immigrants, molts dels quals arribaven a la ciutat, ja fos per a establir-s'hi o com a punt de pas cap a una altra localitat, com s'ha pogut constatar en fonts com els registres de l'Hospital de la Santa Creu (Nadal & Giralt, 2000). De fet, Barcelona, resulta una ciutat amb antics precedents de presència d'immigrants i, fins i tot, ja al segle XII, en un inicial període d'expansió, es tenen detectats una sèrie d'individus llenguadocians que van arribar a jugar un paper significatiu en la seva vida econòmica (Banks, 1988).

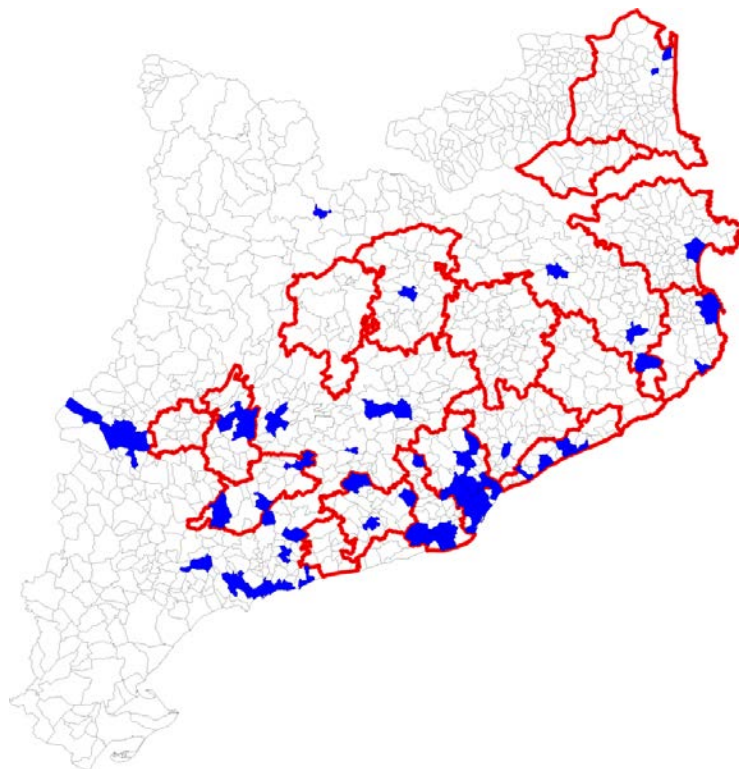
²³ Nadal i Giralt (2000) dividiren el litoral català en quatre zones diferenciades, que es corresponien amb els diferents volums de la font i que utilitzaven segons la informació que contenen i l'objectiu que perseguïen. Les quatre zones eren, de nord a sud: Costa Roja, el litoral rossellonès; Costa Brava, litoral de Girona entre Llançà i Blanes; Costa de Llevant, que cobriria la franja del Maresme i la Costa de Ponent, des del Delta del Llobregat fins Tarragona.

²⁴ Sobre aquests, Nadal i Giralt (1966) apunten que el gran moment dels negociants francesos es donà a partir de la Guerra dels Segadors (1640-1652) i la momentània annexió de Catalunya a França, ja que els mercats tradicionals de Catalunya (Sicília, Sardenya i Nàpols) es trobaven sota el domini de Felip IV, provocant que als anys 40 del segle XVII aquests comerciants monopolitzessin el gran comerç.

A la *Matrícula de 1637*, segons Moreu-Rey (1959), s'han localitzat fins a 1.297 immigrants francesos, amb una important concentració a les parròquies de Sant Pere i Santa Caterina. Nadal i Giralt (2000), a més, documentaren fins a un 33% de marits francesos als matrimonis de la parròquia de Sant Just i Pastor entre 1577 i 1580, dins els període de màxim apogeu de l'onada migratòria. A la mateixa parròquia, Fargas Peñarrocha (1994) ha analitzat les professions dels marits en el període 1566-99, un total de 202 casos, destacant la presència d'un 20,80% de llauradors; 10,19% en el sector metal·lúrgic; 7,76% de jornalers, 7,28% de sabaters i un 6,70% de sastres i teixidors. Per altra part, tot aquest volum immigratori a la capital catalana s'hauria bastit a partir de xarxes familiars en les quals els primers arribats ajudaven els seus familiars, de primera o segona generació, que arribaven posteriorment a instal·lar-se i integrar-se en la societat d'acollida (Capdevila Muntadas, 2009b). Gras i Gual (1993) també han mostrat per a la ciutat el valor qualitatiu d'una font poc utilitzada com és el Fons de Processos de la Pia Almoïna en analitzar les trajectòries individuals de 18 immigrants, entre els quals hi destaca la presència de teixidors, tot i que alguns havien passat per diverses ocupacions.

Pel que fa la resta de Catalunya, inclosa Catalunya Nord, en el mapa 1.1. s'hi pot observar com existeix una gran diferència entre la meitat oriental, que presenta nombrosos estudis locals i comarcals, i la meitat occidental, on principalment hi destaquen les zones més properes a les ciutats de Lleida i Tarragona. Així, gairebé totes les comarques litorals al nord de Tarragona presenten estudis, realitzats sobretot a partir de la *Matrícula*, a més d'altres comarques d'interior, mentre que a nivell local destaquen Barcelona i els seus voltants, especialment el Baix Llobregat i el Vallès Occidental. A continuació, doncs, es presenta un repàs més detallat als estudis que han tingut lloc fins a dia d'avui.

MAPA 1.1. *Municipis i comarques de Catalunya i Catalunya Nord en els quals s'hi ha estudiat la immigració francesa d'Època Moderna.*

FONT: Elaboració pròpia a partir dels treballs citats en aquest apartat.

Anoia

A la ciutat d'Igualada, dels 274 marits francesos que es casaren entre 1551 i 1630, hi destaca com el 39% es dedicava a l'agricultura, el 17,5% a la manufactura tèxtil i el 12,8% (Torras i Ribé, 1987). A més, s'hi dona un exemple de com les confraries d'immigrants francesos funcionarien com a focus d'integració del col·lectiu, esdevenint un pas intermedi entre la marginació social i la plena integració a través de la vida religiosa (Cabruja Vallès, 1998).

Bages

En diversos estudis locals aplegats en un sol volum, F. Rafat (1993) ha detectat, a Manresa, 657 immigrants en la centúria 1550-1650 a 394 capítols matrimonials i 285 testaments, localitzats principalment al tombant de segle. Pel que fa a la seva estructura social, hi trobem un 62,8% de pagesos, destacant el fet que els francesos no tinguessin presència al sector de la pell, majoritari a la Manresa de l'època. En la mateixa obra, a la localitat de Rajadell, l'autor hi documenta diversos immigrants implicats en processos judicials, majoritàriament pagesos però destacant, també, la presència de religiosos.

Berguedà

En el cas d'aquesta comarca, els primers indicis semblen indicar que la immigració francesa hi va tenir un paper no massa rellevant, més proper al de la Conca de Barberà que al del Delta del Llobregat. D'aquesta forma, entre els anys 1580-1650, tan sols s'han localitzat 86 immigrants en tota la comarca, la majoria dels quals (33) a Berga, sobretot al voltant de 1640 (Soca i Torres, 2003)²⁵. També a Berga s'hi ha documentat la Confraria de Francesos més antiga, datada, almenys, des del 1533, que recaptava beneficis a través de les donacions a la Cera (o Gala) dels Francesos. També es documenta una Confraria a Gironella (Busquets, 2012).

Camp, Baix

A la ciutat de Reus, a finals del segle XVI, la presència de francesos als registres matrimonials hi és abundant, seguint la tònica d'altres indrets, malgrat no se'ns presenten estadístiques (Grau Pujol & Puig Tàrrach, 2007). Pel que fa al segle XVII, hi prendrien una especial rellevància els marxants occitans, tots els provinents de la zona del Massís Central, que sovint s'associaven entre ells mateixos (Rovira i Gómez, 1998). En canvi, a la vila d'Alforja, la immigració francesa no hi deixà gaire petjada tot i que s'hi han identificat alguns marits francesos entre 1626-1785, tots pagesos (Garcia i Marrasé, 2011).

Conca de Barberà

Aquesta comarca ha gaudit d'un extensiu estudi de la mà de Valentí Gual. Entre 1571 i 1700, els francesos localitzats a la Conca de Barberà es dedicaven principalment a

²⁵ El mateix estudi seria publicat posteriorment en una revista d'àmbit comarcal (Soca i Torres, 2004 i 2004b).

l'agricultura, concretament un 46% del total, però lluny del 80% que representava el sector entre la població autòctona. La resta de francesos amb ofici es dedicava a oficis artesans, destacant els relacionats amb la construcció, ja que el creixement demogràfic de la segona meitat del segle XVI provocaria la necessitat lògica d'aixecar més cases, fet que vindria acompanyat de la necessitat de fusters, sastres, sabaters, etc. També es destaca la importància dels serradors pel subministrament de fusta a les drassanes de Barcelona (Gual i Vilà, 1991). El mateix autor, a l'Arxiu del Monestir de Poblet, documenta com la pobresa extrema d'alguns immigrants els fa participar en actes delictius, principalment robatoris, així com en actes de bandolerisme, donant a conèixer important informació qualitativa sobre la trajectòria d'alguns immigrants (Gual i Vilà, 1999b).

De la mateixa manera, el mateix autor ha realitzat nombrosos estudis de caràcter local a partir dels matrimonis dels registres parroquials de la comarca, especialment per al municipi de Santa Coloma de Queralt (Gual i Vilà, 1989; 1989b), destacant el perfil més especialitzat, amb calderes, mestres de cases i serradors que mostres a la segona meitat del segle XVII (Gual i Vilà, 1991d). A més a més, ofereix un estudi onomàstic dels prenomes dels immigrants (Gual i Vilà, 1992) i exposa com a Santa Coloma existeixen també unes sol·licituds de llicències per a contreure matrimoni, equivalents als expedients matrimonials de la Diòcesi de Barcelona, que aporten una important informació qualitativa (Gual i Vilà, 2001). També trobem recomptes a partir dels registres matrimonials per als casos específics de Barberà de la Conca (Gual i Vilà, 1990d), Vimbodí (Gual i Vilà, 1990e; 1990f; 1990g) i les sub-comarques de l'Alt Gaià (Gual i Vilà, 1989c; 1990) i de la Plataforma Segarrenca (Gual i Vilà, 1990b; 1990c). Finalment, cal tenir en compte que en totes aquestes localitats, també s'han detectat immigrants als registres de defuncions, tot i que normalment tan sols es recull nom, cognom i origen (Gual i Vilà, 1991b i 1991c).

Empordà, Alt

El 14% del total d'immigrants francesos matriculats el 1637 es troba a l'actual comarca de l'Alt Empordà. D'aquests, nou de cada deu eren mà d'obra poc qualificada, dedicats a l'agricultura, ramaderia o transport, encara que la presència de nouvinguts de les zones de la zona del Massís Central, com a altres llocs, també implicà la presència de certes ocupacions més qualificades. En aquesta nòmina també s'ha observat com al voltant del 10% vivia a cavall entre Catalunya i França, donat el caràcter temporal que conferiren molts immigrants al moviment. La proximitat de la comarca a França fa que presenti

alguns trets diferencials amb altres comarques, com una edat mitjana d'arribada inferior, un important nombre de propietaris de bens immobles i el predomini del matrimoni amb una dona catalana (Capdevila Muntadas, 2011).

A la localitat de Castelló d'Empúries, entre 1555-58 i 1585-88 s'hi documenten 102 i 22 marits francesos, respectivament, als protocols notariais de la vila. Destaca el canvi d'una majoria de mà d'obra rural en el primer període a una d'artesana en el segon, diferències que s'explicarien per un diferent origen geogràfic dels immigrants, confirmant pautes ja establertes per Nadal i Giralt el 1960 (Colls i Comas, 2002).

Garrotxa, La

La ciutat d'Olot compta amb un dels estudis locals sobre la immigració francesa més primerencs, el de Josep Mª de Solà-Morales (1970). Aquest autor considera que a la capital de la Garrotxa l'onada hi va ser especialment important, ja que al buit demogràfic propi de Catalunya cal afegir-hi la mortalitat provocada pels greus terratrèmols del segle XV. Així, Olot seria un dels primers llocs a comptar amb una “capella dels francesos”, datada del 1572. Aleshores, entre la segona meitat del segle XVI i la primera del XVII, es localitzen als arxius notariais d'Olot 515 immigrants francesos (67 dels quals a poblets dels voltants), tot i que sembla complicat destriar si es tractava de temporers o no (Solà-Morales, 1970).

Gironès

Davant la mancança d'estudis específics sobre la qüestió a la ciutat de Girona, s'ha vist com en el període 1473-1576, a partir de les cartes de franquesa a nous pobladors, els francesos esdevindrien el segon col·lectiu immigrants, després dels de la pròpia comarca, és a dir, un 16,2% del total d'immigrants (Castells i Calzada, 1984). A més a més, Simon i Tarrés i Alberch i Fugueras (1982), destaquen la presència d'artesans francesos dins els sistema gremial de la ciutat en el període 1553-1630, una dada que ha estat ampliada posteriorment per al període 1525-1700 (Domènech Casadevall, 1999). No obstant això, se sap que al segle XIX aquesta presència ja era molt minoritària, suposant tan sols prop d'un 2% de la població gironina (Simon i Tarrés, 1984).

A la mateixa comarca, Cassà de la Selva fou una de les parròquies seleccionades per Nadal i Giralt (2000), els quals, en els registres parroquials del període 1591-1620 hi localitzaren 21 marits francesos que segueixen les pautes més genèriques de l'onada migratòria.

Llobregat, Baix

Aquesta comarca esdevé un dels principals focus d'atenció de l'estudi de la immigració francesa a causa de l'important pes que hi tingué i que ha estat destacat molt especialment per Jaume Codina (1999), fins al punt que, el mateix autor (1988) havia arribat a estimar la presència d'entre 7 i 8 mil immigrants als segles XVI i XVII, a part de deixar veure les incidències de la seva presència en el llenguatge popular. En els registres parroquials, Carles Millàs (2005)²⁶ hi ha localitzat fins a 642 marits i 59 mullers franceses, dels quals gairebé el 80% es dedicaven al sector primari. A més a més, la distribució ocupacional dels francesos no es correspondria totalment a la dels autòctons, amb una presència major dels sectors secundari i terciari. Així, a partir d'aquesta premissa, l'autor es demana si això podria significar una major especialització dels estrangers. No obstant això, els francesos més especialitzats sembla que hi arribaren majoritàriament a partir del 1665 des del Llenguadoc, la Conca de la Garona i la zona pirinenca, al contrari del que han apuntat altres estudis per altres zones.

A nivell local, a Olesa de Montserrat la presència de francesos en els llibres de matrimonis es troba en concordança amb la resta de Catalunya, al voltant d'un 18% del total de marits en les dues primeres dècades (Gual i Remírez & Millàs i Castellví, 2002). Nogensmenys, l'ocupació es desconeix en gairebé la meitat de casos, però hi predomina l'activitat rural (Millàs i Castellví, 2016). La localitat de Sant Boi de Llobregat presentaria els percentatges més alts d'immigrants francesos en els matrimonis del període 1583-1605, els quals no baixarien del 23%, arribant assolir xifres com el 44% (223 individus) el 1601 i properes al 40% els anys circumdants (Codina, 1985). En canvi, a la vila del Papiol, entre 1565 i 1700, a partir dels llibres sacramentals, s'hi localitzaren 55 individus francesos (Millàs i Castellví, 1996). El poble de Begues sembla que tampoc va ser gaire afectat pel fenomen migratori, ja que entre 1584 i 1645 tan sols s'hi ha localitzat set matrimonis d'home francès amb dona catalana, tot i que s'hi detecta la seva implicació en actes de bandolerisme (Bondia i Domper & Solans i Roda, 1994), i, en un altre estudi, 13 marits francesos entre 1580-1669, que suposen un 4% del total (Gual i Remírez *et al.*, 1998). Tanmateix, en un estudi en més profunditat, s'han arribat a documentar fins a 240 immigrants francesos en el període 1501-1700, amb el punt àlgid situat a finals del segle

²⁶ En aquesta obra, Carles Millàs amplia un treball ja encetat en dos articles anteriors amb la seva pròpia participació (Gual i Remírez *et al.*, 1998; Gual i Remírez & Millàs i Castellví, 1999).

XVI, suposant un 11% dels capítols matrimonials (Mata *et al.*, 2009). També es destaca el fet que cap autòcton es casés amb una dona immigrant francesa (Mata i Ventura, 2016). A Gavà, en el curt període 1587-1612 es localitzen 47 immigrants francesos en fonts notarial, a més de 12 matriculats el 1637, la major part d'ells mossos o jornalers, tot i alguns artesans vinculats, com ocorre sovint, al sector de la construcció, una presència que es plasmava en l'existència d'un "altar dels francesos" a la parròquia (Campmany Guillot, 2016). Als pobles de Sant Climent i Viladecans, en 621 registres matrimonials entre 1607-1720, s'han documentat 67 matrimonis amb presència francesa (10,8%), amb un màxim del 32% (25 individus) el període 1610-1619, la majoria d'ells procedents del bisbat de Comenge (Vendrell Condeminas, 2016).

Maresme

La comarca del Maresme també és una de les àrees de Catalunya on més s'ha estudiat la qüestió de la immigració francesa. De fet, un dels estudis pioners sobre el fenomen es refereix a la comarca, concretament als municipis actuals de Mataró i Sant Andreu de Llavaneres (Nadal & Giralt, 1966). Segons Capdevila Muntadas (2004; 2008; 2009), el patró d'assentament dels francesos al Baix Maresme²⁷ va tenir lloc en poblacions agrícoles i menys poblades, no gaire lluny de Barcelona. Subiñà i Coll (2003) confirmaria el mateix patró per a la segona meitat del segle XVI per a determinades localitats, com Mataró, Argentona, o Vilassar de Dalt.

El fet que contrasta, com la pròpia autora ja manifesta, amb les conclusions d'altres estudis com el de Gual i Vilà (1991), qui afirmava que un dels motius pels quals la immigració francesa tingué una baixa incidència a la Conca de Barberà era degut a que els nuclis de població eren d'interior, rurals i petits. Així, per a aquest autor, la costa oferia millors oportunitats donades una agricultura més avançada, un comerç més desenvolupat o la possibilitat de dedicar-se a tasques relacionades amb el mar, tal i com Nadal i Giralt (1966) havien explicat. A més, el Maresme, a la segona meitat del segle XVI, es trobava en plena expansió econòmica, augmentats l'extensió del conreu vinícola. Alhora, l'expansió de la vinya comportà la desforestació d'àmplies zones, encara que els boscs continuessin

²⁷ El Baix Maresme està format per 18 municipis dels 30 que completen la comarca del Maresme: Montgat, Tiana, El Masnou, Alella, Teià, Premià de Mar, Premià de Dalt, Vilassar de Mar, Vilassar de Dalt, Cabrils, Òrrius, Cabrera de Mar, Argentona, Mataró, Dosrius, Sant Andreu de Llavaneres, Sant Vicenç de Montalt i Caldes d'Estrac.

proveint de fusta les drassanes de Barcelona. També s'hi observa un increment en l'extensió de l'horta (Capdevila Muntadas, 2009).

Al segle XVII, el Maresme presenta fins a 1.077 matriculats el 1637, que presenten, concretament a les localitats d'Alella, Vilassar, Arenys de Mar i Canet de Mar i per aquesta època, una preponderància d'immigrants joves i pobres vinguts de la zona pirinenca, especialment el bisbat de Comenge (Capdevila Muntadas, 2003). Tanmateix, l'autora es demana si el caràcter discriminatori de la font planteja dubtes sobre la seva veracitat. També en aquest moment s'hi destaca la presència d'immigrants temporers amb esposa i fills residents a França, que farien el trajecte anualment per treballar, precisament, en el període de l'any en el qual es realitzà la Matrícula, el moment de la collita. Així, els percentatges més alts de temporers entre els matriculats, entre el 40 i 50% es donen a les parròquies d'Alella, Teià, Argentona i Canet de Mar (Capdevila Muntadas, 2010) i, fins i tot, properes al 70% a Mataró, Calella i Arenys de Mar (Capdevila Muntadas, 2009c).

Pel que fa a estudis de caràcter local, a Vilassar, els registres matrimonials dels segles XVI i XVII mostren una mitja d'un 9,20% de marits francesos, encara que aquest podria haver estat superior degut als intents d'ocultació. Les xifres més altes, al voltant del 15%, es donarien entre 1621-1660 (Capdevila Muntadas, 2004b; 2008b). A més a més, la vila és un bon exemple de com els immigrants s'instal·laven al lloc d'acollida gràcies a la presència anterior de familiars o coneguts dels mateix lloc d'origen (Capdevila Muntadas, 2015). A la localitat d'Arenys de Munt s'han localitzat 94 matrimonis amb participació francesa en el període 1566-1700, que suposen un 8,4% del total de 1.119 matrimonis buidats, amb un màxim d'un 14,2% en la dècada 1641-1650 (Torrent Foz, 1994). A més a més, la matrícula de 1637 hi recull 123 francesos, 38 dels quals estaven a Sant Martí d'Arenys (de Munt) i 85 a Arenys de Baix (Forn i Salvà, 1996). Abans, a primera meitat del segle, també s'han documentat immigrants, concretament 24, al *Llibre de Clavaria*, relacionats amb la construcció de l'església de Sant Martí pel seu ofici de mestres de cases o picapedrers (Bilbeny, 2000). Per altra part, a Arenys de Mar s'han documentat 6 marits francesos (6,4%) entre 1585-1594 i 38 entre 1647-1709, amb un percentatge anual màxim del 7% (9 individus) en la dècada 1671-1680, xifres força baixes (Rodríguez Fita, 1998). A més, es de destacar que la immigració francesa encara hi tenia un pes rellevant a finals del segle XVIII (Sobrequés i Callicó, 1964). A Canet de Mar, entre 1594-1600 s'hi recullen 32 marits francesos als registres parroquials, mentre que la *Matrícula de 1637* hi recull 68

individus, 19 casats i 19 solters. Finalment, en el període 1637-1700, es registren 45 immigrants més als registres matrimonials (Cruanyes Becana, 2008). Per a Sant Pol de Mar, s'han recollit els 18 francesos matriculats, majoritàriament llauradors excepte un serrador, un sabater i un Carnicer; quatre temporers, quatre casats amb catalanes, dos vidus i la resta solters (Solsona, 1981).

Tota la informació referent a la immigració francesa al Maresme ha estat recentment compilada i ampliada per Alexandra Capdevila Muntadas (2014) en l'obra *Quan la terra promesa era al sud: La immigració francesa al Maresme als segles XVI i XVII*. Segurament, la conclusió més rellevant a la qual arriba l'autora per a la comarca, és que aquest estudi

“(...) ha palesat que els francesos van establir-se preferentment en aquelles localitats més agràries i amb menys volum de població. A la comarca, les localitats que van acaparar un major percentatge de francesos van ser fonamentalment Alella i Teià. Precisament, aquestes van ser les viles que en el fogatge de 1553 i en el cens de 1708 posseïen menys població i que van créixer menys al llarg dels segles XVI i XVII. Així doncs, segons que es desprèn de les fonts consultades, aquests nouvinguts buscaven viles demogràficament petites, d'economia agrícola i properes a Barcelona” (p. 233-234).

Penedès, Alt

En el conjunt del litoral penedesenc, entre Castelldefels i Tarragona, la Matrícula recull un total de 365 immigrants. Dels 69 que ocupen les localitats de Sitges, Ribes, Vilanova i la Geltrú, Cubelles i Cunit, gairebé la meitat procedien de Comenge (Virella i Bloda, 1988). Àdhuc, entre 1455 i 1553, s'hi documentaren immigrants francesos majoritàriament dedicats a activitats agrícoles (Massanell i Esclassans, 1988). Entre 1522-1599 una mitja del 7% dels difunts eren francesos, amb màxims propers al 18% el 1562 i el 1574, a part que s'hi funda una confraria d'estrangers el 1601 (Massanell i Esclassans, 1980). Entre 1553-1600, es coneixen fins a 369 capítols matrimonials de la capital i parròquies circumdants amb presència de marit francès, a més de 375 testimonis (Massanell i Esclassans, 1990).

Ja al segle XVII, Nadal i Giralt (2000) documentaren una gran presència de marits francesos a Vilafranca entre 1606-1625, que arribaven a representar un 23,7% dels

matrimonis en 1606-1610 i al voltant del 15% la resta del període. Aquest segle evidencia el pas d'una immigració principalment composta de peons rurals abans de 1659 (53,7%), a una de caire artesà a partir d'aquesta data (59,5%) (Nadal i Giralt, 2000). Al poble de Gelida, als segles XVI i XVII, s'han identificat 167 immigrants francesos, només 37 dels quals indiquen parròquia i bisbat de procedència (Rovira i Tobella, 2014). En canvi, a la vila de Mediona, la presència francesa hi va tenir molt poc pes, ja que en el període 1575-1630 tan sols s'hi casaren 15 francesos, dels quals cap després de 1621 (Kamen, 1998).

A més a més, A. Massanell (1991) ha localitzat en testaments d'arxius notariais dels segles XVI i XVII, immigrants francesos a les següents localitats, majoritàriament pagesos, hortolans, bracers i treballadors, però també els habituals menestrals i constructors per a la resta de la comarca i part del Baix Llobregat i el Garraf. Destaquen els casos d'Avinyonet (Cantallops, Les Gunyoles i Sant Sebastià dels Gorgs), 32; Pacs, 30; Sant Martí Sarroca (Bellver, La Bleda, Vallformosa i Vilobí), 56; Sant Pere Molanta (L'Arboçar, Ferran i Puig-Roig), 25; Sant Margarida (Espitlles i Els Monjos), 28 o Subirats (Sant Pau d'Ordal i Sant Sadurní), 32.

Rosselló

En general, es considera que la immigració francesa a la Catalunya del Nord hauria seguit uns patrons similars al conjunt de Catalunya (Peytavi Deixona, 2003). Així ho corrobora el treball del mateix Peytavi (2005) amb l'estudi de dos registres d'immigrants, com són la llista de 1542-43 i, sobretot, la Matrícula de 1637. Amb tot, a tota la Catalunya del Nord, com a zona fronterera, sempre hi hauria estat present el fantasma de l'heretgia, ja que la culminació de l'amenaça protestant coincidí en el temps amb la fase ascendent de l'onada migratòria, a mitjan segle XVI, i les incursions hugonotes en territori rossellonès eren nombroses, a més del consegüent bandolerisme, i les infiltracions dels protestants a través del corrent migratori eren nombroses. No obstant això, els cònsols de Perpinyà promulgaren la protecció dels immigrants (Sala & Tarrus, 2000).

El Rosselló i tota la Catalunya Nord, a més, han gaudit d'estudis que han posat el seu èmfasi en el bagatge cultural aportat pels immigrants, especialment pel què fa a l'aportació occitana a l'antroponímia nord-catalana, estudiada en els diferents treballs de Joan Peytavi Deixona (1997, 2002, 2003, 2010), la qual ha generat, tot i la dificultat d'identificació a

causa de la proximitat lingüística entre occità i català, una entitat nord-catalana específica dins el conjunt català.

A nivell local, als segles XVII i XVIII, al poble de Bompàs, un 22,1% (72 individus) dels immigrants detectats als registres parroquials provenien del Regne de França, mentre que a Sant Llorenç de la Salanca representaven un 25,8% (57 individus) dels immigrants (Azamà *et al.*, 1997).

Segrià

La ciutat de Lleida presenta antecedents de contactes, sobretot comercials, amb la zona del Llenguadoc ja des del segle XII (Lladonosa, 1958). Ja en època moderna, la ciutat ha estat especialment estudiada per M. J. Vilalta en el període 1547-1600, durant el qual les possibilitats dels francesos a nivell professional es basaven en dues grans opcions, o la d'esdevenir treballadors agrícoles, sector preponderant de l'economia lleidatana, o unir-se a un gremi menestral, principalment els relacionats amb el tèxtil i la construcció. D'aquesta forma, la presència francesa hauria contribuït fortament en la revitalització de la ciutat i la reconstrucció, encara que també hauria provocat algunes tensions socials, almenys fins a la seva definitiva integració (Vilalta, 1999).

Tant és així que s'han documentat 722 marits francesos, que suposen un 16,6% del total, amb màxims situats a la dècada dels 60. També es té constància de 137 dones franceses, més estables al llarg del període en la seva distribució anual. Aleshores, Lleida esdevenia un lloc atractiu per l'immigrant en ruta, com a ciutat que havia patit certa despoblació i vivia la supremacia de l'activitat agrícola, de tal manera que un 22,6% dels pagesos de la ciutat eren francesos, com ho eren un 17% dels artesans, a més de la sempre rellevant incidència en les activitats constructives. Aquests immigrants, a finals del s. XVI fundaren una confraria d'estrangers com a mecanisme d'integració, davant les pors i discriminacions viscudes (Vilalta, 2003; 2006).

Tarragonès

A la ciutat de Tarragona, la immigració francesa s'ha estudiat dins el segle XVII quan, coincidint amb els estudis clàssics, troba una major aflluència, tot i que més baixa que a altres parròquies costaneres, en el període 1600-1620 (un 8% dels homes que es casen), mentre que en els 40 anys següents viu un fort descens (fins al 2,5% al 1640 i el 0,7% el

1660) i certa recuperació a finals del segle (Lozano Díaz, 1983). No obstant això, pel que fa a la recuperació de finals de segle XVII, no coincidiria amb la detectada a altres llocs, formada per treballador especialitzats, sinó que hi seguiria dominant el sector primari (Lozano Díaz, 1995).

A la mateixa comarca, Creixell fou també parròquia seleccionada en l'obra de Nadal i Giralt (2000), una parròquia molt poc poblada on els 3 marits identificats entre 1577-1580 ja suposaven el 25% del total. Tanmateix, sí que s'hi identifica el ritme migratori general, ja que a partir d'aquest moment aquest percentatge va en descens. A la vila de Torredembarra, coincidint també amb les pautes generals de l'onada immigratòria, s'han detectat, pel període 1586-90, un 15% de marits francesos (Buyreu, 1997).

Urgell, Alt

A la Seu d'Urgell, un 12,5% (57 casos) de 428 capítols matrimonials del període 1500-1611 pertanyen a immigrants francesos, així com un 6% (23 casos) dels registres de matrimonis entre 1599-1640 (Bach i Riu, 1995). S'hi destaca, també, la presència de nombrosos sacerdots a tot el bisbat als segles XIV-XVII, gràcies a les llicències que havien d'obtenir per a la cura de les ànimes i la celebració de misses fora de la seva diòcesi d'origen, amb especial incidència a la Cerdanya, on el 1575 un 70% dels sacerdots conductius eren francesos, així com un 66% a l'Urgellet entre 1502-1508, encara que hi havia pocs rectors i beneficiats (Moliné, 1988-89). Val a dir que la presència francesa a la Seu ve d'enrere, de quan ja al segle XIII, alguns dels comerciants foixencs que hi eren habituals s'hi començaren a establir a causa de la persecució de l'heretgia albigea o la Guerra dels Cent Anys (1337-1453) i les connexions polítiques amb el Comtat de Foix, a més que també hi ha documentats alguns narbonesos, provençals i alvernesos (Batlle, 1981).

Vallès Occidental

Les ciutats de l'actual Vallès Occidental, gaudeixen de dues de les mencions més antigues a la immigració francesa. En el cas de Terrassa, Josep Ventalló Vintró ja va fer menció dels artesans francesos en el seu pioner treball del 1904, *Historia de la industria lanera catalana. Monografia de sus antiguos gremios*, mentre que Sabadell també va gaudir d'una menció molt primerenca de la mà de Miquel Carreras Costajussà, qui en la seva obra *Elements d'Història de Sabadell* (1932) ja va fer al·lusió a la importància dels

immigrants en la transformació sociodemogràfica de la ciutat al segle XVI i XVII, esbossant els trets més característics del fenomen, com les zones de procedència (Foix, Tolosa, Àgen) o les ocupacions (teixidors, paraires, pagesos, paletes) dels immigrants. En una cronologia posterior, finals del segle XVIII, encara continuava una certa arribada de francesos, protagonitzada, principalment, per clergues que fugien del règim revolucionari (30 individus). La immigració civil, més minsa, era formada principalment per catalans del Rosselló (Marcé Espuñes, 1988).

A partir de registres judicials dels segles XVI i XVII, la immigració francesa es mostra com a masculina i gairebé sense especialització, com es consigna en més del 60% dels localitzats (Almazán Fernández, 1992)²⁸. Aquest perfil seria confirmat per Canyameres Ramoneda (1994) per a les viles i localitats de Sabadell, Sant Cugat del Vallès, Sant Julià d'Alta i Sentmenat a partir dels capítols matrimonials de 607 individus francesos en la mateixa cronologia. Cal esmentar que s'ha destacat com molts immigrants foren víctimes habituals de delictes violents (40% dels processos judicials on apareixen francesos), encara que també perpetraven petits robatoris i sovint eren enviats a galeres (Almazán fernández, 2009). A les viles de Cerdanyola, Montcada i Reixac i Sant Cugat, s'han localitzat 42 immigrants francesos entre 1550-1640 a partir de documentació notarial, especialment capítols matrimonials i testaments (Sánchez i González, 2003).

Vallespir

A la subcomarca de l'Alt Vallespir, ja al segle XVIII, mig segle després de la seva annexió a França fruit del Tractat dels Pirineus (1659), encara se segueix el patró migratori de la resta de Catalunya, de manera que, en tot el segle, la proporció de matrimonis que inclouen algun membre d'origen no català no assoleix el 3%, que son majoritàriament occitans, tot i que un nombre més gran, al voltant del 20% tindrien un cognom d'origen occità (Peytaví Deixona, 1997). A més a més, l'estudi dels fogatges permet veure que, a la primera meitat del segle XV, la gran majoria eren bracers i pagesos de tota condició, malgrat que no hi mancaven obrers i artesans, com paraires, mestres d'obres, forners, venedors ambulants o, encara, algun comerciant de nivell social més elevat (Peytaví Deixona, 1995).

²⁸ No s'especifica el nombre de francesos localitzats, ja que l'autor tan sols menciona el número de processos revisats de la notaria de Terrassa, 1.460, per a la realització de l'estudi. Es desconeix si es podria considerar aquest nombre com el nombre de francesos localitzats. Posteriorment, el mateix autor detalla que en 1.976 processos revisats de Terrassa, Sabadell, Matadepera i Ullastrell, hi localitza fins a 499 immigrants francesos (Almazán Fernández, 2009).

Altres

A més a més, també cal mencionar els següents estudis:

- Al Barcelonès, més enllà de Barcelona capital, s'ha analitzat la informació de la Matrícula de 1637 per a la població de Badalona, on els 159 immigrants registrats suposarien aproximadament un 23% dels 700 habitants estimats en aquells anys (Fernández Tarrats, 2006).
- La comarca de l'Alt Camp gaudeix d'alguns estudis locals en els quals s'hi comptabilitzen immigrants francesos, com són Figuerola del Camp (Teixidó i Montalà, 1998), Vila-Rodona (Vives i Vives & Comas i Pié, 1984) i Vilabella (Aguadé i Sordé, 1988).
- Al Baix Empordà, Palamós va ser una de les quatre parròquies escollides per a l'estudi clàssic de Nadal i Giralt (2000), en la qual als registres matrimonials, els marits francesos mostren els seus màxims en consonància amb el ritme migratori general. A més, trobem un estudi a partir dels registres de defuncions a Torroella de Montgrí (Radressa i Casanovas, 1996) i un treball de caire onomàstic per a tota la comarca a partir de la *Matrícula de 1637* (Corredor Plaja, 2001).
- A la Plana de Vic, s'hi ha realitzat un estudi conjunt per a set 7 parròquies, on el 44% dels marits francesos (11 individus) eren menestrals, mentre que el 32% (8 individus) es dedicava a tasques agrícoles (Vilamala Salvans, 1998).
- Al Pla d'Urgell, s'hi han documentat una vintena de francesos a mitjan segle XVI a Miralcamp i Barbens, així com d'altres d'aïllats a Golmés i Talladell (Bach i Riu, 1995).
- Quant a la Segarra, a la vila de Cervera s'hi ha recuperat 266 marits francesos dels capítols matrimonials entre 1501 i 1700, amb estructura ocupacional que es correspon amb la d'una vila comercial on s'hi tractava amb cereals i animals (Llobet Portella, 1989). Posteriorment, Bach i Riu (1992) ha llistat per nom i origen més immigrants francesos localitzats en aquesta comarca, juntament amb d'altres del Solsonès i Urgell, a part que hi ha documentat una confraria d'estrangers fundada el 1569 (Bach i Riu, 1995).

- Per a la comarca de la Selva, fins al moment s'ha recollit la informació onomàstica (toponímica i antroponímica), tant dels propis immigrants com dels llocs i persones locals, dels 64 declarant de la Matricula de 1637 (Castellvell, 2011).
- Al Solsonès s'hi documenten nombrosos immigrants a les diferents parròquies de la comarca, mentre que als registres matrimonials, entre 1595-1634, s'hi troben fins a 48 marits francesos (8% del total). A més, es té documentada una confraria d'estrangers a Solsona a mitjan segle XVI (Bach i Riu, 1995).
- Dins la comarca de l'Urgell, a Tàrrega s'hi troba una mitja d'un 24% (68 individus) d'immigrants francesos entre 1605-1640 i a Verdú una mitja del 17% (79 individus) entre 1569-1630, a més d'altres individus aïllats a Anglesola (Bach i Riu, 1995).
- En el període 1570-1700, al Vallès Oriental, entre el 70% i el 90% dels 222 marits francesos documentats es dedicaven a l'agricultura. Nogensmenys, es menciona que l'origen de gairebé la totalitat dels bracers fins 1650 era França (Dantí i Riu, 1988).

1.3.4. Com es casaven els francesos a Catalunya?

De la mateixa manera que ocorre a nivell general, com dèiem més amunt, el comportament matrimonial de la immigració francesa segurament ha estat una de les qüestions més poc treballades per la historiografia tot i que bona part dels estudis utilitzen fonts documentals de caràcter matrimonial. Tanmateix, Carles Millàs (2005), al Baix Llobregat, observa com un 95% dels francesos d'aquesta comarca es casaren amb dones catalanes, majoritàriament procedents de la mateixa parròquia on residien (70%). D'aquests, es destaca com un 21% dels francesos solters van contreure matrimoni amb dones vídues parroquianes (contràriament, tan sols el 3% dels marits francesos foren vidus casats amb solteres parroquianes).

Aquest aspecte ja havia estat apuntat per Nadal i Giralt (1966) en el seu estudi sobre la immigració francesa a Mataró, on destacaven la importància dels matrimonis de francesos amb vídues autòctones a la segona meitat del segle XVII com a estratègia de superació de la crisi provocada per la pesta de 1650-54. Així, en el període 1661-1670, fins a un 41% de les dones que es casaren amb francesos eren vídues.

També E. Canyameres (1994), a les quatre parròquies vallesanes del seu estudi, observà com al voltant d'un 20% dels matrimonis en els quals hi intervenien immigrants es tractava

de francesos amb vídues locals, encara que va matisar l'aportació demogràfica d'aquests matrimonis en no generar descendència la majoria d'ells. Àdhuc, Canyameres destacà com un altre 25% d'aquests matrimonis eren de francesos amb catalanes de primera generació, filles de pare o mare francesos, així com la baixa condició socioeconòmica o l'abundància d'òrfenes entre les dones que es casaven amb francesos. A Vilafranca del Penedès, en el període 1553-1600, el percentatge de dones vídues en els matrimonis de francesos assolí el 27%, mentre que prop d'una tercera part es casava amb catalanes filles de francès (Massanell i Esclassans, 1990). A Olesa de Montserrat, els francesos casats amb vídues representen el 18,3%, la majoria d'elles catalanes (Gual i Remírez & Millàs i Castellví, 2002).

Altres autors han establert la preponderància dels matrimonis de francesos amb dones catalanes, com R. Rafart (1993) per a la ciutat de Manresa (88%), M. Peñarrocha (1994) per a la parròquia barcelonina de Sant Just i Pastor (prop del 90%), A. M. Corredor Plaja (2000) pel Baix Empordà (un 45,3% dels francesos residents apareixen casats amb una catalana), M. Sánchez (2003) pel sud del Vallès, M. J. Vilalta (2006) a la ciutat de Lleida (un 62% dels marits francesos) o A. Capdevila Muntadas (2011) a l'Alt Empordà (un 41,2% dels residents francesos).

En resum, i reprenent la idea de Salas Auséns (2009), es podria considerar que en una visió global de la immigració francesa a la Monarquia Hispànica, i en el cas específic de Catalunya, es pot concloure que, malgrat l'existència d'unes línies generals, més o menys definides, cal no oblidar que el fenomen és el resultat de la suma de milers de casos individuals i que, per tant, tots els matisos i diferències hi són sempre presents.

CAPÍTOL 2.

FONTS DOCUMENTALS I BASES DE DADES

La present tesi doctoral està fortament vinculada a l'explotació d'una base de dades, la *Barcelona Historical Marriage Database*, que ha permès disposar de tots els matrimonis dels immigrants francesos que varen tenir lloc en l'Oficialitat de Barcelona al llarg de les principals fases de la onada immigratòria. Esdevé, aleshores, del tot natural, que aquesta base de dades i, per tant, la sèrie documental dels *Llibres d'Esposalles* de la Catedral de Barcelona, suposi la principal font d'informació utilitzada al llarg de tota la recerca.

Tanmateix, però, un treball d'investigació històrica requereix verificar la informació per a ser complet, sobretot per tal de mitigar al màxim els problemes de precisió propis de les dades històriques (Finlay, 1978). Tenint en compte, a més, que el seguiment de grups humans al llarg del temps requereix una molt alta demanda de dades de fonts diferents (Thorvaldsen, Pujadas-Mora *et al.*, 2015). És per això que, a més a més, s'ha recorregut a dues fonts complementàries que permetran desenvolupar una feina més completa. Una d'elles resulta gairebé tan poc explotada com les pròpies esposalles, es tracta de la sèrie titulada *Informacions matrimoniales* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona, mentre que de la segona, la *Matrícula de francesos de 1637*, tot i ser una de les fonts més utilitzades per la historiografia, se n'ha fet un ús molt parcial, principalment de caràcter local, i poques vegades s'ha utilitzat en el seu conjunt, excepte en el cas de Nadal i Giralt (2000). La comparació de les tres fonts serà sens dubte la millor manera de verificar i donar credibilitat a les dades, la qual cosa, com afirmà Louis Henry (1968), és una de les principals tasques del demògraf històric.

2.1. Els *Llibres d'Esposalles* de la Catedral de Barcelona i la *Barcelona Historical Marriage Database*

2.1.1. Els *Llibres d'Esposalles*, història i descripció d'una font documental

Els *Llibres d'Esposalles de la Taula de la Catedral de Barcelona* tenen el seu origen en un impost atorgat pel papa Benet XIII (1394-1423) a la Diòcesis de Barcelona el 29 de setembre de l'any 1409. Aquesta taxa, que gravava tots els matrimonis celebrats en la Diòcesi, es convertí en una de les principals fonts de finançament de l'Obra de la Catedral, institució que vetllava per la construcció i posterior manteniment de l'edifici catedralici

(Carreras y Candi, 1913)²⁹. Cada matrimoni satisfia una taxa en concepte de llicència matrimonial, que variava en funció de la categoria social dels contraents. La recaptació d'aquest impost generà la sèrie documental *Ius Tabulae*, que inclou els *Llibres d'Esposalles*, custodiada a l'Arxiu Capitular de Barcelona, que es conserva des de l'any 1451³⁰ i acaba el 1905, ocupant un total de 291 volums (Baucells i Reig, 2002).

El prevere Josep Sanabre (1948) realitzà una primerenca menció dels *Llibres d'Esposalles*, indicant la informació que contenen i la descripció física:

“Los libros son pequeños cuadernos encuadernados en pergamino, que van engrosando a medida que aumenta el censo de los habitantes de la diócesis; hasta 1860 cada volumen contiene las licencias de dos años, posteriormente hasta 1903, que es el último de la colección, de un solo año” (p. 101).

Aquells llibres recullen els matrimonis de tota la Diòcesi de Barcelona. Un territori que estava dividit en quatre deganats a l'Edat Moderna, el principal dels quals era el de Barcelona, conegut com a Oficialitat³¹ (mapa 2.1). Aquesta demarcació incloïa els territoris de la ciutat de Barcelona i tot el seu pla i part de les actuals comarques del Maresme (amb el límit oriental a Caldes d'Estrac), el Baix Llobregat (amb límit septentrional a Castellví de Rosanes i Martorell), el Vallès Occidental (excepte Vacarisses, Rellinars i tot el marge esquerre del riu Ripoll³²), a més dels actuals municipis del Vallès Oriental de Sant Fost de Campsentelles i Santa Maria de Martorelles (Barella i Miró, 1997; Burgueño & Gras, 2014).

Pel que fa al Deganat del Vallès, amb seu a la ciutat de Granollers, aquest s'estenia, principalment per l'actual comarca del Vallès Oriental, amb algunes excepcions. Al sud, les esmentades localitats de la comarca que pertanyien a l'Oficialitat de Barcelona, és a dir, Sant Fost de Campsentelles i Santa Maria de Martorelles, i al nord, les parròquies dels

²⁹ Encara que la construcció de moltes de les capelles properes al Portal Major i del claustre durant el segle XV s'havia portat a terme gràcies, principalment, a la fundació de benifets, ja fos a càrrec de confraries o fundadors particulars (Borau i Morell, 1993).

³⁰ Amb anterioritat a 1451 existeix la consignació d'un impost sobre els matrimonis, però la documentació tan sols recull el nombre absolut de pagaments i la seva quantitat, segons s'ha pogut saber gràcies a Josep Baucells i Reig, arxiver i canonge de l'Arxiu Capitular de Barcelona.

³¹ Els altres eren els deganats de Penedès, Piera i Vallès (Baucells i Reig, 2002).

³² Les parròquies dels municipis actuals de Sant Llorenç Savall, Gallifa, Sentmenat, Palau-Solità i Plegamans, Polinyà, Santa Perpètua de Mogoda i Montcada i Reixac, que pertanyien al Deganat del Vallès (Barella i Miró, 1997).

municipis d'Aiguafreda, Tagamanent, Castellcir, Castellterçol i Granera, que formaven part del Bisbat de Vic. Fora d'aquesta comarca, el deganat incloïa les esmentades parròquies del marge esquerre del riu Ripoll³³, del Vallès Occidental, i les localitats de Riells i Viabrea, avui part de la comarca de la Selva, i Dosrius, del Maresme (Burgueño & Gras, 2014).

El Deganat del Penedès, amb seu a Vilafranca, ocupava bàsicament tot el territori comprès sota aquest nom. Es tractava, bàsicament, de les comarques actuals de l'Alt Penedès (excepte les parròquies de Mediona i Sant Quintí de Mediona, que feien part del Deganat de Piera), el Baix Penedès i el Garraf. A més a més, fora d'aquestes comarques i confrontant amb l'Arquebisbat de Tarragona, pertanyien a aquest deganat les parròquies d'Aiguamúrcia, Vila-Rodona, Montferri i Rodonyà, de l'Alt Camp, i les de Salomó i Berà, del Tarragonès (Burgueño & Gras, 2014).

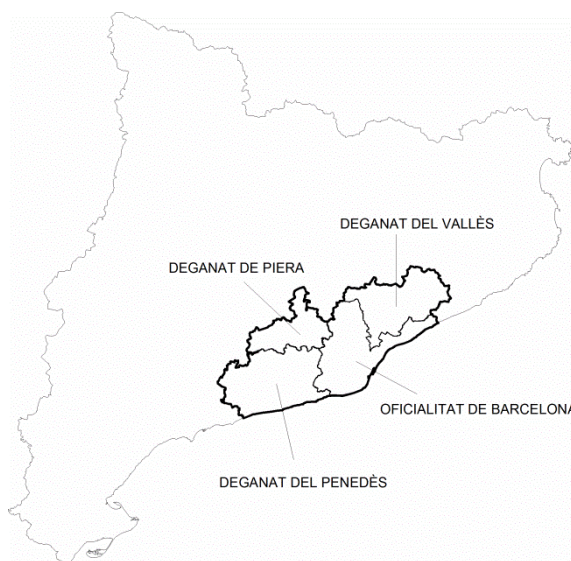
Finalment, el Deganat de Piera, emplaçat al voltant d'aquesta localitat, suposava la subdivisió més petita de la diòcesi de Barcelona. El seu territori s'emplaçava principalment en la meitat sud de l'actual comarca de l'Anoia³⁴, limitant al nord amb el bisbat de Vic. A més a més, el deganat també incloïa parròquies que avui pertanyen a altres comarques: Dins el Bages, Sant Salvador de Guardiola, Marganell i Monistrol de Montserrat; dins el Baix Llobregat, Collbató, Esparreguera, Olesa de Montserrat, Abrera i Sant Esteve Sesrovires i, finalment, dins l'Alt Penedès, les abans esmentades de Mediona i Sant Quintí de Mediona (Burgueño & Gras, 2014).

³³ Vegeu nota anterior.

³⁴ Específicament, les localitats d'El Bruc, Hostalets de Pierola, Masquefa, Cabrera d'Igualada, la Pobla de Claramunt, la Torre de Claramunt, Carme, Capellades, Orpí, La Llacuna, Santa Maria de Miralles i Vilanova del Camí (Burgueño & Gras, 2014).

Així doncs, tot i ser un registre de caràcter fiscal, aquests llibres presenten una estructura gairebé idèntica a la d'un registre matrimonial a partir de 1481 (representen, doncs, una font d'una cronologia anterior als llibres sacramentals els quals resulten producte del Concili de Trento, 1545-1563), amb informació sobre nom i cognoms, ocupació³⁵, origen geogràfic i residència dels contraents i els seus progenitors.

MAPA 2.1. Diòcesi de Barcelona i subdivisions a l'Antic Règim.

FONT: Elaboració pròpia a partir de Barella i Miró (1997) i Burgueño & Gras (2014).

Sanabre (1948) va destacar la importància dels volums dedicats al deganats, ja que considerà que eren matrimonis dels quals no se'n conserva cap antecedent a l'Arxiu Diocesà i, per tant, serien els únics testimonis d'aquests matrimonis.

La tasca de recaptació de l'impost va ser encomanada als obrers menors del capítol catedralici. Els obrers menors eren els subordinats dels obrers majors, els sacerdots al capdavant de l'Obra de la Catedral. El càrrec d'obrer menor era bianual i la seva tasca principal era la de gestionar i registrar el pagaments de les llicències d'esposalles (Carreras

³⁵ Cal tenir en compte, com desenvoluparé més endavant, que la consignació de la ocupació a l'Antic Règim es troba referida principalment als homes i que per a les dones tan sols s'especifica quan aquesta realitza alguna activitat pròpia de dones com puguin ser el servei domèstic o la prostitució.

y Candi, 1913). En darrera instància, però l'Obra de la Catedral estava supeditada al govern del Capítol catedralici, és a dir, l'assemblea de canonges, les actes de la qual eren recollides i ha donat origen a dues sèries documental de l'ACB, els llibres de *Resolucions capitulars* (1343-1969) i els *Llibres de la Sivella* (1501-1770).

El Capítol era el que ratificava, cada dos anys, el nomenament dels nous obrers menors, a proposta dels obrers majors. Així, per exemple, el 16 de setembre de 1641 és nomenat nou obrer menor mossèn Joan Sastre³⁶, mentre que el 10 de gener de 1644 ho és mossèn Jacinto Llopis³⁷. De fet, aquesta elecció no devia ser una qüestió mancada d'importància, ja que la responsabilitat de l'obrer menor era gran, en manejar quantitats important de diners, fins al punt que es posava sobre la taula la incompatibilitat del càrrec amb d'altres, com el de coadjutor de la Catedral, com va ocórrer el 30 d'octubre de 1643³⁸. Fins i tot, el 2 de setembre de 1649, en plena Guerra dels Segadors³⁹, el Capítol demanà als obrers majors de l'Obra que ordenessin als menors per tal que anessin a suplicar al coronell de la ciutat per no haver de participar de les guàrdies⁴⁰.

Tanmateix, aquest control exercit pel Capítol sobre l'elecció dels obrers menors no evitava problemes davant el maneig de diners, com va ser el cas del robatori perpetrat per mossèn Forès el 1641. El dit mossèn fou destituït com a obrer menor per part del Capítol el 2 de setembre de 1641⁴¹ a causa de la desaparició d'una quantitat indeterminada de diners de la Taula de l'Obra, i substituït pel ja esmentat mossèn Joan Sastre. Immediatament, es va nomenar una comissió d'investigació formada per dues persones per tal d'investigar els comptes del mossèn Forès⁴², així com prendre-li les claus de la Taula i cercar un nou obrer menor⁴³. Sembla que el cas no va ser resolt fàcilment, ja que més d'un any després, el 17 de novembre de 1642 el Capítol demanava als obrers menors d'aleshores que fossin curiosos

³⁶ ACB, *Llibre de la Sivella*, 1624-1645, f. cccxxxii(r).

³⁷ ACB, *Resolucions capitulars*, 1640-1650, f. 211r.

³⁸ ACB, *Resolucions capitulars*, 1640-1650, f. 206.

³⁹ Per a més informació sobre la implicació de l'Església en el conflicte vegi's, entre d'altres, l'obra de J. H. Elliott (2006, darrera edició en català).

⁴⁰ ACB, *Resolucions capitulars*, 1640-1650, f. 255.

⁴¹ ACB, *Resolucions capitulars*, 1640-1650, f. 62-62r.

⁴² ACB, *Resolucions capitulars*, 1640-1650, f. 62r.

⁴³ ACB, *Llibre de la Sivella*, 1624-1645, f. cccxxxii.

de cobrar el deute de mossèn Forès⁴⁴ i, encara al gener del 1643, demanava comptes al vicari i als obrers majors sobre aquest deute⁴⁵.

Així doncs, era el Capítol el que passava els comptes amb els obrers menors per a recaptar els diners provinents de la esposalles, com en el cas del mossèn Llopis l'11 de gener de 1649⁴⁶ i en decidia la seva destinació final. Tant és així que, tot i que teòricament la recaptació era pel manteniment de l'edifici, algun cop eren utilitzats per altres coses. D'aquesta manera, en moments de problemes econòmics, com a l'octubre de 1640, en que es nomenada una comissió per a cercar recursos per a la bossa comuna de la Catedral⁴⁷, es demanava als obrers menors que aportessin diners de la Taula a la dita bossa⁴⁸ o fins i tot, que per pagar els deutes d'aquesta bossa comuna no es fessin censals sinó que es prenguessin diners directament de la Taula de l'Obra, com va passar al juny de 1641⁴⁹. El febrer del mateix any, com al setembre del següent, també s'havia ordenat que diners de la Taula de l'Obra fossin entregats als procuradors dels aniversaris –els funerals–⁵⁰.

En definitiva, es pot afirmar que la recaptació de l'impost sobre el matrimoni que eren les esposalles, arribaren a ser un puntal per a l'economia, no tan sols de l'Obra, sinó de tota la Catedral, després de les principals fonts d'ingressos, que eren les rentes senyorial i les pensions de censals (Fatjó Gómez, 1999). Això en un moment en què són constants les referències en aquests mateixos llibres a les dificultats que passava a causa de la situació conflictiva que es vivia. Fins al punt que, el 26 de maig de 1649, el Capítol demanà als obrers menors que intentessin treure el màxim benefici de les esposalles⁵¹, ja que sovint hi havia retards en els pagaments.

⁴⁴ ACB, *Resolucions capitulars*, 1640-1650, f. 132.

⁴⁵ ACB, *Resolucions capitulars*, 1640-1650, f. 142.

⁴⁶ ACB, *Resolucions capitulars*, 1640-1650, f. 235r.

⁴⁷ ACB, *Llibre de la Sivella*, 1624-1645, f. cccxiii(r).

⁴⁸ ACB, *Llibre de la Sivella*, 1624-1645, f. cccxix.

⁴⁹ ACB, *Llibre de la Sivella*, 1624-1645, f. cccxxvii.

⁵⁰ ACB, *Resolucions capitulars*, 1640-1650, f. 32 i 113.

⁵¹ ACB, *Resolucions capitulars*, 1640-1650, f. 247.

2.1.2. La *Barcelona Historical Marriage Database*, una base de dades única

La *Barcelona Historical Marriage Database* (BHMD) recull la totalitat de la informació que proporcionen els *Llibres d'Esposalles*. És una base de dades desenvolupada en el marc del projecte *Five Centuries of Marriages* (5CofM), dirigit per Anna Cabré i finançat per l'European Research Council, a través d'un Advanced Grand Project (2011-2016), dins el marc del programa IDEAS de la Comissió Europea. El projecte va ser desenvolupat en col·laboració pel Centre d'Estudis Demogràfics (CED), el Centre de Visió per Computador (CVC) i la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). Aquesta base destaca principalment per la seva permanència en el temps (1451-1905), amb tan sols una interrupció important en el període 1457-1481⁵².

La BHMD és el resultat del buidatge i tractament d'un registre eclesiàstic elaborat amb finalitat fiscal i en el qual s'hi registres, al llarg de 454 anys els matrimonis –catòlics– celebrats a la diòcesi de Barcelona (250 parròquies l'any 1900). El registre, no obstant això, és especialment detallat per a la subdivisió de l'Oficialitat de Barcelona, formada per unes 90 parròquies, que cobreix tota l'extensió cronològica de la font, tan sols amb l'excepció dels següents anys, ja que els volums no s'han conservat: 1456-1480, 1488-1490, 1496, 1538, 1546 i 1654. Pel que fa als deganats, en canvi, la informació hi esdevé més irregular i es conserva de la següent forma: deganat del Vallès⁵³, 1541-1902; deganat del Penedès, 1563-1802⁵⁴; deganat de Piera, 1572-1831⁵⁵.

En el seu conjunt, la BHMD recull fins a 608.237 matrimonis corresponents a tota la diòcesi i hi apareixen, ja sigui com a contraents o com a familiars (pares, mares i marits difunts) fins a 2.198.761 individus diferents (Jordà Sánchez, 2016). La informació que es recull al llarg de totes aquestes unions és diversa i varia amb el pas del temps, de manera que es farà un repàs a les diferents variables que presenta la font i la seva evolució.

⁵² Es donen altres interrupcions menys importants en els anys 1496, 1538-39, 1545-47, 1581-83, 1593-95, 1654 i 1782-83.

⁵³ Amb les següents interrupcions: 1545-1547, 1553-1572, 1575-1607, 1640-1677, 1684-1714, 1757-1778, 1785-1796 i 1804-1893.

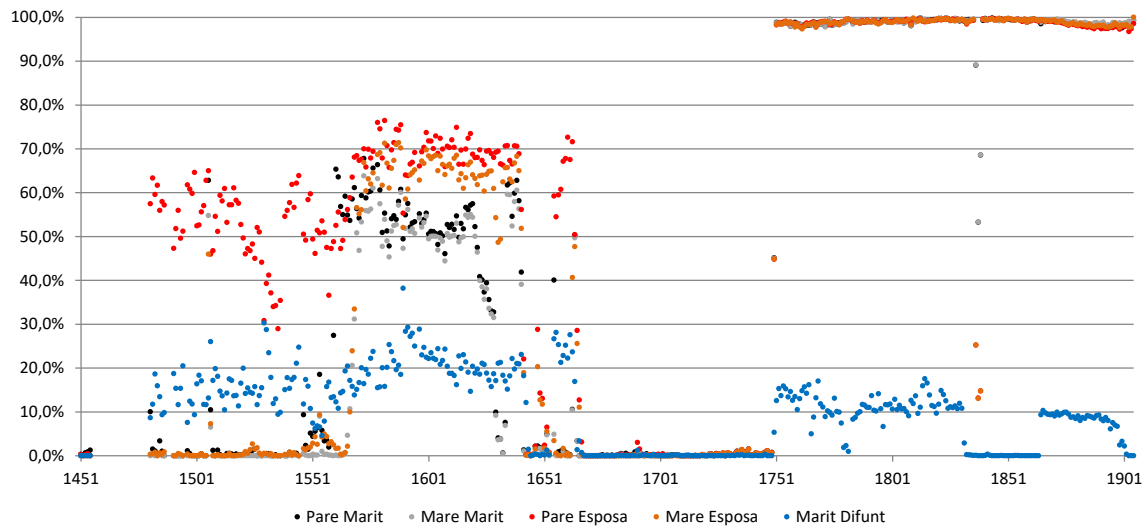
⁵⁴ Amb les següents interrupcions: 1636-1654, 1665-1693 i 1764-1792.

⁵⁵ Amb les següents interrupcions: 1585-1609, 1634-1680, 1778-1783 i 1799-1814.

– El nom del marit i de l'esposa apareixen registrats de forma constant al llarg de la font. Tan sols en els dos primers volums (anys 1451-1455) no apareix el nom de l'esposa, sinó el del seu pare. Aquests noms van acompanyats d'un tractament especial quan la seva posició social així ho requereix (Thorvaldsen, Pujadas-Mora *et al.*, 2015).

A més a més, també es dona la presència dels noms dels progenitors, així com dels marits difunts en el cas de les vídues (gràfic 2.1). Pel que fa al marit, la presència tant del pare com de la mare, es dona, en un primer moment, en el període que ocupa la segona meitat del segle XVI i la primera del XVII i, després, a partir de 1750 apareixen de forma constant. En canvi, pel que fa a l'esposa, el pare i el marit difunt apareixen de forma contínua fins a mitjans segle XVII, moment en què durant un segle desapareix tota la informació referent als progenitors, mentre que a partir de 1750 apareixen els dos simultàniament en els casos de dones vídues. La mare de l'esposa segueix una evolució paral·lela a la mare del marit. Quan apareixien els pares d'algun dels contraents, també s'indicava si aquests eren vius o difunts.

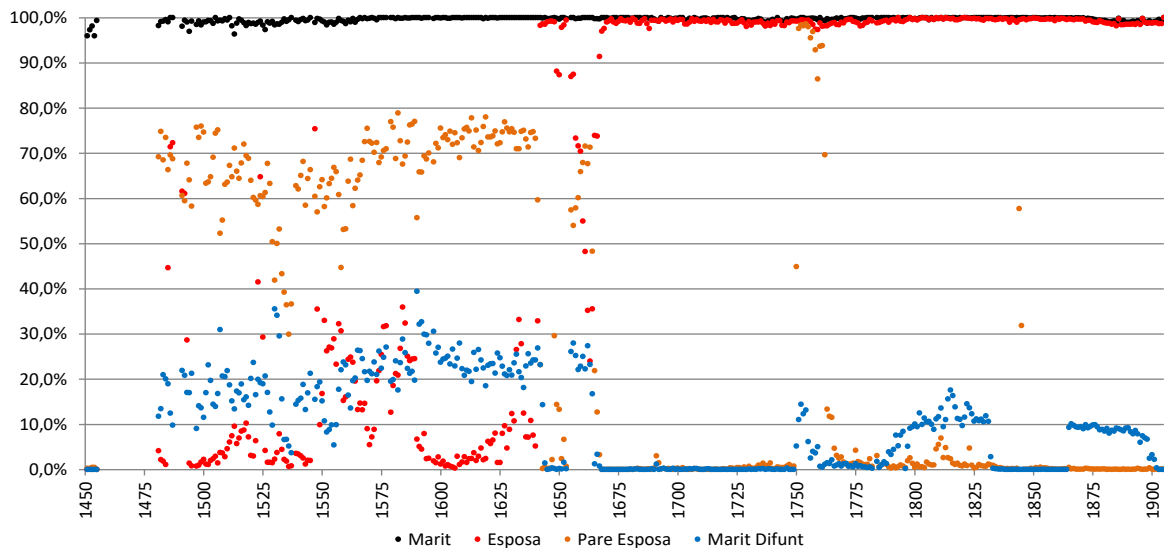
GRÀFIC 2.1. Casos de la BHMD en els quals hi consta el nom dels progenitors i dels marits difunts. Oficialitat de Barcelona. 1451-1905.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

– Cognoms. El cognom del marit, com es mostra al gràfic 2.2, també és registrat de forma constant, independentment de si apareix informació sobre el pare. Pel que fa a l'esposa, fins al volum 81 (any 1643) apareix sempre referida o bé al pare (al voltant del 70%) o bé al marit difunt (al voltant del 30%), tot i que hi ha casos en què el porta per ella mateixa. A partir d'aquest moment, sempre apareix acompanyant el nom de l'esposa. El segon cognom tan sols apareix a partir de la segona meitat del segle XIX, quan es va oficialitzar a tot l'estat espanyol a conseqüència de la Llei del Registre Civil del 1871 (Salinero, 2010).

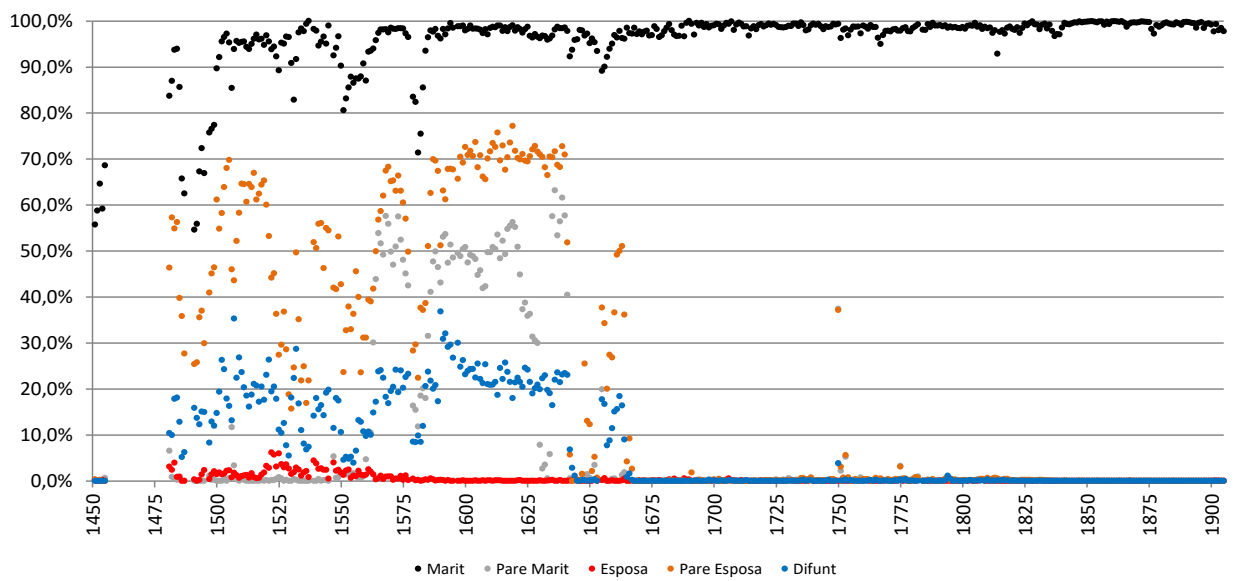
GRÀFIC 2.2. Casos de la BHMD en els quals hi consta el primer cognom. Oficialitat de Barcelona, 1451-1905.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

– Ocupació. La consignació de l’ocupació professional és constant al llarg del període per al marit (gràfic 2.3). En canvi, per als pares (marit i esposa) i els marits difunts apareix en els moments en què hi ha informació sobre ells fins a finals del segle XVII, però no posteriorment. Pel que fa a les dones, apareix puntualment una ocupació de l’esposa en alguns casos concrets, com en les dones que treballen en el servei domèstic, però no així en el cas de les mares (Pujadas-Mora *et al.*, 2014).

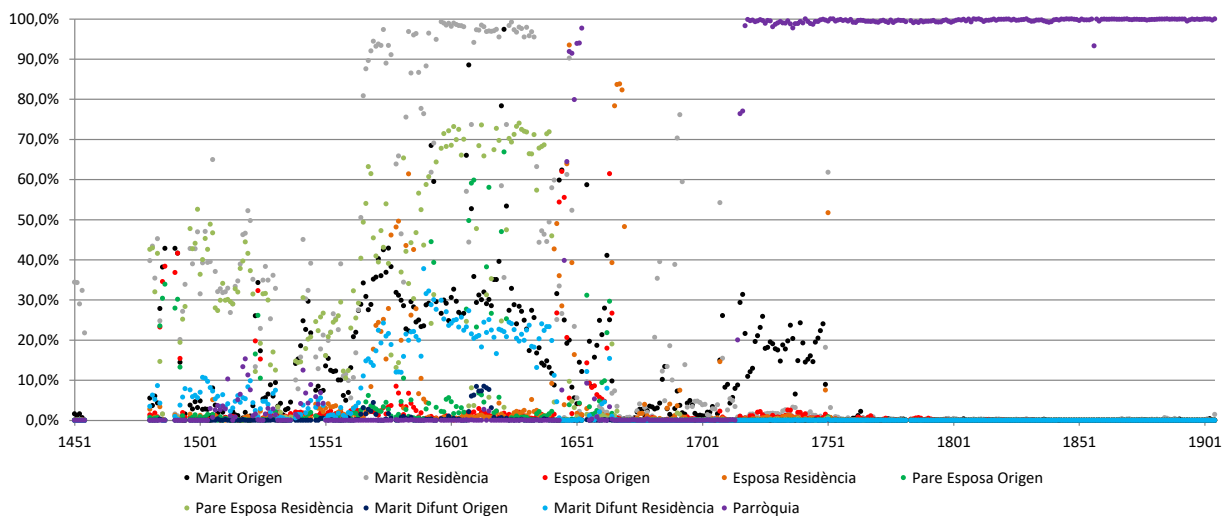
GRÀFIC 2.3. Casos de la BHMD en els quals hi consta l’ocupació. Oficialitat de Barcelona, 1451-1905.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

– Origen i residència i parròquia de celebració del matrimoni. La informació geogràfica que ofereix la BHMD és variada i difusa, tal com mostra el gràfic 2.4. Generalment, la font fa referència al lloc on viuen els contraents, el marit i, també, l'esposa, però gairebé sempre a través del seu pare o el marit difunt. Això es dona sobretot en el període 1566-1643, en què gairebé la totalitat dels marits i un 70% dels pares de les esposes ofereixen la informació. Quan la persona és original d'un lloc diferent al que es troba vivint, apareix també aquesta informació, fins al punt que hi ha casos en què apareix un origen, quan es tracta d'un immigrant de fora de la diòcesi i de Catalunya, i no hi apareix la residència. Tota aquesta variada informació desapareix a partir del segle XVIII (en el cas de l'origen des del 1643) i és substituïda per la parròquia en la qual té lloc el matrimoni.

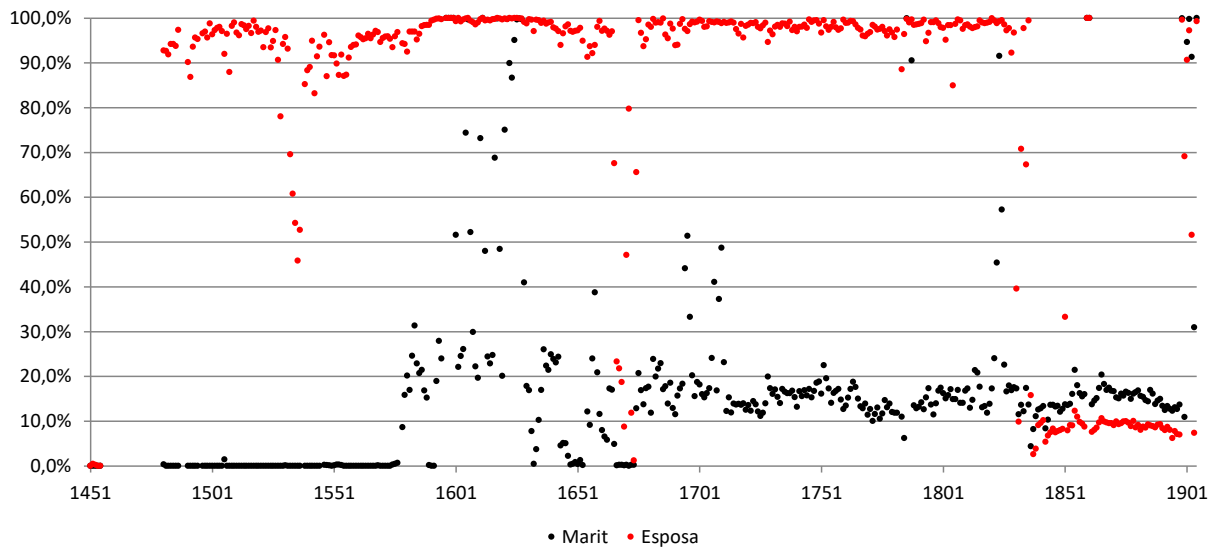
GRÀFIC 2.4. Casos de la BHMD en els quals hi consten l'origen, la residència i la parròquia de celebració. Oficialitat de Barcelona, 1451-1905.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

– Estat civil. Es registra de manera constant per a totes les esposes, excepte a partir del 1831, quan decau fins al 10%, segurament pel fet que passa a indicar-se tan sols quan són vídues. Aquest mateix fet ocorre amb els marits a partir del 1580, quan es comencen a recollir exclusivament els vidus (gràfic 2.5).

GRÀFIC 2.5. Casos de la BHMD en els quals hi consta l'estat civil dels contraents. Oficialitat de Barcelona, 1451-1905.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

– Taxa. Els *Llibres d'Esposalles*, en ser una font fiscal, gaudeixen de l'avantatge d'oferir, a més d'una ocupació o un títol (en el cas de la noblesa), el pagament d'una taxa, això és, la quantitat en metàl·lic que pagaven els contraents per destinar a l'Obra de la Catedral. Aquesta taxa no era fixa, sinó que variava en funció de la capacitat econòmica de la parella, cosa que la podria convertir en un interessant indicador del poder econòmic i social dels cònjuges. De fet, J. Amelang (1991) havia fet notar aquesta possibilitat que ofereix la font precisament en aquest aspecte, en ser un dels pocs indicatius de riquesa existents en la documentació catalana que va més enllà de les dicotomies ric/pobre, noble/plebeu, honrat/indigne, etc. D'aquesta forma, a partir de l'any 1575, les quantitats apareixen preestablertes a l'inici de cada volum, dividides en sis grups socials predefinits, descrits tal com mostra la taula 2.1., als quals se'ls afegiria, a partir de 1607, el grup dels més pobres, els que no havien de pagar (encara que aquesta exempció ja es practicava prèviament). Abans del 1575, la quantitat pagada per

cada grup no venia preestablerta, encara que sempre es movien dins uns marges. D'aquesta manera, la indicació de la quantitat pagada, en funció de la posició social dels contraents, resulta constant al llarg de tot el període.

TAULA 2.1. *Taxes d'esposalles preestablertes segons capacitat econòmica dels contraents*. Oficialitat de Barcelona, 1607.

Descripció donada	Quantitat a pagar
<i>“Primo los senyors de salva, duchs, marquesos, comptes y bescomptes paguen deu</i>	12£
<i>“Item los cavallers, nobles y senyors de vesalls paguen dos ducats”</i>	2£ 8s
<i>“Item altres cavallers, ciutadans honrats y tots los doctors y burgesos paguen un ducat”</i>	1£ 4s
<i>“Item los mercaders, botiguers de drap, de tall, de comanda, de sedas, notaris de Barcelona, droguers y apotecaris paguen dotze sous”</i>	12s
<i>“Item los botiguers de telas, notaris reals, negociants, cauidichs y artistes paguen sis sous”</i>	6s
<i>“Tots los altres en general paguen dos reals”</i>	4s
<i>“Y als pobres se dona per amor de Deu”</i>	Amore Dei

FONT: ACP, *Llibres d'Esposalles*, vol. 64.

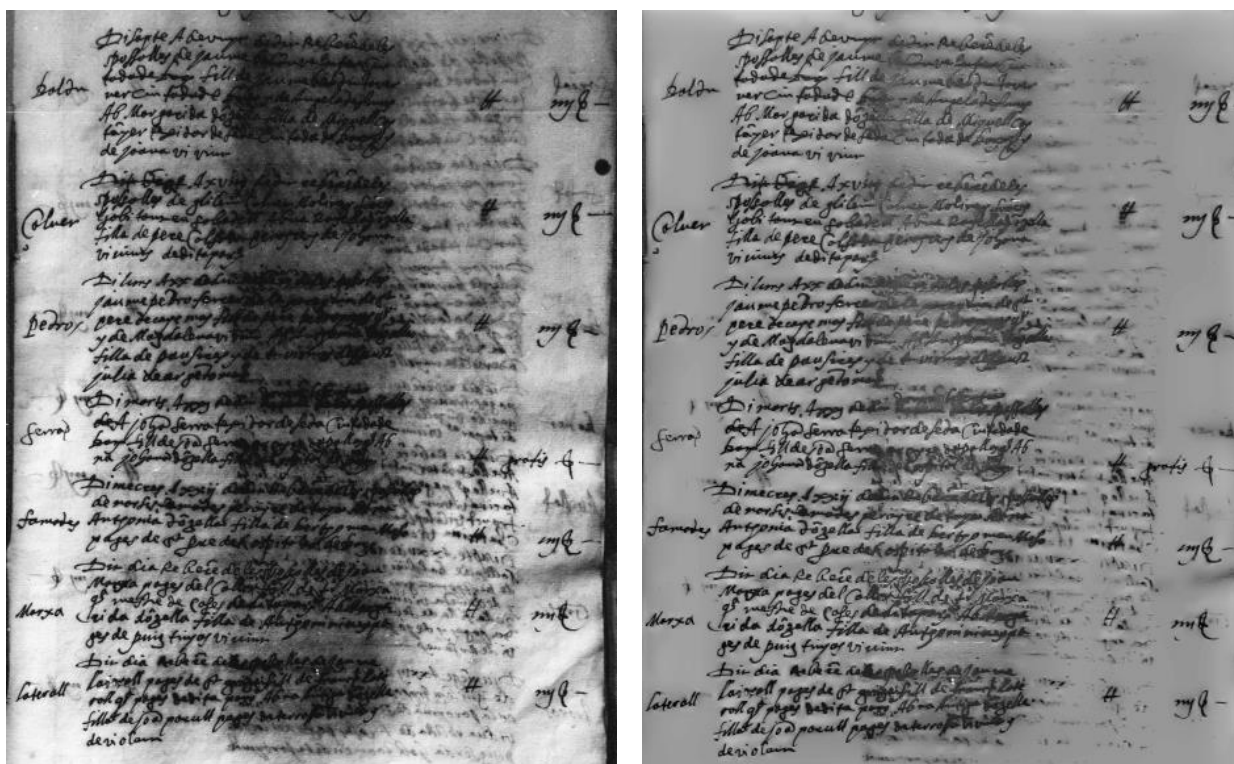
Per a la transcripció de tota aquesta informació, el projecte 5CofM es basà en la idea del *crowdsourcing*, el treball col·laboratiu, que implicà fins a més de 150 transcriptors durant dos anys transcrivint a través d'un aplicatiu en línia (Fornés *et al.*, 2014). Aquest sistema va permetre combinar el treball en col·laboració amb una gestió unificada i una assistència en detecció i correcció d'errors. Nogensmenys, el procés produí, per una part, la base de dades (la BHMD) per a la recerca en demografia històrica, però també tot un camp d'estudi per a la recerca en anàlisi d'imatges de documents (Thorvaldsen, Pujadas-Mora, *et al.*, 2015).

Per a l'elaboració de la present tesi s'ha tingut un especial esment en la transcripció dels volums 1-81 (1451-1643). Alguns d'aquests volums s'han vist deteriorats, principalment per l'ús d'una tinta ferruginosa que amb el temps ha resultat corrosiva, fins al punt que alguns d'ells tan sols són consultables en format de microfilm. Concretament es troben microfilmats els anys 1569-1575 (volums 45, 46 i 47), 1577-1581 (volums 49 i 50), 1585-

1591 (volums 53, 54 i 55) i 1595-1597 (volum 58)⁵⁶. S'ha portat a terme, personalment, la transcripció de tots aquests volums.

En aquests volums, la interferència de la tinta del revers del document (l'efecte anomenat *show-through phenomenon*) en dificultat enormement la lectura. Per a mitigar-lo, els membres de l'equip del projecte 5CofM del Centre de Visió per Computador han desenvolupat un mètode de cancel·lació de l'efecte i millora de la imatge del document, el *Multiresolution Contrast Method*, que a partir de tres passos permet eliminar les ombres del revers del document en el microfilm. Aquest mètode, tal i com mostra la imatge 2.1., tot i no evitar que es perdi una part de la informació, ha permès recuperar un 85% de paraules clau que anteriorment havien estat considerades il·legibles (Fornés *et al.*, 2013).

IMATGE 2.1. Exemple de millora de visualització de documents microfilmats a partir del Multiresolution Contrast Method. Llibres d'Esposalles, vol. 45, p. 10.

FONT: Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré); Fornés *et al.*, 2013.

⁵⁶ Els microfilms d'aquests volums també foren digitalitzats pel projecte.

Finalment, cal dir que tota aquesta informació ha estat harmonitzada, o estandarditzada, per l'equip del projecte. D'aquesta manera, la informació nominal (noms i cognoms) ha estat normativitzada establint un estàndard lingüístic normatiu a partir del qual realitzar l'agrupament dels antropònims, seguint un esquema de codificació. D'aquesta forma, es disposa de dos nivells de codificació, una primera agrupació d'acord amb les normes ortogràfiques de la llengua catalana, i una segona en la qual les diferents variants d'un mateix cognom han estat aglomerades d'acord als treballs referencials de l'onomàstica (Jordà, *et al.*, 2015). Pel que fa a la informació ocupacional, l'harmonització s'ha realitzat mitjançant la seva codificació segons el sistema internacional de classificació d'ocupacions històriques HISCO, desenvolupat per Marco Van Leeuwen *et al.* (2002). A més a més, la seva adaptació a la realitat catalana ha donat lloc a un sistema de classificació per sectors econòmics desenvolupat per Pujadas-Mora *et al.* (2014). Finalment, la informació geogràfica ha estat harmonitzada en base al nomenclàtor d'entitats de població de Catalunya de l'any 1991.

2.1.3. Els *Llibres d'Esposalles* com a font d'estudi de la immigració francesa

Les esposalles són una font que ha demostrat la seva vàlua per a l'estudi de la immigració francesa en alguns pocs estudis de caràcter local, però no han estat utilitzades de forma conjunta per a tota la diòcesi, com es planteja en aquesta tesi. Una primera menció a la utilització d'aquesta font per a la qüestió francesa la féu José Luis Betrán (1996) en el seu estudi sobre els contagis a la Barcelona moderna, analitzant els orígens geogràfics d'un sol volum d'esposalles per a mesurar la influència de la població estrangera en els episodis de pesta de la ciutat. Posteriorment, Carles Millàs i Castellví (2005) ha assenyalat la riquesa d'aquesta font en utilitzar tres volums del deganat de Piera per al seu estudi sobre la immigració al Baix Llobregat, mentre que Alexandra Capdevila Muntadas (2008) també ha valorat la seva riquesa per a la zona del Maresme, ja que en el període 1631-1640 hi ha pogut localitzar immigrants que no apareixien als registres parroquials.

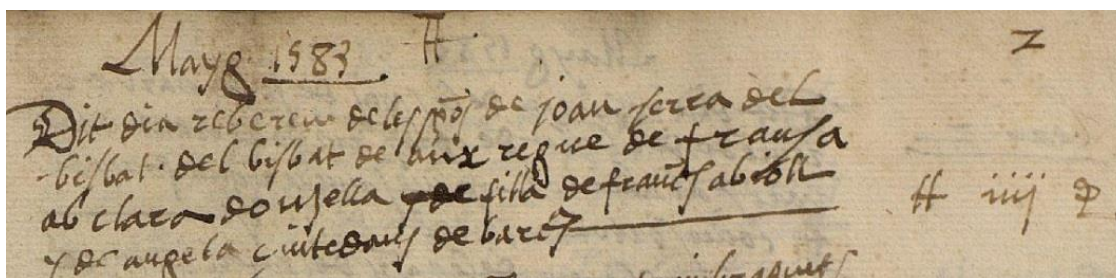
A causa de la similitud d'aquesta font amb un registre matrimonial parroquial, cal tenir en compte que Salas Auséns (1977) considera que aquests tipus de registres resulten uns dels més vàlids a l'hora de comptabilitzar immigrants en absència de censos pròpiament dits, una observació que també ha estat feta per Pla Alberola (1983). De fet, Nadal i Giralt

(2000) ja havien equiparat, als anys 60, el percentatge de marits francesos amb el percentatge mínim del total d'immigrants francesos establerts en la població.

La present tesi doctoral aborda la immigració francesa a partir de la identificació de tots els immigrants que apareixen en aquesta font. Així doncs, les variables que indiquen l'origen dels contraents seran el nostre punt de partida. Com s'ha comentat més amunt, aquesta informació i, en conseqüència, el coneixement de la condició autòctona o migrant dels esposos, desapareix de la base de dades a partir del volum 82 (maig de 1643), de manera que la recerca veu imposada aquest límit cronològic. No obstant això, cal tenir en compte que a mitjan segle XVII, la immigració francesa ja es trobava en una fase de decadència, de manera que es poden abordar les fases principals de l'onada migratòria (Nadal & Giralt, 2000).

Els francesos dels *Llibres d'Esposalles* poden ser identificats sota les formes de “francès”, “gascó” o “del regne de França”. Únicament en els períodes 1538-1545 i 1572-1595 (volums 28-31 i 46-57) de la font s'indicava també el bisbat de procedència. Així, per exemple, dia 31 de juliol de 1532 pagà les esposalles “Joan Guascó, de Comenge”⁵⁷; dia 31 de maig de 1553 “Miquel Vert, pagès francès”⁵⁸ o dia 7 de maig de 1583 “Joan Serra, del bisbat del bisbat [sic] de Aux, regne de França”⁵⁹ (imatge 2.2). Identificant aquestes formes registrades, doncs, s'han pogut recollir, tan sols per a l'Oficialitat de Barcelona, fins a 15.532 marits francesos, més 1.161 marits més al conjunt de la resta de deganats.

IMATGE 2.2. Exemple d'un registre d'esposalla referent a un immigrant francès. “Mayg 1583/ Dit dia [dissabte 7] reberen de les sposalles de Joan Serra del / bisbat del bisbat [sic] de Aux, regne de Fransa / ab Clara, donsel·la, filla de Francesch Abioll / y de Angela, ciutadans de Barcelona.... iiii sous.”

FONT: ACB, *Llibres d'Esposalles*, vol. 52, p.2.

⁵⁷ACB, *Llibres d'Esposalles*, vol. 25, p.44.

⁵⁸ ACB, *Llibres d'Esposalles*, vol. 36, p.5.

⁵⁹ ACB, *Llibres d'Esposalles*, vol. 52, p.2.

Tanmateix, no hem de deixar de banda que ens trobem davant un mínim, donada la possibilitat de la pèrdua d'informació, fins i tot sense tenir en compte la informació perduda per l'estat de conservació dels volums. Una pèrdua que podia ser deliberada, per por a represàlies, o no. Per una part, cal tenir en compte que els propis immigrants tractaven d'ocultar la seva condició, tal i com han fet notar Gual i Vilà (1999) i Capdevila Muntadas (2014), però per altra part també cal tenir en compte la gran similitud entre els noms i cognoms dels autòctons i dels immigrants, donat l'origen de la majoria d'aquests en zones de parla occitana (Peytavi Deixona, 2003), de manera que es possible que l'encarregat d'efectuar el registre no sempre tingués en compte la possibilitat de trobar-se davant un immigrant. Finalment, s'ha de tenir en compte l'existència del dret de parroquiatge, que proporcionava la naturalesa parroquial després d'un any de residència continuada (Codina, 1992), juntament amb el fet que molts dels matrimonis es produïen després d'anys de residència en el país, fets que també facilitaven la ocultació de l'origen (Massanell i Esclassans, 1988; Capdevila Muntadas, 2008).

2.2. Els expedients matrimonials de l'Arxiu Diocesà de Barcelona

La sèrie denominada com a *Informacions matrimonials* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona ocupen el període 1570-1649, forma la primera i més antiga sèrie d'expedients matrimonials que es troba en aquest arxiu i que, a més, abasta una part important de la cronologia de la immigració francesa, especialment en la seva fase de plenitud. De la mateixa manera que els *Llibres d'Esposalles*, aquesta font conté una rica informació sobre el fenomen, però fins ara ha estat molt poc explotada pels investigadors.

L'origen de les diferents sèries d'expedients matrimonials rau en els decrets del Concili de Trento, publicats a la diòcesi el 14 juliol 1565. Els expedients del segle XVI no es limitaven, com els del XIX, a certificar la publicació de les amonestacions⁶⁰, sinó que aportaven un suplement d'informació on hi declaraven un seguit de testimonis que certificaven la llibertat o l'estat de solteria del contraent. Eren motivades perquè aquest havia nascut fora (França, per exemple) o per tenir una vida que podia generar conflicte (adscrits a l'exèrcit, antics emigrants retornat d'Amèrica...). Amb això, la intervenció en

⁶⁰ Segons definició extreta del *Diccionari Català-Valencià-Balear* d'Alcover i Moll, les amonestacions eren els anuncis públics que es feien dels matrimonis que s'estaven tractant en un moment determinat perquè si algú coneixia cap impediment per a la seva realització, el posés de manifest.

els expedients matrimonials i la concessió de la llicència de matrimoni per part del bisbe o el seu delegat resultava un dels actes més antics de la Cúria (Sanabre, 1947).

Aquest tràmit ha resultat en la sèrie documental més voluminosa de l'Arxiu Diocesà. Concretament, però, els 53 lligalls documentats entre 1570-1649 (amb interrupcions cronològiques que confirmen la pèrdua de part d'aquests lligalls), donaren lloc, amb la reorganització viscuda als anys 40 del segle XX, a la sèrie titulada *Informacions matrimonials*. A partir del 1649, però, canvia el format i els expedients passen a ser enquadrats en cinc voluminosos registres, i no és fins al segle XVIII que existeix un índex dels expedients. Totes aquestes sèries foren ordenades i reorganitzades al segle XX. El prevere Josep Sanabre (1947), un dels responsables de la reorganització i dels màxims coneixedors dels arxius eclesiàstics de la diòcesi de Barcelona, ja posà en valor aquesta font per a l'estudi dels fenòmens migratoris:

“Estas informaciones, ordinariamente, eran motivadas porque el contrayente había nacido o residido en tierras lejanas, o por razón de haber tenido una vida muy movida; así sucedía con muchos adscritos al ejército, en cuyo Servicio habían recorrido varias naciones; con las personas venidas de Francia, y con otras muchas que habían residido parte de su vida en América. Muchos de estos expedientes resultan de gran interés para estudiar las corrientes de inmigración que han afectado Barcelona y su diócesis (...)”
(p. 66-67).

A més a més, com a coneixedor dels diferents arxius eclesiàstics de Catalunya, ell mateix ja va tenir en compte la seva complementarietat amb els *Llibres d'Esposalles*:

“También podemos considerar complementos de la serie los doscientos cuarenta y dos volúmenes del Archivo de la Catedral, en donde eran registradas las licencias matrimoniales autorizadas por la Curia, desde 1451 a 1903, como comprobante de la entrada que proporcionava a la obra de nuestro primer templo” (Sanabre, 1947: 68).

L'ús que s'ha fet fins ara d'aquesta font per a l'estudi de la immigració francesa, no obstant això, ha estat ben escàs. En la seva obra de 1959, Enric Moreu-Rey realitzà una cata en els expedients matrimonials dels anys 1662 i 1663, en els quals hi trobà 48 matrimonis de marits francesos, que suposaven un 13,7% dels expedients d'aquests anys,

dels quals n'analitzà la procedència i l'ocupació. A més a més, quantificà els expedients de francesos en alguns anys posteriors, evidenciant la disminució del seu pes en un 12,5% el 1728 i un 10,6% el 1740.

Més endavant, Jaume Codina (1992), en la seva crida a la necessitat d'ampliar els estudis sobre la immigració francesa a Catalunya, quantificà els expedients des de la seva aparició (1570) i durant tot el segle XVII (fins 1699), posant en valor les seves virtuts com a font d'estudi del fenomen. L'autor també fa notar la pèrdua d'informació, però Gras i Gual (1993) presentaren una documentació trobada a l'Arxiu Capitular de Barcelona, en el Fons de Processos de la Pia Almoïna, que podria ser part de la documentació perduda. Recentment, Alexandra Capdevila (2014) ha realitzat el buidatge dels expedients d'informació matrimonial pertanyents a la comarca del Maresme en el període 1577-1700. Aquesta autora, en l'ús més intensiu d'aquesta font fins al moment, ha posat de manifest el valor de la informació que ofereix sobre aspectes com la trajectòria seguida per l'immigrant des del moment en què va marxar del seu lloc d'origen, edat de partida d'aquest lloc i les condicions del viatge.

Avui, els 53 lligalls d'expedients esmentats per Sanabre (1947) formen la sèrie de l'Arxiu Diocesà anomenada *Informacions matrimonials* que, dividits en 96 caixes ocupen el període 1570-1649. Per al present treball d'investigació s'ha realitzat el buidatge de tots aquells expedients en què almenys un dels dos contraents era un immigrant francès. D'aquesta manera, s'ha obtingut una base de dades de fins a 4.977 registres, que suposen 4.878 marits francesos i 508 esposes franceses. Els documents, que tenen la forma de petits quadernets (de vegades amb una coberta amb una mínima informació, com la data o els cognoms dels contraents) i estan formats per dues parts principals: 1) La declaració del propi contraent immigrant, on fa valer la seva condició favorable a la celebració del matrimoni (ja que no ha estat casat abans, o és vidu o vídua). Aquesta informació apareix, inicialment, en un full separat del quadernet, doblegat i inserit entre els lligalls, i, posteriorment, com a part del cos del text del quadernet. 2) Les declaracions dels testimonis aportats pel contraent, ja sigui d'immigrants provinents de la mateixa parròquia (o una veïna) d'origen o veïns de la parròquia on el contraent resideix en el moment de la petició i que, generalment, repeteix la informació ja aportada pel contraent. En alguns casos, a més a més, s'adjunta informació complementària, com un certificat del rector de la parròquia d'origen per demostrar que el contraent ha estat batejat i no forma part de

l'heretgia protestant, o del rector de la parròquia de residència per a certificar la viudetat del contraent.

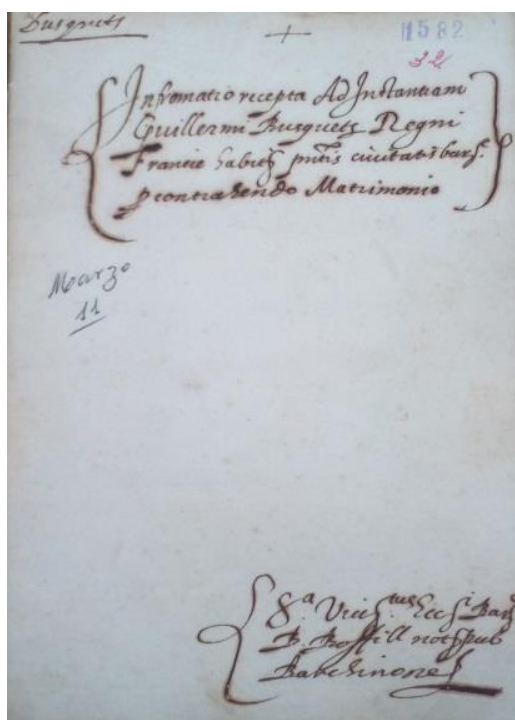
Per a aquest estudi em centraré en l'ús de la declaració realitzada pel propi contraent, ja que és la part del document que ofereix més informació sobre el seu lloc d'origen, ocupació i residència, així com el recorregut realitzat fins al moment, així com les edats d'arribada a Catalunya i d'accés al matrimoni i el temps transcorregut entre un moment i altre, a més de la informació referent al contraent autòcton. Així doncs, per exemple, el document número 32 de la caixa número 10, com indica la portada (imatge 2.3), conté la informació referida a l'immigrant Guillem Busquets. La declaració feta per ell, amb data a 11 de març de 1582, és la següent:

“Molt reverendíssim senyor viccari general / y official.

Guillem Busquets, causidich, natural de la parrochia de / Tarries, bisbat de Sarlat, regne de Fransa, habitant en la / present ciutat de Barcelona. Ha divuyt ho denou anys / que stà en la present ciutat o bisbat de Barcelona y desde / vingué en la present ciutat y bisbat de Barcelona no és tor/nat més en Fransa ni tampoch hi és casat ni en altra / part y ara vol y entén casar ab Joana, donsell, filla / llegítima y natural de Ramon Fuster y de Eularia, / muller sua, habitants en la parrochia de St. Feliu de Alella / del present bisbat de Barcelona. E conforme lo segrat Consili de Tren/to, lo dit matrimoni no se pot efectuar cens expussar li/centia del molt Reverendíssim Senyor Bisbe de Barcelona o de vós / reverendíssim, per so supplica sobre dites coses manar rebre infor/matió y com és bon chrestia y constant de la veritat / concedir-li licència de solemnisar lo dit matrimoni en fas / de Sancta Mare Sglesia benedictió eclesiàstica rebent / lo offici de vós, reverendíssim, humilment implorant.”⁶¹

⁶¹ ADB, *Informacions matrimoniales*, caixa 10, expedient número 32, Guillem Busquets.

IMATGE 2.3: Portada de l'expedient matrimonial de Guillem Busquets (11 de març de 1582).

FONT: ADB, *Informacions matrimoniales*, caixa 10, expedient número 32, Guillem Busquets.

Com sol ser habitual en les sèries històriques, i com ja passava amb els *Llibres d'Esposalles*, la informació oferta, tot i que segueix unes línies generals de forma contínua, va canviant a mesura que canvien els escriptors. Així, pel que fa a les *Informacions matrimoniales*, la informació obtinguda és la següent:

Pel que fa a la informació referent al marit, resumida en la taula 2.2, el nom i cognom hi apareixen de forma constant i també en la majoria de casos, però no tots, la parròquia de residència i l'ocupació. També resulta habitual en la majoria de casos la consignació del bisbat i la parròquia d'origen i encara es troben per sobre de la meitat els casos en els quals s'especifica el temps residint a Catalunya. La resta de la informació resulta més variable.

TAULA 2.2. *Freqüències i percentatges de informació que contenen les variables dels expedients matrimonials referides al marit. Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.*

Variable	Nobre de casos	% on consta
Nom	4.968	99,9
Cognom	4.964	99,7
Ocupació	4.486	90
Parròquia de residència	4.628	93
Bisbat d'origen	4.167	83,7
Parròquia d'origen	3.937	80
Anys de residència a Catalunya	3.100	62,3
Edat en immigrar	2.029	40,8
Edat aproximada de matrimoni	1.976	39,7
Informació sobre retorns a França	2.294	46,1
Informació sobre els pares	1.360	27,3
Notifica canvi de residència	977	19,6
Estat civil explícit	242 vidus	4,9

FONT: ADB, *Informacions matrimonials*, caixes 1-69.

Pel que fa a l'esposa, la informació, resumida en la taula 2.3, resulta molt més irregular. El nom és l'única informació que apareix de forma constant, mentre que quant al cognom, en les solteres, un 60% tenen associat el del seu pare, un 36% el porta per ella mateixa i un 4% no en porta i en les vídues, el cognom sempre és l'associat al marit difunt. L'estat civil no sempre es fa explícit en les solteres, però sí en les vídues. En el cas d'aquestes darreres, sempre apareix el nom i el cognom el marit difunt, gairebé sempre el lloc on va morir i en més de la meitat dels casos la seva ocupació. En relació a les solteres, la informació sobre els seus pares esdevé molt variable, però sempre més completa en el cas del pare.

TAULA 2.3. *Freqüències i percentatges de informació que contenen les variables dels expedients matrimonials referides a l'esposa. Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.*

Variable	Nobre de casos	% on consta
Nom	4.965	99,8
Cognom propi o del pare	3.466	96,2% solteres
Nom i cognom del marit difunt	1.375	100% vídues
Estat civil	1.375 vídues	27,6
Ocupació del marit difunt	829	60,23% vídues
Orígen/residència del marit difunt	1.243	90,4% vídues
Ocupació del pare de l'esposa	1.985	55,1% solteres
Orígen/residència del pare de l'esposa	3.188	88,5% solteres
Pare difunt	1.076	29,8% solteres
Nom de la mare de l'esposa	1.789	49,6% solteres
Mare difunta	741	20,5% solteres

FONT: ADB, *Informacions matrimonials*, caixes 1-69.

Finalment, en un 43,6% dels casos s'informa de la parròquia en la qual es vol celebrar el matrimoni. Tota aquesta informació onomàstica i ocupacional ha estat harmonitzada seguint els mateixos criteris que en el cas de la *Barcelona Historical Marriage Database*.

2.3. La Matricula de francesos de 1637

La *Matricula de francesos de 1637* és el cens de totes les persones nascudes al Regne de França i residents en aquelles parròquies amb contacte directe amb el mar en l'any de 1637. Aquest document, que resulta excepcional, va ser el resultat de les activitats de la *Junta de Represalias de Bienes Franceses*, creada a Madrid l'any 1635 a rel de l'entrada en guerra entre les corones hispànica i francesa dins el marc de la Guerra dels Trenta Anys (1618-1648) i es troba conservat en l'Arxiu de la Corona d'Aragó (Nadal & Giralt, 2000). Aquests tipus de llistes específiques per al control de la població immigrant han estat considerades de les millor fonts per a l'estudi de les migracions en època moderna (Poussou, 2001).

Amb l'inici de les hostilitats, les autoritats monàrquiques immediatament procediren a exercir el seu control sobre els nombrosos contingents de població francesa residents en el seu territori per por a que aquests no es poguessin convertir en una quinta columna que atacés les institucions de la Monarquia Hispànica des de l'interior. Així, com a primeres

mesures es prohibí el comerç amb França i es portaren a terme embargaments de béns, malgrat les dificultats per a fer-les efectives en els territoris de la Corona d'Aragó. Així, per exemple, a instàncies del Duc de Cardona, virrei de Catalunya, quedaren exclosos dels embargaments tots aquells francesos casats a la pròpia Catalunya. Però en un missatge de la *Junta Central de Represalias* del 30 de juny de 1636 s'instava a la Junta regional a conèixer el nombre de francesos instal·lats en les poblacions marítimes, així com la seva riquesa, immobles, etc., per tal de valorar el seu desplaçament cap a l'interior, així com la confiança en els més integrats, amb esposes i fills catalans. Aquest fou l'origen més immediat del registre, la realització del qual va ser encarregada al comte de Santa Coloma i durà més d'un any. D'aquesta manera, el 8 d'agost de 1637 el registre era tramès al secretari del Consell, Juan Lorenzo de Villanueva, i el 15 de desembre arribà a les mans de Felip IV després de ser revisat pel fiscal de la Junta Central de Represalias, el Dr. Juan Ossorio (Nadal & Giralt, 2000).

Nadal i Giralt (2000) consideren la Matricula un instrument de gran confiança a l'hora de quantificar la immigració francesa en les parròquies incloses en el registre. El seu abast degué ser gairebé complet. Principalment, se n'haurien evadit els grans comerciant, poc nombrosos, i un grup de fugitius que no havia arrelat en el lloc d'acollida, bàsicament solters i que havien patit algun tipus d'embargament. A més, l'elaboració dels cinc quaderns que formen el registre va ser encomanada a persones preparades i amb unes directius clares, fet que fa que la qualitat de la informació sigui de la màxima confiança que es pot demanar a un document de l'època. D'aquesta manera, els cap de família francesos havien d'acudir a la crida pública feta a la plaça de la localitat sota pena de dos-cents ducats d'or si faltaven, i en finalitzar el procés, el batlle certificava que s'havien presentat tots o, si no, denunciava els absents.

Nogensmenys, el registre resulta molt uniforme en la seva totalitat a pesar d'haver estat portat a terme per cinc grups de persones diferents. Les anomalies que s'hi presenten són les següents: A Barcelona el registre és molt acurat en el sentit que l'encarregat, el Dr. Pablo Xammar, encapçalà personalment una comissió que es personà a totes les cases de tots els carrers però, en canvi, no es va indicar la procedència específica de l'immigrant (ni bisbat ni localitat). A la zona de Tortosa, foren les diferent confraries les que aportaren la informació sobre els immigrants. Això dona imprecisions en aspectes com les edats, procedències... però major credibilitat a aspectes com els béns i la riquesa.

No és gens, estranys, doncs, que la Matrícula de 1637 s'hagi convertit en una font cabdal per a l'estudi de la immigració francesa, fins al punt que són nombrosos els estudis que la utilitzen com a font principal. No obstant això, la majoria d'aquests en fan un ús parcial. Ja Enric Moreu-Rey (1959) en féu la font principal del seu estudi sobre Barcelona, portant a terme l'anàlisi estadística del quadern referit a la ciutat, observant-ne la distribució espacial els immigrants per carrers, les edats i l'estructura professional. Immediatament després, Jordi Nadal i Emili Giralt, en el seu estudi, ja clàssic, de 1960, realitzaren un profund anàlisi d'aquesta font documental. N'investigaren l'origen i el procés de creació, al temps que portaren a terme un buidatge complet, oferint en un corpus estadístic una descripció de tota la informació que conté. Així doncs, l'obra de Nadal i Giralt (2000) es convertia en el primer i únic treball que feia un ús global de la *Matrícula de Francesos de 1637*.

Des de l'obra esmentada, l'ús que s'ha fet d'aquesta font ha estat parcial, adaptant el treball de Nadal i Giralt (2000) a realitats locals o comarcals. En aquest sentit, cal destacar la tasca realitzada per Alexandra Capdevila a la zona del Maresme. En els seus diferents treballs s'ha analitzat la informació aportada per la Matrícula tant per al conjunt de la comarca (2003, 2009, 2010, 2014), com per al municipi de Vilassar (2004b, 2008b). A més a més, la mateixa autora ha utilitzat aquesta font per a un dels pocs estudis existents per a la immigració francesa a l'Alt Empordà (2011). Altres estudis que han utilitzat la Matrícula, sovint des d'un punt de vista purament onomàstic⁶², són els de Solsona (1981) per Sant Pol de Mar, Virella i Bloda (1988) pel Penedès, Lozano Díaz (1995) per Tarragona, Forn i Salvà (1996) per Arenys, Corredor Plaja (2001) pel Baix Empordà, Fernández Tarrats (2006) per Badalona, Castellvell (2011) per la comarca de la Selva o Campmany Guillot (2016) per Gavà.

A més a més, cal esmentar que Joan Peytaví Deixona (2005) ha realitzat la transcripció íntegra i literal del segon quadern de la Matrícula, que inclou el tercer volum i està dedicat a la costa rossellonesa, o Costa Roja. Peytaví realitzà aquesta tasca amb l'objectiu "*(...) de posar a l'abast de l'investigador i potser encara més del lector apassionat, uns documents extraordinaris i únics en la nostra història.*" (p. 159).

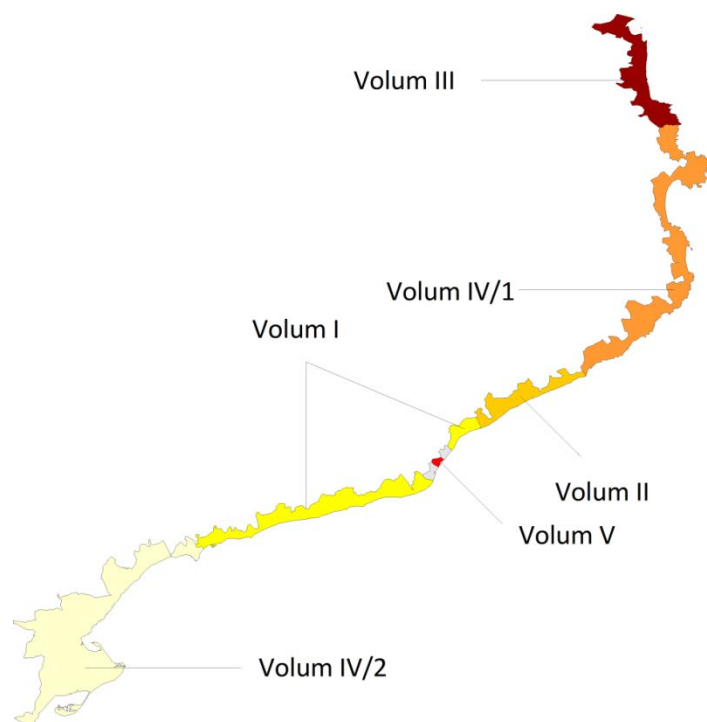
Actualment, aquesta font documental ocupa els documents número 551 i 552 de la secció del Consell d'Aragó de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Cal tenir en compte, però, que el

⁶² Veure el capítol dedicat a l'estat de la qüestió per a més informació.

document no té un títol específic de conjunt, ja que el nom amb el qual se'l designa habitualment és extret de l'obra de Nadal i Giralt (2000), els quals el batejaren com a *Matrícula de francesos residents a la costa catalana el 1637*.⁶³ Internament, la Matrícula està dividida en cinc volums diferents que, per al present treball d'investigació, s'ha buidat completament. D'aquesta manera, se n'ha obtingut una base de dades que registra fins a 4.244 immigrants francesos situats a la costa catalana l'any 1637. En principi, es tractava dels caps de família, però quan hi havia un fill baró i adult que havia nascut a França, també feia la declaració. Per volums, els registrats es troben distribuïts de la següent manera (mapa 2.2):

- Volum I (tram Tarragona-Teià, excepte Barcelona), 738 registrats.
- Volum II (tram Premià-Malgrat), 847 registrats.
- Volum III (tram Salses-Salelles de la Salanca), 577 registrats.
- Volum IV (trams Llançà-Blanes i Tortosa-Coll de Balaguer), 788 registrats.
- Volum V (Barcelona), 1.294 registrats.

MAPA 2.2. Territoris de la costa catalana coberts per cada un dels volums de la Matrícula de francesos de 1637.

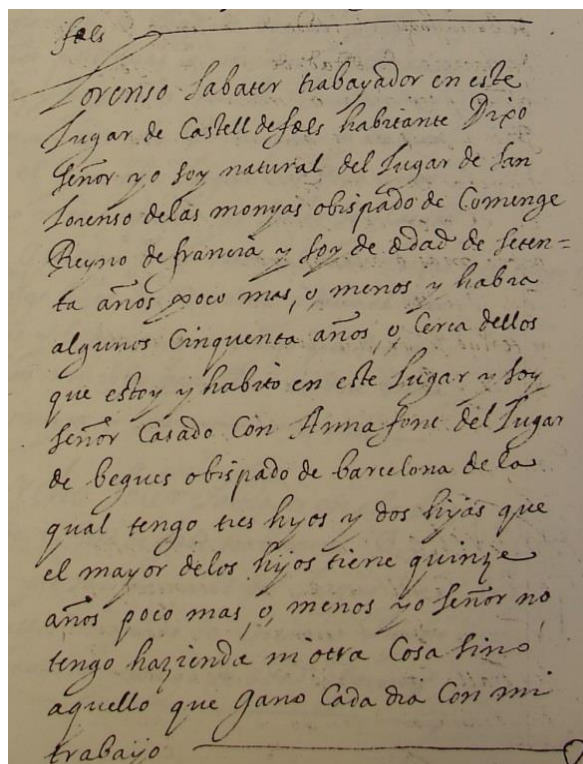
FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Matrícula de francesos de 1637* de l'Axiu de la Corona d'Aragó.

⁶³ De la mateixa manera que Moreu-Rey (1959) l'anomenà *Cens de francesos de 1637* o, més recentment, Peytavi Deixona (2005) l'ha designat com a *Llista d'immigrants occitans de 1637*.

Tot i que l'estructura general de la Matricula és molt similar, cadascun dels volums presenta algunes característiques pròpies, que passen a ser detallades a continuació:

- Els Volums I i II formen un conjunt titulat com a *Descripción y averiguación de los franceses que habitan en las villas y lugares marítimos desde Blanes, exclusive, hasta Tarragona, inclusive, en cada uno dellos y sus districtos* i es troba signat pel magnífic doctor Jusepe Eva, assessor de la Capitanía General de Catalunya⁶⁴. El registre es troba fet totalment en castellà i és dels que presenta una informació més completa sobre el lloc d'origen de l'immigrant i sobre les edats, com exemplifica la imatge 2.4.

IMATGE 2.4. Exemple d'un registre del primer volum de la Matricula de francesos de 1637. "Lorenzo Sabater, trabajador, en este / lugar de Castelldefels habitante. Dixo: / Señor, yo soy natural del lugar de San / Lorenzo de las Monjas, obispado de Comenge, / reyno de Francia, y soy de edad de setenta años poco más o menos y habrá / algunos cinquenta años o cerca dellos / que estoy y habito en este lugar y soy, / señor, casado con Anna Font, del lugar / de Begues, obispado de Barcelona, de la / qual tengo tres hijos y dos hijas, que / el mayor de los hijos tiene quinze / años, poco más o menos. Yo, señor, no / tengo hacienda ni otra cosa sino / aquello que gano casa dia con mi trabajo".

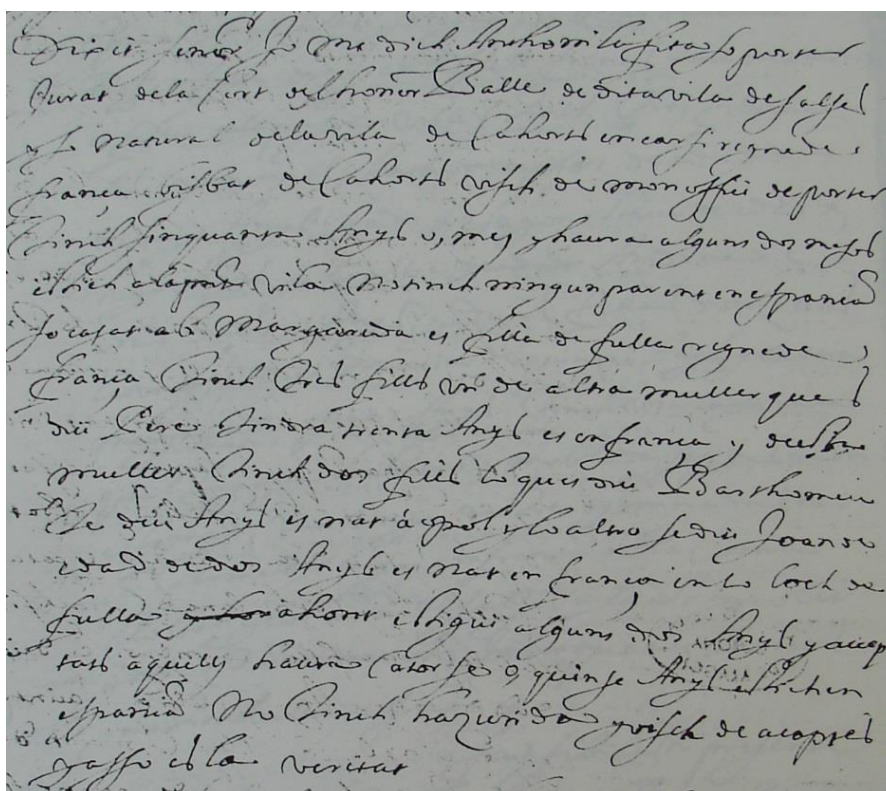
Lorenzo Sabater trabajador en este
lugar de Castelldefels habitante. Dixo:
Señor yo soy natural del lugar de San
Lorenzo de las monjas obispado de Comenge
Reyno de francia y soy de edad de seten-
ta años poco mas, o menos y habra
algunos cinquenta años o cerca dellos
que estoy y habito en este lugar y soy
señor casado con Anna font del lugar
de Begues obispado de Barcelona de la
qual tengo tres hijos y dos hijas que
el mayor de los hijos tiene quinze
años poco mas, o menos yo señor no
tengo hacienda ni otra cosa sino
aquello que gano cada dia con mi
trabajo

FONT: ACA, Consell d'Aragó, document 551, p. 12.

⁶⁴ ACA, Consell d'Aragó, document 551, p. 2.

- El Volum III està titulat en llengua llatina com a *Originale processus descriptionis francigenorum habitantium in civitate, villis et locis maritimis cometatus Rossillione a villa de Salses usque ad locum de Bayulls del Maresma inclusive*, a càrrec de Francesc Calva, sense un càrrec específic⁶⁵. Després d'uns primers casos en què es començà a recollir la informació de forma indirecte, el registre torna a començar amb el procediment més habitual, que aquest com és efectuat en llengua catalana, tal com mostra la imatge 2.5.

IMATGE 2.5. Exemple d'un registre del tercer volum de la Matricula de francesos de 1637. "Dixit, senyor, jome dich Anthoni Lafita, só porter / jurat de la Cort del honorable balle de dita vila de Salses / y só natural de la vila de Cahorts en Carsí, regne de / França, bisbat de Cahorts. Visc de mon ofici de porter, / tinch sinquanta anys, o més, y haurà alguns dos mesos / estich en la present vila. No tinch ningun parent en Espania, / só casat ab Margarida, és filla de Fulla, regne de / França. Tinch tres fills, un de altra muller ques / diu Pere, tindrà trenta anys, és en França, y desta / muller tinch dos fills, lo que es diu Barthomeu / té deu anys, és nat a Òpol, y lo altra se diu Joan, de / edad de dos anys, és nat en França, en lo loch de/ Fulla, ahont estigui alguns dos anys y, accep/tats aquells, haurà catorse i quinse anys estich en / Espania. No tinch hazienda y visch de acaptes, / y assò és la veritat."

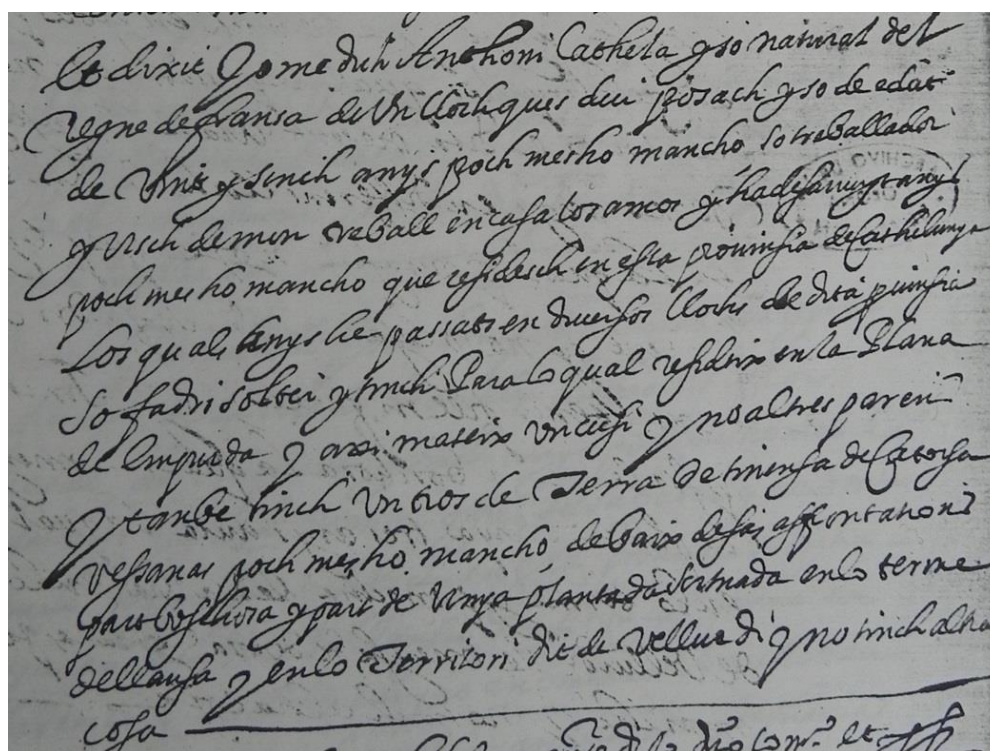

FONT: ACA, Consell d'Aragó, document 551, p. 763.

⁶⁵ ACA, Consell d'Aragó, document 551, p. 674.

- El Volum IV, per una part, es troba dividit entre els lligalls 551 i 552 de la secció Consell d'Aragó i, per una altra part, cobreix dos trams diferents de la Matricula. El primer tram, o quadern 3, està titulat com a *Rúbrica de las vilas y llochs marítims en los quals se ha fet registre dels francesos que habitan en quiscun de aquells respective com en la informatió de aquí rebuda més llargament stà contengut*, signat per Joan Antoni Pujadas, veí de Figueres. El registre està efectuat en català i segueix el procediment habitual, amb gran riquesa d'informació (imatge 2.6).

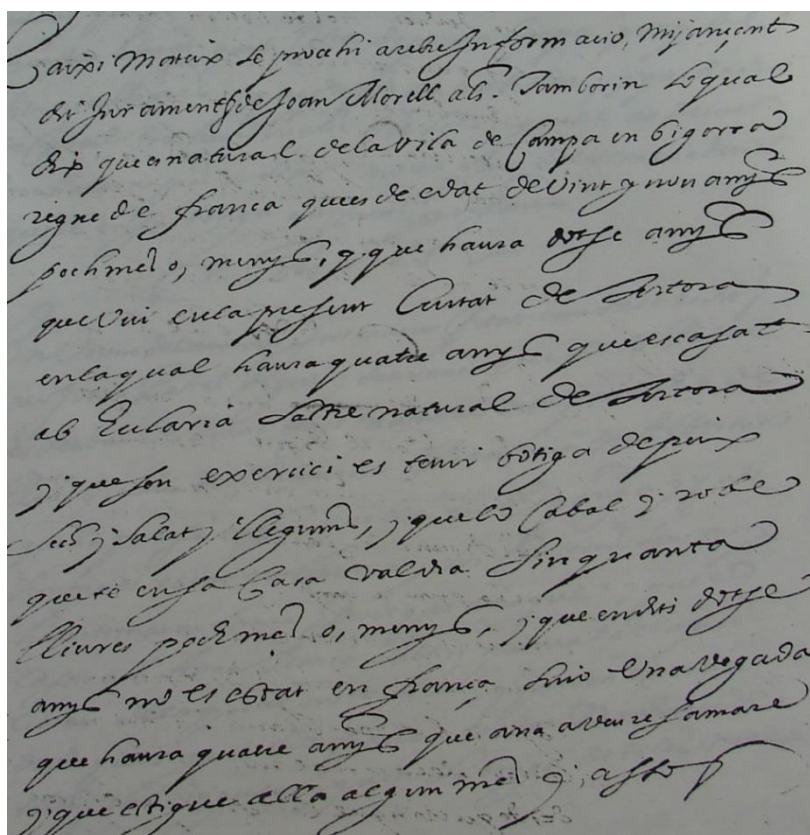
IMATGE 2.6. Exemple d'un registre de la primera part del quart volum de la Matricula de francesos de 1637. "Ítem dixit: Jo me dich Anthoni Cathelà y só natural del / regne de Fransa, de un lloch ques diu Posach, y só de edat / de vint y sinch anys, poch més o mancho. Só treballador / y visc de mon treball en casa los amos y ha desavuyt anys, / poch més ho mancho, que residesch en esta provincia de Cathelunya, / los quals anys he passats en diversos llochs de dita provinsia. / Só fadri solter y tinch para, lo qual resideix en la Plana / de Empurdà, y així mateix un cusí, y no altres parents, / y també tinch un tros de terra de tinensa de catorsa / vessanas, poch més ho mancho, de baix de sas affrontations, / part boscosa y part de vinya plantada, en lo terme / de Llansà y en lo territori de de Vellvedí, y no tinch altra / cosa."

FONT: ACA, Consell d'Aragó, document 551, p. 1.106.

L'altra part del volum, o quadern IV, ve titulada com a *Original procés informatiu sobre les persones dels francesos y son viure fet en la ciutat de Tortosa, viles de Amposta, Canar, Perelló, Cambrils, Vilaseca y boligs del Coll de Balaguer y alfachs* i se n'encarregà el doctor misser Jacinto Miravall, ciutadà honrat de Barcelona domiciliat a Tortosa⁶⁶. Aquest quadern presenta algunes anomalies, ja que en principi el procés del registre es fa de la forma habitual, però poc després passa a ser encarregat a les diferents confraries, de manera que la informació referent al lloc d'origen passa a ser més pobra en general, excepte en aquests primers casos, com és el mostrat a la imatge 2.7.

IMATGE 2.7. Exemple d'un registre de la segona part del quart volum de la Matricula de francesos de 1637. "E així mateix se procehi a rebre informació mitjançant / dit jurament de Joan Morell, alias Tamborin, lo qual / dix que és natural de la vila de Campa, en Bigorra, / regne de França; que és de edat de vint y nou anys, / poch més o menys, y que haurà dotse anys / que viu en la present ciutat de Tortosa, / en la qual haurà quatre anys que és casat / ab Eulària Sastre, natural de Tortosa, / y que son exercici és tenir botiga de peix / sech y salat y llegums, y que lo cabal y robe / que té en sa casa valdrà cinquanta / lliures, poch més o menys, y que en dits dotse / anys no és estat en França sinó una vegada, / que haurà quatre anys, que anà a veure sa mare / y que estigué allà un mes y assò."

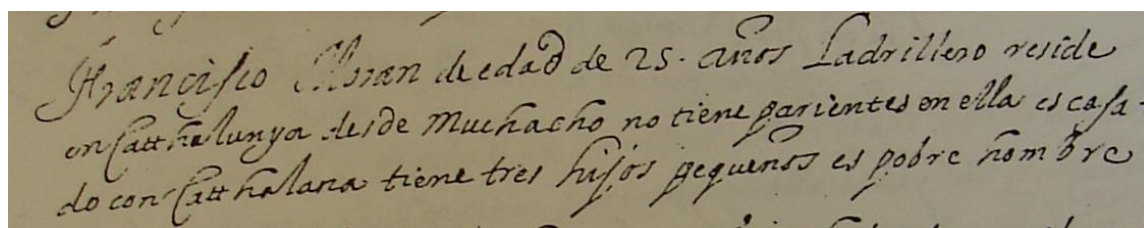

FONT: ACA, Consell d'Aragó, document 551, p. 1.424.

⁶⁶ ACA, Consell d'Aragó, document 552, p. 1.413.

- Finalment, el Volum V fou titulat senzillament com a *Relación de las casas de franceses que ay en la Ciudad de Barcelona*. El registre, executat casa per casa, fou encomanat al Dr. Pablo Xammar, assessor de la Batllia General de Catalunya⁶⁷. La redacció fou feta en llengua castellana i, a diferència dels altres volums, la informació aportada resulta molt minsa, ja que s'ometen completament tant la localitat com el bisbat d'origen de l'immigrant, com tota la informació referida a l'esposa quan estan casats, indicant tan sols si és catalana o estrangera. La imatge 2.8 n'és un exemple.

IMATGE 2.8. Exemple d'un registre del cinquè volum de la Matricula de francesos de 1637. "Francisco Moran, de edad de 25 años, ladrillero, reside / en Cathalunya desde muchacho, no tiene parientes en ella, es casa/do con cathalana, tiene tres hijos pequeños, es pobre hombre."

FONT: ACA, Consell d'Aragó, document 551, p. 1.541.

El còmput total de tot el registre ens ofereix la informació següent:

Pel que fa al propi declarant, com apareix resumit a la taula 2.3, hi apareixen de forma constant el nom, el cognom, el lloc de residència (on s'efectua el registre), l'estat civil i les propietats del declarant, a més de, en una majoria de casos, l'ocupació, l'edat en el moment del registre o l'edat d'arribada a Catalunya. A més, tots els volums excepte el corresponent a Barcelona ofereixen informació sobre si els declarants són temporers o estan establerts de manera definitiva. Els temporers, a més a més, indiquen els anys que porten anant i venint. El mateix ocorre amb l'origen específic de l'immigrant, tant el bisbat com la parròquia específica⁶⁸, de manera que sobre el total de la font, es coneix per aproximadament dues tercers part dels registrats. Finalment, tan sols 86 casos (2%) indiquen si han residit a un lloc anterior al que es troben en el moment del registre.

⁶⁷ ACA, Consell d'Aragó, document 552, p. 1.538-1.539.

⁶⁸ Hi ha algunes parròquies que no han pogut estar associades a cap bisbat conegut.

TAULA 2.4. Freqüències i percentatges de informació que contenen les variables de la Matricula de 1637 referides als declarants francesos. Costa catalana, 1637.

Variable	Nombre de casos	% on consta
Residència	4.244	100
Propietats	4.244	100
Estat civil	4.244	100
Nom	4.226	99,6
Cognom	4.201	99
Ocupació	4.179	98,5
Edat aproximada	4.174	98,4
Anys de residència a Catalunya	3.992	94,1
Edat d'arribada a Catalunya	3.654	86,1
Condicció de temporer	2.948	69,5
Parròquia d'origen	2.638	62,1
Bisbat d'origen	2.572	60,6
Residència anterior	86	2
Anys de matrimoni	74	2,8 dels casats

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Matricula de francesos de 1637*.

La resta de la informació resulta més variable, com es pot observar a la taula 2.4. Tan sols la meitat dels registrats casats indiquen el nom de l'esposa però, en canvi, gairebé la totalitat n'indica l'origen. Es deu, un cop més, a les especificitats del volum dedicat a Barcelona, on només indiquen si estan casats amb "catalana" o "francesa". Pel que fa als fills, un gairebé tots els registrats casats o vidus indiquen la presència dels fills i sempre n'indiquen el sexe i l'edat. També, un 34,7% del total de censats declara tenir, almenys, un parent, també francès, a Catalunya. Finalment, un cop realitzat el buidatge de la font, tota la informació onomàstica i ocupacional proporcionada ha estat harmonitzada seguint els mateixos criteris abans esmentats.

TAULA 2.5. *Freqüències i percentatges de informació que contenen la resta de variables de la Matricula de 1637. Costa catalana, 1637.*

Variable	Nombre de casos	% on consta
Origen de l'esposa	2.618	98,6 dels casats
Nom de l'esposa	1.379	51,9 dels casats
Cognom de l'esposa	1.265	47,6 dels casats
Nombre de fills	2.684	92,5 dels casats o vidus
Sexe dels fills	2.902	100 dels casats o vidus
Edat aproximada dels fills	1.195	41,2 dels casats o vidus
Declaren algun parent	1.472	34,7

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Matricula de francesos de 1637*.

En definitiva, s'han presentat les que seran les fonts documentals en l'elaboració d'aquesta tesi doctoral. Si bé les dues primeres mostren certes similituds en estar relacionades amb la institució del matrimoni, es tracta de tres fonts diferents que, malgrat les seves limitacions, aporten una gran quantitat d'informació pel que fa a l'estudi de la immigració francesa a la Catalunya moderna i, a més a més, es complementen entre sí.

CAPÍTOL 3.

METODOLOGIA

3.1. Harmonització de les bases de dades

Com s'ha avançat en el capítol anterior, la primera passa a donar un cop realitzat el buidatge de les diferents fonts i la construcció de les bases de dades, ha estat la harmonització, o estandardització, de tota aquesta informació. L'estandardització ha estat definida com el “*procés d'ajustar la informació (...) a unes especificacions comunes o estàndards, àmpliament reconegudes, amb l'objectiu de fer possible la integració, l'intercanvi i l'interoperabilitat entre els productes i serveis de diferent origen*” (Nunes, 2012: 551). Per tant, doncs, tota la informació recopilada ha estat tractada segons la seva naturalesa onomàstica, socioocupacional o geogràfica. Aquesta ha estat una tasca realitzada conjuntament per l'equip del projecte *Five Centuries of Marriages*, del qual se n'ha format part des del 2012⁶⁹, per a la *Barcelona Historical Marriage Database* i adaptada personalment per a les bases de dades sorgides dels expedients matrimonials (1570-1649) i de la *Matrícula de francesos de 1637*.

3.1.1. Harmonització de noms i cognoms

L'harmonització de la informació onomàstica o nominal, formada per noms i cognoms, basada en la seva normativització lingüística, ha estat necessària en aquesta tesi doctoral, encara que no s'abordin estudis de tipus antroponímic, per tal de poder aplicar els mètodes de vinculació nominal entre les diverses fonts⁷⁰. Així doncs, aquesta informació ha estat normativitzada establint un estàndard lingüístic normatiu a partir del qual realitzar l'agrupament dels antropònims, seguint un esquema de codificació. D'aquesta forma, es disposa de dos nivells de codificació, una primera agrupació d'acord amb les normes ortogràfiques de la llengua catalana, i una segona en la qual les diferents variants d'un mateix cognom han estat aglomerades d'acord als treballs referencials de l'onomàstica (Jordà, *et al.*, 2015).

⁶⁹ L'equip del projecte 5CofM del Centre d'Estudis Demogràfics (CED), amb Anna Cabré com a investigadora principal i coordinat per Joana Maria Pujadas-Mora, ha estat integrat per Eulàlia Camps, Jordi Gumà, Conchi Villar, Miquel Valls, Joan Pau Jordà, Miquel Amengual, Gabriel Brea, Kenneth Pitarch, Esteve Dot, Antonio Medina i Enrique Ortega.

⁷⁰ Trobareu l'explicació referent a aquesta tècnica en aquest mateix capítol.

Pel que fa als noms propis de persona, tant masculins com femenins, en el període estudiat en aquesta tesi doctoral, apareixen, gairebé en la seva totalitat, en llengua catalana⁷¹. No obstant això, cal recordar que els volums 1, 2 i 5 de la *Matrícula de 1637* foren redactats en castellà. Aleshores, després de la seva transcripció literal, la primera passa ha estat la classificació dels noms en funció de la llengua en què han estat recollits per, a continuació, realitzar la correcció ortogràfica del nom en l'idioma en el qual ha estat recollit, amb l'ajut de diversos diccionaris especialitzats, com les obres d'Albaigès (2000) o Alcover i Moll (2002). Finalment, tots els noms han estat harmonitzats en català, utilitzant aquella forma que segons els diccionaris no representés cap variant, forma antiga o hipocòrística (diminutius, per exemple) ni cap tipus de derivació. Alguns exemples de la *Matrícula* es poden observar en la taula 3.1.

TAULA 3.1. Exemples d'harmonització de diferents noms masculins de la *Matrícula de francesos de 1637*.

Nom literal	Idioma	Nom normativitzat	Nom harmonitzat
andres	CAS	andres	andreu
andreu	CAT	andreu	andreu
anthoni	CAT	antoni	antoni
anthonio	CAS	antonio	antoni
antoni	CAT	antoni	antoni
jayme	CAS	jaime	jaume
jaume	CAT	jaume	jaume
jaques	FRA	jaques	jaume
joan	CAT	joan	joan
joanet	CAT	joanet	joan
juan jayme	CAS	joan jaume	joan jaume
juan	CAS	juan	joan

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Matrícula de Francesos de 1637* de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

⁷¹ Es podrien exceptuar casos d'immigrants, principalment castellans, que porten un nom que, tot i tenir traducció catalana, aquesta resulta molt poc habitual, com seria "*Diego*". Cal tenir en compte que per la segle XIX, en la BHMD també hi apareixen els noms en castellà.

Pel que fa als cognoms, el procés d'harmonització ha partit de la mateixa base que els noms, però s'ha hagut de tenir present, per una part, la gran quantitat de cognoms existents a Catalunya, als quals s'hi ha hagut de sumar els provinents de fora, sinó també la seva alta variabilitat ortogràfica, la qual es podia donar per diverses causes, tals com la manca d'una llengua estàndard fins al segle XX, la transcripció fonètica, les diferències dialectals o la influència d'altres llengües com el castellà, el francès o l'occità (Peytavi Deixona, 2010). Així doncs, la primera passa ha estat la d'adequar els cognoms a les normes ortogràfiques de la llengua catalana, però sempre tenint en compte les formes proposades en els principals diccionaris onomàstics de referència, principalment les obres de Moll (1959), Moreu-Rey (1991) i Albaigès (2005), fet que ha causat que en aquesta primera fase s'acceptessin formes ortogràfiques arcaïques. En segon lloc, les diferents variants normativitzades han estat agrupades en una sola forma, la més bàsica i ortogràficament correcta, sempre d'acord amb les obres esmentades.

Cal tenir en compte que en totes les fonts utilitzades hi apareixen cognoms, o variacions de cognoms, no recollides en les obres de referència. En aquestes situacions s'han consultat altres fonts per tal d'identificar correctament l'origen etimològic d'aquell cognom, com poden ser ocupacions (Molas Ribalta, 1970; Alberch *et al.*, 1984), diccionaris de prenom o noms propis (Albaigès, 2000) o reculls de toponímia (Moreu-Rey, 1974; Coromines, 1981) o el nomenclàtor d'entitats de població de Catalunya. Aquells cognoms de freqüència més baixa no recollits en aquest punt, també han estat rastrejats en diversos llocs webs especialitzats, com www.ancestry.com, www.geneanet.com o www.forebears.io. Tot aquest procés ha suposat l'harmonització de 142.137 cognoms diferents en el conjunt de la BHMD, agrupats en 72.052 formes normativitzades. Quant als cognoms relatius a les dades específiques utilitzades en aquesta tesi doctoral, les formes normativitzades presents en la BHMD per al període 1451-1643 ascendeixen a un total de 14.501. A més, els 15.532 immigrants francesos presents en la base de dades i en el període presenten 4.332 cognoms harmonitzats diferents. Pel que fa a les altres fonts, entre els francesos dels expedients matrimonials s'ho comptabilitzen 2.085 cognoms harmonitzats i en la *Matrícula de 1637*, 1.854. La taula 3.2. representa el procés d'harmonització en alguns cognoms d'exemple de diferent freqüència i variabilitat.

TAULA 3.2. Exemples d'harmonització de diferents cognoms dels Llibres d'Esposalles.

Cognom literal	Cognom normativitzat	Cognom harmonitzat
abadia	abadia	abadia
badia	badia	abadia
badias	badias	abadia
aballo	aballo	abello
abayó	abayó	abello
abello	abello	abello
adet	adet	adet
amengual	amengual	armengol
armangau	armengau	armengol
armengol	armengol	armengol
de armengol	armengol	armengol
de ferres	ferres	ferrer
des farrer	ferrer	ferrer
farer	farrer	ferrer
farrer	ferrer	ferrer
farrers	ferrer	ferrer
farres	farres	ferrer
jinot	ginot	guinot
y guinot	guinot	guinot
guinou	guinou	guinou

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

3.1.2. Harmonització de les ocupacions

Pel que fa a la informació ocupacional de les bases de dades, també s'ha precisat d'una estandardització a causa de les variacions en les etiquetes socioprofessionals utilitzades pels diferents registradors. Per exemple, per referir-se als treballadors assalariats, és molt comú l'ús, de forma indistinta en un mateix període, d'etiquetes com “*jornaler*”, “*treballador*” o, també, “*bracer*”, per posar tan sols un exemple. Així, en primer lloc, s'ha procedit a normativitzar totes les transcripcions literals d'acord amb les normes ortogràfiques de la llengua catalana. En segon lloc, s'han estandarditzat les diferents etiquetes agrupant-les mitjançant l'aplicació d'un codi HISCO.

La Historical International Standard Classification of Occupations, o HISCO, és un sistema de codificació i classificació numèrica-posicional d'ocupacions històriques basant-se en els

catàlegs creats per la Oficina Internacional del Treball per tal de generar models quantificables i comparables a nivell internacional per l'anàlisi de l'estratificació i la mobilitat social històrica en contextos diversos (Pujadas-Mora *et al.*, 2014). HISCO va ser desenvolupat per un equip d'historiadors encapçalats per Marco van Leeuwen, Ineke Maas i Andrew Miles, els resultats dels quals foren publicats en format de monografia el 2002. Així doncs, es tracta d'un catàleg d'ocupacions, enteses com la tasca o conjunt de tasques d'un procés de producció pel qual es rep una remuneració (Pujadas-Mora *et al.*, 2014). L'aplicació dels codis HISCO s'ha realitzat per part de l'equip 5CofM amb el suport de bibliografia especialitzada sobre organització del treball, estructures productives i activitats econòmiques, de manera que s'han realitzat una sèrie de modificacions per a la seva adaptació al cas català⁷². El nombre total d'ocupacions normativitzades resultants del procés i de codis HISCO aplicats es pot observar en la taula 3.3:

TAULA 3.3. Distribució d'ocupacions normativitzades i codis HISCO aplicats en les diferents bases de dades.

BHMD (1451-1643)		BHMD (francesos)		Expedients matrimoniales (1570-1649)		Matrícula 1637	
Oc. normativitzades	Codis HISCO	Oc. normativitzades	Codis HISCO	Oc. normativitzades	Codis HISCO	Oc. normativitzades	Codis HISCO
2.811	310	465	180	210	118	248	116

FONT: Elaboració pròpia a partir de la BHMD, els expedients matrimoniales i la *Matrícula de francesos de 1637*.

Un problema plantejat per HISCO és que, si bé conjuga la distribució sectorial de les ocupacions i la jerarquia en l'activitat econòmica, impedeix analitzar l'estructura del mercat de treball per subsectors productius. Per tal de solucionar aquest problema, Pujadas-Mora *et al.* (2014) han creat un sistema de classificació per sectors econòmics, del qual n'han sorgit 29 categories. Tres corresponen al sector primari, deu al secundari, vuit al sector terciari i una correspon a les ocupacions que es consideren inclassificables en cap dels grans sectors. A més, un gran grup –format pels que no presenten ocupació, o aquesta és desconeguda- està integrat per set subgrups que inclouen les declaracions en blanc o aquelles declaracions que no es consideren ocupacions, com podria ser la de “cec”. Tant entre els immigrants francesos de la BHMD com dels expedients matrimoniales, les 29

⁷² Totes les modificacions realitzades per l'equip es poden consultar de forma detallada en Pujadas-Mora *et al.* (2014).

categories hi surten representades, mentre que en la *Matrícula de francesos de 1637* n'apareixen representades 28⁷³.

En aquesta tesi doctoral s'ha utilitzat aquesta classificació per sectors, però també s'ha volgut combinar amb la classificació HISCLASS (Historical Social Class Scheme), desenvolupat pels propis creadors de HISCO, Marco Van Leeuwen i Ineke Maas (2011). Aquesta classificació, doncs, estableix 10 grups socials predeterminats i ordenats de forma jeràrquica a partir de l'agregació de diversos codis HISCO en funció del seu sector econòmic, però també de la seva condició social. Entre els immigrants francesos de les fonts utilitzades, són 9 els grups que apareixen representats, quedant-ne exclòs el relatiu a la noblesa⁷⁴.

En la taula 3.4 es poden observar alguns exemples d'harmonitzacions d'ocupacions, extretes dels expedients matrimonials. Així, per una part, hi trobem casos d'una mateixa etiqueta socioprofessional que apareix en diverses formes literals ("*chirurgia*", "*cirurgia*" o "*silurgia*"), diverses etiquetes diferents que responen a una mateixa activitat, o molt similar, i obtenen uns mateixos codis, com seria els casos de "*bracer*"/"*treballador*", "*flequer*"/"*forner*", "*hortolà/pagès*", etc. També s'hi poden observar algunes etiquetes per les quals s'han hagut de crear codis especials, com els casos de "*burgès*" o "*cec*".

⁷³ L'estudi específic de la distribució per categories dels immigrants forma part del capítol 5 d'aquesta tesi doctoral.

⁷⁴ *Ídem*.

TAULA 3.4. Exemples d'harmonització de diferents etiquetes ocupacionals dels expedients matrimonials.

Ocupació literal	Ocupació normativitzada	Codi HISCO	Codi HISCLASS	Subsector econòmic
baixador	abaixador	75960	9	7
baxador	abaixador	75960	9	7
apotecari	apotecari	6710	2	20
apothecari	apotecari	6710	2	20
asahonador	assaonador	76155	9	8
ataconador	ataconador	80130	7	8
bracer	bracer	62110	12	1
brasser	bracer	62110	12	1
burges	burges	-105	0	25
causidich	causidic	12110	2	20
ciego	cec	-106	-1	23
chirurgia	cirurgia	6110	2	20
cirurgia	cirurgia	6110	2	20
silurgia	cirurgia	6110	2	20
flaquer	flequer	77620	7	4
fomer	fomer	77620	7	4
hortola	hortola	61270	8	1
ortola	hortola	61270	8	1
jove mestre de cases	jove mestre de cases	95910	9	11
mestre de cases	mestre de cases	95910	9	11
no	no consta	-101	-1	28
pages	pages	61110	8	1
teixidor de lana	teixidor de llana	75432	9	7
taxidor de lli	teixidor de lli	75432	9	7
traballador	treballador	99900	-9	22

FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimonials* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

3.1.3. Harmonització de la informació geogràfica

Finalment, la informació geogràfica ha estat harmonitzada seguint les passes següents. En primer lloc, els topònims aparegut s'han normativitzat ortogràficament. Per a la normativització dels topònims menors, s'ha utilitzat com a base el nomenclàtor d'entitats de població de Catalunya. A continuació, a cada nom resultant se li ha atorgat un codi identificador amb correspondència a la base municipal vigent. Pel que fa a les localitzacions geogràfiques que es troben fora dels límits de Catalunya, també s'han creat codis específics en funció de la seva freqüència: França, territoris de la Corona d'Aragó,

resta de la Monarquia Hispànica, resta d'Europa, etc. D'aquesta forma, la taula 3.5 resumeix el total de topònims normativitzats i codis aplicats en les diferents fonts:

TAULA 3.5. *Distribució de topònims normativitzats i codis municipals i específics aplicats en les diferents bases de dades.*

BHMD (1451-1643)		Expedients matrimonials (1570-1649)		Matrícula 1637	
Topònims normativitzats	Codis aplicats	Topònims normativitzats	Codis aplicats	Topònims normativitzats	Codis aplicats
1.200	977	231	180	59	59

FONT: Elaboració pròpia a partir de la BHMD, els expedients matrimonials i la *Matrícula de francesos de 1637*.

També s'ha creat un identificador secundari que ha estat utilitzat per a realitzar adaptacions històriques, tant per a municipis que han estat agregats com desagregats. Així, per exemple, entre els primers, s'han donat codis específics a les localitats que foren annexionades a Barcelona finals del segle XIX i principis del XX: Sants, Sarrià, Sant Gervasi de Cassoles, etc. Entre els segons, per exemple, s'ha donat un codi conjunt als municipis que havien estat units, com el cas dels del Maresme: Montgat-Tiana, El Masnou-Alella, Premià de Mar-Premià de Dalt. Finalment, en un tercer camp s'han creat identificadors per als diferents deganats de la Diòcesi de Barcelona i per als diferents bisbats de Catalunya, així com també per als francesos, resultant fins a 25 identificadors diferents. La taula 3.6 n'és un exemple.

TAULA 3.6. *Exemples d'harmonització de geografies dels expedients matrimonials.*

Topònim literal	Topònim normativitzat	Nom municipi	Codi municipi	Codi secundari	Deganat/bisbat	Codi deganat/bisbat
abrera	abrera	Abdera	8001	8001	Piera	21
alella	alella	Alella	8003	8003	Oficialitat	19
lella	alella	Alella	8003	8003	Oficialitat	19
aulesa	olesa	Olesa de Montserrat	8147	8147	Piera	21
aulesa de montserrat	olesa de montserrat	Olesa de Montserrat	8147	8147	Piera	21
barcelona	barcelona	Barcelona	8019	8019	Oficialitat	19
caldes de montbuy	caldes de montbui	Caldes de Montbui	8033	8033	Vallès	24
caldes de starach	caldes d'estrac	Caldes d'Estrac	8032	8032	Oficialitat	19
caldes destarac	caldes d'estrac	Caldes d'Estrac	8032	8032	Oficialitat	19
calella bisbat de gerona	calella	Calella	8035	8035	Bisbat de Girona	4
collsabadell	collsabadell	Llinars del Vallès	8106	8423	Vallès	24
elna	elna	Bisbat d'Elna	99998	99998	Bisbat d'Elna	9
horta	sant joan d'horta	Barcelona	8019	10016	Oficialitat	19
horta de sant andreu	sant andreu de palomar	Barcelona	8019	10007	Oficialitat	19
igualada bisbat de vich	igualada	Igualada	8102	8102	Bisbat de Vic	8
lo espitalet	l'hospitalet	Hospitalet de Llobregat, l'	8101	8101	Oficialitat	19
lo hospitalet	l'hospitalet	Hospitalet de Llobregat, l'	8101	8101	Oficialitat	19
madrit	madrid	Regne de Castella i Regne de Navarra	99997	99997	Regne de Castella i Regne de Navarra	22
no	no consta	No Consta	99999	99999	No Consta	17
premià	premià	Premià de Dalt	8230	99978	Oficialitat	19
prohensals	sant martí de provençals	Barcelona	8019	10015	Oficialitat	19
sans	sants	Barcelona	8019	10017	Oficialitat	19
regne de fransa	frança	França	99995	99995	França	14
frances	frança	França	99995	99995	França	14
bisbat de comenge	bisbat de comenge	Bisbat de Comenge	99975	99975	França	14

FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimonials* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

Finalment, pel que fa als topònims específics de procedència dels immigrants francesos, s'han harmonitzat en dos nivells, bisbat i parròquia, en els casos en els quals hi constava aquesta informació, normativitzant-se en la seva forma catalana quant aquesta existeix i en la seva forma francesa o occitana en la resta de casos. D'aquesta forma, pel que fa als bisbats, en la BHMD s'hi han identificat fins a 69 diòcesis diferents, i el mateix nombre que als expedients matrimonials, encara que no coincideixen totalment, mentre que els bisbats identificats en la *Matrícula* han estat 60. Pel que fa a parròquies específiques, en la BHMD només apareix aquesta informació de forma esporàdica, mentre que en els expedients matrimonials s'han identificat 2.426 topònims diferents i en la *Matrícula de 1637*, 1.396.

3.2. El tractament cartogràfic

“Maps break down our inhibitions, stimulate our glands, stir our imagination, loosen our tongues. The map speaks across the barriers of language (...).” D'aquesta manera explicitava Carl O. Sauer (1956: 289) la importància del mapa com a llenguatge utilitzat per l'investigador, referint-se, principalment, al geògraf. Però el mapa és una eina interdisciplinària, utilitzada per matemàtics, físics, filòlegs, informàtics... (V. A., 2008) I, també, sens dubte, per historiadors i demògrafs. D'aquesta forma, un mapa històric, segons l'Associació Cartogràfica Internacional (ICA), seria aquell que “representa característiques o fenòmens que existiren, o que es creu que han tingut lloc, en període passat de temps”, és a dir, un mapa que, en un moment determinat, representa fets o fenòmens d'un temps anterior⁷⁵ (Crespo, 2014).

En aquesta tesi doctoral s'ha volgut donar rellevància a la utilització del mapa com a eina de representació de processos demogràfics, migracions específicament, en la història i, per això mateix, s'ha posat especial esment en l'obtenció d'uns mapes que permetessin fer un ús estadístic de les dades proporcionades per les fonts i, a l'hora, representar de la forma més fidel possible tant els llocs d'arribada com d'assentament dels immigrants francesos a l'Àrea de Barcelona en Època Moderna. Tots els mapes s'han realitzat amb el *software* MapViewer, el qual ha permès adaptar les bases cartogràfiques originals actuals al període cronològic estudiat i, a l'hora, fer-ne un ús estadístic amb la introducció de dades.

⁷⁵ A diferència d'un mapa antic, que seria aquell realitzat en un moment passat i que s'ha conservat fins el moment present (Crespo, 2014).

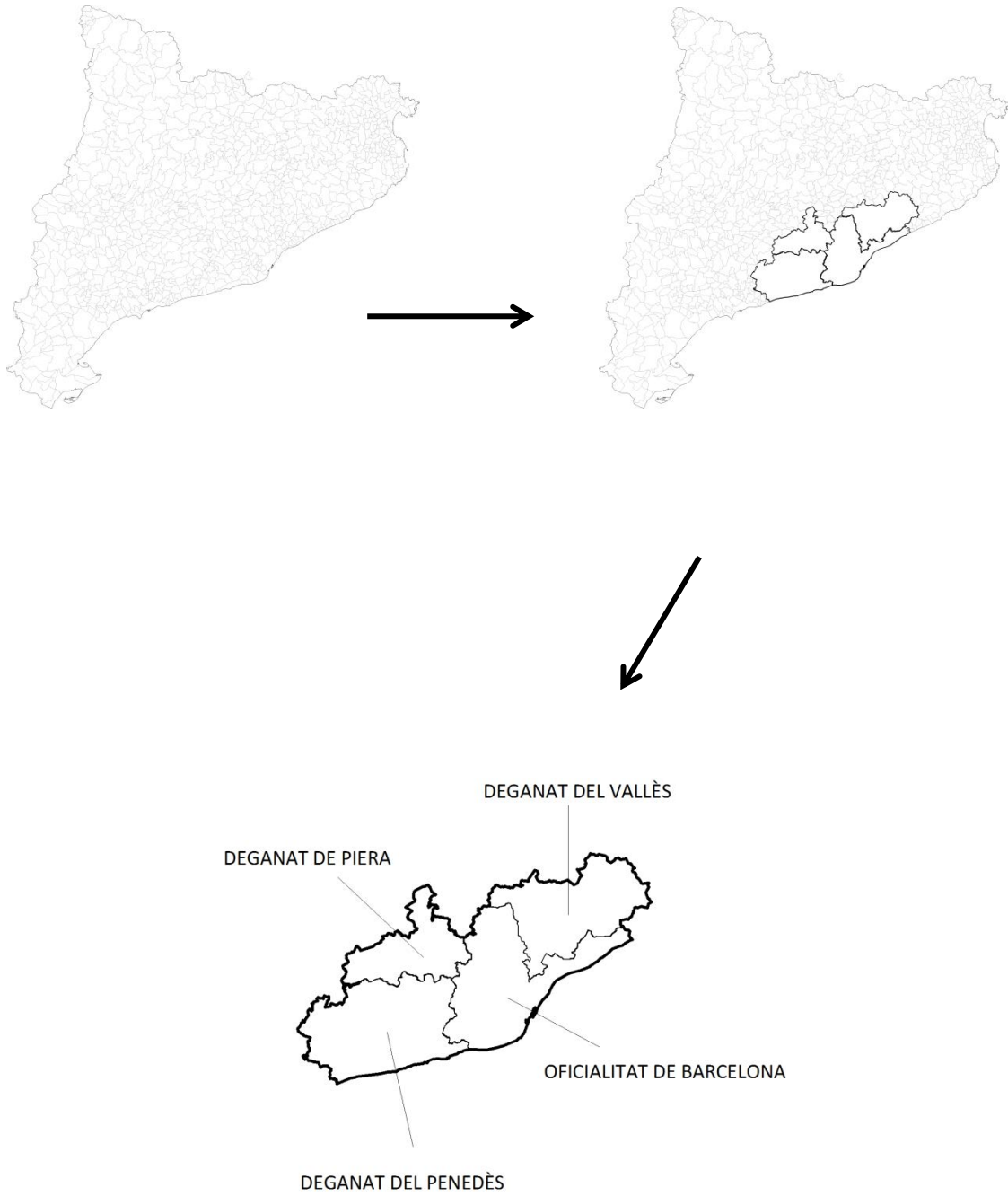
3.2.1. El mapa de l'Àrea de Barcelona

El principal àmbit territorial tractat en el present treball de recerca és aquell al qual s'ha denominat amb el genèric Àrea de Barcelona. El punt de partida de la consideració d'aquest territori ha estat el d'aquell per al qual la *Barcelona Historical Marriage Database* ha ofert una informació més completa i més rica, és a dir, com s'ha explicat en el capítol anterior, es tracta del territori corresponent a l'Oficialitat de Barcelona, la subdivisió central i més gran de la Diòcesi de Barcelona.

No obstant això, tant en el moment de tractar els volums dels *Llibres d'Esposalles* corresponents als altres deganats (Vallès, Penedès i Piera), com les *Informacions matrimoniales*, que cobreixen indistintament tota la Diòcesi, s'ha hagut de recórrer al mapa del bisbat complet. D'aquesta manera, a nivell cartogràfic, s'han tractat igual tan el mapa de l'Oficialitat com el de la Diòcesi sencera, el primer com a part integrant del segon.

D'aquesta forma, per a l'obtenció dels mapes s'ha partit de l'adaptació del mapa municipal actual, que és l'únic disponible en format *shapefile*, el tipus d'arxiu utilitzat per MapViewer. Així, seguint els mapes històrics de l'*Atlas de la Catalunya senyorial* de Burgueño i Gras (2014) s'han unit els polígons de tots els municipis actuals que formaven part de la Diòcesi de Barcelona d'Antic Règim i els seus deganats, tal com ensenya el mapa 3.1.

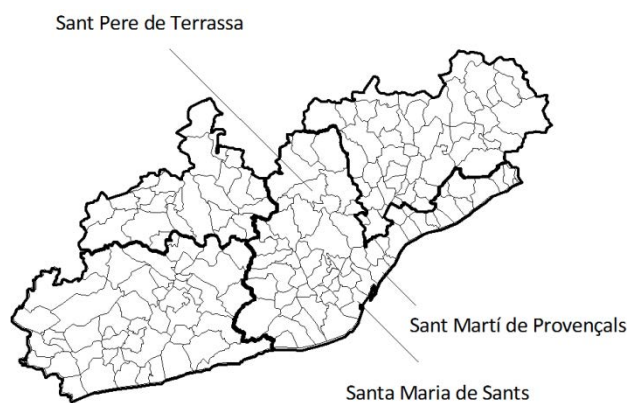
MAPA 3.1. *Adaptació del mapa municipal de la Catalunya actual a la Diòcesi de Barcelona d'Antic Règim.*

FONT: *Elaboració pròpia a partir de Burgueño i Gras (2014).*

Més difícil ha estat el poder aconseguir el mapa més fidel possible de les parròquies que formaven part integrant de la Diòcesi, a partir de les correccions necessàries en relació a municipis desapareguts o de nova creació. En aquest sentit, el procés de la creació dels mapes ha estat paral·lel al de l'harmonització de les geografies. Així, entre els primers s'han desagregat els municipis (i parròquies) absorbits per Barcelona entre finals del segle XIX i principis del XX: Sants, Sarrià, Sant Gervasi de Cassoles, Santa Creu d'Olorde, Vallvidrera, Horta, Sant Andreu de Palomar o Sant Martí de Provençals⁷⁶. També s'ha dividit el municipi de Terrassa entre les parròquies de Santa Maria, pròpia de la vila, i la de Sant Pere, responsable de tot el territori rural al seu voltant⁷⁷. Entre els segons, s'han reunificats els municipis costaners del Maresme independitzats dels nuclis interiors (Montgat de Tiana, El Masnou d'Alella i Premià de Mar de Premià de Dalt). En el cas de Viladecans, tot i que la independència parroquial no es va produir fins al segle XVIII, sí que apareix sovint referit en la documentació com a lloc, de manera que s'ha decidit mantenir-lo. El resultat d'aquesta adaptació és el mostrat en el mapa 3.2.

MAPA 3.2. *Adaptació del mapa municipal de la Catalunya actual a les parròquies d'Antic Règim.*

FONT: *Elaboració pròpia a partir de Burgueño i Gras (2014).*

⁷⁶ No és el cas de la Vila de Gràcia, on no hi apareix cap parròquia pròpia fins al segle XIX.

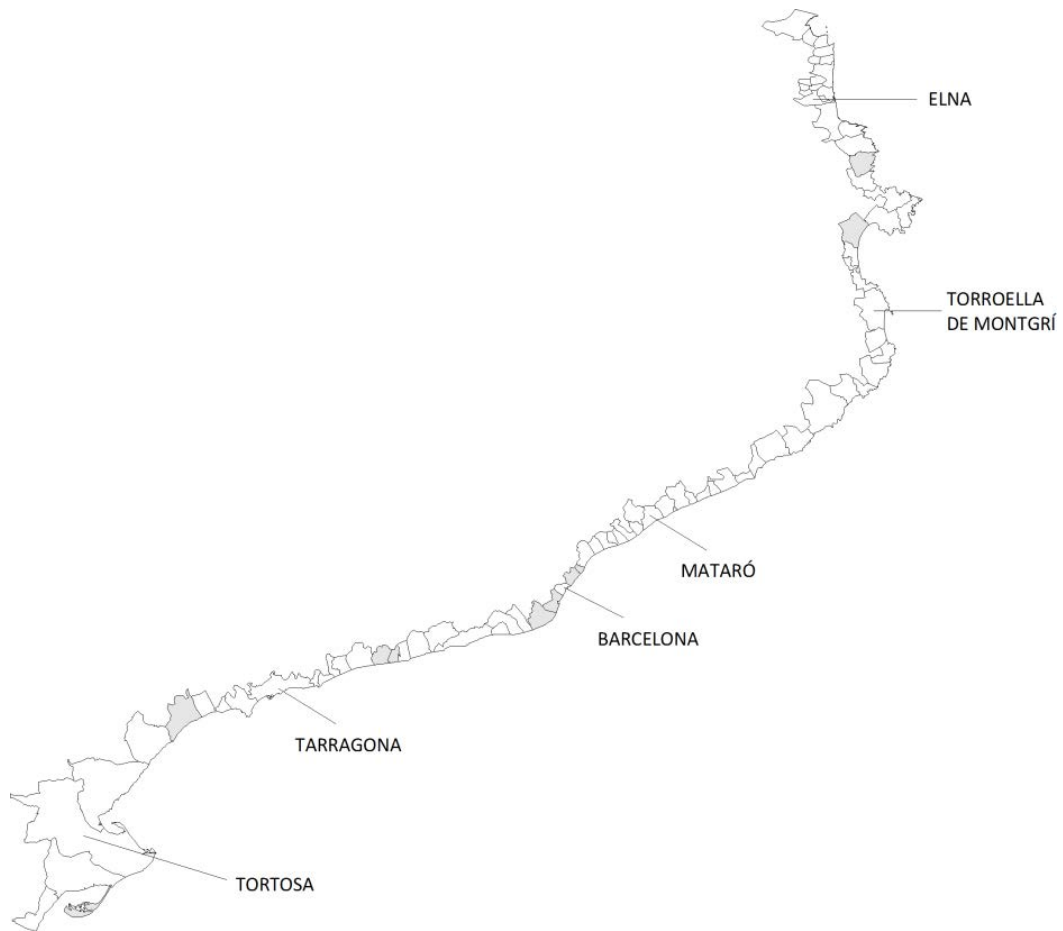
⁷⁷ No obstant això, no s'han pogut delimitar totes les parròquies, sobretot les rurals, que eren nombroses i, en oferir pocs casos, s'han agregat a la parròquia de la universitat a la qual pertanyien. És el cas de Valldoreix amb Sant Cugat, Sant Julià d'Altura amb Terrassa o Sant Iscle de les Feixes amb Cerdanyola.

3.2.2. El mapa del litoral català

La *Matrícula de francesos de 1637*, com s'ha explicat anteriorment, és un registre que recull tots els immigrants francesos establerts en la costa catalana, des de Salses a Alcanar, en aquest any. Per al seu tractament cartogràfic s'ha seguit el mateix procediment que en el cas de l'Àrea de Barcelona, seleccionant, des del mapa municipal de Catalunya, tots els municipis costaners. El tractament ha estat el mateix per a les parròquies agregades a Barcelona al segle XIX i per als nous municipis del Maresme. A més a més, els municipis del Delta de l'Ebre, també de creació moderna, han estat agregats a Tortosa (Sant Jaume d'Enveja, Deltebre, Camarles i l'Aldea) o a El Perelló (L'Ampolla). Pel que fa a les parròquies del litoral rossellonès, aquestes s'han extret del *shapefile* del mapa municipal francès i s'han afegit al català.

Tanmateix, tot i l'adaptació, cal tenir en compte que hi ha alguns municipis costaner que, si bé ja existien com a parròquia al segle XVII (encara que el nom no coincidís amb el del municipi actual), en trobar-se més a l'interior, tot i cobrir un territori litoral, no apareixen en el registre. És el cas dels llocs de Mont-Roig del Camp, Calafell, Cunit, El Prat de Llobregat, Santa Maria de Sants, Sant Martí de Provençals, Sant Adrià del Besòs, Castelló d'Empúries i Colera. Tanmateix, s'han mantingut al mapa per tal de no trencar la continuïtat del litoral (mapa 3.3).

MAPA 3.3. *Adaptació del mapa municipal de la Catalunya i Estat Francès actuals a les parròquies costaneres d'Antic Règim.*

FONT: *Elaboració pròpia a partir de la Matricula de francesos de 1637.*

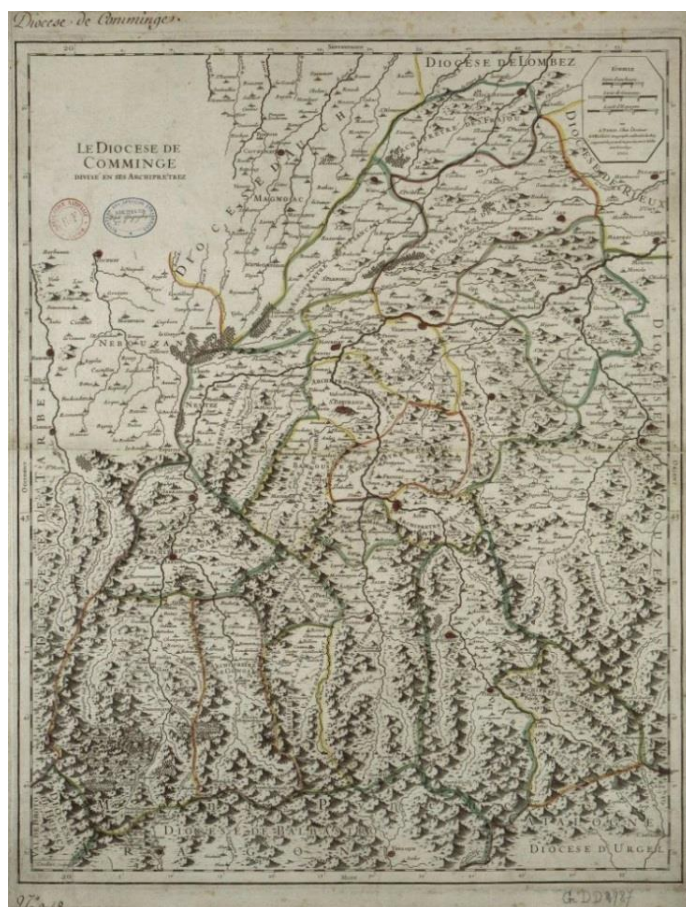
3.2.3. El mapa de les diòcesis franceses

Pel que fa al cartografia dels bisbats francesos, tampoc no existeix cap base cartogràfica prèvia que permeti la representació de dades estadístiques. És per això que també se n'ha hagut de construir una de pròpia a partir dels mitjans a l'abast⁷⁸. Per tal d'aconseguir-ho, s'ha partit de la informació aportada pels mapes històrics de l'Església francesa del pare François de Dainville (1956), però sobretot, del conjunt de mapes del segle XVII conegut com a mapes de Cassini, nom de la família que els va compilar al llarg de quatre generacions al segle XVIII. Aquests mapes, consultables en línia⁷⁹, son un conjunt de mapes antics elaborats per diferents cartògrafs del segle XVII i col·leccionats per la família Cassini de Thury i posades a l'abast de tothom sota el títol *Cartes Anciennes de Géographie* per Benoit Fichet. El conjunt inclou mapes regionals, físics, urbans i, per al nostre especial interès, religiosos. Específicament, l'apartat dedicat a les diòcesis franceses, inclou sis mapes generals, que cobreixen tot el Regne de França i 98 imatges dins 20 àlbums que poden incloure un sol bisbat o bé tots els d'una regió, com és el cas de Bretanya. D'aquesta manera, per posar un exemple d'un dels bisbats més rellevants per a la immigració francesa, Comenge, aquest s'inclou dins el grup "Midi-Pyrénées", juntament a Albi, Aush, Castres, Lavaur, Rius i Tolosa. El lloc informa que el mapa del bisbat de Comenge fou realitzat per Alexis-Hubert Jaillot (1632-1712) l'any 1700 i que es conserva a la Biblioteca Nacional de França, ofereix les mides originals i permet tant una vista general com l'enfocament de parts concretes, podent visualitzar-ne els límits amb precisió (imatge 3.1).

⁷⁸ Per a l'elaboració d'aquest mapa s'ha comptat amb l'ineestimable ajuda de Joan Peytavi Deixona (Université de Perpignan), Lionel Kesztenbaum (Institut National d'Études Démographiques) i Claudia Contente (Universitat Pompeu Fabra), així com Miquel Valls (Centre d'Estudis Demogràfics).

⁷⁹ www.cartocassini.org (darrera consulta: 01/04/2017).

IMATGE 3.1. Mapa antic del bisbat de Comenge. Autor: Alexis-Hubert Jaillot (1700).

FONT: Cartes Anciennes de Géographie (www.cartocassini.org); Biblioteca Nacional de França.

D'aquesta manera, a partir d'aquesta sèrie de mapes antics, s'han construït els bisbats francesos d'Antic Règim municipi a municipi. Com a primer pas, s'ha identificat als mapes històrics les parròquies o poblacions limítrofs de cada bisbat per, a continuació, cercar la seva correspondència amb un municipi francès actual, de nou, l'únic disponible en format *shapefile*. En la gran majoria de casos, s'ha donat una coincidència entre el nom de la població històrica i el municipi actual. En els pocs casos en que això no ha estat així, una dotzena, s'ha cercat a internet la pertinència municipal actual d'aquelles parròquies, corroborant que coincidís la seva ubicació geogràfica. Després, s'han unit tots el municipis que formen cada un dels bisbats en un sol polígon. Finalment, per adaptar el mapa al nostre període d'estudi, s'ha eliminat el bisbat d'Elna, que passà a França el 1659 amb el Tractat

dels Pirineus, i s'han eliminat, també, els bisbats alsacians, savoians i niçards, que no van formar part de França fins al segle XIX. D'aquesta, forma, s'ha obtingut el mapa següent:

MAPA 3.4. *Mapa de les diòcesis franceses a l'Antic Règim.*

FONT: *Elaboració pròpia a partir de De Dainville (1956) i les Cartes Anciennes de Géographie (www.cartocassini.org).*

3.3. Mètodes d'anàlisi de la informació

En les Ciències Socials, l'estadística resulta una tècnica que permet tractar amb dades quantitatives o, dit d'una altra forma i en el nostre cas, amb la informació obtinguda de les bases de dades i, a l'hora, de les fonts primàries utilitzades. L'aplicació de l'estadística descriptiva ha estat la base principal d'aquest treball de recerca, tot i que l'anàlisi multivariable ha permès aprofundir en alguns aspectes.

3.3.1. La vinculació de fonts: el *Nominative Record Linkage*

La interrelació de les tres fonts utilitzades mitjançant la vinculació de la informació nominal és un aspecte important per tal d'obtenir una informació el més completa possible i realitzar una anàlisi més profunda. D'aquesta manera, esdevé possible comptar amb diferents observacions d'un mateix individu en una mateixa font o en cada una de les tres (el propi matrimoni, segones núpcies, el matrimoni d'un dels fills o el moment del registre en el cas de la Matrícula).

Els investigadors del CVC (Centre de Visió per Computador), conjuntament als demògrafs del CED (Centre d'Estudis Demogràfics) i dins el marc del projecte 5CofM, han dissenyat el *software* anomenat *BuscaDescendències*, que permet la vinculació de registres basant-se en un mètode de vinculació nominal. Utilitzant tres variables clau (nom i cognom del marit i primer cognom de l'esposa) i la informació anàloga sobre les fonts corresponents, és possible vincular els diferents registres (Villavicencio *et al.*, 2015). El programa utilitza un algoritme que mesura les diferències i similituds entres dues cadenes de caràcters, calculant l'anomenada *string distance*⁸⁰, que permet vincular paraules que no tenen la mateixa grafia, amb algunes particularitats que l'adapten a la gramàtica històrica de la llengua catalana (assimilació de *ph* i *f* o de *a* i *e* neutres) o que exclouen cognoms que són gràficament similars però etimològicament diferents (per exemple *Piera* i *Riera* o *Casals* i *Canals*). El programa ha estat utilitzar per a identificar vincles, utilitzant les dades harmonitzades, i trobar, per una part, els pares potencials d'un matrimoni en concret o possibles matrimonis anteriors d'una dona vídua (Villavicencio *et al.*, 2015). En aquest treball, a més, també s'ha utilitzat per a la identificació d'individus que apareixen a les diferents fonts. Així, el procés a consistit en cercar els immigrants registrats en les fonts

⁸⁰ Aquestes diferències es mesuren amb l'anomenada distància de Levenstein. Per a més informació vegeu Villavicencio, Jordà i Pujadas-Mora (2015).

complementàries (*Expedients matrimoniales* i *Matrícula de francesos de 1637*), les quals presenten un volum menor, entre els francesos existents a la *Barcelona Historical Marriage Database*, molt més extensa pel que fa al nombre de registres.

Posteriorment al procés de vinculació, els resultats atorgats pel programa han hagut de ser validats per tal d'eliminar possibles candidats a ser un mateix individu (en altres paraules, descartar individus diferents però que comparteixen nom i cognom). Aquest procés de validació s'ha portat a terme mitjançant la comparació de variables complementàries com són l'any de casament, l'ocupació, origen i residència del marit o el nom de l'esposa. És a dir, s'han tingut en compte els següent aspectes:

- a) La distància temporal entre les dues aparicions. Entre la BHMD i els expedients matrimoniales s'ha hagut de tenir en compte que es tractava de dos registres d'un mateix esdeveniment, de manera que la distància temporal havia de ser generalment de 0 o 1 anys, encara que s'ha de tenir en compte que es poguessin donar casos en els quals el procediment de l'expedient s'allargués excepcionalment i la distància pogués ser major. Entre la BHMD i la *Matrícula*, aquesta distància cronològica pot resultar molt més diversa, encara que versemblant.
- b) La distància territorial entre les dues aparicions. No s'ha definit una distància específica per considerar vàlid el vincle en el cas que la localització territorial fos diferent, però s'ha tingut en compte que un cop establerts, els immigrants es mourien en una mateixa zona, en distàncies curtes com era habitual en les societats pre-industrials; les característiques geogràfiques que caracteritzen el camí d'un punt a l'altre (si aquest desplaçament seria senzill o si existeixen obstacles naturals); el sentit i la lògica de la mobilitat (si el desplaçament és en direcció a un punt que pogués ser més atractiu, com el cas de la ciutat de Barcelona) i, també, si l'ocupació realitzada podria donar indicis d'una major mobilitat (casos de traginer o comerciants).
- c) Les característiques socio-ocupacionals presentades en les dues aparicions. No s'ha volgut caure en l'apriorisme de la immobilitat absoluta tot i tenir present que aquesta hauria de ser la tendència general. Així, pot resultar creïble un cas de jornalero que passi a ser pagès, però en canvi no seria el cas d'un jornalero que passi a ser doctor en lleis.

L'examen combinat d'aquests criteris hauria de proporcionar una correcta validació dels *links* obtinguts. D'aquesta forma, els resultats obtinguts han estat els següents:

- ***Expedients matrimoniales – BHMD.*** Una primera observació, prèvia a l'efectuació del vincle, ja permet percebre el desequilibri existent entre les dues fonts, com s'ha dit abans complementàries: els expedients registren 4.878 marits francesos, mentre que en el mateix període (1570-1649), a les esposalles n'apareixen fins a 12.800. Dit d'una altra forma, per cada 10 francesos que apareixen als *Llibres d'esposalles*, tan sols 3,8 ho fa als expedients, quan suposadament, com s'ha explicat, tots els immigrants que es casaven a la diòcesi havien de passar pel procediment d'aportació d'informació matrimonial per tal d'evitar casos de bigàmia, assegurar la integritat catòlica, etc. Cal tenir en compte que J. Sanabre (1947) ja havia advertit que els lligalls que formarien la sèries de les *Informacions matrimoniales* havien estat trobats espargits en diversos racons de l'Arxiu Diocesà i que, possiblement, el volum d'informació perduda fos alt, cos que, per altra part, corroborarien les interrupcions cronològiques de la font. Així com recordar que Gras i Gual (1993) identificaren en el fons de Processos la Pia Almoïna de l'Arxiu Capitular 18 lligalls que es correspondrien amb aquests. Però aquesta informació sembla insuficient per explicar aquesta diferència.

Quant al procés de vinculació, per tal de recuperar el major nombre de *links* possibles, s'ha realitzat en tres fases. Una primera execució utilitzant la informació nominal normativitzada ha permès vincular de forma segura fins a 2.132 casos, a més de 53 casos més en els quals la informació principal concorda però a causa de ser molt comuna, s'ha de prendre amb reserves. En una segona execució, s'hi ha inclòs també la informació de la BHMD corresponent a marits no francesos i s'han trobat 182 casos en els quals un individu que apareix als expedients com a francès (aportant tota la informació i testimonis), quan ha quedat registrat a les esposalles, s'ha omès la seva condició d'immigrant, de forma voluntària o no. Finalment, una tercera execució del programa utilitzant la informació nominal literal (és a dir, sense passar pel procés de normativització), ha permès localitzar, encara, 604 correspondències més entre ambdues fonts. Així doncs, en total, un 60,9% dels marits francesos dels expedients matrimoniales (2.971 casos) apareixen també als *Llibres d'Esposalles*.

- **Matrícula de francesos de 1637 – BHMD.** El cas de la vinculació de la *Matrícula* amb les esposalles ha de ser força diferent que el dels expedients. Cal tenir en compte totes les diferències existents entre les dues fonts: la seva pròpia naturalesa (per exemple, tots els individus censats a la matrícula com a solters, no apareixeran a un registre matrimonial si no es que es casen *a posteriori*, però entre el moment de la matrícula i el final del període ofert per les esposalles, 1637-1643, hi ha molts pocs anys), la cronologia (la matrícula és d'un any concret) o el territori (la costa coberta per la matrícula va molt més enllà del que és la diòcesi de Barcelona però, per altra part, no hi apareixen les localitats interiors).

A més, la *Matrícula* presenta un problema, com s'ha explicat a l'anterior capítol, referent al volum 5, és a dir, a la ciutat de Barcelona. En tot aquest volum, pel que fa als registrats que són casats, el llistat tan sols ofereix la nacionalitat de l'esposa, principalment si és "*catalana*", majoritàriament, o bé "*francesa*", etc. S'omet, per tant, tota la informació nominal de l'esposa que s'hauria d'utilitzar per a realitzar els *links*. En conseqüència, per a executar la vinculació dels registrats a Barcelona, s'ha hagut d'utilitzar únicament la informació nominal del propi immigrant, controlant pel major nombre de variables possible (ocupació, origen, edat, estat civil...).

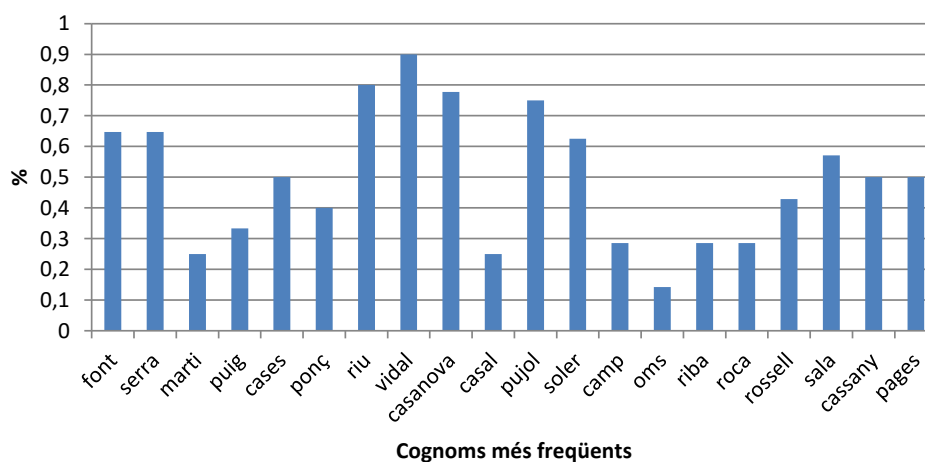
El resultat obtingut és que un 25% dels 936 registrats a Barcelona i casats amb una dona catalana (i que, per tant, tenen més probabilitats d'haver-se casat a la ciutat i a la diòcesi) apareixen amb seguretat a la BHMD. El motiu principal de no obtenir més *links* és, doncs, una manca d'informació nominal sobre l'esposa que no permeti confirmar aquells vincles fets entre individus amb noms molt comuns, com pugui ser un "Joan Font", per exemple, però també, per altra part, que un cognom molt menys habitual hagi aparegut a les fonts en dues formes molt diferents. Aleshores, per tal de valorar la representativitat d'aquesta mostra del 25% s'ha comparat la freqüència dels cognoms més habituals del total i de la mostra, com es pot observar a la taula 3.7. Els dos cognoms més freqüents coincideixen en ambdós casos, essent aquests Font i Serra, mentre que la resta dels 20 primers, tot i canviar d'ordre, són pràcticament els mateixos, fet que porta a confiar en la representativitat de la mostra. A més a més, el gràfic 3.1 indica la proporció individual obtinguda de cada un d'aquests vint cognoms més freqüents.

TAULA 3.7. Distribució dels 20 cognoms més habituals entre el total dels francesos registrats a Barcelona i casats amb dona catalana i de la mostra formada pels vinculats positivament amb la Barcelona Historical Marriage Database.

Total dels registrats casats amb catalana (n=978)			Casats amb catalana amb <i>link</i> vàlid (n=221)		
Cognom	N	%	Cognom	N	%
font	17	1,7	font	11	5,0
serra	17	1,7	serra	11	5,0
marti	12	1,2	vidal	9	4,1
puig	12	1,2	riu	8	3,6
cases	10	1,0	casanova	7	3,2
ponç	10	1,0	pujol	6	2,7
riu	10	1,0	cases	5	2,3
vidal	10	1,0	soler	5	2,3
casanova	9	0,9	abadia	4	1,8
casal	8	0,8	mas	4	1,8
pujol	8	0,8	ponç	4	1,8
soler	8	0,8	puig	4	1,8
camp	7	0,7	sala	4	1,8
oms	7	0,7	artiga	3	1,4
riba	7	0,7	bosc	3	1,4
roca	7	0,7	cassany	3	1,4
rossell	7	0,7	duran	3	1,4
sala	7	0,7	marti	3	1,4
cassany	6	0,6	pages	3	1,4
pages	6	0,6	prat	3	1,4

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database* i la *Matrícula de francesos de 1637*.

GRÀFIC 3.1. Proporció de links obtinguda per als cognoms més habituals entre els francesos registrats a Barcelona i casats amb dona catalana i la *Barcelona Historical Marriage Database*.

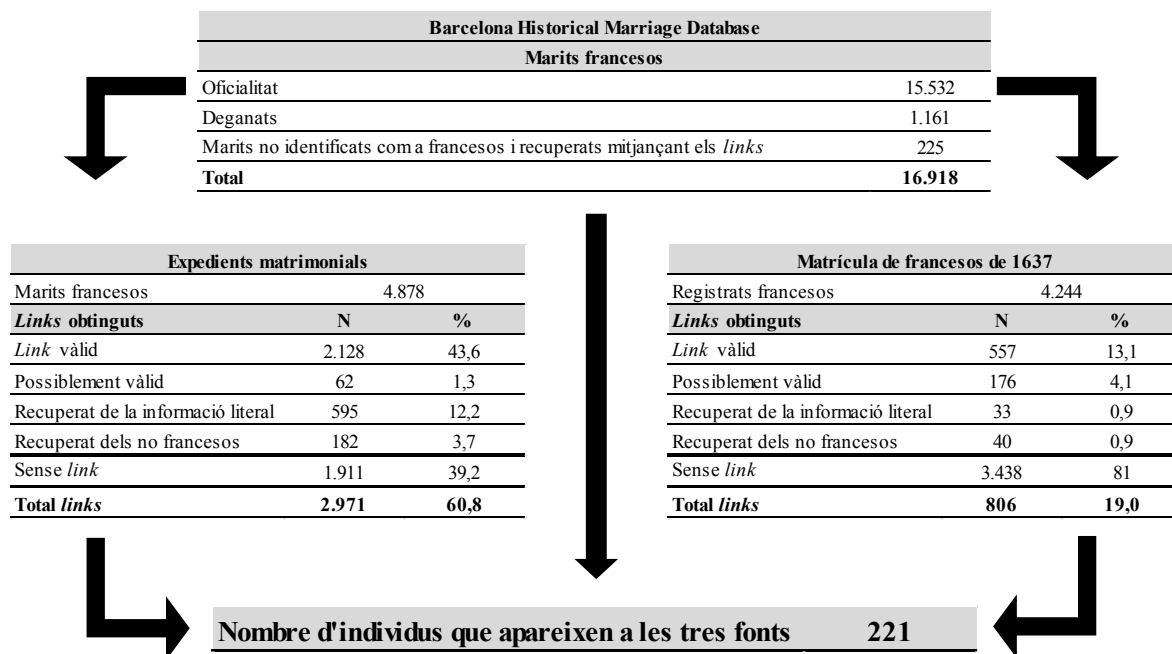

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database* i la *Matrícula de francesos de 1637*.

En definitiva, passat aquest procés i amb la resta de vincles trobats entre ambdues fonts també fora de Barcelona (allà on sí tenim informació nominal sobre l'esposa), el total de *links* trobats entre la BHMD i la *Matrícula de francesos de 1637* és de 460 casos a partir de la informació nominal harmonitzada, 40 casos més de vincles recuperats de marits que a les esposalles no havien estat identificats com a francesos i 33 casos més recuperats a partir de l'ús de la informació nominal no harmonitzada (literal). En total, el resultat és una mostra de 533 casos, que representen un 12,6% del total de registres de la *Matrícula*.

En resum, els resultats obtinguts en el procés al llarg del procés de vinculació mitjançant el mètode del *Nominative Record Linkage*, resumits en la imatge 3.2, permetran comptar, per una part, amb una mostra de *links* entre la BHMD i els expedients matrimonials amb gairebé 3.000 casos en els quals es pot combinar la informació. Per altra part, els més de 500 vincles obtinguts entre la BHMD i la *Matrícula* suposen una mostra més petita però prou representativa que permetrà establir trajectòries de llarga durada, ja que les dues aparicions d'un mateix individu poden haver tingut lloc amb una distància temporal d'una o diverses dècades. Finalment, confrontant tots els resultats, també s'ha obtingut una petita mostra de fins a 164 individus que apareixen en les tres fonts. El fet de poder observar un mateix individu en dos (on en tres) moments diferents, amb una diferència d'anys variable, doncs, permetrà estudiar les trajectòries laborals dels immigrants francesos per tal d'analitzar la seva capacitat de millora social en la societat d'acollida.

IMATGE 3.2. Esquema-resum dels resultats obtinguts del procés de vinculació nominal entre la Barcelona Historical Marriage Database, els expedients matrimonials de l'Arxiu Diocesà de Barcelona i la Matricula de francesos de 1637.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les tres fonts esmentades.

Com s'ha esmentat anteriorment, el mateix mètode de vinculació nominal també ha estat utilitzat per vincular diferents registres d'una mateixa font, la *Barcelona Historical Marriage Database*, en aquest cas, amb l'objectiu de localitzar individus que apareixen, en primer lloc, com a marits, és a dir, en el seu propi matrimoni, i posteriorment com a pares en el matrimoni dels seus fills o filles, i la conseqüent construcció de genealogies. En aquesta tesi doctoral, de tots les genealogies sorgides de la validació dels resultats del programa *BuscaDescendències* per part dels membres del 5CofM, coordinats per Joan Pau Jordà, s'han seleccionat totes aquelles en les quals el pare era un immigrant francès. El resultat ha permès localitzar fins a 683 immigrants francesos que apareixien en almenys una ocasió com a progenitor i un total de 1.053 fills d'aquests immigrants, amb una distribució per sexes d'aquest fills molt equilibrada, 531 fills (50,4%) i 522 filles (49,6%) i una mitja de 2,05 fills per cada pare francès. Aquestes genealogies han proporcionat una base de dades amb la qual realitzar un estudi sobre la mobilitat intergeneracional dels descendents dels francesos.

3.3.2. Anàlisi descriptiva

La descripció dels resultats obtinguts esdevé el fil conductor principal d'aquest treball de recerca. L'estadística descriptiva consisteix en un conjunt d'instruments i temes relacionats amb la descripció d'una sèrie d'observacions estadístiques. Es disposa d'unes dades, i l'anàlisi descriptiva les resumeix, les analitza, representa, i en busca possibles relacions. D'aquesta manera, la informació continguda en les nostres bases de dades és principalment de caràcter qualitatiu, amb un gruix de variables nominals (tota la informació toponomàstica i ocupacional), a més d'alguna de caràcter ordinal, com seria el cas de les taxes pagades en les *Esposalles*. Les taules de freqüències i percentatges, o la seva representació gràfica, aleshores, esdevenen la forma principal i bàsica d'oferir la informació aportada per la font. Així mateix, l'anàlisi de dues variables combinades donarà lloc a taules de contingència o de doble entrada o, també en aquest cas, la seva representació gràfica (Yusuf *et al.*, 2014).

A més a més, en aquells casos en els quals comptem amb edats (edats absolutes, edats d'emigració o edats d'accés al matrimoni) tenim també unes variables de caràcter quantitatiu, que permeten la seva descripció mitjançant operacions aritmètiques, les mesures de tendència central, la més habituals de les quals és la mitjana aritmètica, que complementa la distribució de freqüències i percentatges (Yusuf *et al.*, 2014).

3.3.3. Anàlisi del residu estandarditzat

Un tipus més específic d'anàlisi descriptiva és l'anàlisi de residu estandarditzat (*standardized residual*), el qual estableix associacions entre categories a partir de valors estandarditzats, cosa que permet una millor comparació i controlar els desequilibris en l'estructura de la mostra. D'aquesta forma, el residu estandarditzat s'obté calculant la diferència entre el valor esperat⁸¹ d'una taula de contingència i el valor observat i dividint-la per la rel quadrada del valor esperat. Així doncs, els valors positius indiquen una associació positiva, estadísticament significativa quan és superior a 2, mentre que els valors negatius indiquen una associació negativa, de la mateixa manera estadísticament

⁸¹ El valor esperat, al seu torn, és un valor teòric que es correspondria amb els resultats obtinguts si la variable independent (en el nostre cas l'origen del pare de l'esposa) no influís en la variable dependent (origen del marit). Es calcula sumant el total de la fila i de la columna creuades i dividint-lo pel total de la taula (Agresti & Finlay, 2009).

significativa quan és inferior a -2 (Agresti & Finlay, 2009). El residu estandarditzat, doncs, es defineix de la següent forma⁸²:

$$r_i = \frac{e_i}{\sqrt{s^2(1 - h_i)}}$$

La utilització d'aquest tipus d'anàlisi en demografia històrica ha servit per obtenir primeres idees per a l'associació de patrons en l'estudi, per exemple, de la mobilitat intergeneracional (Van Bavel *et al.*, 2011). En el cas d'aquesta tesi doctoral, l'ús del residu estandarditzat ha servit per a establir associacions entre grups socials i entre orígens geogràfics en l'estudi del comportament matrimonial dels immigrants francesos (homes i dones), és a dir, del grau d'homogàmia social i territorial, i entre grups socials en l'estudi de la mobilitat intergeneracional (comparant els pares francesos i els seus fills).

3.3.4. Anàlisi multivariable

L'anàlisi multivariable és el resultat de la inclusió de dues o més variables independents en l'equació de l'anàlisi de regressió logística. Aquest mètode resulta idoni per a estudiar la relació, a partir de models matemàtics, entre una o més variables independents (o covariables) i una variable dependent, generalment de tipus dicotòmica (si/no). D'aquesta forma, permet predir o estimar la probabilitat de què es compleixi la característica descrita per aquesta variable dependent, en funció de les variables independents, establint així els seus determinants. La magnitud de la associació entre dues variables es mesura amb la *odds ratio*, la qual indica si aquesta relació resulta positiva o negativa, en funció de si és major o menor de 1, i és expressada de la següent forma⁸³:

$$p = \frac{e^z}{1 + e^z}$$

El model, a més, també ofereix el grau de significació estadística, fet que ajuda a mesurar-ne la validesa (Jovell, 2006). És més, tal i com a assenyalat Moods (2010), cal habitual caure en alguns errors habituals, com interpretar les ràtios com a efectes substantius, car

⁸² On $e_i = i$ èsim residu, $h_i = i$ èsim element diagonal de $X(X'X)^{-1}X'$, $s^2 =$ quadrat mitjà de l'error, $X =$ matriu de disseny y X' = transposada de la matriu de disseny.

⁸³ On $p = odds$ de què ocorri el succés d'estudi, $z = \alpha + \beta X$, $\alpha =$ terme independent o constant, $\beta =$ coeficient de regressió associat a la variable independent X .

també reflecteixen una heterogeneïtat no observada, o fer comparacions de ràtios entre models independents entre sí i amb diferents variables independents, o fins i tot entre grups i moments diferents dins una mateixa mostra, ja que aquesta heterogeneïtat varia d'un model a un altre.

Aquest tipus d'anàlisi resulta un dels més predominants en la recerca demogràfica, ja que permet observar pautes que d'altra manera serien indetectables. També permet identificar relacions fortes o dèbils entre variables d'interès històric, des d'una categoria socioeconòmica a una localització geogràfica. No obstant això, cal tenir en compte que sovint es pot caure en l'error fer de l'anàlisi multivariable una finalitat en si mateixa, ja que la significació estadística també ha de tenir en compte altres factors, com la grandària de la mostra utilitzada. També cal tenir en compte que correlació no necessàriament implica causalitat. I és que aquest mètode, per si mateix, incideix en el què i no tant en el perquè, requereix ser interpretat de manera correcta, per exemple, no oblidant l'interès en els resultats negatius, de la mateixa manera que es té en els positius (Drixler & McCants, 2016). Per això, resulta important comparar els resultats obtinguts a partir de diferents models, utilitzant diverses estratègies a l'hora de dissenyar la seva construcció, i tenir en compte aquest disseny a l'hora d'interpretar-ne els resultats. Nogensmenys, cal valorar-ne la credibilitat, ja que els resultats sempre seran aproximacions a la realitat (Jovell, 2006).

En la present tesi doctoral, l'anàlisi de regressió logística ha resultat una eina útil per tal d'ajudar a explicar el comportament dels immigrants francesos en diversos aspectes. Per una part, en el capítol 7, dedicat al comportament matrimonial dels immigrants, s'han construït diversos models de regressió logística que han pres com a variable dependent el fet que el marit d'un matrimoni fos francès o no. D'aquesta forma s'han pogut establir quins eren alguns dels determinants per a què una dona s'acabés casant amb un immigrant francès en l'Àrea de Barcelona dels segles XVI i XVII a partir de variables explicatives com són l'estat civil de l'esposa, l'origen geogràfic o la classe social tant del marit com de l'esposa, a més de variables de control com serien el lloc o el període en el qual es celebrava el matrimoni o el fet que el matrimoni fos socialment homògam.

Per altra part, en el capítol 8, dedicat a l'estudi de la mobilitat intergeneracional entre els pares francesos i els seus fills i filles, els models construïts han pres com a variable dependent el fet que es produís, o no, aquest tipus de mobilitat. Aleshores, en aquest cas, les variables explicatives utilitzades per ajudar a establir-ne els determinants han estat la

classe social del pare, el nombre total de fills d'aquells pare o l'ordre de casament del fill o filla en particular, mentre que com a variables de control s'ha pres el fet que hi hagués un canvi de residència, la distància cronològica entre el matrimoni del pare i el del fill o filla o el període de matrimoni del fill o filla.

CAPÍTOL 4.

ORÍGENS I DESTINS DE LA IMMIGRACIÓ FRANCESA A L'ÀREA DE BARCELONA

(1481-1649)

En aquest capítol⁸⁴ ens proposem revisar el fenomen de la immigració francesa des d'una perspectiva cronològica, territorial i demogràfica, a partir de les tres fonts principals d'aquesta investigació, fent especial èmfasi en els *Llibres d'Esposalles* de la catedral de Barcelona (1451-1643), que cobreixen el territori de la diòcesi de Barcelona i que han servit per a la construcció de la *Barcelona Historical Marriage Database* dins el marc del projecte *Five Centuries of Marriages*, dirigit per Anna Cabré. I és que pel que fa a la quantificació d'aquesta onada migratòria, la BHMD resulta la font més consistent gràcies al seu elevat nombre de registres i a la seva llarga cronologia. No obstant això, també explorarem a fons tant els expedients matrimonials de l'Arxiu Diocesà de Barcelona (1570-1649) com la *Matrícula de francesos de 1637*. D'aquesta manera, ens plantegem aportar una visió de conjunt al fenomen migratori que sovint la historiografia ha trobat a faltar, principalment Enric Moreu-Rey (1959), que en la seva obra pionera ja explicitava aquesta necessitat.

D'alguna forma, la historiografia tradicional ens ha portat a creure que el fenomen de la immigració francesa tingué la mateixa intensitat a tot el territori català, sobretot perquè molts dels primers estudis sobre el fenomen migratori es centraren en la Catalunya litoral, com a conseqüència de l'existència d'una font com és la *Matrícula de francesos de 1637*, on s'ha demostrat que l'assentament de francesos fou molt important. Tanmateix, en estudis en zones d'interior, s'ha fet difícil atribuir a la immigració francesa aquell paper clau per al desenvolupament demogràfic concedit inicialment (Gual i Vilà, 1991). De fet, diferents autors ja haurien manifestat la necessitat de delimitar la localització dels immigrants francesos que, en general, seria reduïda en pobles petits i rurals, mentre que els nivells més alts es trobaven principalment a la zona litoral i aquelles poblacions amb una activitat econòmica diversificada (Dantí i Riu, 1988 i 1995; Capdevila Muntadas, 2000, 2008 o 2014; Canyameres Ramoneda, 2007).

Un altre aspecte fonamental en el fenomen migratori francès rau en conèixer la zona o població concreta de procedència. Es tracta d'una faceta poc estudiada a causa de la minsa informació que en donen les principals fonts, com els registres parroquials o hospitalaris

⁸⁴ Una versió preliminar d'aquest capítol, circumscrita als resultats obtinguts per a la *Barcelona Historical Marriage Database*, ha vist la llum en forma d'article al número 34 de la revista *Manuscrits. Revista d'Història Moderna* i sota el títol "Orígens i destins de la immigració francesa a l'Àrea de Barcelona (1481-1643). Aportacions a partir de la Barcelona Historical Marriage Database". Per a més informació, podeu consultar la bibliografia: Amengual-Bibiloni & Pujadas-Mora, 2016.

(per altra part, les més utilitzades)⁸⁵. Així, de fet, sols l'esmentada matrícula ofereix informació detallada sobre la parròquia d'origen dels immigrants, indicant-ne el nom i el bisbat al qual pertanyen. Generalment, a la resta de fonts, si es té alguna referència geogràfica de l'origen, sol ser únicament la diòcesi.

L'objectiu del capítol és l'estudi de les principals fases cronològiques d'arribada dels immigrants i de les zones concretes d'origen dels francesos, així com del seu assentament a les parròquies de la diòcesi de Barcelona, un territori ampli i de geografia contrastada, amb zones litorals i interiors, i econòmicament heterogeni –ja que inclou des de la intensa activitat comercial de Barcelona a les petites explotacions agrícoles del Vallès i el Maresme, com podien ser Matadepera o Teià, per exemple, passant per la incipient activitat tèxtil de Terrassa i Sabadell o les grans extensions cerealícoles del Llobregat de Sant Boi o Gavà (Codina, 1971; Serra, 1988; Duran i Pujol, 2001; Junqueras i Vies, 2002; Capdevila Muntadas, 2004)–, a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. El període d'estudi, 1481-1643, cobreix la major part del cicle migratori de forma contínua.

4.1. La cronologia i la intensitat de la immigració francesa a l'Àrea de Barcelona en època moderna

La cronologia del flux migratori dels francesos de la *Barcelona Historical Marriage Database* podria ser dividida en quatre fases principals:

- a) 1481-1520: etapa en què els immigrants francesos apareixen esporàdicament, fins al primer ascens important. Es recullen 228 marits francesos (1,4% del total)⁸⁶.

⁸⁵ Sobre la dificultat de les series documentals històriques, veure: Gual i Vilà, 1999.

⁸⁶ Els volums que presenten un mal estat de conservació tan sols són consultables en format de microfilm (en aquest període es troben microfilmats els anys 1507-1511, volums 13 i 14). Per mitigar l'efecte negatiu dels volums microfilmats, s'ha optat per estimar per interpolació el seu nombre en els volums en més mal estat, ja que en molts casos la mala qualitat del microfilm no permetia la seva lectura. Per tal de reduir la distància temporal entre els anys utilitzats per a la interpolació (com el període 1533-1551) i obtenir resultats més fiables, s'han revisat els volums microfilmats, prenent com a vàlid el nombre de francesos procedents d'aquells volums on l'estat de conservació del microfilm era prou bona per llegir totes o la majoria de les esposalles incloses.

La interpolació s'ha realitzat calculant la mitjana del percentatge de francesos dels volums anterior i posterior als microfilmats i s'ha multiplicat el resultat pel nombre de matrimonis total de cadascun dels volums microfilmats, estimant d'aquesta manera el nombre de francesos. D'aquesta manera (On: i =dos darrers anys abans dels microfilms amb dades fiables; j =dos primers anys després dels microfilms amb dades fiables i k = any on les esposalles procedeixen de microfilms ($i < k < j$): $\% Francesos (any k) = \frac{\% Francesos (any i) + \% Francesos (any i+j)}{2}$).

- b) 1521-1565: fase ascendent fins al moment en què les xifres arriben a percentatges gairebé sempre superiors al 20%, integrada per 1.704 marits francesos (6,8%)⁸⁷.
- c) 1566-1610: el moment de màxima plenitud migratòria, en què s'arriben a recollir 8.565 marits francesos (22,7%)⁸⁸.
- d) 1611-1643: fase en què les xifres de marits francesos comencen a disminuir i mostren una tendència sempre descendent. El nombre en aquest cas és de 5.035 francesos (15,9%).

D'aquesta manera, en el període complet, 1481-1643, les esposalles arriben a recollir fins a 15.532 matrimonis de marits francesos, nombre que suposa un 14,01% del total de matrimonis del període. Així, és a partir del tercer volum dels *Llibres d'Esposalles* (1481)⁸⁹ que els francesos comencen a aparèixer assíduament. La proporció dels immigrants distribuïda per anys al llarg del període presenta, a grans trets, un màxim situat al voltant de l'any 1575 (gràfic 4.1). Aquests resultats confirmarien, amb algunes petites diferències⁹⁰, les tres fases principals establertes per Nadal & Giralt (2000), a més que s'aproparien al límit inferior d'una etapa anterior que es correspondria amb el que ells anomenaren els "límits del corrent migratori baix medieval" (p. 121).

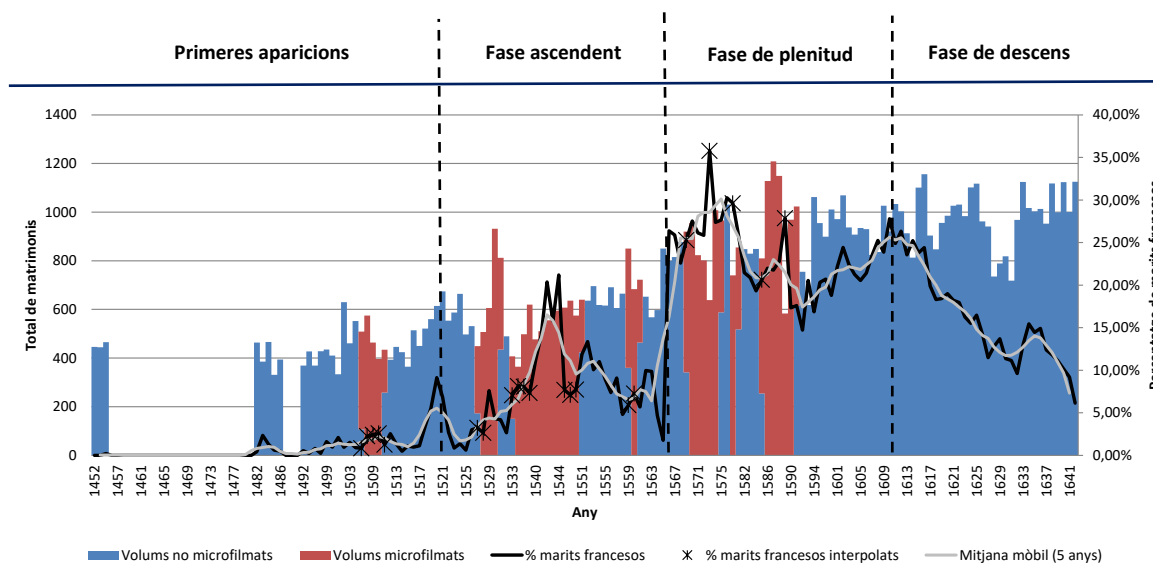
⁸⁷ Es troben microfilmats els anys 1527-1531 (volums 23 i 24), 1533-1551 (volums 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33 i 34), 1559-1561 (volum 39).

⁸⁸ Es troben microfilmats els anys 1569-1575 (volums 45, 46 i 47), 1577-1581 (volums 49 i 50), 1585-1591 (volums 53, 54 i 55) i 1595-1597 (volum 58).

⁸⁹ Els dos primers volums de la sèrie ocupen els anys 1451-53, rere els quals la font sofreix un salt de 30 anys. En aquests dos primers volums tan sols apareix un francès l'any 1454, "*Johan Tangui, sabater de la vila de Cornualla, del comptat de Bretanya*" (ACB, *Llibres d'Esposalles*, vol. 2, p. 26).

⁹⁰ Cal tenir en compte que, mentre nosaltres utilitzem un registre matrimonial, Nadal & Giralt (2000), per a l'elaboració de les fases, es basaren principalment en els registres hospitalaris de la Santa Creu.

GRÀFIC 4.1. *Nombre de matrimonis i percentatge de marits francesos. Oficialitat de Barcelona, 1451-1643.*

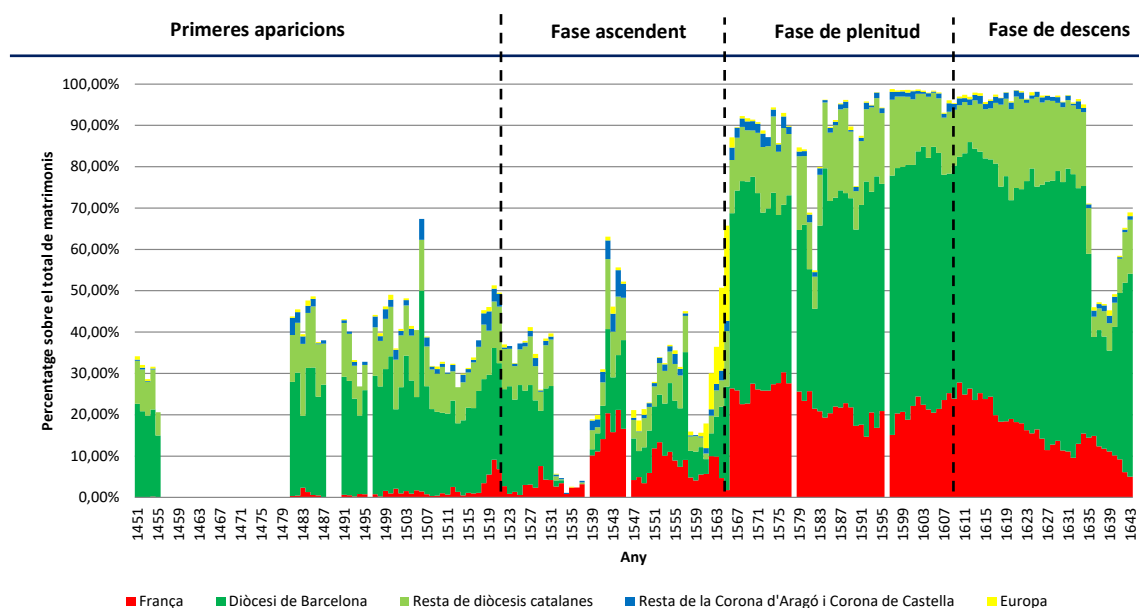
FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

En el conjunt de les esposalles, els marits immigrants majoritaris eren de França. De fet, la proporció de francesos com a màxim col·lectiu immigrant tan sols és seguida de prop pels arribats de la resta de Catalunya (un 6,5% del total de matrimonis del període), els quals fins i tot són sobrepassats en més de deu punts percentuals en els moments de plenitud del flux de francesos, com ocorre els primers anys del segle XVII (gràfic 4.2). Llunyà queda l'1% dels immigrants vinguts de la resta de la Monarquia Hispànica i de la resta d'Europa, que tan sols de forma inusual sobrepassen el 5%. Fins i tot, en l'únic moment en què els marits de la resta d'Europa superen el 30%, els anys 1564 i 1565, hem de suposar que es dona a causa d'una pèrdua d'informació i es generalitza als francesos, juntament amb d'altres immigrants, com a “*estranjer*”⁹¹, ja que coincideix amb un descens dels marits francesos. Aquesta generalització dels estrangers és un fenomen habitual en registres matrimonials, com indica Valentí Gual (1999). A més a més, més enllà de la colònia francesa, només tenia un mínim pes la italiana, mentre que la presència de la resta d'origens estrangers era molt esporàdica. Així, en el període 1451-1643 (tenint en compte

⁹¹ Com seria el cas de “*Franch Boxí, perayre, estranjer*”, casat l'any 1564 (ACB, *Llibres d'Esposalles*, vol. 41, p. 31r).

els anys incomplets i microfilmats), a la *Barcelona Historical Marriage Database* tan sols hi apareixen 308 italians, xifra que suposa un 0,28% del total⁹².

GRÀFIC 4.2. *Percentatge de marits per origen conegut. Oficialitat de Barcelona, 1451-1643.*

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

4.1.1. Límit baixmedieval i primera fase ascendent (1451-1520)

L'arribada d'immigrants francesos es començaria a observar de forma regular a la Oficialitat de Barcelona, almenys, des del 1481⁹³, any a partir del qual el nombre de marits francesos arriba habitualment a l'1%, que en nombres absoluts es mou entre els 2 del 1481 i els 18 del 1518 (gràfic 1). Aquests percentatges es mantenen fins l'any 1519 en què per primer cop els marits francesos superen el 5% dels matrimonis i el 1520 arriben al 9%. Així, una pragmàtica reial donada pel rei Martí l'*Humà* (1356-1410) el 1401 a Barcelona obria les portes als francesos a establir-se a Catalunya (Nadal & Giralt, 2000). La llibertat de moviment, fruit de la Sentència Arbitral de Guadalupe (1486) adoptada per Ferran *el*

⁹² Aquesta apreciació també ha estat feta per Castells i Calzada (1984) i Franch Benavent (2003).

⁹³ Cal tenir en compte que en els anys anteriors no és conserven tots els *Llibres d'Esposalles*.

Catòlic (1452-1516)⁹⁴, facilitaria els desplaçaments sobre el territori, no només dels pagesos remences, sinó de tota la població (entre els quals els immigrants francesos), especialment cap a la Catalunya Nova, que gaudia d'un règim feudal més lax (Simon i Tarrés, 1992).

4.1.2. Ascens amb oscil·lacions (1521-1565)

A partir de 1521, les esposalles ofereixen grans oscil·lacions en els percentatges de marits francesos, més accentuades que les del nombre total de matrimonis. Així, es pot observar l'alternança de pics que arriben al 7,59% (1529), 21,18% (1544) o 13,36% (1551) amb sobtats descensos fins al 0,60% (1525) o 0,82% (1534) (gràfic 4.1).

No existeix una causa clara per a les oscil·lacions, encara que possiblement es deuen a un cúmul de factors, tenint en compte que el XVI és un segle complex a tots els nivells, marcat per crisis de mortalitat i inestabilitat política i econòmica (Sales, 1989; Amelang, 1991; Betrán, 1996; Duran i Pujol, 2001; Junqueras i Vies, 2002) i que Balancy (1990) ja vinculava les fluctuacions a les circumstàncies polítiques i econòmiques dels llocs d'origen i acollida. Una d'aquestes causes podria raure en la influència negativa del preu d'aliments bàsics, com ara el blat, en els costos del matrimoni, especialment en les capes més baixes de la societat, on trobaríem aquest col·lectiu (Capdevila Muntadas, 2004; Salas Auséns, 2009). Així, diversos estudis han demostrat com els matrimonis s'han vist afectats a curt termini per les fluctuacions en els preus dels aliments bàsics, afectant els estalvis destinats al matrimoni i els propis costos d'aquest, provocant-ne un endarreriment (Lee, 1981; Galloway, 1989; Bengtsson, 2014).

⁹⁴ La Sentència Arbitral de Guadalupe (1486) suposà una sèrie de canvis en el sistema feudal català. Aquests incloïen una sèrie de beneficis, com ho seria el de la llibertat de moviment o la desaparició de la impossibilitat d'abandonar la terra a la qual el pagès estava lligat sense redimir-se econòmicament (Vilar, 1987). Tanmateix, les disposicions de la Sentència no suposen la fi del sistema feudal. A la Catalunya del segle XVI hi són habituals els tres o quatre graus de vassallatge, que suposen diverses prestacions a pagar per part del vassall, així com les males pràctiques i els abusos de senyors que no han acatat la Sentència (Sales, 1989). Eva Serra (1988) fins i tot ha arribat a afirmar que, en perpetuar el sistema, ja que no aboleix el règim senyorial, la Sentència seria més una victòria nobiliària que no pagesa, amb mesures de l'aparell legislatiu català destinades a defensar o, fins i tot, endurir el sistema feudal als segles XVI i XVII. Aquesta visió s'ha vist reforçada més recentment amb estudis que demostren com la majoria de prestacions a pagar pels pagesos no sofriren canvis substancials i els mals usos, més que eliminats, foren substituïts pel pagament d'un cens anual i com la pressió senyorial fou encara més acusada al segle XVI (Gifre i Ribas & Lluch Bramon, 2001).

També l'efecte de les crisis de mortalitat i les epidèmies dels segles XVI i XVII esdevindria important per explicar les oscil·lacions, afectant el nombre total dels matrimonis donada la situació de misèria i crisi social que provocaven. Així, l'arribada dels primers contingents importants de francesos a principis del segle XVI coincidiria amb notícies sobre l'augment de pobres als carrers de Barcelona, mentre que la majoria de pestes catalanes de l'època apareixen vinculades d'alguna manera al sud de França⁹⁵ (Betrán, 1996). Tanmateix, no s'han d'oblidar altres aspectes com la pròpia precisió de l'encarregat de recollir o transcriure la informació o que una petita part dels immigrants pretengués ocultar el seu origen, per amagar informació o per assimilació amb la terra d'acollida o que, després de residir un any i un dia a la parròquia i pagar el dret de *parroquiatge*, ja no fossin considerats estrangers (Massanell i Esclassans, 1980; Codina, 2000; Capdevila Muntadas, 2008).

Per altra part, aquesta cronologia permet omplir el buit d'informació existent entre els anys 1500 i 1540 que lamentaven Nadal & Giralt (2000) en els registres de l'Hospital de la Santa Creu i que no podien contrastar amb els parroquials que, per norma general, encara no existeixen en aquestes dates⁹⁶. Aleshores, es podria confirmar el límit cronològic inferior de la fase, al voltant de l'any 1500.

4.1.3. La plenitud migratòria (1566-1610)

Entre 1566 i 1610 els marits francesos no descendeixen del 15%, trobant-s'hi el punt culminant (35,77% el 1573), juntament amb altres pics del 27, 54% (1570) o 27,80% (1610) (gràfic 4.1). En aquest període, si bé és cert que al final del segle XVI, en plenes guerres de religió franceses (1560-1598), la frontera entre el regne de França i Catalunya era una zona conflictiva no absenta d'atacs hugonots cap a les valls catalanes (1570, 1581,

⁹⁵ Fins a una tercera part dels bans sanitaris del Consell de Cent en els segles XVI i XVII situaven la prevenció geogràfica de les epidèmies a França i l'acollida de malalts estrangers ha estat assenyalada com una de les principals causes d'expansió de la malaltia (Betrán, 1996). Així, no és casualitat que bona part de les associacions piadoses que creessin els francesos a principis del sis-cents fossin dedicades als patrons dels empestats, Sant Sebastià i Sant Roc (Nadal & Giralt, 2000).

⁹⁶ Els registres parroquials apareixen a Catalunya durant la segona meitat del segle XVI, fruit de les disposicions adoptades per l'Església durant el Concili de Trento (1545-1563). Més informació a: *INVENTARI DELS ARXIUS SAGRAMENTALS DE CATALUNYA* (consultable online a l'adreça <http://banquedadesced.uab.es/arxparroq/>) realitzat dins el projecte: *Población y migraciones en Cataluña. Estudio territorial, histórico y prospectivo. 2001 - 2003* (Dirigit per Anna Cabré).

1583, 1587, 1596, 1598), donant-se una imatge del francès com a enemic entre la població pirinenca, sembla que la proximitat cultural i lingüística i les condicions demogràfiques i socioeconòmiques del lloc d'acollida facilitaren la rebuda de la població immigrada (Jané Checa, 2001; Salas Auséns, 2003).

Aquest apogeu coincideix a grans trets amb l'assenyalat per l'observat en els llibres de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona (on entre 1540 i 1620, els hospitalitzats francesos no baixaren del 30%) i en els registres parroquials, que recullen certes variacions regionals però mostren unes mateixes tendències (Nadal & Giralt, 2000). També s'observa aquesta fase de plenitud en zones específiques dins la diòcesi de Barcelona, com al Maresme. Així, el moment de més presència francesa es dona entre l'aparició dels registres parroquials (finals del segle XVI) i el 1620, malgrat que Capdevila (2008) assenyala que els percentatges haurien estat majors en el període immediatament anterior. A comarques com el Baix Llobregat o el Vallès Oriental s'observen les mateixes tendències. En el primer cas, les quotes més altes es donen entre 1565 i 1600 (Millàs i Castellví, 2005), coincidint de forma gairebé exacta amb aquest període, mentre que en el segon, els majors nivells també es donen entre els anys 1570-90 (Dantí i Riu, 1988). Sortint de la diòcesi barcelonina, altres estudis generalitzen aquesta tendència, com el cas de la Conca de Barberà, malgrat la baixa presència de francesos, tant en nombres absoluts com relatius, a les poblacions més grans (Gual i Vilà, 1991).

4.1.4. Període decreixent (1611-1643)

A partir del 1611, el nombre de marits francesos en la *Barcelona Historical Marriage Database* comença a decreixer de forma pràcticament contínua fins a l'abril de 1643, quan desapareix la informació sobre l'origen geogràfic dels contraents. D'aquesta manera, en el darrer any complet registrat, 1642, els francesos suposen un 6% del total de matrimonis. Tan sols es pot observar una petita remuntada (1633-1634) en què es torna, momentàniament, del 9 al 15%. Així mateix, les oscil·lacions podrien relacionar-se, d'entre altres causes, amb els avalots sorgits contra col·lectius estrangers que, encara que dirigits principalment als soldats establerts amb motiu de la Guerra dels Trenta Anys (1618-1648), després del desengany que havia suposat per a Catalunya l'aliança amb França, bé podrien afectar indirectament els immigrants francesos. És el cas dels avalots de 1623, 1624, 1629 o 1640 (Amelang, 1991; Elliott, 2006).

Aquest declivi també coincideix amb el registrat en el període 1620-1660 per Nadal & Giralt (2000) tant en els hospitalitzats francesos com en els matrimonis de les parròquies de Cassà, Palamós, Vilafranca i Creixell. Malgrat que posteriorment es donés una certa recuperació en un període que ja no apareix a les esposalles a causa dels canvis en el registre, sembla que s'ha arribat a una situació benèvola a les zones d'origen, gràcies a un estancament demogràfic i estabilitat política i religiosa després de la fi de les primeres Guerres de Religió a finals del segle XVI, així com una millora en l'economia (Desplat, 1999; Souriac, 2004). Per altra part, a Catalunya la situació havia empitjorat amb la crisi econòmica de principis del segle XVII (Junqueras i Vies, 2002) i la persecució política dels immigrants per raó de les guerres de la Corona Hispànica amb França, motiu d'elaboració de la Matricula de 1637 (Salas Auséns, 2009; Capdevila Muntadas, 2014).

Al Maresme també es viuria la mateixa tendència, encara que a causa de l'heterogeneïtat de les diferents parròquies, el descens no és tan clar, sobretot tenint en compte les dades del nucli més important, Mataró, on en el trienni 1617-1620 encara es donen proporcions del 20% de francesos en els matrimonis (Nadal & Giralt, 1966). Al Baix Llobregat, en el període 1600-1640 el descens és molt lleuger respecte l'anterior (del 19 al 16%), tot i que s'anirà fent més pronunciat a partir d'aquest moment (Millàs i Castellví, 2005).

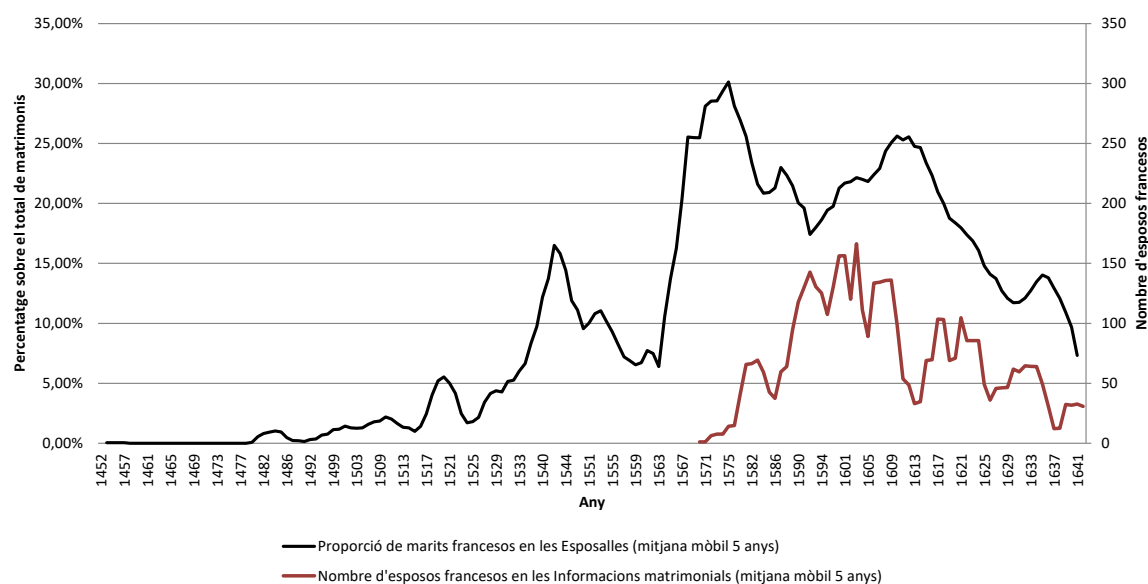
4.1.5. El ritme migratori en els expedients matrimonials

També els expedients matrimonials de l'Arxiu Diocesà de Barcelona ens proporcionen alguns informació pel que fa al ritme migratori dels francesos. D'aquesta manera, els expedients matrimonials cobreixen un territori més gran que el de l'Oficialitat, car recullen peticions de permisos matrimonials de tota la Diòcesi de Barcelona. No obstant això, el seu abast cronològic és menor, doncs es concentra en el període 1570-1649, coincidint amb les fases de plenitud i de descens detectades en les *Esposalles*. D'aquesta manera, en aquests vuitanta anys, aquesta font recull fins a 4.977 registres on almenys un dels contraents és francès. En aquests, apareixen 4.878 homes i 508 dones, és a dir, 5.386 immigrants francesos.

Aquests nombres absoluts, tan llunyans als de les Llicències d'Esposalles i en un territori major, ens indiquen que una majoria dels immigrants que desitjaven contreure matrimoni no havien de passar pel procés d'aportació d'informació per a obtenir el permís de

casament, ja que no tenim constància que aquesta font hagi estat parcialment destruïda⁹⁷. Tanmateix, el seu desenvolupament en el temps, ja en permet fer-ne una comparació i comprovar, tal i com mostra el gràfic 4.3, que les dues fonts mostren un perfil prou similar durant els anys en què coexisteixen. Els canvis de tendències es donen al voltant de 5 anys abans en els expedients que en les *Esposalles*, espai que es podria correspondre amb el temps transcorregut entre el procés d'aportació d'informació i l'efectuació del matrimoni. Per altra part, el paral·lelisme tan sols es trenca a causa d'un buit d'informació en les *Informacions matrimoniales* al voltant de l'any 1613.

GRÀFIC 4.3. Ritme migratori dels francesos en els Llibres d'Esposalles i les Informacions matrimoniales. Oficialitat i diòcesi de Barcelona, 1451-1643.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database* i les *Informacions matrimoniales* de l'ADB.

⁹⁷ Més informació en l'apartat dedicat a la descripció d'aquesta font documental, dins el capítol "Fonts".

4.2. Les zones de procedència dels immigrants

L'estudi del lloc de procedència dels immigrants francesos esdevé especialment complicat de documentar. La informació sobre l'origen dels francesos en la *Barcelona Historical Marriage Database* es concentra en dos moments concrets, ja que habitualment la informació sobre la procedència es recull baix els genèrics “francès”, “gascó” o “del regne de França”. Aquesta forma és la majoritària, trobant-se al voltant del 70% dels casos fins l'any 1596, quan passa a ser hegemònica, esdevenint superior al 95% ja fins al final del període, el 1643. Per altra part, quan s'especifica el lloc d'origen, per norma general es fa referència al bisbat, encara que en alguna ocasió s'utilitza una referència política, sobretot en el cas del comtat de Foix, que al segle XVI es trobava repartit entre els bisbats de Coserans, Miralpeix i Pàmies (De Dainville, 1956), o geogràfica, com l'Alvèrnia, la Borgonya o la Bigorra, encara que aquestes darreres aparicions són molt minses. D'aquesta manera, en dos moments concrets la informació sobre el bisbat d'origen dels marits francesos assoleix una certa rellevància, tot i que el primer és molt curt i, per tant, menys significatiu:

- a) Entre 1538 i 1545, en la fase de creixement d'aquest moviment migratori, un 72% dels marits francesos porta informació sobre el bisbat d'origen.
- b) Entre 1572 i 1595, en la fase de plenitud migratòria, la informació sobre el bisbat assoleix el 86,3% dels marits francesos.

D'aquesta manera, la *Barcelona Historical Marriage Database* demostra una gran riquesa en aquest tipus d'informació, a més de comptar amb molts més casos que els que puguin aparèixer en una parròquia o comarca concreta. Per contra, en el cas del Baix Llobregat, tan sols es coneix el bisbat d'un 56,51% del total de francesos documentats en els llibres de matrimoni de la comarca (Millàs i Castellví, 2005), mentre que al Maresme el registre del bisbat pot oscil·lar entre un 25 i un 70% segons la parròquia (Capdevila Muntadas, 2014).

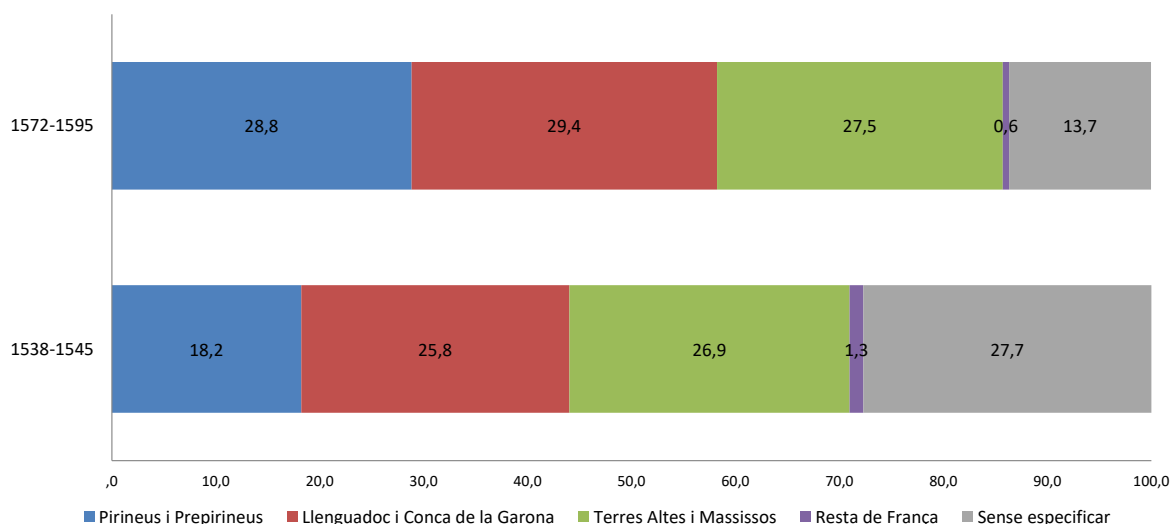
Agregant els bisbats d'origen, els límits geogràfics de procedència dels immigrants francesos resulten estables al llarg de tot el període, amb una divisió molt clara del país gal en dues meitats: una meitat sud considerada com a àrea migratòria pròpiament dita, que és pot subdividir en tres territoris (Pirineus i Prepirineus, Llenguadoc i Conca de la Garona i Terres Altes i Massissos⁹⁸) i que troba el seu límit més septentrional en la regió de

⁹⁸ Principalment es tracta, tot i alguna petita diferència, de les zones identificades per Nadal & Giralt (2000).

l'Alvèrnia; i una meitat nord amb aparicions esporàdiques. Així, les tres zones principals es troben molt equilibrades amb proporcions gairebé idèntiques, properes al 30% entre 1572 i 1595, coincidint amb la fase de plenitud migratòria (gràfic 4.4). Les aparicions de bisbats de la resta de França són testimonials, inferiors a l'1%. La menor presència de marits de la zona pirinenca en el període 1538-1545⁹⁹, així com la paritat entre les tres zones en el període 1572-1595, són comparables amb les sèries extretes per Nadal & Giralt (2000) dels registres de l'Hospital de la Santa Creu i de la Matricula de 1637.

Específicament, la BHMD presenta una proporció d'immigrants de les Terres Altes a mitjan segle XVI lleugerament superior a les dues restants (26,9%), seguida per la zona del Llenguadoc (25,8%) i la zona pirinenca (18,2%). La primera coincideix amb els registres de l'Hospital, on les dues restants capgiren les seves posicions. A més, la preeminència de la zona més llunyana (Terres Altes i Massissos), a mitjan segle XVI, també es dona fora de l'Oficialitat de Barcelona i àdhuc del bisbat, a l'Empordà (Nadal & Giralt, 2000; Colls i Comas, 2002). Pel que fa al període 1572-1595, als *Llibres d'Esposalles* es dona una paritat entre les tres zones.

GRÀFIC 4.4. *Distribució de marits francesos segons zona d'origen. Oficialitat de Barcelona, 1538-1545, 1572-1595.*
N = 4.947.

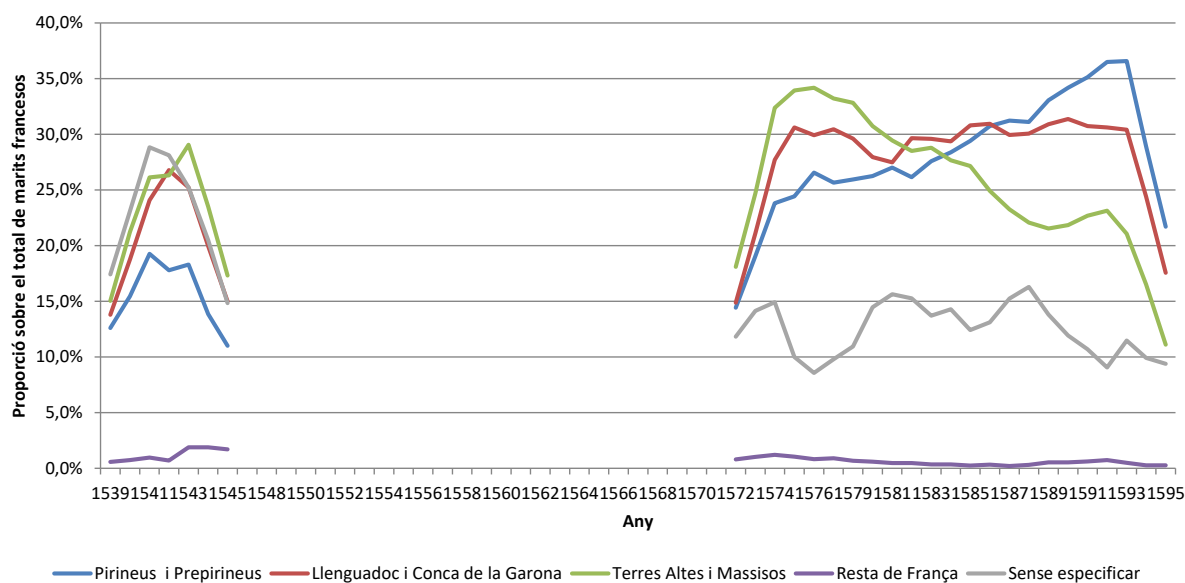

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

⁹⁹ Tot i que cal tenir en compte que en aquest primer període el nombre de casos és molt menor (527) i encara es troba en una fase de creixement de la immigració.

No obstant això, desagregant aquesta informació any a any, es pot observar com, en un primer moment (1572-1581) es manté la preponderància de la zona de les Terres Altes però que, a partir d'aquest moment, la seva presència cau en benefici de la zona pirinenca (gràfic 4.5). D'aquesta manera, tenint en compte que tant l'Hospital com la Matrícula mostren una clara preponderància dels Pirineus (taules 4.1 i 4.2), es veu confirmada la tendència a l'alça d'immigrants arribats de la zona pirinenca a final del segle XVI, durant el període de plenitud (Nadal & Giralt, 2000; Colls i Comas, 2002).

GRÀFIC 4.5. Distribució de marits francesos segons zona d'origen i any (mitjana mòbil 5 anys). Oficialitat de Barcelona, 1538-1545, 1572-1595.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

TAULA 4.1. Comparació de proporcions d'immigrants segons zona d'origen en diverses fonts. Barcelona, 1538-1545.

%	BHMD 1538-45	Hospital 1540	Castelló d'Empúries 1555-1558
Pirineus i Prepirineus	18,2	34,2	21,2
Llenguadoc i Conca de la Garona	25,8	28	32,9
Terres Altes i Massissos	26,9	37,7	43,5

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*, a més de Nadal & Giralt (2000) per a l'Hospital i Colls i Comas (2002) per a Castelló.

TAULA 4.2. Comparació de proporcions d'immigrants segons zona d'origen en diverses fonts. Barcelona, 1572-1595.

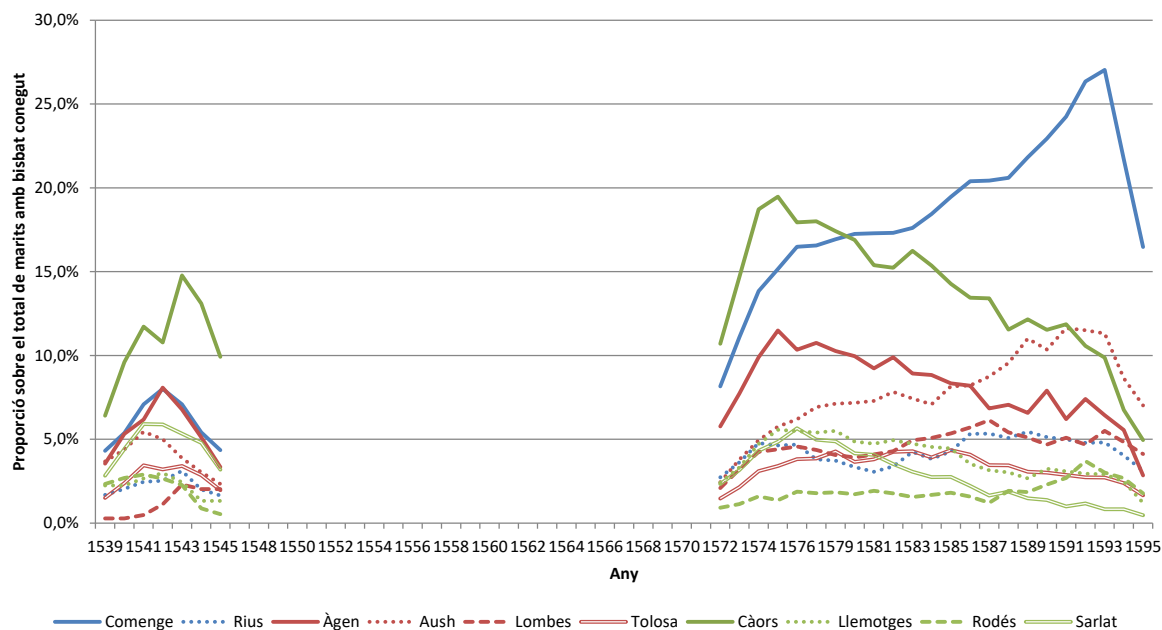
%	BHMD, 1572-1595	Hospital, 1581	Hospital, 1600	Matrícula, arribats 1589	Matrícula, arribats 1590- 1599
Pirineus i Prepirineus	28,8	36,1	43,6	38,8	47,5
Llenguadoc i Conca de la Garona	29,4	30,5	36	34,5	36,4
Terres Altes i Massissos	27,5	31,3	16,3	24	15,2

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database* i Nadal & Giralt (2000) per a la resta de registres. Aquests autors calculen el moment d'arribada a partir dels anys d'estada a Catalunya que indica la Matrícula de 1637.

Acudint als bisbats de procedència, observem com en cada zona hi ha un bisbat que destaca: Comenge a la zona pirinenca, Càors a la zona de les Terres Altes i Àgen a la zona del Llenguadoc i Conca de la Garona. Aquests són els únics, juntament amb Aush, també al Llenguadoc, que al llarg dels dos períodes es troben en algun moment per sobre del 10% de francesos amb bisbat conegut (gràfic 4.6). Altres bisbats amb una presència rellevant, que en algun moment assoleixen el 5%, són Rius i Tarbes¹⁰⁰ als Pirineus i Prepirineus, Lombès i Tolosa al Llenguadoc i Conca de la Garona i Llemotges, Rodés i Sarlat a les Terres Altes i Massissos.

¹⁰⁰ Tot i que el bisbat de Tarbes sí que assoleix el 5% en algun moment, tan sols ho fa el primer any del primer període (1538), de manera que s'ha deixat fora del gràfic per obtenir, d'aquesta forma, un gràfic amb els 10 bisbats amb més pes.

GRÀFIC 4.6. *Distribució de marits francesos amb origen específic conegut segons bisbat d'origen i any (mitjana mòbil 5 anys)*. Oficialitat de Barcelona, 1538-1545, 1572-1595. N = 3.464.

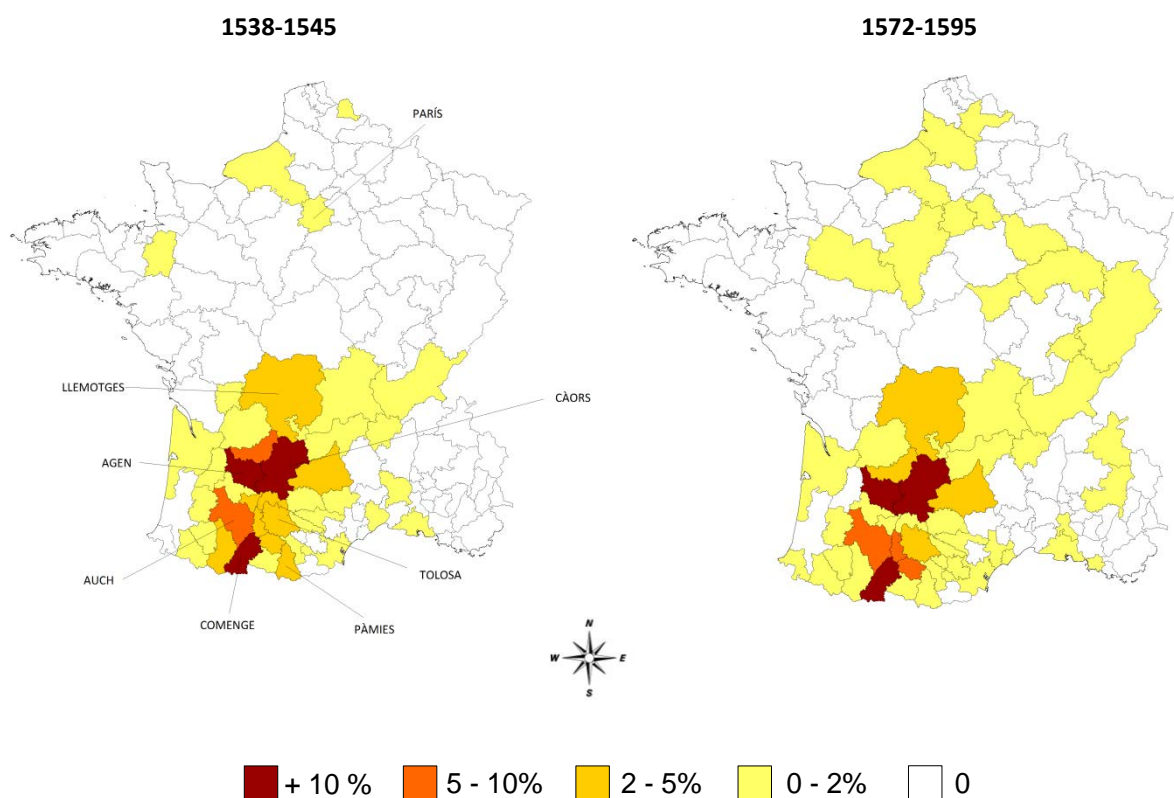
FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

A més a més, observant els dos períodes de forma agregada, també es pot distingir la tendència abans comentada amb la pèrdua de pes del bisbat de Sarlat i el guany en el de Rius en el canvi d'un període a l'altre. Tanmateix, encara que els Pirineus en conjunt guanyin pes en el període 1572-95, alguns bisbats com Pàmies o Tarbes perden presència. Per altra part, a la zona llenguadociana hi ha bisbats que en el segon període guanyen pes, com Lombès, i altres que en perden, com Montalbà i Laitora (mapa 4.1).

Aleshores es dona la substitució, en la *Barcelona Historical Marriage Database*, de Càors, a les Terres Altes, com a bisbat amb major presència en el primer període (15,5%), per Comenge, als Pirineus, al segon període (19,1% a la BHMD). La mateixa tendència a l'alça de Comenge enfront a Càors a finals del segle XVI també s'ha observat en els registres de l'Hospital i al Vallès Occidental (Canyameres Ramoneda, 1994; Nadal & Giralt, 2000). En canvi, al Baix Llobregat, no sembla que es donés aquesta importància de les Terres Altes a meitat del segle XVI, encara que les xifres absolutes són molt baixes (Millàs i Castellví, 2005).

Altres estudis confirmen la preponderància del bisbat de Comenge en la part final de la plenitud de la immigració, especialment els anys immediatament anteriors a la Matricula de 1637, especialment al Maresme (Capdevila Muntadas, 2010). En relació a aquesta importància, cal tenir en compte que Comenge entroncava directament amb el que Òscar Jané (2006) ha anomenat “anomalies frontereres” i que esdevenen dos dels principals punts de trànsit entre les corones hispànica i francesa: la Vall d’Aran i l’eix País de Foix-Cerdanya. El primer formava part de la Monarquia Hispànica, però era part íntegra del bisbat de Comenge i gaudia, des del 1513, dels privilegis comercials i duaners coneguts com a Plan d’Arrem, fins i tot en temps de guerra, mentre que el segon gaudia de diversos privilegis periòdicament renovats (Pojada, 2010).

MAPA 4.1. Distribució de marits francesos segons bisbat d’origen. Oficialitat de Barcelona, 1538-1545 i 1572-1595.

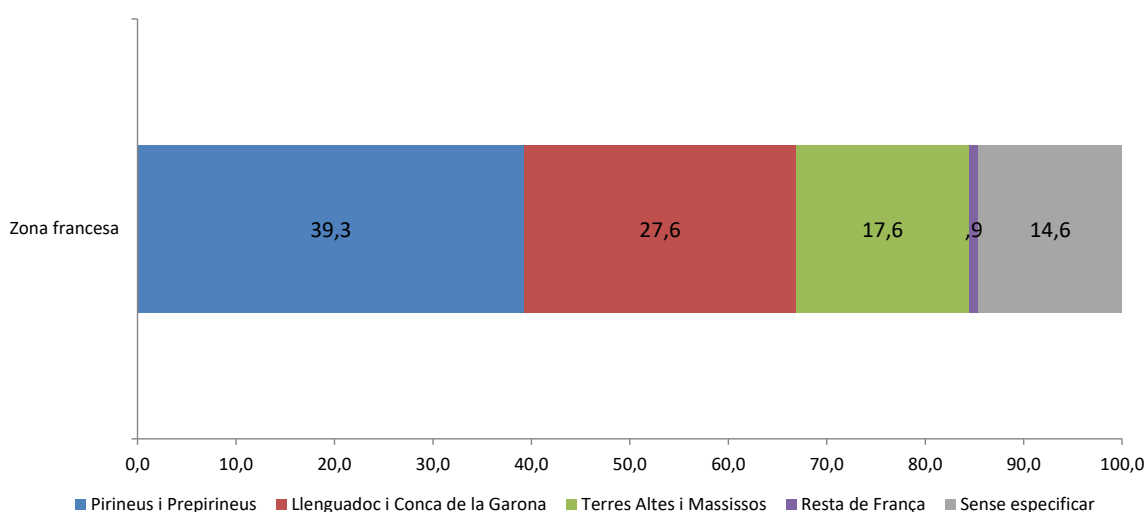
FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

4.2.1. Les zones de procedència segons els expedients matrimonials i la Matrícula de 1637

Les dues fonts complementàries utilitzades en aquest estudi, els expedients matrimonials de l'Arxiu Diocesà de Barcelona i la Matrícula de francesos de 1937, també ofereixen una informació prou rica pel que fa a la procedència dels immigrants francesos, ja que no només indiquen el bisbat de procedència si no que, a més a més, molt sovint ofereixen informació sobre el poble o parròquia d'origen. No obstant això, l'anàlisi serà feta, principalment, a nivell de bisbat.

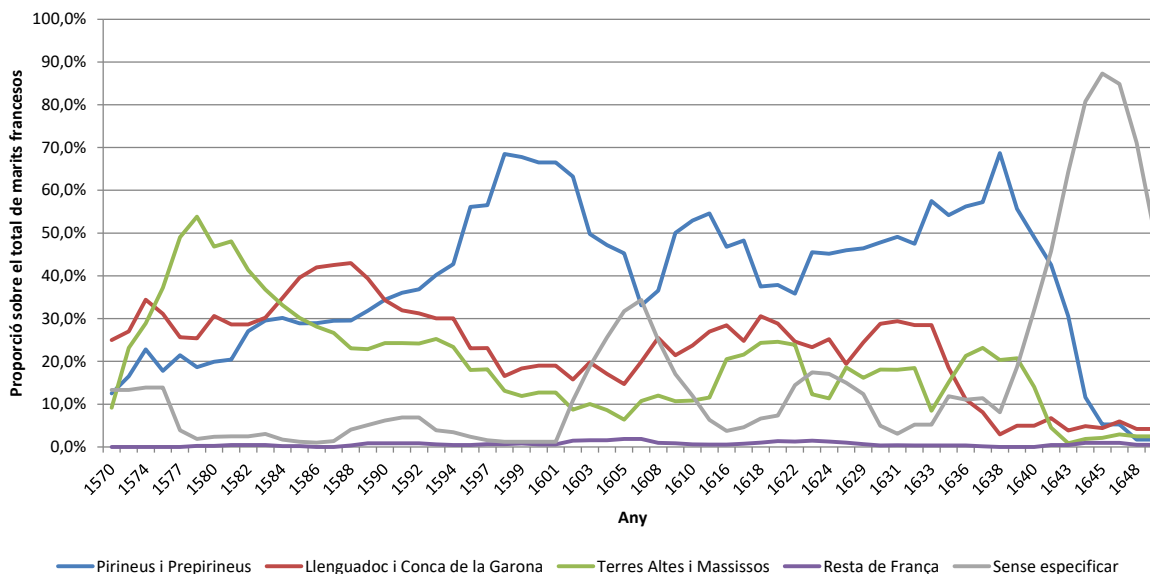
Pel que fa als expedients, aquesta font presenta informació sobre el bisbat de procedència en 4.167 casos, és a dir, gairebé un 84% per cent del total, durant tot el període 1570-1649 i per a tota la diòcesi de Barcelona. D'aquesta manera, la zona emigratòria que, amb considerable diferència, mostra una major presència esdevé la dels Pirineus i Prepirineus, d'on provenia gairebé un 40% de tots els francesos (gràfic 4.7). A més a més, aquesta preponderància augmentaria amb el temps sempre en benefici de la zona de les Terres Altes (gràfic 4.8). Aquest fet no és d'estranyar tenint en compte que el període cronològic d'aquesta font coincideix, precisament, amb el moment en què als *Llibres d'Esposalles* aquest bisbat també assoleix un major protagonisme, quan a partir del 1570 inicia una tendència ascendent que el deixa en primer lloc ja a la dècada següent.

GRÀFIC 4.7. Distribució de marits francesos segons zona d'origen. Diòcesi de Barcelona, 1570-1649. N = 4.878.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimonials* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

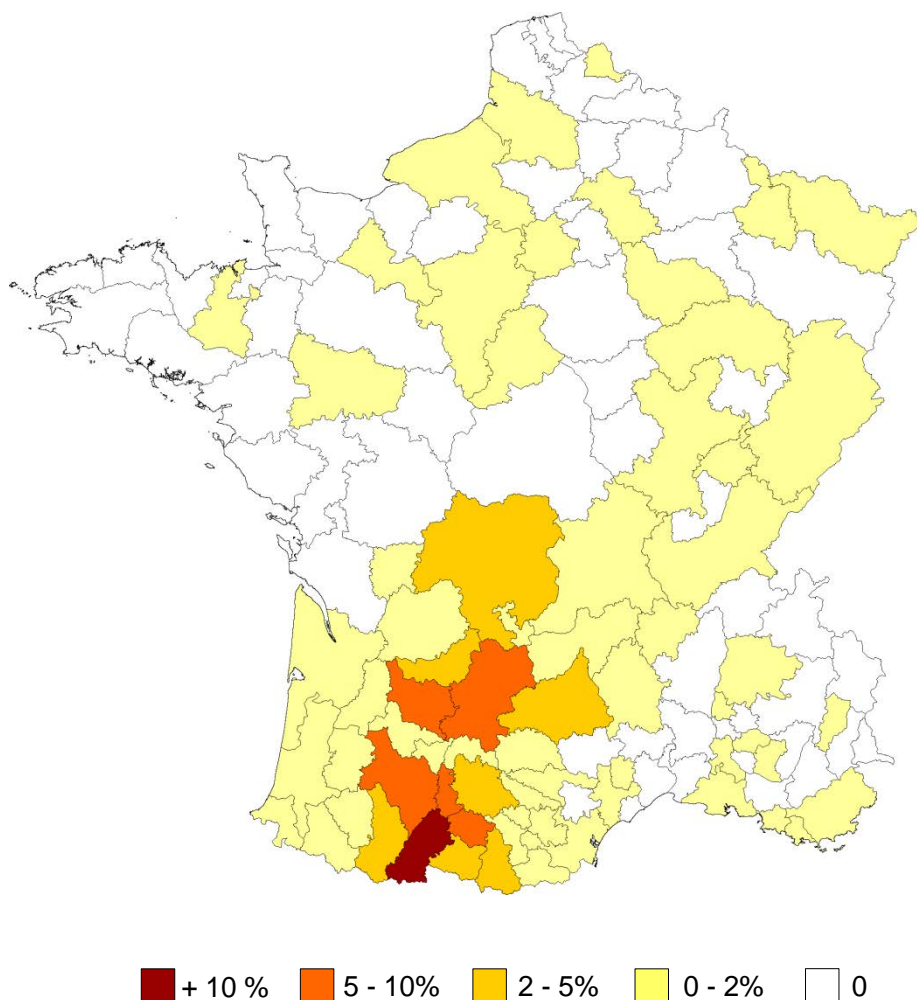
GRÀFIC 4.8. *Distribució de marits francesos segons zona d'origen i any (mitjana mòbil 5 anys)*. Diòcesis de Barcelona, 1570-1649.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimonials* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

En conseqüència, el bisbat que, també amb gran diferència sobre el segon, resulta majoritari és el bisbat pirinenc de Comenge, d'on provenia un 28% dels francesos amb origen conegut (mapa 4.2). Entre el 5 i el 10% es troben els bisbats d'Aush (9%), Àgen (8,8), Càors (8,5%), Rius (7,8%) i Lombèrs (6,4%). Aquests nombres coincideixen amb els bisbats amb més presència tant a les esposalles com a la bibliografia principal (Nadal & Giralt, 2000; Millàs i Castellví, 2005; Capdevila Muntadas, 2014) i amb la pèrdua de pes de la zona de les Terres Altes en front les dues restants, explicada més amunt. A continuació, encara tenen alguna rellevància les diòcesis de Coserans (4%), Tolosa (3,3%), Llemotges (2,6%), Pàmies, Rodés i Sarlat (2,4%) o Tarbes (2,3%). Crida l'atenció, malgrat la seva nul·la rellevància estadística, la presència testimonial d'immigrants procedents de molts bisbats de la resta del Regne de França i llunyans al focus principal d'immigració, de regions com són Provença, la Xampanya, l'Illa de França o Bretanya.

MAPA 4.2. Distribució de marits francesos segons bisbat d'origen. Diòcesis de Barcelona, 1570-1649.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimoniales* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

A més a més, com apuntàvem, els expedients també fan referència a la localitat d'origen dels immigrants en un 80% dels casos (3.397). D'entre aquestes, destaquen alguns noms que cal tenir en compte, com són la ciutat de Tolosa, amb 40 mencions (una tercera part de totes les del bisbat); la vila de Sant Giron, al bisbat de Coserans (38 casos); Aurinhac (37 casos), Cassinhabèra¹⁰¹ (33 casos) i La Estela¹⁰² (29 casos) al bisbat de Comenge; Casèras,

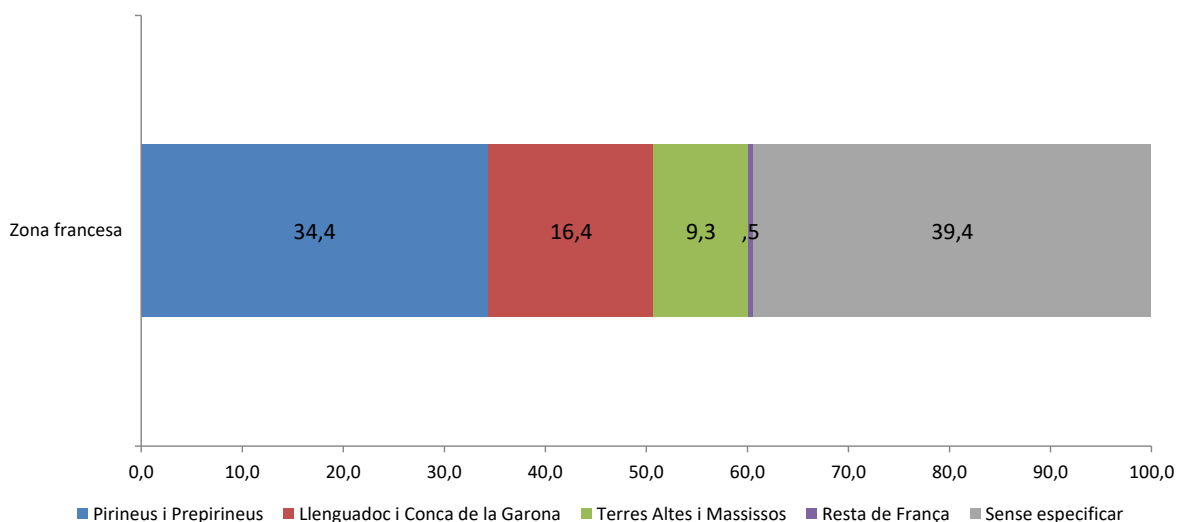
¹⁰¹ Nadal i Giralt (2000) identifiquen aquest topònim, que sol aparèixer a la font sota la forma catalana de Cassanyavera, amb la població de Cassinhabèra er Tornàs. No obstant això, Peytavi Deixona (2010), el normalitza sota la forma Cassanhavera.

¹⁰² Probablement es tracti del municipi anomenat en occità Era Estela de Sent Martòri.

al bisbat de Rius (29 casos); la ciutat d'Àgen (27 casos) o la vila de Samatan, al bisbat de Lombès, amb 21 mencions.

Pel que fa a la Matricula de Francesos de 1637, aquesta és una mica menys rica, car ens ofereix informació sobre el bisbat de procedència en 2.572 casos, és a dir, un 60% per cent del total d'immigrants francesos que residien a la costa catalana el 1637 i un 91% dels que es troben fora de Barcelona, i és que els registrats a la capital no ofereixen aquesta informació. Per analitzar aquestes dades cal tenir en compte que els francesos censats aquest any, ja dins la fase de decadència del procés migratori, són els que restaven vius en aquell moment i que, per tant, haurien arribant majoritàriament ens els anys immediatament anteriors. En conseqüència, el mapa que sorgeix és el d'aquesta darrera etapa i també evidencia, en aquest cas per a tot el litoral català, el pes majoritari de la zona pirinenca (i prepirinenca) en aquests moments, en substitució de la zona més allunyada de les Terres Altes. Així, malgrat el pes que ocupen els francesos d'origen específic desconegut, més d'una tercera part del total indiquen que són originaris de la zona pirinenca, a molta distància de les dues restants (gràfic 4.9).

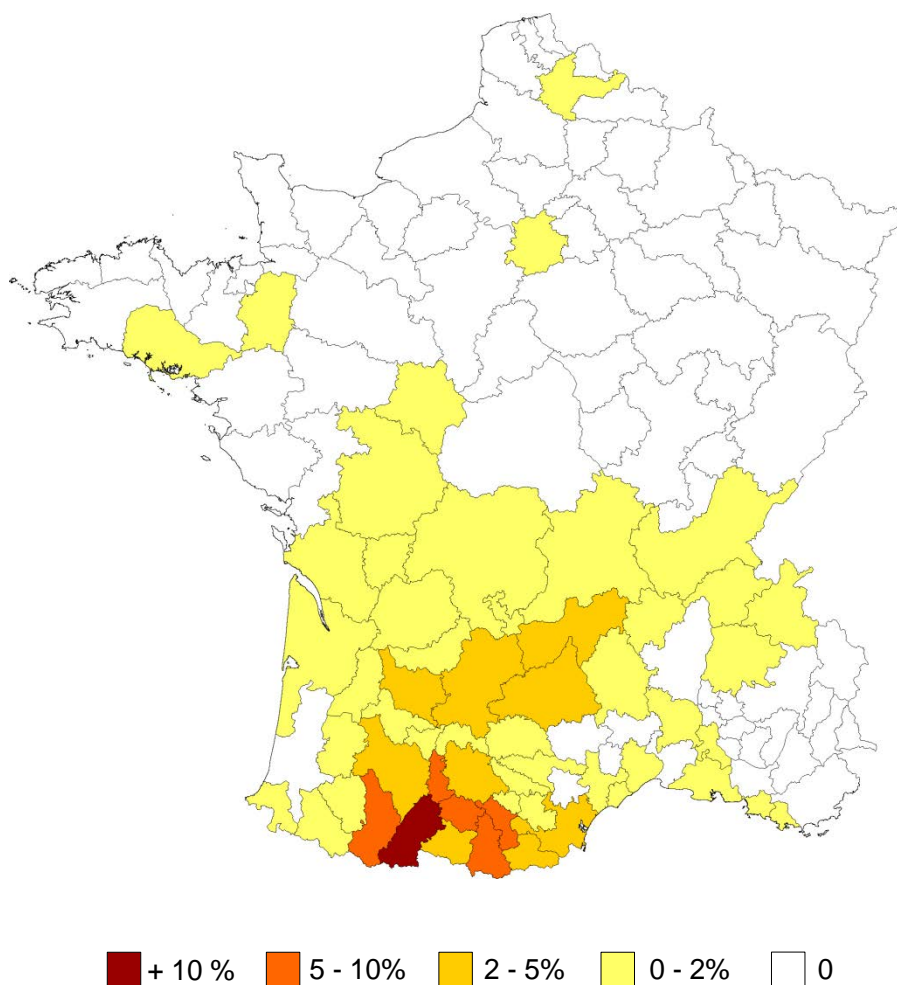
GRÀFIC 4.9. Distribució dels declarants francesos segons zona d'origen. Costa catalana, 1637. N = 4.244.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Matricula de Francesos de 1637* de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

És lògic, doncs, que de nou sigui el bisbat de Comenge el que té una major presència, suposant un 25% del total de registrats amb origen conegut (mapa 4.3). A continuació, entre el 5 i el 10% hi trobem els bisbats de Rius (6,6%), Pàmies (6,3%), Miralpeix (6,1%), Lombèrs (5,6%) i Tarbes (5,1%), destacant la importància de Miralpeix en comparació a les altres fonts. Ja per sota del 5%, encara mostren alguna rellevància Càors (4%), Àgen (3,8%), Aush i Tolosa (3,7%), Coserans (3,3%), Rodés (3,2%), Narbona (3,1%), Sant Flor (2,6%) i Alet (2,3%). Així doncs, destaca principalment la pèrdua de pes, respecte a les altres fonts, de bisbats com Càors, a les Terres Altes, i el guany d'Alet i Narbona, més propers als Pirineus, però també de Sant Flor, bisbat de l'Alvèrnia, a la zona de les Terres Altes.

MAPA 4.3. *Distribució de marits francesos segons bisbat d'origen. Costa catalana, 1637.*

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Matrícula de Francesos de 1637* de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Finalment, la Matricula també evidencia la importància que tingué la immigració en algunes poblacions en particular. D'aquesta manera, obtenim informació sobre la parròquia o poble d'origen de l'immigrant en 2.638 casos, això és un 62,1% del total i un 92% dels que es troben fora de Barcelona. Així doncs, evidenciant la importància de la zona pirinenca en general i del bisbat de Comenge en particular, les viles d'Aurinhac, amb 56 casos, i la Barta¹⁰³, amb 43 casos, ambdues en aquest bisbat. Trobem a continuació Palhèrs, al bisbat de Rius (29 casos), la ciutat de Tolosa i Era Andòrta (Comenge) amb 25 casos, Montagut amb 23 casos (encara que es podria correspondre a dues localitats diferents dels bisbats de Comenge i Rius), Montoliu, també a Comenge i amb 23 casos; les viles de Sent Gaudenç i Vauchalòt al mateix bisbat pirinenc amb 22 casos; Campan, al bisbat de Tarbes, i la vila d'Àgen amb 21 casos.

4.3. Les zones d'establiment dels immigrants a l'Àrea de Barcelona

En la *Barcelona Historical Marriage Database*, els *Llibres d'Esposalles* ofereixen la residència en el moment de contreure matrimoni dels marits francesos en un 77,31% dels casos a partir del període de plenitud migratòria (1566-1610) i fins a la desaparició de l'origen en la font ja en el descens de la immigració (1611-1643). Nogensmenys, en nombrosos casos es dona una residència situada fora de la Oficialitat de Barcelona, que es tractaria de la immediatament anterior al pagament de la taxa, ja que suposadament la font recull únicament els matrimonis celebrats en parròquies dependents de l'Oficialitat de Barcelona¹⁰⁴.

Dividint aquests anys en períodes regulars de dues dècades (mapa 4.4), entre 1564-1583 els marits francesos superen el 35% del total de matrimonis registrats per aquella parròquia a L'Hospitalet de Llobregat, Torrelles, Sant Vicenç dels Horts, Sants, Sarrià, Sant Joan d'Horta, Sant Andreu de Palomar, Sant Martí de Provençals i Òrrius. En segon terme (25 -

¹⁰³ S'han pogut localitzar fins a tres poblacions que es corresponen amb aquest topònim dins del territori del bisbat de Comenge, La Barta de Nestés, Era Barta d'Arribèra i Era Barta d'Inard, pel que la informació proporcionada per la Matricula no ens permet distingir quina de les dues podria ser, si és que no es troben mesclades en un sol nom. Nadal i Giralt (2000), per la seva part, l'identificaren amb la primera, que és la població de major importància.

¹⁰⁴ Donada aquesta situació, els casos amb residència fora de l'Oficialitat no es tindran en compte ja que no es poden comparar amb la resta de matrimonis d'aquella mateixa parròquia, que no venen recollits en la font.

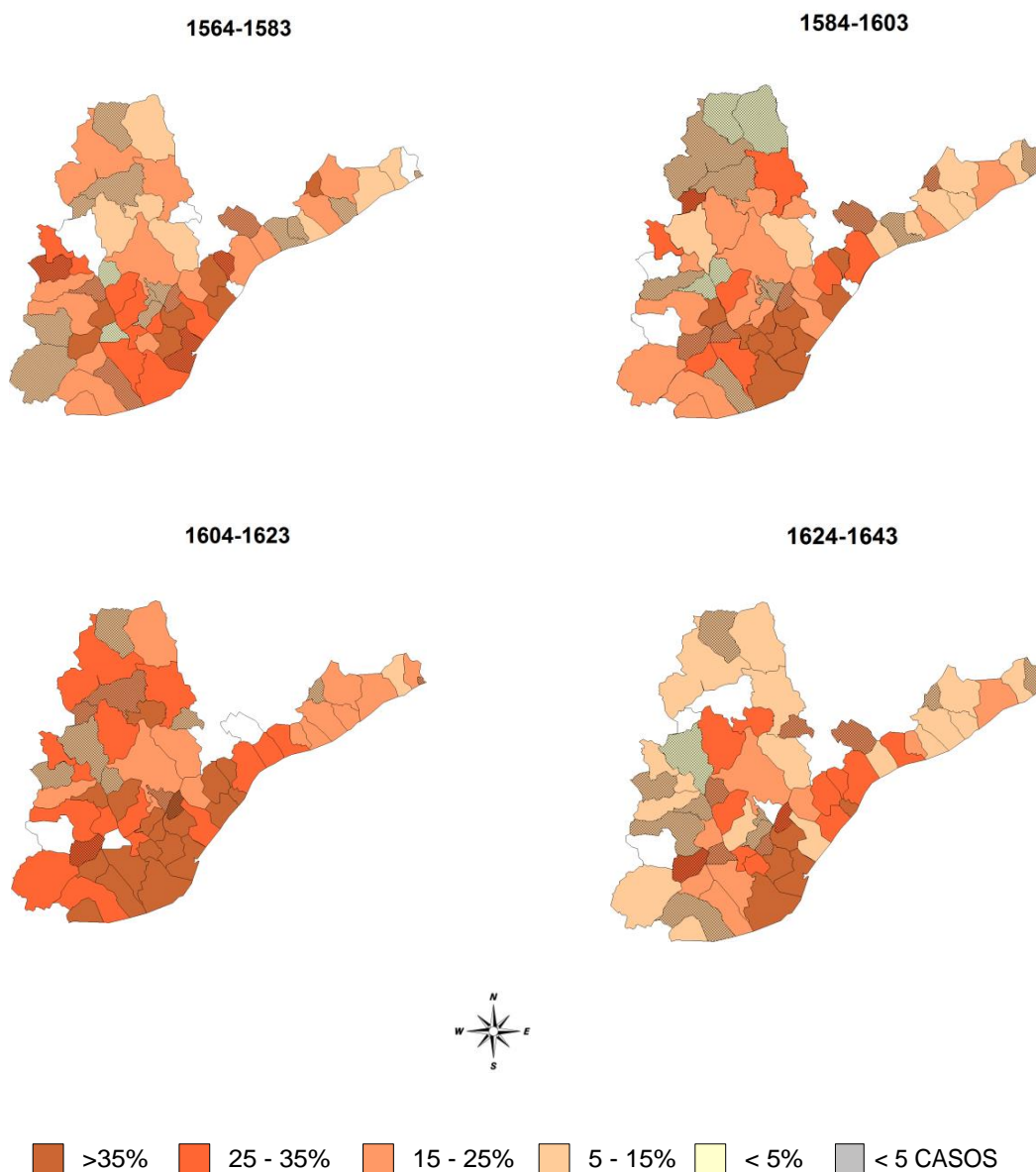
35%) es trobarien Barcelona¹⁰⁵, el delta del Llobregat (El Prat, Sant Boi...), Sant Joan Despí, Molins de Rei, Sant Andreu de la Barca, Martorell, Castellví de Rosanes, Santa Coloma de Gramenet i Sant Gervasi de Cassoles.

MAPA 4.4. *Residència dels marits francesos*. Oficialitat de Barcelona, 1484-1643.

¹⁰⁵ Considerem Barcelona com el conjunt de les parròquies intramurs de la ciutat (Catedral, Santa Maria del Mar, Santa Maria del Pi, Sant Jaume, Sant Miquel Arcàngel i la Mercè, Sant Just i Sant Pastor, Sant Cugat del Rec i Sant Pere de les Puel·les).

MAPA 4.4. *Residència dels marits francesos (continuació)*. Oficialitat de Barcelona, 1484-1643.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

En el període 1584-1603, els percentatges més alts es mantenen al delta, juntament amb Sarrià, Provençals o Santa Coloma de Gramenet, mentre que entre el 25 i el 35% hi trobaríem Sant Boi, Sant Climent, Molins de Rei, Sabadell, Horta o Badalona. Barcelona hauria descendit a un tercer nivell de significació (15-25%). Entre 1604 i 1623 es fa encara evident la preponderància (més del 35%) del delta, a més de Sant Quirze del Vallès, Sant

Adrià de Besòs, Sarrià o Sant Andreu de Palomar, mentre que en segon terme trobem Barcelona, Sant Feliu, Sant Joan Despí, Martorell, Terrassa, Sabadell, Badalona o Alella entre d'altres. Finalment, en el període 1624-1643, ja en plena decadència del procés d'immigració, trobem reduïts els percentatges superiors al 35% a l'Hospitalet, el Prat, Sants, Sarrià, Sant Adrià de Besòs i Santa Maria de Martorelles, i entre el 25 i el 35% a Cornellà, Sant Joan Despí, Torrelles, Molins, Rubí, Sant Quirze, Santa Coloma, Badalona, Alella i Caldes d'Estrac.

D'aquesta forma, es marquen unes tendències clares i la seva comparació amb diversos estudis ofereix resultats coincidents (taula 4.3), sobretot en la parròquia de Sant Just i Pastor de Barcelona, on són gairebé idèntics a la segona meitat del segle XVI i segueixen una tendència paral·lela a inicis del XVII, encara que augmenti la diferència (entre set i vuit punts percentuals). Així, la comparació de la *Barcelona Historical Marriage Database* amb els diferents estudis també ofereix dades pràcticament idèntiques o molt semblants (no més de 5 punts de diferència) per Sabadell, Sant Cugat del Vallès i Mataró en la segona meitat del període. A més, presenten tendències comparables al Papiol, Sant Andreu de Llavaneres o Teià, encara que les diferències siguin majors, principalment a causa del poc nombre de casos. Per altra part, en el cas de Premià es dona una important discrepància amb les esposalles, tot i que els pocs casos puguin fer pensar en un problema de registre. A llocs com Sant Boi, Cabrera o Vilassar, l'ús de llargs períodes temporals en els diferents estudis fa que no puguem precisar més la comparació. Per acabar, cal tenir en compte el cas del Baix Llobregat com a zona de major incidència de la immigració. No podem comparar parròquia a parròquia, però al percentatge del 9,61% per tota la comarca en el període 1565-1714 (Millàs i Castellví, 2005), i per tant incloent moments de baix nivell immigratori, s'hi sumen les altes xifres que apareixen al llarg de tota la comarca i tots els períodes, sovintejant-hi percentatges que superen habitualment el 30%. Aquest fet ens fa ratificar la importància de la zona com a centre receptor d'immigrants.

TAULA 4.3. Comparació de proporcions de marits francesos entre la BHMD i diferents sèries matrimonials. Oficialitat de Barcelona, 1564-1643.

%	1564-1583		1584-1603		1604-1623		1624-1643	
	Esposalles	Registres parroquials	Esposalles	Registres parroquials	Esposalles	Registres parroquials	Esposalles	Registres parroquials
Barcelona	29,32	31,00	22,92	22,03	26,57	18,60	14,70	7,10
Cabrera de Mar	7,27*		7,14	12,00	18,42	12,00	14,29	11,00
Mataró	14,71	11,55	16,83	11,40	20,95	20,70	16,79	16,00
Papiol, El	3,85*	13,50	3,23*	4,16	13,04*	6,66	18,18*	14,28
Premià	4,00*		11,76*	14,10	0,00	14,10	0,00	8,30
Sabadell	17,01	22,22	27,33	23,66	27,87	19,25	14,80	18,47
Sant Andreu de Llavanes	14,58	10,40	11,11	9,35	14,02	11,70	7,22	4,95
Sant Boi de Llobregat	29,82		27,14	42,00	37,09	42,00	24,44	
Sant Cugat del Vallès	21,92		18,39	17,88	23,74	29,92	19,30	22,25
Teià	10,00		13,16	16,40	24,24	16,40	19,15	15,50
Vilassar	21,74		4,54*	10,00	0,00	10,00	0,00	15,00

* Menys de 5 casos.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database* i Canyameres Ramoneda (1994; per Sabadell i Sant Cugat); Capdevila Muntadas (2004; per Premià, Vilassar, Cabrera de Mar, Sant Andreu de Llavanes i Teià); Codina (1992; per Sant Boi de Llobregat); Millàs i Castellví (1996; per El Papiol); Nadal & Giralt (2000; per Barcelona); Nadal & Giralt (1966; per Mataró) i Subià i Coll (2003 per Mataró).

Enllaçant l'origen (en el moment en què apareix en la majoria de casos, 1572-1595) amb la residència dels immigrants (gràfic 4.10), es poden establir algunes diferències, sempre tenint present la preponderància de la ciutat de Barcelona. Per a fer-ho, s'ha dividit l'Oficialitat de Barcelona entre: Barcelona i els seus voltants (l'actual municipi de Barcelona); parròquies del Baix Llobregat, l'Hospitalet inclòs¹⁰⁶; Terrassa i Sabadell, com a nuclis urbans destacats¹⁰⁷; resta de parròquies del Vallès, incloses les dues de l'Oficialitat pertanyents al Vallès Oriental (Sant Fost de Campsentelles i Santa Maria de Martorelles); Mataró, com a nucli urbà destacat¹⁰⁸ i la resta del Maresme, inclosos Badalona, Sant Adrià de Besòs i Santa Coloma de Gramenet.

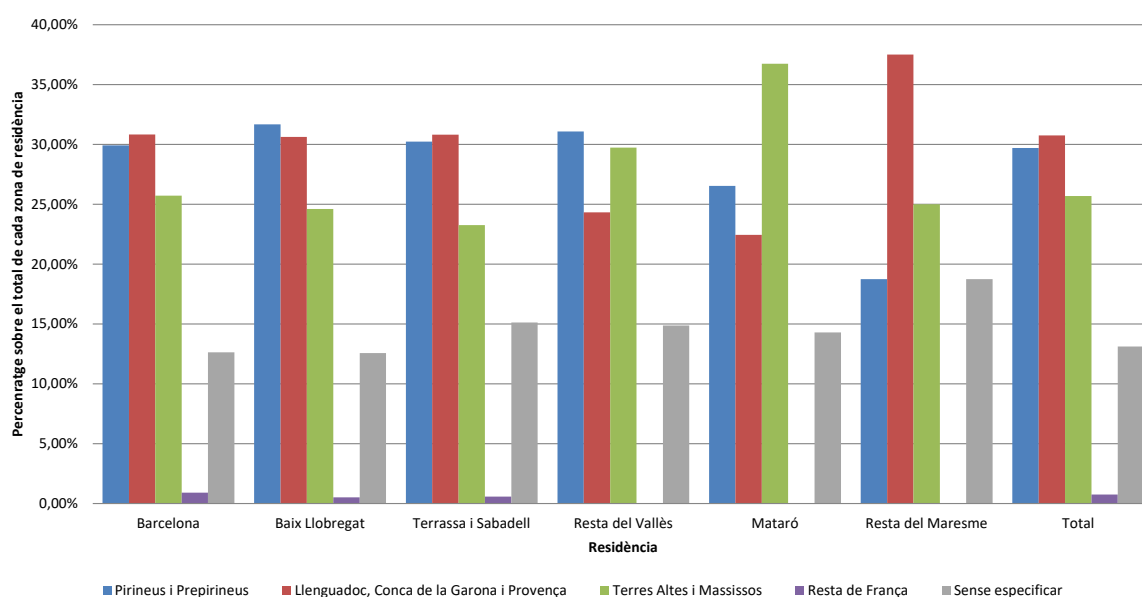
¹⁰⁶ Tenint en compte que històricament ha existit una diferència entre les que Jaume Codina (1985) ha considerat les parròquies del delta, és a dir, l'Hospitalet, Cornellà, Sant Boi, El Prat, Viladecans, Gavà i Castelldefels (també en formaria part la parròquia de Sants) i la resta de les que formen part de la comarca i pertanyen a l'Oficialitat.

¹⁰⁷ Les ciutats de Terrassa i Sabadell visqueren un important creixement a la segona meitat del segle XVI vinculat principalment a l'expansió de la indústria tèxtil (Coma i Ainsa, 1987; Castells, 1980).

¹⁰⁸ Mataró va viure un primer creixement urbà a inicis del segle XVI, desenvolupant-s'hi una important activitat marinera i menestral. Aquest creixement es veuria consolidat al llarg de la segona meitat del segle XVI (García Espuche & Guàrdia i Bassols, 1989).

La ciutat de Barcelona, que és la unitat territorial amb més pes¹⁰⁹, presenta unes proporcions similars al conjunt. És a dir, les zones dels Pirineus i Prepirineus i Llenguadoc i Garona es troben molt igualades al voltant del 30%, mentre que la zona més llunyana, Terres Altes i Massissos, es mostra inferior, confirmant la tendència mostrada tant als registres de l'Hospital com a la Matrícula (Nadal & Giralt, 2000).

GRÀFIC 4.10. *Distribució de marits francesos segons origen en cada zona de residència. Oficialitat de Barcelona, 1572-1595.*

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

Això es repeteix al conjunt de les parròquies del Baix Llobregat i a Terrassa i Sabadell, coincidint amb les dades atorgades per Millàs i Castellví (2005) i Canyameres Ramoneda¹¹⁰ (1994), respectivament. A la resta de parròquies del Vallès, s'inverteixen les tendències entre les Terres Altes i el Llenguadoc, restant aquest (24,32%) en inferioritat respecte de la zona pirinenca i les Terres Altes, encara que cal tenir en compte que es tracta de pocs casos. En el cas de Mataró, les Terres Altes passa a ser la procedència majoritària

¹⁰⁹ Un 71, 50% dels marits francesos que presenten residència.

¹¹⁰ Podem valorar positivament la comparació si tenim en compte que el pes de la ciutat de Sabadell suposa més de la meitat del total i, dins aquesta parròquia, el període 1571-1600 és el més voluminós.

amb un 36,73% de marits d'aquesta zona, seguida dels Pirineus i la zona central. Aquesta tendència difereix de l'observada en la Matrícula de 1637, més nombrosa en casos, i on les Terres Altes resten en darrer lloc. En canvi, a la resta del Maresme, al Languedoc esdevé la més important (37,50%), seguida de Terres Altes i Pirineus. Aquestes dades difereixen dels principals estudis, que encara que en dades de la Matrícula de 1637 i per tant mínimament posteriors, sempre mostren una clara preponderància dels arribats de la zona pirinenca (Nadal & Giralt, 1966; Capdevila Muntadas, 2010), pel que cal tenir en compte el baix nombre de casos que, per aquest cas, ens ofereix la *Barcelona Historical Marriage Database*.

4.3.1. L'assentament dels immigrants francesos al conjunt de la diòcesi de Barcelona

Com s'ha anat explicant, els expedients matrimonials cobreixen tot el territori de la diòcesi de Barcelona, és a dir, l'Oficialitat més els tres deganats, malgrat que ocupen un període més curt i un volum molt inferior a les esposalles. Ja hem esmentat, també, com molts dels immigrants devien passar per alt el tràmit d'aportació d'informació personal que generava una font com la sèrie de les *Informacions matrimonials*, especialment en els deganats, que es trobaven més allunyats de la ciutat. També cal tornar a remarcar que, en no tenir una població de referència (com sí ocorre en les esposalles), desconeixem el pes que tenien en el conjunt de la parròquia o nucli on vivien, sinó el pes que tenien en el total d'immigrants. Malgrat aquestes limitacions, però, considerem que aquesta sèrie documental ens ofereix una idea aproximada de la distribució del col·lectiu immigrant en un territori tan gran.

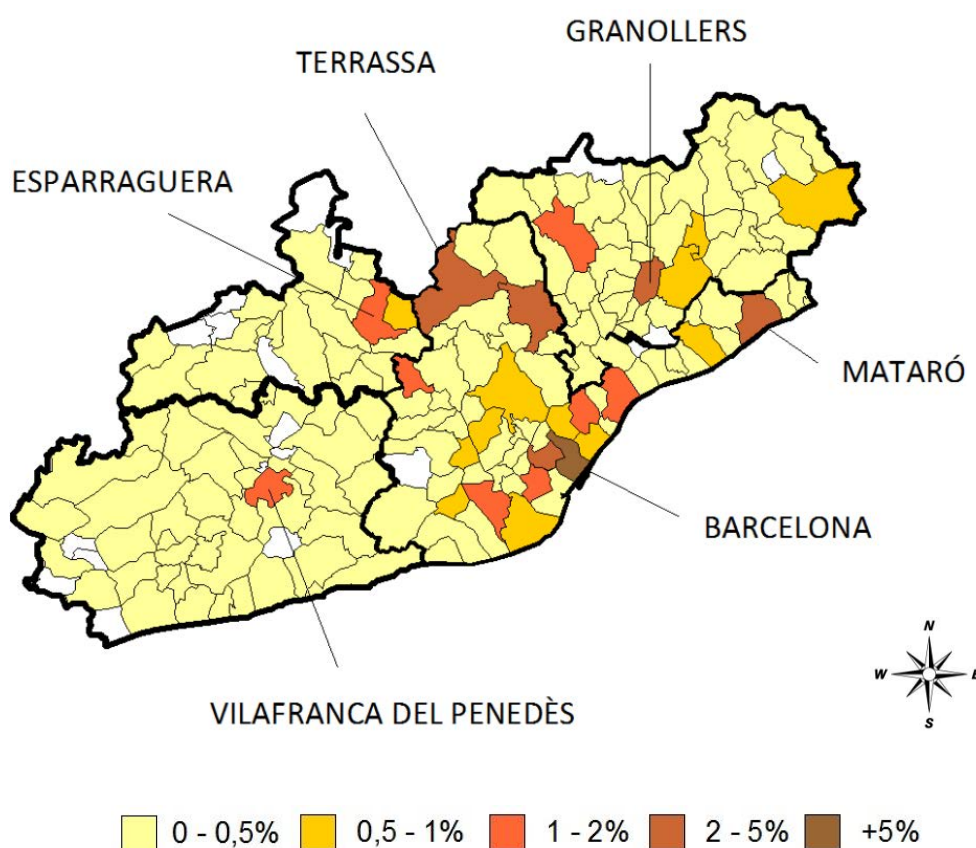
Així doncs, segons aquestes dades, una gran majoria dels francesos es concentrarien a l'Oficialitat de Barcelona, en un 67,1% i 3.272 casos (sobretot a la pròpia ciutat comtal, que tan sols per ella mateixa ja aglutina 1.853 individus, un 41% del total). Dels deganats, el que es troba en primer lloc (tot i que ja molt allunyat de l'Oficialitat) és el del Vallès, amb capital a Granollers, amb 634 individus (13%), seguit a continuació pel deganat del Penedès, amb capital a Vilafranca, amb 400 casos (8,2%) i el deganat de Piera, on s'hi documenten 200 immigrants, tan sols un 4,1% del total. Cal tenir en compte, en referència a aquests nombres, que l'Oficialitat, a més de la pròpia Barcelona, incloïa nuclis tant rellevants com Terrassa, Sabadell o Mataró.

De fet, a nivell local, és en aquests nuclis on es concentra el major nombre de francesos, com mostra el mapa 4.5. D'aquesta manera, més enllà de Barcelona, els llocs amb més

presència són, amb percentatges entre el 2 i el 3% del total (90-130 casos), Terrassa, Sarrià, Granollers, Sabadell i Mataró, tan sols un, per tant, fora de l'Oficialitat. Entre l'1 i el 2% (50-90 casos) apareixen Vilafranca del Penedès, l'Hospitalet, Esparreguera, Martorell, Caldes de Montbuí, Sant Andreu de Palomar, Badalona i Sant Boi de Llobregat. Finalment, entre el 0,5 i l'1% (25-50 casos) encara destaquen Sant Martí de Provençals, Sant Cugat del Vallès, el Prat de Llobregat, Sant Vicenç dels Horts, Cardedeu, Vilassar, Sant Celoni, Olesa de Montserrat, Molins de Rei, la Roca, Horta i Sant Climent del Llobregat.

Aleshores, dit d'una altra forma, es pot afirmar que, si bé els immigrants francesos es troben escampats al llarg del territori, es concentren principalment a Barcelona i les zones al seu voltant, al Baix Llobregat i als nuclis urbans més importants.

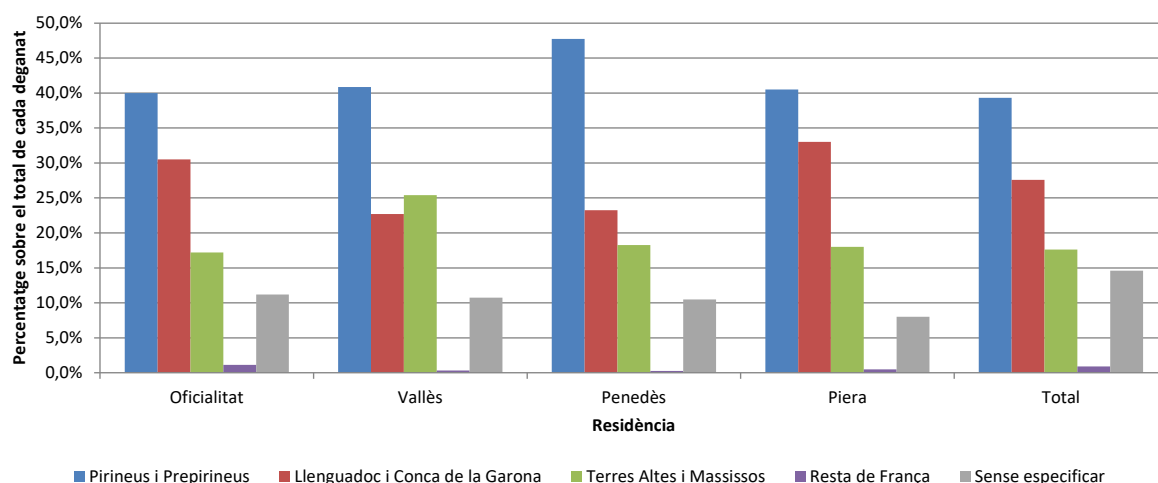
MAPA 4.5. *Residència dels marits francesos*. Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimonials* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

Si es creuen, com ja s'ha fet amb les esposalles, la zona d'origen amb la de residència, en aquest cas el deganat, en primer lloc es fa evident la cronologia posterior a la nostra font principal en destacar la zona pirinenca com a preeminent en totes les zones (gràfic 4.11). De fet, la diferència principal entre els diferents deganats és que la distància entre els Pirineus i la resta de zones d'origen és major en el deganat del Penedès (on suposa un 47%) que en la resta, on suposa al voltant del 40%. A més a més, el del Vallès és l'únic deganat on la segona posició és per la zona de les Terres Altes i no pel Languedoc. És interessant observar com en la zona vallesana de l'Oficialitat, en els *Llibres d'Esposalles*, el territori de les Terres Altes ja hi tenia major importància.

GRÀFIC 4.11. Distribució de marits francesos segons origen en cada deganat. Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimonials* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

Finalment, s'ha pogut constatar alguna relació entre algunes localitats d'origen i de residència específiques, encara que en general els francesos provinents d'una mateixa zona es trobaven molt repartits. D'aquesta manera, destaca la relació de La Barta amb la ciutat de Mataró (un 40% dels provinents d'aquest lloc hi habiten), de Montbernat amb el Vendrell (31%), La Estela amb Sant Andreu de Palomar (30%) o Cassinhabèra amb Granollers (30%). També un 77% dels francesos provinents de la ciutat de Tolosa estava a Barcelona.

4.3.2. L'assentament dels immigrants francesos al litoral català

La *Matrícula de francesos de 1637*, com ja s'ha comentat anteriorment, presenta una imatge de l'estoc de francesos residents al llarg de la costa catalana en aquest any en concret, tenint en compte que aquest recompte inclou tant els immigrants establerts definitivament com els temporers. Aleshores, com succeïa amb els expedients matrimonials, no disposem d'una població de referència que ens doni a conèixer el pes que tenien en el conjunt de la parròquia o nucli on vivien, de manera que els percentatges són en base al total de francesos inscrits en aquest cens. Per a una visió més global, ens fem nostra la divisió en trams utilitzada per Nadal i Giralt (2000) ja que, a més, aquesta coincideix, a grans trets, amb els diferents volums que integren la font.

D'aquesta forma, constitueix una unitat per ella mateixa la ciutat de Barcelona, que a més resulta la de més pes, ja que per si sola recull fins a un 30,5% (1.294 casos) del total de registrats. En segon lloc, i també d'una gran importància, es troba l'anomenada Costa de Llevant. Aquesta es correspon amb l'actual comarca del Maresme i part del Barcelonès, és a dir, des de Badalona a Malgrat de Mar. Aquest tram representa un 28,7% del total, 1.218 casos. Per entendre la importància d'aquesta zona, cal tenir en compte que algunes parròquies Maresme, com Alella, Arenys de Munt o Vilassar, van augmentar la seva proporció de població francesa en un moment en què l'onada migratòria ja es trobava en declivi a la resta del territori (Capdevila Muntadas, 2014).

Ja a més distància s'hi troba el sector de la Costa Roja, que ocupa el litoral rossellonès des de Banyuls de la Marenda a Salses, que amb 577 registrats representa un 13,6%. La Costa Brava, això és, el zona que actualment rep aquest nom, és a dir, la costa gironina entre Blanes i Llançà, que representa un 12% (577 casos). Finalment, s'ho troba tota la costa meridional, amb l'anomenada Costa de Ponent, que suposa un 8,6% (367 casos), i la zona del Delta de l'Ebre¹¹¹ que amb 278 registres representa un 6,6% del total.

Així doncs, Barcelona exerceix el seu paper de capital i és el lloc que aglutina més immigrants francesos. A nivell local, però, altres nuclis de gran importància són, com mostra el mapa 4.6: Mataró, que amb 235 registrats és l'únic nucli, a part de Barcelona,

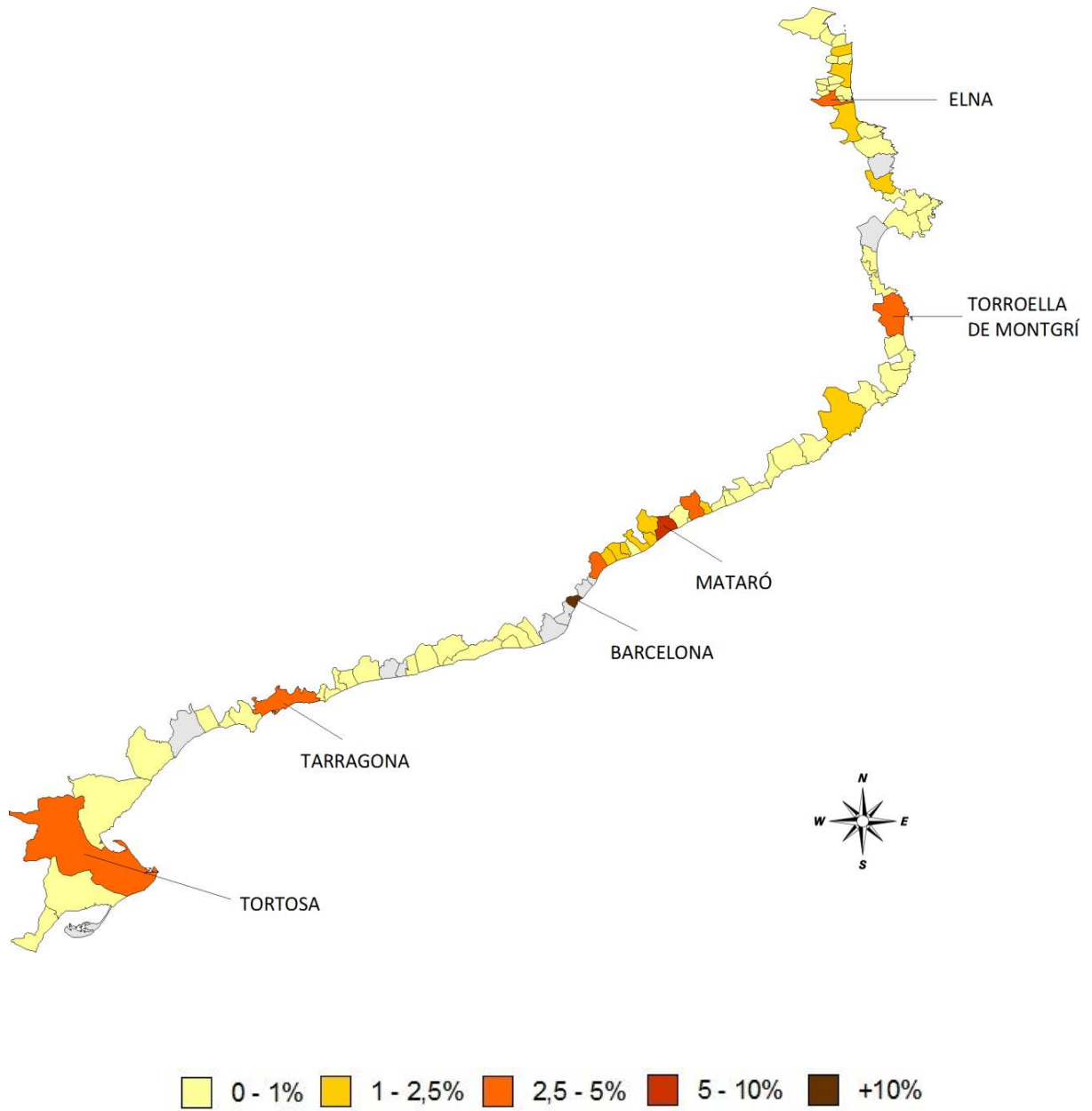
¹¹¹ Tot i que Nadal i Giralt (2000) sovint anomenen aquesta zona com a Costa de Ponent II, s'ha preferit deixar el nom de Delta de l'Ebre per evitar confusions, ja que considerem que, malgrat ser la zona amb menys pes, en té suficient com per ser diferenciada.

que supera el 5% del total (amb un 5,5%). A continuació, entre el 2,5 i el 5% (100-200 casos) s'hi troben Tortosa, Tarragona, Badalona, Torroella de Montgrí, Arenys, Elna i Argentona. I entre l'1 i el 2,5% (40-50 casos) encara destaquen Alella, Vilassar, Canet de Mar, Tiana, Canet del Rosselló, Argelers, Cabrera de Mar, Llançà, Teià, Torrelles de la Salanca, Sant Feliu de Guíxols¹¹² i Sant Pere Pescador. Cal tenir en compte, però, que algunes parròquies costaneres del territori de Barcelona que, gràcies a les altres fonts, sabem que comptaven amb una important presència de francesos, com són Sant Martí de Provençals, Sants o el Prat de Llobregat, per alguna raó, no van ser incloses en la Matrícula. També és possible que fossin incloses al registre de Barcelona.

Aquestes dades ens mostren com, per una part, en les costes de Llevant i Roja, malgrat que els nuclis principals presenten, lògicament, un nombre major, els francesos s'hi troben més repartits en el territori, mentre que en la resta, estan molt més concentrats en la ciutat principal. Així, tot i que el Delta de l'Ebre és la zona amb menys nombre d'immigrants, la ciutat de Tortosa és la tercera amb un nombre més elevat. Aquest fet també es donen amb les grans diferències entre Tarragona i la resta de la Costa de Ponent i Torroella de Montgrí i la resta de la Costa Brava.

¹¹² Cal tenir en compte que en el registre de Sant Feliu de Guíxols s'hi inclou tota la vall d'Aro.

MAPA 4.6. Residència dels marits francesos. Costa catalana, 1637.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Matrícula de Francesos de 1637* de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Per a la ciutat de Barcelona, a més a més, la *Matrícula* de 1637, ens ofereix la distribució dels immigrants francesos per carrers o grups de carrers, una informació que ja havia recollit Moreu-Rey (1959) en el seu estudi pioner. I, si bé resulta clar que es trobaven repartits per tota la ciutat, en ordenar els carrers, o grups de carrers, per nombre de francesos que hi habitaven (taula 4.4), resulta clar que aquests estaven especialment concentrats a la zona de Sant Pere i la Ribera, car en les cinc primeres posicions s’hi troben vies pertanyents a aquests barris adjacents. Aquests resultats també han estat considerats per García Espuche i Guàrdia i Bassols (1686), els quals afirmen que la població francesa de Barcelona “*es distribueix per àrees de manera sensiblement proporcional al pes demogràfic de cada una d’elles*” (p. 37). És a dir, el nombre absolut de francesos és major en aquelles àrees més densament poblades (quarters de Sant Per i del Mar), tot i que el seu pes relatiu seria major en la zona de Ponent, és a dir, al Raval, segons aquests autors (García Espuche & Guàrdia i Bassols, 1986).

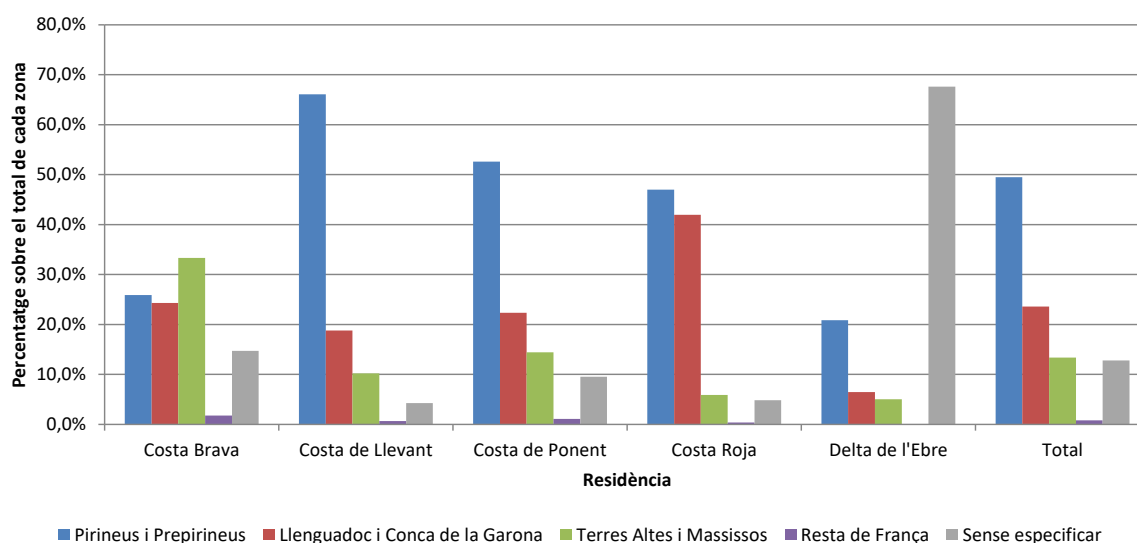
TAULA 4.4. *Residència dels marits francesos per carrer o grup de carrers. Barcelona, 1637.*

Carrers i places de Barcelona	N	%
Pla d'en Lull, Ribera del mar i Oliver	124	9,6
Sant Pere	88	6,8
Bòria, Curtidors, Cotoners i plaça de l'Oli	71	5,5
Portal Nou i Basses de Sant Pere	65	5,0
Carders	61	4,7
Comtal	58	4,5
Hospital	54	4,2
Montcada, Manters i Sombrerers	53	4,1
Escudellers, Nou, Serra i Còdol	52	4,0
Tallers	51	3,9
Born, Corretgers, Bonaire i Calders	44	3,4
Argenteria, Tonedors, Banys vells, Mirallers	43	3,3
places de Santa Anna i Nova	43	3,3
Carme	42	3,2
Sant Pau	42	3,2
Ample, Mercè i Marina	41	3,2
Sant Agustí, Fusina i Blanqueria	39	3,0
Padró i Portal de Sant Antoni	38	2,9
Regomir, Sant Miquel, Palau i Comtessa	38	2,9
Porta Ferrissa i Boqueria	37	2,9
Santa Anna i Canuda	36	2,8
Palla, el Pi, Banys nous i plaça Trinitat	34	2,6
Sant Joan de Copons, Mercaders, Magdalenes	29	2,2
Viladecols i Basea	16	1,2
Llibreters, Call, plaça Sant Jaume	12	,9
Jaume Giral i Cuc	11	,9
Rambla	11	,9
Gignàs i Carniceria de sorts	8	,6
Vidrieria, Esparteria, Aduana, Encants, Llotja del Mar i altres	7	,5
Extramurs	46	3,6
Total	1.294	100,0

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Matrícula de Francesos de 1637* de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

A l'hora de creuar origen amb residència en la Matricula, cal deixar fora la ciutat de Barcelona, ja que en contraposició a la rica informació sobre la distribució territorial dels francesos dins la ciutat, aquest volum de la font, no ofereix cap tipus d'informació sobre l'origen concret de l'immigrant, ni la parròquia ni el bisbat. També en la zona del Delta de l'Ebre aquesta informació és molt pobra, però sí que se'n poden extreure les característiques principals, com mostra el gràfic 4.12. Així doncs, a part de la preeminència pirinenca pròpia d'aquesta fase tardana de l'onada immigratòria, els dos fets més destacats són que a la Costa Roja –litoral rossellonès– la zona dels Pirineus i la del Llenguadoc es troben gairebé igualades (47-42% respectivament), deixant molt lluny la de les Terres Altes, mentre que a la Costa Brava, justament limítrof amb l'anterior, precisament s'hi trenca la tendència i la zona més allunyada de Catalunya, la de les Terres Altes i Massissos, és la que hi té una major presència (amb un 33%), tot i que no a massa distància de les dues restants.

GRÀFIC 4.12. Distribució de marits francesos segons origen en cada tram de litoral. Costa catalana, 1637.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Matricula de Francesos de 1637* de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

En termes generals, doncs, pel que fa a l'assentament dels immigrants francesos a Catalunya, es poden corroborar les diferències territorials introduïdes per Gual i Vilà (1991), Dantí (1995) o Simon i Tarrés (1999), segons els quals el pes migratori es donaria principalment a les localitats costaneres o properes al litoral, especialment el delta del Llobregat, mentre que seria menor a l'interior. Aquest fet, per altra part, explicaria la visió

maximalista de Jaume Codina (1985, 1992, 2000), segons la qual la immigració francesa seria el detonant de la renaixença econòmica i cultural de Catalunya. A més, el pes principal del fet migratori, en nombres absoluts, recau clarament en la ciutat de Barcelona.

Finalment, en la *Matrícula* esdevé més fàcil establir relacions entre localitats d'origen i de destí específic, tot i que sempre cal tenir en compte que Barcelona no ofereix aquesta informació d'origen. D'aquesta manera, destaca com el 95% (20 casos) d'immigrants provinents de la localitat de Campa, al bisbat de Tarbes, es troben localitzats a la ciutat de Tortosa on, a més a més, tots hi desenvolupen la mateixa activitat de *pegunters*, o fabricants de pega. A més, l'altre immigrant d'aquest lloc on es troba gens lluny, al Perelló. Altres relacions importants són les de Vauchalòt amb Arenys (82%), Laimont amb Badalona (80%), Ilhat amb Canet de Mar (75%), Arbinyà amb Argelers (75%), Ròcafixada també amb Canet de Mar (70%), en el cas de Era Andòrta un 68% es reparteix entre Mataró i Argentona, Vilafranca de Roerga amb Torroella de Montgrí (64%), La Barta amb Mataró (63%, confirmant la relació ja mencionada amb els expedients matrimonials), Llimós amb Torroella de Montgrí (53%), Alan amb Alella (44%) i el Maresme en general, Montoliu amb Argentona (43%), o Aurinhac amb Alella (28%). En general, al Maresme, es confirmen les observacions fetes per Capdevila Muntadas (2014).

Per concloure, es pot dir que al llarg d'aquest capítol s'ha pogut comprovar com a través de tres fonts com són la *Barcelona Historical Marriage Database*, els expedients matrimonials i la *Matrícula de francesos de 1637* s'han pogut traçar les principals fases de l'arribada de la immigració francesa a l'Àrea de Barcelona. D'aquesta forma, la immigració viuria el seu punt més important en el període 1566-1610, després d'una etapa de creixement –tot i que amb oscil·lacions– que s'hauria iniciat cap a l'any 1520. Tanmateix, el límit cronològic inferior de la immigració s'ha pogut fer retrocedir, almenys, fins el 1481, moment en què, per bé que en percentatges molt inferiors, els francesos ja apareixen de forma habitual. Finalment, és a partir del 1611 en què el nombre de marits francesos comença a decreixer de forma contínua fins el 1643, límit cronològic de l'estudi i any en el qual la font deixa de proporcionar la informació sobre l'origen dels contraents.

Es tracta, per tant, d'un volum migratori que en el seu apogeu supera de forma usual el 20% del total de matrimonis i pot arribar a assolir el 30%, una xifra que només pot ser comparada amb la de la immigració interior d'època moderna, vinguda d'altres indrets de Catalunya, segons les pròpies dades dels *Llibres d'Esposalles*. Generalment, cal tenir en

compte que les xifres ofertes pels llibres d'esposalles i per la resta de fonts mostrarien un mínim del pes de la immigració francesa en la població catalana. Així doncs, es podria pensar que les xifres haurien de ser majors del que mostren les fonts. I també caldria tenir en compte que les proporcions d'homes casats, com d'homes que passin per l'hospital, podria no ser la mateixa entre francesos i catalans.

En el període de màxima expansió del fenomen migratori (1572-1595), els immigrants francesos arribaven de tres zones principals de forma molt equilibrada: Pirineus i Prepirineus; Llenguadoc i Conca de la Garona i Terres Altes i Massissos, mentre que tan sols un 0,6% venia de la resta de França i un 13,7% no especificava el seu origen i s'identificava tan sols com a *francès*. Tots aquests resultats confirmen les principals fases de l'arribada de la immigració francesa a l'Àrea de Barcelona presentades amb anterioritat¹¹³.

Pel que fa a l'establiment d'aquests immigrants, s'ha pogut comprovar com, en el període d'apogeu, la zona que sempre presenta unes proporcions més elevades de marits francesos és un territori essencialment agrícola, el Baix Llobregat, especialment el delta, on és habitual que superin el 25%, confirmant-se la gran importància per a la zona en la que insistia Jaume Codina (1985 i 1992). En segon terme, prenen importància les zones urbanes, amb major activitat artesanal: Barcelona, però també Terrassa i Sabadell. Ja cap al final del període, en fase decreixent, van apareixent amb altes proporcions les parròquies costaneres del Maresme. A l'altre cantó, els percentatges més baixos apareixen sempre a les parròquies rurals i interiors del Vallès.

Finalment, no es pot parlar d'una especialització territorial en l'assentament dels francesos. Tanmateix, però, la comarca del Maresme presenta certes particularitats respecte del conjunt. Així, a la ciutat de Mataró hi ha una preponderància d'arribats de les Terres Altes i Massissos, mentre que a les altres parròquies aquesta es trasllada al Llenguadoc, trencant l'equilibri present en el conjunt del territori.

Tots aquests resultats ens han mostrat la vàlua dels *Llibres d'Esposalles* com una font important per a l'estudi de la immigració francesa a la Catalunya d'època moderna. En definitiva, no sembla que aquest flux migratori es pugui vincular *a priori* a un tipus concret

¹¹³ Principalment en els estudis de Nadal & Giralt (2000), Gual i Vilà (1991), Millàs i Castellví (2005), Salas Auséns (2009) o Capdevila Muntadas (2014).

de territori –urbà o rural- o d'economia –agropecuària o artesanal- sinó més aviat a una necessitat de mà d'obra (una mà d'obra barata) a causa de diferents factors com el buit demogràfic, la fi de l'esclavatge o, potser, l'expulsió dels moriscos (Codina, 2000). Tanmateix, aquesta hipòtesi tan sols es podria veure confirmada amb l'estudi del perfil socioeconòmic dels immigrants francesos, una informació que també ens proporciona la *Barcelona Historical Marriage Database*. Una informació, la social i econòmica, que també podrà ser creuada amb la informació geogràfica que aquí ha estat analitzada.

CAPÍTOL 5.

EL PERFIL SOCIODEMOGRÀFIC DELS IMMIGRANTS FRANCESOS

L'Alta Edat Moderna va ser una època amb una població en transformació constant, caracteritzada pel ja esmentat redreç demogràfic en el qual la immigració francesa hi tindria un paper destacat (Nadal & Giralt, 2000), però també per altes taxes de natalitat i mortalitat i una presència periòdica de crisis de mortalitat. Aquesta societat catalana d'Antic Règim es basava en una economia predominantment agrària, centrada en el cereal, la vinya i l'olivera però amb alguns sectors centrats en una producció mercantilitzada com vi, aiguardent i llana, tot i que era deficitària de blat. A banda, s'hi trobava un sector industrial en transformació en tendència cap a una especialització en sectors i territoris concrets, sempre en relació a Barcelona. D'aquesta forma, la menestralia instal·lada a les ciutats anava desplaçant part dels processos productius de la llana i el cuir a la pagesia. Aquest fet resultà en una sèrie de canvis en la producció i el comerç que provocà que les ciutats connectades amb Barcelona (Sabadell, Terrassa, Mataró, Granollers, Vic, Manresa, Igualada) augmentessin la seva població en el període que García Espuche (1998) ha anomenat un "segle decisiu", 1550-1640, i que formaria part del "llarg segle XVI" descrit per Simon i Tarrés (1992). En aquests moments, des de Catalunya principalment se n'exporta drap, vidre, llibres, paper, cuir... cap a Castella i Andalusia com a pont cap a Amèrica (Gifre i Ribas, 1999).

Pel que fa a l'estructura de la societat catalana del moment, ens trobem davant una societat estamental, però més dinàmica del que podria semblar, caracteritzada per l'emergència de grups socials nous, l'estancament d'altres o, fins i tot, la desaparició d'alguns. La causa principal d'aquest fet s'ha d'anar a cercar en la renovació estructures de les estructures pageses posteriors a la Sentència Arbitral de Guadalupe (1488), als canvis en les estructures menestrals urbanes per eclosió de sectors com el dels paraires i, menys, dels blanquers negociants, o a la urbanització de la petita noblesa rural i l'accés a aquesta petita noblesa de sectors mercantils i pagesos (Gifre i Ribas, 1999).

D'aquesta manera, la societat pagesa formava la part numèricament més important de la societat. Sobre la pagesia a Catalunya –i en el cas concret de la Baronia de Sentmenat–, a finals del segle XVI i principis del XVII, se l'ha definida com a majoritàriament emfiteuta, és a dir, el *pagès* seria aquell que "*disposa d'una forma de domini (domini útil) sobre la seva hisenda i que la condició perpètua d'aquest permet de considerar-la quasi propietària*" (Serra, 1988: 104), independentment de si aquesta hisenda incloïa un habitatge (un mas) o no. A més a més, "*aquest emfiteuta que té la terra en alou i senyoria*

directa del senyor del terme, té un conjunt de deutes jurídics i econòmics envers el seu senyor” (Serra, 1988: 104). Aleshores, la societat pagesa es subdividia en diverses classes socials. La més baixa i nombrosa era la formada per jornalers, bracers, pagesos amb terra insuficient per a la pròpia manutenció, mossos, criades... Feien de mossos a canvi de manutenció i anaven a jornal en moments clau del cicle agrícola, com la sega i en funció de la conjuntura podien arribar a formar part de quadrilles de bandolers o caure en la indigència o, en canvi, podien arribar a estalviar certa quantitat de diners i accedir a una petita possessió. En un nivell intermedi s’hi trobaven aquells pagesos que disposaven de prou terra per satisfer les necessitats familiars. Entre aquests i els anteriors era habitual compaginar l’activitat de l’explotació agrícola amb activitats artesanes (principalment el treball de la llana) o treball assalariat estacional (com a jornalers), i la contracció de deute resultava una necessitat gairebé obligatòria per a sortir endavant. També es trobarien en aquest nivell intermedi els masovers, que en aquest segle es consoliden com a estament pagès, que haurien obtingut la cessió d’una explotació mitjançant un contracte de masoveria quan algun pagès benestant havia acumulat diverses possessions. Aquests formaven l’estament més alt de la societat pagesa: senyors útils i propietaris de masos (aristocràcia pagesa) que donaven feina en moments concrets del cicle agrícola a jornalers i tenien alguns mossos tot l’any (Gifre i Ribas, 1999).

Com s’ha esmentat, la població menestral se situava principalment a les ciutats catalanes, en les quals, aproximadament un 40% de les llars vivien d’activitats artesanes, sobretot tèxtil i del cuir. La producció basada en el sistema gremial –tot i l’aparició de la indústria a domicili– bastia els propis fonaments de la societat urbana. Així, s’establí una jerarquia que anava des dels petits menestrals a la part baixa –organitzats en gremis o confraries, tot i que sovint les fronteres entre un ofici i altre sovint no quedaven del tot clares (Alberch *et al.*, 1984; Soly, 2008; Zofio Llorente, 2011)– als grans mercaders a la part alta, situant-se al mig artistes, petits comerciants, fabricants de llana i de seda, orfebres, joiers i professionals liberals. El comerç, per tant, també es trobava dividit entre els grans mercaders i negociants establerts a Barcelona i les principals ciutats, sovint amb participació de famílies nobles i, per una altra part, per un comerç a la menuda format per botiguers, botiguers de draps, de llana, mercers... que a més a més també estaven a les ciutats més petites. No obstant això, aquesta època va veure un descens del nombre de mercaders a causa, principalment, de la competència de francesos i genovesos i del desplaçament dels grans mercats cap al vessant atlàntic (Gifre i Ribas, 1999).

A més a més, existia una oligarquia urbana rendista, a imitació de la noblesa, formada per propietaris de terra. De fet, el 1510, Ferran II atorgà als ciutadans honrats de Barcelona el privilegi de la noblesa, encara que no formarien part de l'estament militar. També els juristes formaven part d'aquesta elit, ja que era aquesta carrera era una de les principals vies d'ascens social i també una sortida per fills segons de la noblesa. Aquesta, la noblesa, es trobava dividida bàsicament en tres graus principals: la noblesa titulada (formada per tan sols 11 títols a finals del segle XVI), la noblesa mitjana i petita noblesa, formada per cavallers o militars. La noblesa actuava com a senyora dels vassalls, amb la jurisdicció de gairebé la meitat de llocs de Catalunya, i aquesta jurisdicció resultava la base del seu poder, la garantia del cobrament de la renda dominical, mitjançant l'ús de les armes si era necessari. Aquesta noblesa estava caracteritzada per un procés d'urbanització continu i per un endeutament crònic. Finalment, cal tenir en compte la importància del clergat, com a estament privilegiat, però també com a supervisor de la societat pagesa, funció exercida pels rectors (Gifre i Ribas, 1999).

Dins tot aquest entramat estamental, com en tota societat d'Antic Règim, l'immobilisme social era predominant. No obstant això, un cert ascens social esdevenia possible i era més habitual del que tradicionalment s'havia pensat i es basava, sobretot, en l'accés de la pagesa enriquida, així com dels mercaders i comerciants, a la petita noblesa, adquirint títols de ciutadans honrats i de cavallers (Gifre i Ribas, 1999).

Una característica pròpia de la societat catalana (i mediterrània) de l'Edat Moderna fou, sens dubte, el fenomen del bandolerisme, sobretot en les primeres dècades del segle XVII. Tradicionalment, el bandolerisme havia estat considerat com una via per a sortir de la misèria en moments d'excés de població, en la qual també hi participaven nobles empobrits (Reglà, 1963). No obstant això, s'ha observat com el fenomen s'inicia en un moment de despoblació (Gifre i Ribas, 1999). Tampoc no qüestió geogràfica, ja que els integrants eren de tot arreu. Fins i tot s'ha plantejat si la migració francesa hi podria tenir una incidència específica, però X. Torres Sans (2002) ha demostrat com la proporció de francesos bandolers s'assimilava al del conjunt de la societat, propera a una quarta part. En general, es considera el bandolerisme com un fenomen complex, que serviria com a sortida per als pagesos perjudicats per Guadalupe, així com per a alguns senyors o menestrals víctimes de la decadència gremial, però a l'hora el propi terme faria referència a les lluites

de bandes, vertaderes guerres privades entre senyors feudals per diverses raons (Torres Sans, 1991).

Així doncs, la comprensió de tot l'entramat social de la Catalunya moderna, que s'ha resumit de forma molt breu, resulta del tot indispensable a l'hora de valorar l'encaix dels nouvinguts francesos en la terra que els va acollir i d'estudiar-ne la seva estructura social. De forma genèrica, Nadal i Giralt (1966) afirmaren que els francesos “*són els «murcians» d'aquella època, arribats ací per guanyar un jornal que a casa seva era incert i escàs*” (p. 44). Encara més recentment, se'ls ha qualificat com a la “*mà d'obra barata*” (Capdevila Muntadas, 2004: 237) que vindria a substituir els esclaus que, a finals del segle XV, havien deixat de ser rendibles (Codina, 1985), fent incís en l'alt grau de pobresa que representen (Fargas Peñarrocha, 1994) i el seu treball en tasques poc especialitzades (Capdevila Muntadas, 2011), amb les seves pròpies mans com a únic recurs (Salas Auséns, 2003), i, fins i tot, gràcies a fonts judicials, han mostrat les seves “*caigudes en la mendicitat*” i implicació en robatoris, baralles i delictes diversos (Almazán Fernández, 1992: 37).

Aleshores, a continuació d'estudiar quants eren, quan i d'on vingueren i on s'establiren els immigrants francesos, l'objectiu d'aquest capítol és el d'apropar-se al com eren de la forma més completa possible, tant en l'aspecte demogràfic com social. Per a fer-ho, utilitzaré la variada informació que proporcionen les tres fonts utilitzades en aquesta tesi doctoral, la *Barcelona Historical Marriage Database*, els expedients matrimonials de la Catedral de Barcelona i la *Matrícula de francesos de 1637*, des d'aspectes comuns a les fonts, com l'estat civil, a altres més particulars de cada una d'elles, com puguin ser, respectivament, el pagament de la taxa de les esposalles, l'edat en immigrar, o la declaració de béns en propietat. A més, gràcies a la vinculació realitzada entre les fonts¹¹⁴, també es podrà realitzar una aproximació a les trajectòries laborals dels francesos.

¹¹⁴ Per a més informació sobre la vinculació de fonts a partir del mètode del *Nominative record linkage*, vegeu el capítol 3.

5.1. El perfil demogràfic

5.1.1. Distribució per sexes

L'afirmació de què la immigració francesa fou un fenomen de caràcter eminentment masculí ha estat genèrica en tota la literatura (Nadal & Giralt, 2000; Simon i Tarrés, 1999; Capdevila Muntadas, 2014). Fins i tot, Nadal i Giralt (1966) afirmaven que els immigrants *“són nois molt joves (les noies solen quedar-se a casa), compresos quasi sempre entre els 7 i els 20 anys, que venen ací per feines temporeres i, al cap d'uns anys d'anar i tornar, acaben establint-s'hi definitivament”* (p. 43). No obstant això, Carles Millàs (2005) detectà per a les parròquies del Baix Llobregat que les dones franceses representaven un 8,41% del volum migratori (59 dones per 642 nuvis), mentre que Maria José Vilalta (2006), a la ciutat de Lleida, ha comptabilitzat 137 dones franceses per 722 homes, que suposarien gairebé un 16% de la suma dels immigrants francesos.

En la *Barcelona Historical Marriage Database*, la informació referida a les esposes sempre resulta més pobra que la referida als marits, com és habitual a la documentació d'Antic Règim. Tant és així, que en els volums referits a l'Oficialitat, el més habitual és que l'esposa no indiqui el seu origen, si no que aquest es vegi reflectit en la informació del seu pare, en el cas de les esposes donzelles. En el cas de les vídues, la informació proporcionada és la del marit difunt. Amb aquesta informació, en el període en el qual tenim més informació sobre l'origen i que s'ha vingut utilitzant (1451-1643), hi apareixen 556 esposes que declaren ser franceses. A més, excloses aquestes, hi apareixen fins a 1.290 parets d'esposa francesos. Aleshores, considerant també les filles de pare francès¹¹⁵, obtenim fins a 1.846 immigrants de sexe femení. Amb els 15.532 marits francesos, obtenim una distribució de sexes de la immigració francesa d'un 89,4% d'homes i un 10,6% de dones. En els volums corresponents a la resta dels deganats de la Diòcesi de Barcelona, la informació és encara més precària, comptant tan sols amb 26 parets d'esposa francesos, que suposarien únicament un 2,2% dels immigrants.

Els expedients matrimonials de l'Arxiu Diocesà de Barcelona resulten una de les fonts més precises a l'hora de comptabilitzar les dones franceses ja que, igual que els homes, per a poder-se casar a Catalunya, ja fos amb un altre francès o amb un català, també havien de

¹¹⁵ Cal tenir en compte, però, que la informació referida a la mare de l'esposa és la que resulta més pobra, sense saber quina proporció d'aquestes dones, esposes de francesos, serien franceses i quines catalanes o d'altres orígens.

demostrar amb documentació i/o testimonis que no eren casades a França i, per tant, poden ser clarament identificades. D'aquesta forma, obtenim una distribució per sexes de 4.878 homes (90,6%) per 508 dones (9,4%).

Finalment, en la *Matrícula de Francesos de 1637*, es donen algunes particularitats a l'hora de comptabilitzar les dones. Per una part, la immensa majoria dels declarants són homes, ja que, en principi, declaraven els caps de família. No obstant això, també declaraven els fills homes que havien nascut a França i tenien edat per treballar. A més a més, hi ha fins a 21 dones que fan la seva pròpia declaració, per ser vídues, solteres o estar casades amb un català. Per altra part, entre els homes que declaren ser casats, apareixen 494 esposes franceses. També n'hi ha 143 que són filles de pare francès, però que generalment tenen la mare catalana. Tan sols sis casos són de pare i mare francesos però són considerades catalanes per haver nascut a Catalunya. En aquest mateix sentit, no resulta possible determinar si els fills són immigrants o ja han nascut a Catalunya, ja que gairebé mai s'especifica aquesta informació. Així, cenyint-nos als casos en els quals és segur que s'ha donat la immigració, ens trobem amb una distribució per sexes de 4.221 homes (89,1%) i 517 dones (10,9%).

En general, doncs, els resultats obtinguts de les tres fonts, resumits en la taula 5.1, són força propers entre sí i, a l'hora, també propers als resultats obtinguts per Millàs (2005) i Vilalta (2006), situant-se al voltant del 10%. D'aquesta manera, combinant els tres resultats, es pot afirmar que, de mitjana, hi havia 11,5 dones franceses per cada 100 homes franceses o, el que és el mateix, un índex de masculinitat del 8,7¹¹⁶.

TAULA 5.1. *Distribució per sexes de la immigració francesa en tres fonts diferents.*

Font	Homes	Dones	Dones per cada 100 homes	Índex de masculinitat
BHMD	89,4%	10,6%	11,9	8,4
Expedients matrimoniales	90,6%	9,4%	10,4	9,6
Matrícula 1637	89,1%	10,9%	12,2	8,2

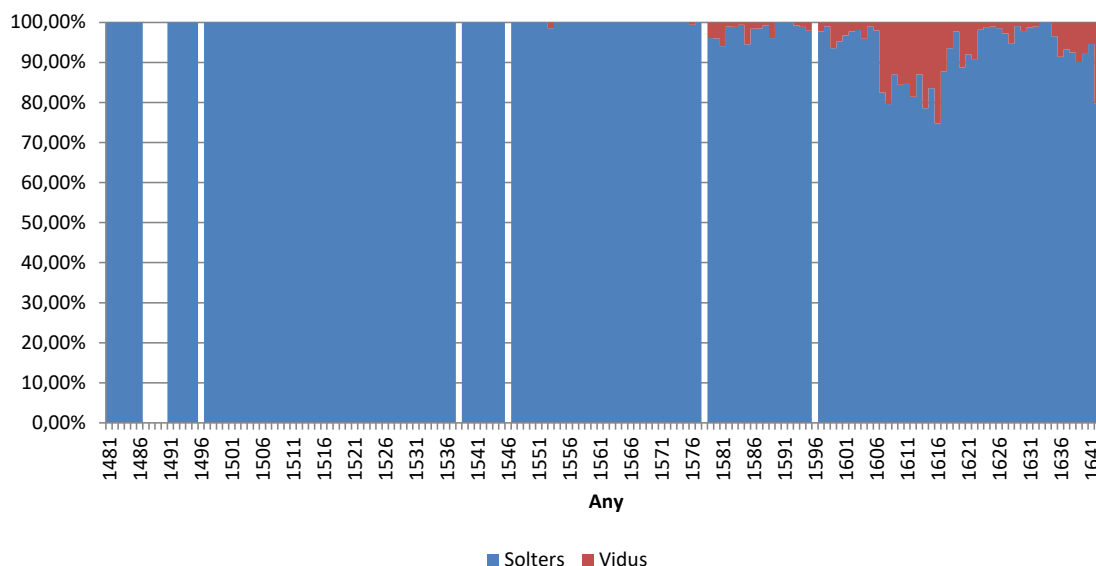
FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*, les *Informacions matrimoniales* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona i la *Matrícula de francesos de 1637*.

¹¹⁶ L'índex de masculinitat és un índex demogràfic que expressa la raó d'homes per dones en un territori determinat, expressant en tant per cent. Així, la seva fórmula és $Imasc = 100 * \frac{homes}{dones}$ (Agresti & Finlay, 2009).

5.1.2. L'estat civil

La *Barcelona Historical Marriage Database* ofereix l'estat civil dels contraents de forma regular només al final del segle XVI, des de 1577, més per les dones que pels homes, en el conjunt dels matrimonis, pel que es pot fer la comparació entre els marits francesos i la resta (gràfics 5.1 i 5.2). En els dos gràfics¹¹⁷ s'hi pot observar com la proporció de contraents vidus a partir del moment en què la font comença a oferir la informació és menor en els marits francesos que en la resta. Entre els primers, els vidus oscil·len majoritàriament per davall del 10% i només entre el 1607 i 1616 i els dos darrers anys de la sèrie supera regularment aquesta xifra, arribant a superar el 25% el 1616 i el 23% el 1643.

GRÀFIC 5.1. *Estat civil dels marits francesos*. Oficialitat de Barcelona, 1481-1643. N = 15.531

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

¹¹⁷ Els buits presents en els gràfics responen als anys per als quals els *Llibres d'Esposalles* han perdut informació, tal i com s'ha explicat en el capítol 2.

GRÀFIC 5.2. *Estat civil dels marits no francesos*. Oficialitat de Barcelona, 1481-1643. N = 93.466

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

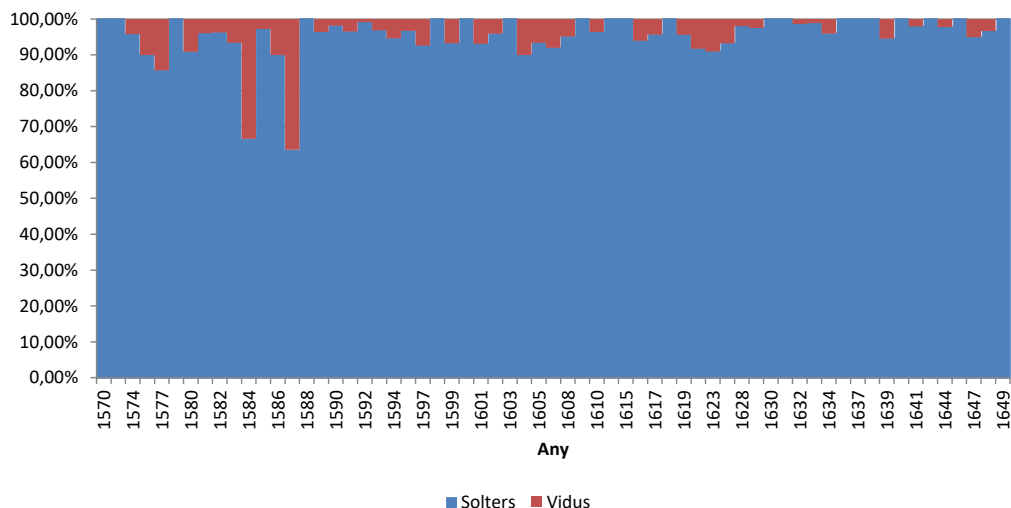
Aquestes dades coincidirien amb les mostrades per Carles Millàs (2005) al Baix Llobregat, on la proporció de solters entre els marits francesos sempre es troba per sobre del 90%. També en els registres matrimonials del conjunt del Maresme, els solters serien un 92,9% dels futurs marits, en front d'un 7,1% de vidus (Capdevila Muntadas, 2014). Per tant els immigrants serien, principalment, homes solters que es casaven aquí per primera vegada (Millàs i Castellví, 2005, Miquel i Serra, 2009; Capdevila Muntadas, 2014).

En canvi, pel que fa a la resta de marits, formats de forma molt majoritària per autòctons de la pròpia diòcesi de Barcelona i altres bisbats de Catalunya i tan sols amb la presència esporàdica d'estrangers no francesos, com s'ha vist al gràfic X, la presència de marits vidus és força major –excepte dos moments en què desapareix la informació– superant sempre el 20% i, molt sovint, el 25, arribant a un màxim del 38% l'any 1584. Aquesta diferència també s'entreveuria al Baix Llobregat, on la suma de tots els matrimonis (autòctons, francesos i altres immigrants) faria retrocedir la proporció de marits solters fins al 87,23% (Millàs i Castellví, 2005).

Pel que fa als expedients matrimonials, aquesta font no pot oferir una comparació amb la població autòctona i no francesa. Principalment, també mostra una proporció de marits

vidus per sota del 10%, excepte en dos anys específics en els quals assoleixen el 30% (gràfic 5.3). Però es tracta de dos anys per als quals cal tenir en compte els pocs casos que suposen. En l'any 1584 tan sols es registre tres expedients de marits francesos, mentre que l'any 1587 se'n registren 11.

GRÀFIC 5.3. *Estat civil dels marits francesos*. Diòcesi de Barcelona, 1570-1649. N = 4.878

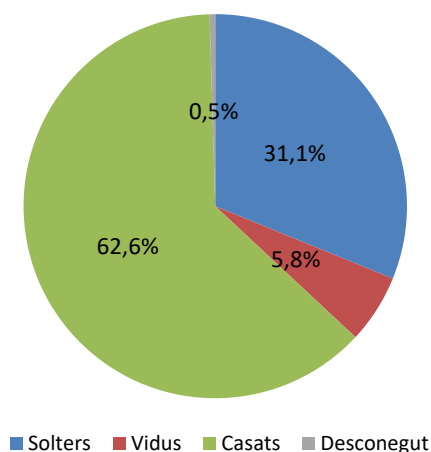
FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimonials* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

La *Matrícula de francesos de 1637* resulta molt interessant pel punt de vista diferenciat de les altres dues fonts que proporciona. Per una part, les *Esposalles* i els expedients ofereixen informació sobre la població immigrant que era susceptible de poder contreure matrimoni –solters i vidus– i que finalment així ho feia. En canvi, la *Matrícula* mostra tot l'espectre del col·lectiu immigrant masculí, tant aquells individus que ja s'havien casat, com aquells solters i vidus que no necessàriament havien de passar pel ritual del matrimoni (ja fos en primeres o en segones núpcies). Per altra part, a més a més, si les dues fonts de caràcter matrimonial són de caràcter dinàmic, permetent-nos observar la seva evolució al llarg del temps, la *Matrícula*, de forma diferent, resulta un *stock* d'un any determinat.

Així, segons aquest registre, l'any 1637, gairebé dues terceres parts dels immigrants francesos establerts a la costa catalana eren homes casats, tal com indica el gràfic 5.4. Si tenim en compte que d'aquests 2.656 homes casats, tan sols hi havia 494 esposes franceses (com s'ha explicat més amunt), es pot avançar que una gran majoria dels immigrants

s'havien casat amb una dona catalana després de la seva arribada a Catalunya¹¹⁸. Això en un moment en el qual el principal gruix del contingent immigrant ja s'havia establert a Catalunya i les arribades ja es trobaven en un moment de regressió, com s'ha vist en el capítol 4. Segurament, si aquest registre hagués tingut lloc en els primers anys de la fase de plenitud de l'onada migratòria, la proporció d'immigrants solters seria molt més elevada del que ho era l'any 1637. Per altra part, els homes solters suposaven prop d'una tercera part del conjunt, mentre que els vidus tan sols un 5,8%. És a dir, la diferència entre solters i vidus no era molt diferent de la mostrada en les altres fonts.

GRÀFIC 5.4. *Estat civil dels declarants francesos. Costa catalana, 1637. N = 4.221*

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Matrícula de Francesos de 1637* de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Els resultats observats en les tres fonts utilitzades són els més lògics si és té en compte, com s'ha dit, que els immigrants generalment arribaven en edat joves, molt sovint menors de 20 anys i, per tant, amb poques probabilitats d'haver contret algun matrimoni amb anterioritat, en el seu lloc d'origen (Nadal & Giralt, 2000; Capdevila Muntadas, 2014). Per altra part, és menys probable emigrar havent creat un patrimoni familiar al lloc natal. Això dóna peu a analitzar en profunditat l'edat d'arribada a Catalunya dels immigrants francesos.

¹¹⁸ El comportament matrimonial de la immigració francesa serà objecte d'un capítol específic d'aquest treball més endavant.

5.1.3. L'edat en immigrar

La historiografia principal ha perfilat l'immigrant francès generalment com un home jove, gairebé un infant i, per tant, *a priori*, sense especialitzar en cap ocupació, encara que no es coneix el que feien abans de marxar de la seva terra. Tant és així que tan sols una mínima part superaria els trenta anys en arribar a Catalunya i més de la meitat se situaria entre els 11-20 anys (Nadal & Giralt, 2000). Perfils similars es denoten d'altres estudis, com la ciutat de Barcelona, on la meitat dels immigrants hauria arribat amb menys de 15 anys o "minyons" (Moreu-Rey, 1959). Però el fet és que la immensa majoria d'estudis no poden aportar aquesta informació a causa del fet que la majoria de fonts utilitzades habitualment, com són els registres parroquials, no l'ofereixen.

És més, pràcticament, l'única font que ha estat utilitzada per a dibuixar aquest perfil ha estat la *Matrícula de Francesos de 1637*, per la qual cosa, si bé ofereix una informació molt valuosa, cal tenir en compte que aquest registre respon a la imatge d'un any determinat i que inclou els immigrants temporers. Així ho feren tant Nadal & Giralt (2000; 1966) i Moreu-Rey (1959) com altres estudis, tals com el de Capdevila Muntadas (2011).

Recentment, però, ha estat la pròpia Capdevila Muntadas (2014) la qual, per a la comarca del Maresme, ha confrontat la *Matrícula* amb l'altra única font que ofereix una edat d'arribada a Catalunya, els expedients d'informació matrimonial del Bisbat de Barcelona, és a dir, la sèrie documental titulada *Informacions matrimonials*. D'aquesta manera, el perfil mostrat als expedients, si bé no resulta radicalment diferent, sí que mostra unes mitjanes d'edat més joves (esdevenint pràcticament testimonials els immigrants que havien arribat amb més de 20 anys). L'autora arriba a una primera conclusió segons la qual els francesos que es casaven a la terra que els acollia, haurien arribat més joves que la mitjana del conjunt d'immigrants (Capdevila Muntadas, 2014).

En el nostre estudi, s'han confrontat el conjunt d'aquestes dues fonts, els expedients matrimonials de l'ADB (1570-1649) i la *Matrícula de francesos* de 1637. Pel que fa a la primera d'aquestes fonts, tenim informació sobre l'edat d'arribada a Catalunya en 2.029 casos, això és, un 41,7% del total, sense tenir en compte si aquesta edat és resultat de la declaració directa de l'informant o bé de la resta entre l'edat en el moment de declaració i els anys residits a Catalunya. Sí que cal tenir en compte que molts altres informants declaraven que havien arribat minyons, però s'ha preferit deixar-los al marge i atènyer aquells casos en els quals gaudim d'una edat concreta, encara que aquesta sempre sigui

aproximada. Pel que fa a la Matrícula, es pot calcular l'edat d'arribada en 3.654 casos, és a dir, un 86,1% del total.

Efectivament, en sobreposar les edats d'arribada a Catalunya en les dues fonts, com mostra el gràfic 5.5, s'observa que en els expedients més de la meitat dels immigrants que aportaven informació al bisbat per tal de contreure matrimoni havien arribat a Catalunya entre els 10 i els 14 anys, seguits en importància, però ja força lluny, pels grups circumdants, 5-9 anys (19,4%) i 15-19 anys (16%). En canvi, a la *Matrícula de 1637*, no hi apareixen aquestes diferències. L'interval d'edats entre els 10 i els 24 anys apareix molt equilibrats al voltant del 20%. Destaca, a més a més, la baixa proporció d'arribats entre els 5-9 anys (6,3%) i, en canvi, la proporció dels arribats amb més de 40 anys (5%). Als extrems, s'hi troben casos com el de March Subirach, resident a Barcelona, qui “[h]a vint y quatre anys que vingué de Fransa minyó de mamella”¹¹⁹ o del matriculat Raymundo Verges, resident a Mataró, el qual es “de edad de beynte y un años poco más o menos y habrá beynte que bivo en esta província”¹²⁰ o, bé al contrari, Francesch Escalas, resident a Barcelona, el qual “[h]a sis anys que vingué de Fransa y és jove de edat de alguns quarancta sinch anys poch més o menys”¹²¹ i que, per tant, emigrà amb prop de quaranta anys o Joan Castellet, resident a la zona del carrer Escudellers de Barcelona, el qual és “de edad de 80 años, jornalero, ha 6 anyos que reside en Cathalunya”¹²² i, per tant, arribà amb un 74 anys aproximadament.

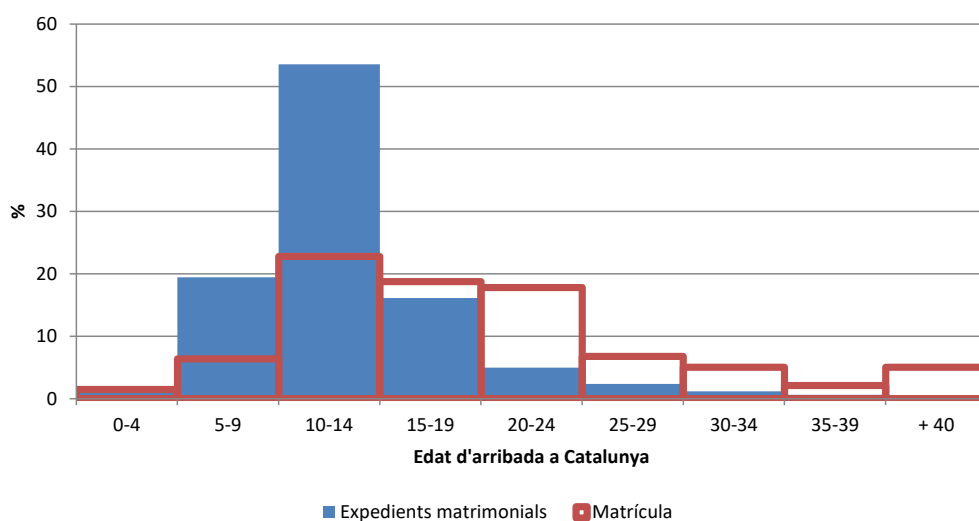
¹¹⁹ ADB, *Informacions matrimoniales*, Caixa 50, 17 de maig de 1601, March Subirachs.

¹²⁰ ACA, *Matrícula de francesos residents a la costa catalana*, Quadern 2, p. 494, núm. 158.

¹²¹ ADB, *Informacions matrimoniales*, Caixa 54, 6 de maig de 1602, Francesch Escalas.

¹²² ACA, *Matrícula de francesos residents a la costa catalana*, Quadern 5, p. 1.596.

GRÀFIC 5.5. Distribució de les edats d'arribada a Catalunya dels immigrants francesos (grups de 5 anys). Diòcesi de Barcelona, 1570-1649, i costa catalana, 1637.

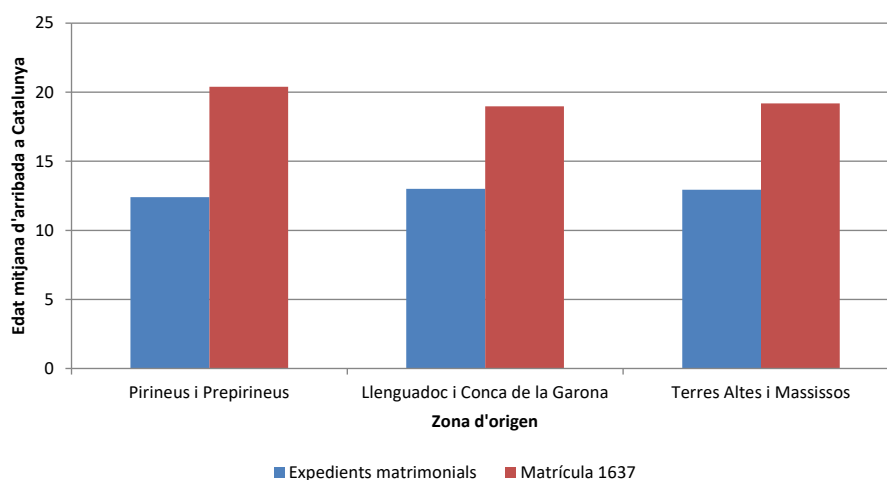
FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimonials* de l'ADB i la *Matricula de francesos de 1637* de l'ACA.

D'aquesta manera, es dona que l'edat mitjana d'arribada a Catalunya és més baixa en els expedients (12,85 anys) que en la *Matricula* (19,15 anys). Aquest fet, que, com deia, també es donen en mostres de les dues fonts per a la comarca del Maresme (Capdevila Muntadas, 2014), té el seu origen, segons aquesta autora, en el fet que els francesos que es casaven a Catalunya haurien arribat més joves que el conjunt i, per tant, estaven més integrats i tenien més facilitats per a casar-se. Aquesta és, sens dubte, una de les causes, sobretot si observem les diferències en l'edat mitjana d'arribada en la pròpia *Matricula*. En principi no hi ha diferència per estat civil entre solters (18,45 anys), casats (19,24 anys) o, fins i tot, vidus (22,15 anys), fins al punt que la dels casats és una mica superior a la dels solters, cosa que podria contradir aquesta tesi.

No obstant això, si diferenciem entre els que estan casats amb una catalana dels que estan casats amb una francesa, es fa evident la diferència: entre els casats amb catalana l'edat mitjana d'arribada és de 16,33 anys, mentre que entre els casats amb francesa és de 31,5 anys, és a dir, ja haurien arribat casats. Aleshores, sí que es reforça l'argument, ja que l'edat mitjana d'arribada dels casats a Catalunya en la *Matricula* s'acosta molt més a la dels francesos que apareixen als expedients matrimonials.

Àdhuc, però, crec que hi pot haver altres factors que expliquin la diferència entre les edats mitjanes d'arribada a Catalunya de les dues fonts. Però no sembla que un d'aquests factors sigui el territorial. Pel que fa a la zona d'origen, no hi ha grans diferències entre les tres zones principals i, per altra part, es mantenen les diferències entre les fonts, tal i com mostra el gràfic 5.6.

GRÀFIC 5.6. Edats mitjanes d'arribada a Catalunya segons zona d'origen. Diòcesi de Barcelona, 1570-1649, i costa catalana, 1637.

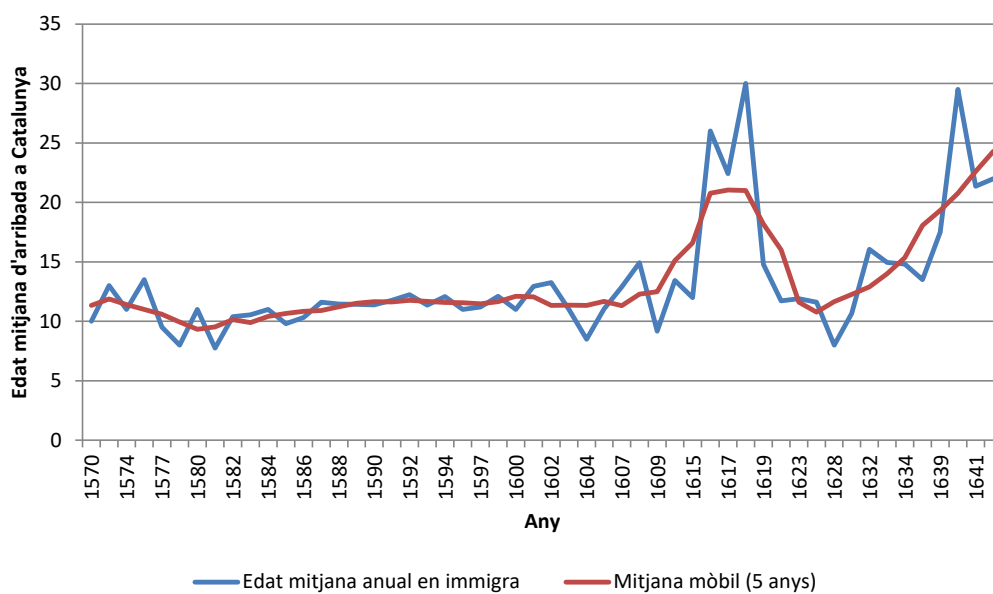
FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimoniales* de l'ADB i la *Matrícula de francesos de 1637* de l'ACA.

Pel que fa a la zona de residència, les dues fonts cobreixen territoris diferents, cosa que les fa incomparables en aquest aspecte. En tot cas, si agafem la ciutat de Barcelona, que apareix a les dues fonts, es manté la diferència general. Malgrat tot, no deixa de ser interessant observar com en els expedients les diferències entre els tres deganats i l'Oficialitat són mínimes, mentre que a la *Matrícula* sí que s'hi observa alguna diferència més acusada. Les edats mitjanes d'arribada més joves anys es donen als extrems, a les zones més allunyades de Barcelona, la Costa Roja al nord (16,3 anys) i el Delta de l'Ebre al sud (17,4 anys). Les més altes es donen al nord de Barcelona, a la Costa de Llevant (21,16 anys) i la Costa Brava (20,43 anys), mentre que en terme mig resten Barcelona (18,14 anys) i la Costa de Ponent (18,11 anys).

Finalment, extraient l'edat mitjana d'arribada a Catalunya any a any en els expedients matrimoniales, com s'observa al gràfic 5.7, aquesta augmenta clarament a mesura que passa

el temps. D'aquesta manera, el fet que el registre *Matrícula* es dugués a terme l'any 1637, és a dir, al final d'aquest període (i ja en la fase de descens de tota l'onada migratòria), explica també que l'edat mitjana d'arribada hi sigui més alta.

GRÀFIC 5.7. Evolució anual de l'edat mitjana d'arribada a Catalunya. Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimonials* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

En definitiva, l'edat mitjana d'arribada a Catalunya dels immigrants francesos era generalment jove, gairebé sempre per sota dels 20 anys i molt sovint dels 15, ja que aquesta joventut permetia una major integració i facilitat d'accés al matrimoni. No obstant això, aquesta edat mitjana d'arribada hauria augmentat en la fase de descens de l'onada migratòria. Per tal d'entendre aquesta diferència temporal (així com també les acusades diferències territorials de la *Matrícula*), esdevé imprescindible tenir en compte l'estructura ocupacional i socioeconòmica dels immigrants francesos.

5.2. El perfil ocupacional

5.2.1. Les ocupacions dels francesos

Tant la *Barcelona Historical Marriage Database*, en el període de referència (1521-1643)¹²³, com els expedients matrimonials i la *Matrícula de 1637*, ofereixen una important quantitat d'informació pel que fa a l'ocupació dels immigrants francesos, una informació que caldrà comprovar si coincideix amb el baix *status* social dels immigrants francesos indicat per la bibliografia (D'Abadal i De Vinyals, 1966; Nadal & Giralt, 1966, 2000; Codina, 1985, 2000; Torras i Ribé, 1987; Gual i Vilà, 1991; Canyameres Ramoneda, 1994; Fargas Peñarrocha, 1994; Vilamala Salvans, 1998; Domènech Casadevall, 1999; Vilalta, 2001, 2003; Millàs i Castellví, 2005; Miquel i Serra, 2009; Capdevila Muntadas, 2014, etc.). Per tal de classificar les ocupacions dels marits i declarants de les bases de dades, s'ha seguit el sistema de classificació per sectors econòmics desenvolupat per Pujadas-Mora *et al.* (2014) a partir del sistema de classificació internacional HISCO. Seguint aquest esquema, els resultats mostrats a la taula 5.2, mostren com la major part dels immigrants francesos, al voltant d'un 50% (i fins a un 60% en el cas de la *Matrícula*), es trobaven realitzant tasques en el sector primari, és a dir, treballant en explotacions agropecuàries, activitats extractives (picapedrers i molers) i caça i pesca, mentre que entre els marits autòctons de la BHMD aquesta proporció es trobava al voltant del 40%.

D'entre els francesos situats en el sector anomenat "Agricultura, ramaderia i explotació de muntanya", la gran majoria serien *pagesos* i, per tant, s'hauria de pensar que posseïen, d'alguna manera, alguna parcel·la de terra per explotar, per petita que fos, en relació l'explicació exposada anteriorment sobre el domini útil a partir del treball d'Eva Serra (1988). Aquest seria el cas, també, dels *hortolans*¹²⁴. La principal diferència entre immigrants i autòctons, no obstant això, es donaria pel pes de les ocupacions situades en la part més baixa de l'escala social entre els primers. És a dir, treballador, jornalers i bracers, que resultaven un 10,26%, 12,01% i 16,12% en la BHMD, els expedients i la *Matrícula de 1637*, respectivament, mentre que entre els marits autòctons tan sols eren un 1,84% del

¹²³ En aquest capítol, per a la BHMD s'utilitzarà el període de referència 1521-1643, format per les principals etapes de la immigració francesa i exclouent les primeres aparicions que suposen els períodes 1451-53 i 1481-1520, en els quals els nombres són molt baixos i la informació proporcionada resulta menys completa, provocant que la significació estadística resulti més baixa.

¹²⁴ Els hortolans serien aquells pagesos que posseïen el domini útil sobre una parcel·la específicament dedicada al conreu d'hortalisses, normalment vinculades a l'aparició de ravals als afores de ciutats i viles (Serra, 1988).

total¹²⁵. De totes formes, més que una diferència real en el nivell de riquesa entre uns i altres, segurament cal pensar que els autòctons tindrien més possibilitats d'accedir a alguna propietat, ja fos per herència, dot o compra, que els immigrants, especialment en un moment amb un mercat de terra gairebé inexistent (Serra, 1988; Dantí i Riu, 1988; Bonales Cortés, 2001; Ferrer i Alòs, 2015), encara que sovint, com s'ha vist, aquesta propietat no era suficient per a la pròpia manutenció i s'havien de combinar ambdues activitats.

Pel que fa al sector secundari, cal destacar que gairebé el 15% de francesos de la BHMD i els expedients estaven dedicats al sector tèxtil i de confecció, mentre que en la *Matrícula* tan sols ho feia el 6%. Cal tenir en compte que les dues primeres fonts incloïen, en el seu territori, dos dels principals nuclis de producció tèxtil, Barcelona a part, del moment, com eren Terrassa i Sabadell, que quedaven fora de la *Matrícula*. Tanmateix, el pes del sector era menor que en els autòctons, entre els quals assolía el 20%. Els integrants d'aquest sector es repartien de forma més o menys equitativa entre teixidors de lli, paraïres, sastres i, en menor quantitat, teixidors de llana. El segon subsector en importància dins el sector secundari era el dedicat a la construcció (mestres de cases, principalment, i també fusters), sobretot en la BHMD, on suposaven un 5,73%, prou superior al 3,42% dels autòctons de la mateixa font i període. També el sector de l'alimentació (forners i flequers, que n'eren la meitat aproximadament, a més de carnisers, moliners, pastissers i alguns casos dedicats a la producció d'aiguardent, formatge o sucre) rondava el 5% i ja més lluny quedaven les ocupacions relacionades amb el cuir, el mobiliari o la metal·lúrgia.

Finalment, en el sector terciari, principalment hi destaca el sector dedicat a transports i comunicacions, especialment en la *Matrícula*, on superen el 5%, i sempre per sobre els autòctons (es tracta, principalment de traginers, per també de cotxers i mariners). Pel que fa al sector del comerç, es tractava gairebé sempre de comerç a la menuda, principalment taverners, mercers, revedors, marxants o hostalers, a més d'alguns negociant. Tan sols de forma anecdòtica apareix en els expedients matrimonials un francès pertanyent a les classes privilegiades, tot i no formar part de la noblesa. Es tracta de Pere Tuset, el qual es declara com a “burgès”¹²⁶.

¹²⁵ En aquest sentit, Pierre Vilar (1987: 303) ja assenyalà que “també entre els gascons les masies cercaven llurs jornalers”.

¹²⁶ ADB, *Informacions matrimonials*, Caixa 86, 7 de febrer de 1633, Pere Tuset.

TAULA 5.2. Comparació de la distribució per sectors econòmics dels immigrants francesos en tres fonts diferents i d'aquests amb els marits autòctons. Catalunya, segles XVI-XVII.

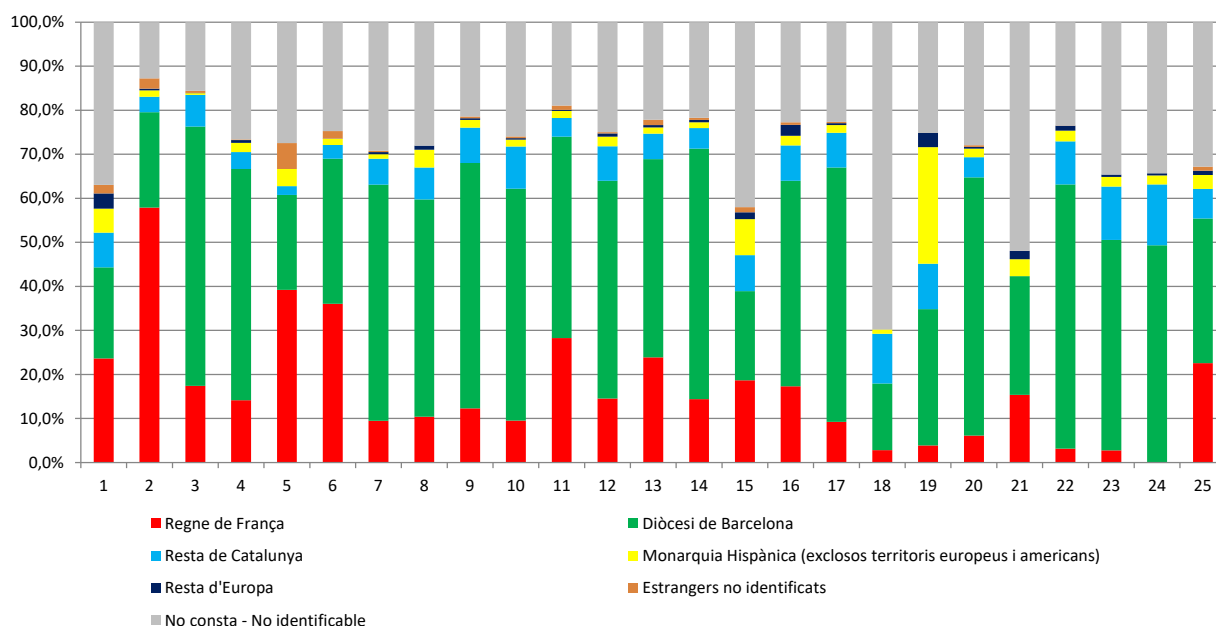
Sector econòmic	%			
	BHMD (1521-1643) Marits francesos	Expedients matrimonials (1570-1649)	Matrícula 1637	BHMD (1521-1643) Marits autòctons
Captaires, presos, etc.	0,32	0,08	0,31	0,09
Treballadors i jornalers	10,26	12,01	16,12	1,84
Agricultura, ramaderia i explotació de muntanya	38,73	35,49	44,98	41,48
Pesca i caça	1,24	0,96	2,73	1,46
Activitats extractives (miners i picapedrers)	0,13	0,10	0,26	0,02
Alimentació	5,38	4,98	3,51	1,56
Química	0,24	0,25	0,61	0,44
Arts gràfiques	0,15	0,23	0,14	0,23
Tèxtil i confecció	14,76	14,56	5,98	21,15
Cuiros i pells	2,96	2,87	2,21	5,18
Fusta i mobiliari	3,24	3,05	2,87	1,66
Metal·lúrgia	3,22	2,64	2,26	3,47
Construcció	5,73	4,74	3,20	3,42
Altres indústries	1,49	1,44	1,08	1,59
Servei domèstic i serveis personals	0,32	0,10	2,07	0,11
Transports i comunicacions	3,27	3,20	5,16	2,79
Comerç	2,89	2,87	4,01	5,73
Estudiants	0,02	0,00	0,05	0,03
Força pública i serveis de seguretat	0,04	0,00	0,00	0,10
Administració pública	0,11	0,16	0,33	0,32
Clergat	0,05	0,06	0,07	0,03
Professions liberals	0,63	0,45	0,42	3,79
Serveis de gestió i administratius	0,03	0,02	0,07	0,18
Nobles	0,00	0,02	0,00	1,11
No consta	4,80	9,72	1,53	2,22
Total	100	100	100	100
Nombre	15.334	4.878	4.221	48.458

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*, les *Informacions matrimonials* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona i la *Matrícula de francesos de 1637*.

Capgirant el punt de vista de l'exposat anteriorment, en la *Barcelona Historical Marriage Database* es pot comprovar quins són aquells sectors en els quals els immigrants francesos representaven una major proporció del total de marits, en comparació amb els autòctons i amb la resta d'orígens geogràfics recollits, com mostra el gràfic 5.8. D'aquesta manera, en concordança amb l'observat fins ara, el sector format pels treballadors, jornalers i bracers és aquell en el qual hi tenen més pes, ja que representen més de la meitat del total. A més a més, dins el sector primari, els francesos representen un alt percentatge (39%) dels que es dedicaven a les activitats extractives.

En el sector secundari, els francesos destaquen en el subsector de l'alimentació (36%) i, dins el grup agregat anomenat com a "altres indústries", on representen un 43%, que inclou alguna activitats molt específiques com poden ser pentiners i botoners, principalment. També tenen un cert pes en els subsectors de la fusta i mobiliari (28%) i de la construcció (24%). Dins el sector terciari, tan sols destaca el 19% que els francesos representen en el servei domèstic. A més, també, els immigrants francesos representen més d'un 20% dels sector més baixos de la societat, aquell en el qual s'hi troben captaires, pobres i presos.

GRÀFIC 5.8. Distribució per orígens geogràfics dels distintes sectors econòmics. Àrea de Barcelona, 1521-1643.

- 1) Captaires, presos, etc. 2) Treballadors i jornalers 3) Agricultura, ramaderia i explotació de muntanya 4) Pesca i caça 5) Activitats extractives 6) Alimentació 7) Química 8) Arts gràfiques 9) Tèxtil i confecció 10) Cuiros i pells 11) Fusta i mobiliari 12) Metal·lúrgia 13) Construcció 14) Altres indústries 15) Servei domèstic i serveis personals 16) Transports i comunicacions 17) Comerç 18) Estudiants 19) Força pública i serveis de seguretat 20) Administració

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Proyecto *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

Tots els sectors econòmics presentats fins ara han estat agregats en diferents categories socials seguint el mètode HISCLASS, el qual va ser desenvolupat per Van Leeuwen i Maas (2011) amb l'objectiu de permetre la comparació de societats en diferents territoris i èpoques històriques. Aquesta classificació ha resultat complementària a la dels sector econòmics per tal de comparar l'estructura social dels immigrants francesos en diferents

moments i en les diferents fonts, a més de la seva comparació amb els marits autòctons, la qual sempre permet valorar millor la seva situació socioeconòmica. El sistema HISCLASS, doncs, estableix una sèrie de grups socials predeterminats i ordenats de forma jeràrquica a partir de l'agregació de diversos codis HISCO en funció del seu sector econòmic, però també de la seva condició social (Van Leeuwen & Maas, 2011). Ara bé, per tal d'utilitzar aquest sistema de classificació de forma realista en l'àmbit cronològic i geogràfic d'aquesta tesi doctoral, s'han adaptat els noms dels grups de forma que mostrin quines ocupacions en formen part. A més, dins aquesta classificació jeràrquica, s'ha de tenir en compte l'excepció que formen els paraires, els quals, tot i pertànyer al grup format pels artesans menys qualificats, foren un gremi que com ha demostrat Torras i Elias (1981), en la Catalunya moderna va assolir importants nivells de poder gràcies al seu paper intermediari.

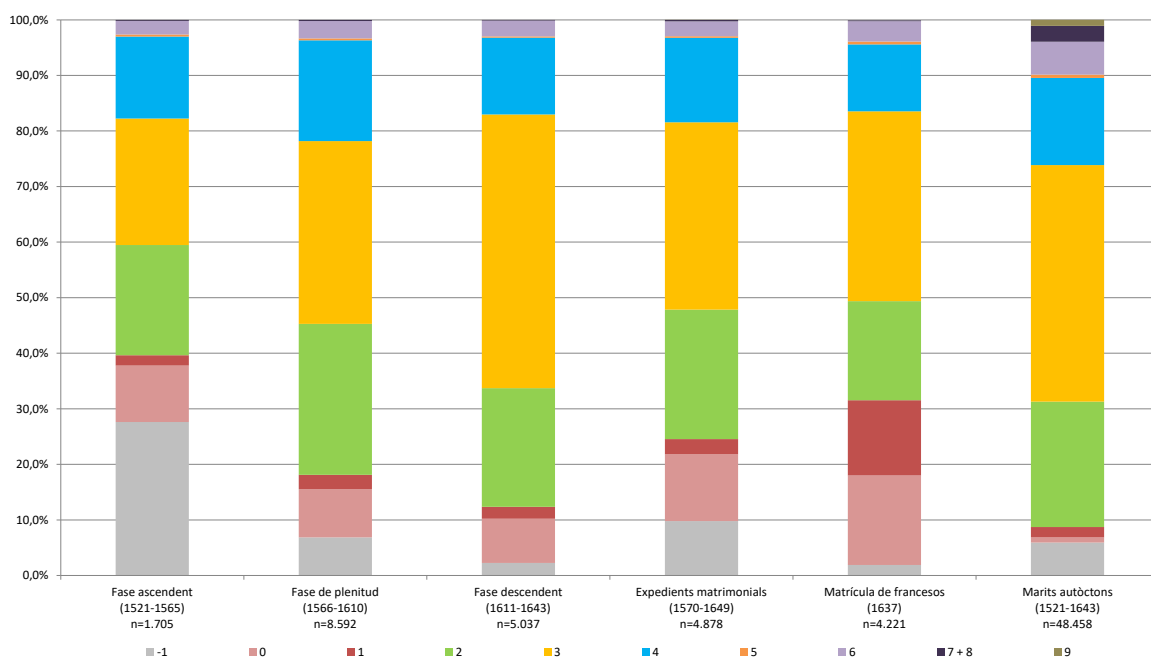
D'aquesta forma, el gràfic 5.9 permet observar com, en la *Barcelona Historical Marriage Database*, durant les fases ascendent i de plenitud, els immigrants presenten una estructura molt semblant –tot i que la primera d'aquestes fases coincideix amb el període de pitjor estat de conservació dels *Llibres d'Esposalles* i hi manca més informació– en la qual hi predominen pagesos i hortolans (núm. 3) i artesans menys qualificats, format per mestres de cases, teixidors, paraires, serradors, tintorers, retorcedors, carders, bastaixos, traginers, blanquers, carders, abaixadors o assaonadors (núm. 2), que gairebé ocupen una tercera part cada un. Els seguirien a continuació, en pes, el grup dels artesans més qualificats, format per ferrers, sabaters, sastres, ollers, vidriers, argenters, daguers, estampers, barreterers o boters (núm. 4), amb un 18%, i, ja a més distància, els treballadors (núm. 0), amb un 8%, el grup format comerciants a la menuda com taverners i revenedors i professionals liberals de perfil baix com barbers, corredors... (núm. 5), amb un 3,2%. Hi destaca, també, una gairebé total absència dels grups més elevats. Per altra part, els expedients matrimonials presenten una estructura social dels marits francesos gairebé idèntica.

En canvi, en la fase de descens de l'onada migratòria, la BHMD veu un augment de la proporció de pagesos en front dels artesans. La *Matrícula de 1637*, a més a més, presenta la particularitat de què hi apareixen, a diferència de les altres fonts, un 13,5% de treballadors agrícoles no qualificats (núm. 1), però que tenen una certa especialització, com són pastors i bovers, tot i que no deixen de ser treballadors assalariats, sense accés a la terra. Aquest canvi coincideix en el temps amb l'augment de l'edat d'arribada a Catalunya i també amb el guany de pes dels immigrants procedents de la zona pirinenca, com s'ha

pogut observar en el capítol anterior. Es tracta d'un canvi, doncs, arrel del qual la fase de descens de la immigració francesa estaria formada per immigrants de major edat i, per tant, amb menys probabilitats d'especialitzar-se en una ocupació i que, a més a més, provindria dels bisbats pirinencs, els més pobres i rurals de l'àrea emigratòria.

Pel que fa a la comparació amb els marits autòctons, l'estructura social dels francesos de la fase de descens és la més propera a la dels catalans, fet que podria ser interpretat com un signe d'integració en la terra d'acollida. Per altra part, les diferències principals entre autòctons i immigrants raurien en la major presència de treballadors no qualificats, és a dir jornalers, i l'absència total de professionals liberals de perfil alt i alts càrrecs (núm. 7 i 8) i nobles (núm. 9) entre els immigrants, fet que incideix en el seu baix perfil social.

GRÀFIC 5.9. Comparació de la distribució per classes socials dels immigrants francesos en tres fonts diferents i d'aquests amb els marits autòctons. Catalunya, segles XVI-XVII.

LLEGENDA: -1) Unespecificat, 0) Daily Workers, 1) Lower skilled and unskilled farm workers, 2) Lower skilled and unskilled workers, 3) Farmers, 4) Skilled workers, 5) Lower clerical and sales, 6) Lower managers, lower professionals and clerical and sales, 7) Higher professionals, 8) Higher managers, 9) Nobility.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*, les *Informacions matrimoniales* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona i la *Matricula de francesos de 1637*.

En general, tots aquests resultats no es contradiuen amb les observacions principals de la historiografia, segons la qual, l'onada migratòria era formada per persones ocupades, per una part, en tasques no especialitzades vinculades al sector primari (Nadal & Giralt, 2000), arribades per omplir, en part, els coneguts com a *masos rònecs*, és a dir, els masos abandonats que havien quedat buits després de les dures pestes del segle XIV (D'Abadal i De Vinyals, 1966)¹²⁷ i de la progressiva desaparició d'esclaus del camp català (Codina, 2000), mentre que, a la ciutat, els francesos haurien arribat, almenys en part, tal i com comentà Josep Lladonosa (1958)¹²⁸, per substituir els menestrals moriscs, expulsats de la Monarquia Hispànica per Felip III el 1610, encara que la urbs oferís, en principi, menys possibilitats a l'immigrant acabat d'arribar (Nadal & Giralt, 2000). La gran majoria d'estudis a nivells comarcal i local arreu de Catalunya han pogut confirmar, en major o menor mesura, aquest perfil social dels immigrants francesos, amb una diferència principal radicada en una major importància de pagesos en les zones rurals, com podrien ser els casos de la Conca de Barberà (Gual i Vilà, 1991), el Baix Llobregat (Codina, 1985; Millàs i Castellví, 2005), el Bages (Rafat, 1993) o Osona (Vilamala Salvans, 1998), i un major nombre de menestrals en les àrees urbanes, com les ciutats de Lleida (Vilalta, 2001 i 2003), Girona (Domènech Casadevall, 1999), Igualada (Torras i Ribé, 1987) o la pròpia Barcelona (Fargas Peñarrocha, 1994).

¹²⁷ Sobre els *masos rònecs* s'ha dit que des de finals del segle XIV va sorgir una dialèctica entre els senyors, que volien recuperar el domini útil d'aquests masos abandonats per a poder-les tornar a establir, i els pagesos veïns del mas rònec que intentaven ampliar el seu propi mas llaurant-ne les terres. Així, legalment, el senyor recuperava el domini útil si després d'un any d'haver estat abandonat el mas no n'apareixien els hereus. La Sentència Arbitral de Guadalupe (1488), per una part confirmà els drets del senyor sobre les terres abandonades mentre que, alhora, confirmà les incorporacions fetes pels pagesos fins aquell moment, donant-se nous establiments entre uns i altres. De totes formes, sembla que a finals del segle XV encara quedaven molts masos abandonats i al llarg del XVI encara molts masos rònecs foren ocupats pels seus veïns en diversos llocs de Catalunya (Serra, 1988).

D'aquesta forma, ens hauríem de demanar quina era la quantitat real de masos buits en el moment de l'arribada de la majoria dels immigrants francesos. També s'ha de tenir en compte que els masos que s'havien ampliat posteriorment subestabliren, sobretot a partir del segle XVII, les seves terres marginals, fenomen que ha estat vinculat al creixement demogràfic (Serra, 1988).

¹²⁸ Citat per Grau i Pujol & Puig i Tàrrach (2007).

5.2.1.1. Estructura social segons origen i residència

L'estructura social presentada demostra algunes particularitats en funció del lloc d'origen i de residència dels immigrants en les tres fonts utilitzades. Pel que fa al primer, es poden establir algunes d'aquestes diferències de forma genèrica, a més d'algunes singularitats, en funció de la font observada. D'aquesta manera, com es pot observar en els gràfics 5.10-5.12, les tres fonts indiquen, d'una manera clara, com entre els immigrants provinents de les zones dels Pirineus i Prepirineus i Llenguadoc i Conca de la Garona, els pagesos hi tenen molta més presència que en els arribats de la zona de les Terres Altes i Massissos i de la resta de França¹²⁹, entre els quals els artesans hi tenen molt més pes. Encara més si considerem que el grup dels treballadors, jornalers i bracers està format principalment per treballadors rurals. Tant és així que en la *Barcelona Historical Marriage Database* (gràfic 5.10), els dedicats al sector agropecuari suposen el 45,6% i el 43,8% per als Pirineus i Llenguadoc, respectivament, el 32,7% per les Terres Altes i tan sols el 22,2% dels de la resta de França. Els expedients matrimonials (gràfic 5.11) segueixen un patró molt semblant, especialment a la zona pirinenca on, amb un gran nombre de pagesos, assoleixen un 59,5%.

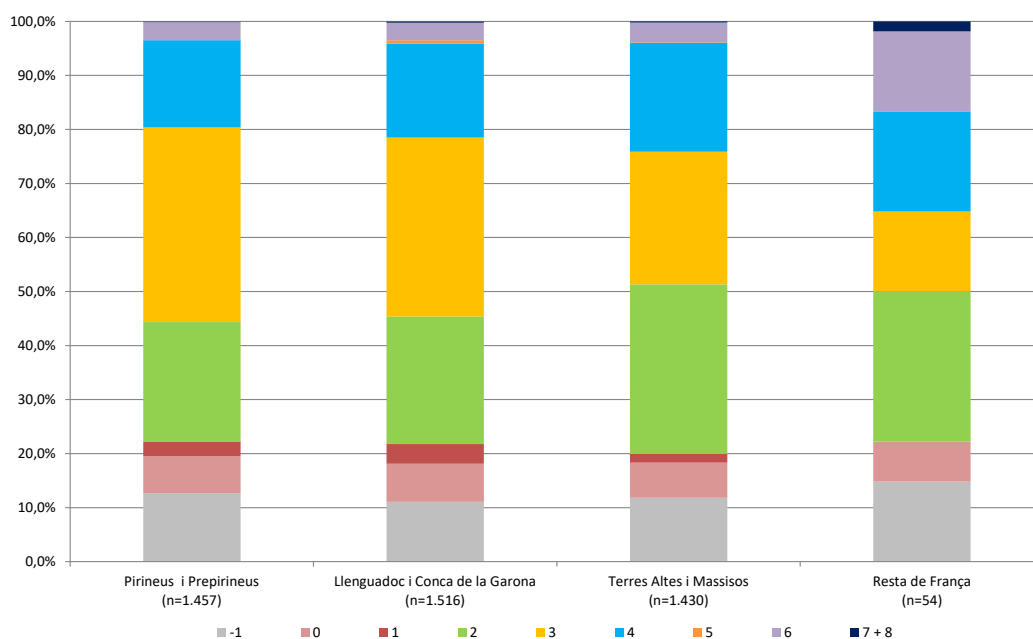
Per altra part, la *Matrícula de francesos de 1637* (gràfic 5.12), tot i que la tendència que segueix és similar a l'esmentada, la diferència és notable, amb un predomini general de pagesos i treballadors agropecuaris en totes les zones de procedència (87% Pirineus, 78,8% Llenguadoc, 54,7% Terres Altes i 73,9% resta de França), però amb més pes dels artesans en les Terres Altes. Aquestes característiques es donen a causa de les diferències amb les altres fonts, totes interrelacionades entre sí, com són la cronologia tardana (ja s'ha observat com en el període de decadència de l'onada migratòria és quan hi ha més pagesos), el territori cobert (on, a pesar de ciutats com Tarragona, no hi existeix la importància de sectors com el tèxtil, que aporten Terrassa i Sabadell per a l'Àrea de Barcelona) i la presència dels treballadors agrícoles no qualificats com són els pastors i bovers que s'han comentat més amunt. També cal tenir en compte la presència, en aquesta font, d'immigrants de caràcter temporer, els quals seran analitzaran més avall.

Com a particularitats, cal remarcar que entre els menestrals, els menys qualificats (teixidors, paraires, mestres de cases, etc.) sempre superen als altres (fusters, ferrers...), en

¹²⁹ Encara que, pel que fa als immigrants de la resta de França, sempre cal tenir en compte el seu baix nombre.

totes les fonts i en els immigrants de totes les zones, mentre que els grups més elevats, formats escrivents i treballadors públics¹³⁰, comerciants i professionals liberals, resten molt minoritaris. Tan sols en la BHMD i entre els immigrants provinents de la resta de França, aquests grups hi tenen algun pes, sobretot els dedicats al comerç i l'hostaleria (grup núm. 6). Aquest fet té la seva explicació en la procedència específica d'aquests immigrants, ja que dins aquest grup s'hi troben aquells que havien arribat de les grans ciutats franceses, com podien ser París i Marsella, les dues fora de l'àrea immigratòria. De forma general, doncs, es pot dir que es dona una gradació sud-nord en la qual a l'extrem sud (zona muntanyosa i la més propera a Catalunya) s'hi troben majoritàriament els pagesos (no sempre més pobres que els artesans, però sí sempre en la part baixa de l'escala social) i al nord les classes més qualificades i benestants.

GRÀFIC 5.10. Comparació de la distribució per classes socials dels immigrants francesos de la Barcelona Historical Marriage Database segons zona d'origen. Àrea de Barcelona, 1521-1643.

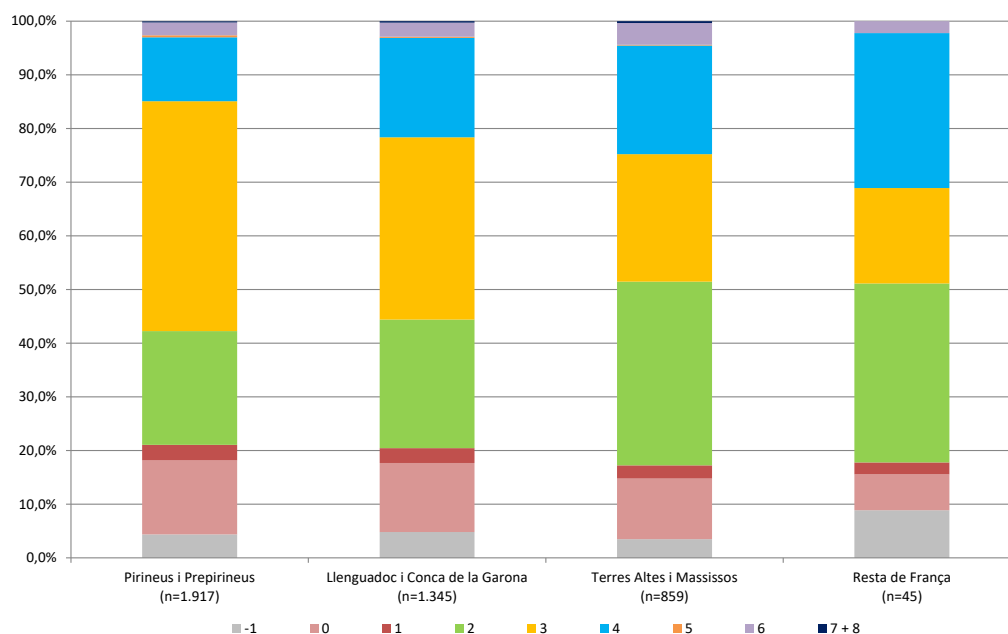

LLEGENDA: -1) Unspecified, 0) Daily Workers, 1) Lower skilled and unskilled farm workers, 2) Lower skilled and unskilled workers, 3) Farmers, 4) Skilled workers, 5) Lower clerical and sales, 6) Lower managers, lower professionals and clerical and sales, 7) Higher professionals, 8) Higher managers.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

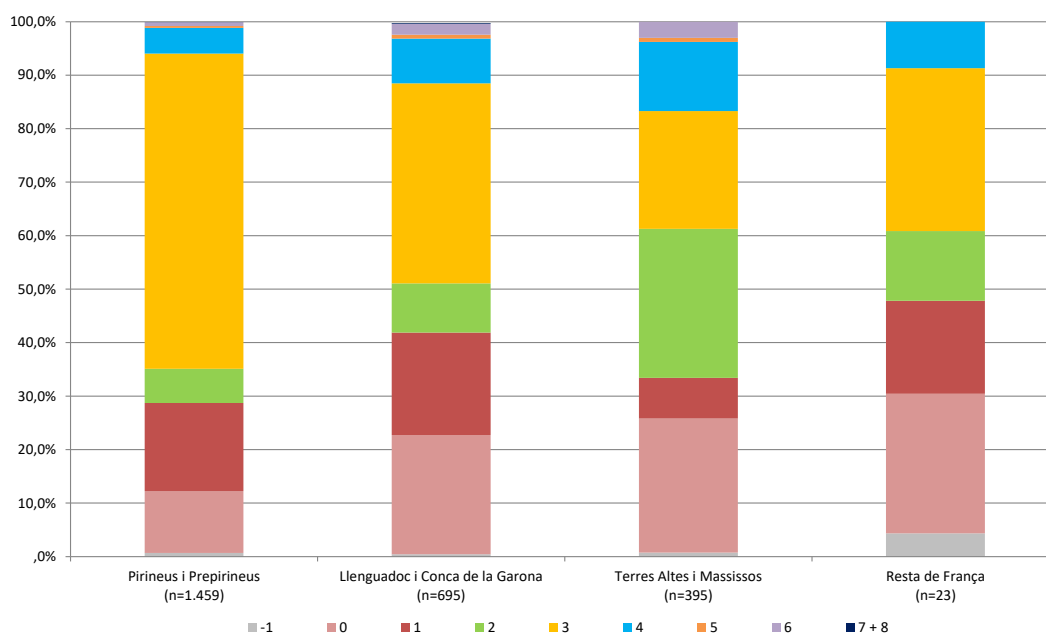
¹³⁰ Entenent com a “treballadors públics” com aquells que treballaven directament per a alguna de les administracions civils del moment, ja fos l'administració reial, de la universitat, etc.

GRÀFIC 5.11. Comparació de la distribució per classes socials dels immigrants francesos dels expedients matrimonials segons zona d'origen. Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimonials* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

GRÀFIC 5.12. Comparació de la distribució per classes socials dels immigrants francesos de la Matricula de 1637 segons zona d'origen. Costa catalana, 1637.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Matricula de francesos de 1637* de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Per l'altra part, l'anàlisi de l'estructura social dels immigrants francesos segons el seu lloc de residència presenta un resultat general lògic, però amb una sèrie de característiques particulars, com es pot observar als gràfics 5.13-5.15. La tendència general, doncs, és que els pagesos tenen més pes a les zones menys urbanitzades i, per contra, les mestresals a les ciutats i viles grans. D'aquesta manera, en l'Àrea de Barcelona, la *Barcelona Historical Marriage Database* (gràfic 5.13) indica com la zona amb més presència d'ocupacions relacionades amb l'agricultura és la del Baix Llobregat, on suposen un 75,6% a causa de les grans extensions cerealícoles del Delta (el 64,8% són pagesos i hortolans, núm. 3), seguida del Maresme, exclosa la ciutat de Mataró, amb un 74,8%. En canvi, al conjunt format per les Ciutats de Terrassa i Sabadell, els pagesos tan sols representen el 29%, i és que tan sols el grup format per teixidors i paraires, principalment (núm. 2), ja ocupen un 57%. La ciutat de Barcelona, per altra part, és on els diferents grups socials dels immigrants francesos es troben més equilibrades, però cal tenir en compte que es tracta sempre de classes socials baixes, ja que la que es podria considerar classe mitjana-baixa, els artesans més qualificats (núm. 4) són el 20,9% i les que estan per sobre tan sols el 5,6%.

Pel que fa als expedients matrimonials (gràfic 5.14), que, com s'ha dit, cobreixen tota la Diòcesi, que pot ser dividida en els seus deganats, la zona amb més pagesos i treballadors agrícoles és el deganat del Penedès (70,5% en total). El deganat del Vallès, amb la importància de la vila de Granollers es troba bastant equilibrada, ja que suposen amb un 57,3%, com també ho està el deganat de Piera, tot i que sorprèn que pagesos i treballadors agrícoles estiguin per sota de la meitat (45,5%) i siguin superades pels artesans. La causa d'aquest fet la podem trobar en la important presència del sector tèxtil a les viles d'Esparraguera i Olesa de Montserrat, que formaven part d'aquest deganat. Pel que fa a l'Oficialitat de Barcelona, on la ciutat hi representa la major part, segueix una estructura més equilibrada, molt semblant a la mostrada per Barcelona en els *Llibres d'Esposalles*.

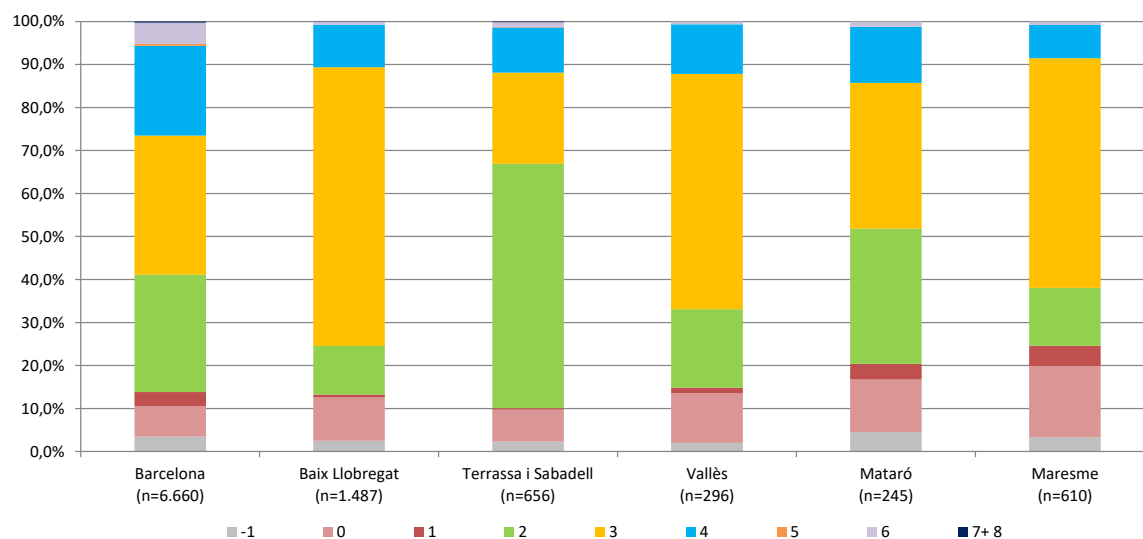
La *Matrícula de francesos de 1637* (gràfic 5.15), de nou i, com ja s'ha comentat, a causa de diversos factors –cronologia tardana, territori cobert i presència de treballadors temporals–, és la font que presenta més particularitats. La ciutat de Barcelona presenta una estructura social similar a la mostrada per aquesta urbs a les altres fonts, tot i que la presència de pagesos hi és menor. El Delta de l'Ebre, en incloure la ciutat de Tortosa i tota la seva activitat artesanal (malgrat la baixa presència de teixidors, la més comuna, a

Tortosa hi destaquen, com a particularitat, fins a 18 “*pegunters*”, o fabricants de cola, i que procedien tots de la vila de Campa, al bisbat de Tarba), la diferència entre pagesos i artesans s’hi troba més equilibrada, amb un 55% per a la primera. En la resta de trams del litoral, la presència d’ocupacions relacionades amb els sector agropecuari és majoritària, des del 87% de la Costa de Llevant (al voltant de Barcelona) al 71,7% de la Costa de Ponent (zona de Tarragona), passant pel 78,3% de la Costa Roja (Rosselló) i el 72,7% de la Costa Brava.

Les particularitats, no obstant això, rauen en les diferències entre les ocupacions que es podrien considerar dedicades al sector agropecuari en cada zona, tot i aquestes es podrien deure, sobretot, a la terminologia utilitzada a l’hora d’efectuar el registre. Així doncs, en la Costa de Llevant, el 83,7% es troben dins la categoria dels pagesos (núm. 3), mentre que els treballadors (núm. 0) tan sols representen el 0,6%. Cal recordar que els volums del registre que recullen aquesta zona, els volums I i II, foren redactats en castellà i recullen els pagesos sota la forma “*labrador*”. Malgrat la presència d’alguns “*moso*” que podria ser comptabilitzat dins la categoria dels treballadors, en general, el terme “*llaurador*” no diferencia entre pagesos i jornalers, de forma que esdevé impossible distingir entre ambdós grups. Aquest fenomen també es dona a la Costa de Ponent (també inclosa en el volum I), tot i que sí que hi apareix algun “*trabajador*”. De forma contrària, en la Costa Brava, un 55,1% es troben dins la categoria dels treballadors i jornaleres, mentre que tan sols s’hi troben un 4,5% de pagesos. En aquest cas, però, el volum IV sí que distingeix entre “*treballador*” i “*pagès*”, com també ho fan els volums III i V¹³¹. Per tant, i malgrat les possibles confusions terminològiques, sí que es podria distingir entre els trams del litoral més septentrionals (Costa Roja i Brava) amb més presència de jornalers, pastors i bovers i pocs pagesos propietaris i els trams més meridionals, com el Delta de l’Ebre, on les dues categories es trobarien més equilibrades.

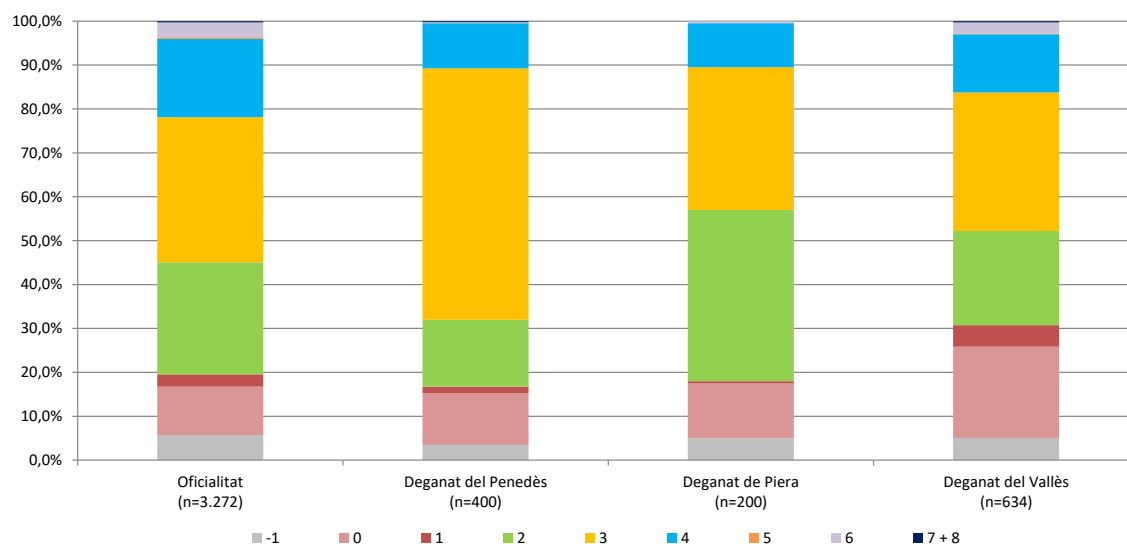
¹³¹ El volum V, malgrat estar redactat també en castellà, sí que distingeix entre “*jornaleros*” i “*labradores*”. Per altra part, dins la categoria dels pagesos (núm. 3), hi tenen més pes els hortolans que els llauradors que podrien crear més confusió.

GRÀFIC 5.13. Comparació de la distribució per classes socials dels immigrants francesos de la Barcelona Historical Marriage Database segons lloc de residència. Àrea de Barcelona, 1521-1643.

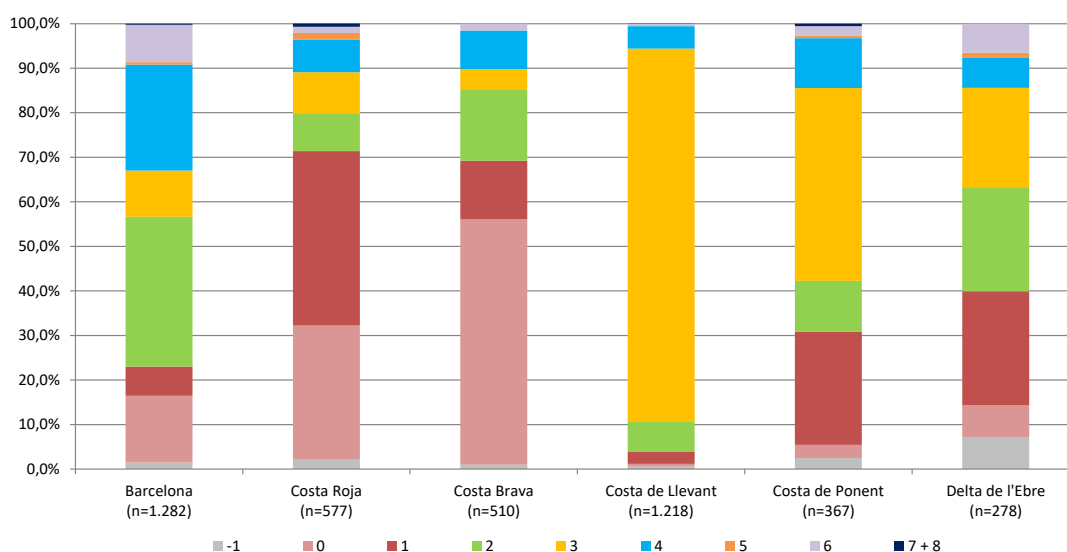
FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

GRÀFIC 5.14. Comparació de la distribució per classes socials dels immigrants francesos dels expedients matrimonials segons lloc de residència. Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimonials* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

GRÀFIC 5.15. Comparació de la distribució per classes socials dels immigrants francesos de la Matricula de 1637 segons lloc de residència. Costa catalana, 1637.

LLEGENDA: -1) Unespecificed, 0) Daily Workers, 1) Lower skilled and unskilled farm workers, 2) Lower skilled and unskilled workers, 3) Farmers, 4) Skilled workers, 5) Lower clerical and sales, 6) Lower managers, lower professionals and clerical and sales, 7) Higher professionals, 8) Higher managers.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Matricula de francesos de 1637* de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

5.2.1.2. Els treballadors temporers en la *Matricula de francesos de 1637*

El caràcter temporer d'una part de la immigració francesa és un aspecte que ha estat esmentat, principalment, per aquells que han tractat amb la *Matricula de francesos de 1637*, com són els de Nadal i Giralt (2000) i Capdevila Muntadas (2010, 2014), ja que, de fet, aquesta és l'única font que els identifica com tals. Ambdós, a més de descriure aquests immigrants, fan referència a testimonis documentals que indiquen la presència de temporers alvernesos a Catalunya ja a mitjan segle XV, de manera que la seva arribada hauria anat bastant paral·lela al procés migratori en general.

Per tant, com a membres de les capes més baixes de les classes rurals, i com a jornalers sense propietats (a Catalunya, almenys), l'anàlisi de la situació dels temporers, a més d'atorgar-nos una visió més completa del conjunt de la immigració francesa, pot ajudar a comprendre millor les diferències entre les classes rurals dels francesos de la *Matricula*, cosa que dificulten les confusions conceptuals, com s'ha vist més amunt. Per altra part,

s'haurà de tenir en compte que només es pot obtenir informació sobre els temporers en la fase de descens de l'onada migratòria, de forma que no podrem saber el pes que aquests havien tingut al llarg del procés. També, com ocorre amb altres variables, la informació sobre la condició de temporer és omesa en la part corresponent a la ciutat de Barcelona, de manera que la seva anàlisi s'haurà de limitar en aquest sentit. Per altra part, amb la declaració del registrat, en alguns casos es fa confús distingir si l'immigrant realment tornava a França (i cada quant ho feia) o si, en canvi, canviava la seva ubicació dins el propi territori de Catalunya. No obstant això, el verb més utilitzat pels declarant, "revenir", ha estat considerat com a indicatiu de temporalitat de la migració.

D'aquesta manera, dels 2.950 registrats en els volums I-IV (sense Barcelona, per tant), s'hi troben fins a 404 dels immigrants que resulten ser temporers, els quals suposen un 13,7%. La majoria d'aquests 404 temporers realitzaven un itinerari prou específic, com ràpidament permeten observar les taules 5.3 i 5.4. Tant és així que gairebé tres quartes parts (72,5%) provenien de la zona pirinenca, a més d'un 13% del Llenguadoc i poc menys d'un 10% de les Terres Altes. La zona on foren registrats (car no es pot considerar que hi residissin) era encara més específica, al nord de Barcelona, la Costa de Llevant amb un 77,2% dels temporers, a més de la Costa Brava, amb un 18,3%, mentre que a l'extrem nord i al sud de Barcelona la presència de temporers era gairebé testimonial.

TAULA 5.3. Zona d'origen dels immigrants francesos amb caràcter temporer. Costa catalana (exclosa Barcelona), 1637.

Zona d'origen	%
Pirineus i Prepirineus	72,5
Llenguadoc i Conca de la Garona	12,9
Terres Altes i Massissos	9,7
Sense especificar	5,0
Total	100,0

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Matrícula de francesos de 1637* de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

TAULA 5.4. Zona de residència dels immigrants francesos amb caràcter temporer. Costa catalana (exclosa Barcelona), 1637.

Zona de registre	%
Costa Roja	0,5
Costa Brava	18,3
Costa de Llevant	77,2
Costa de Ponent	1,5
Delta de l'Ebre	2,5
Total	100,0

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Matrícula de francesos de 1637* de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Aquestes dades, doncs, poden fer veure una correspondència, en la zona de la Costa Brava entre jornalers i temporers. Així, encara que no majoritaris, els temporers eren un 19% de tots els jornalers registrats en aquest tram de litoral. En canvi, a la Costa de Llevant, com s’ha vist, no es distingia entre pagesos i jornalers, sinó que eren aglutinats com a llauradors. Però d’aquests “*labradores*”, gairebé una tercera part (29,2%) eren temporers. Aquesta dada, doncs, representa un mínim del que devien ser els jornalers en aquesta zona, encara que segurament eren més.

De fet, si observem l’estructura social d’aquests temporers (taula 5.5), el 74,8% considerats “agricultors” serien principalment aquests llauradors de la Costa de Llevant. En tot cas, el remarcable, encara que lògic, és que un ampli 93,8% dels temporers pertanyien a classes rurals. Entre el 6,2% que es dedicaven a activitats urbanes, els quals també es movien de localitat en localitat cercant treball, s’hi troben 7 serradors i 7 mestres de cases, 3 moliners, 1 ferrer, 1 teixidor, petits comerciants com un marxant, dos negociants, un “*tendero de mercaduria*” o un venedor de vidre.

TAULA 5.5. *Classe social dels immigrants francesos amb caràcter temporer*. Costa catalana (exclosa Barcelona), 1637.

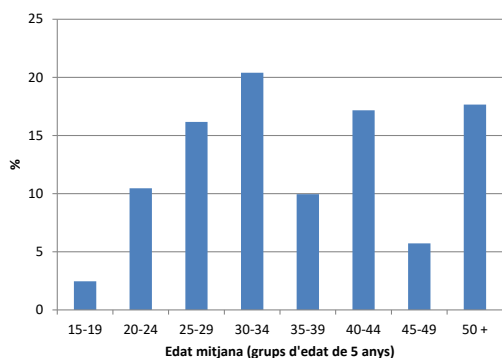
HISCLASS	%
Treballadors, jornalers i bracers	13,6
Treballadors agrícoles no qualificats	5,4
Pagesos	74,8
Artesans	5,7
Comerciants	0,5
Total	100,0

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Matrícula de francesos de 1637* de l’Arxiu de la Corona d’Aragó.

Quant a les característiques més demogràfiques dels temporers, val a dir que més de la meitat, un 53,3% eren casats, amb l’esposa residint a França (a més d’un 4,2% de vidus). Aquest fet afavoria el caràcter temporal de la migració i, per altra part, estableix una diferència entre els que migraven de forma temporal amb l’objectiu de tornar a casa dels que potser tindrien més possibilitats d’arribar-se a establir a Catalunya. De fet, l’edat mitjana dels temporers en el moment d’efectuar-se el registre era de 36,14 anys i el 71% es trobaven per sobre dels 30 anys, tal com indica el gràfic 5.16. Finalment, més de la meitat dels temporers (53,8%) portaven menys de 15 anys anant i venint entre França i Catalunya

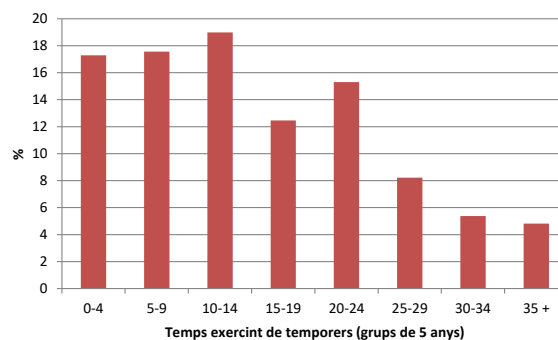
en el moment en el qual es va efectuar el registre i el 81,6% portava menys de 25 anys com, per altra part, resulta lògic (gràfic 5.17). Així doncs, en aquest punt, cal plantejar-se si la idea originària de la migració per als que s'arribaven a instal·lar definitivament era aquesta o si, en canvi, era una decisió que es prenia al cap d'un temps d'haver estat migrant com a temporer. Per a Alexandra Capdevila (2014), la qual ha prestat especial atenció als immigrants temporers cal diferenciar entre els immigrants de la zona pirinenca i la resta, una diferència que també s'ha pogut observar en els resultats mostrats. D'aquesta manera, una gran majoria de temporers –72,5% en el conjunt de la *Matrícula*, 91,4% al Maresme segons Capdevila (2014)– procedent dels Pirineus, de forma que es podria pensar que aquests immigrants majoritàriament vindrien com a temporers i s'acabarien instal·lant a Catalunya després d'un temps. En canvi, els temporers de les altres zones són molts menys, pel que caldria pensar que aquests viatjaven una sola vegada, ja amb l'objectiu de quedar-se a Catalunya.

GRÀFIC 5.16. *Distribució de les edats aproximades dels immigrants francesos amb caràcter temporer. Costa catalana (exclosa Barcelona), 1637.*

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Matrícula de francesos de 1637* de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

GRÀFIC 5.17. *Distribució del temps aproximat exercint la immigració amb caràcter temporer. Costa catalana (exclosa Barcelona), 1637.*

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Matrícula de francesos de 1637* de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

5.2.2. Trajectòries laborals

Podríem definir una trajectòria laboral com la successió de llocs de treball ocupats en el mercat laboral al llarg d'una vida activa (Villar, 2016). Tradicionalment, s'ha partit de la premissa que una societat estamental i preindustrial havia de ser, en termes generals, immòbil (Gifre i Ribas, 1999). No obstant això, en els darrers anys s'ha comprovat com la mobilitat laboral era un fet habitual en l'Europa preindustrial, tant en àmbits urbans com rurals de manera que en el gruix de la mà d'obra qualificada, per exemple, l'accés al mestratge dins el gremi es podia portar a terme a través de diferents vies, no tan sols la més tradicional a partir de l'aprenentatge i l'acompanyament familiar. D'aquesta forma, un canvi d'ocupació podia venir motivat per diverses causes, tals com la promoció interna, especialització, mobilitat geogràfica o la conjuntura econòmica, en el cas, per exemple, que un sector específic entrés en crisi (Southall, 1991; Zofío Llorente, 2011; Nieto Sánchez, 2012). Tanmateix, cal tenir en compte que per als immigrants, es veien pràcticament exclosos de l'accés als graons superiors dels gremis, com s'ha pogut comprovar en la Barcelona d'inicis del segle XVIII (Arranz Herrero & Grau i Fernández, 1970).

En aquest apartat s'ha proposat analitzar, doncs, si al llarg de la seva vida, els immigrants francesos es quedaven estancats en l'*status* social que assolien un cop arribats a Catalunya (car cal tenir en compte que totes les fonts utilitzades en aquesta tesi doctoral són catalanes i, en conseqüència, es desconeix l'ocupació que havia desenvolupat un individu al seu lloc d'origen i si aquesta era la mateixa que havia pogut trobar després d'emigrar) o si, al contrari, les seves trajectòries vivien algun tipus de mobilitat social, ja fos ascendent o descendent. Per a portar a terme aquest tipus d'anàlisi s'han fet servir les diferents observacions de l'ocupació d'un mateix individu a les tres fonts utilitzades, la *Barcelona Historical Marriage Database*, els expedients matrimonials de la Catedral de Barcelona i la *Matrícula de francesos de 1637*, a través de la tècnica de la vinculació nominal¹³².

Quant als vincles trobats entre la BHMD i els expedients matrimonials, els resultats han esdevingut tal i com es podria haver esperat a causa, principalment, del fet que les dues fonts responen a dos aspectes d'un mateix esdeveniment, el matrimoni, i la diferència cronològica entre ambdós registres és molt baixa, per la qual cosa les probabilitats d'haver canviat d'ocupació disminueixen. Així doncs, dels 2.971 vincles trobats, en un 93% dels

¹³² Per a més sobre el procés de vinculació nominal entre les tres fonts, consulteu el capítol 3, "Metodologia".

casos les dues observacions són del mateix any, en el 5,9% hi ha una diferència d'entre 1 i 4 anys i en tan sols l'1% la diferència supera els 5 anys. Aleshores, dels 2.712 casos en els quals les dues observacions contenen una ocupació identificable, un 83,1% d'aquests immigrants francesos tenen exactament la mateixa ocupació en els dos casos, un 84,7% es troben en la mateixa classes social i un 85,2% estan ocupats dins el mateix sector econòmic¹³³. A més a més, dels casos de mobilitat, més de la meitat (276) correspondrien als ja esmentats problemes d'identificació entre els termes “pagès” i “treballador”¹³⁴, fent impossible saber fins a quin punt és exacta aquesta mobilitat.

Pel que fa a la resta de casos, alguns exemples serien el de Joan Freixes, francès resident a la Garriga, el qual l'11 d'agost de 1572 es declara pagès en pagar l'esposalla¹³⁵ i el 8 de novembre del mateix any es declara paraire en iniciar-se el seu expedient¹³⁶. O el cas de Ramon Pi, resident a Barcelona, qui el dia 12 de febrer de 1600 es declara pagès¹³⁷ i, gairebé un any més tard, en registrar-se el seu expedient, ho fa com a cotxer¹³⁸. Algun cas resulta sorprenent, com el de Pere Joanet, francès resident a Terrassa, el qual, el mateix dia, 23 de març de 1641, es declara “sombreter”, o barreter, en pagar l'impost de les esposalles¹³⁹ i pagès en el seu expedient matrimonial¹⁴⁰. Finalment, un cas que a primera vista podria semblar un salt social molt important és el de Domingo Garçó, resident a Barcelona, qui el 18 de desembre de 1605 es declara com a treballador en pagar l'esposalla¹⁴¹ i, tan sols deu dies després, el 28, apareix com a negociant als expedients¹⁴². El seu expedient no ofereix cap informació complementària, però d'entre altres possibilitats, podria ser o bé que com a “negociant” es referís que feia de comerciant a baix nivell, com a marxant o quincallaire, o que en declarar-se “treballador” mentís sobre la

¹³³ Per a les comparacions s'han utilitzat els codis HISCO, HISCLASS i de sector, respectivament, de la mateixa manera que a la resta del capítol.

¹³⁴ Específicament, 193 dels casos fan a referència a individus que apareixen com a “pagès” o “hortolà” a la BHMD i com a “treballador” o “bracer” als expedients i 83 casos on es dona el cas contrari.

¹³⁵ ACB, *Llibres d'Esposalles*, vol. 46, p.102.

¹³⁶ ADB, *Informacions matrimonials*, Caixa 2, 8 de novembre de 1572, Joan Freixes.

¹³⁷ ACB, *Llibres d'Esposalles*, vol. 60, p.206.

¹³⁸ ADB, *Informacions matrimonials*, Caixa 49, 12 de gener de 1601, Ramon Pi.

¹³⁹ ACB, *Llibres d'Esposalles*, vol. 80, p.127.

¹⁴⁰ ADB, *Informacions matrimonials*, Caixa 90, 23 de març de 1641, Pere Joanet.

¹⁴¹ ACB, *Llibres d'Esposalles*, vol. 63, p.84.

¹⁴² ADB, *Informacions matrimonials*, Caixa 60, 28 de desembre de 1605, Domingo Garçó.

seva ocupació per tal de pagar una taxa més baixa. Tampoc no s'ha de descartar que pogués realitzar les dues ocupacions de forma complementària.

Els vincles entre la BHMD i la *Matrícula de francesos de 1637*, en canvi, ofereix una perspectiva diferent. Tot i que el nombre de vincles trobats és menor, –car dels 806 donats per bons, n'hi ha 763 en els quals les dues observacions són identificables i, a més, el registre matrimonial és anterior al registra en el cens¹⁴³– la distància cronològica entre els dos registres és més variada que en els expedients, fins al punt que tan sols 14 casos (1,8%) es donen en el mateix any. D'aquesta forma, la distribució de la distància cronològica resultant és la mostrada en la taula 5.6:

TAULA 5.6. *Distribució dels vincles trobats entre la Barcelona Historical Marriage Database i la Matrícula de francesos de 1637 segons distància cronològica entre les observacions.*

Distància cronològica entre observacions	N	%
De 0 a 9 anys	225	29,49
De 10 a 19 anys	223	29,23
De 20 a 29 anys	194	25,43
De 30 a 39 anys	87	11,40
Més de 40 anys	34	4,46
Total	763	100

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database* i la *Matrícula de francesos de 1637*.

Aleshores, la taula 5.7 indica com la proporció de francesos que havia canviat d'ocupació entre el moment de contreure matrimoni i el moment de ser registrat assolia fins a un important 40% (307 casos). No obstant això, els que havien canviat de sector econòmic o de grup social es limitaven al 29%, és a dir, al voltant d'un 10% canviaven d'ocupació però es quedaven dins el mateix sector econòmic. Un exemple d'aquest cas seria el d'Elies Carreras, francès establert a Barcelona, el qual el 1632 feia d'espaser en casar-se¹⁴⁴ i el 1637 feia de coper¹⁴⁵, mantenint-se dins el sector metal·lúrgic; o de Ramon Barrera, immigrant establert a El Vendrell, qui en casar-se el 1619 feia de pagès¹⁴⁶ i en declarar

¹⁴³ Es troben 19 casos contraris, en els quals, l'any 1637 l'immigrant es registra com a solter i posteriorment apareix la seva esposalla, però a causa del seu baix nombre no seran tinguts en consideració.

¹⁴⁴ ACB, *Llibres d'Esposalles*, vol. 75, p.85.

¹⁴⁵ ACA, *Matrícula de francesos residents a la costa catalana*, Quadern 5, p. 1.693.

¹⁴⁶ ACB, *Llibres d'Esposalles*, vol. 2006, p.278v.

gairebé dues dècades després ho feia com a pastor¹⁴⁷. En un punt intermedi hi trobaríem casos com el de Joan Rius, que el 1610 era pescador¹⁴⁸ i el 1637 traginer de mar¹⁴⁹, havent canviat d'ocupació però mantenint-se en relació al mar. En canvi, a l'altre extrem s'hi situarien casos com el de Miquel Adell, resident a Barcelona, el qual el 1617 deia ser carreter¹⁵⁰ i vint anys després, pescador¹⁵¹; o Joan Vergés, francès establert a Mataró, el qual es casà el mateix 1637 però a les esposalles apareix com a pagès¹⁵² i a la *Matrícula* com a marxant¹⁵³.

TAULA 5.7. *Grau de mobilitat ocupacional experimentat pels immigrants francesos. Oficialitat de Barcelona, 1582-1637 (n=763).*

	%		
	Ocupació	Sector econòmic	Classe social
Mobilitat	40,2	29,0	29,2
Immobilitat	59,8	71,0	70,8
Total	100	100	100

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database* i la *Matrícula de francesos de 1637*.

Com deia més amunt, crec que una major distància cronològica entre les dues observacions d'un mateix individu faria augmentar les possibilitats d'haver canviat d'ocupació. Així doncs, la taula 5.8 mostra, efectivament, un augment progressiu de la proporció de casos que han viscut un canvi a mesura que augmenta el salt temporal, passant d'un 37,8% en els casos en els quals les dues observacions es donen amb entre 0 i 9 anys de diferència i un 47,1% en els quals hi ha més de 40 anys de diferència. Pel que fa als canvis que també impliquen un canvi de sector econòmic i/o grup social, el percentatge augmenta entre el 0 i els 29 anys de diferència i després torna a disminuir, fins al punt que en el canvi de classe social, arriba a ser més baix entre els que fa més de 40 anys (29,4%) que en els que fa entre

¹⁴⁷ ACA, *Matrícula de francesos residents a la costa catalana*, Quadern 1, p. 179.

¹⁴⁸ ACB, *Llibres d'Esposalles*, vol. 65, p.196.

¹⁴⁹ ACA, *Matrícula de francesos residents a la costa catalana*, Quadern 5, p. 1.548.

¹⁵⁰ ACB, *Llibres d'Esposalles*, vol. 69, p.10.

¹⁵¹ ACA, *Matrícula de francesos residents a la costa catalana*, Quadern 5, p. 1.645.

¹⁵² ACB, *Llibres d'Esposalles*, vol. 78, p.113r.

¹⁵³ ACA, *Matrícula de francesos residents a la costa catalana*, Quadern 2, p. 521.

0 i 9 anys (30,7%). Tanmateix, cal tenir en compte que a mesura que augmenta la diferència d'anys, baixen els casos i els que sobreviuen el 1637 i fa més de 40 anys que es varen casar tan sols són 34 casos¹⁵⁴.

Per tal d'entendre millor aquests canvis, primer de tot cal tenir en compte que no tenim informació sobre l'ocupació dels pares dels immigrants, en una època en la qual la transmissió intergeneracional era especialment important (Bearman & Deane, 1992; Van Bavel *et al.*, 2011) i podia empènyer els francesos a intentar cercar una ocupació específica. Aleshores, s'ha volgut valorar la influència que pogués tenir l'ocupació del pare de l'esposa (en el cas dels que es casaven amb donzelles) o del primer marit (en els que ho feien amb vídues) a l'hora de cercar una ocupació diferent. Només un 7% dels que efectuen un canvi adopten l'ocupació específica del seu sogre o de l'anterior marit, mentre que entre els que canvien de sector econòmic, un 10% dels que es casen amb donzelles es passen al sector del sogre i un 12% dels que es casen amb vídues al del marit difunt (16 i 7 casos, respectivament). Per tant, encara que es donaven casos, aquest no resultava un factor de gran influència.

TAULA 5.8. *Grau de mobilitat ocupacional experimentat pels immigrants francesos segons diferència d'anys entre les dues observacions.* Oficialitat de Barcelona, 1582-1637 (n=763).

		Ocupació			Sector econòmic			Classe social		
		Mobilitat	Immobilitat	Total	Mobilitat	Immobilitat	Total	Mobilitat	Immobilitat	Total
Diferència d'anys	De 0 a 9	37,8%	62,2%	100,0%	29,3%	70,7%	100,0%	30,7%	69,3%	100,0%
	De 10 a 19	35,4%	64,6%	100,0%	25,6%	74,4%	100,0%	27,8%	72,2%	100,0%
	De 20 a 29	44,3%	55,7%	100,0%	34,0%	66,0%	100,0%	31,4%	68,6%	100,0%
	De 30 a 39	47,1%	52,9%	100,0%	25,3%	74,7%	100,0%	24,1%	75,9%	100,0%
	Més de 40	47,1%	52,9%	100,0%	29,4%	70,6%	100,0%	29,4%	70,6%	100,0%
	Total		40,2%	59,8%	100,0%	29,0%	71,0%	100,0%	29,2%	70,8%

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database* i la *Matrícula de francesos de 1637*.

Finalment, l'observació desagregada de les observacions fetes a nivell de classe social, a través de l'ús dels ja esmentats codis HISCLASS, que mostra la taula 5.9, permet de realitzar una anàlisi més detallada d'aquests mobilitat. De tots els grups socials, els dos grups d'artesans (el núm. 2, format per mestres de cases, teixidors o paraires,

¹⁵⁴ El cas amb donat per bo amb una major diferència d'anys és el de Joan Rodolí, hortolà, francès del bisbat d'Agen establert a Barcelona, que es casà el 1590 (ACB, *Llibres d'Esposalles*, vol. 55, p.32.) i el 1637, quan es registrà en edat d'uns 75 anys, segons declarà, seguia fent d'hortolà (ACA, *Matrícula de francesos residents a la costa catalana*, Quadern 5, p. 1.571).

principalment, i el 4, fusters, ferrers, sabaters, sastres...) resulta el més immòbil, en graus del 81,1% i del 82,2% respectivament, mentre que el menys rígid seria el dels treballadors o jornalers (núm. 0), amb un 43,1%. Pel que fa als casos de mobilitat, destaca la permeabilitat entre aquests jornalers i els pagesos (núm. 3), amb un 41,4% de treballadors que passen a pagesos i un 17,5% de casos contraris. Tanmateix, ja s'han esmentat els problemes de nomenclatura que impliquen aquests dos grups i la confusió que es podria donar. La resta de percentatges destacables es donen en situacions de pocs casos i no permeten realitzar afirmacions massa categòriques. En el còmput global, doncs, es donaria un 70,8% de casos d'immobilitat front a un 16,6% de mobilitat descendent i un 12,7% de mobilitat ascendent.

TAULA 5.9. Correspondència entre la classe social d'un mateix individu en les dues observacions diferents. Oficialitat de Barcelona, 1582-1637 (n=763).

		Freqüències observades							
		Classe social (HISCLASS) observada en la <i>Matrícula de 1637</i>							
		0	1	2	3	4	5	6	Total
Classe social (HISCLASS) observada en els <i>Llibres d'esposalles</i>	0	25	1	2	24	4	1	1	58
	1	3	12	5	1	1	0	2	24
	2	7	4	172	8	11	0	10	212
	3	50	11	20	184	9	2	10	286
	4	7	2	9	3	120	0	5	146
	6	1	1	8	0	0	0	27	37
	Total	93	31	216	220	145	3	55	763
		Proporció segons primera observació							
		Classe social (HISCLASS) observada en la <i>Matrícula de 1637</i>							
		0	1	2	3	4	5	6	Total
Classe social (HISCLASS) observada en els <i>Llibres d'esposalles</i>	0	43,1%	1,7%	3,4%	41,4%	6,9%	1,7%	1,7%	100,0%
	1	12,5%	50,0%	20,8%	4,2%	4,2%	0,0%	8,3%	100,0%
	2	3,3%	1,9%	81,1%	3,8%	5,2%	0,0%	4,7%	100,0%
	3	17,5%	3,8%	7,0%	64,3%	3,1%	0,7%	3,5%	100,0%
	4	4,8%	1,4%	6,2%	2,1%	82,2%	0,0%	3,4%	100,0%
	6	2,7%	2,7%	21,6%	0,0%	0,0%	0,0%	73,0%	100,0%
	Total	12,2%	4,1%	28,3%	28,8%	19,0%	0,4%	7,2%	100,0%

LLEGENDA: 0) Daily Workers, 1) Lower skilled and unskilled farm workers, 2) Lower skilled and unskilled workers, 3) Farmers, 4) Skilled workers, 5) Lower clerical and sales, 6) Lower managers, lower professionals and clerical and sales.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database* i la *Matrícula de francesos de 1637*.

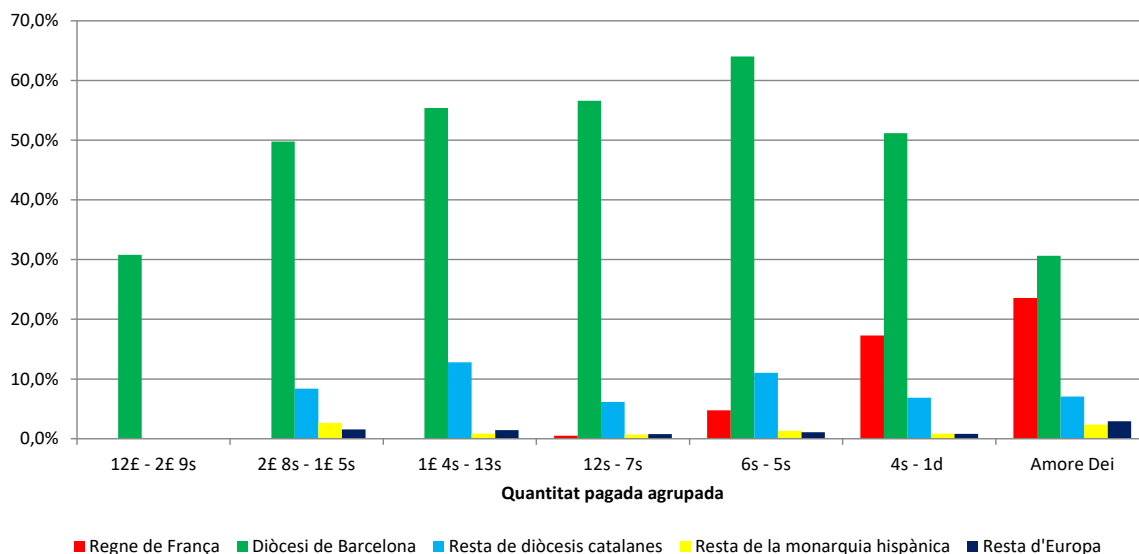
5.2.3. L'*status* social. Les taxes pagades als *Llibres d'Esposalles*

Els *Llibres d'Esposalles*, com a font fiscal, ofereixen, a més d'una ocupació, informació sobre el pagament d'una taxa a l'Obra de la Catedral. Aquesta taxa no era fixa, sinó que variava en funció de la capacitat econòmica de la parella, cosa que la podria convertir en un interessant indicador del poder econòmic i social dels cònjuges, un indicador gairebé únic com ja va fer notar J. Amelang (1991)¹⁵⁵. D'aquesta forma, a partir de l'any 1575, les quantitats apareixen preestablertes a l'inici de cada volum, dividides en sis grups socials predefinits, mentre que abans, la quantitat pagada per cada grup no venia preestablerta, encara que sempre es movien dins uns marges. Així, agrupant les taxes seguint la divisió establerta el 1575, es pot observar quina quantitat pagaven els marits i establir-hi diferència en funció de l'origen geogràfic, la classe social definida per l'ocupació, etc.

Aquesta informació permetria, doncs, aprofundir en el coneixement de la posició dels immigrants francesos en els espectres més baixos de la societat dels segles XVI i XVII. D'entre els matrimonis més pobres, és a dir, els que es veien alliberats de pagar la taxa, en més d'un 20% el marit és francès, tan sols superats pels autòctons de la diòcesi de Barcelona. També els que pagaven la quantitat més baixa (4 sous o menys) son integrats per un marit francès en més d'un 15%. Per altra banda, pel que es refereix a les taxes superiors, tan sols es troba un 5% de francesos entre els marits que pagaven entre 5 i 6 sous i un 0,5% entre els que pagaven de 7 a 12 sous (gràfic 5.18).

¹⁵⁵ Podeu consultar una descripció més completa de les taxes pagades en el capítol 2, "Fonts documentals i bases de dades".

GRÀFIC 5.18. Taxes pagades segons lloc de procedència del marit. Àrea de Barcelona, 1521-1643.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Proyecto *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

Per altra part, observant les taxes pagades per cada grup d'origen i centrant-nos en la comparació entre immigrants francesos i autòctons de la diòcesi de Barcelona, es pot observar com les quantitats al voltant de la taxa estàndard de quatre sous resulten hegemòniques en ambdós grups, amb una diferència del 5% a favor dels francesos (taula 5.10). No obstant això, gairebé un 10% dels catalans pagaven taxes superiors a la majoritària, mentre que entre els immigrants francesos aquesta xifra no arribava més que a l'1%. A més a més, el nombre de francesos que els concedien la llicència matrimonial gratuïtament, per *amore dei*, era, en conjunt, del 3%, mentre que els autòctons que es lliuraven de pagar es reduïen a poc més de l'1%.

TAULA 5.10. Taxes pagades per marits autòctons i immigrants francesos. Àrea de Barcelona, 1521-1643.

Taxa pagada	Regne de França	Diòcesi de Barcelona
12£ - 2£ 9s	0,0%	0,0%
2£ 8s - 1£ 5s	0,0%	0,5%
1£ 4s - 13s	0,0%	1,9%
12s - 7s	,1%	2,4%
6s - 5s	1,0%	4,2%
4s - 1d	95,6%	89,7%
Amore Dei	3,0%	1,3%
Total	100,0%	100,0%

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Proyecto *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

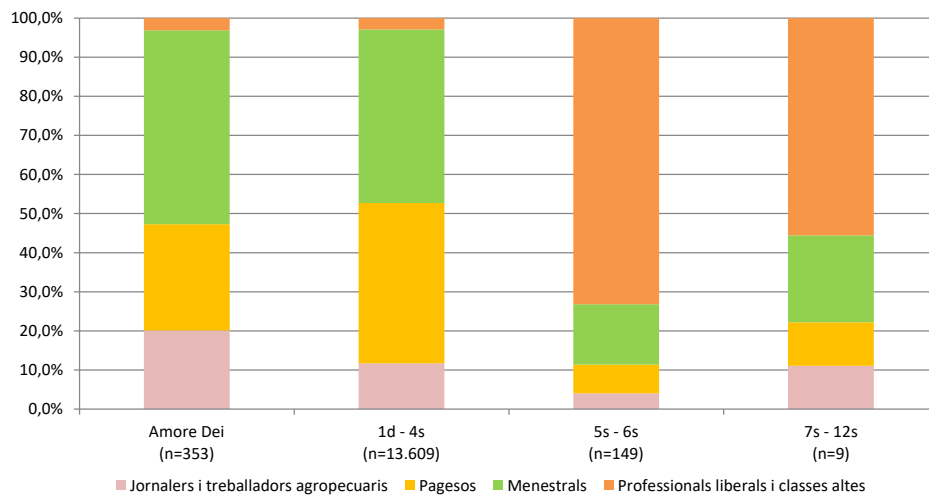
Finalment, es pot observar l'estructura social dels pagadors de cada quantitat, analitzant per separat marits francesos i autòctons, com ocorre en els gràfics 5.19 i 5.20. En aquest cas s'han agregat els grups HISCLASS en quatre categories genèriques per agilitzar la interpretació. La columna que inclou la taxa general de quatre sous, és la més quantiosa en nombres absoluts tant entre francesos com autòctons, fent palès que és la més representativa del conjunt de la societat. Pel que fa als francesos, la taxa gratuïta *Amore Dei* és la segona més quantiosa i hi augmenta la proporció de jornalers, que s'aproxima al 20%, com és d'esperar ja que en principi eren el grup situat més al fons de l'escala social. De la mateixa manera, en les taxes superiors, entre els francesos, hi pren un lloc rellevant el grup format per professionals liberals, treballadors de l'administració i altres grups amb més poder social, essent, entre els francesos, els primers, bàsicament, destacant la colònia de comerciants, ja estudiada per Emili Giralt (1959). Destaca com un treballador, Bernat Brigar, arribà a pagar 8s en casar-se amb la filla d'un corder, encara que no consta més informació sobre el cas¹⁵⁶.

En canvi, entre els autòctons, i com s'ha vist en la taula anterior, les taxes que es mouen entre els 5 sous i una lliura quatre sous són més nombroses que els *Amore Dei* i s'hi troben també representats també els grups més poderosos, fent aparició, en aquesta darrera categoria i cap amunt, la noblesa. També destaca com el grup dels professionals liberals, i treballador de l'administració és troba mínimament més representat en la taxa gratuïta que

¹⁵⁶ ACB, *Llibres d'Esposalles*, vol. 31, p.68.

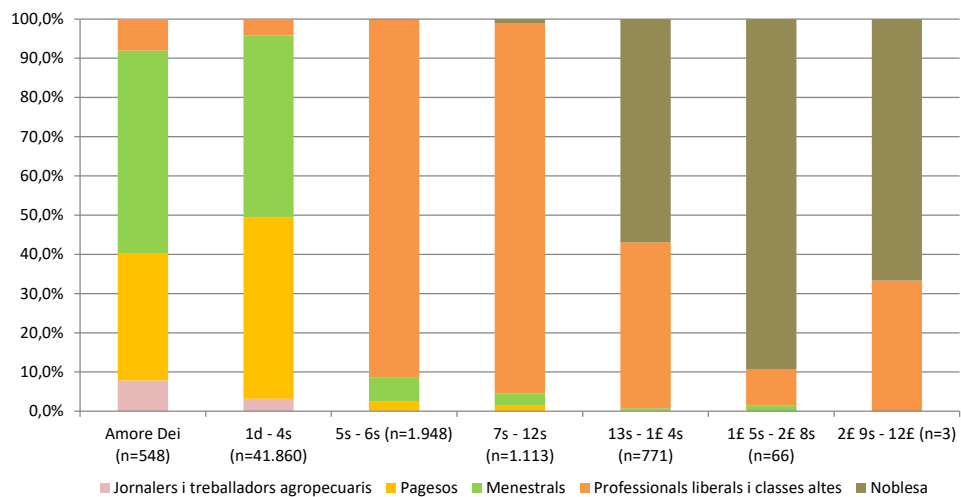
en la dels 4 sous, encara que cal tenir en compte, com s'ha esmentat, l'exempció del pagament de la taxa per a aquells matrimonis relacionats d'alguna forma amb el propi capítol catedralici.

GRÀFIC 5.19. Taxes pagades pels marits francesos segons grup social. Àrea de Barcelona, 1521-1643.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Proyecto *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

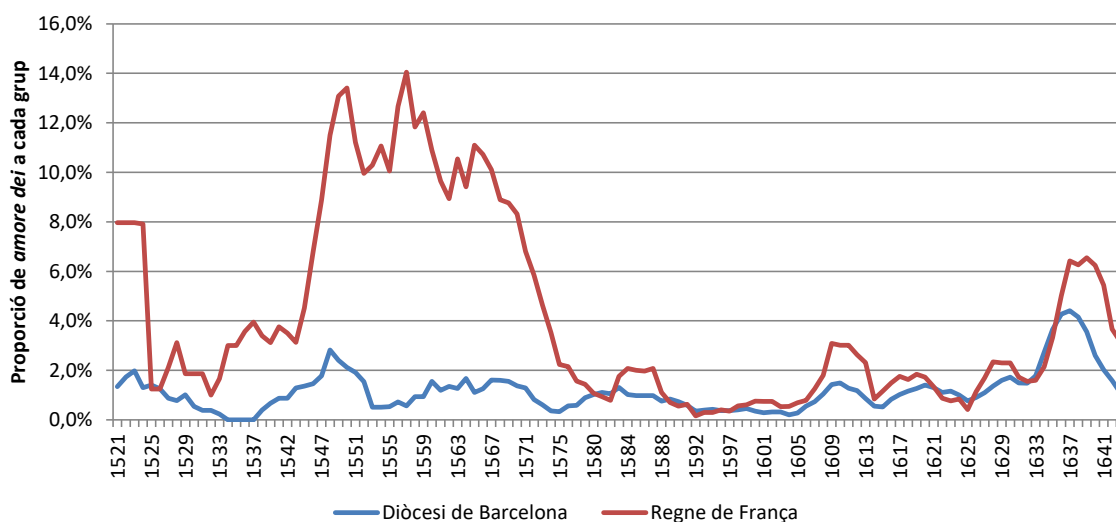
GRÀFIC 5.20. Taxes pagades pels marits autòctons segons grup social. Àrea de Barcelona, 1521-1643.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Proyecto *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

D'alguna forma, doncs, l'exempció de la taxa per *amore dei* podria ser considerada un indicador de pobresa¹⁵⁷ (encara que cal tenir en compte que la majoria no s'autodeclaraven com a pobres i, en canvi, sí que exercien una ocupació) i, comparant la seva proporció entre francesos i autòctons al llarg del temps (gràfic 5.21), s'observa com des de l'inici del període fins a finals del segle XVI, és a dir, durant tota la fase d'ascens i inici de la màxima plenitud migratòria, l'exempció del pagament era molt més freqüent entre immigrants (entre el 10-15%) que entre autòctons (inferior al 2%), mentre que a partir de 1580 i fins al final del període, les xifres dels francesos arriben a convergir amb els locals, seguint la seva mateixa tendència. Aquest fet podria ser interpretat com un indicador d'una major integració econòmica dels immigrants que arribaren més tard, segurament gràcies al fet que els seus predecessors ja haurien establert unes xarxes de contactes que el permetrien accedir més ràpidament a un lloc de treball d'acord amb les condicions locals (Capdevila Muntadas, 2014).

GRÀFIC 5.21. *Proporció d'amore dei pagada per marits autòctons i immigrants francesos. Àrea de Barcelona, 1521-1643.*

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Proyecto *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

¹⁵⁷ Encara que també es lliuraven de pagar la taxa els marits que es trobaven directament lligats a la institució de la Taula de la Obra de la Catedral, com el seu cuiner, aquests no seran tinguts en compte, ja que suposen únicament 23 casos, un 1% del total d'*amore dei*.

5.2.4. El poder d'adquisició. Les propietats declarades a la Matrícula de 1637

La *Matrícula de 1637* és una font, com s'ha dit en diverses ocasions, que ofereix una gran riquesa informativa i, a l'hora d'estudiar el nivell de riquesa dels immigrants francesos i l'accés a béns i terres, ja sigui en propietat (domini útil) o arrendament. Jordi Nadal i Emili Giralt (2000) inclogueren una part d'aquesta part de la declaració en el corpus estadístic que acompanyava el seu estudi, encara que no ocupà molt de lloc en el text. Específicament, els dos autors centraren el seu focus en l'accés a l'habitatge. Els dos investigadors observaren com un 71% dels immigrants casats amb una dona francesa no posseïa una casa, mentre que entre els casats amb una dona catalana la xifra descendia al 61%. D'entre aquests, a més, un 33% tenien casa pròpia, mentre que en el 5,5% dels casos la casa resultava ser de l'esposa.

En aquest estudi s'ha afrontat la informació aportada pels declarants francesos des d'una altra perspectiva, amb l'objectiu d'analitzar les possibilitats d'accedir a diferents tipus de patrimoni per part dels immigrants. En primer lloc, cal destacar que una gran majoria dels registrats, fins a un 71% no declaraven cap tipus de bé¹⁵⁸. No posseïen res, per tant, fet molt indicatiu del seu extrem grau de pobresa. La gran majoria simplement no feien cap declaració sobre els seus béns, encara que més d'una tercera part (38%) dels que no posseïen res sí que es declaraven com a "*home pobre*". 14 d'aquests declarants (el 0,5%) afirmaven posseir "*la roba que aporto*" mentre que entre la resta es donaven situacions diverses, com estar residint en casa de la sogra, acollit en un hospital o que l'amo que els havia llogat encara els devia alguna setmanada. Tan sols un individu, Pedro Ramon, cotxer residint a Barcelona, declara tenir "*tierras y propiedades en Francia, però no en Cathalunya*"¹⁵⁹. Sens dubte, no devia ser l'únic, sobretot tenint en compte que la gran majoria dels temporers es troben en aquesta categoria (exceptuant algun marxant que declarava les mercaderies que portava), i molt probablement altres declarants ometien informació per por a possibles confiscacions de béns, habituals en moments de conflictes bèl·lics. De fet, Perris Cabaner, àlies Naules, bover residint a Garrius, al Rosselló, declara

¹⁵⁸ Una xifra per al total de la font que resulta més baixa que la indicada per Capdevila Muntadas (2014) per a la comarca del Maresme, que resulta del 82,3%.

¹⁵⁹ ACA, *Matrícula de francesos residents a la costa catalana*, Quadern 5, p. 1.745.

que “*lo poch que tenia se segrestaren en lo any 1635*”¹⁶⁰. Tot i això, la dada resulta molt significativa.

Si diferenciem els registrats que declaren o no algun tipus de bé, com indica la taula 5.11, les dades resulten molt clares. Gairebé cap immigrant solter (menys d’un 4%, 51 casos) havia pogut accedir a algun tipus de bé, ja fos en propietat o arrendat, des que havia arribat a Catalunya. En canvi, sí que ho havien aconseguit un 41% dels que estaven casats. És més, aquesta xifra encara augmenta fins el 46% si ens fixem únicament en els que estaven casats amb una dona catalana, mentre que dels que estaven casats amb una dona francesa tan sols ho havia assolit el 16%, com mostra la taula 5.12. Resulta clar, doncs, que el matrimoni amb una dona catalana resultava una important via d’accés a patrimoni, ja fos habitatge, terres, etc., gràcies, sobretot, a l’aportació de la dot per part de la família de l’esposa. Aquest serà un aspecte que es tindrà molt en compte a l’hora d’analitzar el comportament matrimonial dels immigrants francesos. Per altra part, Capdevila Muntadas (2014) també vincula l’accés a béns a una més primerenca arribada a Catalunya, un fet, però, que no deixaria d’estar relacionat amb el del matrimoni, ja que arribar més jove també ajudaria a trobar una esposa autòctona.

TAULA 5.11. *Béns declarats pels registrats francesos en funció del seu estat civil. Costa catalana, 1637.*

Estat civil	Declara algún bé		Total
	no	sí	
solter	96,1%	3,9%	100,0%
casat	59,0%	41,0%	100,0%
vidu	61,8%	38,2%	100,0%

TAULA 5.12. *Béns declarats pels registrats francesos en funció de l’origen de l’esposa. Costa catalana, 1637.*

Origen de l’esposa	Declara algún bé		Total
	no	sí	
Catalana	53,9%	46,1%	100,0%
Francesa	84,1%	15,9%	100,0%

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Matrícula de francesos de 1637* de l’Arxiu de la Corona d’Aragó.

Més enllà de distingir dicotòmicament entre el fet de declarar o no algun bé, s’ha volgut categoritzar-los. Aleshores, amb aquest sistema, s’han obtingut fins a 10 categories que cerquen reflectir els diferents tipus de béns als quals podia tenir accés l’immigrant registrat i que es pot observar en la taula 5.13. Així doncs, cada categoria vol reflectir el tipus de bé que s’ha considerat principal per a cada declaració, donant-se, per tant, pressuposades les categories d’un valor inferior, encara que no sempre fos explicitada en la declaració. Per

¹⁶⁰ ACA, *Matrícula de francesos residents a la costa catalana*, Quadern 3, p. 774.

exemple, la categoria expressada com a “Terra” indica un cert assentament de l’individu i cal pressuposar, per tant, que aquest tenia accés a algun tipus d’habitatge, fos en propietat o en arrendament. Aquesta categorització, sens dubte, resulta una simplificació, ja que obvia algunes realitats, com l’extensió o el tipus d’accés a la terra, però s’ha considerat que una categorització més complexa dificultaria molt l’anàlisi, car les combinacions resultarien excessives, amb individus declarant terres d’extensions molt diverses, amb habitatges de diferents modalitats, o sense, declarant la possessió, també, de béns mobles, eines, etc. Àdhuc, per la mateixa raó, les categories tampoc contempnen el règim de propietat sobre el bé declarat, ja que, per una part, és un aspecte, com s’ha vist, ja analitzat parcialment per Nadal i Giralt (2000) pel que fa a l’habitatge i, per altra part, s’ha considerat que el propi fet d’accedir al bé ja resulta, per si mateix, prou significatiu.

D’aquesta forma, es pot observar com un 61% dels registrats que declaraven algun tipus de bé ho feien en referència a béns relacionats amb el sector primari, és a dir, terres, principalment (40%), bestiar (14%) o bé ambdues (14%). Seguidament, un 23,3% declaraven tan sols l’habitatge (usualment també el mobiliari), sense mostrar accés a cap tipus de terra, a més d’alguns pocs que declaraven posseir diverses cases. A partir d’aquí, les altres categories es troben a molta distància: els membres del sector terciari (5,66%) declaraven les mercaderies que tenien en custòdia en aquell moment i, en el cas que fossin comerciant fixes i no ambulants, també la botiga o taverna. Alguns declaraven tan sols els seus mobles, sense indicar el tipus d’habitatge on residien, o les eines de treballar, de manera que gairebé s’haguessin pogut considerar com a declarants sense béns. Finalment, alguns pocs més declaraven béns més diversos, com els pescadors i mariners que posseïen una barca, sovint compartida amb un soci, el cas dels dos moliners que tenien arrendat un molí (sense cap terra), dos teixidors amb teler propi, un picapedrer que tenia llogada una part d’una pedrera, un treballador que declarava posseir vint bucs d’abelles, o els que declaraven alguna quantitat de diners en metàl·lic.

TAULA 5.13. *Tipus de béns declarats pels registrats francesos. Costa catalana, 1637.*

Tipus de bé declarat	N	%
Mobiliari	43	3,48
Eines	14	1,13
Casa	288	23,30
Diverses cases	9	0,73
Mercaderies a la menuda	40	3,24
Botiga + mercaderies a la menuda	30	2,43
Terra	494	39,97
Bestiar	93	7,52
Terra + bestiar	174	14,08
Altres	51	4,13
Total	1.236	100,00

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Matrícula de francesos de 1637* de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Al llarg d'aquest capítol, aleshores, i a través de les tres fonts documentals utilitzades en aquesta tesi doctoral, s'ha pogut abordar com eren els immigrants francesos establerts a la Catalunya moderna, després d'haver establert, en el capítol anterior, la magnitud i cronologia de l'onada migratòria i els seus llocs de procedència i establiment. Així doncs, i des d'una perspectiva sociodemogràfica, s'ha observat com el contingent migratori era principalment format per homes (en un 90%) que arribaven solters i es casaven un cop establerts al seu lloc d'acollida. El motiu principal d'això és la jove edat d'arribada dels immigrants, que majoritàriament se situava per sota dels 20 o, fins i tot, dels 15 anys, excepte en la fase de descens de l'onada, ja entrat el segle XVII.

Pel que fa a la situació economicosocial dels immigrants francesos cal tenir en compte dues consideracions principals. Per una part, el gruix principal dels immigrants era format, de forma molt equilibrada en el seu conjunt, per pagesos i artesans, amb especial importància els dedicats als sectors tèxtil i de la construcció entre els segons. Aquesta estructura ocupacional resulta pròpia de la Catalunya d'Època Moderna estudiada per Pierre Vilar (1987), un territori que entre els segles XVI i XVII, per una part era bàsicament agrícola, com ha estat esmentat al principi del capítol (Gifre i Ribas, 1999; Junqueras i Vies, 2002), però que a més a més, en zones de la Catalunya central vivia un moment important d'expansió d'alguns cultius, especialment de la vinya (Jorba i Serra,

2006; Ferrer i Alòs, 2013). No obstant això, es tracta també d'un moment d'augment de la població urbana i aparició d'una protoindústria tèxtil en les ciutats del territori de l'Oficialitat de Barcelona, principalment Terrassa i Sabadell, així com de la resta de la Diòcesi, en els casos d'Esparraguera, Olesa de Montserrat o Granollers (Castells, 1980; Coma i Ainsa, 1987; García Espuche, 1998; Millàs i Castellví, 2016). En aquest sentit, caldria demanar-se si era l'ocupació professional coneguda la que determinava el lloc d'assentament de l'immigrant o viceversa. S'hauria de pensar, efectivament, que els pagesos i treballadors vinguts de la zona pirinenca i el Llenguadoc eren els mateixos assentats a les zones rurals del Llobregat, el Vallès i el Maresme, de la mateixa manera que els artesans de les Terres Altes i altres ciutats de la resta de França serien els mateixos establerts a Barcelona i les petites ciutats. Així, cal tenir en compte les diferències observades en el capítol anterior, per exemple, la gran proporció d'immigrants de les Terres Altes a Mataró i, en canvi, la preponderància dels llenguadocians en la resta del Maresme. De la mateixa forma, però, també s'ha de tenir present que en la resta de territori no hi havia grans diferències. Aleshores, és en aquest punt on es fa evident una de les majors mancances de les fonts utilitzades, com és el desconeixement de l'ocupació desenvolupada per l'individu prèviament a la migració, en cas que hagués migrat amb suficient edat com per a desenvolupar-ne una. Aquesta informació, juntament amb la pròpia edat d'emigració, sens dubte ajudaria a resoldre aquesta qüestió.

Per altra part, els immigrants francesos presenten una diferència fonamental amb els marits autòctons que es radica principalment en les diferències en els dos extrems de l'escala social. Així, en primer lloc, s'ha observat com entre els immigrants francesos, els membres de les classes altes hi són gairebé inexistents, tractant-se principalment de la colònia mercantil que ja havia estat estudiada per Emili Giralt (1959), a més d'altres petits comerciants i alguns professionals liberals. I en segon lloc, a la part baixa de l'escala social, els jornalers i bracers, treballadors sense terra, es trobaven més representats entre els francesos que no entre els autòctons. Resulta lògic si tenim en compte que es tractava de recent arribats, que no tenien un tros de terra per heretar, en una zona mancada d'un mercat dinàmic de terres, on aquestes es venien a preus molt alts (Bonales Cortés, 2001; Ferrer i Alòs, 2015). Tot plegat, doncs, ens situa al conjunt dels immigrants francesos en una situació socioeconòmica més baixa que la dels autòctons, oferint-nos una població bàsicament humil, arribada a Catalunya per la necessitat de sobreviure, però no

necessàriament establerts en la pobresa, sinó més aviat en una economia de subsistència, pròpia del moment, per altra part. En definitiva, es tracta d'un perfil que no es distancia, en essència, del mostrat pels principals estudis sobre la immigració francesa, descrit, com s'ha fet al principi del capítol, en les obres de Nadal i Giralt (2000; 1966), Gual i Vilà (1991), Codina (2000), Vilalta (2003), Millàs i Castellví (2005), Salas Auséns (2009) o Capdevila Muntadas (2014).

Nogensmenys, en aquest capítol s'ha pogut aprofundir en alguns aspectes menys tractats de la situació social i econòmica dels immigrants francesos. L'estudi de les trajectòries laborals ha permès observar com, tot i que la majoria dels immigrants que s'han pogut observar en dos moments diferents no havien canviat d'ocupació, no eren pocs els que sí ho havien fet, gairebé una tercera part, i d'aquests, eren més els que s'havien mogut en direcció descendent que no pas ascendent, evidenciant així les dificultats que sortir endavant. No obstant això, l'estudi de les taxes pagades en els *Llibres d'Esposalles* ha indicat que, si bé en un principi l'indicador de pobresa que representava l'*Amore Dei*, la taxa gratuïta, era major entre els francesos que entre els autòctons, els nivells arriben a convergir a partir de finals del segle XVI, és a dir, en les etapes de plenitud i descens de l'onada, indicant una major integració econòmica dels arribats més tardanament. Finalment, l'estudi de les propietats declarades pels immigrants en la *Matrícula de francesos de 1637* ha permès establir el matrimoni amb una dona catalana com una important via d'accés a béns diversos per a l'immigrant. Aquesta, sens dubte, havia de ser una de les principals vies per a solucionar les dificultats d'accés a la terra esmentades més amunt, fet que fa pensar que l'estudi del comportament matrimonial dels francesos ha de ser un aspecte important a analitzar en aquesta tesi doctoral.

CAPÍTOL 6.

UNA MIRADA A LES DONES FRANCESES

La dona europea i catalana de l'Antic Règim es veia identificada sempre en dependència dels seus vincles de parentiu, ja fos respecte del seu pare, del seu marit o dels seus germans si es quedava soltera, de forma que les decisions més importants que conduïrien la seva trajectòria vital, com l'accés al matrimoni, eren sotmeses a les conveniències del nucli familiar i determinades per la voluntat dels homes d'aquest nucli (Baixauli, 2003; Anderson & Zinsser, 2009; Fargas, 2009). De fet, els casos de dones al capdavant d'una llar en l'Edat Moderna eren comptats i, allà on esdevenien més freqüents, ho eren a causa d'una situació estructural, com en zones d'alts índexs de celibat o emigració masculina, o conjuntural, en casos de crisis econòmiques i socials greus, especialment en zones rurals (Pérez Álvarez, 2013). Cal dir, no obstant això, que pel que fa a l'accés al matrimoni, també els homes es veien condicionats a les decisions familiars, sobretot si es tractava del primer matrimoni (Pagnini & Morgan, 1990; Kalmijn, 1998; Bras & Kok, 2005; Puschmann *et al.*, 2014). De fet, les dones i els homes estaven criats en un entorn que els preparava per entendre que el matrimoni no necessàriament era un afer amorós sinó un afer de família, encara que cada cop surten a la llum més testimonis individuals de dones dels segles XVI i XVII que s'oposaven a aquestes pràctiques, tot i córrer el risc de ser desheretades (Fargas, 2009).

Un altre aspecte que cal tenir en compte de la dona en la Catalunya preindustrial és la seva sovint oblidada participació en la vida econòmica com a força productiva. En el món rural, la dona participava directament de les tasques agrícoles, especialment en el minifundi, on tenien cura del bestiar i de les plantes per a l'elaboració de medicaments, mentre que en latifundi, en terreny vinícola, participaven de la verema, a l'hora que dins la llar treballaven filant fil de lli i de llana, aconseguint uns ingressos extres a l'hora que per als paraires que feien d'intermediaris amb els teixidors, els suposava una mà d'obra més barata (Baixauli, 2003; Fargas, 2009). Aquest treball domiciliari es va convertir en una pràctica econòmica importantíssima per a les famílies camperoles, fins al punt que va perviure fins entrat el segle XX, com ha explicat la historiadora Mary Nash (1983).

Per altra part, l'activitat femenina en el món urbà i menestral ha estat objecte de nombrosos estudis en territori europeu, especialment des dels anys 80 i des d'Alemanya (Wensky,

1982; Quataert, 1985; Howell, 1986¹⁶¹ o Wiesner, 1988), França, (especialment Davis, 1982) o Anglaterra (Kowalesky, 1986; Swanson, 1988), tal com ha destacat Judith M. Bennet (1988). Així doncs, d'aquests estudis s'extreu que més enllà de les tasques domèstiques, les dones també participaven dels treballs artesanals, ja que convivia en el taller-llar, aprofitant les esquerdes de les reglamentacions gremials destinades als homes. Així, s'encarregaven de les tasques més secundàries del sector tèxtil i també participaven del petit comerç. Tanmateix, existeixen testimonis de dones agremiades com a filoses, agulleres, torcedores de seda, passamaneres... encara que sempre com a aprenents. Però és una tasca que no s'ha de menysprear, ja que , com ha explicat Marta Vicente i Valentín (1990),

“el treball de les dones a la ciutat de Barcelona [al segle XVII] esdevingué un element de conflicte en les relacions del gremi i del govern de la ciutat. Les autoritats municipals permeten, en contra de les pretensions dels gremis dels perxers, velers i velluters, que les dones puguin vendre els propis articles de seda que elles mateixes elaboren” (p. 141).

Àdhuc, les vídues d'artesans podien conservar el taller obert mentre el seu fill no assolís el grau de mestres, encara que mentrestant n'havien de contractar un (Anderson & Zinsser, 2009; Fargas, 2009). De fet, aquesta seria l'única excepció que farien les ordenances gremials a l'impediment de tenir obrador a ningú que no fos mestre agremiat (Vicente i Valentín, 1990). De totes maneres, s'ha considerat que, en el conjunt dels territoris de la Monarquia Hispànica, el segle XVI significa l'inici d'un retrocés de l'activitat artesanal de la dona envers l'Edat Mitjana (Villar García, 2003). Sense deixar de banda, àdhuc, que tota aquesta participació en l'economia anava vinculada a un home, al pare o al marit. És a dir, en general, la vinculació de la dona al gremi es va donar per delegació, prevalent sempre com a filla, muller o vídua de menestral que com a treballadora (Vicente i Valentín, 1990).

Per a les dones que es quedaven solteres, després de la mort dels progenitors, l'única sortida era el servei domèstic, que les podia ajudar a estalviar el suficient per a una dot i poder-se arribar a casar, o exercir de mainaderes (Hufton, 1984). Tot i això, moltes acabaven necessitant l'assistència d'institucions com la Casa de la Misericòrdia de

¹⁶¹ El cas de Howell (1986), resulta especialment rellevant per als estudis de gènere, car va interrelacionar els sistemes de gèneres amb l'àmbit econòmic i polític i estudiant les seves repercussions en el rol econòmic de les dones, tal i com ha destacat Marta Vicente i Valentín (1990).

Barcelona, tals com nenes òrfenes, dones immigrants, donzelles rebutjades per la família... encara que moltes també acabaven exercint la prostitució (Carbonell i Esteller, 1997; Fargas, 2009). Tota aquesta situació de la dona, nogensmenys, venia avalada per un vet gairebé total a l'accés del món de l'educació i la cultura, només amb alguna excepció en dones pertanyents a la part més alta de l'escala social, laica o religiosa (Martí i Ascó, 2013).

Aleshores, resulta lògic pensar que davant la seva situació social i econòmica, en el cas de les dones pobres, moltes optessin per l'emigració en la cerca d'un futur millor, de la mateixa manera que, com s'ha vist al capítol 1, feien els homes. Així doncs, es planteja quines eren les pautes migratòries de les dones en l'Antic Règim. Ara bé, com ha explicat Hasia R. Diner (1983), *"most of what we know about the decision to leave one's ancestral home, about the nature of the migratory process, and about the forces of adaptation in the Marketplace, church and club concerns men"* (p. xiii). En conseqüència, el fenomen migratori ha estat definit en els termes de l'experiència masculina, i les diferències entre les pautes migratòries d'homes i dones no han estat ben estudiades (Fuchs & Moch, 1990). Una generalitat observada pel que fa als patrons d'emigració femenina és com els grans contingents de dones migrants no eren habituals, a no ser casos excepcionals com l'emigració irlandesa cap a l'Amèrica del Nord al segle XIX, en la qual les dones foren més de la meitat (arribant al 58% en alguns anys) i, encara, dones joves i solteres, ja que tan sols hi havia un 5% de nens, a causa de les grans fams patides (Diner, 1983).

Més enllà, un dels fenòmens més estudiat ha estat el de la participació femenina en els èxodes rurals, especialment en el cas de la França del segle XIX. Aleshores, s'ha analitzat com homes i dones trobaven ocupacions diferents un cop arribats al seu destí, o homes i dones d'una mateixa procedència emigraven a llocs diferents o en contextos diferents (ells més individualment i elles en contextos més familiars) (Fuchs & Moch, 1990). En el cas específic de les dones basques de la mateixa època, per exemple, mentre per als homes fou més habitual l'emigració intercontinental cap a Amèrica, les dones practicaven aquest èxode rurals dins la pròpia França, ja fos a petites metròpolis properes o a grans ciutats més allunyades, on solien restar solteres i tornaven al lloc de naixement en la vellesa (Arrizabalaga, 2005). Pel que fa a migracions femenines en Època Moderna, cal destacar el treball de Sommerseth *et al.* (2016) sobre el comportament matrimonial de les dones noruegues a la ciutat d'Amsterdam als segles XVII i XVIII, on ha arribat a la conclusió

que actuaven més condicionades per la seva condició de pobres que per la seva condició d'immigrants.

Quant al cas que ens ocupa, generalment, la literatura de la immigració francesa ha dedicat poca atenció a l'estudi de les dones franceses, sense dedicar-hi, habitualment, apartats específics. Per exemple, Nadal i Giralt (2000) tan sols especifiquen que l'onada migratòria fou bàsicament masculina. En el seu estudi sobre Mataró, com s'ha reproduït en el capítol anterior, afirmaven que "*les noies solen quedar-se a casa*" (Nadal & Giralt, 1966: 43). De la mateixa forma, Alexandra Capdevila (2009) fa èmfasi en la baixa presència de dones registrades a la matrícula. No obstant això, Carles Millàs (2005), tot i no dedicar-hi un apartat específic, sí que les comptabilitza, detectant fins a 59 esposes franceses en els registres parroquials del Baix Llobregat entre 1565 i 1700, donant-se una major presència a les acaballes del segle XVI i inicis del XVII (més de tres quartes parts en el període 1580-1620). Així, tan sols en el decenni 1585-94 arribarien a suposar el 4,94% de les esposes, trobant-se al voltant del 2,5% en les dues dècades posteriors i sense arribar al 2% els altres anys. Per altre costat, es trobaven concentrades especialment a Sant Boi i Olesa de Montserrat. També Miquel i Serra (2009) indica com a Sant Cugat les dones representen el 5% del total de la immigració i Vives i Vives i Comas i Pié (1984) comptabilitzen 4 dones a Vila-Rodona, que suposen el 3,8%. A més a més, a Lleida, un dels llocs amb més dones comptabilitzades, se'n localitzen 137, que, sumades als 722 homes, suposen fins al 16% del total d'immigrants (Vilalta, 2003; 2006).

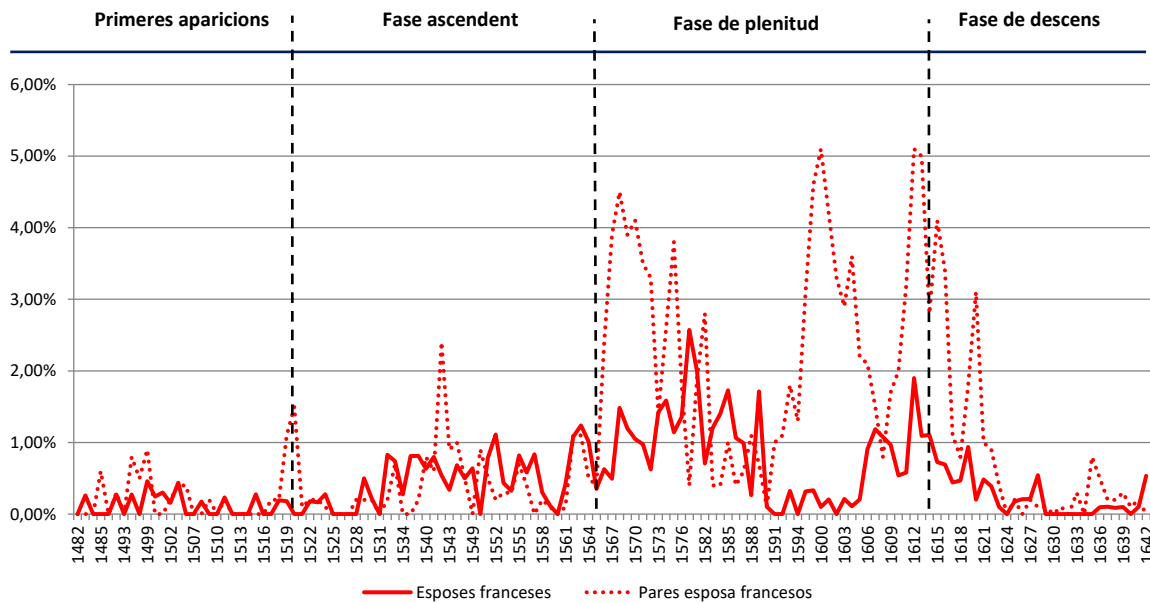
Com s'ha pogut observar en el capítol anterior, l'anàlisi de tres fonts diferents, com són els *Llibres d'Esposalles* (1451-1643), els expedients matrimonials (1570-1649) i la *Matrícula de francesos de 1637*, ha permès interpretar que la immigració femenina devia suposar al voltant del 10% del total d'immigrants. Això suposa uns nombres absoluts de 1.846 dones en la *Barcelona Historical Marriage Database*, 508 en els expedients i 517 en la *Matrícula*. Són xifres, doncs, que semblen prou quantioses com per a donar-les la importància que requereixen, amb una anàlisi específica, encara que bona part de la informació vingui donada a través dels seus pares. De totes formes, el capítol es centrarà principalment en les esposalles i els expedients, ja que en el cas de la *Matrícula*, les dones que apareixen com a esposes dels declarants gairebé no aporten cap tipus d'informació i les 23 que resulten ser cap de família no poden aportar unes estadístiques prou significatives, malgrat que seran tingudes en compte.

6.1. Ritme cronològic de la immigració femenina

Les dones franceses, arribades a Catalunya segurament de la mà dels seus progenitors, formaven part de la mateixa corrent migratòria que els seus compatriotes masculins i resulta lògic pensar, doncs, que el ritme i les fases d'arribada devien ser semblants. Els gràfics 6.1 i 6.2 ens indiquen, efectivament, com a pesar de la diferència de pes en el conjunt de matrimonis (en total, les dones declarades franceses són un 0,5% dels matrimonis, mentre que els pares de l'esposa francesos representen l'1,2%), les línies formades per la proporció anual de marits francesos i pares de l'esposa francesos resulten gairebé paral·leles. Així, un primer pic el trobem en els anys 1519-20, quan arriben a l'1,1 i 1,5%, coincidint amb l'inici de la fase ascendent de l'onada migratòria, seguit d'un altra ascens dins al 2,4% l'any 1542, dins la mateixa fase. Amb la fase de plenitud (1566-1610), el percentatge de pares de l'esposa francesos ja es troba més habitualment per sobre del 2 i el 3%, assolint un 4,5% el 1568 i el 5,1% l'any 1600, sempre dins les oscil·lacions habituals que ja s'havien observat amb els marits. Ja finalment, dins la fase de descens (1611-1643), també arriben al 5,1 i al 5% els anys 1612-13 i, en un darrer pic, al 3,1% l'any 1620.

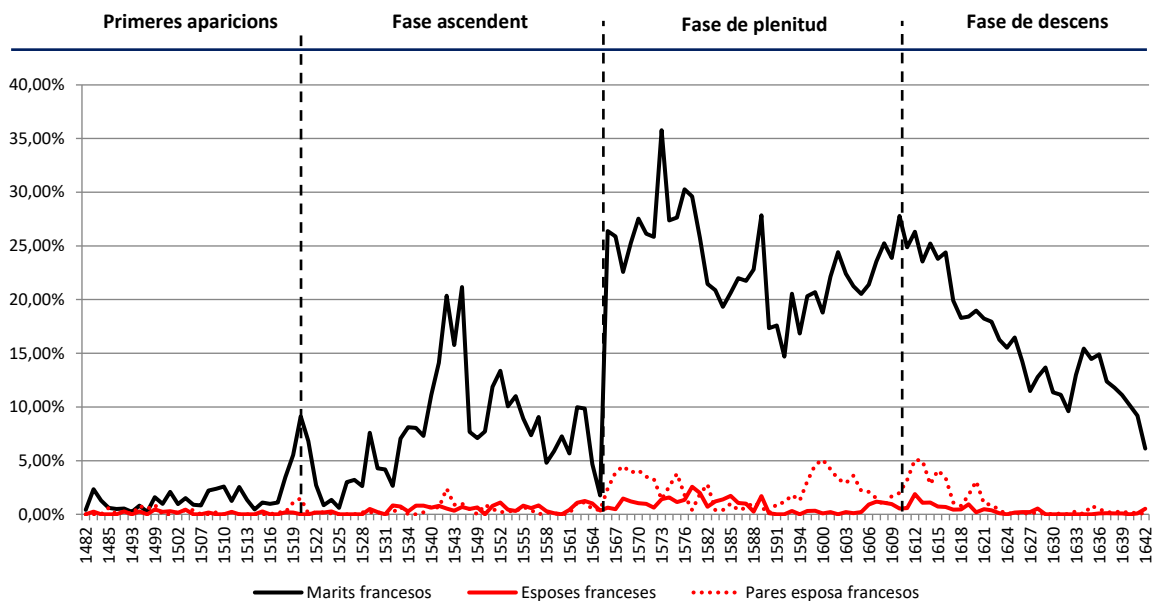
La corba de les dones declarades elles mateixes com a franceses no resulta tan clara, ja que, com ha estat esmentat, el seu nombre resulta molt baix. Això sí, l'any que suposen un percentatge més alt, el 1579, amb un 3,2%, coincideix amb un descens aïllat en els pares de l'esposa, fet que es podria interpretar com un canvi puntual en la recollida d'informació i que s'atorgués la informació sobre la procedència a l'esposa, i no al seu pare, de forma generalitzada en els volums 49 i 50 (anys 1578-1580), ja que l'any anterior i posterior també tenen un percentatge d'esposes franceses més alt que l'habitual. Per altra part, el 1612 representa l'altre pic d'aquestes dones, amb un 1,9%.

GRÀFIC 6.1. Percentatges d'esposes i pares de l'esposa francesos sobre el total de matrimonis de la BHMD. Oficialitat de Barcelona, 1451-1643.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

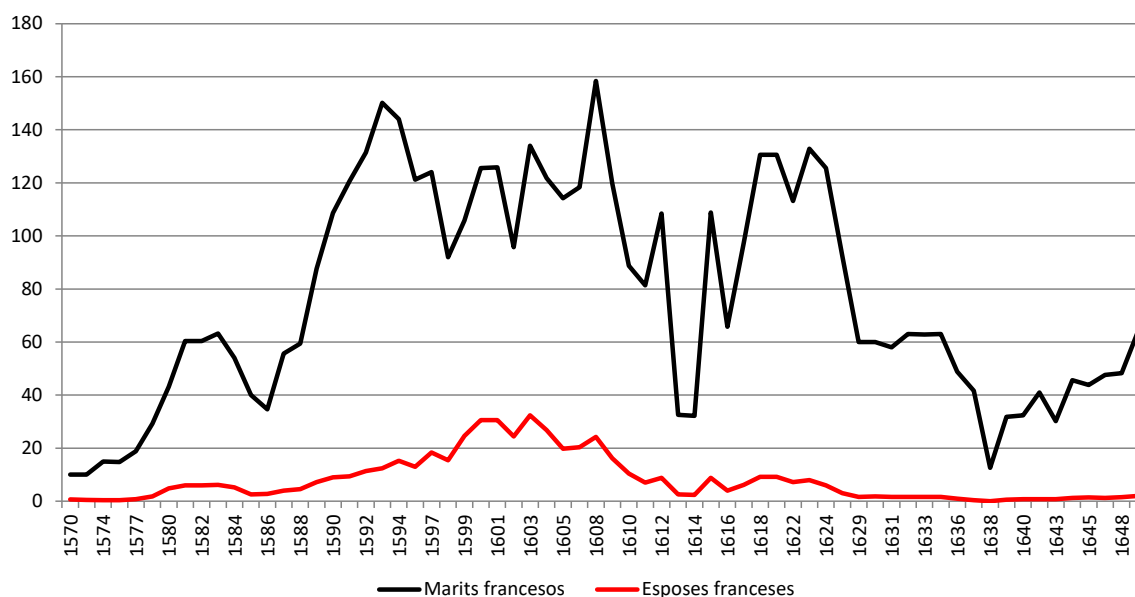
GRÀFIC 6.2. Percentatges de marits, esposes i pares de l'esposa francesos sobre el total de matrimonis de la BHMD. Oficialitat de Barcelona, 1451-1643.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

Com s'ha pogut observar en el capítol 4, a pesar de les diferències quantitatives, el ritme cronològic de matrimonis mostrat pels marits francesos en la BHMD i en els expedients matrimonials resulta molt similar en el període en el qual coincideixen les dues fonts (1570-1643). Pel que fa a les dones franceses dels expedients matrimonials, tot i que el seu nombre anual resulta molt baix en comparació amb els homes, també hi presenten una corba molt similar, tal com indica el gràfic 6.3. Així doncs, un primer augment el trobem als inicis de la dècada de 1580, amb 15 esposes l'any 1582. Entre els anys 1597-1610 es dona el període de màxima presència de dones franceses, superant les 20 anuals en tots els anys en els quals es té la informació completa. Així, arriben a les 59 el 1602 i a 57 el 1601, encara que no coincidint exactament amb els homes com a anys més quantiosos, sí en plena fase de consolidació. Finalment, després d'un altre descens, el nombre torna a augmentar fins a 12 els anys 1617 i 1619 i 15 el 1622.

GRÀFIC 6.3. Nombres absoluts de marits i esposes francesos dels expedients matrimonials (mitjana mòbil de 5 anys). Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimonials* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

6.2. Les zones de procedències de les dones franceses

L'estudi dels bisbats d'origen de les dones franceses resulta especialment difícil, car la informació, que ja en els marits de la BHMD era escassa¹⁶², encara esdevé més minsa quan es tracta dels pares de les esposes franceses. Coincidint amb els marits, en aquesta font, són dos els moments que ofereixen una informació una mica més detallada. En el període 1538-1545, es coneix el bisbat de procedència de d'un 44,4% dels pares de l'esposa, mentre que en el període 1572-1595, la xifra de bisbats coneguts augmenta fins al 52,1%. No obstant això, ambdós períodes tan sols sumen 303 casos de pares de l'esposa franceses.

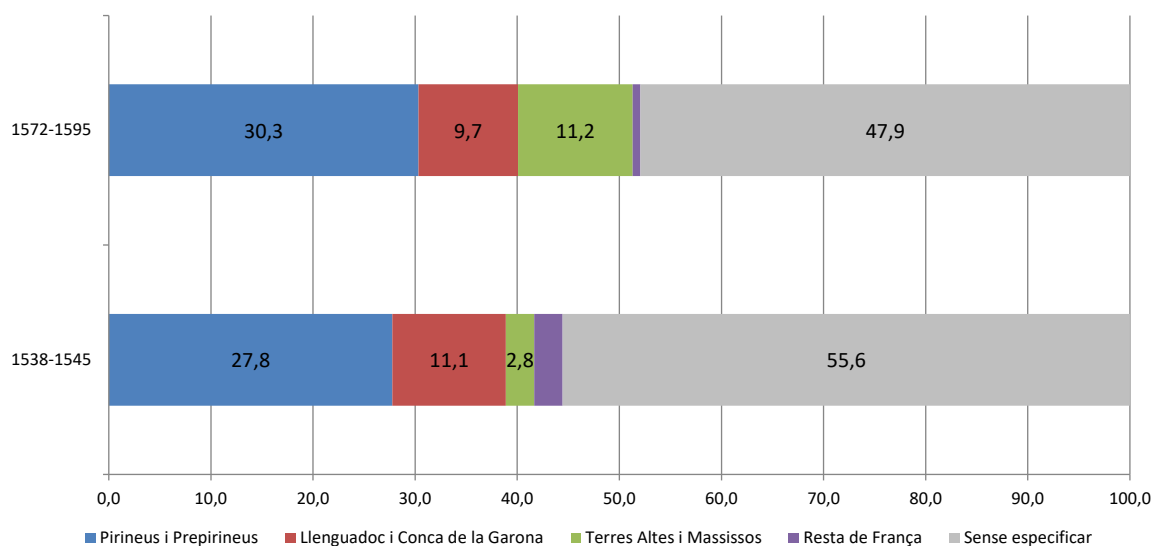
Observant les zones de procedència d'aquests immigrants, pares de filles franceses que es casaren a la diòcesi de Barcelona, en el període 1538-1545, un 27,8% (més de la meitat dels que tenen bisbat conegut) procedien de la zona dels Pirineus i Prepirineus, un 11,1% del Llenguadoc i la Conca de la Garona, un 2,8% de les Terres Altes i els Massissos i un altre 2,8% de la resta de França (gràfic 6.4). Resulta interessant observar les diferències amb els marits, ja que en el mateix període, els que es casaven de la zona pirinenca eren una minoria (18,2%)¹⁶³ i es veien superats per les altres dues zones. No obstant això, cal tenir en compte el baix nombre de casos resultants per a cada zona. De fet, sorprèn que mostrin la mateixa xifra els de les Terres Altes, on s'hi troben alguns dels bisbats més importants per al corrent migratori, com el de Càors, i que entre els marits era la predominant, i els de la resta de França, la presència dels quals sol ser esporàdica, però els casos es redueixen a un sol individu.

Quant al període 1572-1595, la zona dels Pirineus segueix predominant amb un 30,3%, seguida de les Terres Altes amb un 11,2% i el Llenguadoc amb un 9,7%, mentre que la presència de la resta de França és tan sols del 0,7%. De nou, el predomini de la zona pirinenca és exageradament alt comparat amb els marits, entre els quals les tres zones es troben molt equilibrades en aquests mateixos anys. La principal semblança, de fet, és l'evolució ascendent d'aquesta zona en aquest període. En canvi, ara les Terres Altes es troben per davant del Llenguadoc, al contrari del que succeïa amb els marits.

¹⁶² Vegeu el capítol 4.

¹⁶³ *Ídem*.

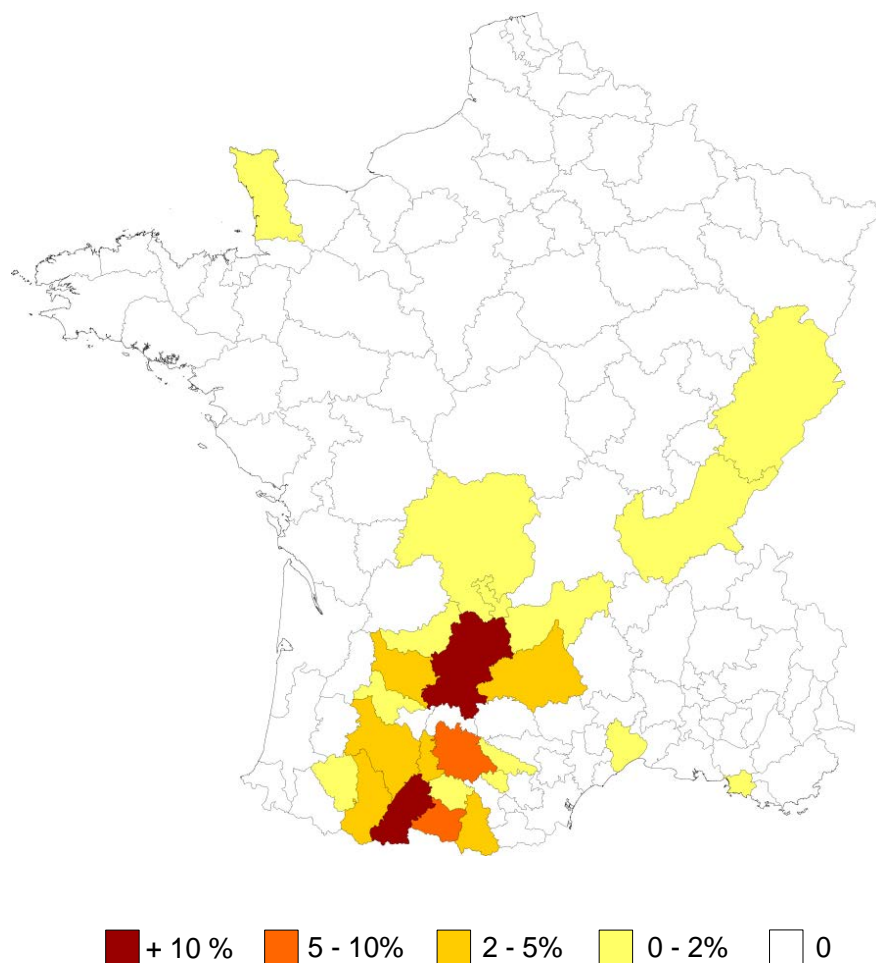
GRÀFIC 6.4. *Distribució de pares de l'esposa francesos segons zona d'origen. Oficialitat de Barcelona, 1538-1545, 1572-1595. N = 303.*

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

Pel que fa als bisbats d'origen específics, a causa del baix nombre de casos amb bisbat conegut, han estat reunits tots en un sol mapa, els dels dos períodes amb més presència de bisbes coneguts, però també tots els que puguin aparèixer espontàniament en la resta del període estudiat, la suma dels quals en deixa amb 188 casos. El resultat, mostrat en el mapa 6.1, evidencia com, efectivament, la zona pirinenca és la que té més presència en dels documents. Específicament, tan sols del bisbat de Comenge en procedia el 38,8% de tots els pares de l'esposa francesos amb bisbat conegut. No obstant això, el segon bisbat amb més presència és el de Càors, a les Terres Altes, d'on n'eren originaris el 10,1%. D'aquesta forma, aquests dos bisbats coincideixen com els de més importància en la immigració femenina, com ho eren en la masculina, encara que entre els homes variava la seva posició segons el període. A continuació d'aquests, per sobre del 5% s'hi situen els bisbats de Coserans (7,4%) i de Tolosa (6,9%), mentre que entre el 2 i el 5% s'hi troben Pàmies i Agen (4,3%), Lombès (3,7%), Aush i Rodés (3,2%) i Tarbes (2,1%). Entre la resta, ja per sota del 2% i dels 5 individus, hi trobem bisbats representatius de les zones d'immigració com Sarlat, Rius, Llemotges, Tula, Condom, Sant Flor, Lavar, Lió, Sant Papol o Lescar, a més d'altres que resulten més estranys com Marsella, Montpeller, Besançon o Normandia.

MAPA 6.1. *Distribució de pares de l'esposa francesos segons bisbat d'origen.* Oficialitat de Barcelona, 1451-1643. N = 188.

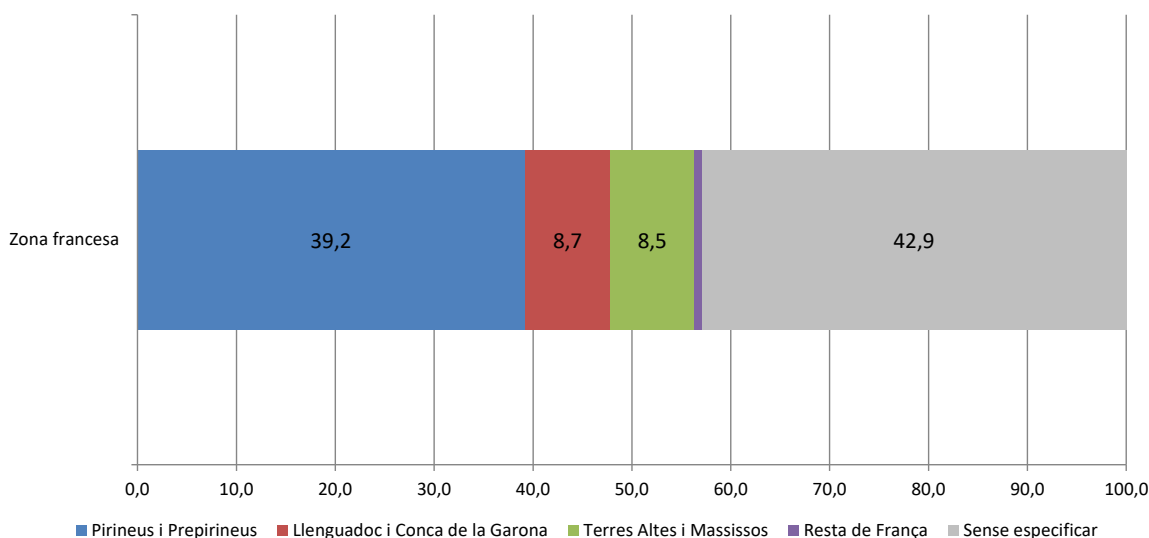
FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

En l'altra font de la qual es pot obtenir informació, els expedients matrimonials, la informació referida al bisbat d'origen apareix referida indistintament a la pròpia esposa francesa o bé al seu pare, de forma que, a causa del baix nombre de casos, han estat tractats com a equivalents. D'aquesta forma, es coneix el bisbat d'un 57,1% de les dones franceses. En aquest cas, com indica el gràfic 6.5, el predomini de la zona pirinenca resulta més aclaparador, aglutinant fins a un 39,2% de totes les franceses. A continuació, i amb molt poca diferència entre sí, s'hi troben les del Llenguadoc i Conca de la Garona, amb un 8,7%, i les de les Terres Altes i Massissos, amb un 8,5%, mentre que les de la resta de França tan sols representen un 0,8%. Aquesta encara major preponderància de la zona dels Pirineus i els Prepirineus sobre la resta en aquesta font respecta a la BHMD es pot explicar

a partir de la cronologia, ja que en la fase de descens de l'onada migratòria, el perfil geogràfic dels immigrants va canviant fins al punt que el bisbat de Comenge esdevé gairebé hegemònic en les primeres dècades del segle XVII, com s'ha pogut observar en els marits i com s'ha vist en altres estudis com els de Nadal i Giralt (2000), Canyameres Ramoneda (1994) o Capdevila Muntadas (2010).

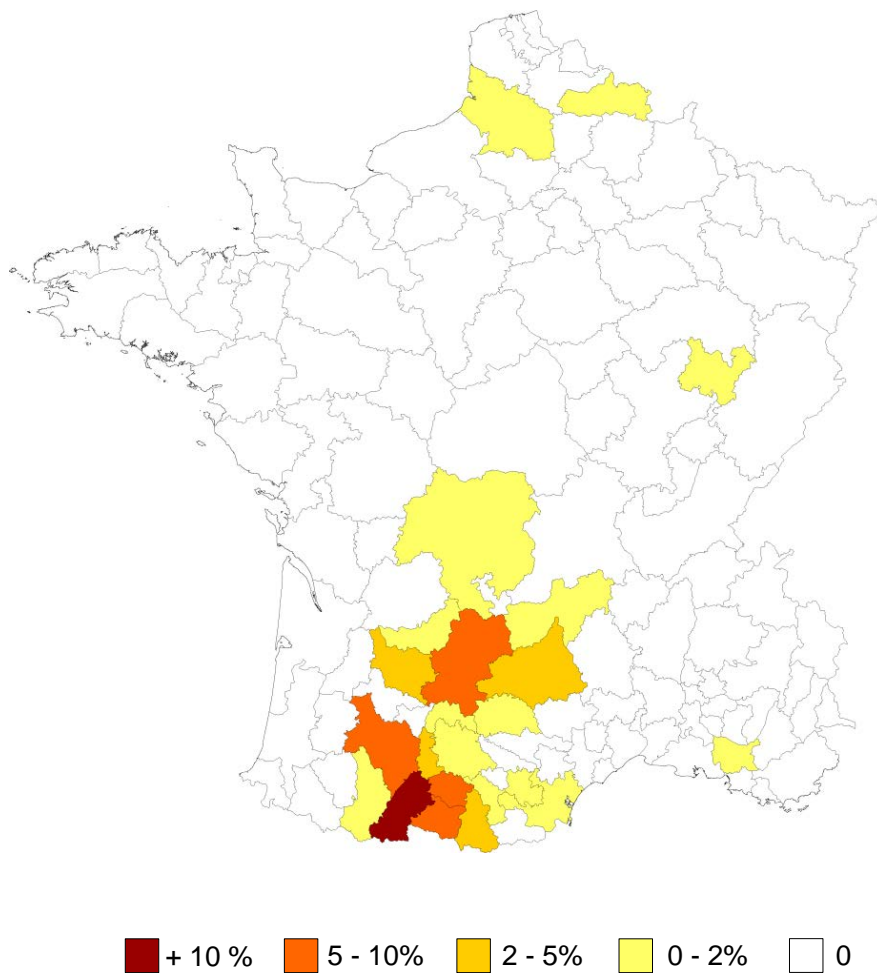
De fet, tan sols del bisbat de Comenge en procedien fins al 53,4% de totes les dones amb bisbat conegut, com es pot observar al mapa 6.2. Tota la resta de bisbats ja es troben per sota del 10% i dels 25 individus, destacant els casos de Càors (7,9%), Aush (5,9%), Rius (5,5%) o Coserans (5,2%). Entre el 2 i el 5% s'hi troben Agen, Rodés, Lombès i Pàmies i per sota del 2% i dels 5 individus, dins l'àrea immigratòria Sarlat, Tarbes, Sant Flor, Tolosa, Albi, Carcassona, Narbona, Llemotges, Miralpeix i Montalbà, mentre que de la resta de França s'hi troben dones procedents dels bisbats d'Amiens, Cambrai, Dijon i Ais de Provença.

GRÀFIC 6.5. Distribució d'esposes franceses segons zona d'origen. Diòcesis de Barcelona, 1570-1649. N = 508.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimonials* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

MAPA 6.2. Distribució d'esposes franceses segons bisbat d'origen. Diòcesis de Barcelona, 1570-1649. N = 290.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimoniales* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

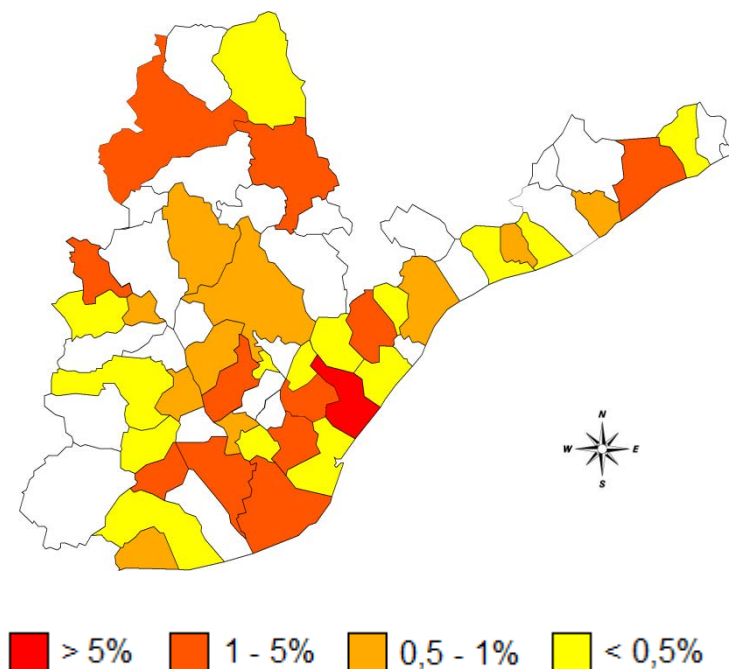
6.3. Les zones d'establiment de les dones franceses

De la mateixa forma que s'havia fet amb els marits francesos en el capítol 4, després de veure d'on eren originàries les dones franceses, es passa a analitzar on s'establiren un cop arribades a Catalunya i, més específicament, a l'Oficialitat i la Diòcesi de Barcelona. Pel que fa a la *Barcelona Historical Marriage Database*, en el territori de l'Oficialitat de Barcelona¹⁶⁴, es coneix la residència de 583 pares d'esposes francesos, és a dir, un 45,4% del total. Aquest baix nombre de casos amb residència coneguda, més tenint en compte la baixa proporció que representa la immigració femenina sobre la població total, fa que la aquesta mateixa proporció desagregada per parròquies, tal com s'havia fet en analitzar els marits, sigui extremadament baixa. Així, per exemple, a la ciutat de Barcelona, els pares de l'esposa francesos representen tan sols un 1,8% del total, mentre que a Sant Boi de Llobregat, un dels llocs amb les proporcions més altes de marits francesos, sigui del 2,2%. D'aquesta forma, per tal de visualitzar millor la distribució territorial de les esposes filles de francesos, s'ha optat per un mapa realitzat sobre el total d'aquestes, i no sobre el de cada parròquia.

Aleshores, el mapa 6.3 representa com només a la ciutat de Barcelona s'hi localitzen el 40,3% dels pares d'esposa francesos. Entre l'1 i el 5% (entre 6 i 20 casos) s'hi troben les poblacions de Terrassa (3,4%), Sarrià (3,1%), Martorell i l'Hospitalet de Llobregat (2,6%), Sant Boi de Llobregat (2,2%), Sabadell i Mataró (1,7%) o Sant Feliu, Sant Climent i el Prat de Llobregat (1%). Entre el 0,5 i l'1% (3-5 casos) s'hi troben Sant Vicenç dels Horts, Sant Cugat del Vallès, Cabrera de Mar, Teià, Sant Joan Despí, Molins de Rei, Sant Andreu de la Barca, Rubí, Castelldefels o Badalona, mentre que per sota del 0,5% però encara amb alguna presència (1-2 casos) s'hi troben parròquies com Santa Creu d'Olorde, Sant Martí de Provençals, Sant Gervasi de Cassoles, Santa Coloma de Gramenet, Cornellà, Castellar del Vallès, Alella, Sants, Sant Joan d'Horta, Torrelles de Llobregat, Sant Andreu de Llavaneres, Gavà, Cervelló, Castellví de Rosanes o Premià. Així doncs, més enllà de la ciutat de Barcelona, les zones on la presència de dones franceses resulta més nombrosa coincideixen amb les dels marits, esdevenint, per una part, la zona cerealícola del Delta del Llobregat i, per altra banda, les ciutats proto-industrial de Terrassa, Sabadell i Mataró.

¹⁶⁴ En tots els volums corresponents a la resta de deganats (Vallès, Penedès i Piera), tan sols hi apareixen 15 pares d'esposa francesos.

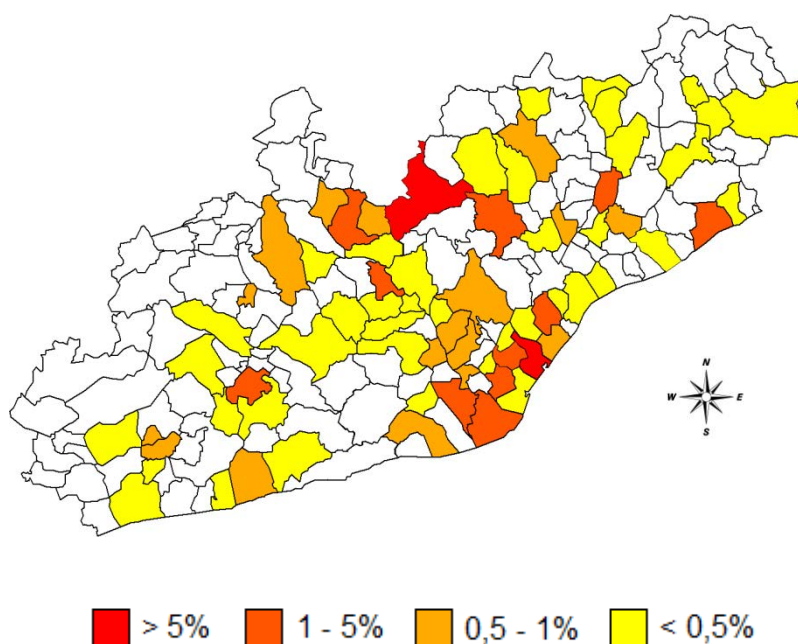
MAPA 6.3. *Residència dels pares de l'esposa francesos*. Oficialitat de Barcelona, 1481-1643. N = 583.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

En acudir als resultats dels expedients matrimonials, mostrats en el mapa 6.4, podem observar, en primer lloc, com la distribució de les dones franceses dins l'Oficialitat de Barcelona és molt semblant a l'observada en la BHMD. La ciutat de Barcelona acull el 42,6% de les esposes franceses, mentre que Terrassa esdevé l'únic lloc, a part de la pròpia ciutat comtal, que sobrepassa el 5% (5,7%, específicament) amb 19 casos. Igualment, destaquen les mateixes zones del Delta i les ciutats de Sabadell i Mataró. En la resta de la diòcesi, entre l'1 i el 5% (5-15 casos), destaquen les viles de Martorell (3,9%), Vilafranca del Penedès i Granollers (3%) o Esparraguera (1,5%) i, ja per sota, Vilanova i la Geltrú, Piera i Collbató amb un 0,9% o Vilanova del Vallès, Sant Pere de Riudebitlles, Olesa de Montserrat, Mollet del Vallès, Llorenç i Banyeres del Penedès amb un 0,6%.

MAPA 6.4 *Residència de les esposes franceses*. Diòcesi de Barcelona, 1570-1649. N = 336.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimoniales* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

Finalment, s'han pogut observar algunes diferències en el patró d'assentament tant de pares de l'esposa francesos de la BHMD com esposes franceses dels expedients matrimoniales. Entre els primers, els immigrants provinents de la zona del Llenguadoc i Conca de la Garona establerts a la ciutat de Barcelona suposen el 76,9% del total dels que tenen residència coneguda, que són únicament 13 casos. Malgrat els baixos nombres, aquesta proporció descendeix fins al 63,2% en els originaris dels Pirineus i Prepirineus (38 casos) i fins al 50% entre els de les Terres Altes i Massissos (9 casos). La resta de casos es troben molt repartits en el conjunt de l'Oficialitat. Certament, el baix nombre de casos no permet de fer afirmacions significatives, encara que cal tenir en compte, com s'ha anat explicant, que els bisbats pirinencs serien els més rurals i pobres de l'àrea migratòria, mentre que la zona del Llenguadoc inclou nuclis poblacionals més grans, especialment la ciutat de Tolosa, fet que ja es podia apreciar en el cas dels marits francesos.

Pel que fa als expedients matrimoniales, les proporcions canvien considerablement, en un dels aspectes que mostren més diferències entre ambdues fonts. D'aquesta forma, les dones

franceses amb més presència a la ciutat de Barcelona serien les provinents de les Terres Altes, amb un 57,1% dels 35 casos documentats (a més de dues de les tres dones provinents de la resta de França), seguides per les de la zona pirinenca amb un 39,7% de les 156 dones d'aquesta zona amb residència coneguda i un pràcticament idèntic 39,5% dels 38 casos. Per tal d'explicar aquesta diferència cal recordar que els expedients cobreixen el conjunt de la Diòcesi de Barcelona, amb tots els deganats, pel que la proporció de dones franceses repartides pel conjunt de les parròquies seria major, així com que els expedients, cronològicament, se situen en la part final de l'onada migratòria, especialment a partir d'entrat el segle XVII, quan la presència de francesos disminueix en el conjunt del territori però, en canvi, viu una revifada en el Maresme, provinent sobretot de la zona pirinenca, com s'ha pogut apreciar en l'estudi dels marits.

6.4. L'estat civil i l'edat en immigrar

A l'hora de traçar un perfil demogràfic de les dones immigrants franceses cal tornar a tenir en compte que és una qüestió que no ha abordat la historiografia a causa del relatiu baix nombre de dones, comparades amb els homes, i, en conseqüència, de la poca informació existent a les fonts. Aleshores, la *Barcelona Historical Marriage Database*, els expedients matrimonials o la *Matrícula de 1637* ens poden oferir alguna llum en aquesta direcció. No obstant això, qüestions com l'edat d'arribada a Catalunya són gairebé inexistent en aquestes fonts, més enllà d'alguna informació espontània.

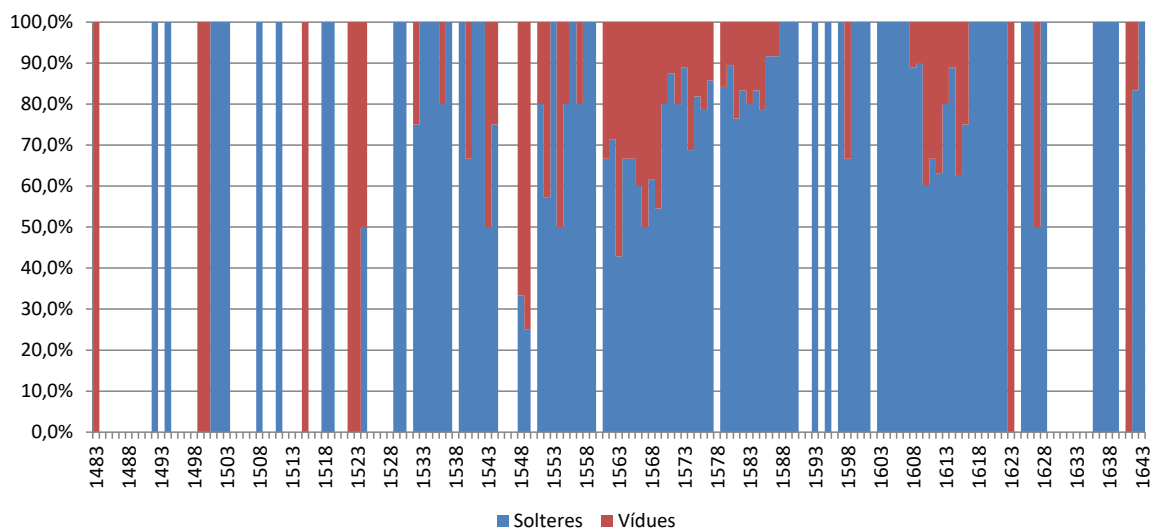
Un dels aspectes amb informació prou significativa és, com resulta lògic en documentació matrimonial, l'estat civil d'aquestes dones. Pel que fa a la BHMD, cal acudir a les dones declarades elles mateixes com a franceses i no a les identificades a través dels seus pares, ja que totes les esposes que oferien informació sobre els seus progenitors eren, generalment, donzelles, mentre que les vídues aportaven informació del seu anterior marit. Així doncs, del total de les 556 dones franceses, 445 (80,0%) eren solteres o donzelles i 111 (20,0%) resultaven vídues. Aquestes xifres són una mica diferents de les del conjunt d'esposes de la base de dades¹⁶⁵, on ens trobem amb un 74,6% de dones solteres i un 25,4% de vídues en el total de 110.742 matrimonis. Aquesta major proporció de dones

¹⁶⁵ No es poden filtrar les esposes estrictament autòctones, ja que, com s'ha vingut comentant, les que generalment ofereixen informació segura sobre el seu origen són les donzelles, a través del seu pare, però no les vídues, que aporten informació sobre l'anterior marit. De totes formes, cal pensar que les autòctones eren les majoritàries, tenint en compte que la immigració femenina era generalment menys nombrosa, també pel que fa a les migracions internes.

solteres es podria donar a causa del fet que les dones, seguint un patró paral·lel al dels homes, havien arribat molt joves a Catalunya, acompanyades de les seves famílies, mentre que les que havien arribat casades de França, es quedaven vídues i es tornaven a casar a Catalunya eren una minoria, encara que també hi hagués les que ja s'havien casat (amb un francès o amb un autòcton) i s'havien quedat vídues a Catalunya. Lamentablement, de les 111 vídues franceses que tenim documentades, del 83,8% es desconeix l'origen del marit difunt. Tot i això, dels que els consta l'origen, tenim 12 francesos (10,8%) i 6 autòctons de la diòcesi de Barcelona (5,4%).

Si observem l'evolució anual de l'estat civil de les esposes, com indica el gràfic 6.6, en els anys dels extrems del període cronològic, el nombre de dones franceses aparegudes per any, resulta molt baix, mentre que és en els anys centrals, corresponents a la fase de plenitud, que es pot veure més clara aquesta distribució. Específicament, entre els anys 1568-1587, en que les dones franceses per any superen els 10 casos, efectivament, la proporció de vídues es mou al voltant del 20%, mentre que entre els anys 1606-1613 s'acosta més al 30%, però cal tenir en compte que es tracta de molts pocs anys.

GRÀFIC 6.6 Estat civil de les esposes franceses. Àrea de Barcelona, 1481-1643. N = 556

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

Per altra part, en els expedients matrimonials (1570-1649), les proporcions encara s'allunyen més del conjunt de dones de la BHMD. Així cons, de 508 dones, se'n troben 430 (84,6%) de solteres i 78 (15,4%) de vídues. A més, sobre aquest aspecte, es pot extreure alguna informació de la *Matrícula de francesos de 1637*, on hi consten fins a 23 dones que fan la seva pròpia declaració i informen sobre el seu estat civil. No obstant això, aquesta informació es troba esbiaixada, ja que, generalment, una dona tan sols podia ser cap de família si era vídua i no tenia cap fill adult, de forma que en els resultats, 14 (60,9%) de les declarants són vídues, 7 (30,4%) estan casades i fan la declaració elles perquè el seu marit és català i dues (8,7%), són solteres, coincidint amb el recompte realitzat per Nadal i Giralt (2000).

A més a més, de les 21 dones declarants, 13 ofereixen informació sobre l'edat amb la qual arribaren a Catalunya. L'única soltera de les 13, Joana Valldovinos, resident a Barcelona i criada, va arribar amb 41 anys (en tenia 50 en declarar), informant tan sols de què tenia dos germans a la ciutat¹⁶⁶. L'única casada de les que ofereix l'edat, Joana Padiu, també resident a Barcelona, arribà amb 23 anys, dos anys abans del 1637, quan estava casada amb un francès i hi tenia un fill, a més d'un germà a la ciutat. En el seu cas, segurament va fer la declaració ella ja que treballava de "*ilar y lavar paños*", però no ofereix cap informació complementària¹⁶⁷. Finalment, pel que fa a les 11 vídues restants, les seves edats es troben distribuïdes de forma molt dispersa. Dues d'elles arribaren amb 30 anys, i la resta amb 10, 12, 18, 28, 35, 40, 44, 49 i 74 anys. D'aquesta forma, el baix nombre de casos amb informació no permet establir un perfil clar pel què fa a l'edat d'arribada a Catalunya de les dones franceses, si bé els indicis indicarien que serien més disperses i, en general, més elevades que les dels homes.

6.5. Les ocupacions i l'estructura social dels pares de les franceses

L'estructura social a la qual pertanyien les dones franceses, com s'ha dit, seria l'equivalent a la que presentaven els seus pares, a través de les seves ocupacions, encara que després, en contraure matrimoni el seu treball s'adaptaria a l'ofici del marit (Vicente i Valentín, 1990). no haurien de divergir molt de les observades anteriorment entre els marits francesos, donades les similituds entre uns i altres que s'han pogut constatar fins al

¹⁶⁶ ACA, *Matrícula de francesos residents a la costa catalana*, Quadern 5, p. 1.730.

¹⁶⁷ ACA, *Matrícula de francesos residents a la costa catalana*, Quadern 5, p. 1.590.

moment. Així doncs, seguint utilitzant el sistema de classificació internacional per a ocupacions històriques HISCO i la seva agrupació en sectors econòmics desenvolupada per Pujadas-Mora, Romero-Marín i Villar (2014), s'ha elaborat la taula 6.1 on podem comparar la informació oferta per les dues fonts en les quals tenim informació, la BHMD i els expedients matrimonials. Àdhuc, es poden comparar aquestes dades amb les dels pares de l'esposa autòctons de la mateixa *Barcelona Historical Marriage Database*.

En primer lloc, destaca com més de la meitat dels pares de la BHMD (52,78%) es trobarien dedicats al sector de l'agricultura i ramaderia, bàsicament *pagesos* i, també, *hortolans*. Aquesta proporció és lleugerament superior a la dels pares autòctons (50,32%), però s'allunya molt de la dels pares francesos dels expedients, que tan sols representen un 32,09%. No obstant això, cal tenir present el buit d'informació d'aquesta font, ja que fins al 43,95% dels casos no hi consta informació. Per altra part, aquestes xifres, tant la dels pares francesos com autòctons, són superiors a les mostrades pels marits, que es movien al voltant del 38-40%¹⁶⁸. El segon sector més nombrós en els francesos, però no en els autòctons, és el dels jornalers. En les dues fonts les xifres són similars (10,75%-12,79%, respectivament), molt per sobre de l'1,21% dels pares autòctons. Aleshores, en aquest cas, les similituds amb els marits són ben evidents: entre els immigrants francesos, els treballadors a jornal hi tenien un pes destacat, ben al contrari del que succeïa amb els autòctons.

D'entre el sector secundari, l'activitat menestral més destacada és la del sector tèxtil, que ocupa un 10,04% dels pares francesos de la BHMD, menor però no molt allunyat del 15,92% dels autòctons, però tan sols un 3,49% dels expedients. En segon lloc hi consta el sector de la construcció (mestres de cases, principalment, i també fusters), amb un 5,65% dels francesos, per sobre dels autòctons, encara que en els expedients la xifra és més baixa. També en els sectors de la fusta i mobiliari i de l'alimentació (forners i flequers i carnisers), els pares francesos de la BHMD es trobaven per sobre dels autòctons, mentre que en altres com la metal·lúrgia es trobaven per sota.

¹⁶⁸ Totes les informacions referents als marits, tant francesos com autòctons, estan extretes dels resultats del capítol 5.

Igualment, el sector terciari, en general, tenia menys presència entre els pares francesos que entre els autòctons. Així, els que es dedicaven al comerç eren un 2,60% front a un 5,30%, i als transports, un 1,97% front a un 2,51%. La resta de les activitats, entre els pares francesos de la BHMD, hi eren gairebé absents, amb alguna excepció esporàdica, com el cas de Pere Gensana, pare de Margarida, donzella, el qual era francès i treballava com a porter reial a Barcelona. La seva filla es casà amb Benet Alavedra, pagès de Pierola¹⁶⁹. Pel que fa als pares francesos dels expedients, totes les activitats dels sector secundari i terciari s'hi troben molt poc representades, però de nou cal tenir en compte el baix nombre de casos amb informació.

¹⁶⁹ ACB, *Llibres d'Esposalles*, vol. 47, p.77.

TAULA 6.1. Comparació de la distribució per sectors econòmics dels pares d'esposa francesos en dues fonts diferents i d'aquests amb els marits autòctons. Diòcesi de Barcelona, segles XVI-XVII.

Sector econòmic	%		
	BHMD (1521-1643) Pares de l'esposa francesos	Expedients matrimonials (1570-1649)	BHMD (1521-1643) Pares de l'esposa autòctons
Captaires, presos, etc.	0,09	0,00	0,01
Treballadors i jornalers	10,75	12,79	1,21
Agricultura, ramaderia i explotació de muntanya	52,78	32,09	50,32
Pesca i caça	0,54	0,00	1,31
Activitats extractives (miners i picapedrers)	0,27	0,00	0,03
Alimentació	2,96	0,00	1,39
Química	0,09	0,23	0,41
Arts gràfiques	0,18	0,00	0,14
Tèxtil i confecció	10,04	3,49	15,92
Cuiros i pells	1,52	0,23	4,42
Fusta i mobiliari	3,94	1,40	1,47
Metal·lúrgia	1,43	0,70	3,05
Construcció	5,65	2,79	3,56
Altres indústries	1,34	0,23	1,29
Servei domèstic i serveis personals	0,00	0,00	0,03
Transports i comunicacions	1,97	0,93	2,51
Comerç	2,60	0,70	5,30
Estudiants	0,00	0,00	0,01
Força pública i serveis de seguretat	0,00	0,00	0,07
Administració pública	0,09	0,00	0,32
Clergat	0,00	0,00	0,02
Professions liberals	1,25	0,47	2,65
Serveis de gestió i administratius	0,00	0,00	0,05
Nobles	0,00	0,00	0,97
No consta	2,33	43,95	3,56
Total	100,00	100,00	100,00
Nombre	1.116	430	34.738

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database* i les *Informacions matrimonials* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

Com s'ha fet en el capítol anterior, aquests sectors econòmics poder ser agregats en una sèrie de classes o grups socials, sorgits a partir de l'adaptació del sistema de classificació internacional HISCLASS desenvolupat per Van Leeuwen i Maas (2011)¹⁷⁰. Com dèiem anteriorment, doncs, aquesta classificació ha resultat complementària a la dels sectors econòmics per tal de comparar l'estructura social dels immigrants francesos en diferents moments i en les diferents fonts, a més de la seva comparació, en aquest cas, amb els pares autòctons, la qual sempre permet valorar millor la seva situació socioeconòmica. Específicament, s'han agrupat les categories corresponents als nombres 7 i 8, corresponents a professionals liberals de perfil alt (notaris, cirurgians, juristes, etc.) i a alts funcionaris (comissaris reials, batlles), respectivament, a causa del seu baix nombre. No s'ha fet així amb el grup 9, corresponent a la noblesa, tot i ser gairebé inexistent, a causa del gran salt social i estamental que representa envers els altres grups. De la mateixa manera, també s'han volgut establir diferències segons el lloc de residència, encara que el nombre de casos no permetria desagregar tant com en el cas dels marits francesos, així que s'ha diferenciat entre els pares que residien a Barcelona i els que ho feien fora de la ciutat.

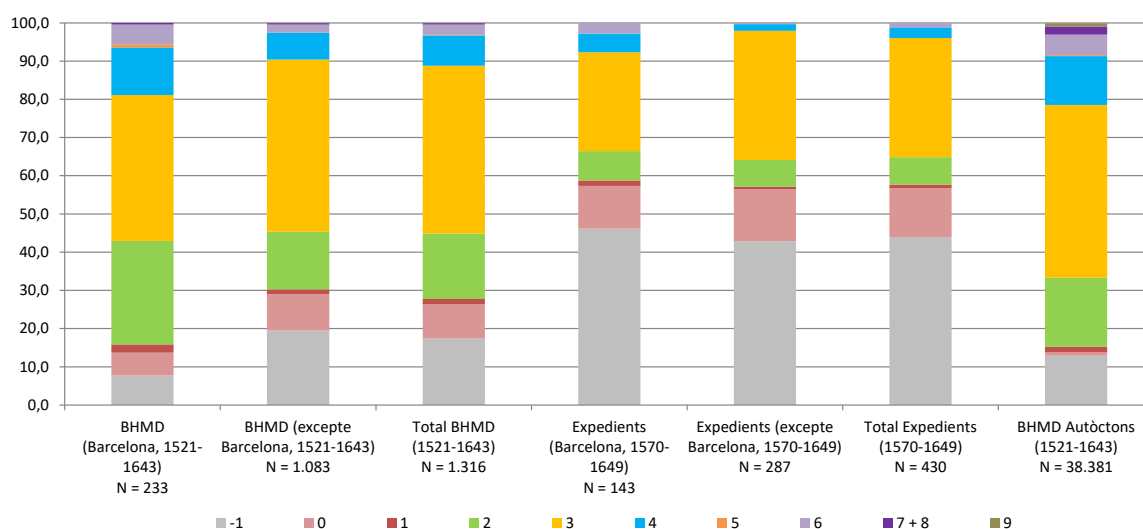
Aleshores, el gràfic 6.7 mostra com la classe preponderant entre els pares de les dones franceses era la pagesa (grup 3), que suposava el 43,8% del total de pares francesos de la BHMD i el 31,2% dels expedients (encara que, per aquesta font, cal recordar el 42,9% de casos sense informació). Són dades molt properes als autòctons, que eren un 45,2%. Tanmateix, en les dues fonts, la proporció de pagesos era superior fora de Barcelona que no dins la ciutat, fet lògic, ja que és on se situaven les grans àrees agrícoles, especialment els cereals del Delta del Llobregat, encara que ja s'ha vist que l'agricultura no era gens aliena a la gran ciutat.

En canvi, pel que fa a les classes artesanals (grups 2 i 4), la proporció entre els pares francesos (sumen el 25,2% a la BHMD i 10% als expedients) seria més baixa que entre els autòctons (30,8%). No obstant això, si s'observen tan sols els artesans entre els residents a Barcelona, aquests inclús superen el conjunt de pares autòctons, assolint el 39,5%. Per sobre, entre els pares de Barcelona hi tenien una certa presència els dedicats a activitats comercials (grup 6, principalment eren hostalers i taverners, amb algun comerciant, mercer, etc.) que eren un 5,2% a la BHMD, molt proper al 5,3% del conjunt dels autòctons, a més d'alguna presència esporàdica dels grups 5 (porters reials, principalment) i 7 (format

¹⁷⁰ Per a més informació sobre el sistema HISCLASS, consulteu el capítol 5.

per notaris, apotecaris, procuradors, etc.), però sempre per sota dels autòctons. Àdhuc, tan sols apareix un pare d'esposa francès pertanyent a la baixa noblesa (grup 9). Es tracta d'Arnau Lull “*gentilhom francès*”, el qual casà la seva filla Caterina, donzella, amb Jacme Bernat, escriptent, el 1498¹⁷¹. A l'altre costat de l'escala social, s'observa com el tercer grup en importància entre els pares francesos era el dels jornalers (9% a les esposalles, 12,8% als expedients), especialment en les zones rurals, mentre que entre els autòctons, els treballadors eren únicament el 0,9%.

GRÀFIC 6.7. Comparació de la distribució per classes socials dels pares de l'esposa francesos en dues fonts diferents i d'aquests amb els pares autòctons. Diòcesi de Barcelona, segles XVI-XVII.

LLEGENDA: -1) Sense especificar 0) Daily Workers, 1) Lower skilled and unskilled farm workers, 2) Lower skilled and unskilled workers, 3) Farmers, 4) Skilled workers, 5) Lower clerical and sales, 6) Lower managers, lower professionals and clerical and sales, 7) Higher professionals, 8) Higher managers, 9) Nobility.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database* i les *Informacions matrimonials* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

En ambdues fonts s'observen certes diferències en les ocupacions dels pares de les esposes franceses segons la zona de procedència, unes diferències que concorden, generalment, amb els perfils geogràfics diferenciats observats ja en els marits, com es pot observar a la taula 6.2. Així doncs, els pares procedents de la zona dels Pirineus i Prepirineus resulten,

¹⁷¹ Tot i que a pesar de l'*status* de gentilhome, el matrimoni tan sols pagà 4 sous de llicència. ACB, *Llibres d'Esposalles*, vol. 8, p.26r.

d'una forma clara, els que presenten una major proporció de pagesos, amb un 71% (44 casos) en la BHMD i un 60,1 (86 casos), mentre que entre els provinents del Llenguadoc i de les Terres Altes, els pagesos suposen sempre al voltant del 50%, encara que són també els menys nombrosos. En canvi, pel que fa als menestrals, mentre que en la BHMD són el 24% (6 casos) entre els de les Terres Altes, el 16,1% (10 casos) entre els dels Pirineus i el 14,8% (4 casos) entre els llenguadocians, en els expedients matrimonials són els del Llenguadoc els que presenten una major proporció (25%, 6 casos). Finalment, pel que fa als jornalers, en ambdues fonts la proporció entre els provinents de la zona del Llenguadoc i Conca de la Garona és del 25%, mentre que entre els de les altres dues zones hi ha majors diferències. Es tracta de diferències degudes als baixos nombres, però en general, sí que es pot apreciar com entre els pares pirinencs, procedents d'una zona especialment pobra i rural, hi ha més pagesos, mentre que els artesans es troben més repartits entre les altres dues zones, com ja s'apreciava amb els marits.

TAULA 6.2. Distribució del grup social del pare de l'esposa francès segons zona d'origen. Àrea de Barcelona, 1481-1649. N = 1.087.

Grup social del pare de l'esposa francès (%)	Zona d'origen		
	Pirineus i Prepirineus	Llenguadoc i Conca de la Garona	Terres Altes i Massissos
Jornalers			
BHMD	9,7	25,9	12,0
Exp. matrimonials	20,3	25,0	26,7
Pagesos			
BHMD	71,0	48,1	52,0
Exp. matrimonials	60,1	46,4	56,7
Menestrals			
BHMD	16,1	14,8	24,0
Exp. matrimonials	15,4	25,0	13,3
Altres			
BHMD	3,2	11,2	12,0
Exp. matrimonials	4,2	3,6	3,3
Total			
BHMD	100,0	100,0	100,0
Exp. matrimonials	100,0	100,0	100,0

FONT: Elaboració pròpia a partir de la BHMD i els expedients matrimonials.

En general, en aquest perfil social de les dones franceses, a través dels seus pares, s'han pogut observar una sèrie de generalitats, tant en les dues fonts com en els dos sistemes de classificació utilitzats. Per una part, francesos i autòctons compartien el fet que el grup majoritari en les seves estructures socials era la classe pagesa, que es podria considerar generalment baixa, tot i l'existència, indetectable en aquestes fonts, de pagesos enriquits, com ocorria a la Catalunya dels segles XVI i XVII (Gifre i Ribas, 1999). Per altra part, però, fora d'aquests gruix de classe pagesa, s'observen més diferències entre francesos i autòctons. Tant és així que, si bé entre els immigrants les classes artesanals i menestrals també hi tenen presència, aquesta és menor que entre els autòctons i, en canvi, apareix la importància dels treballadors, jornalers, bracers, etc., una figura que esdevé gairebé exclusiva dels francesos. En conseqüència, es podria afirmar que, malgrat una semblança important, les filles de pares francesos presenten un perfil social més baix que les filles de pares autòctons.

6.6. Altres indicadors socioeconòmics

6.6.1. Les taxes pagades als *Llibres d'Esposalles*

Finalment, es pot fer ús d'altres indicadors per tal d'obtenir una imatge més completa del perfil socioeconòmic de les dones franceses. Com es deia en el capítol anterior, el pagament de les taxes que pagaven els contraents a l'Obra de la Catedral i que es trobava reflectit en els *Llibre d'esposalles* resulta un dels pocs indicatius de riquesa efectiva de l'època (Amelang, 1991). Com s'esmentava, doncs, a partir de l'any 1575, les quantitats apareixen preestablertes a l'inici de cada volum, dividides en sis grups socials predefinits, des de la taxa *Amore dei* pagada per aquelles parelles més pobres, fins a les 12 lliures pagades pels càrrecs nobiliaris, "*senyors de salva, duchs, marquesos, comptes y bescomptes*"¹⁷². Tot i que, malgrat tot, la taxa més freqüent era la dels quatre sous, que era la que "*los altres en general paguen*"¹⁷³.

Certament, la font no permet de conèixer amb exactitud si les esposes també participaven del pagament de la taxa o si, al contrari, aquest anava a càrrec, únicament, del marit. En qualsevol cas, sí que aquesta quantitat permet de saber el nivell econòmic del matrimoni en el qual participaven. Així doncs, la taula 6.3 permet observar que, si bé la taxa estàndard de

¹⁷² ACP, *Llibres d'Esposalles*, vol. 64, p. 1.

¹⁷³ *Ídem*.

4 sous era sempre la majoritària, la proporció entre els matrimonis en els quals hi participaven pares de l'esposa francesos (93,01%) resulta major que entre els autòctons (90,64%). Nogensmenys, els matrimonis amb una taxa superior als 4 sous eren molt esporàdics entre els pares francesos, fins al punt que no n'apareix cap amb una taxa superior als 12 sous, quan entre els autòctons aquests superaven el 2%. Per altra part, la gratuïtat de la taxa, coneguda com a *Amore Dei*, era major entre els matrimonis en els quals el pare de l'esposa era francès (3,12%) que en aquells en els quals era autòcton (1,08%). D'aquesta manera, com succeïa a partir de l'estudi de les ocupacions, es pot considerar que hi havia una similitud entre el gruix de dones franceses i autòctones en les classes baixes (pagesos – taxa estàndard de 4 sous), però fora d'aquest gruix, les franceses se situaven en la part més baixa de l'escala social, mentre que les autòctones tenien més presències en els esglaons més alts. Cal afegir que, en aquest cas, no s'han observat diferències segons zona d'origen a l'hora d'observar les taxes pagades, resultant totes molt properes a les del conjunt. La principal diferència observada, tot i que es tracta de molts pocs casos, es donaria en aquells pares francesos procedents de més enllà de les tres zones principals de l'àrea migratòria (el grup que ha estat anomenat com a “resta de França”). Així, entre aquests, només el 71,4% pagava la taxa estàndard de 4 sous, encara que només es tracta de 5 casos.

TAULA 6.3. Taxes pagades en els matrimonis on hi apareixen pares de l'esposa francesos i pares de l'esposa autòctons. Àrea de Barcelona, 1481-1643.

	%	
	Pares francesos	Pares autòctons
Taxa pagada		
> 12s	0,00	2,19
12s	0,15	2,00
5-11s	1,06	3,86
4s	93,01	90,64
1-3s	2,20	0,14
Amore Dei	3,12	1,08
No consta	0,46	0,08
Total	100,00	100,00
Nombre	1.316	38.381

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Proyecto *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

6.6.2. Les propietats declarades en la *Matrícula de 1637*

Per altra part, l'altre indicador de riquesa utilitzat per als homes francesos és la declaració de béns en propietat que té lloc en la *Matrícula de francesos de 1637*. En aquest estudi s'ha afrontat la informació aportada pels declarants francesos des d'una perspectiva diferent a la que ho feren Nadal i Giralt (2000), basada en l'accés a l'habitatge, amb l'objectiu d'analitzar les possibilitats d'accedir a diferents tipus de patrimoni per part dels immigrants. Com s'ha dit, les dones que fan la seva pròpia declaració són tan sols 21. Tot i això, és significatiu que la gran majoria, 19, declarin no posseir cap tipus bé, auto-declarant-se "*dona pobre*", el que seria una proporció molt major que entre els homes (90% front a un 71% dels homes), mentre que tan sols una declara estar en possessió d'una casa, pobrament moblada, i una altra d'una petita peça de terra. Ara bé, cal tenir en compte que la majoria eren vídues i el patrimoni dels seus marits l'haurien heretat els fills. Tot i això, malgrat els pocs casos, es reafirma la baixa condició social de les dones franceses.

De forma general, en aquest capítol s'han pogut observar els trets principals del col·lectiu de dones franceses establert a Catalunya com a part de la gran onada migratòria provinent del nord dels Pirineus. Sempre que s'ha pogut, s'ha fet a partir de la informació relacionada amb les pròpies dones, tot i que, molt sovint, s'ha hagut d'acudir als seus pares per tal de tractar alguns aspectes a causa de la situació de dependència de la dona en l'Antic Règim. Així doncs, s'ha vist que, pel fet bàsic de pertànyer a un mateix corrent migratori, els trets principals entre homes i dones són coincidents, encara que amb nombres més baixos. Per exemple, en la presència anual de marits i esposes franceses és paral·lela al llarg de tot el període, coincidint en les fases d'ascens, de plenitud i de descens de l'onada.

No obstant això, alguna diferència sí que s'ha pogut observar. Per exemple, entre els bisbats d'origen dels immigrants, el de Comenge, tot i ser sempre el més representat, ha mostrat una preponderància entre els pares de les esposes que no tenia entre els marits. De totes formes, cal fer de nou incís en el baix nombre de casos (1.136 pares de l'esposa francesos, front als més de 15.000 marits immigrants), que ha fet inviable la variació temporal dels principals bisbats d'origen. Així mateix, les diferències socioeconòmiques entre marits i pares de l'esposa també són mínimes, amb la importància dels treballadors i jornalers sempre al voltant del 10%, en comparació amb marits i pares autòctons. Tot i això, la major proporció de pagesos entre els pares de franceses (a l'hora relacionada amb l'esmentada preponderància del bisbat de Comenge, de caràcter eminentment rural, com

s'ha observat anteriorment) front a una menor presència en les classes menestrals, detectable sobretot en el sector tèxtil, ens proporcionaria un perfil socioeconòmic mínimament més baix per a les dones que per als homes. Així i tot, l'indicador de pobresa que representa la taxa gratuïta de l'*Amore Dei*, és pràcticament idèntic entre els dos sexes.

Nogensmenys, es pot destacar que alguns aspectes que per als homes s'han pogut tractar amb més profunditat, per a les dones gairebé no s'ha tingut informació, com és el cas de l'edat d'arribada a Catalunya. En aquest sentit, cal tenir en compte que una font tant important com és la *Matrícula de francesos de 1637* resulta pràcticament invàlida a l'hora d'estudiar les dones franceses, ja que únicament són anomenades com a esposes dels declarants i les dones cap de família que fan la seva pròpia declaració són mínimes. Finalment, doncs, tot i que sembla que es podria confirmar la idea assenyalada per Salas Auséns (2009) segons la qual el caràcter masculí de la immigració francesa resulta uns dels aspectes menys controvertits i més clars en la majoria d'estudis¹⁷⁴ i que s'ha pogut comprovar en el capítol anterior, es pot creure que l'estudi de les dones franceses per elles mateixes ha servit per establir alguns trets diferencials respecte els seus compatriotes masculins, uns trets que porten a pensar en la situació de vulnerabilitat en què es devien trobar aquestes dones.

Ara bé, el desconeixement sobre aquestes dones encara resulta molt gran i caldria establir noves vies per una major aproximació. Segurament, un possibilitat hauria de ser cercar les especificitats d'aquestes dones dins les línies de recerca que s'han seguit per a l'estudi de les dones en l'Edat Moderna, les quals es basarien, principalment, l'anàlisi de l'ordenament jurídic, que permet conèixer els problemes específics d'herències, contractes o dots, o la situació de les vídues; l'estudi de fonts inquisitorials, especialment rellevants en els casos de grups femenins marginats o heterodoxos, com bé podrien ser les dones franceses; l'anàlisi de les mentalitats a partir de protocols notariais o, finalment, les fonts judicials, en les quals les dones hi apareixen tant com a demandants de justícia davant les agressions de marits o altres, així com a testimonis, tal com ha explicat Margarita Ortega (1988).

¹⁷⁴ Per al cas de Catalunya, Moreu-Rey (1959), Nadal & Giralt (2000), Gual i Vilà (1991), Millàs i Castellví (2005) o Capdevila Muntadas (2014), entre d'altres.

CAPÍTOL 7.

AMB QUI ES CASAVEN ELS FRANCESOS? ESTRATÈGIES MATRIMONIALS D'UN GRUP IMMIGRAT

7.1. Estratègies matrimonials d'Antic Règim

7.1.1. Homogàmia vs. *intermarriage*

El matrimoni ha estat una institució bàsica en moltes societats conegudes, la principal funció del qual ha estat la d'assegurar la reproducció, i la seva importància ha estat accentuada per les costums i les lleis. El matrimoni és el llaç que manté a la parella unida, assegura l'estabilitat i el benestar de la llar, garanteix uns drets específics a la descendència i manté la xarxa familiar, fent possible la transmissió de la propietat i del capital humà i social (MacFarlane, 1987; Cott, 2000; Lundh & Kurosu, 2014). Així doncs, a l'Europa preindustrial, el matrimoni esdevé el camí necessari per a la continuïtat de la llar, tant si el nou cap de família passava a substituir el seu antecessor com si es formava una nova unitat familiar (Hajnal, 1965; MacFarlane, 1987; Cott, 2000; Lundh & Kurosu, 2014). És per això que una estratègia per tal de trobar la millor parella possible resultava del tot necessària.

Partint des d'una perspectiva economicista, Gary S. Becker (1973) havia considerat que cada individu tracta de trobar la millor parella, subjecte a les restriccions imposades per les condicions del mercat matrimonial. Aquest mercat matrimonial, doncs, podria ser definit, com ho fa Cabré Pla (1994), com

“el lugar físico y simbólico donde se encuentran la oferta y la demanda de pareja socialmente legitimada, concepto, este último, que tiene distintas connotaciones en el tiempo, en el espacio y en la amplia gama de grupos sociales. Los equilibrios que dan lugar a transacciones, lo que podríamos llamar «precio», (...) puede ser estudiado y descrito en términos de aportaciones personales a diferentes niveles: bienes, status personal y social, expectativas de futuro, compromisos, actitudes y disposiciones” (p. 39-40).

Així és que, com ja havia considerat Akers (1967) en un estudi fundacional sobre el mercat matrimonial, s'ha de tenir en compte l'existència de múltiples mercats, una multiplicitat fortament caracteritzada pels costums i dinàmica matrimonial de cadascuna de les societats considerades, que constitueixen els diferents conjunts dels definits com a maridables i les interrelacions entre diferents subconjunts (Musham, 1974). Així mateix, també s'han de tenir en compte els possibles desequilibris en el mercat matrimonials, un fenomen conegut com a *marriage squeeze* i que es podria definir com

“una desproporció en els nombres relatius d’homes i dones disponibles per al casament, causat, per exemple, per un excés de mortalitat d’homes i dones disponibles en temps de guerra, una migració diferencials per sexe vers algunes àrees com fronteres o ciutats, o una fluctuació en les taxes de creixement de la població (atès que els homes tenen una edat mitjana al matrimoni diferent que els homes” (Pressat, 1987).

Tot aquest comportament hauria tingut lloc, en diferents formes, entre la major part dels individus (per voluntat pròpia o imposada) de totes les societats i els diferents comportaments matrimonials han tingut sempre importants conseqüències en diferents aspectes d’aquelles societats, tals com el nombre de naixements i el creixement demogràfic. Així, i des d’aquest punt de vista, el guany del matrimoni dependria principalment dels ingressos obtinguts, que podrien ser mesurats pel salari o, en el cas de les dones en societats d’Antic Règim, també pel valor de la dot aportada (Becker, 1973; Botticini & Siow, 2003; Bengtsson, 2014)¹⁷⁵. No obstant això, aquest model teòric ha de ser matisat en l’estudi de les societats històriques en les quals, per exemple, no es pot passar per alt el paper de terceres parts, com les famílies dels contraents, en l’elecció de parella, o on els beneficis del matrimoni no tan sols es poden mesurar des d’una perspectiva econòmica, sinó també social, com seria, per exemple, la integració en els casos de matrimonis d’immigrants (Pagnini & Morgan, 1990; Kalmijn, 1998; Bras & Kok, 2005; Puschmann *et al.*, 2014).

D’aquesta manera, les estratègies matrimonials en les poblacions històriques sorgeixen de la interacció entre tres forces socials: les preferències dels individus per certes característiques en una parella, la influència del grup social al qual es pertany i les restriccions del mercat matrimonial en el qual s’està cercant parella (Kalmijn, 1991). Aleshores, s’ha considerat que aquest mercat matrimonial era una entitat tancada en les societats preindustrials, en les quals hi existien fortes barreres entre els diferents estrats socials, encara que pogués ser freqüent la millora dins del propi estament (Gifre i Ribas, 1999). En altres paraules, tal i com han afirmat Zijdeman i Maas (2010), l’elecció de parella era afectada, de forma predominant, per unes característiques atribuïdes. Així doncs, el rol del futur espòs/a en la societat ja estava donat en el moment del seu

¹⁷⁵ Per exemple en la Catalunya moderna, on la institució del dot formava part intrínseca del sistema hereditari (Ferrer i Alòs, 1996; Congost, 2010).

naixement. D'aquesta manera, unes estratègies matrimonials basades en l'homogàmia social, així com l'herència rebuda (tant material com cultural), serien responsables de la perpetuació de l'estratificació social (Haller, 1981). Aleshores, l'homogàmia, entesa com el fet de casar-se amb algú del mateix grup o classe social (Kalmijn, 1998), pot ser considerada com una forma de tancament de grup, mentre que el fenomen oposat, l'heterogàmia o *intermarriage*, pot ser considerat com l'existència d'una interacció entre fronteres grupals (Kalmijn, 1998) i un signe d'obertura social (Van de Putte *et al.*, 2007). Tant és així que, seguint Matthijs Kalmijn (1998), l'*intermarriage* tindria conseqüències tals com la disminució de les distincions culturals entre grups socials i la pèrdua d'actituds negatives cap a grups diferents.

Per altra part, i des d'una altra perspectiva, Sheilagh Ogilvie (2003) ha explicat com el fet que el matrimoni fos un requisit legal a l'hora de mantenir una llar independent creava grans incentius per assolir l'estat de casat a qualsevol cost. Especialment entre les dones, les quals estaven dispostes a arriscar-se a casar-se amb els homes més marginals, ja que tenien l'afegitó de necessitar un marit per a les tasques que requerien força física o tècnica. Aquest fet es constata a Catalunya, almenys des del segle XVIII, on la mobilitat matrimonial descendent de les dones, en comparació amb els homes, era la norma (Comas d'Argemir, 1988; Cabré Pla, 1999; Ferrer i Alòs, 2007). Així doncs, a l'Europa d'Antic Règim, pocs homes romanien solters, tant en societats centre-europees com mediterrànies, i allà on hi restaven més dones sense casar, solia ser a causa d'una alta emigració masculina (Wiesner, 1993; Ogilvie, 2003).

Pel que fa a la Catalunya dels segles XVI i XVII, cal tenir present que la família pagesa es trobava estructurada al voltant del contracte matrimonial entre dues famílies, el qual regulava el pagament del dot (per exemple, es podia estipular que fos retornat a la família de l'esposa en cas de defunció del marit sense descendència) i feia un testament preventiu. Així doncs, l'objectiu del contracte era el de la preservació i integritat del patrimoni familiar, la qual cosa resultava en una forta endogàmia en el sí dels diferents status de la societat pagesa (Gifre i Ribas, 1999). Igualment, també en els matrimonis en famílies artesanes eren habituals els capítols matrimonials que permetien assegurar la transmissió del patrimoni familiar (Marfany, 2006). Per altra part, i malgrat la conveniència esmentada de la dona per a contreure matrimoni, cal tenir en compte que el mercat matrimonial de la Catalunya moderna es trobaria fortament desequilibrat, precisament, a causa d'una

immigració tan voluminosa i principalment masculina com la francesa. Aquest tipus de desequilibri faria de les dones un element escàs i molt valorat i fomentaria alts nivells de solteria masculina (Cabré Pla, 1993).

L'objectiu d'aquest capítol és avaluar el comportament matrimonial dels immigrants francesos d'època moderna i establir quins aspectes eren més determinants a l'hora de formar una unió. L'aproximació, doncs, s'ha portat a terme amb l'anàlisi del grau d'homogàmia/heterogàmia matrimonial com a mesura de reproducció social. Dit d'una altra forma, es vol esbrinar si l'immigrant francès podia arribar a ascendir socialment mitjançant la institució del matrimoni. D'aquesta forma, el punt rellevant de l'estudi serà analitzar el comportament de l'immigrant francès per tal de contreure matrimoni en un país d'acollida en el qual el mercat matrimonial es trobava segmentat per grups socials, principalment a causa de la naturalesa jeràrquica d'una societat estamental (Gifre i Ribas, 1999).

La principal hipòtesi és que els immigrants francesos que es casaren a la diòcesi de Barcelona haurien de ser menys homògams, a nivell social, que els marits autòctons. Dit d'una altra forma, la condició migrant contribuiria a la presència de majors nivells d'heterogàmia social a causa, d'entre altres coses, de la baixa presència de dones franceses (Nadal & Giralt, 2000; Simon i Tarrés, 1999; Capdevila Muntadas, 2014), però també d'altres com la no interferència de terceres parts en l'elecció, ja que l'immigrant es veuria alliberat de la pressió familiar (Van de Putte & Miles, 2005). Per altra part, no gensmenys, encara que l'heterogàmia fos més alta entre els marits immigrants, el pes de l'estratificació social en la societat Catalana d'Antic Règim no permetria que el comportament matrimonial entre uns i altres fos significativament diferent. A més a més, les dones vídues autòctones mostraran majors probabilitats de tenir un segon matrimoni amb un francès que amb un autòcton. Aquest fet tindria lloc, principalment, a causa de la dificultat de trobar un nou marit, especialment entre les vídues pobres (Fauve-Chamoux, 1984; Vigil, 1986; Franklin, 1986; Cavallo & Warner, 1999).

7.1.2. Estratègies matrimonials dels immigrants

El comportament matrimonial de les comunitats d'immigrants en el mercat matrimonial de les societats d'acollida, sobretot en l'Antic Règim, tal i com s'havia apuntat en l'estat de la qüestió, ha estat un aspecte fins ara poc treballat pels investigadors. Es tracta d'un aspecte rellevant, sobretot, si tenim en compte, i com s'ha pogut observar en el cas de la immigració francesa en la Catalunya moderna, que la major part dels immigrants generalment arribava encara jove, en edat de contreure matrimoni i, per tant, hi devien participar activament, tot i que generalment, no obstant això, s'ha situat l'immigrant en una posició de desavantatge en front als autòctons (Pagnini & Morgan, 1990; Janet & Khoo, 1996; Hooghiemstra, 2001; Vilalta, 2006; Salas Auséns, 2009; Dribe & Lundh, 2009, 2010; Puschmann *et al.*, 2014).

Principalment, el tema ha estat abordat des del punt de vista de la integració social de l'immigrant¹⁷⁶, ja que aquesta resultaria indispensable a l'hora de trobar un treball decent i estable (Puschmann *et al.*, 2012b). Així, tal i com indiquen Puschmann *et al.* (2012), un immigrant solter tindria quatre opcions principals en el lloc que l'acull: 1) la marginalitat, en el cas de romandre solter, 2) la segregació, en cas de contreure matrimoni amb un altre immigrant de la mateixa procedència, 3) la integració, en el cas que ho fes amb un immigrant d'una procedència diferent a la seva i, finalment, 4) l'assimilació, en casar-se amb una persona autòctona. D'aquesta forma, d'una la recerca d'una integració social dificultaria a l'immigrant les opcions de trobar un matrimoni que el permetés ascendir socialment, però per altra banda, el permetria mantenir-se en el seu mateix nivell socioeconòmic i estar, a l'hora, més integrat en la comunitat d'acollida (Bras & Kok, 2005; Puschmann *et al.*, 2014).

Aleshores, i en relació a la teoria de l'*intermarriage*, s'ha considerat que la integració és un dels factors més decisius en el procés d'elecció de parella dels immigrants. Així, en altres paraules, un índex elevat d'*intermarriage* entre immigrants i autòctons seria indicador d'un alt nivell d'integració social (Gordon, 1964; Coleman, 1994; Janet & Khoo, 1996), un aspecte especialment important per a la integració de les futures generacions (Pagnini & Morgan, 1990). Per altra part, però, s'ha de tenir en compte que l'estructura demogràfica

¹⁷⁶ Tot i que també cal tenir en compte alguns treballs pioners que també prenen la perspectiva del fenomen migratori com a generador de desequilibres en el mercat matrimonial, una qüestió especialment estudiada al Canadà, tant en l'Antic Règim (Roy & Charboenneau, 1978) com en època contemporània (Fortier, 1988).

pròpia dels grups socials condiciona el predomini de matrimonis mixtes o matrimonis entre immigrants (Coleman, 1994). D'aquesta forma, i tal com succeïa amb els immigrants francesos com s'ha pogut observar en els capítols anteriors, els matrimonis fora del grup propi resulten més comuns quan el nombre de dones immigrants resulta predominantment baix, com també s'ha pogut observar en el cas de les dones franceses en el capítol 6. A més a més, també s'ha de tenir en compte que els immigrants possiblement també cercarien altres beneficis més immediats en intentar maridar-se amb persones autòctones. Un exemple clar seria el d'evitar veure's afectats per mesures contra estrangers, com seria el cas de l'embargament de béns, en temps de guerra (Rodríguez Alemán, 2008). Per exemple, el matrimoni com a clau principal de la inserció social dels immigrants s'ha pogut demostrar recentment en dos estudis sobre el segle XVIII per als casos de Puerto de Santa María, a Andalusia (González Beltrán, 2003) o Ciudad Rodrigo, a Castella (Rubio Velasco, 2017).

Quant a Catalunya, Anna Cabré Pla (1999) ha constatat com, almenys des del segle XVIII i possiblement abans, les preferències matrimonials foren un dels elements del sistema familiar que possibilitaren *“l'absorció i, progressiva assimilació, d'una massa forana inusitadament important”* (p. 215), juntament amb la transmissió patrimonial, l'organització de la producció domèstica o les estratègies de supervivència. Tant és així que aquests trets haurien estat un important mecanisme d'integració dels immigrants homes, els quals, deslliurats de les seves obligacions respecte de la família d'origen, haurien estat *“ben acceptats i útilment «adoptats» per la família catalana de la muller”* (p. 216). Cabré afegeix: *“Per als immigrants, els avantatges són evidents si provenen d'origens més modestos”* (p. 217). Aquest punt seria especialment rellevant per al nostre cas, en el qual ja s'ha constatat com els immigrants francesos eren un col·lectiu especialment empobrit. També s'ha esmentat com la condició de *sense terra* condemnava als francesos a tenir accés, tan sols, a tinences de terra situades en les zones més marginals i de poca productivitat, els *masos rònecs* (D'Abadal i Vinyals, 1966). Es creu, sobretot a partir de les propietats declarades pels registrats en la *Matrícula de francesos de 1637*, que el matrimoni era per a l'immigrant una de les principals vies d'accés a millors terres que treballar, així com també a l'accés al treball artesanal (veure capítol 5).

7.1.3. Estratègies matrimonials de la dona vídua

Els investigadors han analitzat les variacions en l'*intermarriage* i han examinat quins factors contribueixen al fenomen (Kalmijn, 1998). Una d'aquestes variacions seria l'actitud de les dones vídues cap a un nou matrimoni. Becker (1974) es demanava si les vídues s'haurien de tornar a casar o no en una societat teòrica, però en l'Antic Règim, el fet d'esdevenir vídua era un problema seriós, especialment quan no es tenien fills adults (Vigil, 1986; Baixauli, 2003; Dribe *et al.*, 2007; Rodríguez Alemán, 2008). Mariló Vigil (1986) explica com les dones dels segles XVI i XVII eren econòmicament dependents dels seus marits i com el mercat de treball no propiciava l'entrada en l'àmbit productiu¹⁷⁷. L'única possibilitat de tenir guanys propis era entrar al servei domèstic, la prostitució i la caritat. A més a més, la dona vídua també es podia arribar a trobar desemparada a nivell jurídic¹⁷⁸ i, àdhuc, era socialment mal vista (Testón Núñez, 1985; Vigil, 1986; Ogilvie, 2003; Lundh, 2007; Rodríguez Alemán, 2008). Així doncs, les llars encapçalades per una dona vídua eren generalment més pobres (Hufton, 1984; Ogilvie, 2003; Rial García & Rey Castelao, 2008). Davant d'aquesta situació, Dribe *et al.* (2007) afirmen que la dona vídua, generalment, tenia al seu davant cinc opcions principals: 1) sortir endavant en solitari, 2) tornar-se a casar per tal d'assegurar la continuïtat de la llar, 3) unir-se a una llar encapçalada per un fill o un gendre, 4) unir-se a una llar encapçalada per una altra persona o 5) emigrar fora de la seva parròquia per tal de portar a terme una de les anteriors opcions.

Aleshores, les segones núpcies esdevenien una opció per la major part d'elles per tal de compensar la pèrdua dels ingressos aportats pel marit difunt, especialment per a les vídues joves i sense fills que encara no havien consolidat una llar (Blom, 1991; Matthijs, 2003; Dribe *et al.*, 2007), a causa, principalment, dels beneficis del treball productiu /reproductiu en el matrimoni (Lundh, 2007). Per les mateixes raons, també preferien casar-se amb homes solters i sense fills (Van Poppel, 1995).

¹⁷⁷ Aquesta situació tan sols podia variar en funció de l'herència deixada per l'espòs difunt (Vigil, 1986). Per altra part, estudiant societats luteranes de l'Alemanya tardo-moderna, Ogilvie (2003) ha detectat com quan una dona vídua heretava un taller artesanal i intentava posar-s'hi al capdavant, la comunitat masculina li limitaven i prohibien aquest lideratge, obligant-la a conformar-se amb ocupacions menys regulades, com la de filadora o cosidora.

¹⁷⁸ Especialment si enviudava ja amb certa edat i sense fills i no disposava de recursos suficients com per fer front responsabilitats legals com el pagament de certs tributs (Rodríguez Alemán, 2008).

No obstant això, resultava difícil per les vídues trobar una nova parella, especialment si les seves propietats eren humils i si tenien fills que rebrien l'herència del primer marit, cosa que les havia de fer cercar un nou marit fora del seu grup social, encara que fos un grup més baix. Per això, els estudis han tingut en compte, també, allò que una vídua podia oferir al seu futur marit (Vigil, 1986). Un factor important era una llar ja construïda, incloent un habitatge i una terra o un taller en el qual treballar, si no en propietat, en arrendament. Així, una vídua podia ser una molt bona elecció per a un contraent sense terra, mentre que una vídua no pagesa tindria una posició més dèbil en el mercat matrimonial, ja que l'accés a un taller artesanal propi, o a un negoci comercial, era més limitat i característic de classes mitjanes-altes (Pérez García, 2004; Dribe *et al.*, 2007; Lundh, 2007; Breschi *et al.*, 2009). En contra, la presència de fills podia fer a la vídua menys atractiva, en tenir ja un hereu (Corsini, 1981; Van Poppel, 1995), encara que en el cas de Catalunya era poc habitual que si una dona esdevenia vídua amb fills abandonés la llar del seu difunt marit (Ferrer i Alòs, 2014).

En altres paraules, es pot assumir que la tendència a l'homogàmia, tant social com territorial, era menor en les dones vídues que en les solteres, per aquesta necessitat de superar el desemparament econòmic, social i jurídic, però també per un menor control parental en l'elecció de parella (Lundh, 2007). Així, per exemple, Isabel Rodríguez Alemán (2008) afirma que a la Màlaga dels segles XVI i XVII eren habituals els casos d'hipogàmia de les vídues amb homes que acabaven de sortir de la presó, captaires o cecs, immigrants o, fins i tot, antics esclaus. Un fet que també trobem a la ciutat de València en la mateixa època (Baixauli, 2003). Així doncs, la presència d'immigrants vindria a ampliar el nombre de possibles candidats en el mercat matrimonial de la dona vídua, que semblaria un mercat més complicat que quan s'era soltera.

7.2. L'edat d'accés al matrimoni dels immigrants francesos

Segons la literatura, l'edat d'arribada dels immigrants francesos resultava una edat òptima per incorporar-se al mercat matrimonial (Nadal & Giralt, 1966) en un moment en què l'edat d'accés al matrimoni, tot i canviant en diferents localitats, estaria al voltant dels 25 anys al llarg del segle XVII (Muñoz Pradas, 1990; Marfany, 2004; Masdeu i Térmens, 2015; Millàs i Castellví, 2016). Es desconeix, però, l'edat d'accés al matrimoni pel que fa als immigrants francesos. Respecte d'això, els expedients matrimonials de l'Arxiu Diocesà de Barcelona ens ofereixen certa informació sobre aquest aspecte. És l'única de les fonts utilitzades en el present estudi que tracta l'edat de casament i, com s'ha reiterat en diverses ocasions, ha estat de les fonts menys utilitzades en l'estudi de la immigració francesa.

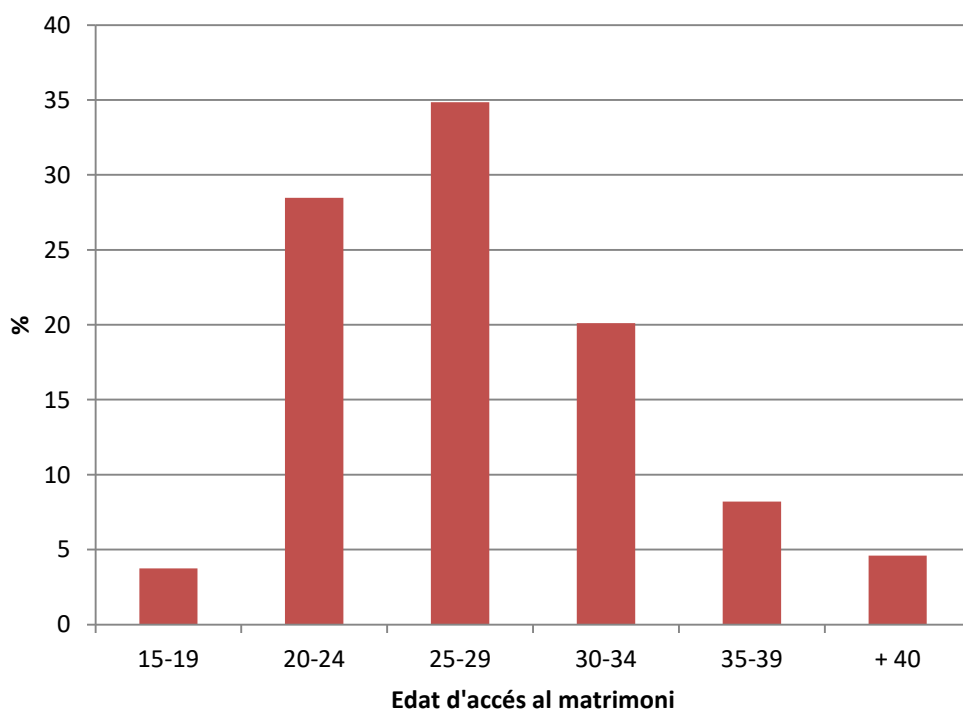
Específicament, la informació sobre l'edat en el moment en què s'aporta la informació per a l'obtenció de la llicència matrimonial en els expedients es troba en 1.974 casos, un 40,5% dels marits francesos. D'aquests, més d'una tercera part (34,8%) es casava entre els 25-29 anys, seguits en importància pel grup que es casava entre els 20-24 anys (28,47%). Encara un 20% ho feia entre els 30-34 anys, com indica el gràfic 7.1. D'aquesta forma, s'ha trobat què l'edat mitjana d'accés al matrimoni dels immigrants francesos seria de 27,7 anys, superior, tal com s'esperava, a la mitjana de Catalunya, però tampoc molt llunyana. Nogensmenys, entre els marits francesos que aporten aquesta informació tan sols s'hi compten 30 vidus, de manera que l'edat d'accés al matrimoni dels que es casaven en primeres núpcies tampoc no canvia substancialment en diferenciar-los, situant-se en 27,58 anys. En canvi, per a aquest 30 vidus, l'edat mitjana d'accés a les segones núpcies se situa en 34,63 anys. Aquesta edat mitjana d'accés al matrimoni, a més de ser superior a la pròpia de Catalunya, també era molt superior a la dels llocs d'origen dels immigrants, que se situaria al voltant dels 18-20 anys (Davis, 2005).

D'aquesta manera, entre els que es casaren més joves s'hi trobaria Domenjo Marrast, al qual els seu pare *“aportà de França en la parròchia de Sarrià dotse anys ha, essent de edat de tres anys”* i, per tant, inicià els tràmits per casar-se amb uns quinze anys¹⁷⁹. En canvi, el que es casà més vell fou, com era d'esperar, un vidu, Ramon Perri, *“de edat de sixanta anys poc més o manco, lo qual quant vingué de França tenia devuyt o vint anys*

¹⁷⁹ ADB, *Informacions matrimonials*, Caixa 42, 3 de gener de 1597, Domenjo Marrast.

poch més o manco, que vuyt anys ha que és viudo”¹⁸⁰. Mentre que entre els solters casats amb més edat, a més de l'esmentat Pere Ramonet de Badia, s’hi troba Elies Grau “*de edat de 50 anys poch més o manco*”¹⁸¹.

GRÀFIC 7.1. Distribució de les edats aproximades d'accés al matrimoni dels marits francesos. Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimonials* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

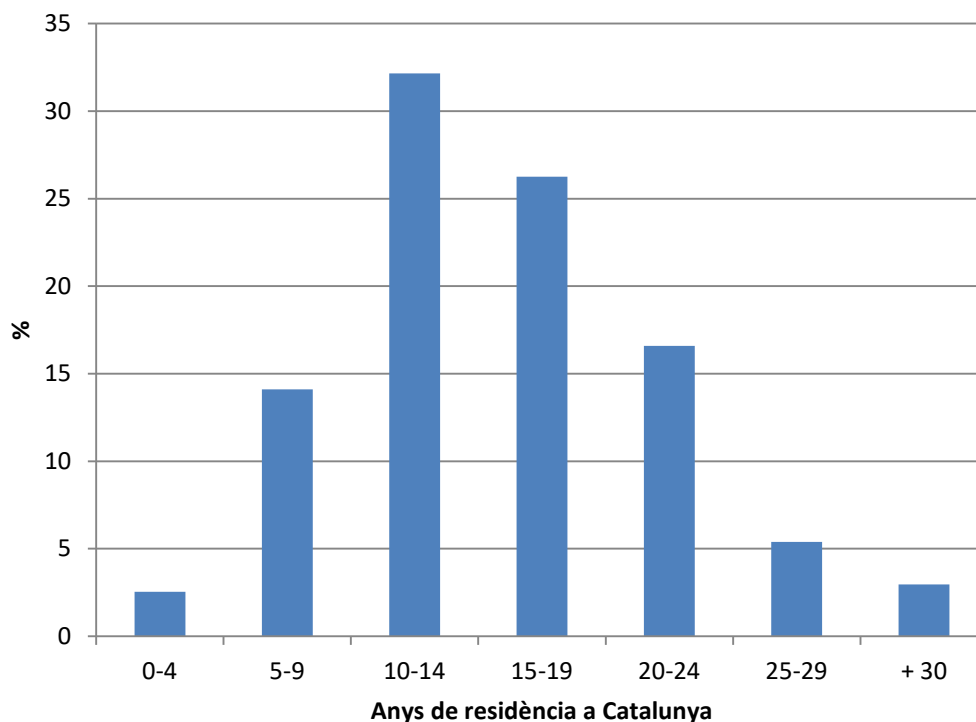
A més de la informació sobre l'edat d'accés al matrimoni, però, no podem obviar que l'immigrant no podia accedir al mercat matrimonial immediatament després de la seva arribada, ja que precisava, primer, passar per un període d'integració i establiment en la societat que l'acollia (Puschmann *et al.*, 2014). Així doncs, la informació sobre els anys de residència a Catalunya dels immigrants francesos és prou voluminosa en els expedients matrimonials. Específicament, 3.100 casos d'aquests expedients, un 63,6% del total dels marits francesos, indiquen, sempre de forma aproximada, els anys que portaven vivint a Catalunya en el moment en què decidien contraure matrimoni i havien d'iniciar el procés d'aportació d'informació per a l'obtenció de la llicència de matrimoni. D'aquesta manera, més del 80% dels que informen sobre el temps que portaven a Catalunya es casaven quan

¹⁸⁰ ADB, *Informacions matrimonials*, Caixa 70, 28 de juliol de 1616, Ramon Perri.

¹⁸¹ ADB, *Informacions matrimonials*, Caixa 87, 18 d'agost de 1634, Elies Grau.

feia almenys 10 anys que vivien a la terra d'acollida. És més, una tercera part ho feia entre els 10-14 anys de residir a Catalunya i més d'una quarta part entre els 15-19 anys. Encara, un 16,5% es casava quan feia entre 20-25 anys que havia arribat de França (gràfic 7.2). Això feia que, de mitjana, els immigrants francesos es casessin (o iniciessin els tràmits per casar-se) quan feia 15,07 anys que havien arribat. La baixa presència de marits que contreien segones núpcies (tan sols 103 vidus) fa que el biaix que poguessin provocar, augmentant aquesta edat mitjana, ja que portarien més temps que els solters, no sigui significatiu. D'aquesta manera, aquesta edat mitjana descendeix molt poc, fins als 14,9 anys quan s'observen únicament els marits solters, mentre que entre els vidus se situa en els 17,33 anys de mitjana. Cal recordar, aquí, que la majoria dels immigrants dels expedients matrimonials havien arribat a Catalunya entre els 10 i els 14 anys, fet que els situaria, doncs, en l'edat d'accés al matrimoni observada més amunt¹⁸².

GRÀFIC 7.2. Distribució dels anys aproximats de residència a Catalunya dels marits francesos en el moment de contraure matrimoni. Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimonials* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

¹⁸² La informació referent a l'edat d'arribada a Catalunya dels immigrants s'ha tractat en el capítol 5.

En els extrems d'aquests temps de residència, s'hi troben alguns casos en els quals el marit francès ja té algú amb qui casar-se quan no fa ni un any que es troba a Catalunya, com fou el cas de Guillem Ruffat, el qual *“ha onse mesos que es vingut de Fransa en Cathalunya”* i vol contreure matrimoni amb *“Beneta Xanxa, filla de Raphel Xanxo, sabater, ciutadà de Barcelona”*¹⁸³. Un cas diferent fou el de Joan del Fres, el qual tan sols feia un any que residia a Barcelona quan inicià els tràmits per casar-se amb una donzella de la ciutat, però abans havia estat onze anys a la ciutat de Saragossa¹⁸⁴.

A l'altre costat, entre els que feia més temps que residien a Catalunya, en canvi, s'hi troba el vidu Vesià Cases, *“treballador, viudo, de la parròchia de Casanoves, bisbat de Comenge del regne de França, y de sinquant anys a esta part habitant en Barcelona”*¹⁸⁵. Però no era vidu, sinó solter, Pere Ramonet de Badia, el qual *“ha quaranta anys que és vingut de França en Cathalunya i tot aquest temps ha estat en Vilafranca de Penades i per les parròchies circumveynas sens esser tornat en França ninguna volta, y quan vingué era jove i minyó de edat de deu anys, sens estat may casat en França ni en altra part”*¹⁸⁶.

Així doncs, si, com s'ha dit més amunt, els immigrants francesos arribaven molt sovint a Catalunya amb una edat inferior als 15 anys però generalment trigaven més de deu anys a casar-se (i encara era prou habitual que en triguessin més de 15), cal esperar que la seva edat mitjana d'accés al matrimoni fos superior a l'esmentada per als habitants autòctons de Catalunya al voltant dels 25 anys (Muñoz Pradas, 1990; Marfany, 2004; Masdeu i Tèrmens, 2015; Millàs i Castellví, 2016).

L'observació del desenvolupament en el temps d'aquestes dues variables –els anys de residència a Catalunya en el moment de casar-se i l'edat d'accés al matrimoni– es podria veure afectada pels pocs casos que es donen en alguns anys determinats però, no obstant això, una mitjana mòbil de 5 anys en permetria observar com, si bé l'edat mitjana anual d'accés al matrimoni es mantindria més o menys estable al llarg del temps, entre els 25-30 anys, en canvi, els anys que trigarien els immigrants francesos a casar-se des de la seva arribada a Catalunya descendirien al final de l'etapa, és a dir, en la fase de descens de l'onada migratòria, a mitjan segle XVII (gràfic 7.3). A més a més, l'anàlisi de correlació de

¹⁸³ ADB, *Informacions matrimonials*, Caixa 46, 12 de maig de 1599, Guillem Ruffat.

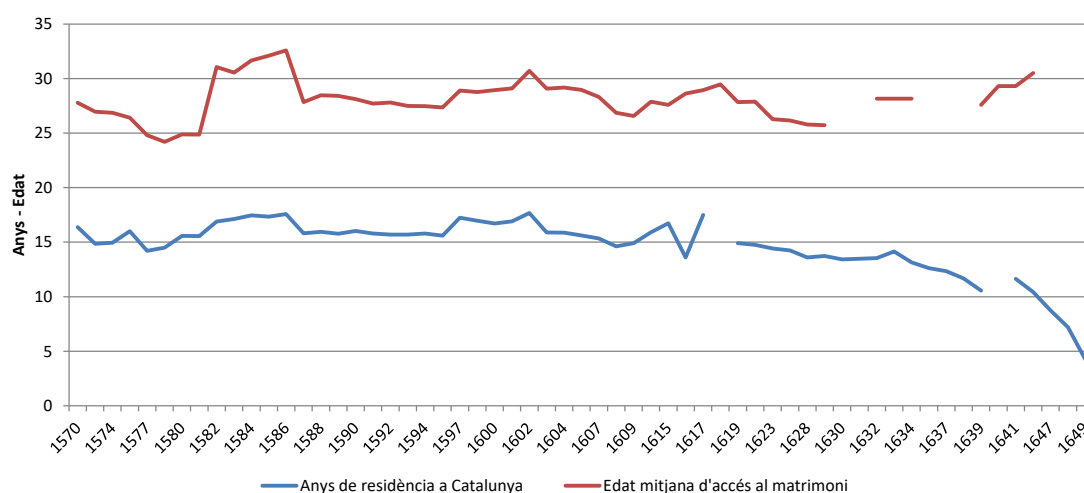
¹⁸⁴ ADB, *Informacions matrimonials*, Caixa 63, 13 de juliol de 1607, Joan del Fres.

¹⁸⁵ ADB, *Informacions matrimonials*, Caixa 77, 5 de novembre de 1622, Vesià Cases.

¹⁸⁶ ADB, *Informacions matrimonials*, Caixa 96, 30 de desembre de 1600, Pere Ramonet de Badia.

Pearson representat en la taula 7.1 indica com, en els 1.974 casos en els quals es té constància de les dues informacions, l'índex de correlació resultant és de 0,772, major de 0,5, el que indicaria una correlació positiva forta i estadísticament significativa (Yusuf *et al.*, 2014).

GRÀFIC 7.3. Evolució anual dels anys de residència a Catalunya en el moment de contreure matrimoni i de l'edat mitjana d'accés al matrimoni (mitjanes mòbils de 5 anys). Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimonials* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

TAULA 7.1: Anàlisi de correlació de Pearson entre l'edat d'accés al matrimoni i els anys de residència a Catalunya per als immigrants francesos. Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.

		Edat d'accés al matrimoni	Anys de residència a Catalunya
Edat d'accés al matrimoni	Correlació de Pearson	1	0,772
	Significació		0,000
	Nombre	1.974	1.881
Anys de residència a Catalunya	Correlació de Pearson	0,772	1
	Significació	0,000	
	Nombre	1.881	3.100

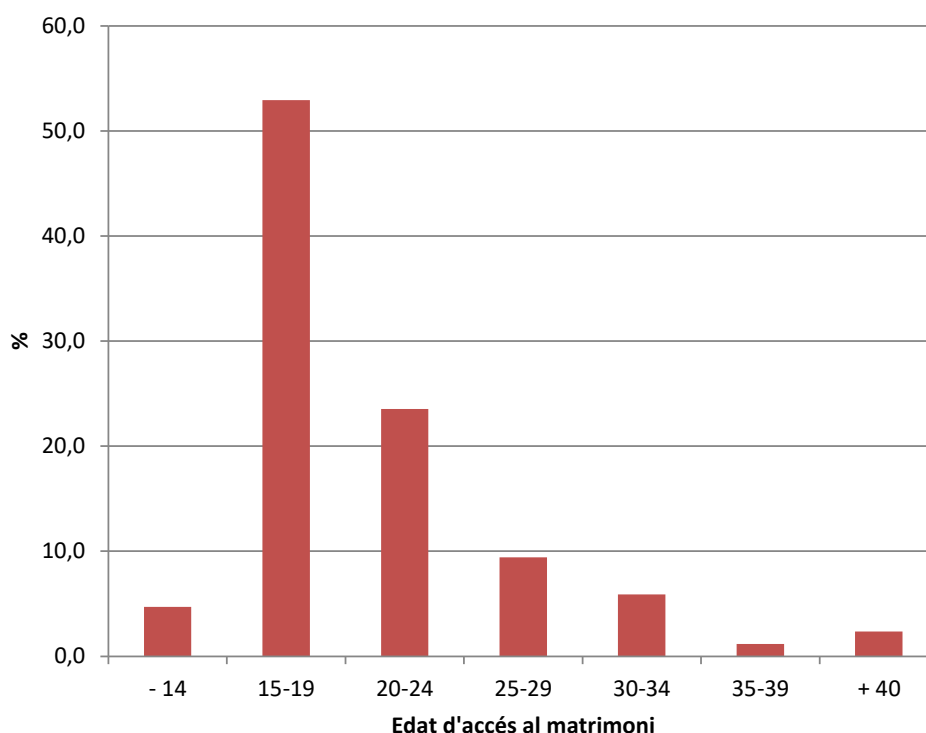
FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimonials* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

Dit d'una altra manera, si l'edat d'accés al matrimoni es manté estable però, com deia més amunt, l'edat d'arribada dels immigrants augmentava en aquesta fase de descens, aquests immigrants que arribaven més grans (però que eren menys que els que havien arribat anteriorment), trigaven menys a trobar parella allà on eren nous. Aquest fenomen podria tenir la seva explicació en el fet que aquells immigrants que arribaren al final de

l'onada es trobaven amb una xarxa de contactes establerta pels seus antecessors i ja consolidada, de manera que es podria pensar que tenien més facilitats per a la seva integració en la societat d'acollida.

Finalment, encara que menys nombrosa, els expedients matrimonials també ens ofereixen alguna informació respecte de l'edat d'accés al matrimoni de les dones franceses. Específicament, 85 dones aporten aquest tipus d'informació, que resulten un 16,7% de totes les franceses. També cal dir que totes aquestes 85 dones són donzelles. Així doncs, el gràfic 7.4 mostra com més de la meitat d'aquestes dones, el 52,9%, es casaven molt joves, amb 15-19 anys. Tot seguit, el 23,5% ho feien amb 20-24 anys i el 9,4% amb 25-29 anys. A partir d'aquí, les proporcions disminueixen progressivament. Això mostra una edat mitjana d'accés al matrimoni de 20,4 anys, per sota, però no allunyada, dels 21,3 detectada per les noies catalanes d'Igualada a finals del segle XVII (Marfany, 2004).

GRÀFIC 7.4. Distribució de les edats aproximades d'accés al matrimoni de les esposes franceses. Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimonials* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

Cal destacar, finalment que fins a quatre de les esposes es casaren, o almenys iniciaren els tràmits per a l'obtenció de la llicència matrimonial, molt joves, menors de 15 anys. Específicament, la més jove que apareix documentada fou Margarida Confina Mas, “*donsella, filla de Janot Mas, quòndam, pagès de la vila i bisbat de Cors, y de Margarida Confina, de aquell muller, tots vivint, habitant en Barcelona, los quals ha sinch anys aportaren de Fransa dita Margarida, donsella, sent minyona de alguns vuyt anys*”¹⁸⁷ i que, per tant, devia comptar, aproximadament, amb uns 13 anys. Per altra part, però, també eren habituals les que, tot i ser donzelles, es casaven amb més de trenta anys, essent la més gran Marçala Menauta “*donzella natural de Castelló de Bonafont, regne de França, bisbat de Comenge, diu que és de 40 anys passats*” i que, en aquest cas, es casà amb un català, el vidu Pere Narbona¹⁸⁸.

7.3. El comportament matrimonial dels immigrants francesos a l'Àrea de Barcelona

Per tal d'analitzar els matrimonis dels immigrants francesos de la forma més completa possible, és necessari recollir el màxim d'informació d'ambdós esposos. En el cas de les esposes, com ja s'ha vist i com és propi en la major part de la documentació d'Antic Règim, la informació aportada sempre va referida a la persona de la qual depenia jurídicament fins al moment del nou matrimoni, és a dir, el seu pare. No obstant això, en el cas de les dones vídues, la informació de l'esposa és referida al marit difunt. Aleshores, si la informació del pare de l'esposa, a grans trets, pot ser considerada com a la pròpia de l'esposa, no ocorre així en el cas del marit difunt¹⁸⁹. Així doncs, la informació utilitzada en aquest apartat serà la del pare de l'esposa (i, per tant, es tractarà de dones solteres), mentre que les vídues seran utilitzades de forma separada.

Pel que fa a la *Barcelona Historical Marriage Database*, la informació territorial (lloc d'origen i/o residència) i ocupacional del pare de l'esposa resulta irregular al llarg de tot el període. Quant a les variables territorials, fins a la segona meitat del segle XVI la informació no sol superar el 40% dels casos, mentre que les ocupacionals, és regular per al

¹⁸⁷ ADB, *Informacions matrimonials*, Caixa 54, 30 d'abril de 1602, Ramon Valentí.

¹⁸⁸ ADB, *Informacions matrimonials*, Caixa 67, 8 de novembre de 1610, Pere Narbona.

¹⁸⁹ Per exemple, una esposa de pare francès pot ser considerada, donada la manca d'una informació més aproximada, també francesa. Faltaria saber si la mare també ho és i on ha nascut, però en tot cas seria una francesa de segona generació. En canvi, la vídua d'un francès no pot ser considerada francesa quan, de fet, el més probable és que no ho sigui, donat el baix volum de la immigració francesa femenina.

marit, però per al pare o marit difunt de l'esposa sofreix diversos buits al llarg del període, especialment al voltant dels anys 1525-1530¹⁹⁰. D'aquesta manera, per a realitzar l'anàlisi s'ha hagut d'establir un període de referència que acoti els anys en els quals aquestes variables resulten més constants. Aquests són els situats entre 1566-1620.

7.3.1. Grau d'endogàmia territorial

7.3.1.1. Homes

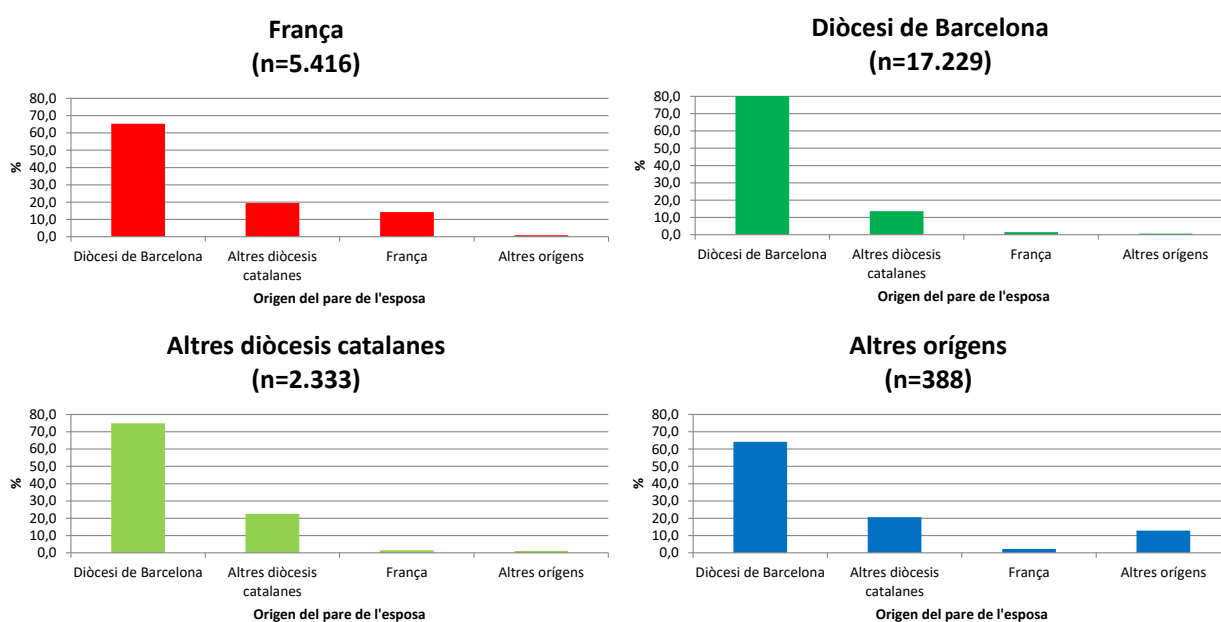
La historiografia ha descrit com la major part dels immigrants francesos es casaven amb dones catalanes. Tant és així que Carles Millàs (2005), observa com ho feien un 95% dels francesos establerts al Baix Llobregat, àdhuc aquestes dones eren majoritàriament procedents de la mateixa parròquia (70%). Altres casos on el fenomen esdevé evident són: Manresa, 88% (Rafart, 1993); la parròquia barcelonina de Sant Just i Pastor, prop del 90% (Fargas Peñarrocha, 1994); el Baix Empordà, 45,3% (Corredor Plaja, 2000) o Lleida, 62% (Vilalta, 2006). En canvi, a l'Alt Empordà, la xifra és tan sols d'un 41,2% (Capdevila Muntadas, 2011). La resta es casaven amb dones catalanes procedents de la pròpia comarca i, en menor mesura, d'altres indrets de Catalunya o franceses. A més, cal tenir en compte com, al Vallès Occidental, Canyameres (1994) identificà com un 25% dels matrimonis eren de francesos amb catalanes de primera generació, filles de pare o mare francesos.

La *Barcelona Historical Marriage* esdevé una font que, com s'ha comentat en diverses ocasions, no tan sols permet analitzar el comportament matrimonial dels immigrants francesos si no que, a més a més, en ser el registre d'una taxa que havia de pagar tothom en el moment de contreure matrimoni, també permet comparar als francesos amb els marits autòctons i, també, amb els immigrants d'altres orígens. Un comportament molt semblant d'immigrants i autòctons podria ser indicatiu d'un alt grau d'integració per part dels primers. D'aquesta forma, el gràfic 7.5 mostra la distribució dels orígens dels pares de les esposes per als marits de cada origen diferent. Com era d'esperar a causa del baix volum de la immigració femenina, en tots els grups de marits la presència més habitual és la d'esposes autòctones de la pròpia diòcesi de Barcelona (és a dir, filles de pares autòctons de la diòcesi). No obstant això, en els grups de marits immigrants el percentatge d'aquestes és més baix que en els autòctons (84,1%), mentre que hi guanyen pes les esposes de llur

¹⁹⁰ A diferència de la informació nominal, que resulta constant. Per a més informació, vegeu el capítol 2.

propi grup. Així doncs, els marits francesos que es casen amb una donzella autòctona són el 65,3%, mentre que els que es casen amb una francesa o filla de francès són el 14,3%. El mateix fenomen té lloc entre els immigrants de la resta de Catalunya (74,8% amb autòctones, 22,6% amb filles de pares de la resta de Catalunya) i amb els altres immigrants, els quals s'han unit en un sol grup a causa del seu baix nombre (64,2% amb autòctones, 12,9% amb immigrants procedents d'altres llocs).

GRÀFIC 7.5. Distribució de l'origen del pare de l'esposa segons l'origen del marit. Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

Els resultats obtinguts són molt clars: els marits autòctons són els que es casen més dins el seu propi grup territorial, mentre que els diferents grups d'immigrants o fan fora del seu propi grup, principalment amb dones autòctones i, fins i tot, en el cas dels francesos, es casen més amb dones catalanes però de fora de la diòcesi de Barcelona (i, per tant, també immigrants) que amb franceses, en una tendència observada, també, per Fargas Peñarrocha (1994) per al cas específic de la ciutat de Barcelona. És clar que aquests resultats podrien ser conseqüència estructural del mercat matrimonial. No obstant això, es podria afirmar que els immigrants francesos assolien, mitjançant el matrimoni, un alt grau d'assimilació i integració en la societat que els acollia, mentre que tan sols una petita part podria romandre

segregada. Ja s'ha dit que la causa principal d'aquest fenomen és baix nombre de dones immigrants, especialment franceses, en el mercat matrimonial local. Aleshores, es planteja què passaria si no existís aquest biaix.

L'anàlisi de residu estandarditzat¹⁹¹ aplicat a la taula de contingència que creua l'origen dels marits de la BHMD amb l'origen dels pares de l'esposes (taula 7.2) ofereix un resultat que complementa l'observat fins ara. Tots els grups geogràfics dels marits estan associats positivament amb els seus corresponents per els pares de l'esposa, però els que ho fan en un grau molt elevat són, precisament, els immigrants francesos, seguits dels altres immigrants i, ja a més distància, els catalans de les altres diòcesis i els autòctons. A més a més, els francesos també es troben associats positivament amb les dones filles de pares de les altres diòcesis catalanes, mentre que amb les autòctones s'hi troben associats negativament. Això significa que teòricament, si l'estructura per sexes fos equilibrada en tots els grups territorials (mateix nombre d'homes que de dones), l'endogàmia practicada pels francesos seria molt elevada i, en canvi, pràcticament no es casarien amb donzelles autòctones. És clar que l'anàlisi obvia els aspectes qualitativament positius que comportaven el matrimoni amb dones locals –integració social, benefici econòmic (accés a terres i a treball) o avantatges jurídics (com el fet d'evitar els embargaments de béns)– però, a l'hora, planteja alguns interrogants sobre què hagués passat si la immigració francesa no hagués estat tant exclusivament masculina. Es podria considerar que no són idees excloents, si no dues cares de la mateixa moneda: tot i els avantatges de casar-se amb una autòctona, els francesos ho tenien més fàcil per casar-se amb una altre francesa o immigrant.

¹⁹¹ Com s'ha explicat al capítol 3, l'anàlisi de residu estandarditzat (*standardized residual*) estableix associacions entre categories a partir de valors estandarditzats, cosa que permet una millor comparació entre elles.

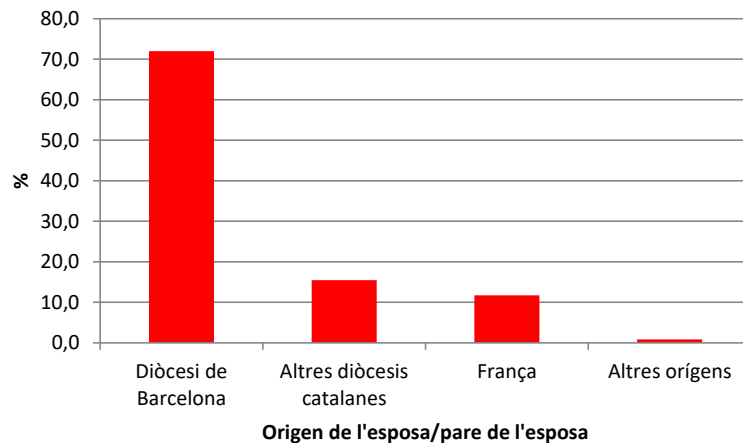
TAULA 7.2. Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i anàlisi de residu estandarditzat per els orígens coneguts de marits i pares de l'esposa. Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.

Freqüències observades						
		Origen del pare de l'esposa				Total
		Diòcesi de Barcelona	França	Altres diòcesis catalanes	Altres orígens	
Origen del marit	Diòcesi de Barcelona	14.486	267	2.351	125	17.229
	França	3.538	775	1.052	51	5.416
	Altres diòcesis catalanes	1.746	35	527	25	2.333
	Altres orígens	249	9	80	50	388
	Total	20.019	1.086	4.010	251	25.366
Residu estandarditzat (<i>standardized residual</i>)						
		Origen del pare de l'esposa				
		Diòcesi de Barcelona	França	Altres diòcesis catalanes	Altres orígens	
Origen del marit	Diòcesi de Barcelona	7,6	-17,3	-7,1	-3,5	
	França	-11,3	35,7	6,7	-0,4	
	Altres diòcesis catalanes	-2,2	-6,5	8,2	0,4	
	Altres orígens	-3,3	-1,9	2,4	23,6	

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

A diferència dels llibres d'esposalles, els expedients matrimonials i la matrícula són dues fonts que no permeten la comparació del comportament dels immigrants francesos amb el dels autòctons del lloc estudiat o amb altres grups d'immigrants. Per això, en el moment de descriure el comportament matrimonial dels primers, bàsicament es pot descriure qui eren les esposes dels francesos. En aquest sentit, els expedients matrimonials, com en altres ocasions, mostren un perfil molt semblant al de les esposalles, com es pot observar al gràfic 7.6. Tant és així, que les esposes donzelles que es casaven amb marits francesos (en aquest cas la font sovint fa referència directa a l'esposa i no al seu pare, encara que és irregular en aquest aspecte) eren autòctones de la diòcesi de Barcelona en un 72%, provinents de la resta de Catalunya en un 15,4%, franceses en un 11,7% i menys de l'1% tenien altres orígens.

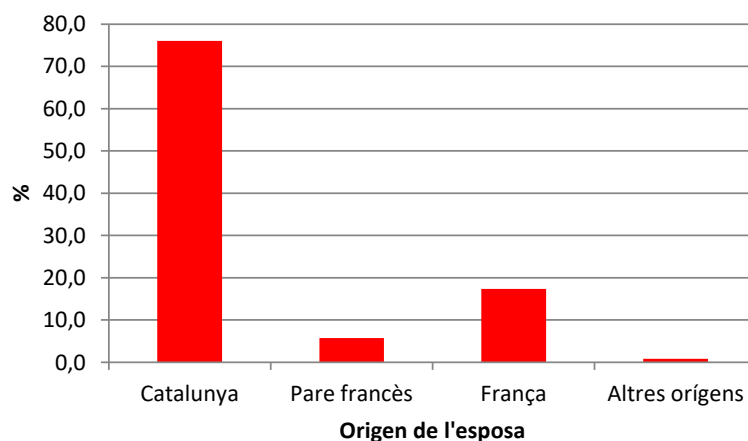
GRÀFIC 7.6. Distribució de l'origen de l'esposa o del pare de l'esposa entre els marits francesos dels expedients matrimonials (n=3.123). Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimonials* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

Quant a la *Matrícula de francesos de 1637*, donades les seves característiques particulars, s'ha hagut de fer una categorització diferent de l'origen territorial de les esposes dels immigrants francesos. Per una part, totes les esposes catalanes han estat aglutinades en un sol grup a causa del fet que la font cobreix territoris de diverses diòcesis, no tan sols la de Barcelona, i que el volum dedicat a la ciutat comtal, com ja s'ha explicat, no especifica el lloc d'origen. No obstant això, sí que s'ha volgut tenir en compte un aspecte que sí s'especifica en aquesta font, i és la d'aquells casos en els quals l'esposa s'identifica com a catalana pel fet d'haver nascut a Catalunya, però o bé el pare o bé els dos progenitors podien ser també francesos. No obstant això, els resultats del gràfic 7.7 permet detectar que el comportament matrimonial dels francesos de la matrícula no era especialment diferent de la resta, encara que hi ha un lleuger augment d'esposes franceses: així, un 76% de les esposes eren catalanes i un 17,4% franceses, a més del 5,7% que representen aquestes catalanes de pare francès. Les esposes d'altres orígens hi tenien molt poca presència (0,8%).

GRÀFIC 7.7. Distribució de l'origen de l'esposa entre els matriculats francesos (n=2.617). Costa catalana, 1637.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Matrícula de Francesos de 1637* de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

7.3.1.2. Dones

L'atenció al comportament matrimonial de les dones franceses ha estat un aspecte molt oblidat per la historiografia. Si bé a l'hora d'analitzar els matrimonis de marits francesos sí que s'han inclòs aquells que es casaven amb dones també immigrants, no sempre això s'ha comparat amb els marits autòctons, permetent visualitzar aquelles franceses que contreien matrimoni fora del seu propi grup territorial. Encara menys, s'ha capgirat la perspectiva per tal d'oferir el punt de vista de les dones i observar la composició dels seus matrimonis. No obstant aquesta situació general, sí que cal tenir en compte treballs com el de Maria José Vilalta (2003), qui observà com gairebé la meitat (47%) de les dones franceses que es casaven a Lleida ho feien amb un marit també francès, mentre que un 27% ho feien amb un autòcton de la pròpia ciutat i un 18% amb algú de les terres dels voltants. Així doncs, la situació per a les dones franceses era, com s'ha vist, molt diferent a la dels homes. Representaven un col·lectiu molt petit i partien d'un desavantatge flagrant respecte de les dones autòctones: no tenien una llar establerta que oferir. Tant si eren filles de pagesos com d'artesans, els seus pares, o estaven absents (si havien emigrat elles soles) i, per tant, no hi havia una família que es pogués encarregar d'aportar una dot (encara que també podien treballar per aconseguir-la), o bé eren també immigrants, com s'ha vist majoritàriament molt pobres i sense cap tipus de patrimoni si no s'havien casat a

Catalunya¹⁹². No obstant això, la disponibilitat d'homes del seu propi grup territorial era vastíssima en comparació amb el seu baix nombre (només per al període tractat, 1.086 filles de francès per 5.416 marits francesos en la BHMD), fet que devia suposar algun avantatge en el complicat mercat matrimonial preindustrial.

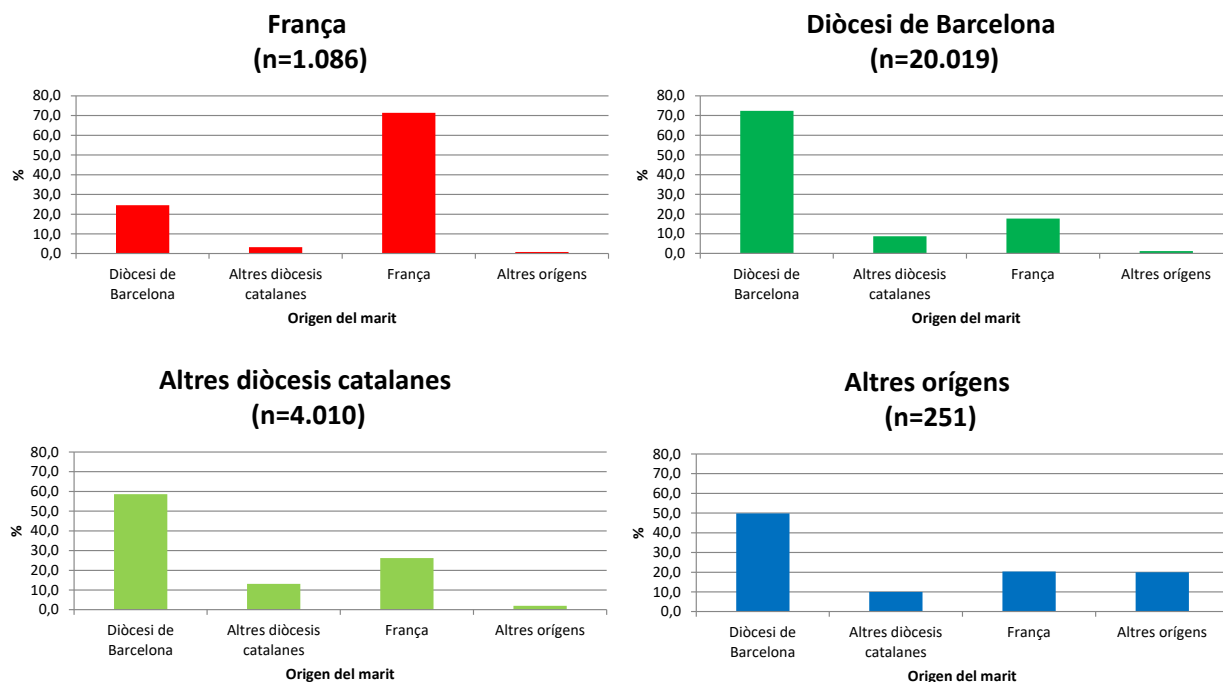
Quant al matrimoni de les dones, doncs, la *Barcelona Historical Marriage Database* mostra (gràfic 7.8) com un 71,4% de les donzelles filles de pare francès es casaven amb un altre immigrant francès. Un alt grau d'homogàmia de l'origen, doncs, que vindria a indicar una situació de segregació social de les dones franceses. Així doncs, menys d'una quarta part (24,6%) es casava amb marits catalans, i les que ho feien amb immigrants de la resta de Catalunya o d'altres orígens eren una minoria. A més a més, el comportament de les filles de francès era molt diferent del dels altres grups. Encara que menys que els homes, més de la meitat de filles de pares de la resta de Catalunya o d'altres orígens sí que es casaven amb marits autòctons.

En el primer cas, cal tenir en compte que malgrat ser immigrants, les dones provinents de diòcesis catalanes no tenien les famílies tant lluny i és més probable que sí poguessin aportar una dot adequada a la seva condició socioeconòmica o, fins i tot, la possibilitat d'accedir a terres i/o treball artesà. En canvi, en el cas de les immigrants provinents d'altres indrets cal tenir en compte, primer, el seu baix nombre, i, després, que responien a un perfil molt diferent dels francesos. La pròpia BHMD indica com aquesta era una immigració bàsicament urbana i més vinculada a activitats artesanals i comercials, fet que podria fer a les dones més atractives¹⁹³. Pel que fa a l'anàlisi de residu estandarditzat, el vincle entre els grups territorials és el mateix que el ja observat per als marits, ja que neix del creuament de les dues mateixes variables (origen del marit i origen del pare de l'esposa) en una taula de contingència. Així, des de la perspectiva de la dona francesa resulta molt més clar l'alt índex de vincle (i per tant d'homogàmia) observat pels immigrants francesos.

¹⁹² Encara que aquest tot això no es pot comprovar sense acudir una font com els capítols matrimonials.

¹⁹³ Així, dels 251 pares de l'esposa provinents d'altres orígens observats en el període, fins a un 41,6% eren menestrals, i el 21,4% eren professionals liberals.

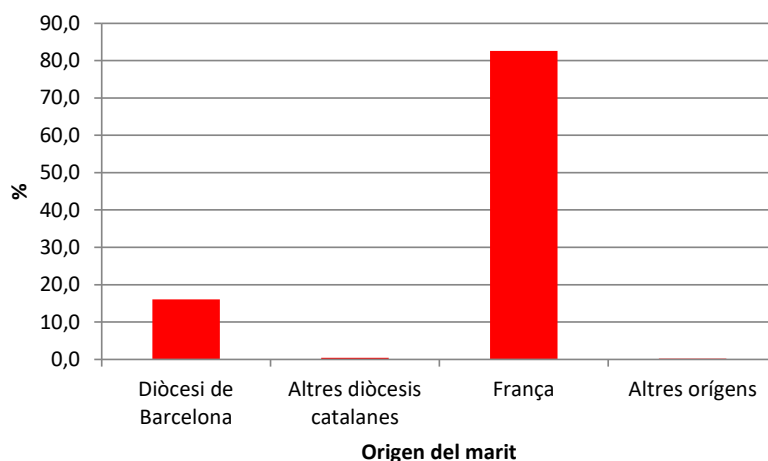
GRÀFIC 7.8. Distribució de l'origen del marit segons l'origen del pare de l'esposa. Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

Pel que fa a l'ús de les fonts complementàries, per a les dones únicament utilitzaré els expedients matrimonials, ja que en la *Matrícula de 1637* les dones registrades són molt poques, com s'ha vist, i les que apareixen com a esposes, només ho fan com a esposes de registrats francesos. Així doncs, entre les 430 esposes franceses recollides als expedients, s'accentua encara més el grau d'homogàmia segons lloc d'origen, ja que són 355 (82,6%) les que es casen amb un marit també francès (gràfic 7.9), mentre que tan sols el 16% ho fa amb un autòcton de la diòcesi de Barcelona i menys de l'1% amb altres immigrants.

GRÀFIC 7.9. Distribució de l'origen del marit entre les esposes franceses dels expedients matrimonials (n=430). Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimonials* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

7.3.2. Grau d'endogàmia social

7.3.2.1. Homes

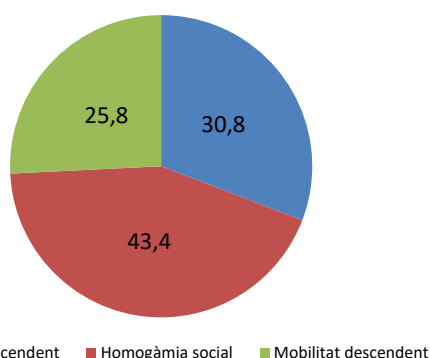
Obres com les de Carles Millàs (2005) apuntaven, malgrat al baix nombre de casos de capítols matrimonials en els quals s'havia pogut treballar amb l'ocupació del marit i la del pare de l'esposa, que els immigrants francesos haurien tingut un grau d'endogàmia social més baix (31,3%) que els marits autòctons (72,5%). En aquest sentit, a partir del sistema de classificació HISCLASS¹⁹⁴, que estableix una sèrie de grups socials ordenats jeràrquicament (encara que l'objectiu no és mesurar el nivell de riquesa), la *Barcelona Historical Marriage Database* permet identificar, efectivament, una menor proporció de matrimonis dins la mateixa classe social entre els immigrants francesos (43,4%, gràfic 7.10) que entre marits autòctons (52,2%, gràfic 7.11), encara que amb una diferència no tan acusada. Així doncs, hi havia més francesos que experimentaven algun tipus de mobilitat social en una societat estamental on suposadament les barreres socials es trobaven molt definides (tot i haver-hi certa permeabilitat entre classes) i l'objectiu

¹⁹⁴ HISCLASS és el sistema de classificació de grups socials desenvolupat per Van Leeuwen i Maas (2011) amb l'objectiu de permetre la comparació de societats en diferents territoris i èpoques històriques. Ha estat descrit més detalladament en els capítols 3 i 5.

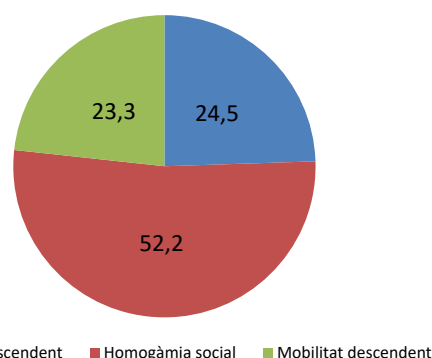
principal de la institució del matrimoni era, com s'ha comentat, perpetuar el patrimoni familiar (Gifre i Ribas, 1999; Baixauli, 2003; Marfany, 2006).

Tanmateix, inclús entre el autòctons el grau d'exogàmia resulta prou alt (47,8%), fet que podria ser el resultat d'una estructura social rica i una població complexa i diversificada, ubicada principalment a la ciutat de Barcelona. Ara bé, d'aquells que es casaven fora del seu propi grup social, si bé una bona part aconseguien escalar socialment casant-se amb una filla d'una classe superior (30,8% del total), un no menyspreable 25,8% es veien caure en una mobilitat descendent. La causa de la presència de mobilitat tant ascendent com descendent s'ha d'anar a cercar, per una part, en la procedència, com s'ha vist, d'una major part dels immigrants de les classes més baixes de la societat i la necessitat d'assolir algun tipus d'accés a la terra o treball artesanal (Nadal & Giralt, 2000; D'Abadal i de Vinyals, 1966). Per altra part, però, també en la necessitat donada per la condició d'immigrants de casar-se a qualsevol preu, encara que fos amb una classe inferior, per tal d'assolir la integració a la societat d'acollida (Puschmann *et al.* 2012). Davant d'aquesta dicotomia, es fa palesa la necessitat d'una observació més acurada de cada una de les classes socials.

GRÀFIC 7.10. *Grau de mobilitat social matrimonial entre els marits francesos de la BHMD. Oficialitat de Barcelona, 1566-1620. n=5.951.*

GRÀFIC 7.11. *Grau de mobilitat social matrimonial entre els marits autòctons de la BHMD. Oficialitat de Barcelona, 1566-1620. n=18.622.*

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

Així doncs, l'observació detallada dels matrimonis segons cada una de les classes socials, tant de la seva distribució absoluta i relativa com del ja anteriorment utilitzat anàlisi de residu estandarditzat. Pel que fa al matrimoni dels marits francesos, presentat en la taula 7.3, resulta que el major grau d'homogàmia social, amb molta distància sobre el segon, es dona entre els pagesos (núm. 3 de la taula), amb un 72,2% de pagesos que es casen amb filles de pagès. El segon grup, ja amb un 33,9% és el dels artesans menys qualificats (núm. 2, teixidors i paraires¹⁹⁵, principalment), i seguidament ja s'hi troben els jornalers (núm. 0, 24,2%) o els artesans més qualificats, és a dir, ferrers, sabaters, sastres... (núm. 4, 23%). En canvi, i sobretot a la seva escassa presència entre els francesos, el grau d'homogàmia és molt baix (10,3%) entre els que es podrien considerar treballador per compte propi (mestres artesans, taverners, revenedors, barbers... núm. 5 i 6).

A més a més, però, cal destacar que, amb l'excepció del grup format per notaris, procuradors, doctors en dret, lleis o medicina (núm. 7 que tan sols compta amb 13 casos), més del 40% de marits francesos de totes les classes socials es casaven amb la filla d'un pagès. Per tal d'entendre aquest fenomen cal tenir en compte que la classe pagesa era la més nombrosa, i la de més pes en l'economia, així com el fet ja esmentat ocasionalment que es desconeix l'estructura interna d'aquests pagesos, és a dir, el seu règim de tinença de terra i, per tant, el seu grau de propietat. No obstant això, l'estimació del residu estandarditzat indica que el grup que més tendiria a l'immobilisme social és el dels jornalers i que aquest immobilisme aniria descendent a mesura que la classe social és més alta. En general, a més, cada classe social estaria associada més negativament amb les classes més baixes, encara que l'associació més negativa es donaria entre pagesos i treballadors qualificats, establint una certa dicotomia entre el món rural i l'urbà.

¹⁹⁵ Per al cas del paraires, no obstant això, s'ha de tenir en compte el paper d'intermediaris que exercien o, com els ha anomenat Jaume Torras i Elias (1981), "artesans-empresaris", els quals, a llocs com Moià, des del segle XIII, arribaven a vertebrar tota la indústria tèxtil, donant feina a bona part de la població, cosa que els situaria en un esglau social elevat, tot i la baixa qualificació teòrica de la seva tasca.

TAULA 7.3. Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i relatives i anàlisi de residu estandarditzat per a la classe social de marits francesos i pares de l'esposa de la BHMD. Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.

Freqüències observades												
		Classe social (HISCLASS) del pare de l'esposa										
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Total
Classe social (HISCLASS) del marit	0	110	11	61	238	28	1	4	1	0	0	454
	1	7	26	22	78	14	0	4	1	0	0	152
	2	47	24	610	824	241	12	42	2	0	0	1.802
	3	35	17	359	1.546	151	6	24	4	0	0	2.142
	4	37	9	286	514	271	10	44	6	1	2	1.180
	5	1	0	3	5	3	0	0	0	0	0	12
	6	3	3	44	78	44	0	20	1	0	1	194
	7	0	0	6	0	3	0	4	0	0	0	13
	8	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	2
Total	240	90	1.392	3.284	755	29	142	15	1	3	5.951	
Distribució segons classe social del marit												
		Classe social (HISCLASS) del pare de l'esposa										
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Total
Classe social (HISCLASS) del marit	0	24,2%	2,4%	13,4%	52,4%	6,2%	0,2%	0,9%	0,2%	0,0%	0,0%	100,0%
	1	4,6%	17,1%	14,5%	51,3%	9,2%	0,0%	2,6%	0,7%	0,0%	0,0%	100,0%
	2	2,6%	1,3%	33,9%	45,7%	13,4%	0,7%	2,3%	0,1%	0,0%	0,0%	100,0%
	3	1,6%	0,8%	16,8%	72,2%	7,0%	0,3%	1,1%	0,2%	0,0%	0,0%	100,0%
	4	3,1%	0,8%	24,2%	43,6%	23,0%	0,8%	3,7%	0,5%	0,1%	0,2%	100,0%
	5	8,3%	0,0%	25,0%	41,7%	25,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	6	1,5%	1,5%	22,7%	40,2%	22,7%	0,0%	10,3%	0,5%	0,0%	0,5%	100,0%
	7	0,0%	0,0%	46,2%	0,0%	23,1%	0,0%	30,8%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	8	0,0%	0,0%	50,0%	50,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Total	4,0%	1,5%	23,4%	55,2%	12,7%	0,5%	2,4%	0,3%	0,0%	0,1%	100,0%	
Residu estandarditzat (standardized residual)												
		Classe social (HISCLASS) del pare de l'esposa										
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Classe social (HISCLASS) del marit	0	21,4	1,6	-4,4	-0,8	-3,9	-0,8	-2,1	-0,1	-0,3	-0,5	
	1	0,4	15,6	-2,3	-0,6	-1,2	-0,9	0,2	1,0	-0,2	-0,3	
	2	-3,0	-0,6	9,2	-5,4	0,8	1,1	-0,2	-1,2	-0,6	-1,0	
	3	-5,5	-2,7	-6,3	10,6	-7,3	-1,4	-3,8	-0,6	-0,6	-1,0	
	4	-1,5	-2,1	0,6	-5,4	9,9	1,8	3,0	1,8	1,8	1,8	
	5	0,7	-0,4	0,1	-0,6	1,2	-0,2	-0,5	-0,2	0,0	-0,1	
	6	-1,7	0,0	-0,2	-2,8	3,9	-1,0	7,1	0,7	-0,2	2,9	
	7	-0,7	-0,4	1,7	-2,7	1,1	-0,3	6,6	-0,2	0,0	-0,1	
	8	-0,3	-0,2	0,8	-0,1	-0,5	-0,1	-0,2	-0,1	0,0	0,0	

LLEGENDA: 0) Daily Workers, 1) Lower skilled and unskilled farm workers, 2) Lower skilled and unskilled workers, 3) Farmers, 4) Skilled workers, 5) Lower clerical and sales, 6) Lower managers, lower professionals and clerical and sales, 7) Higher professionals, 8) Higher managers, 9) Nobility.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

Quant a la comparació del comportament matrimonial dels immigrants amb els marits autòctons, cal dir que les tendències generals no resulten especialment diferents, però venen caracteritzades, i en relació a allò observat en les dades agregades, per un major grau d'homogàmia dins cada classe social. Així doncs, com indica la taula 7.4, també el grup més immòbil és el dels camperols, però en un grau major amb un 83,4%. Apareix en segon lloc una classe que no tenia cabuda entre els francesos, com és la noblesa (núm. 9), amb un 61,4% d'homogàmia, en un comportament propi, l'homògam, de la noblesa catalana d'Antic Règim (Fargas Peñarrocha, 1998). A continuació segueixen els artesans menys qualificats (36,5%), els juristes i metges (33,3%) o els professionals liberals (31,9%). Destaca també, per altra part, la presència de filles de pagès en gairebé totes les classes

socials, excepte la noblesa i els juristes i metges, però en menor mesura que entre els francesos, al voltant del 30%. A més a més, l'anàlisi de residu estandarditzat confirma l'alta tendència a l'immobilisme, tot i que alterant lleugerament l'ordre observat en les freqüències (noblesa, alts càrrecs de l'administració –núm. 8– i treballadors agrícoles – pastors, mulers, bovers, pescadors... grup núm. 2– serien els de tendència més elevada), però també s'observa una forta concomitància entre totes les classes altes de la societat. Al mateix temps, amb les associacions negatives més altes i més significatives es fa encara més evident la divisió rural-urbà, especialment entre els pagesos, ja que els marits pagesos no es relacionen positivament amb cap altre grup (de forma significativa o no), ni cap classe s'associa positivament amb les filles de pagès.

TAULA 7.4. Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i relatives i anàlisi de residu estandarditzat per a la classe social de marits autòctons i pares de l'esposa de la BHMD. Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.

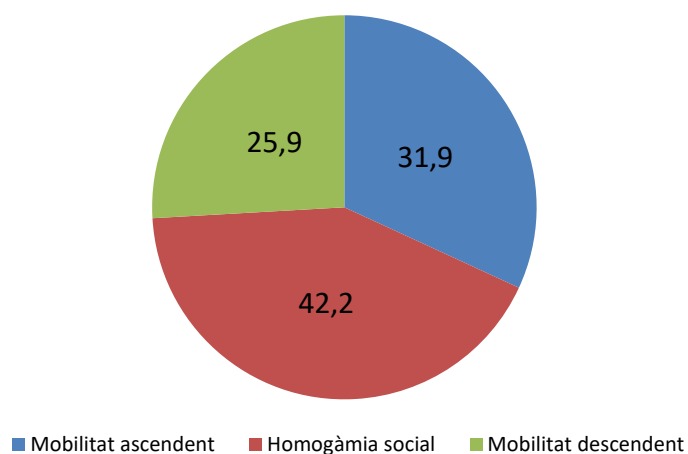
Freqüències observades													
		Classe social (HISCLASS) del pare de l'esposa											
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Total	
Classe social (HISCLASS) del marit	0	33	2	26	69	15	0	2	0	0	0	147	
	1	5	110	76	130	57	1	10	0	0	0	389	
	2	42	77	1.849	1.903	879	16	245	53	2	6	5.072	
	3	12	56	575	6.000	386	11	114	27	4	5	7.190	
	4	21	54	846	1.338	960	17	185	50	4	3	3.478	
	5	1	1	18	33	25	1	17	8	0	3	7	111
	6	4	10	249	286	206	7	436	124	4	42	1.368	
	7	0	3	71	52	68	3	182	216	4	49	648	
	8	0	0	1	7	2	0	3	2	1	6	22	
	9	0	0	2	7	3	2	33	23	6	121	197	
Total		118	313	3.713	9.825	2.601	58	1.227	503	25	239	18.622	
Distribució segons classe social del marit													
		Classe social (HISCLASS) del pare de l'esposa											
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Total	
Classe social (HISCLASS) del marit	0	22,4%	1,4%	17,7%	46,9%	10,2%	0,0%	1,4%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	
	1	1,3%	28,3%	19,5%	33,4%	14,7%	0,3%	2,6%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	
	2	0,8%	1,5%	36,5%	37,5%	17,3%	0,3%	4,8%	1,0%	0,0%	0,1%	100,0%	
	3	0,2%	0,8%	8,0%	83,4%	5,4%	0,2%	1,6%	0,4%	0,1%	0,1%	100,0%	
	4	0,6%	1,6%	24,3%	38,5%	27,6%	0,5%	5,3%	1,4%	0,1%	0,1%	100,0%	
	5	0,9%	0,9%	16,2%	29,7%	22,5%	0,9%	15,3%	7,2%	0,0%	6,3%	100,0%	
	6	0,3%	0,7%	18,2%	20,9%	15,1%	0,5%	31,9%	9,1%	0,3%	3,1%	100,0%	
	7	0,0%	0,5%	11,0%	8,0%	10,5%	0,5%	28,1%	33,3%	0,6%	7,6%	100,0%	
	8	0,0%	0,0%	4,5%	31,8%	9,1%	0,0%	13,6%	9,1%	4,5%	27,3%	100,0%	
	9	0,0%	0,0%	1,0%	3,6%	1,5%	1,0%	16,8%	11,7%	3,0%	61,4%	100,0%	
Total		0,6%	1,7%	19,9%	52,8%	14,0%	0,3%	6,6%	2,7%	0,1%	1,3%	100,0%	
Residu estandarditzat (standardized residual)													
		Classe social (HISCLASS) del pare de l'esposa											
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9		
Classe social (HISCLASS) del marit	0	33,2	-0,3	-0,6	-1,0	-1,2	-0,7	-2,5	-2,0	-0,4	-1,4		
	1	1,6	40,5	-0,2	-5,3	0,4	-0,2	-3,1	-3,2	-0,7	-2,2		
	2	1,7	-0,9	26,3	-14,9	6,4	0,1	-4,9	-7,2	-1,8	-7,3		
	3	-5,0	-5,9	-22,7	35,8	-19,5	-2,4	-16,5	-12,0	-1,8	-9,1		
	4	-0,2	-0,6	5,8	-11,6	21,5	1,9	-2,9	-4,5	-0,3	-6,2		
	5	0,4	-0,6	-0,9	-3,3	2,4	1,1	3,6	2,9	-0,4	4,7		
	6	-1,6	-2,7	-1,4	-16,2	1,1	1,3	36,4	14,3	1,6	5,8		
	7	-2,0	-2,4	-5,1	-15,7	-2,4	0,7	21,3	47,4	3,4	14,1		
	8	-0,4	-0,6	-1,6	-1,4	-0,6	-0,3	1,3	1,8	5,6	10,8		
	9	-1,1	-1,8	-5,9	-9,5	-4,7	1,8	5,6	7,7	11,2	74,5		

LLEGENDA: 0) Daily Workers, 1) Lower skilled and unskilled farm workers, 2) Lower skilled and unskilled workers, 3) Farmers, 4) Skilled workers, 5) Lower clerical and sales, 6) Lower managers, lower professionals and clerical and sales, 7) Higher professionals, 8) Higher managers, 9) Nobility.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

Finalment, la informació proporcionada pels expedients matrimonials esdevé, pel que fa a marits francesos, pràcticament idèntica a la de les esposalles. El grau d'homogàmia social dels francesos que es casaven amb donzelles (gràfic 7.12) hi resulta un punt inferior (42,2%), que es guanya en la mobilitat social ascendent (31,9%). Pel que fa a les dades desagregades per classe social (taula 7.5), cal tenir en compte el baix nombre que resulta en alguns grups, sobretot els de les classes més altes. No obstant això, pagesos (72,5%) i artesans menys qualificats (teixidors, mestres de casa, etc., 35,8%) resulten els grups amb un grau més alt. La diferència principal amb les esposalles rau en el fet que, en els expedients, els artesans més qualificats (ferrers, sabaters, capellers...) mostren una major homogàmia que els jornalers (22,7% i 16,6%, respectivament). Així mateix, l'anàlisi de residu estandarditzat resulta menys significatiu a causa, precisament, dels baixos nombres absoluts resultants en cada encreuament. No obstant això, les associacions positives més significatives es donen en la diagonal, indicant una clara tendència a l'immobilisme social i a l'endogàmia.

GRÀFIC 7.12. *Grau de mobilitat social matrimonial entre els marits francesos dels expedients matrimonials. Diòcesi de Barcelona, 1570-1649, n=1.876.*

FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimonials* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

TAULA 7.5. Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i relatives i anàlisi de residu estandarditzat per a la classe social de marits francesos i pares de l'esposa dels expedients matrimonials. Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.

		Freqüències observades								
		Classe social (HISCLASS) del pare de l'esposa								
		0	1	2	3	4	5	6	7	Total
Classe social (HISCLASS) del marit	0	37	5	30	128	17	1	5	0	223
	1	2	3	7	25	7	0	2	0	46
	2	24	8	186	212	73	2	13	1	519
	3	22	8	97	478	43	2	7	2	659
	4	13	10	101	146	84	0	14	2	370
	5	0	0	0	2	1	0	0	0	3
	6	1	1	16	19	6	1	4	0	48
	7	0	0	4	0	1	0	3	0	8
Total		99	35	441	1.010	232	6	48	5	1.876
		Distribució segons classe social del marit								
		Classe social (HISCLASS) del pare de l'esposa								
		0	1	2	3	4	5	6	7	Total
Classe social (HISCLASS) del marit	0	16,6%	2,2%	13,5%	57,4%	7,6%	0,4%	2,2%	0,0%	100,0%
	1	4,3%	6,5%	15,2%	54,3%	15,2%	0,0%	4,3%	0,0%	100,0%
	2	4,6%	1,5%	35,8%	40,8%	14,1%	0,4%	2,5%	0,2%	100,0%
	3	3,3%	1,2%	14,7%	72,5%	6,5%	0,3%	1,1%	0,3%	100,0%
	4	3,5%	2,7%	27,3%	39,5%	22,7%	0,0%	3,8%	0,5%	100,0%
	5	0,0%	0,0%	0,0%	66,7%	33,3%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	6	2,1%	2,1%	33,3%	39,6%	12,5%	2,1%	8,3%	0,0%	100,0%
	7	0,0%	0,0%	50,0%	0,0%	12,5%	0,0%	37,5%	0,0%	100,0%
Total		5,3%	1,9%	23,5%	53,8%	12,4%	0,3%	2,6%	0,3%	100,0%
		Residu estandarditzat (<i>standardized residual</i>)								
		Classe social (HISCLASS) del pare de l'esposa								
		0	1	2	3	4	5	6	7	
Classe social (HISCLASS) del marit	0	7,4	0,4	-3,1	0,7	-2,0	0,3	-0,3	-0,8	
	1	-0,3	2,3	-1,2	0,0	0,5	-0,4	0,8	-0,4	
	2	-0,6	-0,5	5,8	-4,0	1,1	0,3	-0,1	-0,3	
	3	-2,2	-1,2	-4,7	6,5	-4,3	-0,1	-2,4	0,2	
	4	-1,5	1,2	1,5	-3,8	5,7	-1,1	1,5	1,0	
	5	-0,4	-0,2	-0,8	0,3	1,0	-0,1	-0,3	-0,1	
	6	-1,0	0,1	1,4	-1,3	0,0	2,2	2,5	-0,4	
	7	-0,6	-0,4	1,5	-2,1	0,0	-0,2	6,2	-0,1	

LLEGENDA: 0) Daily Workers, 1) Lower skilled and unskilled farm workers, 2) Lower skilled and unskilled workers, 3) Farmers, 4) Skilled workers, 5) Lower clerical and sales, 6) Lower managers, lower professionals and clerical and sales, 7) Higher professionals, 8) Higher managers, 9) Nobility.

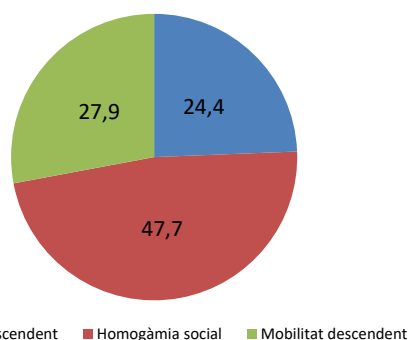
FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimonials* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

7.3.2.2. Dones

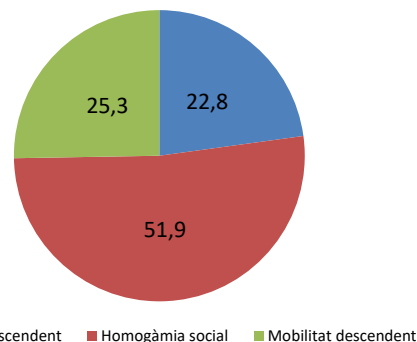
El nostre estudi permet de posar sobre la taula, també, el comportament matrimonial de les dones franceses a nivell social, així com la seva comparació amb les dones autòctones, un fet que m'ha semblat d'especial interès pel poc pes que ha tingut en els estudis sobre la immigració francesa a la Catalunya moderna. En la *Barcelona Historical Marriage Database*, el nombre de filles de pare francès resulta molt ínfim en comparació amb les autòctones. Així doncs, i de forma paral·lela als homes, encara que amb menor mesura, les

donzelles franceses (gràfic 7.13) mostren una major mobilitat social que les autòctones (gràfic 7.14), amb un 47,7% d'homogàmia de les primeres front a un 51,9% de les segones. Així doncs, també entre les dones (tant immigrants com locals) es dona una alta mobilitat. No obstant això, aquesta mobilitat és diferent a la presentada pels homes, malgrat que les diferències no resultin especialment grans. Per a les dones franceses era més freqüent casar-se amb un marit d'una classe social més baixa que la seva que no més alta, quant les correlacions eren les oposades entre els homes¹⁹⁶. D'aquesta forma, més d'una quarta part (27,9%) de totes les dones franceses es veien obligades a una mobilitat descendent, en front a un 25,3% de les autòctones. Així doncs, a la tendència pròpia de les dones d'Antic Règim a descendir socialment ja esmentada (Cabrè Pla, 1999; Ogilvie, 2003; Ferrer i Alòs, 2007), cal sumar-hi la dificultat afegida pel fet de ser immigrants i de trobar-se, com ja s'ha observat, en el seu mercat matrimonial a homes també francesos, situats majoritàriament en les capes més baixes de la societat.

GRÀFIC 7.13. *Grau de mobilitat social matrimonial entre les esposes filles de pare francès de la BHMD. Oficialitat de Barcelona, 1566-1620, n=927.*

GRÀFIC 7.14. *Grau de mobilitat social matrimonial entre les esposes filles de pare autòcton de la BHMD. Oficialitat de Barcelona. 1566-1620. n=18.933.*

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

¹⁹⁶ Ara bé, malgrat que aquests són els resultats a partir de la ja mencionada classificació HISCLASS, cal no oblidar casos com el dels paraires, els quals, tot i pertànyer a la categoria dels artesans menys qualificats, sovint gaudien d'una alta posició social gràcies al seu paper intermediari en el procés de creació tèxtil (Torràs i Elías, 1981).

L'observació per cada una de les classes socials per al cas de les dones franceses, mostrada en la taula 7.6, a més a més, permet establir una sèrie de diferències amb els homes. Així doncs, el grau d'endogàmia més elevat es donaria entres les dones filles de jornalers (núm. 0) amb un 57,8%. Aquest nivell, per al grup social més baix, evidencia les dificultats que aquest patia per intentar sortir endavant i escalar socialment. Per altra part, també resulta elevat perquè ja no es podia descendir més. El segon grup és el dels pagesos (núm. 3), amb un 50,6%, seguit dels artesans menys qualificats (núm. 2), és a dir, teixidors, paraires, etc. (46,4%) i els artesans més qualificats (núm. 4), ferrers, argenters... (38,4%). Per altra part, la presència de marits pagesos en totes les classes, a causa com s'ha dit de que resultaven el grup més nombrós, es dona sobretot en el grup dels treballadors públics de perfil baix (núm. 5, eren principalment porters reials) i el grup format per juristes, metges, apotecaris (núm. 7), però cal tenir en compte que es tracta de tan sols tres casos. En la resta (treballador agrícoles, núm. 1, i comerciants, núm. 5), resulta menor. Finalment, destaca també una alta presència d'artesans menys qualificats amb filles d'artesans més qualificats. Quant a l'anàlisi dels residus estandarditzats, els baixos nombres absoluts provoquen que resulti menys significatiu, i totes les associacions positives per sobre de 2 es donen en la diagonal, amb una clara tendència a l'immobilisme o homogàmia, mentre que entre associacions negatives destaquen la de les filles de jornalers amb pagesos (eren les que menys podien aportar en qüestió de terres, sobretot), així com les relacions negatives amb jornalers i pagesos, sobretot de grups urbans.

TAULA 7.6. Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i relatives i anàlisi de residu estandarditzat per a la classe social de pares de l'esposa francesos i del marit de la BHMD. Oficialitat de Barcelona,

Freqüències observades										
		Classe social (HISCLASS) del marit								
		0	1	2	3	4	5	6	7	Total
Classe social (HISCLASS) del pare de l'esposa	0	59	2	17	13	10	0	1	0	102
	1	2	5	4	4	1	0	0	0	16
	2	8	1	89	55	29	2	7	1	192
	3	47	15	108	250	63	3	8	0	494
	4	3	1	28	17	35	1	4	1	90
	5	0	0	0	1	1	0	0	0	2
	6	1	2	7	7	7	0	4	0	28
	7	0	0	0	2	1	0	0	0	3
Total		120	26	253	349	147	6	24	2	927
Distribució segons classe social del marit										
		Classe social (HISCLASS) del marit								
		0	1	2	3	4	5	6	7	Total
Classe social (HISCLASS) del pare de l'esposa	0	57,8%	2,0%	16,7%	12,7%	9,8%	0,0%	1,0%	0,0%	100,0%
	1	12,5%	31,3%	25,0%	25,0%	6,3%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	2	4,2%	0,5%	46,4%	28,6%	15,1%	1,0%	3,6%	0,5%	100,0%
	3	9,5%	3,0%	21,9%	50,6%	12,8%	0,6%	1,6%	0,0%	100,0%
	4	3,3%	1,1%	31,1%	18,9%	38,9%	1,1%	4,4%	1,1%	100,0%
	5	0,0%	0,0%	0,0%	50,0%	50,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	6	3,6%	7,1%	25,0%	25,0%	25,0%	0,0%	14,3%	0,0%	100,0%
	7	0,0%	0,0%	0,0%	66,7%	33,3%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Total		12,9%	2,8%	27,3%	37,6%	15,9%	0,6%	2,6%	0,2%	100,0%
Residu estandarditzat (<i>standardized residual</i>)										
		Classe social (HISCLASS) del marit								
		0	1	2	3	4	5	6	7	
Classe social (HISCLASS) del pare de l'esposa	0	12,6	-0,5	-2,1	-4,1	-1,5	-0,8	-1,0	-0,5	
	1	0,0	6,8	-0,2	-0,8	-1,0	-0,3	-0,6	-0,2	
	2	-3,4	-1,9	5,1	-2,0	-0,3	0,7	0,9	0,9	
	3	-2,1	0,3	-2,3	4,7	-1,7	-0,1	-1,3	-1,0	
	4	-2,5	-1,0	0,7	-2,9	5,5	0,5	1,1	1,8	
	5	-0,5	-0,2	-0,7	0,3	1,2	-0,1	-0,2	-0,1	
	6	-1,4	1,4	-0,2	-1,1	1,2	-0,4	3,8	-0,2	
	7	-0,6	-0,3	-0,9	0,8	0,8	-0,1	-0,3	-0,1	

LLEGENDA: 0) Daily Workers, 1) Lower skilled and unskilled farm workers, 2) Lower skilled and unskilled workers, 3) Farmers, 4) Skilled workers, 5) Lower clerical and sales, 6) Lower managers, lower professionals and clerical and sales, 7) Higher professionals, 8) Higher managers, 9) Nobility.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

Quant a la comparació amb les esposes autòctones (taula 7.7), com era d'esperar, el grau d'homogàmia social és major que el dels francesos en gairebé totes les classes socials, destacant els pagesos (61%) i els artesans menys qualificats (49,9%). Apareixen també amb un nivell elevat les classes socials més altes entre les quals no tenen cabuda les dones franceses: noblesa (55,6%), juristes i metges (41,9%) o comerciants (33,5%). No obstant això, les filles de jornaler autòctones mostren menys immobilitat social que no les franceses amb un 30,9% d'homogàmia, un fet important, ja que en el seu cas, la mobilitat tan sols pot ser ascendent. De fet, destaca com un 29,8% de les filles de jornaleres es casaven amb artesans menys qualificats, així que també cal tenir en compte que aquesta era el grup

artesa més baix. A més a més, coincidint amb els homes autòctons, l'anàlisi de residu estandarditzat també permet observar una forta concomitància entre totes les classes altes de la societat. Al mateix temps, amb les associacions negatives més altes i més significatives es confirma la divisió entre pagesos i artesans, especialment entre els primers, ja que els les filles de pares pagesos tampoc no es relacionen positivament amb cap altre grup (de forma significativa o no), ni cap classe s'associa positivament amb els marits pagesos.

TAULA 7.7. Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i relatives i anàlisi de residu estandarditzat per a la classe social de pares de l'esposa autòctons i del marit de la BHMD. Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.

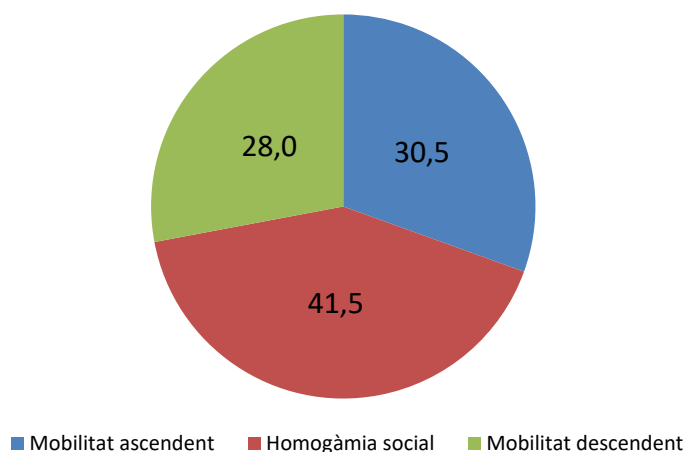
Freqüències observades												
		Classe social (HISCLASS) del marit									Total	
		0	1	2	3	4	5	6	7	8		9
Classe social (HISCLASS) del pare de l'esposa	0	59	6	57	25	38	1	5	0	0	0	191
	1	10	100	86	62	49	2	8	3	0	0	320
	2	59	63	1.945	653	854	18	236	68	2	0	3.898
	3	186	154	1.887	5.965	1.259	22	268	30	8	4	9.783
	4	30	56	936	427	1.055	21	203	76	1	2	2.807
	5	1	2	15	11	19	0	7	2	0	2	59
	6	4	9	254	113	204	19	413	179	2	34	1.231
	7	0	0	42	25	42	10	106	181	1	25	432
	8	0	0	2	4	5	0	2	4	2	4	23
	9	0	0	2	4	2	7	36	31	2	105	189
Total	349	390	5.226	7.289	3.527	100	1.284	574	18	176	18.933	
Distribució segons classe social del marit												
		Classe social (HISCLASS) del marit									Total	
		0	1	2	3	4	5	6	7	8		9
Classe social (HISCLASS) del pare de l'esposa	0	30,9%	3,1%	29,8%	13,1%	19,9%	0,5%	2,6%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	1	3,1%	31,3%	26,9%	19,4%	15,3%	0,6%	2,5%	0,9%	0,0%	0,0%	100,0%
	2	1,5%	1,6%	49,9%	16,8%	21,9%	0,5%	6,1%	1,7%	0,1%	0,0%	100,0%
	3	1,9%	1,6%	19,3%	61,0%	12,9%	0,2%	2,7%	0,3%	0,1%	0,0%	100,0%
	4	1,1%	2,0%	33,3%	15,2%	37,6%	0,7%	7,2%	2,7%	0,0%	0,1%	100,0%
	5	1,7%	3,4%	25,4%	18,6%	32,2%	0,0%	11,9%	3,4%	0,0%	3,4%	100,0%
	6	0,3%	0,7%	20,6%	9,2%	16,6%	1,5%	33,5%	14,5%	0,2%	2,8%	100,0%
	7	0,0%	0,0%	9,7%	5,8%	9,7%	2,3%	24,5%	41,9%	0,2%	5,8%	100,0%
	8	0,0%	0,0%	8,7%	17,4%	21,7%	0,0%	8,7%	17,4%	8,7%	17,4%	100,0%
	9	0,0%	0,0%	1,1%	2,1%	1,1%	3,7%	19,0%	16,4%	1,1%	55,6%	100,0%
Total	1,8%	2,1%	27,6%	38,5%	18,6%	0,5%	6,8%	3,0%	0,1%	0,9%	100,0%	
Residu estandarditzat (standardized residual)												
		Classe social (HISCLASS) del marit										
		0	1	2	3	4	5	6	7	8		9
Classe social (HISCLASS) del pare de l'esposa	0	29,6	1,0	0,6	-5,7	0,4	0,0	-2,2	-2,4	-0,4	-1,3	
	1	1,7	36,4	-0,2	-5,5	-1,4	0,2	-2,9	-2,2	-0,6	-1,7	
	2	-1,5	-1,9	26,5	-21,9	4,7	-0,6	-1,7	-4,6	-0,9	-6,0	
	3	0,4	-3,3	-15,7	35,8	-13,2	-4,1	-15,4	-15,5	-0,4	-9,1	
	4	-3,0	-0,2	5,8	-19,9	23,3	1,6	0,9	-1,0	-1,0	-4,7	
	5	-0,1	0,7	-0,3	-2,5	2,4	-0,6	1,5	0,2	-0,2	2,0	
	6	-3,9	-3,2	-4,7	-16,6	-1,7	4,9	36,1	23,2	0,8	6,7	
	7	-2,8	-3,0	-7,1	-11,0	-4,3	5,1	14,2	46,4	0,9	10,5	
	8	-0,7	-0,7	-1,7	-1,6	0,3	-0,3	0,4	4,0	13,4	8,2	
	9	-1,9	-2,0	-6,9	-8,1	-5,6	6,0	6,5	10,6	4,3	77,9	

LLEGENDA: 0) Daily Workers, 1) Lower skilled and unskilled farm workers, 2) Lower skilled and unskilled workers, 3) Farmers, 4) Skilled workers, 5) Lower clerical and sales, 6) Lower managers, lower professionals and clerical and sales, 7) Higher professionals, 8) Higher managers, 9) Nobility.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

Finalment, cal tenir en compte que el nombre de dones donzelles franceses que apareixen als expedients matrimonials, 236, resulta molt baix perquè el seu estudi pugui resultar estadísticament significatiu. Tot i això, cal esmentar que es dona una característica coincident amb els homes francesos, com és una lleugerament menor homogàmia social en benefici d'una major mobilitat ascendent, mentre que la mobilitat descendent es trobaria gairebé al mateix nivell que el dels homes de la mateixa font (gràfic 7.15). Pel que fa a l'anàlisi desagregat de classes socials, representat en la taula 7.8, de nou, el grup més homògam seria els dels pagesos (50,4%), gairebé al mateix nivell que en la BHMD, però, en canvi, no seria tant alt entre les filles de jornalers (35,8%), de manera que semblaria que aquestes sí que tindrien alguna possibilitat més de reproducció social, sobretot mitjançant el matrimoni amb pagesos (34%). L'anàlisi de residu estandarditzat, malgrat que coincideix en les associacions positives en la diagonal i, per tant, en l'immobilisme, resulta molt poc significatiu.

GRÀFIC 7.15 *Grau de mobilitat social matrimonial entre les esposes franceses dels expedients matrimonials. Diòcesi de Barcelona, 1570-1649, n=236.*

FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimonials* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

TAULA 7.8. Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i relatives i anàlisi de residu estandarditzat per a la classe social de pares de l'esposa francesos i del marit dels expedients matrimonials. Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.

		Freqüències observades								
		Classe social (HISCLASS) del marit								Total
		0	1	2	3	4	5	6	7	
Classe social (HISCLASS) del pare de l'esposa	0	19	1	8	18	6	0	1	0	53
	1	1	0	2	0	1	0	0	0	4
	2	3	0	10	11	6	0	0	1	31
	3	24	2	22	66	16	0	1	0	131
	4	1	0	4	4	3	0	0	0	12
	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	6	1	1	0	1	2	0	0	0	5
Total		49	4	46	100	34	0	2	1	236
		Distribució segons classe social del marit								
		Classe social (HISCLASS) del marit								Total
		0	1	2	3	4	5	6	7	
Classe social (HISCLASS) del pare de l'esposa	0	35,8%	1,9%	15,1%	34,0%	11,3%	0,0%	1,9%	0,0%	100,0%
	1	25,0%	0,0%	50,0%	0,0%	25,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	2	9,7%	0,0%	32,3%	35,5%	19,4%	0,0%	0,0%	3,2%	100,0%
	3	18,3%	1,5%	16,8%	50,4%	12,2%	0,0%	0,8%	0,0%	100,0%
	4	8,3%	0,0%	33,3%	33,3%	25,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	6	20,0%	20,0%	0,0%	20,0%	40,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Total		20,8%	1,7%	19,5%	42,4%	14,4%	0,0%	0,8%	0,4%	100,0%
		Residu estandarditzat (standardized residual)								
		Classe social (HISCLASS) del marit								Total
		0	1	2	3	4	5	6	7	
Classe social (HISCLASS) del pare de l'esposa	0	2,4	0,1	-0,7	-0,9	-0,6	-	0,8	-0,5	
	1	0,2	-0,3	1,4	-1,3	0,6	-	-0,2	-0,1	
	2	-1,4	-0,7	1,6	-0,6	0,7	-	-0,5	2,4	
	3	-0,6	-0,1	-0,7	1,4	-0,7	-	-0,1	-0,7	
	4	-0,9	-0,5	1,1	-0,5	1,0	-	-0,3	-0,2	
	5	-	-	-	-	-	-	-	-	
	6	0,0	3,1	-1,0	-0,8	1,5	-	-0,2	-0,1	

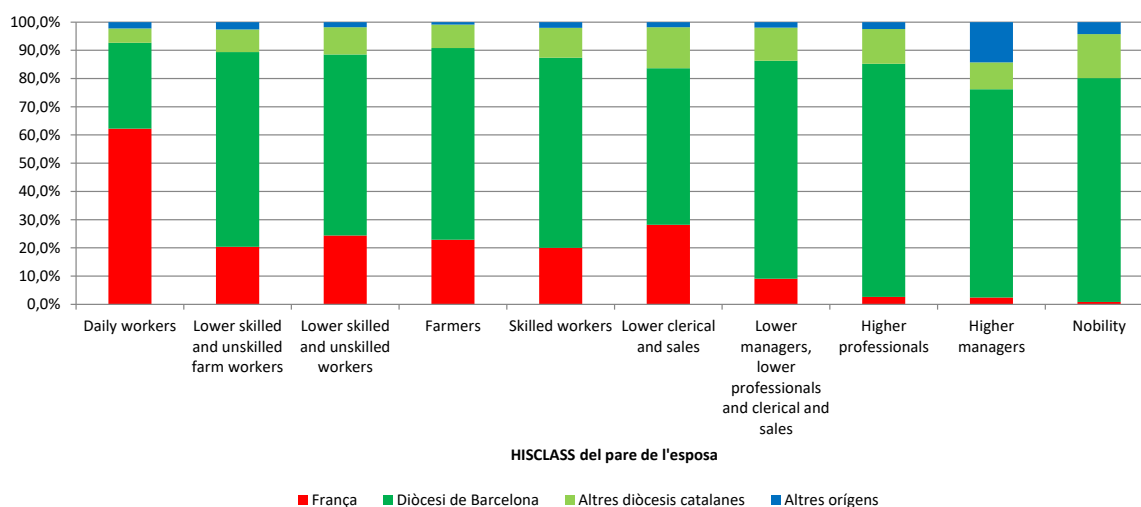
LLEGENDA: 0) Daily Workers, 1) Lower skilled and unskilled farm workers, 2) Lower skilled and unskilled workers, 3) Farmers, 4) Skilled workers, 5) Lower clerical and sales, 6) Lower managers, lower professionals and clerical and sales, 7) Higher professionals, 8) Higher managers, 9) Nobility.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimonials* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

Per acabar, s'ha volgut crear la perspectiva territorial amb la social per tal d'analitzar com el fet que una esposa pertanyés a una determinada classe social influïa en la possibilitats que aquesta és casés amb un immigrant francès. Els resultats semblen d'allò més clarificadors. El gràfic 7.16 mostra com més de la meitat de les filles d'un pare jornalero, fins al 62,2% es casaven amb un immigrant francès. En cap de les altres classes socials aquesta proporció no arriba al 30%, trobant-se al voltant del 20% en les classes baixes-mitjanes, tant pageses com menestrals (per tant la majoria de la població), més properes a la xifra global, mentre que en les classes més altes la presència francesa desapareix progressivament. Crida l'atenció, per altra part, la presència de més d'un 10%

d'immigrants d'altres territoris entre el grup format per alts funcionaris (comissaris reials, batlles... “higher managers” en categoria HISCLASS), tot i que ja s’ha al·ludit en alguna ocasió en les diferents característiques d’aquests immigrants més relacionats amb el comerç i càrrecs administratius. Nogensmenys, l’anàlisi de residu estandarditzat per a aquesta taula de contingència (taula 7.9) resulta molt clar, associant positivament les classes altes amb els marits autòctons o catalans (a més d’aquests altres immigrants esmentats) i les classes baixes amb els immigrants francesos. Aquest fenomen rau en el fet, ja esmentat, que els immigrants francesos responien precisament a aquest perfil pertanyent a les classes baixes. En aquest sentit, es pot trobar un paral·lelisme amb el cas de la mateixa època estudiat per Sommerseth *et al.* (2016) sobre les immigrants noruegues establertes a la ciutat d’Àmsterdam, on han demostrat que el patró residencial de les quals responia a la seva baixa condició social i no al fet de ser immigrants.

GRÀFIC 7.16. *Origen del marit segons la classe social del pare de l'esposa. Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.*

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

TAULA 7.9. Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i anàlisi de residu estandarditzat per a la classe social del pare de l'esposa i l'origen del marit. Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.

Freqüències observades						
		Origen del marit				Total
		Diòcesi de Barcelona	Altres diòcesis catalanes	França	Altres orígens	
Classe social (HISCLASS) del pare de l'esposa	Daily workers	121	20	247	9	397
	Lower skilled and unskilled farm workers	318	37	94	12	461
	Lower skilled and unskilled workers	3.794	572	1.440	106	5.912
	Farmers	10.028	1.225	3.375	135	14.763
	Skilled workers	2.656	418	788	79	3.941
	Lower clerical and sales	61	16	31	2	110
	Lower managers, lower professionals and clerical and sales	1.282	195	150	33	1.660
	Higher professionals	532	79	17	16	644
	Higher managers	31	4	1	6	42
	Nobility	279	55	3	15	352
	Total	19.102	2.621	6.146	413	28.282
Residu estandarditzat (<i>standardized residual</i>)						
		Origen del marit				
		Diòcesi de Barcelona	Altres diòcesis catalanes	França	Altres orígens	
Classe social (HISCLASS) del pare de l'esposa	Daily workers	-9,0	-2,8	17,3	1,3	
	Lower skilled and unskilled farm workers	0,4	-0,9	-0,6	2,0	
	Lower skilled and unskilled workers	-3,1	1,0	4,3	2,1	
	Farmers	0,6	-3,9	2,9	-5,5	
	Skilled workers	-0,1	2,8	-2,3	2,8	
	Lower clerical and sales	-1,5	1,8	1,5	0,3	
	Lower managers, lower professionals and clerical and sales	4,8	3,3	-11,1	1,8	
	Higher professionals	4,7	2,5	-10,4	2,2	
	Higher managers	0,5	0,1	-2,7	6,9	
	Nobility	2,7	3,9	-8,4	4,3	

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

7.3.3. Matrimonis de vídues i francesos

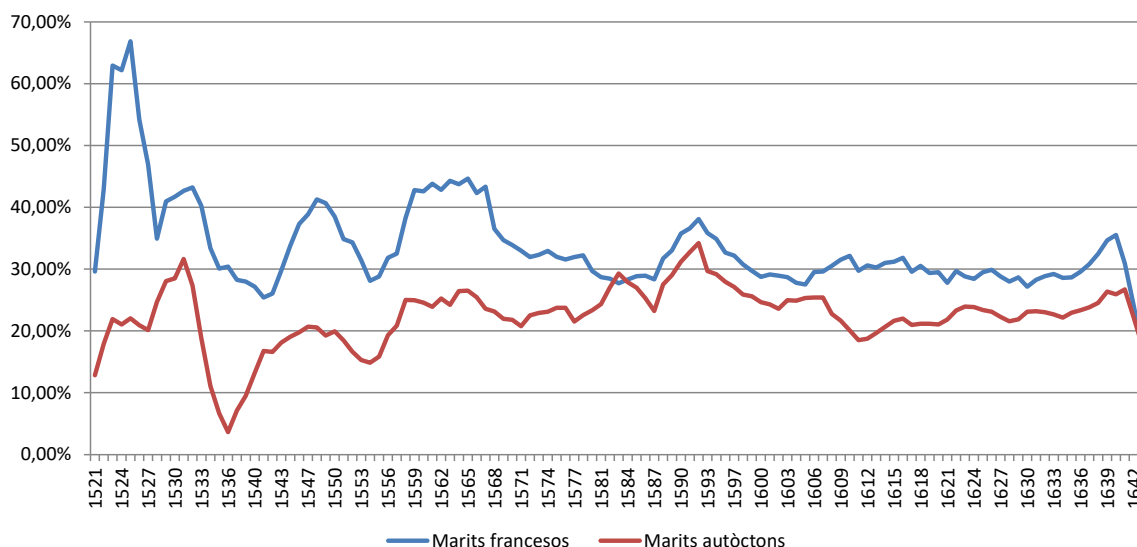
Tant una vídua com un estranger necessitaven alguna estratègia per tal de treure endavant una situació adversa com eren la viudetat o el fet de ser nou en una terra estranya i adaptar-se a la seva nova situació. Eren dues cares de la mateixa moneda o un dels dos estava estratègicament més interessat en aquest tipus d'enllaç? En el cas que ens ocupa, la importància dels matrimonis entre immigrants francesos i dones vídues ja havia estat destacat per Nadal i Giralt (1966) en el seu estudi sobre el cas de Mataró, on destacaven la importància dels matrimonis de francesos amb vídues autòctones (fins al 41%) a la segona meitat del segle XVII com a estratègia de superació de la crisi provocada per la pesta de 1650-54. Altres dades donades són del 20% al Vallès (Canyameres, 1994), 27% a Vilafranca del Penedès (Massanell i Esclassans, 1990), 18,3% a Olesa de Montserrat (Gual i Remírez & Millàs i Castellví, 2002) o el 21% pel conjunt del Baix Llobregat (Millàs i

Castellví, 2005). Més recentment, Vendrell Condeminas (2016) els ha explicat de la següent manera:

“Els casaments entre un immigrant i una vídua esdevenien una mena de matrimoni de conveniència entre ambdues parts: pel nouvingut representava una manera d'integrar-se a la comunitat ràpidament i efectiva; per la vídua l'entrada al mas d'un home li permetia continuar mantenint i treballant el patrimoni, sense caure en mans d'altres o en les influències de familiars assetjants” (p. 30).

La tendència mostrada pels marits francesos de la *Barcelona Historical Marriage Database*, no difereix dels casos ressenyats, tal i com indica el gràfic 7.17. En el període utilitzat al llarg del present capítol per a l'anàlisi de les pautes matrimonials (1566-1620), el percentatge de marits francesos que es casaven amb una vídua oscil·lava al voltant del 30%, acostant-se fins i tot al 40% a finals del segle XVI (l'any 1590, específicament, s'assolí el 47%) i sempre per sobre dels autòctons, més propers 20%. En les dècades anteriors, tot i que cal tenir en compte que l'onada migratòria encara es trobava en fase d'ascens i, per tant, els casos per any eren menors i més irregulars, la diferència amb els autòctons era molt major, amb unes xifres més properes al 40% i, fins i tot, superant el 60% a principis del període. No obstant això, malgrat les diferències, els canvis de tendència entre francesos i autòctons responien a un mateix patró. En aquest sentit, cal tenir en compte que el nombre total de matrimonis en general i el de vídues en particular podrien variar a causa de les crisi de mortalitat (Rodríguez Alemán, 2008) i que a Barcelona i la seva àrea n'hi hagué, principalment per causa d'epidèmies, al llarg de tots els segles XVI i XVII, en anys concrets com 1530, 1558, 1564 o 1589 (Betrán, 1996).

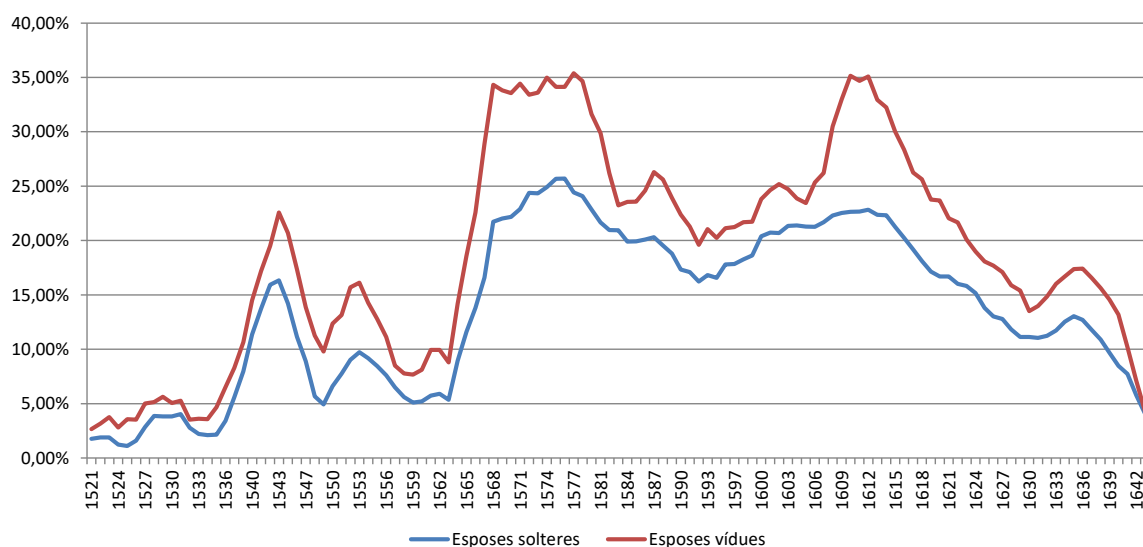
GRÀFIC 7.17. *Proporció anual d'esposes vídues entre marits francesos i autòctons (mitjana mòbil de 5 anys). Oficialitat de Barcelona, 1521-1643.*

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

Àdhuc, no tan sols els francesos és casaven més amb dones vídues sinó que, capgirant aquesta perspectiva, la proporció marits francesos entre aquestes vídues es trobava sistemàticament per sobre la de les dones donzelles, com indica el gràfic 7.18. Les dues línies, paral·leles, responen a l'evolució general de l'onada migratòria al llarg del període, amb els seus punts àlgids als anys 70 del segle XVI i a principis del XVII. És en aquests dos moments, precisament, en els quals la diferència de marits francesos en vídues i donzelles assoleix les principals diferències, que es troben al voltant dels deu punts. D'aquesta forma, entre 1566-1580, les vídues que es casen amb francesos no baixen del 30%, acostant-se sovint al 35%, mentre que les solteres amb prou feines algun any puntual superen el 25%.

GRÀFIC 7.18. *Proporció anual de marits francesos entre les esposes vídues i donzelles (mitjana mòbil de 5 anys).*
 Oficialitat de Barcelona, 1521-1643.

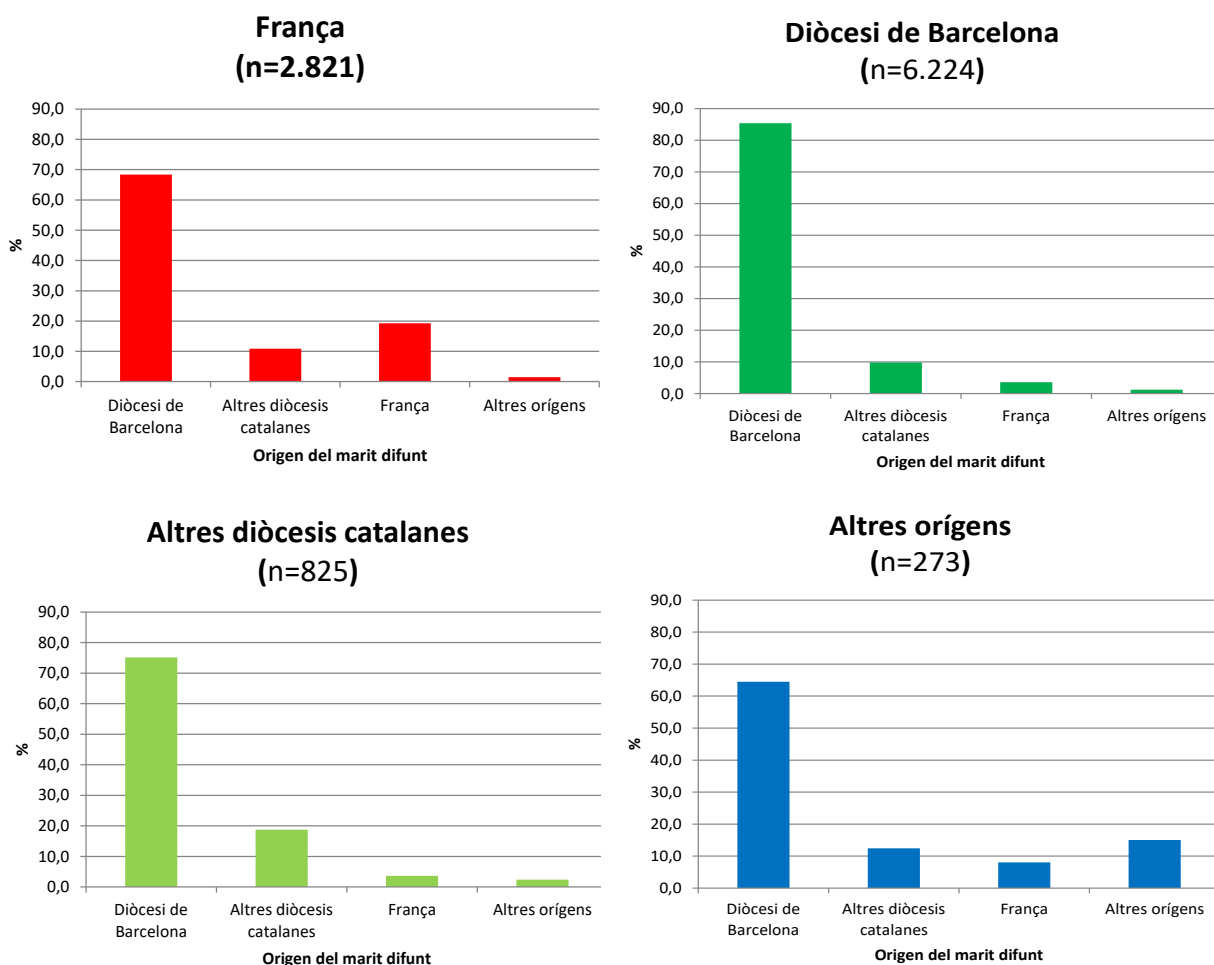

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

Ara bé, es planteja aquí com eren aquestes dones vídues amb les quals es casaven els francesos. Pel que fa al seu origen geogràfic, ens trobem amb el problema de la informació recollida en els *Llibre d'Esposalles*. Si per a les esposes donzelles, l'origen del seu pare podia ser considerat com un *proxy* del propi origen de la dona, no ocorre així amb les vídues, per a les quals tan sols tenim, i en el període 1566-1620, l'origen de l'anterior marit. Per exemple, no es podria considerar francesa una dona vídua d'un immigrant francès quan sabem que les franceses tan sols eren una petita part de les que s'hi casaven. No es pot parlar, doncs, d'homogàmia territorial *stricto sensu*. Tanmateix, el fet que un immigrant francès es casés amb una dona que ja havia estat casada amb un francès anteriorment, no deixa de denotar un cert caràcter endogàmic d'aquella unió, de forma que es creu també necessari analitzar els matrimonis des d'aquesta perspectiva. Així doncs, el gràfic 7.19, tal i com s'ha fet amb les unions amb dones donzelles, permet comparar les diferències, no tan sols entre francesos i autòctons si no també amb la resta d'origen. Com era d'esperar, en tots els grups territorials, les vídues d'autòctons són les majoritàries –com ho eren els homes autòctons en la societat– però ho són menys entre els immigrants (68,4% entre els francesos, 75,2% entre els immigrants de la resta de Catalunya i 64,5% entre els provinents d'altres zones) que entre els autòctons (85,4%). En canvi, entre els immigrants,

les vídues que ho eren d'homes del seu mateix origen eren més habituals que entre la resta: un 19,3% de francesos es casaren amb una vídua de francès, un 18,8% dels provinents d'altres diòcesis catalanes amb una vídua d'un marit també de la resta de Catalunya i un 15% dels altres immigrants amb la vídua d'un immigrant.

GRÀFIC 7.19 *Distribució de l'origen del marit difunt segons l'origen dels marits de la BHMD. Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.*

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

Aleshores, el fenomen que es dona no deixa de ser semblant al que tenia lloc als matrimonis amb donzelles: els marits autòctons serien els que es casarien, amb molta diferència, dins el seu propi grup territorial, el majoritari en la societat, mentre que els immigrants es casarien fora del seu grup, amb vídues d'autòctons, davant la manca de vídues franceses. Això proporcionaria un alt grau d'integració dels immigrants. Tanmateix, tot i la necessitat de maridar-se amb vídues d'autòctons per tal d'assolir una major

integració, així com pel més simple fet que eren majoria, la tendència dins cada grup a casar-se amb dones que ja havien estat casades dins el mateix grup territorial resulta molt clara, i així ho confirma l'anàlisi dels residus estandarditzats mostrats en la taula 7.10. Les úniques associacions positives estadísticament significatives es donen en la diagonal, és a dir, en els casos d'aquest tipus d'homogàmia territorial. I són, precisament, i com ja ocorria amb les dones donzelles, els francesos els que mostren de forma més exagerada aquesta tendència, seguits dels altres immigrants. De fet, tant autòctons com immigrants d'altres diòcesis catalanes mostren una tendència negativa a maridar vídues de francesos, cosa que indica que no devien ser molt valorades dins el mercat matrimonial. La interpretació que es fa de tot plegat és que, per a un immigrant francès devia ser més senzill accedir a una llar, encara que fossen menys nombroses, que prèviament havia contribuït a construir un antecessor seu (i al qual potser, fins i tot, coneixia), ja que li era suficient amb els contactes haguts dins la pròpia xarxa immigratòria, que no accedir a una llar que havia estat edificada per un autòcton, ja que devia ser necessària una major integració en la societat d'acollida.

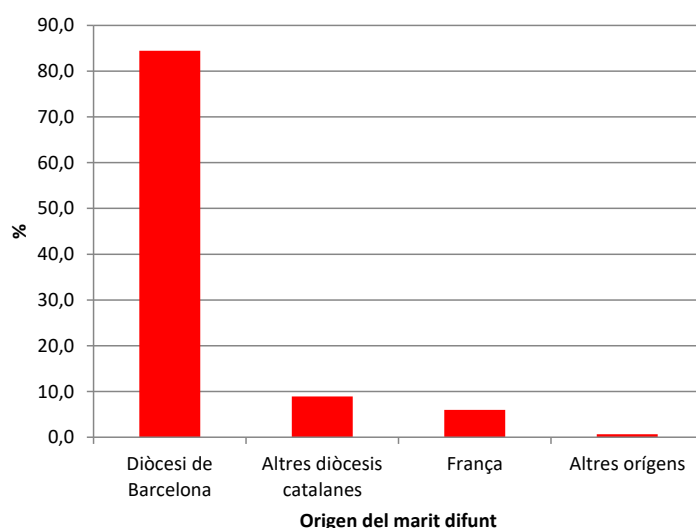
TAULA 7.10. Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i anàlisi de residu estandarditzat per els orígens coneguts de marits i marits difunts de la BHMD. Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.

		Freqüències observades				
		Origen del marit difunt				
		Diòcesi de Barcelona	Altres diòcesis catalanes	França	Altres orígens	Total
Origen del marit	Diòcesi de Barcelona	5.313	610	224	77	6.224
	Altres diòcesis catalanes	620	155	30	20	825
	França	1.929	307	544	41	2.821
	Altres orígens	176	34	22	41	273
	Total	8.038	1.106	820	179	10.143
		Residu estandarditzat (<i>standardized residual</i>)				
		Origen del marit difunt				
		Diòcesi de Barcelona	Altres diòcesis catalanes	França	Altres orígens	
Origen del marit	Diòcesi de Barcelona	5,4	-2,6	-12,4	-3,1	
	Altres diòcesis catalanes	-1,3	6,9	-4,5	1,4	
	França	-6,5	0,0	20,9	-1,2	
	Altres orígens	-2,7	0,8	0,0	16,5	

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

En acudir als expedients matrimonials de l'Arxiu Diocesà de Barcelona, s'observen per primer cop, al gràfic 7.20, algunes diferències entre aquesta font i els *Llibres d'Esposalles*, encara que sense arribar a entrar en contradicció. En els expedients, la proporció de francesos que es casen amb vídues d'autòctons és molt més alta que a la BHMD, arribant al 84,4%, mentre que les vídues de francesos hi tenen molt poc pes, tan sols el 6%. I d'aquest 6% (73 casos) resulta que més de la meitat són franceses (46 casos). A més a més, també resulta interessant observar que un 4% (56 casos) de les vídues que es casen amb un francès també són franceses. Cal afegir que no es pot fer esment, en tot aquest apartat, a la *Matrícula de francesos de 1637*, ja que és una font que no ofereix informació sobre l'origen o classe social de les esposes vídues.

GRÀFIC 7.20. Distribució de l'origen del marit difunt entre els marits francesos dels expedients matrimonials (n=1.221). Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.

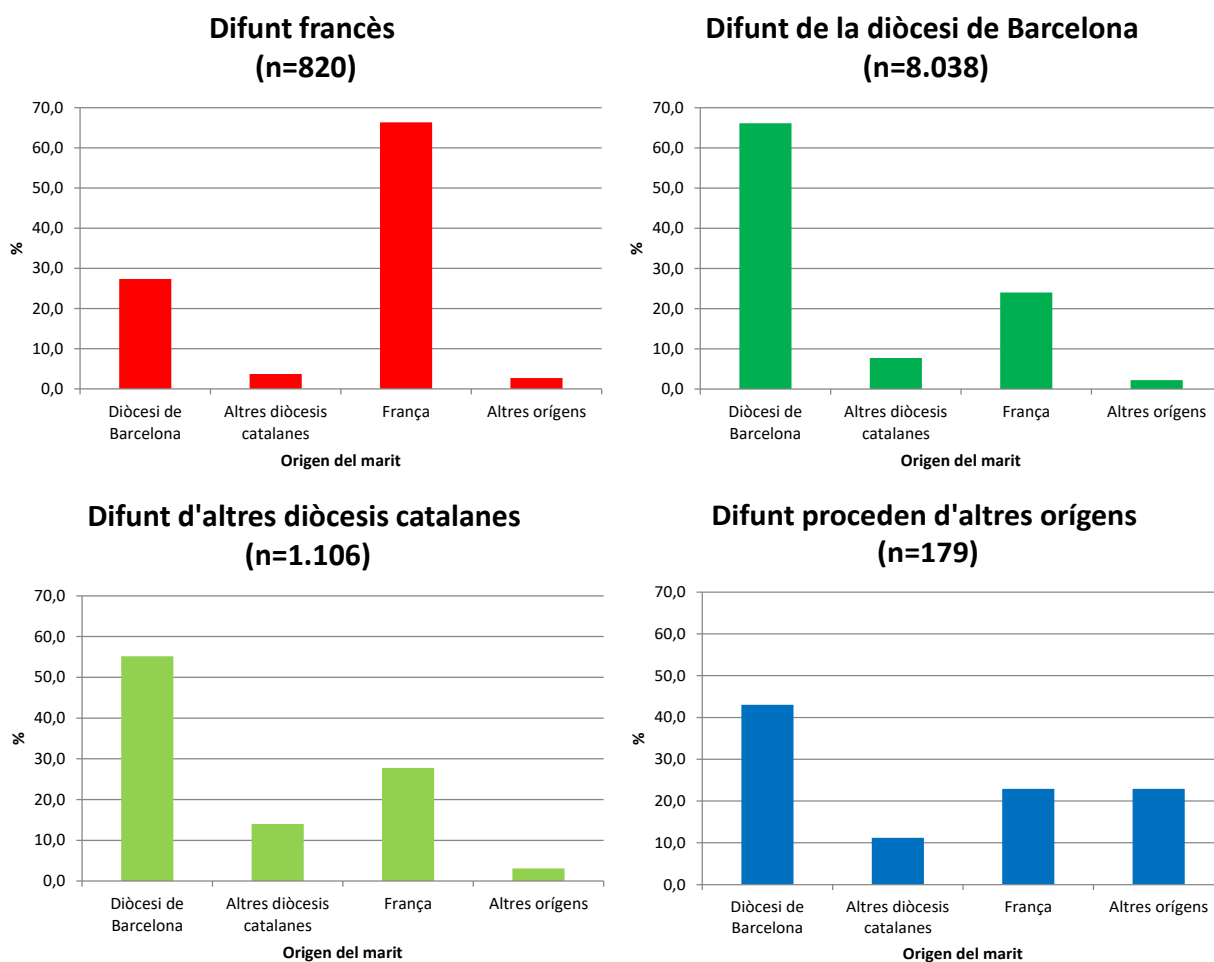

FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimonials* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

Així doncs, si observem el punt de vista d'aquestes dones vídues, els resultats obtinguts en el gràfic 7.21 s'evidencien de forma molt clara: un 66,3% de les vídues registrades a la BHMD que havien estat casades amb un immigrant francès, en segones núpcies es tornen a casar amb un francès, en un comportament molt homògam. Tan sols una quarta part (27,3%) es casaven amb un marit català després d'haver-ho fet amb un francès. En canvi, aquesta xifra arribava fins al 55,2% en el cas de les vídues de marits de la resta de Catalunya i el 43% en les vídues d'altres immigrants. A despit d'aquest fet, però, es pot observar com l'immigrant francès no deixava de ser una opció interessant per a qualsevol

vídua, independentment d'on hagués estat el seu anterior marit, ja que en tots els altres grups, la seva presència es trobava al voltant del 25%.

GRÀFIC 7.21. Distribució de l'origen del marit segons l'origen del marit difunt de les esposes de la BHMD. Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.

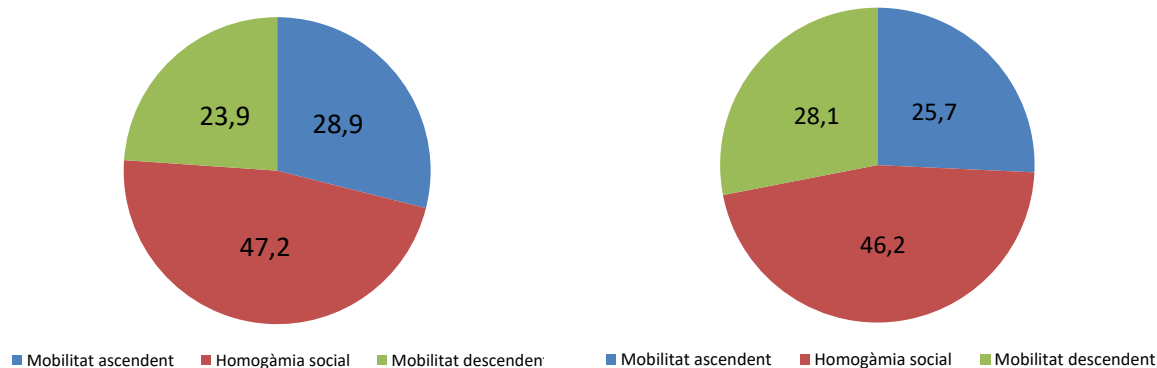
FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

Finalment, cal fer esment a les 78 dones franceses que apareixen als expedients matrimonials i que són vídues. D'aquestes, la major part (68 casos, 87,2%) havien estat casades amb un francès, 6 amb un marit autòcton i en els 4 casos restants l'origen del marit difunt és desconegut. En les seves segones núpcies, fou un percentatge més baix (56 casos, 71,8%) les que es tornaren a casar amb un francès i 21 (26,9%) les que ho feren amb un autòcton. És a dir, es troben 12 dones que o bé ja havien vingut casades de França o, el que és més probable, s'havien casat aquí amb un immigrant francès, però en les seves segones núpcies es casaren amb un autòcton.

Pel que fa a les implicacions socials dels matrimonis amb dones vídues, els gràfics 7.22 i 7.23 mostren com el grau d'homogàmia social és més proper entre francesos i autòctons que en les unions amb dones donzelles. Això significa que per als francesos eren més immobilitats els matrimonis amb vídues que amb donzelles, mentre que per als autòctons es dona el fenomen contrari. Tanmateix, no obstant això, un matrimoni que impliqués *intermarriage*, per a un immigrant francès tenia més possibilitats (28,9%) que suposés una mobilitat ascendent, mentre que per als autòctons eren més els casos en els quals el matrimoni amb la vídua implicava una mobilitat descendent, encara que sempre cal tenir en compte la situació dins el sistema de classificació HISCLASS d'ocupacions com la de teixidor o paraire, que podien arribar a acumular un alt grau de riquesa.

GRÀFIC 7.22. *Grau de mobilitat social matrimonial entre els marits francesos que es casen amb vídues de la BHMD.* Oficialitat de Barcelona, 1566-1620, n=2.648.

GRÀFIC 7.23. *Grau de mobilitat social matrimonial entre els marits autòctons que es casen amb vídues de la BHMD.* Oficialitat de Barcelona, 1566-1620, n=5.957.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

De forma desagregada, la taula 7.11 mostra com els grups socials més homogams entre els marits francesos que es casaven amb vídues no resulten molt diferents dels que ho feien amb donzelles: els més immòbils resultaven els pagesos (núm. 3, 62,3%), seguits dels esmentats teixidors i paraires (núm. 2, 41,8%), dels artesans com ferrers, sastres, sabaters (núm. 4, 38,1%) i els jornalers (núm. 0, 32,5%). A més a més, si bé també són importants els matrimonis amb vídues de pagesos en totes les categories, al contrari que en els que es casaven amb donzelles, prenen més importància els matrimonis amb vídues de menestrals. En altres paraules, els francesos tendien casar-se més amb vídues de menestrals que no amb filles de menestrals. Per altra part, l'anàlisi de residu estandarditzat confirma que la

tendència general era la de l'immobilisme o endogàmia, però aquesta tendència resultava més forta en les classes més baixes que no en les més altes. També, el grup dels pagesos, tant marits francesos pagesos com vídues de pagès, apareix associat negativament amb la resta de grups de forma sistemàtica.

TAULA 7.11. Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i relatives i anàlisi de residu estandarditzat per a la classe social de marits francesos i marits difunts de la BHMD. Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.

Freqüències observades											
		Classe social (HISCLASS) del marit difunt									
		0	1	2	3	4	5	6	7	9	Total
Classe social (HISCLASS) del marit	0	89	7	58	81	31	3	5	0	0	274
	1	4	18	26	20	8	1	4	0	0	81
	2	48	12	284	195	103	6	25	6	0	679
	3	34	15	206	682	123	5	26	3	1	1.095
	4	13	9	99	104	154	3	20	1	1	404
	5	4	0	6	3	1	1	1	0	0	16
	6	4	1	22	32	14	0	19	3	0	95
	7	0	0	1	0	1	0	0	2	0	4
Total		196	62	702	1.117	435	19	100	15	2	2.648
Distribució segons classe social del marit											
		Classe social (HISCLASS) del marit difunt									
		0	1	2	3	4	5	6	7	9	Total
Classe social (HISCLASS) del marit	0	32,5%	2,6%	21,2%	29,6%	11,3%	1,1%	1,8%	0,0%	0,0%	100,0%
	1	4,9%	22,2%	32,1%	24,7%	9,9%	1,2%	4,9%	0,0%	0,0%	100,0%
	2	7,1%	1,8%	41,8%	28,7%	15,2%	0,9%	3,7%	0,9%	0,0%	100,0%
	3	3,1%	1,4%	18,8%	62,3%	11,2%	0,5%	2,4%	0,3%	0,1%	100,0%
	4	3,2%	2,2%	24,5%	25,7%	38,1%	0,7%	5,0%	0,2%	0,2%	100,0%
	5	25,0%	0,0%	37,5%	18,8%	6,3%	6,3%	6,3%	0,0%	0,0%	100,0%
	6	4,2%	1,1%	23,2%	33,7%	14,7%	0,0%	20,0%	3,2%	0,0%	100,0%
	7	0,0%	0,0%	25,0%	0,0%	25,0%	0,0%	0,0%	50,0%	0,0%	100,0%
Total		7,4%	2,3%	26,5%	42,2%	16,4%	0,7%	3,8%	0,6%	0,1%	100,0%
Residu estandarditzat (standardized residual)											
		Classe social (HISCLASS) del marit difunt									
		0	1	2	3	4	5	6	7	9	
Classe social (HISCLASS) del marit	0	15,3	0,2	-1,7	-3,2	-2,1	0,7	-1,7	-1,2	-0,5	
	1	-0,8	11,7	1,0	-2,4	-1,5	0,5	0,5	-0,7	-0,2	
	2	-0,3	-1,0	7,8	-5,4	-0,8	0,5	-0,1	1,1	-0,7	
	3	-5,2	-2,1	-4,9	10,2	-4,2	-1,0	-2,4	-1,3	0,2	
	4	-3,1	-0,1	-0,8	-5,1	10,8	0,1	1,2	-0,9	1,3	
	5	2,6	-0,6	0,9	-1,4	-1,0	2,6	0,5	-0,3	-0,1	
	6	-1,1	-0,8	-0,6	-1,3	-0,4	-0,8	8,1	3,4	-0,3	
	7	-0,5	-0,3	-0,1	-1,3	0,4	-0,2	-0,4	13,1	-0,1	

LLEGENDA: 0) Daily Workers, 1) Lower skilled and unskilled farm workers, 2) Lower skilled and unskilled workers, 3) Farmers, 4) Skilled workers, 5) Lower clerical and sales, 6) Lower managers, lower professionals and clerical and sales, 7) Higher professionals, 8) Higher managers, 9) Nobility.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

En l'observació per classes socials dels marits autòctons casats amb vídues, a diferència del que passava en els matrimonis amb donzelles, el grau d'homogàmia social entre ambdós és pràcticament idèntic com, de fet, ja s'ha vist amb les dades agregades (taula 7.12). Així, entre els pagesos és del 65,5%, i en els menestrals poc qualificats del 42,3%, tan sols uns punts per sobre dels francesos, mentre que en els treballadors urbans

qualificats (35,3%) i jornalers (31,5%) arriba a estar per sota. En aquest cas, també, destaquen encara amb més força els matrimonis amb vídues de menestrals entre tots els grups, excepte la noblesa. Finalment, l'anàlisi de residu estandarditzat sí que indica clarament una tendència més alta a l'homogàmia social entre als autòctons que no pas entre francesos, mentre que també es donen les mateixes associacions negatives amb els grups dels pagesos que entre francesos, i les mateixes concomitàncies entre les classes més altes que ja tenien lloc entre els que es casaven amb dones solteres.

TAULA 7.12. Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i relatives i anàlisi de residu estandarditzat per a la classe social de marits autòctons i marits difunts de la BHMD. Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.

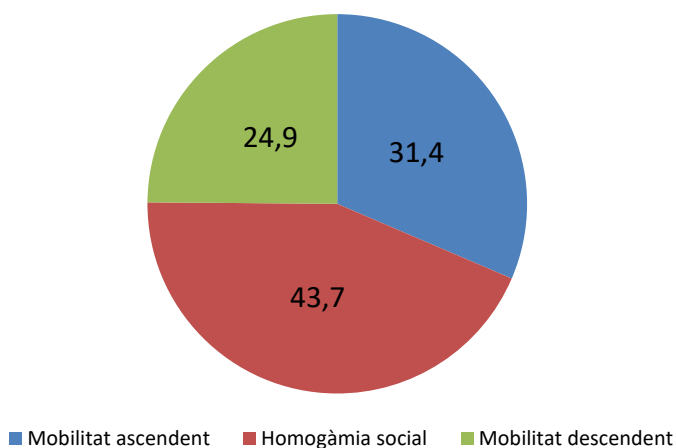
Freqüències observades												
		Classe social (HISCLASS) del marit difunt										
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Total
Classe social (HISCLASS) del marit	0	34	2	31	24	10	2	5	0	0	0	108
	1	5	30	37	29	22	0	5	0	0	0	128
	2	44	24	668	386	304	16	109	27	1	0	1.579
	3	26	25	364	1.403	223	12	83	4	0	2	2.142
	4	16	25	296	242	375	7	85	16	1	0	1.063
	5	4	4	24	16	10	9	7	5	0	0	79
	6	4	9	138	77	98	6	148	53	2	8	543
	7	0	4	38	13	40	1	59	60	0	14	229
	8	0	0	3	2	0	1	1	2	1	1	11
	9	0	0	4	3	1	2	18	20	2	25	75
Total		133	123	1.603	2.195	1.083	56	520	187	7	50	5.957
Distribució segons classe social del marit												
		Classe social (HISCLASS) del marit difunt										
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Total
Classe social (HISCLASS) del marit	0	31,5%	1,9%	28,7%	22,2%	9,3%	1,9%	4,6%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	1	3,9%	23,4%	28,9%	22,7%	17,2%	0,0%	3,9%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	2	2,8%	1,5%	42,3%	24,4%	19,3%	1,0%	6,9%	1,7%	0,1%	0,0%	100,0%
	3	1,2%	1,2%	17,0%	65,5%	10,4%	0,6%	3,9%	0,2%	0,0%	0,1%	100,0%
	4	1,5%	2,4%	27,8%	22,8%	35,3%	0,7%	8,0%	1,5%	0,1%	0,0%	100,0%
	5	5,1%	5,1%	30,4%	20,3%	12,7%	11,4%	8,9%	6,3%	0,0%	0,0%	100,0%
	6	0,7%	1,7%	25,4%	14,2%	18,0%	1,1%	27,3%	9,8%	0,4%	1,5%	100,0%
	7	0,0%	1,7%	16,6%	5,7%	17,5%	0,4%	25,8%	26,2%	0,0%	6,1%	100,0%
	8	0,0%	0,0%	27,3%	18,2%	0,0%	9,1%	9,1%	18,2%	9,1%	9,1%	100,0%
	9	0,0%	0,0%	5,3%	4,0%	1,3%	2,7%	24,0%	26,7%	2,7%	33,3%	100,0%
Total		2,2%	2,1%	26,9%	36,8%	18,2%	0,9%	8,7%	3,1%	0,1%	0,8%	100,0%
Residu estandarditzat (standardized residual)												
		Classe social (HISCLASS) del marit difunt										
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Classe social (HISCLASS) del marit	0	20,3	-0,2	0,4	-2,5	-2,2	1,0	-1,4	-1,8	-0,4	-1,0	
	1	1,3	16,8	0,4	-2,6	-0,3	-1,1	-1,8	-2,0	-0,4	-1,0	
	2	1,5	-1,5	11,8	-8,1	1,0	0,3	-2,5	-3,2	-0,6	-3,6	
	3	-3,2	-2,9	-8,8	21,8	-8,4	-1,8	-7,6	-7,7	-1,6	-3,8	
	4	-1,6	0,7	0,6	-7,6	13,1	-0,9	-0,8	-3,0	-0,2	-3,0	
	5	1,7	1,9	0,6	-2,4	-1,2	9,6	0,0	1,6	-0,3	-0,8	
	6	-2,3	-0,7	-0,7	-8,7	-0,1	0,4	14,6	8,7	1,7	1,6	
	7	-2,3	-0,3	-3,0	-7,8	-0,3	-0,8	8,7	19,7	-0,5	8,7	
	8	-0,5	-0,5	0,0	-1,0	-1,4	2,8	0,0	2,8	8,7	3,0	
	9	-1,3	-1,2	-3,6	-4,7	-3,4	1,5	4,5	11,5	6,4	30,7	

LLEGENDA: 0) Daily Workers, 1) Lower skilled and unskilled farm workers, 2) Lower skilled and unskilled workers, 3) Farmers, 4) Skilled workers, 5) Lower clerical and sales, 6) Lower managers, lower professionals and clerical and sales, 7) Higher professionals, 8) Higher managers, 9) Nobility.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

Finalment, en els expedients matrimonials s'observa com la proporció de matrimonis socialment homògams dels marits francesos, mostrada en el gràfic 7.24, resulta mínimament menor a la dels de la BHMD. No obstant això, les tendències serien semblants, amb més matrimonis que impliquen una mobilitat ascendent (31,4%) que no pas descendent (24,9%). A més a més, coincideixen, a grans trets, les classes socials més immobiliàries, que en els expedients, com indica la taula 7.13, són la dels pagesos (53,7%), el grup dels teixidors, paraires, etc. (44,6%) i el dels ferrers, sabaters, sastres, etc. (43,9%), és a dir, les dues classes formades per artesans. A l'hora, guanyen pes en cada classe els matrimonis amb vídues de teixidors i paraires, encara que en el total encara estan per sota de les vídues de pagesos. Per concloure, cal tenir en compte que els nombres absoluts són baixos en comparació amb els de la BHMD i l'anàlisi de residu estandarditzat únicament indica com associacions positives estadísticament significatives les situades en la diagonal, és a dir, les homògames, mentre que les negatives principalment allunyes pagesos d'artesans.

GRÀFIC 7.24. *Grau de mobilitat social matrimonial entre els marits francesos que es casen amb vídues dels expedients matrimonials.* Diòcesi de Barcelona, 1570-1649, n=792.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimonials* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

TAULA 7.13. Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i relatives i anàlisi de residu estandarditzat per a la classe social de marits francesos i pares de l'esposa dels expedients matrimonials. Diòcesi de Barcelona, 1570-1649.

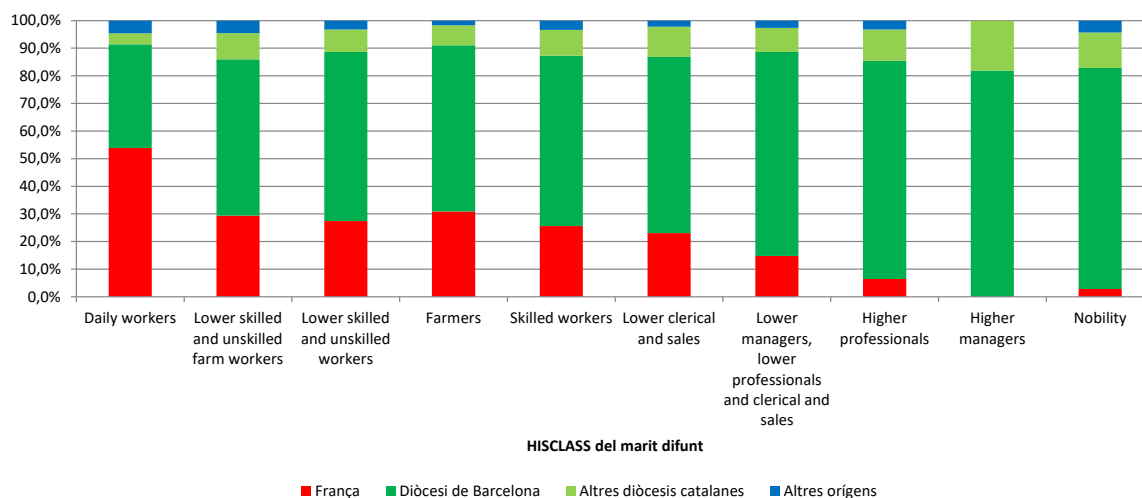
		Freqüències observades								
		Classe social (HISCLASS) del marit difunt								
		0	1	2	3	4	5	6	7	Total
Classe social (HISCLASS) del marit	0	29	4	28	34	18	0	2	0	115
	1	4	3	10	4	3	0	3	0	27
	2	16	2	86	54	25	1	9	0	193
	3	24	7	73	169	31	0	10	1	315
	4	11	3	20	19	50	1	8	2	114
	5	0	0	2	0	1	0	0	0	3
	6	0	0	7	4	4	0	9	1	25
	Total	84	19	226	284	132	2	41	4	792
		Distribució segons classe social del marit								
		Classe social (HISCLASS) del marit difunt								
		0	1	2	3	4	5	6	7	Total
Classe social (HISCLASS) del marit	0	25,2%	3,5%	24,3%	29,6%	15,7%	0,0%	1,7%	0,0%	100,0%
	1	14,8%	11,1%	37,0%	14,8%	11,1%	0,0%	11,1%	0,0%	100,0%
	2	8,3%	1,0%	44,6%	28,0%	13,0%	0,5%	4,7%	0,0%	100,0%
	3	7,6%	2,2%	23,2%	53,7%	9,8%	0,0%	3,2%	0,3%	100,0%
	4	9,6%	2,6%	17,5%	16,7%	43,9%	0,9%	7,0%	1,8%	100,0%
	5	0,0%	0,0%	66,7%	0,0%	33,3%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	6	0,0%	0,0%	28,0%	16,0%	16,0%	0,0%	36,0%	4,0%	100,0%
	Total	10,6%	2,4%	28,5%	35,9%	16,7%	0,3%	5,2%	0,5%	100,0%
		Residu estandarditzat (<i>standardized residual</i>)								
		Classe social (HISCLASS) del marit difunt								
		0	1	2	3	4	5	6	7	
Classe social (HISCLASS) del marit	0	4,8	0,7	-0,8	-1,1	-0,3	-0,5	-1,6	-0,8	
	1	0,7	2,9	0,8	-1,8	-0,7	-0,3	1,4	-0,4	
	2	-1,0	-1,2	4,2	-1,8	-1,3	0,7	-0,3	-1,0	
	3	-1,6	-0,2	-1,8	5,3	-3,0	-0,9	-1,6	-0,5	
	4	-0,3	0,2	-2,2	-3,4	7,1	1,3	0,9	1,9	
	5	-0,6	-0,3	1,2	-1,0	0,7	-0,1	-0,4	-0,1	
	6	-1,6	-0,8	-0,1	-1,7	-0,1	-0,3	6,8	2,5	

LLEGENDA: 0) Daily Workers, 1) Lower skilled and unskilled farm workers, 2) Lower skilled and unskilled workers, 3) Farmers, 4) Skilled workers, 5) Lower clerical and sales, 6) Lower managers, lower professionals and clerical and sales, 7) Higher professionals, 8) Higher managers, 9) Nobility.

FONT: Elaboració pròpia a partir de les *Informacions matrimonials* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

Per acabar, a l'hora de creuar la classe social de l'esposa (del marit difunt de la vídua, en aquest cas) amb l'origen del marit, per observar com la posició social podria determinar arribar a casar-se amb un francès, el fenomen es repeteix, com es pot observar al gràfic 7.25. Les vídues de jornalers eren les que es casaven més amb francesos. No tant com les filles de jornalers, però encara eren més de la meitat (53,9%). Les vídues de classe baixamitjana s'hi casaven entre un 20 i un 30% i la proporció baixa a mesura que ascendeix la classe social. L'anàlisi de residu estandarditzat (taula 7.14) resulta molt clar en aquest aspecte: les vídues de jornalers s'associen positivament a francesos (i altres immigrants, en aquest cas), com també ho fan les vídues de pagesos, mentre que les pertanyents a classes més altes tan sols ho fan (de forma estadísticament significativa) amb els autòctons, i sempre negativament amb els francesos.

GRÀFIC 7.25. Origen del marit segons la classe social del marit difunt. Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

TAULA 7.14. Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i anàlisi de residu estandarditzat per a la classe social del marit difunt i l'origen del marit. Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.

		Freqüències observades				
		Origen del marit				Total
		Diòcesi de Barcelona	Altres diòcesis catalanes	França	Altres orígens	
Classe social (HISCLASS) del marit difunt	Daily workers	139	15	200	17	371
	Lower skilled and unskilled farm workers	125	21	65	10	221
	Lower skilled and unskilled workers	1.653	219	739	87	2.698
	Farmers	2.248	272	1.155	63	3.738
	Skilled workers	1.111	168	462	61	1.802
	Lower clerical and sales	58	10	21	2	91
	Lower managers, lower professionals and clerical and sales	534	63	107	19	723
	Higher professionals	196	28	16	8	248
	Higher managers	9	2	0	0	11
	Nobility	56	9	2	3	70
Total		6.129	807	2.767	270	9.973
		Residu estandarditzat (standardized residual)				
		Origen del marit				
		Diòcesi de Barcelona	Altres diòcesis catalanes	França	Altres orígens	
Classe social (HISCLASS) del marit difunt	Daily workers	-5,9	-2,7	9,6	2,2	
	Lower skilled and unskilled farm workers	-0,9	0,7	0,5	1,6	
	Lower skilled and unskilled workers	-0,1	0,0	-0,3	1,6	
	Farmers	-1,0	-1,8	3,7	-3,8	
	Skilled workers	0,1	1,8	-1,7	1,7	
	Lower clerical and sales	0,3	1,0	-0,8	-0,3	
	Lower managers, lower professionals and clerical and sales	4,3	0,6	-6,6	-0,1	
	Higher professionals	3,5	1,8	-6,4	0,5	
	Higher managers	0,9	1,2	-1,7	-0,5	
	Nobility	2,0	1,4	-4,0	0,8	

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

7.4. Els determinants del comportament matrimonial dels marits francesos

Amb tots els resultats analitzats fins al moment, on s'ha pogut observar amb qui es casaven els francesos, i les franceses, es planteja aquí, doncs, quin era el perfil més generalitzat de la dona que es casava amb un immigrant francès. Per tal d'esbrinar-ho, s'han construït una sèrie de models de regressió logística que han de permetre establir quin característiques podien fer que una dona tingués més probabilitats de casar-se amb un immigrant francès, en funció d'una sèrie de variables explicatives com puguin, principalment, ser el seu estat civil, grup social o origen, però també controlant per altres variables com lloc de residència o període. D'aquesta manera, tan sols s'han utilitzat les dades de la *Barcelona Historical Marriage Database* per a la seva construcció, ja que s'ha donat la necessitat de tenir els marits francesos i també els no francesos per a aquests models .

Cal esmentar que, en tots els models construïts, donat que gairebé no es troben francesos de les classes mitjanes en amunt, s'han agrupat les classes socials en quatre grups principals a partir dels grups HISCLASS utilitzats fins al moment: els pagesos¹⁹⁷, que es manté igual i serà utilitzat com a referència per ser el més nombrós; el dels jornalers i treballadors agropecuaris¹⁹⁸, encara que s'haurà de tenir en compte que la proporció de francesos era més alta entre els primers que entre els segons; menestrals, que agrupa els dos grups diferenciats d'artesans utilitzat fins al moment i, finalment, el de les professions liberals, els treballadors per compte propi i de l'administració i les classes altes, que agrega en un sol grup totes les classes mitjanes-altes, amb molt poca presència francesa.

El model 1, que trobem representat en la taula 7.15, es basa en aquells matrimonis en els quals l'esposa és una donzella, amb un total de 22.893 casos. En el model 1.1, que pren com a variable explicativa principal la classe o grup social del pare de l'esposa, es pot observar que el grup utilitzat com a referència, el dels pagesos, seria el més propens a la presència d'un marit francès, seguit per jornalers i menestrals, mentre que la probabilitat que la filla d'un membre de les classes mitjanes-altes es casés amb un francès resulta molt baixa¹⁹⁹. El mateix patró és seguit en el model 1.3, que engloba les variables socials i d'origen, encara que amb valor de la *odds ratio* lleugerament superiors respecte a la

¹⁹⁷ Inclou els hortolans.

¹⁹⁸ És a dir, bovers, pastors, etc.

¹⁹⁹ No obstant això, cal tenir en compte que en un model construït utilitzant els grups HISCLASS sense agregar, la tendència de les filles de jornalers a casar-se amb francesos superaria a la dels pagesos, en aquest i en tots els models.

referència. Pel que fa a l'explicació del model a partir de l'origen geogràfic del pare de l'esposa, tant el model 1.2 com 1.3 mostren la gran tendència de les filles d'immigrant francès a casar-se amb un compatriota. Amb més poca diferència, les filles d'altres immigrants també hi tindrien més tendència que les autòctones, les de diòcesis catalanes per sobre d'altres estrangeres.

Pel que fa a les variables de control, el matrimoni amb un marit francès era més probable en aquells matrimonis socialment endògams que, com s'ha vist prèviament, eren la majoria, que no en els exògams. A més a més, pel que fa al lloc de residència, les probabilitats més altes es donen, en tots els models, a la comarca del Baix Llobregat, especialment la zona del Delta, on ja s'ha vist com la proporció de marits francesos era inusualment alta respecte a la resta de territoris. En el model 1.1, la ciutat de Barcelona es troba en segon lloc, mentre que en l'1.2 i l'1.3 s'hi troben les ciutats de Terrassa i Sabadell, on també els francesos hi destacaven en una naixent activitat proto-industrial, però sempre a poca distància entre elles. Ja més lluny, amb petites diferències en cada model però en el mateix ordre, s'hi troben els territoris del Maresme, del Vallès, la ciutat de Mataró i els residents en altres indrets de la diòcesi que, per algun motiu, es registraren a l'Oficialitat. Finalment, pel que fa al període, la vintena d'anys entre 1586-1605, corresponent amb la fase de plenitud, es troba per sobre, en tots els models, dels períodes 1606-1620, ja en l'inici de la fase de descens, i del 1566-1585. Aquest darrer també estaria situat en la fase de plenitud, encara que més a l'inici, de manera que no és estrany que hi hagi més marits francesos en el període posterior.

Pel que fa al model 2, representat en la taula 7.16, pren com a objecte d'anàlisi els matrimonis en els quals la muller és una dona vídua, que representen 8.970 casos. Pel que fa a les probabilitats de contreure matrimoni amb un immigrant francès, en prendre el grup social del marit difunt com a variable explicativa, els resultats són gairebé idèntics als observats per a les donzelles. Tant en el model 2.1 com 2.3, tots els grups presenten unes *odds ratios* per sota d'1, és a dir, per sota dels pagesos, que serien el grup més propens a la unió matrimonial amb immigrants, seguits de jornalers, menestrals i, a més distància, classes mitjanes-altes, encara que aquestes amb unes xifres lleugerament superiors a les mostrades per les donzelles²⁰⁰. Es podria considerar, doncs, que, malgrat les dificultats, un

²⁰⁰ A més a més, també en aquest cas, la tendència de les vídues de treballadors i jornalers al matrimoni amb francesos seria superior que la dels pagesos en un model amb les classes socials desagregades.

francès podria accedir abans a aquestes capes superior mitjançant el matrimoni amb una dona vídua que no pas amb una donzella. Per altra part, pel que fa a l'origen geogràfic del marit difunt, tant al model 2.2, que es basa principalment en aquesta variable, com en el 2.3, que inclou origen social i geogràfic, les vídues de francesos són les que, amb molta diferència sobre la resta, mostren una major tendència a casar-se de nou, amb un altre marit francès, amb unes ràtios de 6,02 i 5,42, respectivament (encara que la distància resulta menor que la mostrada per les filles de francesos), seguides, de nou, per les vídues d'immigrants d'altres diòcesis catalanes, els immigrants provinents d'altres indrets i, finalment, les vídues de marits autòctons.

Quant a les variables de control, cal remarcar que, si bé, també la tendència s'inclina al fet que el matrimoni amb el francès sigui socialment homògam, la diferència amb el contrari esdevé molt baixa i, fins i tot, en el model 2.2 es troba per sota. D'aquesta forma, la significació estadística d'aquesta variable disminueix en aquests casos. Quant a la residència del marit, es repeteix el patró on el Baix Llobregat hi és predominant, seguit per les ciutats de Barcelona i Terrassa i Sabadell, encara que en aquest cas, en els tres models, la també ciutat proto-industrial de Mataró es troba per sobre de les zones rurals del Vallès i el Maresme. De totes formes, segurament a causa del menor nombre de casos, la significació estadística és variable, allunyant-se considerablement de zero en algun cas. Finalment, tot i que en el model 2.1 el període situat en la fase de decadència (1606-1620) es troba per sobre de l'immediatament anterior (1586-1605), en general es torna a repetir el patró, trobant-se aquests dos períodes per sobre d'1, és a dir, del període de referència (1566-1585).

TAULA 7.15. Model 1. Determinants del matrimoni amb un marit francès per a esposes donzelles. Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.

	M1.1		M1.2		M1.3	
	Odds ratio	Significació	Odds ratio	Significació	Odds ratio	Significació
Classe social del pare de l'esposa						
Pagesos (Hisclass 3) (Ref.)		0,000				0,000
Jornalers i treballadors agropecuaris (Hisclass 0 i 1)	0,451	0,000			0,557	0,000
Menestrals (Hisclass 2 i 4)	0,386	0,000			0,498	0,000
Prof. liberals, treb. per compte propi i públics i classes altes (Hisclass 5, 6, 7, 8 i 9)	0,090	0,000			0,122	0,000
Origen del pare de l'esposa						
Diòcesi de Barcelona (Ref.)				0,000		0,000
Altres diòcesis catalanes			1,605	0,000	1,527	0,000
Altres orígens			1,333	0,137	1,412	0,080
França			10,764	0,000	9,649	0,000
Homogàmia social						
No (Ref.)						
Sí	1,418	0,000	1,377	0,000	1,410	0,000
Residència del marit						
Barcelona (Ref.)		0,000		0,000		0,000
Baix Llobregat	1,052	0,394	1,265	0,000	1,085	0,189
Terrassa i Sabadell	0,924	0,261	1,149	0,052	1,010	0,885
Vallès	0,542	0,000	0,717	0,001	0,615	0,000
Mataró	0,514	0,000	0,684	0,001	0,589	0,000
Maresme	0,562	0,000	0,750	0,000	0,623	0,000
Resta de Catalunya	0,513	0,000	0,610	0,000	0,548	0,000
Període						
1566-1585 (Ref.)		0,000		0,000		0,000
1586-1605	1,259	0,000	1,192	0,000	1,192	0,000
1606-1620	1,147	0,000	1,128	0,002	1,123	0,003
Constant	0,610	0,000	0,181	0,000	0,392	0,000
N = 22.893						

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

TAULA 7.16. Model 2. Determinants del matrimoni amb un marit francès per a esposes vídues. Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.

	M2.1		M2.2		M2.3	
	Odds ratio	Significació	Odds ratio	Significació	Odds ratio	Significació
Classe social del marit difunt						
Pagesos (Hisclass 3) (Ref.)		0,000				0,000
Jornalers i treballadors agropecuaris (Hisclass 0 i 1)	0,525	0,000			0,586	0,000
Menestrals (Hisclass 2 i 4)	0,406	0,000			0,467	0,000
Prof. liberals, treb. per compte propi i públics i classes altes (Hisclass 5, 6, 7, 8 i 9)	0,162	0,000			0,201	0,000
Origen del marit difunt						
Diòcesi de Barcelona (Ref.)				0,000		0,000
Altres diòcesis catalanes			1,304	0,001	1,254	0,004
Altres orígens			1,047	0,831	1,064	0,773
França			6,023	0,000	5,438	0,000
Homogàmia social						
No (Ref.)						
Sí	1,009	0,863	0,950	0,309	1,002	0,973
Residència del marit						
Barcelona (Ref.)		0,000		0,000		0,000
Baix Llobregat	1,228	0,011	1,408	0,000	1,232	0,012
Terrassa i Sabadell	0,956	0,725	1,059	0,663	0,994	0,964
Vallès	0,556	0,001	0,650	0,016	0,582	0,003
Mataró	0,683	0,077	0,832	0,397	0,770	0,234
Maresme	0,472	0,000	0,569	0,000	0,490	0,000
Resta de Catalunya	0,500	0,000	0,580	0,000	0,533	0,000
Període						
1566-1585 (Ref.)		0,000		0,028		0,016
1586-1605	1,420	0,000	1,180	0,011	1,193	0,007
1606-1620	1,449	0,000	1,109	0,079	1,129	0,042
Constant	0,758	0,006	0,303	0,000	0,618	0,000
N = 8.970						

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

D'aquesta forma, s'ha pogut observar com dones donzelles i vídues no presenten grans diferències a l'hora mostrar el perfil idoni per al matrimoni amb un marit francès. Destaca, principalment, el fet que eren les que d'alguna manera ja es trobaven vinculades a la immigració francesa, ja fos perquè elles mateixes ho eren (o els seus pares, almenys) o perquè ja hi havia estat casades anteriorment, les que mostraven una major tendència a ajuntar-se amb un altre francès, com de fet, ja s'havia observat als descriptius. Nogensmenys, presenten uns patrons molt semblants en la resta de variables, esdevenint les de classe pagesa les més propenses, encara que també cal tenir en compte la importància de les filles i vídues de jornalers. D'aquesta forma, s'ha considerat adient la inclusió d'un tercer model (model 3, taula 7.17), que aglutini totes les esposes, analitzant conjuntament els 31.989 casos. En aquest cas, però, s'ha afegit la variable corresponent a l'estat civil. Així doncs, tant el model 3.1, que pren aquesta variable com les ja utilitzades de control, com el model 3.4, que pren totes les variables, indiquen, corroborant l'observat en l'anàlisi descriptiva, que les dones vídues tenien una major tendència a casar-se amb francesos que no les donzelles, un fet que concorda amb la major necessitat de la dona vídua per trobar un nou marit davant el seu desemparament jurídic i social (Testón Núñez, 1985; Vigil, 1986; Ogilvie, 2003; Lundh, 2007; Rodríguez Alemán, 2008). Pel que fa a la resta de variables explicatives, com és d'esperar, els models repeteixen els patrons mostrats anteriorment. Les dones filles o vídues de pagesos serien les més propenses al matrimoni amb un marit francès, encara que recordant la importància relativa de tindrien entre les filles i vídues de treballadors i jornalers, mentre que entre les classes mitjanes i altes, la tendència seria molt baixa.

Pel que fa a l'origen geogràfic associat a l'esposa mitjançant al seu pare o el seu marit difunt, efectivament, les filles i vídues de francesos mostren una *odds ratio* molt superior a la resta, seguides, respectivament, i en els dos models (3.3 i 3.4) per immigrants d'altres diòcesis catalanes, altres immigrants i autòctons. Aquest fet, sumat a l'observat prèviament amb l'anàlisi del residu estandarditzat, segons el qual, amb una estructura social equilibrada, la tendència dels marits francesos també seria a casar-se amb dones franceses, fa pensar, tal com apunten Puschmann *et al.* (2012), que els immigrants provinents d'origens més llunyans, els internacionals, tindrien més dificultats a l'hora d'integrar-se. No obstant això, cal recordar que, malgrat aquesta tendència, a causa del baix nombre

d'immigrants comparats amb població autòctona, en termes absoluts, les dones autòctones que es casaven amb immigrants eren més nombroses.

Finalment, quant a les variables de control, tampoc no hi ha diferències respecte l'observat anteriorment: el matrimoni amb un francès es donaria principalment dins unions socialment homògames, amb preponderància a la zona del Delta del Llobregat, seguit de les ciutats de Terrassa i Sabadell i Barcelona i en plena fase de plenitud (1586-1605), encara que també dins la primera fase de descens (1606-1620). Aquest, doncs, d'alguna manera es podria considerar el perfil prototípic de la muller que es casava amb l'immigrant francès.

TAULA 7.17. *Model 3. Determinants del matrimoni amb un marit francès per a totes les esposes. Oficialitat de Barcelona, 1566-1620.*

	M3.1		M3.2		M3.3		M3.4	
	Odds ratio	Significació	Odds ratio	Significació	Odds ratio	Significació	Odds ratio	Significació
Estat civil de l'esposa								
Donzella (Ref.)								
Vidua	1,332	0,000					1,253	0,000
Classe social associada a l'esposa								
Pagesos (Hisclass 3) (Ref.)				0,000				0,000
Jornalers i treballadors agropecuaris (Hisclass 0 i 1)			0,465	0,000			0,574	0,000
Menestrals (Hisclass 2 i 4)			0,392	0,000			0,490	0,000
Prof. liberals, treb. per compte propi i públics i classes altes (Hisclass 5, 6, 7, 8 i 9)			0,112	0,000			0,151	0,000
Origen associat a l'esposa								
Diòcesi de Barcelona (Ref.)						0,000		0,000
Altres diòcesis catalanes					1,506	0,000	1,462	0,000
Altres orígens					1,216	0,170	1,234	0,149
França					8,701	0,000	7,631	0,000
Homogàmia social								
No (Ref.)								
Sí	1,229	0,000	1,264	0,000	1,222	0,000	1,262	0,000
Residència del marit								
Barcelona (Ref.)		0,000		0,000		0,000		0,000
Baix Llobregat	1,302	0,000	1,102	0,041	1,294	0,000	1,126	0,017
Terrassa i Sabadell	1,052	0,403	0,902	0,093	1,087	0,181	1,005	0,934
Vallès	0,630	0,000	0,525	0,000	0,667	0,000	0,595	0,000
Mataró	0,634	0,000	0,527	0,000	0,687	0,000	0,625	0,000
Maresme	0,653	0,000	0,520	0,000	0,672	0,000	0,579	0,000
Reste de Catalunya	0,569	0,000	0,494	0,000	0,581	0,000	0,539	0,000
Període								
1566-1585 (Ref.)		0,000		0,000		0,000		0,000
1586-1605	1,319	0,000	1,326	0,000	1,188	0,000	1,190	0,000
1606-1620	1,234	0,000	1,218	0,000	1,093	0,006	1,109	0,001
Constant	0,233	0,000	0,667	0,000	0,218	0,000	0,421	0,000
N = 31.989								

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

A mode de resum, al llarg de tot el capítol, s'ha pogut fer un estudi exhaustiu del comportament matrimonial dels immigrants francesos, tant dels homes com de les dones. Ambdós sexes ja han mostrat una diferència molt significativa en l'edat d'accés al matrimoni. Per als homes francesos, com era d'esperar, l'edat mitjana d'accés al matrimoni de 27,7 anys resulta més elevada que la dels autòctons catalans per a la seva època, però també, i amb més diferència, que la del seu lloc d'origen. És un resultat lògic tenint en compte el període d'adaptació i integració que havia de passar l'immigrant un cop assentat a la seva nova terra (Puschmann *et al.*, 2014). En canvi, per a les dones franceses, l'edat mitjana d'accés al matrimoni, encara que en consten menys casos, resultava molt més baixa, de 20,4 anys, mínimament per sota de les autòctones.

Aquest comportament tan diferenciat pot prendre sentit en observar les pautes matrimonials d'uns i altres pel que fa a l'endogàmia territorial. I és que crida molt l'atenció com el 70-80% de les dones franceses es casessin amb altres francesos. És possible que aquestes noies arribessin a Catalunya predestinades? Si les immigrants franceses arribaven, acompanyades pels pares o per un familiar, sabent ja que s'havien de casar amb un home francès, en un matrimoni concertat per la seva família, tal i com succeïa a l'època (Baixauli, 2003; Anderson & Zinsser, 2009), aleshores resulta lògic que es casessin tan joves i que ho fessin gairebé sempre amb un altre francès. Tot i que, és clar, hi havia excepcions. En canvi, els homes es casaven majoritàriament amb dones catalanes, al voltant del 80% (tant els que es casaven amb donzelles com els que ho feien amb vídues). Així, a ells els costava més temps adaptar-se i trobar una esposa catalana adequada, cosa que no havia de ser fàcil si tenim en compte la seva condició social. En aquest sentit, doncs, es poden fer pròpies les paraules d'Anna Cabré (1999) que, tot i estar referides als segles XVIII-XIX, semblen totalment vigents encara per als segles XVI-XVII, segons les quals "*La dona catalana, en particular de les classes baixes i mitjanes baixes, ha estat el principal element integrador de la immigració masculina*" (p. 216).

Ara bé, també cal tenir en compte els resultats mostrats tant per l'anàlisi del residu estandarditzat com per l'anàlisi multivariable, segons els quals, en un mercat matrimonial equilibrat, la tendència dels francesos a casar-se amb dones de la mateixa procedència resulta molt alta. És a dir, si hi hagués més dones francesos, molts més francesos es casarien amb ells, mostrant un comportament més segregat que integrat. Segurament aquesta hauria estat l'opció més fàcil per a l'immigrant, a pesar dels clars avantatges del

matrimoni amb una autòctona (integració social, accés al patrimoni familiar de l'esposa, etc.). A més a més, també cal tenir en compte que és possible que a causa de la naturalesa de les fonts, s'hagués donat un subregistre de les filles de francesos, ja que la informació referida als pares de l'esposa resulta molt variable al llarg de tot el període i de totes les fonts, encara que s'ha intentat mitigar aquest efecte en la *Barcelona Historical Marriage Database* acotant el període analitzat en el capítol.

Aleshores, es creu que és en aquest punt, entre la dificultat de trobar una esposa catalana i que a més permetés una mobilitat social ascendent (encara que el patró general era la continuïtat), i la manca de dones franceses, on apareix una opció que resulta de gran rellevància, com és el matrimoni amb una vídua catalana. Més d'una tercera part dels francesos, de forma constant al llarg del període, i molt sovint a prop del 40%, es casaven amb una dona vídua, sempre per sobre dels autòctons. Tenint en compte que les vídues representaven aproximadament una quarta part de totes les dones, resulta una tendència major al matrimoni amb vídues que amb donzelles per als francesos. Tant és així que es pot considerar que es donava una vertadera convergència d'interessos entre uns i altres. La dona, sobretot si no tenia fills, guanyava en seguretat econòmica, social i jurídica, mentre que l'immigrant guanyava en integració i en l'accés a una llar establerta i, possiblement, terra o un treball menestral. De fet, E. A. Wrigley (1985) havia fet esment a aquesta idoneïtat d'una esposa major que el marit, vídua i que posseís terres per dret propi. També cal tenir en compte al voltant d'un 65% de les vídues que havien estat casades amb un francès (sense poder determinar si elles eren franceses o no) es tornaven a casar amb un altre francès, mentre que de les que havien estat casades amb un autòcton, el segon matrimoni era amb un francès en un 25%. És possible que aquestes dones haguessin quedat marcades socialment pel seu anterior matrimoni? O potser que l'experiència hagués resultat positiva, o simplement la xarxa del marit anterior fos la més accessible per a la vídua. Són preguntes que requereixen un altre tipus de fonts i d'anàlisi.

Pel que fa al grau d'endogàmia social mostrat pels immigrants francesos, cal tenir en compte que, en general, resulta menor que per als autòctons, tant en un sentit ascendent com descendent, donades per la necessitat d'assolir un millor treball, sobretot entre els jornalers, ja fos amb una terra que treballada o la unió a un taller artesanal, així com la necessitat donada per la condició d'immigrants de casar-se a qualsevol preu, encara que fos amb una classe inferior, per tal d'assolir la integració a la societat d'acollida. No obstant

això, el comportament, en general, no era molt diferent del mostrat pels marits i esposes autòctons, essent l'homogàmia sempre la característica majoritària. De fet, aquest comportament homògam, tant entre pagesos com entre artesans, resulta del tot lògic, ja que aquesta era la pauta predominant a la societat europea d'Antic Règim (Bourdieu, 2004).

Finalment, cal esmentar el fet que els percentatges més alts de marits francesos es trobin en aquelles esposes que eren filles i vídues d'homes de les classes socials més baixes. I és que com s'ha anat observant, els propis immigrants francesos es trobaven entre aquests classes baixes. És a dir, si bé l'origen de l'immigrant condicionava el seu comportament matrimonial, aquest no deixava de donar-se dins els marges de la seva condició social. És el mateix que succeïa en el cas comentat de les dones noruegues emigrades a la ciutat d'Amsterdam en la mateixa època, la pauta residencial de les quals tenia la seva explicació en la seva condició social més que en el seu origen geogràfic (Sommerseth *et al.*, 2012). És un fet que també havia tingut en compte Jaume Codina (1985) en afirmar que moltes de les traves que els immigrants hagueren de sofrir tenien llur causa en la condició o categoria social a què pertanyien i no en l'origen foraster ni estranger d'aquests. En altres paraules, també seves, mai cap nuvi no fou refusat per ser només francès, però sí per ser mosso o jornalero si la núvia era pubilla. Aleshores, quin futur podien oferir els francesos als seus fills? Aquest serà el següent graó d'aquesta tesi doctoral.

CAPÍTOL 8.

EL DESTÍ DE LA IMMIGRACIÓ. ELS FILLS DELS FRANCESOS I LA MOBILITAT INTERGENERACIONAL

Tant els pagesos com els menestrals de l'Europa moderna, generalment, tendien a transmetre la seva situació ocupacional i socioeconòmica als seus descendents, un fenomen que ha estat anomenat per la historiografia com a transmissió intergeneracional (Bourdieu, 2004; Van Leeuwen & Maas, 2005). De fet, aquest era el pas següent, després d'un matrimoni amb tendència a l'endogàmia ocupacional, per tal de millorar socialment amb el pas del temps, un fet que conformava una de les bases principals de les identitats grupals, basades en la família i part fonamental de la formació de classes socials (Kocka, 1984). No obstant això, però, el mateix fenomen provocava que a l'Europa proto-industrial, la família perpetués la desigualtat social a través de les generacions, atorgant estabilitat a aquesta desigualtat. Així ho indiquen els estudis, com a la Westfàlia del segle XIX, on la permanència ocupacional entre pares i fills es movia al voltant del 75-80%, i encara en els casos de mobilitat, era més habitual la descendent (Kocka, 1984). També en el cas de la ciutat d'Anvers, en la mateixa època, la continuïtat era la tònica general, encara que un alt nombre de germans podia fer que els més joves descendissin d'una classe social mitjana a una de baixa, tot i que els treballadors qualificats es movien més que els no qualificats. A més, tenien més tendència a mantenir o ascendir de classe les filles (a través de l'observació dels gendres) que no els fills: tenir filles seria més instrumental que tenir fills per escalar posicions o, almenys, mantenir una posició favorable, encara que s'haguessin de pagar els dots (Van Bavel *et al.*, 2011). En general, doncs, es documenten alts nivells de transmissió intergeneracional, tant a nivell ocupacional com de classe social, generalment propers al 70% en diverses societats europees. Als casos mencionats hi podríem afegir els de l'Anglaterra preindustrial (Boberg-Fazlic *et al.*, 2011) o a la Suècia del segle XIX (Maas & Van Leeuwen, 2002).

Cal tenir en compte, a més a més, que els sistemes hereditaris afavorien i enfortien la transmissió intergeneracional d'ocupació i status social, especialment quan el sistema estava basat en el principi de la indivisibilitat, el qual garantia al primogènit esdevenir hereu únic, com era el cas de Catalunya (Berkner & Mendels, 1976; Comas d'Argemir, 1988; Ferrer i Alòs, 2007). És més, només en el cas d'absència de fills homes, una filla podia arribar a ser considerada hereva (Ferrer i Alòs, 2005; 2014). Així doncs, el sistema no marcava únicament l'esdevenir del primogènit, sinó també dels seus germans, que cobraven una petita part de l'herència, la legítima en el cas dels homes, o en forma de dot

en el cas de les dones, que podien invertir en la formació de les seves pròpies famílies o empreses econòmiques (Fauve-Chamoux, 2005; Ferrer i Alòs, 2007).

De totes formes, pocs estudis existeixen pel que fa a l'Edat Moderna. Tot i això, a Norwich, a l'Anglaterra dels segles XVI-XVII, coneixem que la transmissió intergeneracional de l'ocupació es movia entre el 65-70%, a l'hora que els casos de mobilitat tendien a ser ascendents en períodes d'estabilitat social i política (1548-89) i descendent en períodes d'inestabilitat, com la Guerra Civil Anglesa (1642-51) (Bearman & Deane, 1992). Tampoc no s'ha abordat específicament la qüestió de la mobilitat intergeneracional en grups on els pares eren immigrants, encara que s'ha considerat que els fills d'immigrants no es diferenciaven dels nadius (Van Bavel *et al.*, 2011).

En la nostra tesi doctoral, després d'observar quin era el comportament matrimonial de la immigració francesa, volem estudiar, en aquest darrer capítol, quins foren els fruits d'aquests matrimonis. Seguiren els fills dels francesos el mateix destí dels seus pares? O, per altra part, tingueren una millor sort? Entre els immigrants, tot i els mecanismes d'integració com la inserció laboral, el matrimoni amb dones autòctones o la integració en la vida parroquial (Simon i Tarrés, 2004; Millàs i Castellví, 2005), s'han documentat algun perjudicis com la prohibició de portar armes de foc a causa d'una suposada major vinculació amb el bandolerisme que els autòctons²⁰¹ o la persecució per part de la Inquisició per la por a veure la immigració com a punt d'entrada del protestantisme a Espanya (Millàs i Castellví, 2005; Carod-Rovira, 2016). No obstant això, en el cas dels fills dels francesos, i dels immigrants en general, l'existència del *ius solii* a la Catalunya Moderna, feia que aquells que havien nascut en el territori fossin, administrativament, plenament catalans, encara més si la mare era catalana (Gras i Casasnovas, 1994; Millàs i Castellví, 2005). Malgrat tot, s'ha documentat algun cas de discriminació cap als fills dels francesos, com quan la universitat de Sabadell, el 1609, obtingué el permís del lloctinent general de Catalunya per a prohibir que tant francesos com els seus fills entressin en les insaculacions per accedir a càrrecs públics (Bosch, 1992 [citada per Millàs i Castellví, 1995]). Codina (1985; 2000) també explicà com a les parròquies del Delta, si bé els immigrants s'havien d'adscriure a la confraria "dels estrangers", els seus fills ja ho feien a la dels joves naturals.

²⁰¹ Una major vinculació que Torres Sans (2002) ja ha evidenciat com a falsa, ja que les proporcions de francesos entre els bandolers era proporcional a la del conjunt de la societat.

Més enllà d'aquest fets puntuals, però, la naturalesa dels estudis sobre la immigració francesa a causa de la necessitat, amb les fonts utilitzades (registres matrimonials, principalment, a més de la *Matrícula de 1637*, registres hospitalaris...), de la necessitat de realitzar una vinculació entre registres (*record linkage*)²⁰² i del costós d'aplicar aquest mètode manualment, no ha resultat fàcil estudiar quina era l'herència social i econòmica que llegaven els francesos a la seva descendència. Tampoc aquells estudis que han abordat els registres notariais –com els de Solà-Morales (1970), Massanell i Esclassans (1991), Colls i Comas (2002) Sánchez i González (2003) o Campmay Guillot (2016)– s'han dedicat a l'herència material dels francesos, ja que s'han basat més en contractes matrimonials que no pas en testaments. Aleshores, després d'observar un comportament matrimonial amb tendència general a l'endogàmia social i a l'immobilisme, ens demanem si aquesta tendència iniciada amb l'elecció de parella tenia continuïtat pel que fa a la descendència. Es trobaven socialment estancats, els fills dels francesos, si és que no descendien encara més en l'escala social? O bé aconseguien ascendir socialment? En altres paraules, volem aprofundir en el grau de mobilitat intergeneracional entre els immigrants francesos i els seus fills.

8.1. Nombre de fills dels immigrants francesos

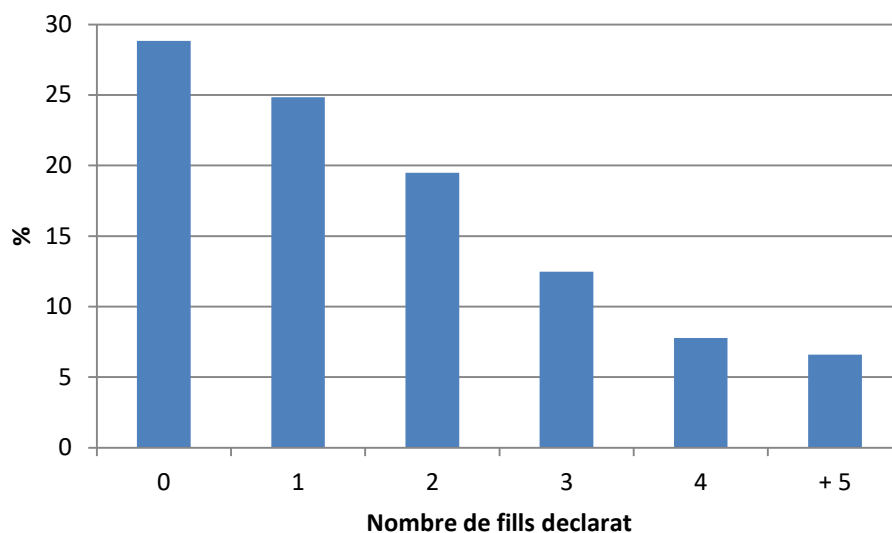
En la *Matrícula de francesos de 1637*, els immigrants caps de família que feien la seva declaració per al registre indicaven també el nombre de fills que tenien, si es donava el cas, tant si aquests fills havien nascut a França, i encara que hi continuessin vivint, com a Catalunya (que eren la majoria). Així doncs, en total, hi ha fins a 2.685 matriculats (un 91,9% del total), casats o vidus, que aporten informació sobre la presència o mancança²⁰³ de fills. Com podem observar en el gràfic 8.1, més d'una quarta part (28,8%) encara no havien tingut cap fill en el moment de fer la declaració, mentre que eren majoria els que sí en tenien almenys 1. Una altra quart part (24,8%) declarava tenir tan sols un fill o filla, mentre que eren un 19,5% aquells que en tenien 2. Així, les proporcions disminueixen a mesura que augmenta el nombre de fills, fins al cas més extrem, Joan Bargina, francès,

²⁰² Per a més informació, vegeu el capítol 3, “Metodologia”.

²⁰³ En aquest sentit, s'han inclòs en l'anàlisi aquells declarants que expliciten que no tenen fills, deixant de banda aquells que ometen qualsevol informació sobre els fills, que representen un 8,1% (237 casos) del total de casats i vidus (2.922 casos).

pagès resident a Sant Llorenç de la Salanca, al bisbat d'Elna, el qual declara tenir fins a nou fills vius en el moment del registre²⁰⁴. El resultat és una mitjana d'1,7 fills.

GRÀFIC 8.1. *Distribució del nombre de fills dels declarants francesos casats i vidus. Costa catalana, 1637. N = 2.685.*

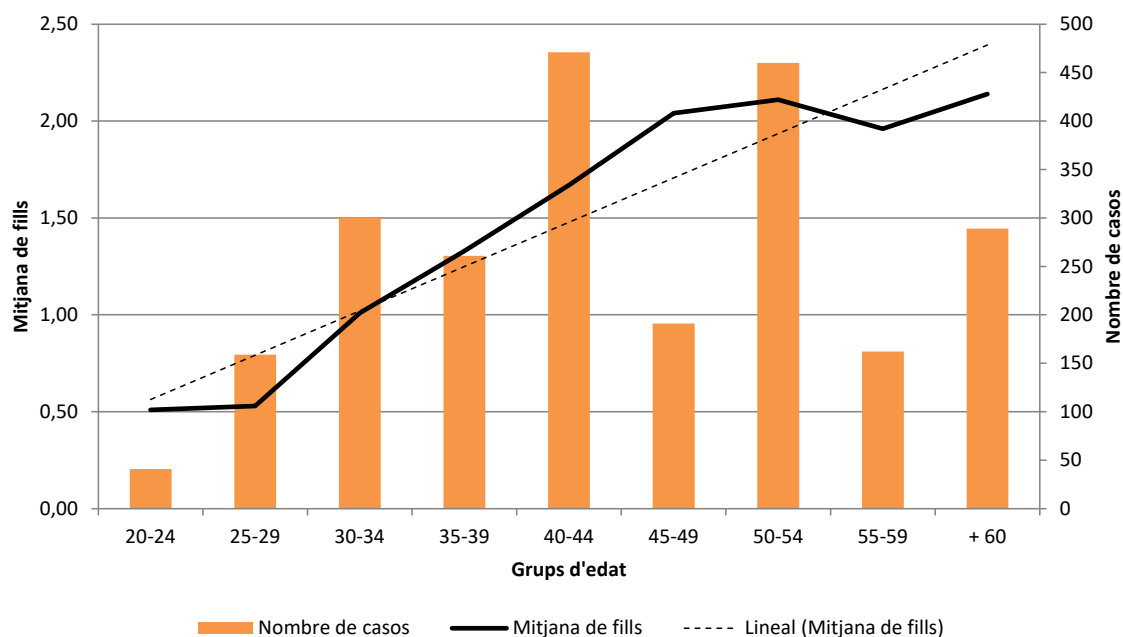
FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Matrícula de Francesos de 1637* de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

De totes formes, i com resulta lògic, com més edat té el declarant, més possibilitats té de tenir un major nombre de fills. Aleshores, el gràfic 8.2 mostra com la mitjana de fills declarats augmenta a mesura que ho fa l'edat. Cal tenir present que la tendència a arrodonir els nombres²⁰⁵ provoca que els grups d'edat que inclouen nombres redons (30, 40...) contenguin més casos i que l'edat que es declarava fos aproximada, però això no treu que els resultats siguin clars, amb una mitjana augmentant progressivament. D'aquesta manera, es passa de tan sols 0,5 fills en els menors de 25 anys en el moment del registre, als 2,14 en els que tenen més de 60 anys. Tan sols s'observa una petita baixada en el grup dels 55-59 anys (de 2,11 al grup anterior a 1,96), tot i que no trenca la tendència general.

²⁰⁴ ACA, *Matrícula de francesos residents a la costa catalana*, Quadern 3, p. 823.

²⁰⁵ Aquesta tendència, coneguda en la literatura internacional amb el nom d'*Age heaping*, resulta totalment habitual en les societats majoritàriament analfabetes, com ho era l'Europa d'Època Moderna, encara que al voltant del 1600 algunes zones d'Europa Occidental ja mostraven importants nivells de raonament quantitatiu (A'Hearn *et al.*, 2009).

GRÀFIC 8.2. Mitjana de fills dels declarants francesos casats i vidus per grups d'edat. Costa catalana, 1637. N = 2.685.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Matrícula de Francesos de 1637* de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

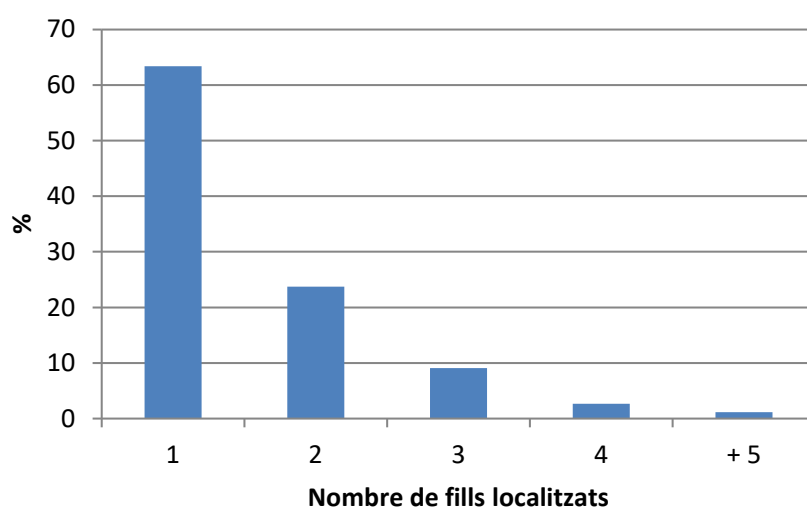
8.2. Transmissió i mobilitat intergeneracional

Resulta clar, però, que la informació aportada per la *Matrícula de francesos de 1637* no ens permet arribar a esbrinar quin fou el fat social dels fills dels immigrants. Per tal d'arribar a conèixer l'ocupació dels fills dels immigrants francesos, s'ha utilitzat el mètode del *Nominative record linkage* per tal de vincular el matrimoni dels declarats francesos amb els matrimonis dels seus fills registrats en la *Barcelona Historical Marriage Database*. Per a fer-ho, s'ha comparat el nom i cognom, a més de diferents variables complementàries (ocupació, residència, etc.) dels immigrants francesos que es casaven en el període estudiat (1481-1643) amb els nom dels pares dels contraents dels anys successius²⁰⁶. Així doncs, d'aquesta forma, posteriorment al procés de vinculació i validació, s'han pogut localitzar fins a 1.053 fills d'immigrants francesos, fills de 683 pares, el que suposa una mitja de 2,05 fills per francès, i amb els quals podrem comparar la situació en què es trobaven pare i fill en el moment de contraure matrimoni. La distribució per sexes d'aquests fills es troba molt

²⁰⁶ Per a més informació sobre els aspectes metodològics de la vinculació nominal de registres, consulteu el capítol 3, "Metodologia".

equilibrada, amb 531 fills (50,4%) i 522 filles (49,6%). D'aquesta forma, d'un 63,4% dels pares se n'ha localitzat tan sols un fill o filla. Ja a més distància, d'un 23,7% se n'han localitzat 2 fills i 3 d'un 9,1%, tal i com es pot observar en al gràfic 8.3. Per altra part, en un 43,6% dels casos, la distància cronològica entre els matrimonis del pare i del fill o filla és d'entre 25-34 anys, en un 24,4% d'entre 15-24 any, en un 23,3% d'entre 35-45 anys i en un 8,7 dels casos és superior als 45 anys.

GRÀFIC 8.3. *Distribució del nombre de fills de marits francesos localitzats*. Diòcesi de Barcelona, 1518-1643. N = 1.053.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

A l'hora d'analitzar la transmissió o la mobilitat intergeneracional, s'han desagregat els resultats per sexe, per diferenciar entre els comportament dels fills del de les filles (a través dels gendres) i per grup social, utilitzant, com ja s'ha fet anteriorment, el sistema de classificació HISCLASS. Aquest fet ha provocat que alguns grups, sobretot aquells on els immigrants francesos hi eren menys habituals, presentin nombres absoluts reduïts. No obstant això, els resultats esdevenen prou indicatius: la taula 8.1 mostra com en aquells grups quantitativament més consistents (el grup 2, format per artesans poc qualificats, com teixidors, etc.; el grup 3, format per pagesos i el grup 4, format per artesans qualificats), presenten uns nivells de continuïtat entre pare i fill d'entre el 65-75%, molt similars als esmentats anteriorment per a Anglaterra de Bearman i Deane (1992). També en el grup 1,

format per treballadors agrícoles (bovers, pastors...), la transmissió intergeneracional és del 50%. També destaca com entre els pares de tots els grups, els fills que esdevenien pagesos estaven sempre per sobre del 10%, suposant el 31,6% del total de fills. Cal tenir present, no obstant això, que entre els francesos no hi apareixen les classes més altes de la societat d'Antic Règim, excepte algun professional liberal. Aleshores, l'anàlisi de residu estandarditzat, presenta un forts vincles positius en la diagonal de la taula, així com certa concomitància entre els artesans més qualificats i els professionals liberals, mentre que els grups més alts i els més baixos es relacionarien negativament entre sí.

Per altra part, els casos més significatius de mobilitat ascendent es donen entre els fills dels jornalers (grup 0), ja que fins a gairebé un 58% esdevenen artesans i un 20% pagesos. En canvi, no hi ha casos tan clars de mobilitat descendent, excepte entre els professionals liberals (grup 6), però el seu nombre absolut resulta molt baix (8 casos). És més, en els casos que es donen, es pot posar en dubte el grau de pèrdua de riquesa o poder social real que suposava aquest canvi, sobretot en el cas del 14,7% de fills de pagesos que esdevenen artesans menys qualificats (grup 2: teixidors, paraires...), o el 13,1% de fills d'artesans qualificats (grup 4: sabaters, sastres, ferrers...) que són pagesos.

TAULA 8.1. Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i relatives i anàlisi de residu estandarditzat per a la classe social de marits francesos i els seus fills. Oficialitat de Barcelona, 1518-1643.

		Freqüències observades								
		Classe social (HISCLASS) del fill								
		0	1	2	3	4	5	6	7	Total
Classe social (HISCLASS) del pare	0	1	2	13	5	2	0	2	1	26
	1	0	6	1	2	2	0	0	1	12
	2	1	2	89	13	9	0	3	1	118
	3	4	10	31	139	22	0	3	2	211
	4	2	1	11	14	73	3	1	2	107
	6	0	0	2	1	2	0	2	1	8
	Total	8	21	147	174	110	3	11	8	482
		Distribució segons classe social del marit								
		Classe social (HISCLASS) del fill								
		0	1	2	3	4	5	6	7	Total
Classe social (HISCLASS) del pare	0	3,8%	7,7%	50,0%	19,2%	7,7%	0,0%	7,7%	3,8%	100,0%
	1	0,0%	50,0%	8,3%	16,7%	16,7%	0,0%	0,0%	8,3%	100,0%
	2	0,8%	1,7%	75,4%	11,0%	7,6%	0,0%	2,5%	0,8%	100,0%
	3	1,9%	4,7%	14,7%	65,9%	10,4%	0,0%	1,4%	0,9%	100,0%
	4	1,9%	0,9%	10,3%	13,1%	68,2%	2,8%	0,9%	1,9%	100,0%
	6	0,0%	0,0%	25,0%	12,5%	25,0%	0,0%	25,0%	12,5%	100,0%
	Total	1,7%	4,4%	30,5%	36,1%	22,8%	0,6%	2,3%	1,7%	100,0%
		Residu estandarditzat (standardized residual)								
		Classe social (HISCLASS) del fill								
		0	1	2	3	4	5	6	7	
Classe social (HISCLASS) del pare	0	0,9	0,8	1,8	-1,4	-1,6	-0,4	1,8	0,9	
	1	-0,4	7,6	-1,4	-1,1	-0,4	-0,3	-0,5	1,8	
	2	-0,7	-1,4	8,8	-4,5	-3,5	-0,9	0,2	-0,7	
	3	0,3	0,3	-4,2	7,2	-3,8	-1,1	-0,8	-0,8	
	4	0,2	-1,7	-3,8	-4,0	9,8	2,9	-0,9	0,2	
	6	-0,4	-0,6	-0,3	-1,1	0,1	-0,2	4,3	2,4	

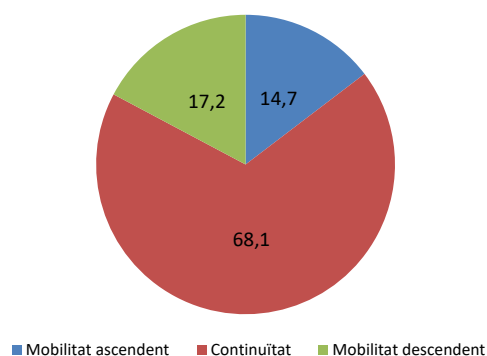
LLEGENDA: 0) Daily Workers, 1) Lower skilled and unskilled farm workers, 2) Lower skilled and unskilled workers, 3) Farmers, 4) Skilled workers, 5) Lower clerical and sales, 6) Lower managers, lower professionals and clerical and sales, 7) Higher professionals, 8) Higher managers, 9) Nobility.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

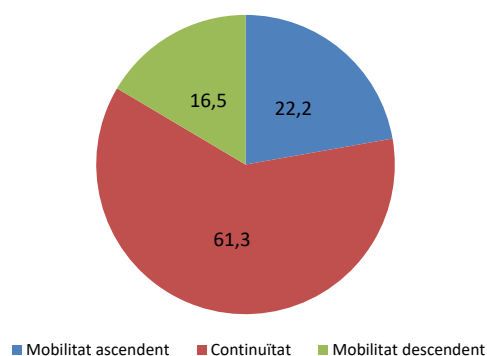
Amb l'objectiu d'analitzar el grau total de mobilitat entre pares i fills, s'ha considerat que hi havia transmissió quan els dos es troben dins la mateixa categoria HISCLASS, que hi havia mobilitat ascendent quan la categoria del fill és superior a la del pare i que hi havia mobilitat descendent quan és inferior. Així doncs, el grau total de mobilitat es mínimament superior a una tercera part, situant-se la transmissió en el 64,3% (gràfic x). A més a més, la mobilitat es trobava molt equilibrada entre ascendent i descendent, amb un 18,9% dels fills en un grup social més elevat que el seu progenitor i un 16,8% en un grup inferior, encara que cal tenir en compte que els que es trobaven en el grup social més baix ja no podien

descendir més²⁰⁷. Ara bé, podria dependre la possibilitat de moure's socialment de la posició ocupada en la família? Com s'ha comentat, no podem saber si l'ordre en el qual es casaven els fills era el mateix ordre de naixement, però, de totes formes, es poden establir algunes diferències. Els gràfics 8.4-8.7 mostren clarament com la transmissió era major com més tard es casava el fill. Així, en els que es casaven en primera posició era del 61,3%, del 68,1% en els que ho feien en segona posició i augmentava fins al 71% entre els que ho feien a partir de la tercera posició. A més a més, malgrat que com ja s'ha anat comentant, no sempre es pot considerar la posició dels grups social de HISCLASS com a estrictament jeràrquica, els que es casen primer, no només es mourien més, si no que a més a farien més en direcció ascendent (22,2%) que no descendent (16,5%), i ho farien més que no el que es casaven en segona posició (14,7% de mobilitat ascendent) o en tercera o major posició (11,6%).

GRÀFIC 8.4. *Grau de mobilitat social intergeneracional entre els marits francesos i els seus fills.* Oficialitat de Barcelona, 1518-1643. N=482.

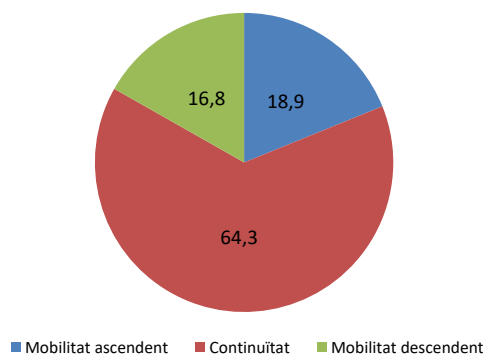
GRÀFIC 8.5. *Grau de mobilitat social intergeneracional entre els marits francesos i el primer fill casat.* Oficialitat de Barcelona. 1518-1643. N=297.

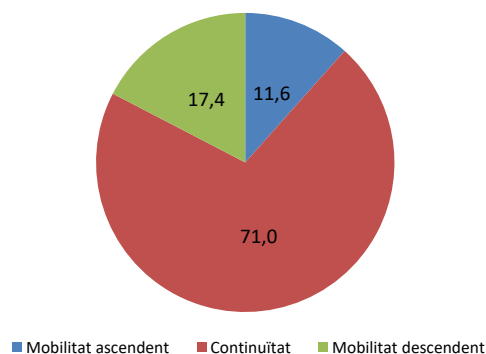
FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

²⁰⁷ Aquest fenomen també tindria lloc entre els que es trobaven en el grup social més elevat, però en aquest cas no hi trobem francesos ni fills de francesos.

GRÀFIC 8.6. *Grau de mobilitat social intergeneracional entre els marits francesos i el segon fill casat.* Oficialitat de Barcelona, 1518-1643. N=116.

GRÀFIC 8.7. *Grau de mobilitat social intergeneracional entre els marits francesos a partir del tercer fill casat.* Oficialitat de Barcelona. 1518-1643. N=69.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

Pel que fa a la mobilitat intergeneracional de les filles dels immigrants francesos, l'estudiem a partir de l'ocupació presentada pels seus marits, és a dir, els gendres dels immigrants francesos. En aquest cas, tal com indica la taula 8.2, els nivells de mobilitat són més alts. D'aquesta forma, els grups més immòbils coincideixen amb els dels fills, però amb uns nombres per sota d'aquells. El grup que presenta un grau més alt de continuïtat és el dels artesans poc qualificats, amb un 60,1%, seguit dels pagesos, amb un 55,9% i els artesans qualificats amb un 40%, tres grups que, a més, són els quantitativament més significatius. Per altra part, podem observar que, excepte en les filles dels jornalers, tots els grups tenen una alta presència de gendres artesans teixidors, paraires, etc., suposant un 36,7% de tots els gendres, i també de pagesos i hortolans, que representen un 34,5%. Així doncs, en termes generals, es podria dir que les filles vivien un grau de mobilitat intergeneracional més elevat, encara que l'anàlisi de residu estandarditzat ens permet matisar que en una situació numèricament equilibrada en tots els grups, la tendència a la immobilitat seria més elevada que l'observada.

Quant al tipus de mobilitat observada, una mobilitat ascendent es dona, com en el cas dels fills, entre els gendres dels jornalers, encara que en aquest cas eren principalment pagesos (45,4%). A més a més, també s'observa aquesta alta mobilitat ascendent en el grup 1 dels treballadors agrícoles, amb un 41,1% d'artesans (grups 2 i 4) i un 29,4% de pagesos. Entre la mobilitat descendent, destaca com un 41,7% de professionals liberals tenien gendres

pagesos, encara que cal tenir en compte que per a ells això també podia suposar un accés a la terra que no tenien.

TAULA 8.2. Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i relatives i anàlisi de residu estandaritzat per a la classe social de marits francesos i els seus gendres. Oficialitat de Barcelona, 1518-1643.

		Freqüències observades							
		Classe social (HISCLASS) del gendre							
		0	1	2	3	4	5	6	Total
Classe social (HISCLASS) del pare	0	2	1	1	5	1	0	1	11
	1	1	4	4	5	3	0	0	17
	2	3	3	89	24	23	1	5	148
	3	10	1	43	99	22	1	1	177
	4	2	2	19	16	30	0	6	75
	6	0	0	5	3	4	0	0	12
	7	0	0	1	0	0	0	0	1
	Total	18	11	162	152	83	2	13	441
		Distribució segons classe social del marit							
		Classe social (HISCLASS) del gendre							
		0	1	2	3	4	5	6	Total
Classe social (HISCLASS) del pare	0	18,2%	9,1%	9,1%	45,5%	9,1%	0,0%	9,1%	100,0%
	1	5,9%	23,5%	23,5%	29,4%	17,6%	0,0%	0,0%	100,0%
	2	2,0%	2,0%	60,1%	16,2%	15,5%	0,7%	3,4%	100,0%
	3	5,6%	0,6%	24,3%	55,9%	12,4%	0,6%	0,6%	100,0%
	4	2,7%	2,7%	25,3%	21,3%	40,0%	0,0%	8,0%	100,0%
	6	0,0%	0,0%	41,7%	25,0%	33,3%	0,0%	0,0%	100,0%
	7	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Total	4,1%	2,5%	36,7%	34,5%	18,8%	0,5%	2,9%	100,0%
		Residu estandaritzat (standardized residual)							
		Classe social (HISCLASS) del gendre							
		0	1	2	3	4	5	6	
Classe social (HISCLASS) del pare	0	2,3	1,4	-1,5	0,6	-0,7	-0,2	1,2	
	1	0,4	5,5	-0,9	-0,4	-0,1	-0,3	-0,7	
	2	-1,2	-0,4	4,7	-3,8	-0,9	0,4	0,3	
	3	1,0	-1,6	-2,7	4,9	-2,0	0,2	-1,8	
	4	-0,6	0,1	-1,6	-1,9	4,2	-0,6	2,5	
	6	-0,7	-0,5	0,3	-0,6	1,2	-0,2	-0,6	
	7	-0,2	-0,2	1,0	-0,6	-0,4	-0,1	-0,2	

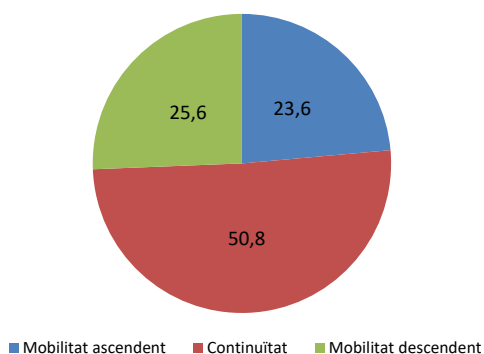
LLEGENDA: 0) Daily Workers, 1) Lower skilled and unskilled farm workers, 2) Lower skilled and unskilled workers, 3) Farmers, 4) Skilled workers, 5) Lower clerical and sales, 6) Lower managers, lower professionals and clerical and sales, 7) Higher professionals, 8) Higher managers, 9) Nobility.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

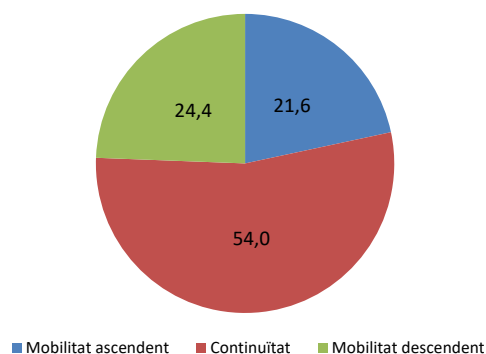
En una perspectiva agregada doncs, la mobilitat de les filles resulta significativament més elevada que la dels fills, assolint, pràcticament, la meitat del total, com indica el gràfic 8.8. Aquesta característica resulta un tret comú dins els sistemes de transmissió intergeneracional europeus estudiats per la literatura (Kocka, 1984; Van Bavel *et al.*, 2011). I dins dels casos de mobilitat, contràriament al que ocorria amb els fills, la mobilitat

descendent supera, encara que a poca distància, l'ascendent. A més a més, però, i augmentant diferències entre fills i filles, la continuïtat seria major en les filles que es casaven en primer lloc (54%) que les que ho feien més tard (44,2% en les que ho feien en segon lloc i 45,7% a partir del tercer). De la mateixa manera, només en les que es casaven segones, la mobilitat ascendent i descendent es trobava igualada, mentre que en les restants, la descendent era superior (gràfics 8.9-8.11).

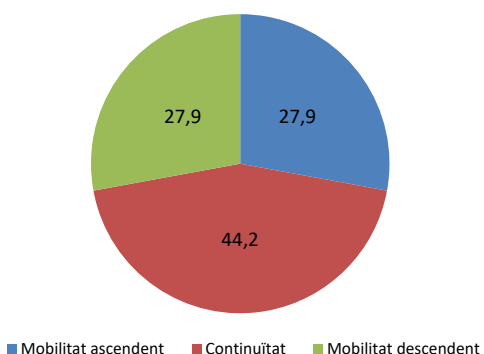
GRÀFIC 8.8. *Grau de mobilitat social intergeneracional entre els marits francesos i els seus gendres.* Oficialitat de Barcelona, 1518-1643. N=441.

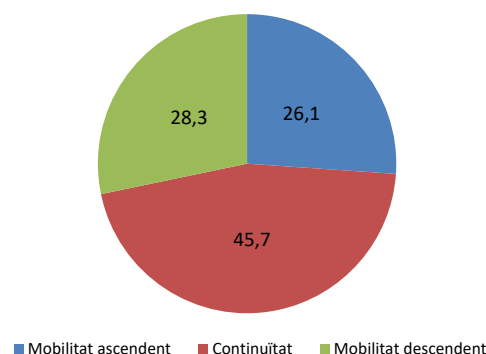
GRÀFIC 8.9. *Grau de mobilitat social intergeneracional entre els marits francesos i la primera filla casada.* Oficialitat de Barcelona, 1518-1643. N=291.

GRÀFIC 8.10. *Grau de mobilitat social intergeneracional entre els marits francesos i la segona filla casada.* Oficialitat de Barcelona, 1518-1643. N=104.

GRÀFIC 8.11. *Grau de mobilitat social intergeneracional entre els marits francesos a partir de la tercera filla casada.* Oficialitat de Barcelona, 1518-1643. N=46.

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

Es podria considerar, aleshores, que si bé, generalment, el destí socioeconòmic dels fills dels francesos era similar al del seu pare, mostraven més continuïtat envers el seu progenitor els fills que no pas les filles. La recerca de marits fora del propi grup social difícilment es podia donar a causa de la manca de possibilitats dins el mateix, encara que els més immòbil fossin també els més nombrosos, sinó que més aviat devia respondre a l'intent d'assolir la reproducció social, establint lligams amb estaments superiors. No obstant això, aquest objectiu no devia ser fàcil d'aconseguir, car una proporció no gaire menyspreable, al voltant d'una quarta part, d'aquestes filles, s'acabaven casant amb un marit d'un grup, en principi, inferior. També devia tenir a veure, en aquest fet, les possibilitats de pagament d'un dot adequat per part de l'immigrant, encara que aquesta és una informació que, ara per ara, desconeixem.

Tots aquests resultats observats ens indiquen que el comportament intergeneracional dels francesos no era especialment diferent dels observats en el conjunt de la població de l'Oficialitat de Barcelona en la mateixa època, amb uns alts nivells de transmissió tant entre pagesos com entre artesans, com era propi de l'Antic Règim, tot i que entre els segons era habitual que els fills canviessin d'ocupació específica, però no la condició d'artesans (Pujadas-Mora *et al.*, 2018). De la mateixa forma, hi havia coincidència en el fet que les filles fossin més mòbils que no els fills, però, en canvi, els francesos es diferenciaven del conjunt en el fet que el grau de transmissió intergeneracional era més baix pel primer fill que es casava que per la resta, quan el més habitual era el fenomen contrari (Pujadas-Mora *et al.*, 2018). Tanmateix, cal tenir en compte que les diferències entre els germans no eren molt grans (un 3% de diferència entre el primer i el segon en els cas dels fills).

Els *Llibres d'Esposalles* també ofereixen una variable gairebé única per a la seva època, com ja havia indicat Amelang (1991), i que ens proporciona, més enllà de categories socials pròpies de l'època o bé actuals, un nivell de riquesa efectiu dels contraents. Es tracta de la quantitat pagada en la recaptació de les esposalles, que variava en funció de la capacitat econòmica de la parella, des de l'*Amore dei* a les 12 lliures, convertint-se en un interessant indicador del poder econòmic i social dels cònjuges.

Així doncs, pel que fa als fills, gairebé la totalitat dels pares francesos (525 casos) pagaren la taxa bàsica dels 4 sous, i també ho feren el 96,4% dels seus fills, com es pot observar a la taula 8.4. Tan sols l'1,9% pagà el corresponent al grau superior, 6 sous, i només l'1% arribà a pagar 12 sous. Nogensmenys, a pesar dels pocs casos, l'anàlisi de residu estandarditzat resulta positiu per a tots els casos que representen continuïtat, tant pel que no pagaven res, els *Amore dei*, com els que pagaven 6 sous. Pel que fa a les filles (taula 8.3), ocorre pràcticament el mateix entre els pares que pagaven 4 sous i els seus gendres, que ho feien en un 96,9%, amb el 2,2% que els pagaven els 6 sous. La principal diferència rau en el fet que, dels 7 pares que no pagaren taxa, tan sols un dels gendres tampoc la pagà, i la resta pagaren els 4 sous, encara que l'únic resultat estadísticament significatiu del residu estandarditzat vincula positivament pares i gendres que es lliuraven del pagament. D'aquesta forma, els resultats a partir de l'estudi de les taxes pagades resulten molt clars. A pesar de la mobilitat entre grups socials que hi pogué haver dels fills dels francesos respecte al seus pares, el nivell de riquesa efectiu difícilment variava, amb una continuïtat que representava el 95,6%, del conjunt de fills i filles. Un 3,5% incrementava la seva riquesa fins al punt de pagar una taxa superior a la del progenitor i tan sols el 0,9% en pagava una d'inferior. Tanmateix cal tenir en compte que, a pesar que els francesos que pagaven *Amore dei* suposaven el 3%²⁰⁸, els fills d'aquests que s'han localitzat són molt pocs, fet que podria indicar que el seu grau de pobresa els suposés una dificultat a l'hora de trobar algú amb qui casar-se.

²⁰⁸ Veure capítol 5.

TAULA 8.3. Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i relatives i anàlisi de residu estandarditzat per a l'impost pagat per marits francesos i els seus fills. Oficialitat de Barcelona, 1518-1643.

Freqüències observades						
		Impost pagat pel fill				
		Amore dei	4 sous	6 sous	12 sous	Total
Impost pagat pel pare	Amore dei	1	1	0	0	2
	4 sous	4	506	10	5	525
	6 sous	0	0	2	0	2
	Total	5	507	12	5	529
Distribució segons impost pagat pel marit francès						
		Impost pagat pel fill				
		Amore dei	4 sous	6 sous	12 sous	Total
Impost pagat pel pare	Amore dei	50,0%	50,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	4 sous	0,8%	96,4%	1,9%	1,0%	100,0%
	6 sous	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
	Total	0,9%	95,8%	2,3%	0,9%	100,0%
Residu estandarditzat (standardized residual)						
		Impost pagat pel fill				
		Amore dei	4 sous	6 sous	12 sous	
Impost pagat pel pare	Amore dei	7,1	-0,7	-0,2	-0,1	
	4 sous	-0,4	0,1	-0,6	0,0	
	6 sous	-0,1	-1,4	9,2	-0,1	

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

TAULA 8.4. Taula de contingència amb les freqüències observades absolutes i relatives i anàlisi de residu estandarditzat per a l'impost pagat per marits francesos i els seus gendres. Oficialitat de Barcelona, 1518-1643.

Freqüències observades						
		Impost pagat pel gendre				Total
		Amore dei	4 sous	6 sous	12 sous	
Impost pagat pel pare	Amore dei	1	6	0	0	7
	2 sous	0	1	0	0	1
	3 sous	0	1	0	0	1
	4 sous	3	493	11	2	509
	6 sous	0	1	0	0	1
	12 sous	0	1	0	0	1
	Total	4	503	11	2	520
	Distribució segons impost pagat pel marit francès					
		Impost pagat pel gendre				Total
		Amore dei	4 sous	6 sous	12 sous	
Impost pagat pel pare	Amore dei	14,3%	85,7%	0,0%	0,0%	100,0%
	2 sous	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	3 sous	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	4 sous	0,6%	96,9%	2,2%	0,4%	100,0%
	6 sous	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	12 sous	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	Total	0,8%	96,7%	2,1%	0,4%	100,0%
	Residu estandarditzat (standardized residual)					
		Impost pagat pel gendre				
		Amore dei	4 sous	6 sous	12 sous	
Impost pagat pel pare	Amore dei	4,1	-0,3	-0,4	-0,2	
	2 sous	-0,1	0,0	-0,1	-0,1	
	3 sous	-0,1	0,0	-0,1	-0,1	
	4 sous	-0,5	0,0	0,1	0,0	
	6 sous	-0,1	0,0	-0,1	-0,1	
	12 sous	-0,1	0,0	-0,1	-0,1	

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

8.3. Determinants de la mobilitat intergeneracional

Els resultats de l'anàlisi descriptiva realitzada fins al moment es poden resumir en el fet que la transmissió intergeneracional era la pràctica més habitual entre els pares francesos i els seus fills i gendres. Aquest fet, amb l'excepció d'algunes diferències, no resulta extraordinària i respon a les pautes generals de comportament pròpies de l'època, tant a Catalunya com a la resta d'Europa, com s'ha esmentat (Bearman & Deane, 1992; Bourdieu, 2004; Pujadas-Mora *et al.*, 2018). Ara bé, els casos de mobilitat intergeneracional, tant ascendent com descendent, s'observen en una tercera part del total de genealogies recuperades²⁰⁹. És per això que s'ha volgut aprofundir en quins podien ser els factors que determinessin aquest canvi de classe social dels fills i filles envers els seus pares. Amb aquest objectiu, s'han construït dos models principals de regressió logística, un per als fills i un per a les filles, per tal d'explicar la mobilitat intergeneracional a partir de tres variables explicatives principals que han estat analitzades per separat i en conjunt en els diferents submodels, com són grup social del pare, nombre total de fills i ordre de casament del fill, i tres més de control, com són l'existència d'un canvi de residència entre pare i fill, la diferència cronològica entre el matrimoni del pare i el del fill i el període en el qual es casà el fill o filla. En aquest sentit, cal tenir en compte que el nombre total de fills i, sobretot, l'ordre de casament, a causa del sistema d'hereu únic existent a Catalunya (Comas d'Argemir, 1988; Ferrer i Alòs, 2007), podrien crear una desigualtat pel que fa a l'*status* social dels germans i les seves oportunitats de prosperar socialment (Downey, 1995; Kok, 1997; Kesztenbaum, 2008; Öberg, 2015).

En la taula 8.5 podem observar el model 1, representant els determinants de la mobilitat intergeneracional entre els pares francesos i els seus fills. El model consta de 490 casos analitzats, és a dir, tots aquells en els quals tant pare com fill consten d'ocupació coneguda. En el model 1.1 resulta molt clar com la tendència a la mobilitat intergeneracional es dona de forma molt destacada entre els grups situats als extrems, el dels jornalers i treballadors per la part baixa i el format professionals liberals, comerciants i càrrecs públics en la part alta. En el cas dels primers, es tractaria, com s'ha pogut observar en l'anàlisi descriptiva, d'una mobilitat ascendent que es podria explicar com l'assoliment, per part del fill del treballador sense terra, d'algun tipus d'accés a la terra o de treball en un taller artesanal. En canvi, en el cas dels segons, cal tenir en compte que es tracta de pocs casos (fet que

²⁰⁹ Es tracta de generacions de dos nivells, entre pare i fill/a. Per a més informació vegeu el capítol 3.

disminueix la seva significació estadística), i que tot i que es tracti d'una mobilitat teòricament descendent, això no implica un menor nivell de riquesa real, ja que es tractava d'artesans que podien arribar a assolir una posició rellevant dins el taller i, fins i tot, dins el gremi. En canvi, pagesos i artesans mostren una tendència a la mobilitat més baixa.

El model 1.2 mostra com aquells fills als quals no se li han localitzat germans (homes) que es casessin són els que mostren una tendència més gran a la mobilitat, la qual descendeix a mesura que augmenta el nombre de germans localitzats. Àdhuc, molt en relació amb aquest fenomen, el model 1.3 ens confirma un fet ja observat en l'anàlisi descriptiva i que resultaria una particularitat de la mobilitat intergeneracional dels fills dels francesos respecte del conjunt de la població, que és la major tendència a la mobilitat del primer fill casat i com aquesta disminueix progressivament amb els fills que es casen més tard que els seus germans. No obstant això, en el model 1.4, analitzant les tres variables de forma conjunta, es pot observar clarament com tant el nombre de germans com, sobretot, l'ordre de casament, perden significació estadística, indicant clarament com la posició socioeconòmica de la família, és a dir, el grup social al qual pertanyia el pare francès (en el moment del seu matrimoni, cal recordar-ho), esdevenia el factor més determinant de la possibilitat que es donés algun tipus de mobilitat social entre el pare i algun dels seus fills. A més a més, quan es tenen en compte totes les variables, les tendències segons l'ordre de casaments dels fills canvia, mostrant una major tendència a la mobilitat aquells que es casaven en tercer i quart lloc (el que es casaven en cinquè lloc o més resulten molts pocs casos), coincidint, aquí sí, amb el comportament del conjunt de la població (Pujadas-Mora *et al.*, 2014).

Pel que fa a les variables de control (canvi de residència entre pare i fill, diferència cronològica entre el matrimoni del pare i el del fill i el període), el primer que cal tenir en compte és que la seva significació estadística és força variable, però molt sovint amb valors més propers a 1 que a 0 (així, per tal d'interpretar la significació estadística dels models de regressió logística, cal recordar que aquesta augmenta a mesura que el valor s'apropa a 0, mentre que disminueix a mesura que s'apropa a 1)²¹⁰. Així i tot, tots els models indiquen com la tendència a la mobilitat intergeneracional resulta major en aquells casos en els quals també s'hi donava un canvi de residència entre pare i fill. La documentació, és clar, no ens permet saber si la migració d'una parròquia a una altra

²¹⁰ Per a més informació, consulteu el capítol 3.

l'havia realitzada el pare després del seu matrimoni o si, en canvi, era el fill qui s'havia traslladat. En qualsevol cas, aquesta migració tindria més possibilitats de causar també un canvi d'ocupació i grup social que si no hi hagués hagut canvi residencial. En els casos en els quals no es té coneixement d'una possible migració, a causa del fet que o bé el pare o bé el fill no proporcionin informació sobre la residència, la seva baixa tendència a la mobilitat intergeneracional ens indica que probablement tampoc hi havia hagut migració.

Quant a la distància cronològica entre el matrimoni del pare i del fill, el resultat més significatiu i rellevant resulta clar, entre els fills que es casaven més aviat en relació al matrimoni dels seus pares (tan sols entre 15-19 anys més tard que els seus pares), la tendència a la mobilitat resulta molt més baixa que entre aquells que ho feien més tard. De la mateixa manera, tot i els pocs casos que resulten en una menor significació, aquells que es casaven més de 50 anys més tard que els progenitors, mostren una tendència a la mobilitat molt més elevada. Els casos intermedis resulten oscil·lants, tot i que propers a la referència (30-34 anys). No obstant això, destaca com en els grups dels 35-39 i 45-49 anys la tendència a la mobilitat resulta a la baixa i, en canvi, en el dels 40-44 resulta a l'alta. Finalment, pel que fa al període cronològic en el qual es casava el fill, resulta molt poc significatiu, tot i que la tendència a la mobilitat seria mínimament major entre els casaven en el darrer període (1625-1643).

TAULA 8.5. Model 1. Determinants de la mobilitat intergeneracional entre pares francesos i els seus fills. Oficialitat de Barcelona, 1518-1643.

	MI.1		MI.2		MI.3		MI.4	
	Odds ratio	Significació	Odds ratio	Significació	Odds ratio	Significació	Odds ratio	Significació
Classe social del pare								
Pagesos (Hisclass 3) (Ref)		0,000						0,000
Jomalers i treballadors agropecuaris (Hisclass 0 i 1)	5,952	0,000					6,797	0,000
Menestrals (Hisclass 2 i 4)	0,417	0,000					0,409	0,000
Prof. liberals, treb. per compte propi i públics i classes altes (Hisclass 5, 6, 7, 8 i 9)	4,178	0,058					3,149	0,129
Nombre de fills								
1		0,003						0,106
2	0,504	0,003					0,603	0,105
3	0,684	0,215					0,524	0,196
4	0,279	0,029					0,147	0,016
+ 5	0,188	0,010					0,179	0,087
Ordre de casament del fill								
1						0,078		0,886
2			0,541			0,018		0,953
3			0,746			0,399		1,344
4			0,393			0,276		2,011
+ 5			0,160			0,092		0,535
Canvi de residència								
Si (ref)		0,512		0,536		0,488		0,623
No	0,865	0,579	0,964	0,883	0,953	0,845	0,818	0,455
No consta	0,721	0,247	0,750	0,290	0,735	0,251	0,770	0,371
Diferència d'anys entre matrimoni de pare i fill								
30-34 (Ref)		0,273		0,376		0,460		0,272
15-19	0,293	0,146	0,408	0,274	0,401	0,261	0,327	0,196
20-24	0,996	0,993	1,090	0,824	0,964	0,924	1,004	0,993
25-29	0,919	0,781	0,956	0,878	0,821	0,492	1,019	0,952
35-39	0,541	0,065	0,723	0,296	0,718	0,286	0,583	0,115
40-44	1,107	0,782	1,445	0,301	1,399	0,358	1,441	0,356
45-49	0,490	0,145	0,516	0,162	0,571	0,235	0,521	0,205
+ 50	1,415	0,552	1,440	0,517	1,359	0,581	1,433	0,542
Període de matrimoni del fill								
1600-1624 (Ref)		0,950		0,723		0,789		0,803
1550-1574	0,783	0,833	0,416	0,445	0,468	0,507	0,734	0,789
1575-1599	0,981	0,961	0,793	0,531	0,825	0,596	0,901	0,792
1625-1643	1,200	0,584	1,202	0,564	1,193	0,576	1,366	0,371
Constant	3,248	0,012	0,804	0,381	0,708	0,150	1,012	0,968
N = 490								

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

El model 2, representat en la taula 8.6, mostra els determinants de la mobilitat intergeneracional entre els pares francesos i les seves filles. El model consta de 454 casos analitzats, és a dir, tots aquells en els quals tant pare com gendre, en aquest cas, consten d'ocupació coneguda. Així doncs, en el model 2.1 els resultats són coincidents amb els trobats pels fills, segons els quals, les filles de jornalers serien el grups social amb més tendència a la mobilitat, mentre que es donaria una absència en les classes més altes. Per altra part, les filles de menestrals serien les que mostren una tendència més baixa a la mobilitat intergeneracional, seguides de les filles de pagesos i hortolans.

En el model 2.2 es pot observar com el nombre total de filles resulta poc significatiu. Tot i això, a diferència del cas dels fills, són les que tenen dues germanes les que mostren una major tendència a la mobilitat intergeneracional. El mateix ocorre amb l'ordre de casament de les filles en el model 2.3. De totes formes, en aquest cas, sí que resulta clar com les que es casaven en cinquena posició o posterior, són les que presenten una major tendència a la mobilitat, i com aquesta descendeix a mesura que ho fa l'ordre de casament, amb l'excepció de les que es casaven en quart lloc, tot i que el seu nombre era molt baix (15 casos). Aleshores, el model 2.4 confirma com, analitzant les tres variables principals de forma conjunta la que resulta determinant per la seva significació estadística és el grup social del pare francès, que mostra com els jornalers francesos procuraven casar les seves filles amb homes d'un grup social més elevat, principalment pagesos, com s'ha pogut observar a les taules de contingència presentades més amunt. Així, pel que fa al nombre de germanes i a l'ordre de casament, tot i que en aquest model les seves tendències no varien, resulten molt menys determinants.

Finalment, quant a les variables de control, amb una significació estadística molt variable, una major manca d'informació per les filles que per als fills fa que siguin molts els casos en els quals no es pot constatar un canvi de residència. Tot i això, en tots els models, sembla que la tendència resulta inversa a la mostrada pels fills, amb probabilitats de mobilitat intergeneracional mínimament majors per aquelles que residien en el mateix lloc que els seus progenitors²¹¹. Sí que resulta més significativa i clara la distància cronològica entre els matrimonis dels progenitors i les seves filles, coincidint amb els fills. A menor diferència d'anys, menys tendència a la mobilitat. Es pot pensar, doncs, que els pares

²¹¹ Per a aquestes valoracions, a més, sempre cal tenir en compte que sobretot per a les dones, el lloc de residència en el moment del matrimoni no acabava essent el mateix o passaven a viure immediatament després.

francesos, ja fos a través dels seus propis fills o dels seus gendres, s'asseguraven la continuïtat del seu patrimoni. Tot i això, amb aquells que es casaven amb més anys de diferències respecte dels progenitors, cal valorar la possibilitat que el pare també hagués canviat d'ocupació amb pas dels anys, un fet que, com s'ha pogut comprovar en l'estudi de les trajectòries laborals dels immigrants francesos, no era gens estrany²¹². Per acabar, en tots els models, els períodes de matrimoni de la filla amb més tendència a la mobilitat intergeneracional resultes oscil·lants, tot i que sempre menor en el període més antic (1550-1574). En aquest sentit, es podria pensar que les que es casaven en aquest moment eren filles de les primeres fases de la immigració francesa i els seus pares haurien arribat encara en el període de consolidació de l'onada, els quals tindrien les opcions d'integració social més complicades que els que els seguien, fet que podria dificultar trobar per a les seves filles marits pertanyents grups socials diferents dels seus.

²¹² Per a més informació, consulteu el capítol 5.

TAULA 8.6. Model 2. Determinants de la mobilitat intergeneracional entre pares francesos i les seves filles i gendres.
Oficialitat de Barcelona, 1518-1643.

	M2.1		M2.2		M2.3		M2.4	
	Odds ratio	Significació	Odds ratio	Significació	Odds ratio	Significació	Odds ratio	Significació
Classe social del pare								
Pagesos (Hiclass 3) (Ref.)		0,000						0,000
Jornalers i treballadors agropecuaris (Hiclass 011)	3,770	0,004					4,139	0,002
Menestrals (Hiclass 214)	0,503	0,002					0,519	0,004
Nombre de fills								
1				0,878				0,584
2			0,826	0,434			0,707	0,234
3			1,052	0,853			0,818	0,548
4			0,822	0,603			0,569	0,276
+ 5			0,798	0,644			0,425	0,191
Ordre de casament de la filla								
1						0,613		0,452
2					1,212	0,437	1,420	0,258
3					1,290	0,548	1,633	0,347
4					0,585	0,364	0,787	0,767
+ 5					3,176	0,376	6,980	0,189
Canvi de residència								
Si (ref.)		0,627		0,430		0,442		0,485
No	1,045	0,871	1,263	0,359	1,229	0,421	1,026	0,927
No consta	1,260	0,352	1,335	0,220	1,340	0,215	1,326	0,262
Diferència d'anys entre matrimoni de pare i filla								
30-34 (Ref.)		0,068		0,282		0,341		0,115
15-19	0,298	0,003	0,407	0,019	0,431	0,036	0,334	0,014
20-24	0,374	0,004	0,468	0,019	0,486	0,031	0,389	0,009
25-29	0,556	0,073	0,556	0,063	0,558	0,070	0,583	0,109
35-39	0,408	0,038	0,564	0,154	0,575	0,170	0,425	0,051
40-44	0,453	0,077	0,578	0,201	0,539	0,153	0,420	0,056
45-49	0,277	0,045	0,359	0,094	0,311	0,063	0,244	0,033
+ 50	0,645	0,687	0,892	0,916	0,772	0,813	0,654	0,698
Període de matrimoni de la filla								
1600-1624 (Ref.)		0,255		0,496		0,501		0,204
1550-1574	0,438	0,337	0,363	0,226	0,398	0,268	0,420	0,323
1575-1599	1,506	0,163	1,205	0,509	1,239	0,442	1,588	0,127
1625-1643	1,501	0,337	1,219	0,627	1,263	0,572	1,518	0,333
Constant	1,447	0,255	1,106	0,749	0,966	0,912	1,490	0,272
N = 454								

FONT: Elaboració pròpia a partir de la *Barcelona Historical Marriage Database*. Projecte *Five Centuries of Marriages* (IP: Anna Cabré).

Al llarg del present capítol, doncs, s'ha pogut realitzar una aproximació als nivells de mobilitat intergeneracional entre els immigrants francesos i els seus fills. En termes generals, doncs, la transmissió intergeneracional, és a dir, el fenomen contrari a la mobilitat, seria la tendència dominant, situant-se al voltant del 68% per als fills i del 50% per a les filles. Aleshores, ens trobem davant uns nivells de mobilitat habituals tant en el conjunt de la població catalana del moment (Pujadas-Mora *et al.*, 2018) com de la població europea (Bearman & Deane, 1992; Van Bavel *et al.*, 1997; Maas & Van Leeuwen, 2002; Bourdieu, 2004; Boberg-Fazlic *et al.*, 2011, Van Bavel *et al.*, 2011). Això significa, doncs, que la composició social dels fills dels francesos seria, en essència, la mateixa que la dels seus pares, amb una major presència que el conjunt de la població en les capes més baixes (jornalers) i una absència gairebé total en les classes més altes. Per a aquests alts nivells de transmissió intergeneracional, cal tenir en compte l'impacte de la família en les trajectòries individuals (dels fills dels francesos, en aquest cas), un fet esperat en l'Antic Règim (Pujadas-Mora *et al.*, 2018). En aquests sentit, els pares francesos actuarien com els autòctons.

No obstant això, s'ha pogut comprovar que els nivells de mobilitat intergeneracional resulten importants i, precisament, especialment rellevant entre els fills i filles de jornalers. És a dir, la gran majoria d'aquests milloraven la situació social del seu pare, escapant de la posició de jornalera, ja fos cap a ocupacions menestrals (principalment en el cas dels fills) o cap a la pagesia (majoritàriament en el cas de les filles). Cal tenir en compte, com ja s'ha fet palès en altres ocasions, que ens trobem davant un moment d'expansió de la protoindústria tèxtil en els nuclis urbans (Barcelona, però també Terrassa, Sabadell o Mataró), com també d'alguns cultius específics, com la vinya (García Espuche, 1998; Jorba i Serra, 2006; Ferrer i Alòs, 2013). També els fills i filles dels francesos que assoliren posicions més elevades (professionals liberals, comerciants, etc.) mostraven uns nivells de mobilitat més elevats, encara que, com s'ha especificat, es tractava de molt pocs casos. En canvi, entre els descendents de pagesos i artesans, els nivells de mobilitat resulten molt més baixos, encara que cal tenir en compte que en el cas dels segons, els fills d'artesans podrien canviar d'ocupació específica sense canviar la seva condició artesana.

Un aspecte que en l'anàlisi descriptiva semblava diferenciar el comportament dels fills dels francesos del dels fills del conjunt de la població era el major nivell de mobilitat intergeneracional entre els fills que es casaven en primer lloc que entre els que es casaven

en segon, tercer, quart lloc, etc., quant l'habitual era que els que es casaven primer fossen normalment els que continuaven la tasca del seu progenitor (Pujadas-Mora *et al.*, 2018). Ara bé, en el nostre anàlisi, el nombre de fills que es casaven en primer lloc (entre els quals s'hi troben també els que no tenen germans casats) és molt més alt que els que es casaven en una altra posició. Aleshores, en realitzar l'anàlisi multivariable, tenint en compte també el nombre total de germans, s'ha pogut comprovar com, efectivament, la tendència a la mobilitat era major entre els que es casaven en tercer o quart lloc que no els que ho feien en primer lloc, almenys entre els fills. És el resultat més lògic davant un sistema d'hereu únic com l'existent a Catalunya en els segles XVI-XVII (Berkner & Mendels, 1976; Comas d'Argemir, 1988; Ferrer i Alòs, 2007).

Finalment, volem tenir en compte que l'estudi de la mobilitat intergeneracional pot ser important per a futures investigacions sobre les segones generacions d'immigrants, ja que, en casos del segle XIX, s'ha demostrat com la mobilitat intergeneracional influeix positivament en les possibilitats que després hi hagi mobilitat marital quan el fill es casa (Van Bavel *et al.*, 1997).

CONCLUSIONS I DISCUSSIÓ

1. Conclusions generals

La present tesi doctoral corrobora i aprofundeix en la importància del pes demogràfic de la immigració francesa en el conjunt de la població de la Catalunya dels segles XV, XVI i XVII. D'aquesta manera s'ha pogut observar: a) La presència dels immigrants francesos en tot el territori de la Diòcesi de Barcelona i en el litoral català des de finals del segle XV fins a mitjan segle XVII, però amb una distribució heterogènia en el temps i l'espai. La seva localització se centraria en els nuclis costaners i propers a Barcelona, així com en aquells nuclis en què l'activitat artesanal o, fins i tot, protoindustrial, hi fos important i especialment en la segona meitat del segle XVI i la primera meitat del XVII; b) L'estructura socioeconòmica dels immigrants francesos principalment seguiria els patrons del conjunt de la societat catalana, basada sobretot en l'agricultura i l'artesania, tot i que amb un major pes dels grups més pobres i una presència gairebé nul·la dels grups més rics; c) La immigració francesa femenina, encara que d'un volum molt menor que la masculina, presenta alguns trets diferencials, com són una major proporció d'immigrants amb origen pirinenc entre els pares de les esposes que entre els marits i, en conseqüència, també una major proporció de pagesos i jornalers, ja que entre els immigrants originaris dels bisbats dels Pirineus hi havia molta poca presència d'artesans o comerciants; d) El comportament matrimonial dels francesos i franceses s'ha observat diferent al dels autòctons, més per l'aspecte geogràfic que pel social i, finalment, e) Una forta transmissió intergeneracional entre els immigrants francesos i els seus fills i filles, encara que amb paràmetres similars als del conjunt de la població catalana.

Aquestes observacions s'han realitzat a partir de l'anàlisi de tres fons documentals, els *Llibres d'Esposalles* de la Catedral de Barcelona recollits en la *Barcelona Historical Marriage Database*, els expedients matrimonials de la Diòcesi de Barcelona i la *Matrícula de Francesos de 1637*. Aquestes, àdhuc, han estat creuades mitjançant la tècnica del *record linkage* (vinculació nominal), fent-les complementàries i comparables.

a) Una distribució heterogènia de la immigració francesa en el temps i en l'espai, centrada en el litoral i principals nuclis i a cavall dels segles XVI-XVII

En la introducció d'aquesta tesi doctoral es plantejava com a primer objectiu a assolir l'estudi dels límits cronològic i territorial de la immigració francesa a la Catalunya d'època moderna com a punt de partida pel desenvolupament del treball, aspecte que s'ha treballat en el capítol 4. En aquest sentit, a partir de la informació obtinguda de la *Barcelona Historical Marriage Database* per al període 1451-1643, s'han pogut establir quatre fases principals per a l'onada migratòria provinent del nord dels Pirineus: a) entre 1481 i 1520 comencen a aparèixer marits francesos de forma esporàdica, però també cada cop són més habituals; b) entre 1521 i 1565 es dona un augment continu de marits francesos als *Llibres d'Esposalles*, amb totals anuals que cada cop més s'acosten al 20%; c) el període 1566-1610 mostra el punt àlgid de la presència de marits francesos, recollint-s'hi gairebé una quarta part del total d'immigrants registrats i amb proporcions anuals al voltant d'aquesta xifra, amb anys puntuals que superen el 30 i el 35%; i, finalment, d) a partir del 1611 i fins a l'acabament del període pel qual la font ofereix informació sobre l'origen dels contraents (1643), el número de marits francesos va descendint contínuament amb xifres per sota de la desena part. Els immigrants francesos, en el període 1481-1643, se situarien com el principal grup immigrant de la diòcesi de Barcelona, fins i tot per sobre dels immigrants procedents d'altres bisbats catalans i a molta distància de la resta d'immigrants d'altres procedències (Regnes de Mallorca i València, Corona de Castella, Itàlia, etc.).

Aquestes fases observades a través de la BHMD mostren un cert desplaçament temporal cap endavant respecte a les presentades per Jordi Nadal i Emili Giralt el 1960, car foren estimades a partir del registre de l'Hospital de la Santa Creu. Aquesta discrepància s'ha d'entendre com a conseqüència de la diferent naturalesa d'ambdues fonts ja que, segurament, el matrimoni, i sobretot quan aquest era amb una dona autòctona, necessitava d'un temps d'assentament que faria que es pogués arribar a donar diversos anys després de l'arribada de l'immigrant. Per altra part, la informació recollida en els expedients matrimonials de l'Arxiu Diocesà de Barcelona per al període 1549-1670 segueix la mateixa tendència que els matrimonis de la BHMD, encara que amb uns nombres absoluts molt més baixos. Nogensmenys, els límits cronològics de l'onada migratòria també s'han vist ampliat respecte els estudis previs a conseqüència de, i gràcies a, l'amplitud territorial i de fonts que s'ha pogut manejar en aquesta tesi.

L'origen dels marits francesos, segons s'ha pogut observar a la *Barcelona Historical Marriage Database*, als expedients matrimonials i a la *Matrícula de francesos de 1637*, procedia de tres zones principals de forma molt equilibrada: Pirineus i Prepirineus; Llenguadoc i Conca de la Garona i Terres Altes i Massissos, seguint la distribució proposada per Nadal i Giralt (2000). La primera zona mencionada guanyaria pes amb el pas dels anys respecte les altres dues. En relació als bisbats de procedència, els principalment destacats són tres, un per a cada zona, en l'ordre següent: Comenge a la zona pirinenca, Càors a la zona de les Terres Altes i Àgen a la zona del Llenguadoc i Conca de la Garona. A aquests s'hi hauria de sumar el d'Aush, també al Llenguadoc, que és l'altre bisbat que també, en algun moment, representa més del 10% de casos amb origen conegut als *Llibres d'Esposalles*. Als expedients i a la *Matrícula*, a causa d'una cronologia més tardana, la zona dels Pirineus en general i del bisbat de Comenge en particular són els orígens més freqüents dels francesos que s'hi registraren. A partir d'aquestes dues fonts, no gensmenys, es poden establir algunes de les principals localitats d'origen dels immigrants francesos: la ciutat de Tolosa, la vila de Sant Giron, al bisbat de Coserans, Aurinhac, La Barta, Era Andòrta o Sent Gaudenç, entre d'altres, al bisbat de Comenge, Casèras i Palhèrs, al bisbat de Rius, la ciutat d'Àgen, Campan a Tarbes o la vila de Samatan, al bisbat de Lombès. En aquest sentit, cal tenir present que, més enllà dels estudis que s'han focalitzat en el litoral català a partir de la *Matrícula de 1637*, pocs treballs havien pogut situar amb tanta precisió els orígens geogràfics dels immigrants francesos.

Pel que fa als llocs d'establiment d'aquests immigrants s'ha pogut comprovar com, en el període d'apogeu, en la zona de l'Àrea de Barcelona en la qual la immigració francesa hi tindria una major incidència era un territori essencialment agrícola, el Baix Llobregat. De fet, en el Delta del riu Llobregat, fou habitual que els francesos suposessin més d'una quarta part del total de marits, fins al punt que a parròquies com Sant Boi de Llobregat, en el període 1604-1623, superaven el 37% del total de marits registrats. En segon terme, prenen importància les zones urbanes, amb major activitat artesanal: Barcelona, Terrassa, Sabadell i Mataró, que presenten proporcions sovint properes a la quarta part en la BHMD, mentre que en els expedients matrimonials també hi destaquen nuclis urbans com Granollers i Esparreguera, i en la *Matrícula de 1637* les ciutats costaneres: Tarragona, Tortosa, així com també Torroella de Montgrí o Elna. Ja cap al final del període, en fase

decreixent de la corrent migratòria dels francesos, van apareixent amb altes proporcions les parròquies costaneres del Maresme, mostrant una tendència diferenciada per aquesta comarca actual respecte a la resta del territori analitzat. A l'altre extrem, els percentatges més baixos de marits francesos de la BHMD apareixen sempre a les parròquies rurals i interiors del Vallès.

b) Una estructura socioeconòmica dels immigrants francesos comparable a la dels autòctons

Un segon objectiu d'aquesta tesi era el de realitzar una anàlisi del perfil demogràfic i social dels immigrants francesos documentats en les diferents fonts utilitzades, els *Llibres d'esposalles*, els expedients matrimonials i la *Matrícula de francesos 1637*, aspecte que s'ha tractat en el capítol 5. Un capítol en el qual s'ha pogut comprovar que els immigrants de sexe masculí representaven gairebé la totalitat del grup migratori que es casà a l'Àrea de Barcelona, ja que s'ha detectat tan sols una dona per cada nou homes. Aquests havien arribat a Catalunya molt joves, amb menys d'una vintena d'anys o pràcticament adolescents, com s'ha pogut observar tant als expedients matrimonials com en la *Matrícula de 1637*, donant-se un augment en l'edat mitjana d'arribada tan sols al final del període, ja entrat el segle XVII. Això fa que quan es casaven, generalment, ho feien com a solters, tot i la presència d'homes vidus. Les edats joves d'arribada facilitarien la integració social i econòmica dels immigrants en la societat que els acollia, com l'alt percentatge de matrimonis entre francesos i catalanes evidenciat en el capítol 7 ha posat de relleu.

D'aquesta forma, els immigrants francesos presenten l'estructura ocupacional pròpia de la Catalunya Moderna, formada majoritàriament per pagesos i artesans, amb especial importància dels sectors tèxtil i de la construcció, i amb més pagesos entre els vinguts dels Pirineus i més artesans entre els arribats de la zona central del Regne de França. Ara bé, com s'ha pogut comprovar gràcies a la comparació dels marits francesos amb els autòctons de la *Barcelona Historical Marriage Database*, existia una diferència fonamental entre uns i altres, ubicada principalment en les diferències en els dos extrems de l'escala social. Així, en primer lloc, s'ha observat com, entre els immigrants francesos, mercaders i comerciants, professionals liberals o alts funcionaris hi són gairebé inexistents, encara que cal tenir en compte la presència d'una colònia mercantil, que ja havia estat estudiada per Emili Giralt (1959), a més d'altres petits comerciants i alguns professionals liberals. I en segon lloc, a la part baixa de l'escala social, els jornalers i bracers, treballadors possiblement sense terra,

es trobaven més representats entre els francesos que no entre els autòctons, cosa que no passava amb els altres immigrants, procedents de la resta de la Monarquia hispànica o d'Europa. Aquests dos fenòmens, units, posicionarien al conjunt dels immigrants francesos en una situació socioeconòmica més baixa que la dels autòctons, com era d'esperar, una població arribada a Catalunya per la necessitat de sobreviure. Es tracta d'uns resultats que encaixen amb les afirmacions dels molts estudis sobre la immigració francesa, alguns dels quals serien les obres de Nadal i Giralt (2000; 1966), Gual i Vilà (1991), Codina (2000), Vilalta (2003), Millàs i Castellví (2005), Salas Auséns (2009) o Capdevila Muntadas (2014).

L'estudi de les trajectòries laborals dels immigrants ha evidenciat que dues terceres parts no canviava d'ocupació amb el pas dels anys. Alguns francesos mostraven una certa mobilitat social, encara que, d'aquests, gairebé la meitat ho feia en una direcció descendent. Val a dir que en alguns moments les fronteres entre etiquetes ocupacionals han resultat difuses, especialment entre pagesos i jornalers, ja que es desconeix si uns i altres posseïen algun tipus de tinència de terra. Tot i això, aquesta ha estat una aproximació que no s'havia fet abans en els estudis sobre la immigració francesa, ja que implica un seguiment dels individus al llarg del temps i sense el creuament de fonts no seria possible.

Finalment, l'observació de les taxes pagades per a la concessió de la llicència matrimonial en els *Llibres d'Esposalles* ha corroborat les diferències entre immigrants i autòctons en els extrems de l'escala social, encara que el nivell de l'indicador de pobresa que suposa la taxa gratuïta *Amore Dei* resulta similar entre uns i altres al final del període. L'estudi de les propietats declarades en la *Matrícula de francesos de 1637* ha permès establir el matrimoni amb una dona catalana com una important via d'accés a béns diversos per a l'immigrant.

c) La immigració francesa femenina també tingué importància

L'estudi de les dones franceses recollides en les tres fonts utilitzades, *Llibres d'esposalles*, expedients matrimonials i *Matrícula de francesos de 1637*, que suposen aproximadament una desena part del contingent total d'immigrants d'origen francès, i que s'ha dut a terme en el capítol 6, com a resposta al tercer objectiu plantejat en aquesta tesi, ha mostrat uns trets genèrics similars, però també una sèrie de característiques pròpies que les diferencien dels homes. El principal obstacle a aquest estudi ha estat que les esposes registrades que s'autodeclaraven com a franceses eren molt poques. Cal dir que existeixen indicis de què

aquest tipus d'informació no la proporcionava la pròpia dona, juntament amb la concepció que es tenia de la dona a la societat del moment, i en concret per part de l'Església. D'aquesta manera, la informació que apareixia per a les dones era relativa al seu pare, en el cas de les esposes solteres, o al seu marit difunt en el cas de les vídues, o al marit en el cas dels registrats a la *Matrícula de 1637*. Així doncs, s'han estudiat les dones franceses, declarades com a tals, però també, i sobretot, les filles de francès.

Així doncs, el ritme migratori que presenten els marits francesos i els pares de l'esposa francesos de la *Barcelona Historical Marriage Database* són gairebé paral·lels, tot i la diferència en nombres absoluts. Pel que fa al lloc d'origen, s'ha observat una preeminència molt major del bisbat de Comenge, als Pirineus, en els pares de l'esposa que en els marits, com a focus migratori. Aquest fet es correspondria amb una major proporció de pagesos i jornalers entre els pares de l'esposa francesos que entre els marits, amb un nombre més baix de menestrals, car això eren la gran majoria dels arribats de la zona pirinenca. Un altre tret diferencial seria el fet que, en la *Matrícula de 1637*, de les poques dones franceses que són cap de família i, en conseqüència, fan la seva pròpia declaració, gairebé la totalitat declara no posseir cap tipus de bé, moble o immoble, encara que cal tenir en compte que la majoria eren vídues i el patrimoni dels seus marits l'haurien heretat els fills, alhora que també podien ser usufructuàries. Tot això podria fer pensar en un perfil més pobre per a les dones franceses i, per tant, més vulnerable. Ara bé, cal no oblidar que altres indicadors, com la proporció de taxes gratuïtes *Amore Dei*, són pràcticament idèntics entre homes i dones franceses. Tampoc no s'observen diferències en el lloc d'assentament, amb un patró en el qual destaca la presència de franceses en el Delta del Llobregat i a les ciutats principals de l'Àrea de Barcelona.

Les dones franceses, per altra part, es casaven solteres en una proporció major que les autòctones, un fet que es podria donar a causa del fet que les dones, com també s'observà pels homes, havien arribat molt joves a Catalunya, segurament acompanyant a les seves famílies, tot i que no existeix molta informació al respecte. Mentre que les que havien arribat casades de França, que es quedaven vídues i es tornaven a casar a Catalunya eren una minoria, encara que també hi hagués les que ja s'havien casat (amb un francès o amb un autòcton) i s'havien quedat vídues a Catalunya. Resten, doncs, preguntes sense respondre, encara que mai s'havia abordat la immigració francesa femenina com a objecte d'estudi diferenciat.

d) Un comportament matrimonial de la immigració francesa diferenciat dels autòctons

A l'hora d'analitzar el comportament matrimonial d'homes i dones franceses en el capítol 7 (tal i com s'havia plantejat en el quart objectiu de la introducció), en primer lloc, i gràcies als expedients matrimonials de la Diòcesi de Barcelona, s'ha pogut comprovar una gran diferència en l'edat d'accés al matrimoni entre uns i altres. Aleshores, els marits francesos es casaven, de mitjana, amb gairebé 28 anys, una edat que resulta més elevada que la dels autòctons catalans per a la seva època, que es trobaria al voltant dels 25 anys, però també, i amb més diferència, que la del seu lloc d'origen. Una primera dada que indica el desavantatge en el qual es trobaven els immigrants a l'hora d'accedir al matrimoni. En canvi, per a les dones franceses, l'edat mitjana d'accés al matrimoni, malgrat els pocs casos documentats, resultava molt més baixa, de 20,4 anys, molt més propera a la de les autòctones.

A l'accés primerenc de les dones franceses al matrimoni, s'hi ha de sumar el fet que gairebé en la seva totalitat, més de tres quartes parts, es casessin amb homes francesos, en un comportament totalment endogàmic. Aleshores, ens demanem: És possible que aquestes dones arribessin a Catalunya amb un destí preconcebut? Si les immigrants franceses arribaven, acompanyant la seva família però sabent ja que s'havien de casar amb un home francès, en un matrimoni concertat, tal i com succeïa a l'època (Baixauli, 2003; Anderson & Zinsser, 2009), aleshores resulta lògic que es casessin gairebé sempre amb un altre francès, encara que també l'haurien pogut concertar una vegada arribades a Catalunya.

En canvi, els homes francesos es casaven majoritàriament amb dones catalanes, tant si eren donzelles com vídues. Respecte a això, en primer lloc cal tenir en compte el baix nombre de dones franceses comparades amb els homes, com s'ha vist anteriorment. D'aquesta forma, els resultats mostrats tant per l'anàlisi del residu estandarditzat com per l'anàlisi multivariable indiquen una tendència alta dels francesos a casar-se amb dones de la mateixa procedència. És a dir, si hi hagués més dones franceses, molts més francesos es casarien amb ells, mostrant un comportament més segregat que integrat. Segurament aquesta hauria estat l'opció més fàcil per a l'immigrant, a pesar dels clars avantatges del matrimoni amb una autòctona (integració social, accés al patrimoni familiar de l'esposa en el cas de què disposés d'aquest, etc.), els quals ja havia evidenciat Anna Cabré (1999) pel cas català per als segles XVIII-XIX.

En allò referent al grau d'endogàmia social mostrat pels immigrants francesos, la tendència principal és sempre similar al dels marits autòctons, especialment entre pagesos i artesans i, de fet, equivalent amb la pauta predominant a la societat europea d'Antic Règim. Es tracta, doncs, d'un comportament de classe. No obstant això, la tendència a l'endogàmia sempre és més baixa entre els immigrants que entre els autòctons, tant en un sentit ascendent com descendent. Aquesta major mobilitat matrimonial dels francesos podria venir donada, principalment, per la necessitat d'assolir una millor ocupació, sobretot entre els jornalers, ja fos amb una terra que treballar o la unió a un taller artesanal, així com la necessitat donada per la condició d'immigrants de casar-se a qualsevol preu, encara que fos en una classe inferior, per tal d'assolir la integració a la societat d'acollida.

Es creu que és en aquest punt, entre la necessitat de trobar una esposa catalana i que a més permetés una mobilitat social ascendent i la manca de dones franceses en el seu entorn pròxim on apareix una opció molt clara per a l'immigrant francès com és el matrimoni amb una vídua catalana. Més d'una tercera part dels francesos, de forma constant al llarg del període es casaven amb una dona vídua, sempre per sobre dels autòctons. Tenint en compte que les vídues representaven aproximadament una quarta part de totes les dones que es casaven, resulta una tendència major el matrimoni amb vídues que amb donzelles. Tant és així que podem considerar que es donava una vertadera convergència d'interessos entre uns i altres. La dona, sobretot si no tenia fills, guanyava en seguretat econòmica, social i jurídica, mentre que l'immigrant guanyava en integració i en l'accés a una llar establerta i, possiblement, terra o un treball menestral.

Dues terceres parts de les dones vídues que anteriorment havien estat casades amb un marit francès (sense poder determinar si elles eren franceses o no) es tornaven a casar amb un altre francès, les que havien estat casades amb un autòcton ho feien al voltant d'una quarta part. Eren moltes d'elles també franceses? Sense que això es pugui demostrar, és possible que aquestes dones haguessin quedat marcades socialment pel seu anterior matrimoni? O simplement la xarxa social del marit anterior era la més accessible per a la vídua, independentment del seu origen? Són preguntes que requereixen un altre tipus de fonts i d'anàlisi, encara que s'hauria de comprovar si alguna font d'aquesta època, com per exemple els contractes matrimonials, podrien facilitar respostes a partir de la informació sobre els dots i herències que proporcionen. Així i tot, cal tenir present que anàlisis com la presentada en aquesta tesi no s'havien realitzat en la llarga historiografia existent sobre la

immigració francesa, encara que autors com Millàs i Castellví (2005) sí que havien fet notar aquest comportament matrimonial dels francesos que es casaven amb dones vídues en una proporció alta.

Finalment, és important esmentar que és en les classes més baixes en les quals s'hi observa una major incidència dels marits francesos. Però també, com s'ha vist, els propis immigrants francesos es trobaven entre aquests classes baixes. És a dir, si bé l'origen de l'immigrant condicionava el seu comportament matrimonial, aquest no deixava de donar-se dins els marges de la seva condició social. És un fet que també havia tingut en compte Jaume Codina (1985) en afirmar que moltes de les traves que els immigrants hagueren de sofrir tenien llur causa en la condició o categoria social a què pertanyien i no en l'origen foraster ni estranger d'aquests. En altres paraules, també seves, mai cap nuvi no fou refusat per ser només francès, però sí per ser mosso o jornalero, i més quan la núvia era pubilla, encara que això, per ara, no es pot demostrar.

e) Un predomini de la transmissió intergeneracional entre els immigrants francesos i els seus fills i filles

Com a darrer objectiu d'aquesta tesi doctoral s'havia plantejat analitzar el destí socioeconòmic dels fills dels immigrants francesos. Aquest apartat ha estat desenvolupat en el vuitè i darrer capítol. Com a primera dada sobre la descendència dels immigrants francesos, la *Matrícula de francesos de 1637* ha permès localitzar, de mitjana, 1,7 fills per immigrant, tot i que, com resulta lògic, aquesta augmentava de forma directament proporcional a l'edat del declarant. En aquests, la transmissió intergeneracional, és a dir, el manteniment de la categoria social i ocupacional del pare per part del fill (o del gendre, en el cas de les filles), seria la tendència dominant, situant-se al voltant del 68% per als fills i del 50% per a les filles. Aleshores, ens trobem davant uns nivells de transmissió habituals, tant en el conjunt de la població catalana del moment (Pujadas-Mora *et al.*, 2018) com de la població europea d'Antic Règim (Bearman & Deane, 1992; Van Bavel *et al.*, 1997; Maas & Van Leeuwen, 2002; Bourdieu, 2004; Boberg-Fazlic *et al.*, 2011, Van Bavel *et al.*, 2011). En altres paraules, la composició social dels fills dels francesos seria, en essència, la mateixa que la dels seus pares, amb una major presència de les capes més baixes, és a dir, jornaleros i treballadors, que entre els autòctons i una absència gairebé total en les classes més altes.

Ara bé, el grau de mobilitat intergeneracional dels fills dels francesos, quan es comparen les ocupacions en el moment del matrimoni de pares i fills, no és gens menyspreable i, precisament, destaca especialment entre els fills i filles de jornalers. D'aquesta forma, molts d'ells aconseguien millorar la situació social del seu pare, abandonant la posició de jornalер, ja fos cap a ocupacions menestrals (principalment en el cas dels fills) o cap a la pagesia (majoritàriament en el cas de les filles). Nogensmenys, aquests moviments es donarien en un moment d'expansió de la protoindústria tèxtil en els nuclis urbans (Barcelona, però també Terrassa, Sabadell o Mataró), així com també la difusió d'alguns cultius específics com la vinya (García Espuche, 1998; Jorba i Serra, 2006; Ferrer i Alòs, 2013). Per altra part, també els fills i filles dels francesos que assoliren posicions més elevades, talment com professionals liberals o comerciants, mostraven uns nivells de mobilitat més elevats, encara que es tractava de molt pocs casos. En canvi, entre els descendents de pagesos i artesans, els nivells de mobilitat resulten molt més baixos que pels fills de jornalers, heretant en major proporció l'ocupació dels seus pares, tot i que cal tenir en compte que en el cas dels segons, els fills d'artesans podrien canviar d'ocupació específica sense canviar la seva condició d'artesans.

Pel que fa a les diferències entre germans, en funció de l'ordre de casament, l'anàlisi multivariable ha mostrat com la tendència a la mobilitat era major entre els que es casaven en tercer o quart lloc que no els que ho feien en primer lloc, almenys entre els fills. Tot i que cal recordar que l'ordre de casament no és necessàriament el de naixement, si aquests dos s'assimilessin, seria el resultat més lògic davant un sistema d'hereu únic com l'existent a Catalunya en els segles XVI-XVII (Berkner & Mendels, 1976; Comas d'Argemir, 1988; Ferrer i Alòs, 2007, Pujadas-Mora *et al.*, 2018).

2. Discussió

Els resultats obtinguts al llarg d'aquesta tesi doctoral vindrien a confirmar, per al cas català, aquella hipòtesi segons la qual la població europea de l'Edat Moderna hauria viscut una mobilitat geogràfica molt més elevada del que havien pensat autors com Zelinsky (1971), discutida, en un primer moment, pel treball de Tilly (1978), al qual seguiren altres autors com Todorov (1983), Lucassen (1987), Pooley i Turnbull (1998), De Vries (1994), Hellie (2002), De Munk i Winters (2012) o Fauri (2015), entre d'altres. De fet, possiblement es podria arribar a considerar la immigració francesa a Catalunya com un dels principals moviments migratoris internacionals de l'Europa moderna, almenys entre

els provocats per motius econòmics, ja que, certament, les mobilitzacions forçoses de persones per motius religiosos (expulsions de jueus i moriscos de la Monarquia Hispànica, expulsió d'hugonots del Regne de França, etc.), provocaren un gran nombre de desplaçaments internacionals, al voltant de 150.000, 300.000 o 200.000 individus, respectivament. D'aquesta manera, només a tall d'exemple, Van Lottum (2007) ha comptabilitzat com a Amsterdam, principal centre comercial de l'Europa moderna i ciutat en ple creixement demogràfic, al voltant del 1650, un contingent d'immigrants noruecs format per uns 13.500 individus, el tercer més nombrós per darrere de d'alemanys i flamencs. Posteriorment, Sommerseth *et al.* (2016) han localitzat, als registres matrimonials, 4.911 marits i 3.275 esposes noruecs en el període 1621-1720. Aleshores, els 15.532 marits francesos localitzats a l'Àrea de Barcelona en el període 1481-1643 esdevenen una xifra rellevant.

La mobilitat observada des del sud de França cap a Catalunya, aleshores, no resultaria un fenomen aïllat, sinó que més aviat no s'entendria sense la integració del territori català en un context internacional. D'aquesta manera, les xarxes migratòries aquí analitzades es trobarien relacionades amb la superpoblació i la inestabilitat social i econòmica en un territori (factors d'expulsió) i la despoblació, la demanda de mà d'obra i els millors salaris en un altre territori (factors d'atracció). Aquests fluxos, doncs, condicionarien l'estructura i les dinàmiques demogràfiques del lloc d'acollida, Catalunya en aquest cas, com s'ha vist clarament, per exemple, en el comportament del mercat matrimonial. Aleshores, es podria confirmar que la immigració francesa hauria arribat per ocupar, almenys, una part d'aquell "*món per omplir*", com l'havia anomenat Jordi Nadal (1983), sorgit de les grans tribulacions de la Baixa Edat Mitjana catalana: la Pesta Negra de 1348, la crisi del sistema feudal català que generà conflictes com la Guerra dels Remences i la Guerra Civil Catalana (1462-1472) o la crisi financera i comercial.

A més, aquesta arribada hauria tingut una sèrie d'importants implicacions econòmiques, ja que suposava un gran contingent de mà d'obra, tal com ha explicat Antoni Simon i Tarrés (1992). La Sentència Arbitral de Guadalupe (1486) havia obert la porta a l'entrada a nous braços, mentre que la plata americana –arribada de manera indirecta a través d'agents o representants comercials instal·lats als ports de Sevilla o Cadis, que tingueren el monopoli del comerç americà fins al segle XVIII– permetia oferir salaris atractius. Aleshores, per una part, en el sector primari, l'arribada de francesos hauria permès substituir la mà d'obra

esclava, més cara, revitalitzant l'abastiment cerealícola de Barcelona per part del Delta del Llobregat, tal com insistí Jaume Codina (1985, 1992). Així mateix, també es trobaven en expansió nous cultius com la vinya i, en general, es revitalitzà l'activitat agrícola i ramadera amb la rotació de terres des de feia temps improductives, com el cas dels “*masos rònecs*” omplerts per immigrants francesos segons Ramon D'Abadal i Vinyals (1966). Alhora, això va permetre als petits propietaris autòctons, antics remences, l'augment de producció que els acabà convertint en grans rendistes de la terra (Torres Sans, 2002). I per una altra part, en el sector secundari la immigració francesa va contribuir al desenvolupament de l'artesania en general i de la indústria tèxtil en particular, en el naixement dels principals nuclis protoindustrials.

Però la immigració francesa no tan sols ompliria un buit de població que mancava, com a mà d'obra necessària, sinó que condicionaria les dinàmiques pròpies de la població catalana, començant per provocar un desequilibri en el mercat matrimonial local, el que és el fenomen conegut com a *marriage squeeze*, és a dir, “*una desproporció en els nombres relatius d'homes i dones disponibles per al casament*”, com l'ha definit Roland Pressat (1987). De fet, com continua explicant aquest autor, una immigració diferencial per sexe podria ser una de les principals causes d'aquest desequilibri. Aquest seria el cas de la immigració francesa, amb un major nombre d'homes que de dones, atès el caràcter principalment masculí de l'onada. En aquesta tesi, a causa de la naturalesa de les fonts utilitzades, no s'han pogut estudiar els nivells de solteria masculina, tant dels immigrants com dels autòctons, però sí que s'ha observat com la majoria dels immigrants es casaven amb dones catalanes, fet que portaria al desequilibri. Així doncs, aquest *intermarriage* entre francesos i catalanes tindria conseqüències demogràfiques, però també socials i culturals, ja que com ha afirmat Kalmijn (1998), es donaria una disminució de les distincions culturals entre grups socials i la pèrdua d'actituds negatives cap a grups diferents.

En aquest sentit, esdevé necessari portar a col·lació el treball d'Anna Cabré (1999) sobre la reproducció de les generacions catalanes als segles XIX-XX. L'autora argumenta com, sense la immigració, la població catalana, únicament amb la reproducció biològica s'hagués mantingut, però no hagués crescut significativament, perdent un important pes relatiu en la població espanyola i europea. El “modern sistema català de reproducció”, així doncs, seria un model propi del territori català de manteniment i creixement demogràfic en

el qual la immigració hi desenvolupa un paper clau. Però Cabré també indica que els mecanismes d'integració econòmica, social i cultural dels immigrants del segle XIX (principalment l'organització de la producció domèstica, les preferències matrimonials, el sistema d'hereu únic...) ja es trobarien presents a Catalunya, com a mínim, des del segle XVIII. Resulta impossible no demanar-se, doncs, si seria possible que les arrels del sistema de reproducció català estudiat per Cabré es trobessin en el buit demogràfic producte de la crisi de la Baixa Edat Mitjana i, en conseqüència, de l'onada migratòria francesa que vindria a omplir aquest buit i que és objecte d'estudi d'aquesta tesi doctoral.

Certament, la recerca aquí realitzada no permet demostrar aquesta hipòtesi, però en podria posar les bases en confirmar la importància de la immigració francesa, com a mínim, en el territori de l'Àrea de Barcelona, encara que s'ha pogut comprovar que aquesta importància seria desigual, major a les zones costaneres i urbanes o proto-urbanes i menor a l'interior rural. No debades, la immigració ha estat considerada per Codina (1992: 53) com la clau de volta de "*la renovació biològica del poble català*" i, així mateix, la protagonista del "redreç" demogràfic viscut durant el "llarg segle XVI", tal i com el va anomenar Antoni Simon i Tarrés (1992).

Finalment, pel que fa a l'aportació metodològica d'aquesta tesi doctoral, cal prendre en consideració que l'estudi de la immigració francesa a la Catalunya moderna, pel que fa a l'anàlisi estadístic, pràcticament no havia viscut cap innovació metodològica des del treball de Nadal i Giralt de 1960. En aquest sentit, segurament no seria agosarat pensar que la utilització de tècniques d'anàlisi multivariable, les quals han permès, com s'ha anat veient, no únicament dotar de significació estadística a les dades aportades o controlar els efectes de diferents variables en un mateix moment, sinó també aprofundir en diversos aspectes de la recerca com el comportament matrimonial o la transmissió intergeneracional, ha estat una passa endavant. O dit d'una altra forma, s'hauria acostat l'estudi de la immigració francesa a les línies de recerca que, a nivell d'Europa, tenen l'emigració en època preindustrial com a objecte d'estudi, casos que s'han vingut comentant al llarg d'aquesta tesi com els de Kesztembaum (2008), Dribe i Lundh (2009, 2010), Puschmann *et al.* (2012, 2014) o Sommerseth *et al.* (2016), entre d'altres. Es tractaria, en resum, d'acostar l'estudi de la immigració francesa a la Catalunya moderna, un cas de migració internacional de primer ordre, al lloc que es mereix en el camp de la Demografia Històrica a nivell internacional.

3. Valoració i limitacions de les fonts i els mètodes utilitzats

Les fonts utilitzades per al desenvolupament d'aquesta tesi doctoral han demostrat, de forma general i constant, la seva alta riquesa informativa, tant pel que fa a l'objecte específic d'estudi, és a dir, la identificació dels immigrants francesos i tota la informació individual a ells referida, com pel que respecte a l'àmplia cobertura territorial i temporal, la qual assoleix grans territoris, com poden ser la Diòcesi de Barcelona o el conjunt de la costa catalana, i un llarg període de més d'un segle i mig de durada (1481-1643), de forma contínua. Això, sens dubte, les converteix en fonts excepcionals per a l'assoliment dels objectius de la tesi.

Ara bé, cal no obviar les limitacions, tant comunes com particulars, que presenten les fonts utilitzades, les quals han de ser tingudes en compte per tal d'interpretar els resultats obtinguts. D'aquesta forma, una limitació comuna del conjunt de les fonts rau en l'abast d'ocultació de la informació per part dels propis immigrants. Quants marits de la *Barcelona Historical Marriage Database* eren francesos sense identificar? Quants residents a la costa escaparen al registre de 1637? Ho desconeixem. Per aquesta raó, les xifres tractades han de ser sempre considerades com un mínim. De la mateixa manera, un altre aspecte que ha impedit aprofundir encara més en la situació socioeconòmica dels francesos, si bé s'ha pogut observar que molts arribaven en edats molt joves, és el desconeixement de l'ocupació que havia desenvolupat un individu al seu lloc d'origen, i si aquesta era la mateixa que havia pogut trobar després d'emigrar. En aquest sentit, cal tenir en compte les enormes dificultats d'intentar localitzar els immigrants al seu lloc d'origen: Manca d'informació sobre la parròquia d'origen a les fonts catalanes, sobretot als *Llibres d'Esposalles*, localització d'aquestes parròquies en la França actual a causa de l'alta variabilitat dels topònims, alta variabilitat, també, en l'onomàstica, etc. En altres paraules, suposava l'arribada a Catalunya una millora efectiva per al francès? Caldria pensar que sí, però és fa difícil constatar-ho. Una altra limitació comuna i constant és el fet que les dones, tant les immigrants com les autòctones, sempre presenten una informació més pobre que els homes.

També existeixen algunes limitacions específiques per a cadascuna de les fonts utilitzades. Així, els *Llibres d'Esposalles*, en ser un registre matrimonial de caràcter fiscal, obliguen a

extrapolar els resultats obtinguts al conjunt de la població, encara que aquesta és la millor manera d'acostar-se al pes real de la població d'origen francès, donada la manca de fonts de tipus censal. Fins i tot en el cas de la *Matrícula*, molt més propera al que seria un cens, encara és limitat, ja que no inclou el conjunt de la població. També, el mal estat de conservació dels volums microfilmats dels *Llibres d'Esposalles*, malgrat les millores aplicades, fan inevitable que es perdi una part de la informació, especialment tenint en compte que la majoria d'aquests volums pertanyen a la segona meitat del segle XVI, cronologia central de l'onada migratòria francesa. Tot i així, cal tenir en compte que segurament aquesta segueix essent la font que millor permet recollir aquesta informació sobre l'origen dels contraents, ja que en aquest període, els registres parroquials encara no es trobaven generalitzats a les parròquies catalanes i, en aquells casos en els quals existeixen, es troben en mal estat de conservació²¹³. Finalment, si bé la informació oferta per aquesta font esdevé molt rica per al territori de l'Oficialitat de Barcelona, no succeeix el mateix amb la resta de deganats, del Vallès, del Penedès i de Piera, on l'abast cronològic resulta molt menor, i discontinu.

Referent als expedients matrimonials de l'Arxiu Diocesà de Barcelona, aquests repeteixen una naturalesa de registre matrimonial respecte les esposalles, encara que ofereixen una informació diferent i cobreixen per igual tot el territori de la diòcesi. Una de les seves limitacions principals rau en el fet que la sèrie documental es troba incompleta. La dispersió espacial a què havien estat sotmesos la multitud d'expedients solts, com explica Sanabre (1947), ha provocat importants buits cronològics. Per altra part, aquesta és una font que, al contrari dels *Llibres d'Esposalles*, únicament ens ofereix informació sobre els immigrants francesos, impedit establir proporcions sobre un total de matrimonis, així com una comparació entre matrimonis de francesos i autòctons.

En darrer lloc, la *Matrícula de francesos de 1637* resulta una font d'una naturalesa molt diferent a les dues anteriors. En ser un registre d'*stock*, la *Matrícula* ofereix un retrat fix del conjunt d'immigrants francesos, solters, casats i vidus, no únicament dels que passaven d'un estat a un altre en un moment determinat. Ara bé, és una font que no es prolonga en el temps, impedit observar una evolució cronològica de la immigració. Per altra part, en

²¹³ Com es pot comprovar a l'*INVENTARI DELS ARXIVS SAGRAMENTALS DE CATALUNYA* (consultable online a l'adreça <http://bandadescad.uab.es/arxparroq/>) realitzat dins el projecte: *Población y migraciones en Cataluña. Estudio territorial, histórico y prospectivo. 2001 - 2003* (Dirigit per Anna Cabré i Àngels Torrents).

aquesta font, la informació referida a les esposes dels francesos és molt més pobre que en la resta, ja que únicament declarava el cap de família, i tampoc permet la comparació amb la resta de la població. Especialment, resulta molt pobre la informació presentada pels registrats a la ciutat de Barcelona, que suposen aproximadament una quarta part del total, perdent-se tota informació referent a l'esposa més enllà de si és catalana o francesa o les referències als bisbats d'origen.

Finalment, respecte als mètodes utilitzats per al desenvolupament d'aquesta tesi doctoral, en primer lloc, cal esmentar que el procés d'harmonització de la informació de totes les fonts –entesa com el procés d'ajustar tota la informació a unes especificacions comunes, com ara la normativització lingüística, per tal de portar-ne a terme una millor anàlisi que eviti la pèrdua d'informació i en permeti la comparació–, a despit de la inversió de temps requerida, ha estat totalment necessària per a poder portar a terme l'anàlisi de dita informació, ja que l'alta variabilitat de les formes escrites de l'època hagués fet impossible manejar una quantitat tant gran de dades. Per altra part, l'harmonització de la informació onomàstica, noms i cognoms, ha resultat bàsica per a poder aplicar la tècnica de vinculació nominal, tant per al vincle de les diferents fonts com per a la construcció de genealogies. La limitació principal s'ha trobat en l'harmonització de la informació geogràfica, ja que la seva agregació en unitats municipals actuals, per altra part necessària per a una representació gràfica intel·ligible i a pesar a les adaptacions fetes principalment a la ciutat de Barcelona i al Maresme, ha fet que es s'integrés informació respecte a algunes parròquies, principalment d'àmbit rural. Seria el cas de parròquies com Sant Iscle de les Feixes a Cerdanyola, Sant Julià d'Altura a Sabadell o Valldoreix a Sant Cugat, encara que cal remarcar que són pocs els immigrants francesos que s'hi casaven.

En relació a la informació geogràfica, no obstant això, el seu tractament cartogràfic s'ha mostrat com una eina molt important per a una millor interpretació dels resultats obtinguts. Cal destacar, especialment, la creació del mapa dels bisbats francesos d'Antic Règim, reconstruïts localitat a localitat, gràcies al qual s'ha pogut identificar de forma molt clara el principal eix nord-sud de l'onada migratòria.

Ja passant als mètodes d'anàlisi de la informació, l'aplicació de la tècnica del *Nominative Record Linkage*, és a dir, de vinculació nominal, ha permès portar l'estudi de la immigració francesa cap a aspectes que no havien estat treballats anteriorment per la historiografia catalana. D'aquesta manera, per una part, amb la vinculació de les tres fonts,

els *Llibres d'Esposalles*, els expedients matrimonials i la *Matrícula de 1637*, s'han pogut observar diversos individus en almenys dos moments diferents de la seva trajectòria vital un cop establerts a Catalunya, podent construir, d'aquesta manera, les seves trajectòries laborals. Per altra part, la vinculació de noms de marits francesos amb progenitors de contraents ha permès establir una sèrie de genealogies per tal d'abordar un estudi de transmissió generacional de la posició social a través de l'ocupació. La limitació principal de l'aplicació d'aquesta tècnica ha estat el fet que, a causa de la pèrdua d'informació entre els diversos registres, el total d'individus que han pogut ser vinculats representen una proporció petita en front al total d'immigrants francesos de les bases de dades, tot i que l'automatització de processos mitjançant algorismes ha permès abastar el màxim d'informació recuperable.

En darrer lloc, tant l'anàlisi de residu estandarditzat com l'anàlisi multivariable, amb la construcció de models de regressió logística, han permès identificar tant relacions com tendències en el comportament matrimonial i intergeneracional dels immigrants francesos que quedaven amagats en l'anàlisi descriptiva, proporcionant, a més, una validesa/significació estadística. Ara bé, el principal problema s'ha donat a l'hora d'establir les causes d'aquests comportaments. Es tracta, és clar, d'una qüestió relacionada amb la naturalesa quantitativa de les fonts, no amb la metodologia. És a dir, si les fonts utilitzades en aquesta recerca han proporcionat informació sobre com es casaven els francesos, sobre quin llegat socioeconòmic deixaven els seus fills, segurament seran un altre tipus de fonts, de caràcter qualitatiu les que ens responguin els perquè, com podrien ser els capítols matrimonials o altres formes de protocols notariais.

4. Futures vies de recerca

A pesar d'aquestes limitacions esmentades, cal incidir en la rellevància de la recerca realitzada gràcies, principalment, al volum i la durada, de gairebé dos segles, del conjunt de fonts utilitzades, així com de la cronologia de la investigació, car s'ha pogut incidir en aspectes, tals com el comportament matrimonial dels immigrants, que han estat molt poc treballats en èpoques tan antigues com el segle XVI, a causa, principalment, de l'escassetat de fonts, tant en la historiografia nacional com internacional. Ara bé, l'estudi de la immigració francesa a la Catalunya moderna encara té camí per recórrer, i les fonts utilitzades, molt especialment la *Barcelona Historical Marriage Database*, potencial per ser explotades.

D'aquesta forma, la primera passa a fer per tal de continuar aquesta recerca aniria en la direcció d'aprofundir en el comportament matrimonial dels immigrants francesos i l'estudi de l'homogàmia territorial i social mitjançant la construcció de models loglineals, els quals permetrien aïllar els efectes estructurals de la mostra. Així doncs, aquests models tracten el mercat matrimonial de forma holística, és a dir, considerant totes les interaccions possibles sense necessitat de fragmentar-les per tal de ser adaptades a altres tècniques (Qian, 1997; Schwartz & Mare, 2005; Esteve & McCaa, 2007). Aquests models també s'han utilitzat en la Demografia Històrica d'Antic Règim per a l'estudi de la mobilitat social (Van Leeuwen & Maas, 1991).

A continuació, la segona passa a donar consistiria en la construcció de models de regressió multinivell per tal de continuar la recerca de la transmissió intergeneracional entre els immigrants francesos i els seus fills. Es tracta dels anomenats "*sibling models*", els quals tenen en compte tots els germans d'un nucli familiar i les característiques i limitacions que comparteixen, a l'hora que permet controlar la variància de les famílies i la no independència estadística dels individus (Jencks *et al.*, 1972; Hox, 2002). Aquest mètode, doncs, s'adequaria a la Catalunya preindustrial, on els antecedents familiars i parentals afectarien l'individu, com recentment han posat de relleu Pujadas-Mora *et al.* (2018). Nogensmenys, cal tenir en compte que l'estudi de la mobilitat intergeneracional pot ser important per a futures investigacions sobre les segones generacions d'immigrants, ja que, en casos del segle XIX, s'ha demostrat com la mobilitat intergeneracional influeix positivament en les possibilitats que després hi hagi mobilitat marital quan el fill es casa (Van Bavel *et al.*, 1997).

A partir d'aquí, són diverses les línies cap on es podria anar seguint aquesta recerca. Per exemple, i des d'una perspectiva territorial, cal tenir present que el volum d'immigrants documentats en certes poblacions específiques, en podria permetre realitzar estudis a nivell local, tenint en compte les parròquies de residència tant dels marits com de les seves esposes. Així mateix, valdria la pena, en el futur, trobar fórmules per a la identificació dels immigrants francesos en els volums posteriors al 1643 de la BHMD. Això permetria ampliar la recerca a la segona meitat del segle XVII, al segle XVIII i, fins i tot, al XIX, atorgant una major visió de *long durée*, i analitzar com evolucionen en aquesta base de dades els canvis en el volum i les característiques dels immigrants francesos en una cronologia en la qual la historiografia ha detectat que, tot i haver finalitzat la gran onada

migratòria, existeix una contínua arribada de francesos amb un perfil social diferenciat, molt més especialitzat en l'artesania i el comerç (Poitrineau, 1985; Nadal i Giralt, 2000; Salas Auséns, 2009).

Tanmateix, les possibilitats que ofereix l'estudi de la immigració francesa són encara nombroses. L'exploració de noves fonts, de naturalesa qualitativa, com podrien ser els protocols notariais o les capbreuacions, podria ajudar a respondre preguntes que s'han plantejat al llarg d'aquesta tesi doctoral. Igualment, la recerca de nous objectius, com podria ser l'estudi dels índexs de fecunditat dels immigrants, podria ajudar a treballar idees que ha anat proporcionant el desenvolupament d'aquesta tesi, com la de la immigració francesa com a fenomen estructural de la reproducció demogràfica de la població catalana, com un precedent de les demostracions realitzades per Anna Cabré (1999) per a cronologies posteriors.

Finalment, més enllà de la Demografia Història, l'estudi de la immigració francesa podria aportar una gran riquesa a disciplines com la història de la llengua i la cultura catalanes, un aspecte reclamat per estudiosos com Joan Peytaví Deixona (2002), però poc treballat, *“sans vraiment le mettre en valeur, ce qui a eu et toujours pour conséquence d'occulter l'importance de l'aspect linguistique et culturel de ces gens venus de terres voisines”* (p. 31).

CONCLUSIONS AND DISCUSSION

1. Conclusions

This dissertation corroborates the demographic significance of French immigration in the population of Catalonia in the fifteenth, sixteenth, and seventeenth centuries, and examines this immigration in more depth. It shows: a) that French immigrants were present throughout the entire diocese of Barcelona and along the Catalan coast from the end of the fifteenth to the middle of the seventeenth centuries, albeit with a heterogeneous distribution in time and space, concentrated mainly in coastal centers near Barcelona and centers of artisanal or proto-industrial activity, and likewise concentrated in the second half of the sixteenth and the first half of the seventeenth centuries; b) that the socioeconomic profile of French immigrants mainly followed patterns of Catalan society as a whole, i.e., based primarily on agriculture and artisanal production, though it had a larger proportion of poorer groups and a near absence of wealthier groups; c) that French women's immigration, while much smaller in volume than men's immigration, shows a few distinguishing features, such as a higher proportion of immigrants from the Pyrenees among the fathers of brides than among grooms, and consequently a larger proportion of peasants and day-laborers, since immigrants from the Pyrenees dioceses included very few artisans or merchants; d) that the marital behavior of French men and women is observably different from that of the native population, more in geographic terms than in social terms; and lastly e) that there was strong intergenerational transmission from French immigrants to their children, though within ranges similar to those of the Catalan population as a whole.

This has been demonstrated with an analysis of three documentary sources: the Barcelona Cathedral's *Llibres d'Esposalles* (Books of Betrothal) gathered in the *Barcelona Historical Marriage Database*, the marriage records of the diocese of Barcelona, and the *Matrícula de Francesos de 1637* (French Register of 1637). These have furthermore been cross-referenced using a technique known as "nominative record linkage," making them complementary and comparable.

a) French immigration, unevenly distributed in time and space, was concentrated on the coast and in the main urban centers, and in the mid- to late sixteenth century and early to mid-seventeenth century.

The first objective outlined in the introduction of this dissertation was to examine the chronological and geographic extent of French immigration in early modern Catalonia, as a preliminary step for carrying out the study, a task addressed in chapter 4. Based on the information obtained from the *Barcelona Historical Marriage Database* for the period from 1451 to 1643, four main phases can be identified for the wave of migration from the north of the Pyrenees: a) between 1481 and 1520, French grooms begin to appear sporadically but with increasing frequency; b) from 1521 to 1565 there is a continuous rise in the number of French grooms in the *Llibres d'Esposalles*, with yearly totals that increasingly approach 20%; c) the period from 1566 to 1610 marks the high point of numbers of French grooms, who make up nearly a quarter of the immigrants recorded and whose annual proportions hover around this figure, in a few years exceeding 30% and 35%; and lastly, d) from 1611 to the end of the period for which the source offers information about marriage partners (1643), the number of French grooms continuously declines, with proportions under 10%. From 1481 to 1643, the French were the largest immigrant group in the diocese of Barcelona, larger even than immigrants from other Catalan dioceses and outnumbering immigrants from other origins (the Kingdoms of Mallorca and Valencia, Castile, Italy, etc.).

These phases seen in the BHMD show a certain forward time shift compared to the phases proposed by Jordi Nadal and Emili Giralt in 1960, since they were estimated from the register of the Hospital de la Santa Creu. This discrepancy should be understood as a result of the different nature of these two sources, since marriage, especially to a local woman, required a prior period of settling in, which would mean it might occur several years after the immigrant arrived. Likewise, the information gathered in the marriage records of the Barcelona Diocesan Archive for the period from 1549 to 1670 follows the same trend as marriages in the BHMD, though with much smaller absolute numbers. Yet this dissertation shows, by using a greater variety of sources with a broader geographic range, that the wave of migration had a longer chronological extent than previous studies supposed.

French grooms, as seen in the *Barcelona Historical Marriage Database*, in the marriage records, and in the *Matrícula de Francesos de 1637*, came quite evenly from three main

zones: the Pyrenees and Pre-Pyrenees; Languedoc and the Garonne Basin; and Terres Hautes and Massifs, according to the distribution proposed by Nadal and Giralt (2000). The first area gained prominence over time compared to the latter two. As for the dioceses of origin, three stand out, one in each area, in the following order: Comminges in the area of the Pyrenees, Cahors in the area of Terres Hautes, and Agen in the area of Languedoc and the Garonne Basin. To these should be added Auch, also in Languedoc, which is other diocese that at one point accounted for more than 10% of immigrants of known origins in the *Llibres d'Esposalles*. In the records and in the *Matrícula*, because they cover a later period of time, the area of the Pyrenees generally and the diocese of Comminges in particular are the most frequent origins of French immigrants recorded. From these two sources, however, some of the main places of origin for French immigrants can be established: the city of Toulouse; the town of Saint-Girons, in the diocese of Couserans; Aurignac, Labarthe, Landorthe, and Saint-Gaudens, among others, in the diocese of Comminges; Cazères and Palhers, in the diocese of Rieux; the city of Agen, Campan in Tarbes, and the town of Samatan, in the diocese of Lombez. Few studies, beyond those that focus on the Catalan coast using the *Matrícula de 1637*, have been able to identify the geographic origins of French immigrants with such precision.

As for the places where these immigrants settled, at the height of immigration, the part of the Barcelona area with the highest rate of French immigration was an essentially agricultural area, the Baix Llobregat. In fact, in the Llobregat delta, it was not unusual for the French to make up more than a quarter of grooms. In fact, in parishes like Sant Boi de Llobregat, during the period from 1604 to 1623, the French made up more than 37% of grooms registered. In second place, urban areas with more artisanal activity took on greater importance: Barcelona, Terrassa, Sabadell, and Mataró show proportions of up to a quarter in the BHMD, while in the marriage records, urban centers like Granollers and Esparreguera also stand out, as do the coastal cities in the *Matrícula de 1637*: Tarragona, Tortosa, along with Torroella de Montgrí and Elna. Toward the end of the period, as French migration started to wane, the coastal parishes of the Maresme began to show high proportions of French immigrants. This region had a trend that was distinct from the rest of the territory analyzed. At the other extreme, the lowest percentages of French grooms in the BHMD are always in the rural, interior parishes of the Vallès.

b) The socioeconomic structure of French immigrants was comparable to that of the native population

A second objective of this dissertation was to analyze the demographic and social profile of French immigrants documented in the different sources used, the *Llibres d'Esposalles*, the marriage records, and the *Matrícula de 1637*, a task addressed in chapter 5. That chapter shows that male immigrants made up nearly all of the group of immigrants married in the Barcelona area, since only one woman per nine men has been detected. These men had arrived in Catalonia at a young age—under twenty, or practically adolescents—as shown by the marriage records and the *Matrícula de 1637*, with an increase in the average arrival age occurring only at the end of the period, in the seventeenth century. This means that most of those who married did so for the first time, though there were also some widowers. The young arrival ages facilitated the immigrants' social and economic integration into the host society, as the high percentage of marriages between French men and Catalan women, shown in chapter 7, makes clear.

Thus the occupational structure of French immigrant groups was the same as that of the early modern Catalan population: they were mainly of peasants and artisans, with a significant presence of the textile and construction industries. There were more peasants among those who came from the Pyrenees, and more artisans among those who came from the central area of the Kingdom of France. Still, as shown by comparing French grooms with their native counterparts in the *Barcelona Historical Marriage Database*, there was a fundamental difference between the two groups, mainly at either end of the social ladder. In the first place, among French immigrants, merchants and traders, senior officials, or people in the liberal professions were practically nonexistent, even though there was a trading colony, which has been studied by Emili Giralt (1959), as well as other small traders and a few in the liberal professions. And second, at the other end of the social ladder, French immigrants included a higher number of day laborers and farmhands, possibly landless workers, than did the native population, which was not the case for immigrants from the rest of the lands of the Spanish Crown or from Europe. Together, these two phenomena put French immigrants as a whole in a lower socioeconomic position than the native-born, as one would expect of a population that came to Catalonia out of a need for survival. These results fit with the conclusions of many studies on French immigration, such as Nadal and Giralt (2000; 1966), Gual i Vilà (1991), Codina (2000),

Vilalta (2003), Millàs i Castellví (2005), Salas Auséns (2009) and Capdevila Muntadas (2014).

The study of immigrants' occupational trajectories shows that two thirds did not change occupation over the years. Some French immigrants show a certain social mobility, though of these, nearly half experienced downward social mobility. Of course, at certain points the borders between occupational labels are blurry, especially between peasants and day laborers, since it is not known whether these groups held any type of land tenure. All this notwithstanding, this approach has never been used before in studies on French immigration, since it involves following individuals over time, which would be impossible without cross-referencing sources.

Finally, a look at the fees paid for granting a marriage license in the *Llibres d'Esposalles* corroborates the differences between immigrants and the native-born at either end of the social ladder, although the free "Amore Dei" fee, an indicator of poverty, is similar among both groups at the end of the period. The study of properties declared in the *Matrícula de Francesos de 1637* indicates that marriage with a Catalan woman as an important way for immigrants to access various goods.

c) Women's immigration from France was also significant

Based on the three sources used, the *Llibres d'Esposalles*, the marriage records and the *Matrícula de Francesos de 1637* made up approximately a tenth of the total contingent of French immigrants. The study of these women, carried out in chapter 6 as part of the third objective of the dissertation, shows they had similar generic traits, but also a set of unique characteristics that set them apart from men. The main obstacle to such a study is that very few women registered declared themselves French. Notably, there are signs indicating that this type of information was not provided by the woman herself, given how women were viewed by the society of the time, particularly the church.

Thus the information available on women is about their fathers, in the case of women marrying for the first time, or their deceased husbands, in the case of widows, or their husbands, in the case of those recorded in the *Matrícula de 1637*. Women who declared themselves French were also studied, but the main focus is the daughters of French men.

In the *Barcelona Historical Marriage Database*, French grooms and French fathers of brides show nearly parallel paces of migration, despite the difference in absolute numbers.

As for the place of origin, a much greater preeminence has been observed for the diocese of Comminges, in the Pyrenees, among the fathers of brides than among the grooms. This fact corresponds to a higher proportion of peasants and day laborers, and a lower number of artisans, among French fathers of brides than among grooms, because the overwhelming majority of them came from the Pyrenees. Another distinguishing feature is the fact that, in the *Matrícula de 1637*, of the few French women who were heads of households, and who therefore made their own declaration, nearly all of them declared that they possessed no movable or immovable property, though it should be borne in mind that the majority were widows, and that their husband's property would have been inherited by their children, even if the women could be the users and beneficiaries of that property. All this might lead one to imagine a poorer, and therefore more vulnerable, profile for French women. Yet it should be remembered that other indicators, such as the proportion of free "Amore Dei" fees, are practically the same among French men and women. Nor are there differences observed in the places they settled. As noted, the pattern shows a marked presence of the French in the Llobregat delta and in the main cities of the Barcelona area.

On the other hand, French women did have a much higher proportion of first marriages than the native-born, which may be attributable to the fact that French women, just like French men, arrived in Catalonia very young, probably accompanying their families, though there is not much information on this point. By contrast, women who arrived from France already married, and were widowed and remarried in Catalonia, made up a minority, though there were some who had already married (with a French or Catalan) and were widowed in Catalonia. Even though many questions remain unanswered, this dissertation makes an important contribution by studying French women's immigration on its own for the first time.

d) The marital behavior of French immigrants was distinct from that of the native population

The analysis of French marital behavior carried out in chapter 7 (the fourth objective outlined in the introduction) indicates that, as shown in the marriage records of the diocese of Barcelona, there was a large difference in the ages at which men and women entered into marriage. On average, French men married at 28, a higher age than that of Catalan natives for the period, which was around 25, but also higher, and even more so, than the average age in their places of origin. Initial data indicate that immigrants found themselves at a disadvantage when entering marriage. By contrast, the average marriage age for French women, despite the fact that there are few documented cases, is much lower, at 20.4, much closer to average age of native women.

In addition to entering marriage early, the overwhelming majority of French women, three quarters of them, married French men, a wholly endogamous behavior. We therefore wonder: is it possible that these women came to Catalonia with a destination in mind? If French immigrants arrived with their families but knowing that they would have to marry a French man, in an arranged marriage, as often occurred in this period (Baixauli, 2003; Anderson & Zinsser, 2009), then it makes sense that they would nearly always marry a French man, even though they could also arrange the marriage after arriving in Catalonia.

By contrast, French men mainly married Catalan women, whether previously unmarried women or widows. In this regard, the low number of French women relative the number of men, as noted above, should first and foremost be borne in mind. Both standardized residue analysis and multivariate analysis point to a high tendency for French men to marry women of the same background. That is, had there been more French women, many more French men would have married them, indicating a segregated rather than integrated behavior. Probably this would have been the easiest option for the immigrant, in spite of the clear advantages of marrying a native woman (social integration, access to the woman's family inheritance, etc.), as Anna Cabré (1999) has shown for eighteenth- and nineteenth-century Catalonia.

As for the degree of social endogamy shown by French immigrants, the main tendency is similar to that of native-born men, especially among peasants and craftsmen, and is in fact equivalent to the predominant pattern in European society under the Ancien Régime. It is,

in other words, a class behavior. Nevertheless, the tendency toward endogamy is always lower among immigrants than among the native-born, both upward and downward. This greater marital mobility among the French may come mainly from their need to attain a better occupation, especially for day laborers, either by acquiring land to farm or by joining an artisan's workshop, as well from their need, as immigrants, to get married at any price, even to someone from a lower class, in order to achieve integration into the host society.

Presumably it is here, between the need to find a Catalan wife who also allowed for upward social mobility, and the lack of French women in the immediate environment, that another option became clear for French immigrants: marriage to a Catalan widow. More than a third of French men, consistently throughout the period, married widows, always more than the native-born. Given that widows accounted for only around one fourth of all brides, French immigrants married widows at a disproportionately high rate, even though in absolute terms they married more previously unmarried women. In fact, we can suppose there was a real convergence of interests between the two groups. The woman, especially if she had no children, gained economic, social, and legal security, while the immigrant gained integration and access to an established home, and possibly to land or a job as a craftsman.

Two thirds of widows who had been married to a French man (it is impossible to determine whether or not the women themselves were French) married another French man. Around a quarter of those who had been married to a native Catalan did so. Were many of them also French? While such a conjecture cannot be demonstrated, were these women perhaps socially marked by their previous marriage? Or was the previous husband's social network simply more accessible for the widow, regardless of her origins? These are questions that require a different type of sources and analysis. It would entail finding out whether another source from this period, such as marriage contracts, for example, could offer answers from the information provided on dowries and inheritances. Limitations notwithstanding, this dissertation presents an analysis that has never been performed in the long historiography on French immigration, even if authors like Millàs i Castellví (2005) did note that a high proportion of French immigrant men married widows.

Finally, it is important to point out that the lower classes show a higher proportion of French grooms—although French immigrants themselves, as noted above, were also in these lower classes. That is to say, while immigrants' marital behavior was influenced by

their status as relative newcomers, this behavior still occurred within the confines of their social position. This is a fact that Jaume Codina (1985) also takes into account when claiming that main of the obstacles that immigrants faced stemmed from the status or social category to which they belonged, and not in the fact that they were foreigners or outsiders. In other words (to cite him again), grooms were never rejected simply for being French, but they were rejected for being unskilled workers or day laborers, especially when the bride was an heiress.

e) There was a predominance of intergenerational transmission from French immigrants to their children

The final objective of this dissertation was to analyze the socioeconomic outcomes of the children of French immigrants. This task is addressed in the eighth and final chapter. The first source of information on the descendants of French immigrants, the *Matricula de Francesos de 1637*, has made it possible to identify, on average, 1.7 children per immigrant, although logically this number increased in direct proportion to the age of the person registered. Intergenerational transmission, that is, the preservation of the father's social and occupational status by the son (or by the son-in-law, in the case of daughters) is the dominant tendency, at around 68% for sons and 50% for daughters. These are typical levels of transmission, both for the Catalan population as a whole at the time (Pujadas-Mora et al., 2018) and for the European population of the Ancien Régime (Bearman & Deane, 1992; Van Bavel et al., 1997; Maas & Van Leeuwen, 2002; Bourdieu, 2004; Boberg-Fazlic et al., 2011, Van Bavel et al., 2011). In other words, the social composition of the children of French immigrants was essentially the same as that of their parents, more present in the lower strata (that is, day laborers and workers) than the native-born, and almost totally absent from the upper classes. However, the degree of intergenerational mobility of French immigrants' children, when the occupations at the time of the parents' and children's marriages are compared, is not at all insignificant, and it stands out especially among the sons and daughters of day laborers. In this way, many of them managed to improve their father's social position, leaving behind the status of day laborer, moving either toward artisanal occupations (mainly in the case of sons) or toward the peasantry (mainly in the case of the daughters). Nevertheless, these movements occurred at a time when the textile proto-industry was expanding in the urban centers (Barcelona as well as Terrassa, Sabadell, and Mataró) and when specific crops like grapevines were also

becoming more widespread (García Espuche, 1998; Jorba i Serra, 2006; Ferrer i Alòs, 2013). On the other hand, the sons and daughters of the French who obtained higher positions, as merchants or in the liberal professions, showed higher levels of mobility, even though this occurred in very few cases. By contrast, among descendants of peasants and artisans, the levels of mobility are much lower than those of the children of day laborers, as a greater proportion inherited their fathers' occupations. It should be noted, however, that the sons of artisans could change their specific occupation without changing their status as artisans.

As for the differences among siblings, depending on the order of marriage, multivariate analysis has shown that the tendency toward mobility was greater for those who married third or fourth than for those who did so first, at least among sons. While marriage order is not necessarily birth order, if these two are assumed to be the same, this would be the most logical result in a sole-heir system such as existed in Catalonia in the sixteenth and seventeenth centuries (Berkner & Mendels, 1976; Comas d'Argemir, 1988; Ferrer i Alòs, 2007, Pujadas-Mora et al., 2018).

2. Discussion

The findings obtained in this dissertation confirm, for the case of Catalonia, the hypothesis that the European population in the early modern era experienced much greater geographic mobility than authors such as Zelinsky (1971) believed, as argued early on by Tilly (1978), and later by authors like Todorov (1983), Lucassen (1987), Pooley & Turnbull (1998), De Vries (1994), Hellie (2002), De Munk & Winters (2012) and Fauri (2015), among others. In fact, French immigration to Catalonia could even be considered one of the chief international migratory movements in early modern Europe, at least among those caused by economic factors, since of course the forced movements of people for religious reasons (the expulsion of the Jews and Moors from the Spanish Crown, the expulsion of Huguenots from the Kingdom of France, etc.), led to a large number of international displacements, around 150,000, 300,000, or 200,000 people, respectively. Thus, merely by way of example, Van Lottum (2007) has calculated how, in Amsterdam, the main commercial center of early modern Europe, a contingent of around 13,500 Norwegian immigrants arrived around 1650, as the city was in the middle of a period of economic growth. They were the third largest group after Germans and the Flemish. Later, Sommerseth et al. (2016), using marriage records, identified 4,911 grooms and 3,275 brides in the period of

1621-1720. So the number of 15,532 French grooms identified in the Barcelona area in the period from 1481 to 1643 is a significant figure.

The movement from the south of France into Catalonia, then, is not an isolated phenomenon. Rather, it makes sense only when the Catalan territories are included in an international context. The migratory networks analyzed here are linked to overpopulation and social and economic instability in one region (push factors) and the depopulation, demand for labor, and better salaries of another (pull factors). These flows affected the demographic structure and dynamics of the place of arrival, i.e., Catalonia in this case, as can clearly be seen, for example, in the behavior of the marriage market. This would then confirm that French immigrants arrived at least partly in order to occupy part of that “world to be filled,” as Jordi Nadal (1983) put it, created by the great tribulations of the late Middle Ages in Catalonia: the Black Death of 1348; the crisis of the Catalan feudal system, which led to conflicts like the War of Remences and the Catalan Civil War (1462-72); and the financial and trade crisis.

Furthermore, their arrival had a series of important economic implications, since it meant a large labor force, as explained by Antoni Simon i Tarrés (1992). The *Sentencia Arbitral de Guadalupe* (Arbitral Decision of Guadalupe, 1486) had opened the door to the entry of new workers, while American silver—which arrived indirectly through commercial agents or representatives stationed in Seville or Cádiz, since these two ports had a monopoly on trade with America until the eighteenth century—made it possible to offer attractive salaries. So on the one hand, in the primary sector, the arrival of the French made it possible to substitute for serf labor, which was more expensive, revitalizing Barcelona’s grain supply through the Llobregat delta, as Jaume Codina has insisted (1985, 1992). Likewise, new crops such as grapevines were expanding, as were agricultural and livestock activities in general, with the rotation of lands that had long been unproductive. This was the case with the “derelict houses” that French immigrants filled, described by Ramon d’Abadal i Vinyals (1966). This in turn allowed the small native-born landholders, who were former *remences* (a type of serf), to increase production and eventually become rentiers (Torres Sans, 2002). And on the other hand, in the secondary sector, French immigration contributed to the development of artisan crafts in general and of the textile industry in particular, in the origins of the main proto-industrial centers.

But French immigration did not simply fill a void in the population, such as a needed labor force, but also affected the dynamics of the Catalan population itself, first of all by introducing an imbalance in the local marriage market known as a “marriage squeeze,” that is, “a disproportion in the relative number of men and women available for marriage,” as defined by Roland Pressat (1987). In fact, as Pressat goes on to explain, immigration differentiated by sex may be one of the key causes of this imbalance. This was the case of French immigration, with a greater number of men than of women, given the fact that the wave was mostly male. In this dissertation, because of the nature of the sources used, it has not been possible to study the proportion of single men, either immigrants or native-born, but what has been observed is that the majority of immigrants who married did so to Catalan women, a fact that could lead to the imbalance. Thus intermarriage between French men and Catalan women would have not only demographic but also social and cultural consequences, since, as Kalmijn (1998) states, it would lead to a lowering of cultural distinctions among social groups and the loss of negative attitudes toward different groups.

In this regard, the work of Anna Cabré (1999) on generational reproduction in Catalonia should be brought to bear on this study. Cabré argues that, without immigration and relying solely on biological reproduction, the Catalan population would have remained stable but would not have grown significantly, and would have lost relative weight in the population of Spain and Europe. Catalonia’s “modern system of reproduction” is thus, she claims, a distinct model of demographic maintenance and growth in the Catalan territories in which immigration played a key role. But Cabré also indicates that the mechanisms of immigrants’ economic, social, and cultural integration in the nineteenth century (mainly the organization of domestic production, marriage preferences, the sole-heir system, etc.) were also present in Catalan in the eighteenth century, if not earlier. One cannot help but wonder, then, whether the roots of the Catalan system of reproduction studied by Cabré might lie in the demographic void left by the late Middle Ages, and in the French wave of migration—the subject of this dissertation—that came to fill it.

Certainly, this investigation cannot demonstrate such a hypothesis, but it may lay the foundations for confirming the importance of French immigration in the Barcelona area at least, even if this importance has been shown to be uneven, that is, greater in coastal and urban or proto-urban areas and lesser in the rural hinterland. Not without reason did

Codina (1992: 53) consider immigration the keystone of “the biological renovation of the Catalan people,” and likewise the lead player in the demographic “correction” that occurred throughout the “long sixteenth century,” as Antoni Simon i Tarrés puts it (1992).

Finally, as regards this dissertation’s methodological contributions, the study of French immigration to early modern Catalonia had seen practically no methodological innovations in terms of statistical analysis since the work of Nadal and Giralt in 1960. In this sense, surely it is not too bold to suggest that the use of techniques of multivariate analysis are a step forward, since, as has been shown here, these techniques have made it possible not only to give statistical significance to the data provided, and control for the effects of different variables at the same time, but also to examine several research topics in more depth, such as marital behavior or intergenerational transmission. To put it another way, this dissertation has advanced the study of French immigration to Catalonia toward lines of research that focus on emigration during the pre-industrial period across Europe, research that includes works mentioned throughout these pages, such as those by Kesztembaum (2008), Dribe and Lundh (2009, 2010), Puschmann et al. (2012, 2014) and Sommerseth et al. (2016), among others. In short, this dissertation has advanced the study of French immigration to early modern Catalonia—a first-order case of international migration—closer to the place it deserves in the field of international Historical Demographics.

3. Evaluation and limitations of the sources and methods used

The sources used to carry out this dissertation have generally and consistently proven to be rich and full of information, both for the specific object of study, that is, the identification of French immigrants and the individual information about them, and for their geographic and temporal coverage, which spans large territories, such as the diocese of Barcelona or the Catalan coast, and a long period lasting over a century and a half (1481-1643), continuously. This no doubt makes them exceptional sources for achieving the objectives of this dissertation.

However, the sources’ collective and individual limitations should not be overlooked when interpreting the findings. One limitation shared by all the sources is the scope of information hidden by the immigrants themselves. How many grooms in the *Barcelona Historical Marriage Database* were French but not identified as such? How many residents of the coast were not counted in the 1637 register? We do not know. For this

reason, the figures used must always be understood as a minimum. Likewise, another issue that has prevented more in-depth study of the socioeconomic position of French immigrants (beyond the observation that many arrived very young) is the fact that we do not know the individuals' occupations in their places of origin, or whether these were the same occupations they found after emigrating.

In this sense, the enormous difficulty of trying to locate immigrants in their places of origin should be borne in mind.

Information about the origin parish is often missing in the Catalan sources, especially in the *Llibres d'Esposalles*, and when these parishes are present they can be hard to locate in contemporary France, because of variation in place names, and a high variation as well in proper names, etc. In other words, did arriving in Catalonia mean an effective improvement for the French? One would think so, but this is hard to demonstrate. Another common, consistent limitation is the fact that there is always scarcer information about women, both immigrants and native-born.

There are also some limitations specific to each of the sources used. The *Llibres d'Esposalles*, as a marriage record for tax purposes, make it necessary to extrapolate results obtained to the population as a whole. Still, this is the best way to approach the real weight of the population of French origin, given the lack of census sources. Even the *Matrícula*, which is much closer to a census, is limited, since it does not include the population as a whole. Also, the poor state of conservation of the microfilm volumes of the *Llibres d'Esposalles*, in spite of the improvements applied, make a partial loss of information inevitable, especially since most of these volumes cover the second half of the sixteenth century, the central time frame of the French wave of migration. Nevertheless, this is still probably the best source for gathering information on the origins of those who married, since in this period parish records were still not widespread in Catalonia, and in those cases where they did exist, they were poorly preserved. Finally, while the information offered by this source is very rich for the territory of Barcelona, the same is not true for the rest of the deaneries, in el Vallès, el Penedès, and Piera, where the chronological scope is discontinuous and much narrower²¹⁴.

²¹⁴ This can be seen in the *Inventari dels arxius sacramentals de Catalunya* (Inventory of Sacramental Archives of Catalonia), which can be consulted online at <http://banccdadescsed.uab.es/arxparroq/> and which are part of the project

As for the marriage files of the Barcelona Diocese Archives, these are partly redundant marriage records with respect to the *Llibres d'Esposalles*, though they offer different information and cover the entire diocese territory. One of their key limitations lies in the fact that the document series is incomplete. The many loose files were geographically dispersed, which led to significant chronological gaps, as explained by Sanabre (1947). On the other hand, this is a source that, unlike the *Llibres d'Esposalles*, offers us information solely on French immigrants, making it impossible to establish their proportion among all marriages or compare French marriages and marriages within the native-born population.

Lastly, the *Matrícula de 1637* is a source of a very different nature from the two previous ones. As a stock record, it offers a snapshot of French immigrants as a whole, whether single, married, or widowed, and not just those who went from one status to another at a given time. However, it is a source that does not continue over time, making it impossible to observe the chronological evolution in immigration. Likewise, the information about the wives of French men in this source is much poorer than in the others, since only the head of the household had to make a declaration. It also does not allow for comparison with the rest of the population. The information on those registered in the city of Barcelona, who make up around a quarter of the total, is especially poor. There is no information beyond whether the wife was Catalan or French and which diocese she came from.

Finally, as regards the methods used in this dissertation, it was first of all quite necessary, in spite of the time investment it entailed, to standardize the information across all the sources, meaning adjusting all information to common specifications, such as linguistic normalization, in order to produce a better analysis that could prevent information loss and allow for comparison. Only then could this information could be analyzed, since otherwise the high variability of written forms during this period would make it impossible to handle such a large amount of data. Likewise, in order to apply the nominative linkage technique, both for linking the various sources and for constructing genealogies, it was essential to standardize information about given names and surnames. The chief limitation lies in standardizing geographic information, because aggregating it into contemporary municipal units—a step necessary to represent it graphically in an intelligible manner, in spite of the changes made mainly in the city of Barcelona and in the Maresme—meant integrating

Población y migraciones en Cataluña. Estudio territorial, histórico y prospectivo. 2001-2003. Directed by Anna Cabré and Àngels Torrents.

information on some mainly rural parishes. This is the case with parishes like Sant Iscle de les Feixes in Cerdanyola, Sant Julià d'Alta in Sabadell, or Valldoreix in Sant Cugat, though it should be noted that few French immigrants married there.

As for geographic information, it has nonetheless proven to be a very important tool for better interpreting the results obtained. Especially noteworthy is a map of French dioceses of the Ancien Régime, reconstructed town by town, thanks to which the main north-south axis of the wave of migration can clearly be identified.

Moving on to information analysis methods, applying the technique of nominative record linkage has made it possible to advance research on French immigration toward topics that have not previously been studied in Catalan historiography. Thus, on the one hand, by linking the three sources, the *Llibres d'Esposalles*, the marriage records and the *Matrícula de 1637*, several individuals have been observed in at least two moments of their life after settling in Catalunya, which thus makes it possible to study their professional trajectories. On the other hand, linking the names of French grooms with the fathers of brides has made it possible to establish a series of genealogies for studying the intergenerational transmission of social status via occupation. The main limitation in the application of this technique is the fact that, because of the information loss among the various records, the total number of individuals who can be linked represent a small proportion of all French immigrants in the databases, even though automating the processes through algorithms has maximized the amount of information that can be recovered.

Lastly, standardized residue analysis and multivariate analysis, with the construction of logistical regression models, have made it possible to identify trends in French immigrants' marital and intergenerational behavior that had remained hidden in descriptive analysis, providing statistical validity and significance as well. The main problem arises in establishing the causes of these behaviors. This is, of course, an issue related to the quantitative nature of the sources, not the methodology. In other words, while the sources used in this project have provided information on how French people married, on what kind of socioeconomic legacy they left to their children, probably the whys and the wherefores can only be answered by other kinds of sources of a qualitative nature, such as marriage contracts or other notarial records.

4. Future lines of research

In spite of the limitations outlined, the significance of this research should be stressed. Its significance lies mainly in its volume and duration—nearly two centuries—and the period it covers. It has studied topics that, largely because of the dearth of sources in domestic and international historiography, are rarely addressed in periods as remote as the sixteenth century. That said, the study of French immigration to modern Catalonia still has quite a way to go, and the sources used, especially the *Barcelona Historical Marriage Database*, have potential to be explored. The first step to take in continuing this research would be to study in greater depth the marital behavior of French immigrants and their geographic and social homogamy by constructing log-linear models, which would make it possible to isolate the structural effects of the sample. Such models would treat the marriage market holistically, that is, considering all possible interactions with no need to fragment them to adapt them to other techniques (Qian, 1997; Schwartz & Mare, 2005; Esteve & McCaa, 2007). These models have also been used in *Historic Demographics of the Ancien Régime* to study social mobility (Van Leeuwen & Maas, 1991).

A second step would be to build multilevel regression models to continue investigating intergenerational transmission from French immigrants to their children. These would be what are known as “sibling models,” which take into account all siblings in a nuclear family and the features and limits they share, which can control for family variation and the statistical non-independence of individuals (Jencks et al., 1972; Hox, 2002). This method would be appropriate for pre-industrial Catalonia, where individuals were affected by their family and parental background, as Pujadas-Mora et al. (2018) have recently pointed out. Nevertheless, the study of intergenerational mobility may be important for future research on second-generation immigrants, since, in cases in the nineteenth century, intergenerational mobility has been shown to have a positive influence on the chances for marital mobility when the son marries (Van Baven et al., 1997).

Several lines could be followed in this research from this point. For example, from a geographic perspective, the volume of immigrants documented in certain specific populations may make it possible to carry out studies at the local level that take into account the parishes where both the husband and wife resided. Likewise, it would be worthwhile in the future to find methods for identifying French immigrants in volumes of the BHMD later than 1643. This would make it possible to expand the research to the

second half of the seventeenth century, the eighteenth century, and even the nineteenth century, providing a broader vision of the *longue durée*, and to analyze the evolution of changes in the volume and characteristics of French immigrants in this database over a period during which, as the historiography has revealed, French people continued to arrive, even after the end of the great wave of migration, with a distinct profile that was much more specialized in crafts and trade (Poitrineau, 1985; Nadal & Giralt, 2000; Salas Auséns, 2009).

French immigration still offers numerous opportunities for study. The exploration of new sources of a qualitative nature, such as notarial records or *capbreuacions* (feudal property and land use records) could help answer the questions raised throughout this dissertation. Similarly, the search for new objectives, such as the study of immigrants' fertility rates, could help develop some of the ideas raised in this dissertation—for example, the idea of French immigration as a structural phenomenon in the Catalan population's demographic reproduction, as a precedent to what Anna Cabré (1999) has shown for later periods.

Finally, beyond Historical Demographics, the study of French immigration could be of great benefit to disciplines such as the history of Catalan language and culture, an idea put forth by scholars such as Joan Peytaví Deixona (2002), but which remains largely unstudied and “not really developed, thus concealing even today the linguistic and cultural impact of these people from neighboring lands” (p. 31).

BIBLIOGRAFIA CITADA

A'Hearn, B., *et al.* (2009). "Quantifying Quantitative Literacy: Age Heaping and the History of Human Capital." *The Journal of Economic History*, 69(3): 783-808.

Agresti, A.; Finlay, B. (2009). *Statistical methods for the Social Sciences. Fourth Edition.* New Jersey: Pearson Prentice Hall.

Aguadé i Sordé, J. (1988). "La població de Vilabella als segles XVI i XVII (1566-1640). La immigració francesa". *XXXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos. Ponències i comunicacions.* Valls: IEV. Vol. I. 11-27.

Akers, D. S. (1967). "On measuring the Marriage Squeeze." *Demography*, 4(2): 907-924.

Albaigès, J. M. (2000). *Diccionari de noms de persona.* Barcelona: Edicions 62.

Albaigès, J. M. (2005). *El gran llibre dels cognoms catalans.* Barcelona: Edicions 62.

Alberch, R., *et al.* (1984). *Gremis i oficis a Girona.* Girona: Ajuntament de Girona.

Alcouffé, D. (1966). "Contribution à la connaissance des emigrés a Madrid au XVIIe siècle." *Mélanges de la Casa de Velazquez*, II: 179-197.

Alcover, A. M.; Moll, F. (2002). *Diccionari Català-Valencià-Balear.* Palma: Moll; Institut d'Estudis Catalans.

Almazán Fernández, I. (1992). "Els immigrants francesos al Vallès Occidental: El profit i la por." *Terme*, 7: 31-39.

Almazán Fernández, I. (2009). "Immigració occitana i actituds col·lectives al Vallès Occidental dels segles XVI i XVII". Dins: Santesmases Ollé, J. *Els processos migratoris a les terres de parla catalana: De l'època medieval a l'actualitat: Actes del VII Congrés de la CCEPC (València, 16, 17 i 18 d'octubre de 2008).* Valls: Cossetània. 363-374.

Amalric, J.P. (1993). "Les migrations françaises en Espagne à l'époque moderne (XVIe-XVIIIe. siècles)". Dins: Eiras Roel, A.; Rey Castelao, O. *I Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica.* Santiago de Compostela: Xunta de Galicia. 327-346.

Amalric, J. P. (2003). "Franceses en tierras de España: una presencia mediadora en el Antiguo Régimen". Dins: Villar García, M. B.; Pezzi Cristóbal, P. (coord.). *I Coloquio*

Internacional "Los Extranjeros en la España Moderna". Málaga: Ministerio de Ciencia y Tecnología. 23-37.

Amelang, J. S. (1991). "Distribució social i formes de vida (la societat barcelonina als segles XVI i XVII)". Dins: Sobrequés i Callicó, J. (dir.). *Història de Barcelona*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana. Vol. 4. 165-211.

Amengual-Bibiloni, M.; Pujadas-Mora, J. M. (2016). "Orígens i destins de la immigració francesa a l'Àrea de Barcelona (1481-1643). Aportacions a partir de la Barcelona Historical Marriage Database." *Manuscripts*, 34: 35-61.

Anderson, B. S.; Zinsser, J. P. (2009). *Historia de las mujeres: Una historia propia*. Barcelona: Crítica. Traducció de: Anderson, B. S.; Zinsser, J. P. (1988). *A History on theirs own*. New York: Harper & Row.

Anson, C. (1984). "Zaragoza como lugar de inmigración en el siglo XVII". Dins: *La ciudad de Zaragoza en la Corona de Aragón. Comunicaciones del X Congreso de Historia de la Corona de Aragón*. Saragossa: Institución Fernando el Católico. 25-32.

Arango, J. (1982). *Industrialización, transición demogràfica y movimientos migratorios en Cataluña y su área de influencia*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid.

Arranz Herrero, M.; Grau i Fernández, R. (1970). "Problemas de inmigración y asimilación en la Barcelona del siglo XVIII." *Revista de Geografía*, 4(1): 71-80.

Arrizabalaga, M. P. (1996). "Réseaux et choix migratoires au Pays Basque: L'exemple de Sare au XIXe siècle." *Annales de Démographie Historique*, 1996: 423-446.

Arrizabalaga, M. P. (2000). "Les basques dans l'Ouest américain (1900-1910)." *Lapurdum*, 5: 335-350.

Arrizabalaga, M. P. (2005). "Basque women and urban migration in the 19th century." *The History of the Family*, 10: 99-117.

Assis, Y. T. (1983). "Juifs de France réfugiés en Aragon (XIIIè - XIVè siècles)" *Revue des Études Juives*, 142: 285-322.

- Azamà, E.; Malet, R.; Cadène, R. (1997). "Migracions internes i externes als segles XVII i XVIII a Bompàs i Sant Llorenç de la Salanca." *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica*, 69: 265-175.
- Bada Elias, J. (2009). "L'expulsió dels jueus, 1492." *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, XX: 51-68.
- Bach i Riu, A. (1992). "Immigrant francesos a Catalunya 1500-1639 (Segarra, Solsonès, Urgell, Urgellet)." *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica*, 50-51: 14-33.
- Bach i Riu, A. (1995). "La immigració francesa al Solsonès, la Segarra, l'Alt i el Baix Urgell (1500-1639)". Dins: *Miscel·lània. De les terres de Lleida al segle XVI*. Lleida: Institut d'Estudis Il·lerdencs. 19-47.
- Bade, K. J. (2003). *Europa en movimiento: Las migraciones desde finales del siglo XVIII hasta nuestros días*. Barcelona: Crítica.
- Baixauli, I. A. (2003). *Casar-se a l'Antic Règim: Dona i família a la València del segle XVII*. València: Publicacions de la Universitat de València.
- Balancy, E. (1990). "Les immigrants français devant le tribunal de l'Inquisition de Barcelone (1552-1692)". *Les français en Espagne à l'époque moderne (XVIe-XVIIIe siècles)*. París: CNRS. 45-69.
- Balcells, A. (dir.) (2006). *Història de Catalunya*. Barcelona: La Esfera de los Libros.
- Banks, P. (1988). "Alguns immigrants del Llenguadoc a la Barcelona del segle XII". Dins: Manent, A.; Veny, J. *Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Vol. I. 153-172.
- Barella i Miró, A. (1997). "Un mapa singular: El del Bisbat de Barcelona de Francisco Xavier de Garma (1762)." *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 44: 13-33.
- Batlle, C. (1981). "Notes sobre l'aportació francesa a la demografia de la Seu d'Urgell (1150-1348)." *Urgellia*, 4: 261-292.
- Baucells i Reig, J. (2002). "«Esposalles» de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona: un fons documental únic (1451-1905)." *Arxius. Butlletí del Servei d'Arxius*, 35: 1-2.

- Bearman, P. S.; Deane, G. (1992). "The structure of opportunity: Middle-Class mobility in England, 1548-1689." *American Journal of Sociology*, 98(1): 30-66.
- Béaur, G.; Chevet, J. M. (2017). "France". Dins: Alfani, G.; Ó Gráda, C. (ed.) *Famine in European History*. Cambridge: Cambridge University Press. 73-100.
- Becker, G. S. (1973). "A Theory of Marriage: Part I." *The Journal of Political Economy*, 81(4): 813-846.
- Becker, G. S. (1974). "A Theory of Marriage: Part II." *The Journal of Political Economy*, 82(2): S11-S26.
- Benedicto, E. (2003). "Mercaderes y artesanos franceses en el sur de Aragón. La emigración en Calamocha, 1530-1791". Dins: Villar García, M. B.; Pezzi Cristóbal, P. (coord.) *I Coloquio Internacional "Los Extranjeros en la España Moderna"*. Málaga: Ministerio de Ciencia y Tecnología. Vol. 2. 285-304.
- Bengtsson, T. (2014). "The influence of economic factors on First Marriage in Historical Europe and Asia". Dins: Lundh, C.; Kurosu, S. (eds.). *Similarity in Difference: Marriage in Europe and Asia, 1700-1900*. Cambridge (Massachusetts): The MIT Press. 121-168.
- Benítez Sánchez-Blanco, R. (1993). "Las migraciones internas y medium-distance en el País Valenciano durante la Edad Moderna". Eiras Roel, A. and Rey Castelao, O. *I Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*. Santiago de Compostela: Xunta de Galicia. II. 285-304.
- Benítez Sánchez-Blanco, R. (2003). "La inmigración en Valencia según las fuentes del Hospital General (1557-1849)." *Saitabi*, 53: 73-94.
- Bennet, J. M. (1988). "History that stands still: Women's work in the European past." *Feminist Studies*, 14(2): 269-283.
- Bennet, J. M. (1999). *Bennett, Judith M. A Medieval Life: Cecilia Penifader of Brigstock, c. 1295-1344*. Nova York: McGraw-Hill Humanities/Social Sciences/Languages.
- Bercé, Y. M. (1964). "De la criminalité aux troubles sociaux: La noblesse rurale du Sud-Ouest de la France sous Louis XIII." *Annales du Midi*, 76(66): 41-59.

Bercé, Y. M. (1968). "Aspects de la criminalité au XVIIIe siècle." *Revue Historique*, 239(1): 33-42.

Berkner, L.; Mendels, F. (1978). "Inheritance systems, family structure and demographic patterns in Western Europe". Dins: Tilly, C. (ed.) *Historical Studies of Changing Fertility*. Princeton: Princeton University Press. 209-223.

Bernard, R. (1969). "L'alimentation paysanne en Gévaudan au XVIIIe siècle." *Annales. Histoire, Sciences Sociales*, 24(6): 1449-1467.

Berthe, J. P. (1965). "Révoltes, famines et banditisme." *Annales. Histoire, Sciences Sociales*, 20(6): 1253-1258.

Betrán, J. L. (1996). *La peste en la Barcelona de los Austrias*. Lleida: Milenio.

Bibiloni Amengual, A. (2003). "Intermediarios imprescindibles. Los extranjeros en la élite del comercio mallorquín del siglo XVII en el mercado del aceite". Dins: Villar García, M. B.; Pezzi Cristóbal, P. (coord.) *I Coloquio Internacional "Los Extranjeros en la España Moderna"*. Málaga: Ministerio de Ciencia y Tecnología. Vol. 1. 203-214.

Bilbeny, J. (2000). *Els occitans a Sant Martí d'Arenys a la primera meitat del segle XVI*. Arenys de Munt: Ajuntament d'Arenys de Munt.

Blom, I. (1991). "The history of widowhood: A bibliographic overview." *Journal of Family History*, 16(2): 191-210.

Bober-Fazlic, N., et al. (2011). "Survival of the richest? Social status, fertility and social mobility in England 1541-1824." *European Review of Economic History*, 15(3): 365-392.

Boeglin, M. (2006). "Luteranos franceses en la España de los Austrias. Aspectos culturales de un conflicto religioso". Dins: Bruña Cuevas, M. et al. (ed.) *La cultura del otro: español en Francia, francés en España*. Sevilla: Universidad de Sevilla. 118-132.

Bonales Cortés, J. (2001). "L'accés a la terra a la Catalunya alodial pagesa i comunitària: El Prepirineu occidental." *Recerques. Història, economia, cultura*, 41: 31-58.

Bondia i Domper, M. R.; Solans i Roda, C. (1994). *Terra i homes a Begues (pobles mil·lenari)*. Begues: Ajuntament de Begues.

- Borau i Morell, C. (1993). "El sistema beneficional a la seu de Barcelona: fundadors, advocacions i finançament artístic durant el segle XV." *Pedralbes*, 13 (2): 139-147.
- Bosch, A. (1992). *Anales de la villa de Sabadell desde el año 987 hasta el 1770*. Sabadell: Fundació Bosch i Cardellach.
- Botticini, M.; Siow, A. (2003). "Why Dowries?" *The American Economic Review*, 93(4): 1385-1398.
- Bourdieu, P. (2004). "Las estrategias matrimoniales en el sistema de las estrategias de reproducción". Dins: Bourdieu, P. *El baile de los solteros*. Barcelona: Anagrama. 169-205.
- Traducció de Bourdieu, P. (1976). "Marriage strategies as strategies of social reproduction". Dins: Forster, R.; Ranum, O. (Eds.), *Family and society. Selections from the Annales, Économies, Sociétés, Civilisations*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Bramon, D. (2009). "L'expulsió dels moriscos." *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, XX: 69-81.
- Bras, H.; Kok, J. (2005). "«They live in indifference together»: Marriage mobility in Zeeland, the Netherlands, 1796-1922." *International Review of Social History*, 50(Supplement): 247-274.
- Bravo Lozano, J. (1984). "La sombra de un burro, inmigrantes franceses en Madrid." *Historia 16*, diciembre.
- Braudel, F. (1947). "Misère et banditisme." *Annales. Histoire, Sciences Sociales*, 2(2): 129-142.
- Breschi, M., et al. (2009). "Family composition and remarriage in pre-transitional Italy: A comparative study." *European Journal of Population*, 25: 277-296.
- Brisebarre, A. M. (1984). "L'élevage et la vie pastorale dans les montagnes de l'Europe au moyen âge et à l'époque moderne." *Journal d'agriculture traditionnelle et de botanique appliquée*, 31(3-4): 267-268.
- Brito González, A. (1999). "Matrículas de extranjeros en Canarias durante la segunda mitad del siglo XVIII." *Anuario de Estudios Atlánticos*, 45: 219-260.

- Brumont, F. (1994). "Les Français à Logroño au XVIe siècle". *L'ouvrier, l'Espagne, la Bourgogne et la vie provinciale. Mélanges offerts à Pierre Ponsot*. Lyon: Presses Universitaires de Lyon. 137-142.
- Burgueño, J.; Gras, M. M. (2014). *Atles de la Catalunya senyorial: Els ens locals en el canvi de règim (1800-1860)*. Barcelona: Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya.
- Busquets, J. (2012). "La Confraria dels Francesos de Berga." *L'Erol*, 112: 35-37.
- Buyreu, J. (1997). "La nupcialitat a Torredembarra, 1586-1714." *Estudis Altafullencs*, 22: 11-38.
- Cabré Pla, A. (1993). "Volverán tórtolos y cigüeñas". Dins: Garrido Medina, L.; Gil Calvo, E. (eds.) *Estrategias familiares*. Madrid: Alianza.
- Cabré Pla, A. (1994). "Tensiones inminentes en los mercados matrimoniales". Dins: Nadal, J. (coord.) *El mundo que viene*. Madrid: Alianza.
- Cabré Pla, A. (1999). *El sistema català de reproducció*. Barcelona: Proa.
- Cabré, A.; Pujadas-Mora, J. M. (2011). "Five Centuries of Marriages (5CofM): A project of Historical Demography in the Barcelona Area." *Papers de Demografia*, 386.
- Cabruja Vallés, E. (1998). "Una confraria d'estrangers en la Catalunya del s. XVII: Igualada." *Pedralbes: Revista d'Història Moderna*, 18: 173-180.
- Calvo Poyato, J. (1994). "Trabajadores franceses en una población andaluza en el siglo XVII: Cabra". *L'ouvrier, l'Espagne, la Bourgogne et la vie provinciale. Mélanges offerts à Pierre Ponsot*. Lyon: Presses Universitaires de Lyon. 143-152.
- Campmany Guillot, J. (2016). "La petjada occitana a Gavà". *Els moviments migratoris a les terres d'Eramprunyà. VIII Trobades del Centre d'Estudis i d'Estudiosos d'Eramprunyà*. Gavà: CE Gavà. 75-84.
- Canny, N. P. (1994). *Europeans on the move: Studies on European migration, 1500-1800*. Oxford: Clarendon Press.

Canyameres Ramoneda, E. (1994): "La immigració francesa al Vallès Occidental (s. XVI-XVII). Quatre exemples locals: Sabadell, Sant Cugat del Vallès, Sant Julià d'Alta i Sentmenat". *Arraona*, 15: 9-25.

Canyameres Ramoneda, E. (2007): "La immigració francesa dels segles XVI i XVII: El rerafons historiogràfic". *Missiva*, 4: 4-7.

Capdevila Muntadas, A. (2000): "«Gavatxos, gascons i francesos». L'allau francesa a la comarca del Maresme als segles XVI i XVII". *Sessió d'Estudis Mataronins*, 17: 107-113.

Capdevila Muntadas, A. (2003). "La Matrícula de 1637: Una radiografia dels francesos residents al Maresme." *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 44: 233-246.

Capdevila Muntadas, A. (2004). "La immigració francesa: Un factor decisiu de la recuperació demogràfica de la comarca del Maresme a l'Època Moderna?" *Estudis d'Història Agrària*, 17: 231-242.

Capdevila Muntadas, A. (2004b). "A la recerca d'Eldorado català: La immigració francesa a Vilassar, s. XVI-XVII." *Ipsa Arca*, 6: 30-45.

Capdevila Muntadas, A. (2008): "La immigració francesa al Maresme durant els segles XVI i XVII. Un exemple de distribució territorial en una comarca diversa". *Pedralbes: Revista d'Història Moderna*, 28: 871-886.

Capdevila Muntadas, A. (2008b). "Quan la immigració venia del nord. L'allau francesa a Vilassar als segles XVI i XVII." *Singladures: Butlletí del Museu de la Marina de Vilassar de Mar*, 24: 42-48.

Capdevila Muntadas, A. (2009): "La immigració francesa al Baix Maresme els segles XVI i XVII. Una aproximació crítica a la validesa de les fonts documentals". Dins: Santesmasas Ollé, J. (dir.). *Els processos migratoris a les terres de parla catalana: De l'època medieval a l'actualitat: Actes del VII Congrés de la CCEPC (València, 16, 17 i 18 d'octubre de 2008)*, Valls: Cossetània. 247-261.

Capdevila Muntadas, A. (2009b). "Les xarxes de sociabilitat dels immigrant francesos establerts a Barcelona". Dins: *XIè Congrés d'Història de Barcelona: La ciutat en xarxa*. Barcelona: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

Capdevila Muntadas, A. (2009c). "Les característiques de la immigració francesa al camp, a la ciutat i a la costa." *Sessió d'Estudis Mataronins*, 25: 143-159.

Capdevila Muntadas, A. (2010). "La immigració de temporers occitans al Maresme durant els segles XVI i XVII. Un exemple de relacions transpirinenques." *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès*, Annals 2008-2009. IBIX 6: 133-151.

Capdevila Muntadas, A. (2011). "Les característiques de la immigració occitana a l'Alt Empordà abans de 1640." *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* (Actes del congrés: Fronteres): 217-236.

Capdevila Muntadas, A. (2014). *Quan la terra promesa era al sud: La immigració francesa al Maresme als segles XVI i XVII* Mataró: Fundació Iluro.

Capdevila Muntadas, A. (2014b). "La immigració francesa vista com un perill per a l'ortodòxia catòlica de la Monarquia Hispànica: Catalunya als segles XVI i XVII." *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès*, Annals 2012-2013. IBIX 8.

Capdevila Muntadas, A. (2015). "La xarxa de relacions forjada pels immigrants francesos en el Vilassar dels segles XVI i XVII." *Singladures*, 32: 19-29.

Carbonell i Esteller, M. (1997). *Sobreviure a Barcelona: Dones, pobresa i assistència al segle XVIII*. Vic: Eumo.

Carod-Rovira, J. L. (2016). *Història del protestantisme als Països Catalans*. València: Tres i Quatre.

Carrasco González, G. (1991). "Los mercaderes franceses en San Lúcar de Barrameda. Una información sobre los privilegios de la nación francesa en el Sanlúcar del siglo XVII". *Actas del II Congreso de Historia de Andalucía*. Córdoba: Consejería de Cultura y Medio Ambiente de la Junta de Andalucía. 381-388.

Carreras y Candi, F. (1913). "Les obres de la Catedral de Barcelona: 1298-1445 (I)." *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 49: 22-30.

Carreras Costajussà, M. (1932). *Elements d'història de sabadell*. Sabadell: Edicions de la Comissió de Cultura.

- Castells, A. (1980). *Breu història de Sabadell*. Sabadell: Impremta Serracanta.
- Castells i Calzada, N. (1984). "Els moviments migratoris en la Catalunya moderna: El cas de la immigració envers la ciutat de Girona (1473-1576)". *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*. Barcelona: Universitat de Barcelona. Vol. I. 65-74.
- Castellvell, V. (2011). "La immigració occitana a la costa de la Selva el 1637." *Quaderns de la Selva*, 23: 89-97.
- Cavallo, S.; Warner, L. (1999). "Introduction". Dins: Cavallo, S.; Warner, L. (eds.) *Widowhood in Medieval and Early Modern Europe*. New York: Routledge. 3-23.
- Challet, V. (1998). "La révolte des Tuchins: Banditisme social ou sociabilité villageoise?" *Médiévales*, 34: 101-112.
- Chamboredon, R. (2003). "Des négociants languedociens protestants à Cadix au XVIIIe siècle: Simon et Jacques-Arnail Fornier". Dins: Villar García, M. B.; Pezzi Cristóbal, P. (coord.) *I Coloquio Internacional "Los Extranjeros en la España Moderna"*. Málaga: Ministerio de Ciencia y Tecnología. Vol. 1. 197-214.
- Codina, J. (1971). *El Delta del Llobregat i Barcelona: Gèneres i formes de vida dels segles XVI al XX*. Barcelona: Ariel.
- Chesnais, J. C. (1992). *The Demographic Transition: Stages, patterns and economic implications*. Oxford: Oxford University Press.
- Cipolla, C. M. (1972). "The diffusion of innovations in Early Modern Europe." *Comparative Studies in Society and History*, 14: 46-52.
- Codina, J. (1985): "La immigració francesa al Delta del Llobregat, 1400-1700". Dins: *XXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos: El Prat, 25-26 octubre 1980*, El Prat de Llobregat: Amics d'El Prat. 226-253.
- Codina, J. (1988). "Els noms dels «gavatxos»". Dins: Manent, A.; Veny, J. *Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Vol. II. 73-82.
- Codina, J. (1992): "Un projecte nacional urgent: L'estudi de l'abast de la immigració francesa a Catalunya durant l'Edat Moderna". *Revista de Catalunya*, 59: 46-56.

- Codina, J. (1999). "Introducció històrica a les migracions del Baix Llobregat." *Materials del Baix Llobregat*, 5: 17-27.
- Codina, J. (2000): "Catalans de segona: Contribució a l'estudi de la immigració francesa durant l'Edat Moderna". *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 49: 203-215.
- Coleman, D. A. (1994). "Trends in fertility and intermarriage among immigrant population in Western Europe as measures of integration." *Journal of Biosocial Science*, 26: 107-136.
- Colls i Comas, J. (2002). "Immigració francesa i repressió a la Catalunya del segle XVI: Alguns exemples del Comtat d'Empúries." *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 35: 199-223.
- Coma i Ainsa, J. (1987). "La indústria tèxtil a l'Època Moderna". Dins: Benaul, J. M. *et al. Història de Terrassa*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa. 229-256.
- Comas d'Argemir, D. (1988). "Household, family and social stratification: Inheritance and labor strategies in a Catalan village (nineteenth and twentieth centuries)." *Journal of Family History*, 13(1): 143-163.
- Congost, R. (2010). "Els dots com a indicadors de les desigualtats socials i de la seva evolució en el temps". Dins: Ros Massana, R. (ed.) *Els capítols matrimonials: Una font per a la història social*. Girona: Universitat de Girona. 161-194.
- Coromines, J. (ed.) (1981). *Estudis de toponímia catalana*. Barcelona: Barcino.
- Corona Tejada, J. (1980). "La inmigración francesa en las ciudades de Jaén y Úbeda en la segunda mitad del siglo XVIII". *I Coloquio de Historia Moderna de Andalucía*. Córdoba: Monte de Piedad y Caja de Ahorros de Córdoba. Vol. 1.
- Corona Tejada, J. (2003). "Aspectos socioeconómicos de la inmigración francesa en Jaén (1750-1834)". Dins: Villar García, M. B.; Pezzi Cristóbal, P. (coord.) *I Coloquio Internacional "Los Extranjeros en la España Moderna"*. Málaga: Ministerio de Ciencia y Tecnología. 1. 279-288.
- Corredor Plaja, A. M. (2000). "La vida dels francesos residents a la costa del Baix Empordà el 1637." *Estudis del Baix Empordà*, 19: 79-100.

Corredor Plaja, A. M. (2001). "Els cognoms dels francesos residents a la costa del Baix Empordà el 1637: Aportació a l'antroponímia catalana". Dins: Casanova, E. (ed.): *Congrés Internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes*. València: Universitat de València. 61-69.

Corsini, C. A. (1981). "Why is remarriage a male affair? Some evidence from Tuscan villages during the eighteenth century". Dins: Dupâquier, D. *et al. Marriage and remarriage in populations of the past*. London: Academic Press.

Cott, N. F. (2000). *Public vows: A history of Marriage and the Nation*. Cambridge/London: Harvard University Press.

Crespo, A. (2014). "No es lo mismo. Diferenciando entre mapas antiguos y mapas históricos." *Revista Catalana de Geografia*, XIX(50). Article publicat en línia. URL: <http://www.rcg.cat/articles.php?id=317>

Cruanyes Becana, A. (2008). "Immigració francesa a Canet de Mar a partir de 1594, inclòs tot el segle XVII i fins a l'any 1700." *El Sot de l'Aubó*, 25: 26-33.

D'Abadal i de Vinyals, R. (1966). "La immigració francesa en el segle XVI i l'aparició de les "cases pairals" catalanes". Nadal, J. and Giralt i Raventós, E. *La immigració francesa a Mataró en el segle XVII*. Mataró: Caixa d'Estalvis de Mataró. 7-17.

Dantí i Riu, J. (1988): *Terra i població al Vallès Oriental: Època Moderna*. Sta. Eulàlia de Ronçana: Ajuntament de Sta. Eulàlia de Ronçana.

Dantí i Riu, J. (1995): "La població: creixement i oscil·lacions". Dins: De Riquer i Permanyer, B. (ed.). *Història política, societat i cultura dels Països Catalans*, vol. 4. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

Davis, N. Z. (1982). "Women in the crafts in sixteenth-century Lyon." *Feminist Studies*, 8(1): 47-80.

Davis, N. Z. (2005). *El retorn de Martin Guèrra*. València: Publicacions de la Universitat de València. Traducció al català de: Davis, N. Z. (1982). *Le retour de Martin Guerre*. París: Éditions Robert Laffont.

- De Dainville, F. (1956). *Cartes anciennes de l'Église de France*. Paris: Librairie Philosophique J. Vrin.
- De Munk, B.; Winter, A. (eds.) (2012). *Gated communities? Regulating migration in early modern cities*. Farnham: Ashgate.
- De Vries, J. (1994). "The Industrial Revolution and the Industrious Revolution." *The Journal of Economic History*, 54(2): 249-270.
- Deffontaines, P. (1966). "L'immigration française en Catalogne et en Barcelone." *Estudios Geográficos*, 27(105): 561-578.
- Défourneaux, M. (1949). *Les Français en Espagne aux XIe et XIIe siècles*. Paris: PUF.
- Desplat, C. (1999). "Économie et société rurales en Aquitaine aux XVIIe-XVIIIe siècles." *Histoire, économie & société*, 18(1): 133-156.
- Diner, H. R. (1983). *Erin's daughters in America: Irish immigrant women in the Nineteenth century*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Domènech Casadevall, G. (1999). "Artistes i artesans a Girona (segles XVI-XVII): Una aproximació sociològica." *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 40: 95-121.
- Domingo, A. (2008). *Descenso literario a los infiernos demográficos*. Barcelona: Anagrama.
- Domínguez Ortiz, A. (1960). *Los extranjeros en la vida española del siglo XVII*. Madrid: CSIC.
- Domínguez Ortiz, A.; Vincent, B. (1979). *Historia de los moriscos. Vida y tragedia de una minoría*. Madrid: Alianza.
- Dorigo, G.; Tobler, W. (1983). "Push-Pull Migration Laws." *Annals of the Association of American Geographers*, 73(1): 1-17.
- Downey, D. B. (1995). "When bigger is not better: Family size, parental resources, and children's educational performance." *American Sociological Review*, 60(5): 746-761.
- Dribe, M., et al. (2007). "Widowhood strategies in preindustrial society." *The Journal of Interdisciplinary History*, 38(2): 207-232.

Dribe, M.; Lundh, C. (2009). "Status homogamy in the preindustrial marriage market: partner selection according to age, social origin, and place of birth in nineteenth-century rural Sweden." *Journal of Family History*, 34(4): 387-406.

Dribe, M.; Lundh, C. (2010). "Marriage choices and social reproduction: The interrelationship between partner selection and intergenerational socioeconomic mobility in 19th-century Sweden." *Demographic Research*, 2(14): 347-382.

Drixler, F.; McCants, A. (2016). "Encomium oomphis: Regressions, measure and meaning in historical demography". Dins: Matthijs, K. *et al.* (eds.) *The future of Historical Demography: Upside down and inside out*. Leuven: Acco. 117-121.

Dubied, C. (2001). "«La lie de la canaille». Larrons, brigands et filous de profession: la répression du banditisme à Genève (1682-1792)." *Crime, Histoire & Sociétés*, 5(2): 107-131.

Dumergue, L. (1990). "Les français à Séville en 1791". Dins : *Les français en Espagne à l'époque moderne (XVIIe-XVIIIe siècles)*. Paris: CNRS. 229-240.

Duran i Pujol, M. (2001). "La economía agraria de la Corona de Aragón en la época de las Germanías". Dins: Belenguer Cebrià, E. (ed.) *De la unión de coronas al Imperio de Carlos V*. Madrid: Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V. 1. 67-84.

Duroux, R. (1992). *Les auvergnats de Castille: Renaissance et mort d'une migration au XIXe siècle*. Clermond-Ferrand: Association des publications de la Faculté des lettres et sciences humaines.

Eiras Roel, A. (1991). *Emigración española y portuguesa a América*. Alacant: Instituto Juan Gil-Albert.

Elliott, J. H. (2006). *La revolta catalana, 1598-1640: Un estudi sobre la decadència d'Espanya*. València: Publicacions de la Universitat de València. Traducció al català de, Elliott, J. H. (1963). *The Revolt of the Catalans: A study case in the Decline of Spain (1598-1640)*. Cambridge: Cambridge University Press.

Enciso, L. M. (1959). "Actividades de los franceses en Cádiz (1789-1790)." *Hispania*, XIX(75): 251-285.

Esteve, A.; McCaa, R. (2007). "Homogamia educacional en México y Brasil, 1970-2000: Pautas y tendencias." *Latin American Research Review*, 42(2): 56-85.

Fargas Peñarrocha, M. A. (1994). "Movimientos migratorios del siglo XVI: La oleada de inmigrantes franceses y su integración en la Barcelona del siglo XVI". Dins: Pradells Nadal, J.; Hinojosa Montalvo, J. *1490, el umbral de la modernidad: El Mediterráneo europeo y las ciudades en el tránsito de los siglos XV-XVI*. València: Generalitat Valenciana. Vol. II. 785-795.

Fargas Peñarrocha, M. A. (1998). "Pràctiques familiars i dret en la construcció de la cultura nobiliària moderna: una aproximació comparativa." *Pedralbes*, 18(1): 463-474.

Fargas, M. A. (2009). *Les dones en l'Antic Règim*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya.

Fargues, P. (2011). "International Migration and the Demographic Transition: A two-way interaction." *International Migration Review*, 45(3): 588-614.

Fatjó Gómez, P. (1999). "Organización y gestión de una hacienda eclesiástica en la Cataluña del XVII: La catedral de Barcelona." *Revista de Historia Económica - Journal of Iberian and Latin American Economic History*, 17(1): 89-118.

Fauri, F. (ed.) (2015). *The History of Migration in Europe: Perspectives from economics, politics and sociology*. Nova York: Routledge.

Fauve-Chamoux, A. (1984). "Les structures familiales au royaume des familles-souches: Esparros." *Annales. Histoire, Sciences Sociales*, 39(3): 513-528.

Fauve-Chamoux, A. (2005). "A comparative study of family transmission systems in the central Pyrenees and northeastern Japan." *The History of the Family*, 10(3): 231-248.

Ferrer i Alòs, L. (1996). "L'ús de la família a la Catalunya moderna." *Revista d'Etnologia de Catalunya*, 8: 26-33.

Ferrer i Alòs, L. (2005). "When there was no male heir: The transfer of wealth through women in Catalonia (the pubilla)." *Continuity and Change*, 20(1): 27-52.

Ferrer i Alòs, L. (2007). *Hereus, pubilles i cabalers: El sistema d'hereu a Catalunya*. Catarroja: Afers.

Ferrer i Alòs, L. (2013). "Plantar a mitges: L'expansió de la vinya i els orígens de la rabassa morta a la Catalunya Central en el segle XVII." *Recerques. Història, economia, cultura*, 67: 33-60.

Ferrer i Alòs, L. (2014). "¿Quién hereda? Desigualdades de género en el acceso a los derechos de propiedad y sistemas hereditarios en España." *AREAS: Revista Internacional de Ciencias Sociales*, 33: 35-47.

Ferrer i Alòs, L. (2015). "La formació d'una estructura de la propietat de la terra a la Catalunya Vella (segles XVI-XIX)." *Manuscrits*, 33: 67-93.

Fernández Tarrats, M. (2006). "La immigració francesa al Regne d'Espanya durant els segles XVI i XVII: El cas de la vila de Badalona." *Carrer dels Arbres. Revista anuari del Museu de Badalona*, 17: 53-68.

Fichet, B. *Cartes Anciennes de Géographie*, recurs en línia : <http://www.cartocassini.org>.

Finlay, R. A. P. (1978). "The accuracy of the London Parish Register, 1580-1653." *Population Studies*, 32(1): 95-112.

Forn i Salvà, F. (1995). "La llavor nord-pirinenca." *Arennios*, 26: 12-14.

Fornés, A., et al. (2013). "Show through cancellation and image enhancement by multiresolution processing". *12th International Conference on Document Analysis and Recognition (ICDAR)*. Los Alamitos, Califòrnia: IEEE Computer Society. 200-204.

Fornés, A., et al. (2014). "A bimodal crowdsourcing platform for demographic historical manuscripts". *Proceedings of the First International Conference on Digital Access to Textual Cultural Heritage (Madrid, Spain — May 19 - 20, 2014)*. New York: Association for Computing Machinery. 103-108.

Fortier, C. (1988). "Influence du déséquilibre des sexes dans le marché matrimonial sur la nuptialité. Problèmes d'interprétation." *Cahiers Québécois de Démographie*, 17: 175-192.

Fournier, P. F. (1924-27). "Emigrants auvergnants en Espagne (XV siècle)." *Revue d'Auvergne*, XLI: 240-261.

- Franch Benavent, R. (2003). "El papel de los extranjeros en las actividades artesanales y comerciales del Mediterráneo español durante la Edad Moderna". Dins: Villar García, M. B.; Pezzi Cristóbal, P. (coord.). *I Coloquio Internacional "Los Extranjeros en la España Moderna"*. Málaga: Ministerio de Ciencia y Tecnología. 39-72.
- Franklin, P. (1986). "Peasant widows "Liberation" and remarriage before the Black Death." *The Economic History Review*, XXXIX(2): 186-204.
- Fuchs, R. G.; Moch, L. P. (1990). "Pregnant, single, and far from home: Migrant women in Nineteenth-Century Paris." *The American Historical Review*, 95(4): 1007-1031.
- Galloway, P. R. (1988). "Basic patterns and annual variations in fertility, nuptiality, mortality and prices in Pre-Industrial Europe." *Population Studies*, 42(2): 275-302.
- García Espuche, A. (1998). *Un siglo decisivo: Barcelona y Cataluña, 1550-1640*. Madrid: Alianza.
- García Espuche, A.; Guàrdia i Bassols, M. (1986). *Espai i societat a la Barcelona pre-industrial*. Barcelona: La Magrana.
- García Espuche, A.; Guàrdia i Bassols, M. (1989). *La construcció d'una ciutat: Mataró 1500-1900*. Barcelona: Alta Fulla / Patronat Municipal de Cultura de Mataró.
- Garcia i Marrasé, N.E. (2011). *En cos i ànima: Vida i mort a Alforja, 1780-1815*. Alforja (Tarragona): Ajuntament d'Alforja.
- Gifre i Ribas, P. (1999). "Economia i societat als segles XVI i XVII". Dins: Albareda, J.; Gifre, P. *Història de la Catalunya Moderna*. Barcelona: UOC/Pòrtic. 11-50.
- Gifre i Ribas, P.; Lluch Bramon, R. (2001). "Continuïtats del mas català abans i després de la Sentència Arbitral de Guadalupe (segles XV-XVI)". Dins: Ferrer i Mallol, M. T. *et al. El mas català durant l'Edat Mitjana i la Moderna (segles IX-XVIII): Aspectes arqueològics, històrics, geogràfics, arquitectònics I antropològics*. Barcelona: CSIC, Institució Milà i Fontanals. 593-610.
- Gil Vicent, V. (1987). "Els comerciants estrangers al País Valencià a la segona meitat del segle XVIII: Les matrícules de 1764 i 1773." *Afers*, 5/6: 575-606.

Giralt i Raventós, E. (1959). "La colonia mercantil francesa de Barcelona a mediados del siglo XVII." *Estudios de Historia Moderna*, VI: 216-267.

González Beltrán, J. M. (2003). "Extranjeros en el siglo XVIII: procesos de integración y de solidaridad interna". Dins: Villar García, M. B.; Pezzi Cristóbal, P. (coord.) *I Coloquio Internacional "Los Extranjeros en la España Moderna"*. Málaga: Ministerio de Ciencia e Innovación. Vol. I. 379-389.

Gordon, M. (1964). *Assimilation in American Life: The role of Race, Religion and National Origins*. New York: Oxford University Press.

Gras i Casanovas, M. M. (1994). "La immigració francesa i la legislació. Els nouvinguts i els poders de la terra". *El poder real en la Corona de Aragón (siglos XIV-XVI)*. Zaragoza: Gobierno de Aragón. 5. 123-134.

Gras, M.; Gual, V. (1993). "Francesos i occitans en el fons de l'Arxiu Capitular de Barcelona." *L'Avenç*, 168: 14-17.

Grau Pujol, J. M.; Güell, M. (2009). "Bibliografia dels moviments migratoris en les vegueries i corregiments de Montblanc, Tarragona i Tortosa a l'època moderna (s. XVI-XVIII)". Dins: Santesmases Ollé, J. (dir.). *Els processos migratoris a les terres de parla catalana: De l'època medieval a l'actualitat: Actes del VII Congrés de la CCEPC (València, 16, 17 i 18 d'octubre de 2008)*. Valls: Cossetània. 235-246.

Grau Pujol, J. M.; Puig Tàrrrech, R. (2007). "Immigració estrangera a Catalunya des d'una perspectiva local: Reus, segles XVI-XX." *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 18: 93-108.

Gual i Remírez, F. X.; Gual i Vilà, V.; Millàs i Castellví, C. (1998). "La immigració francesa a Catalunya: El cas del Baix Llobregat (segles XVI i XVII)." *Pedralbes: Revista d'Història Moderna*, 18: 133-148.

Gual i Remírez, X.; Millàs i Castellví, C. (1999). "La immigració francesa al Baix Llobregat: Segles XVI i XVII." *Materials del Baix Llobregat*, 5: 29-35.

Gual i Remírez, X.; Millàs i Castellví, C. (2002). *Olesa de Montserrat en època dels Àustria. Demografia i societat*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

- Gual i Vilà, V. (1989). "Francesos a Santa Coloma (I)." *La Segarra*, 117: 18-19.
- Gual i Vilà, V. (1989b). "Francesos a Santa Coloma (II)." *La Segarra*, 118: 14-15.
- Gual i Vilà, V. (1989c). "Francesos a l'Alt Gaià (ss. XVI-XVII) (I)." *La Segarra*, 124: 26-27.
- Gual i Vilà, V. (1990). "Francesos a l'Alt Gaià (ss. XVI-XVII) (II)." *La Segarra*, 125: 22-23.
- Gual i Vilà, V. (1990b). "Francesos a la Plataforma Segarrenca (I)." *La Segarra*, 126: 20.
- Gual i Vilà, V. (1990c). "Francesos a la Plataforma Segarrenca (II)." *La Segarra*, 127: 15.
- Gual i Vilà, V. (1990d). "Presència occitana a Barberà (segles XVI-XVII)." *Llum*, 62: 30-31.
- Gual i Vilà, V. (1990e). "Quan els occitans eren munió... Vimbodí (segles XVI-XVII) (I)." *Vimbodí*, 52: 14-17.
- Gual i Vilà, V. (1990f). "Quan els occitans eren munió... Vimbodí (segles XVI-XVII) (II)." *Vimbodí*, 53: 11-12.
- Gual i Vilà, V. (1990g). "Ampliació de la nòmina de francesos vimbodencs. Els altres estrangers." *Vimbodí*, 54-55: 8-9.
- Gual i Vilà, V. (1991): "*Gavatxos*", *gascons, francesos: la immigració occitana a la Catalunya moderna (el cas de la Conca de Barberà)*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- Gual i Vilà, V. (1991b). "Occitans al registre de defuncions. Àrea colomina (ss. XVI-XVII) (I)." *La Segarra*, 137: 20.
- Gual i Vilà, V. (1991b). "Occitans al registre de defuncions. Àrea colomina (ss. XVI-XVII) (II)." *La Segarra*, 138: 18-19.
- Gual i Vilà, V. (1991d). "Francesos a Santa Coloma de Queralt (1651-1700)." *La Segarra*, 145: 18-19.
- Gual i Vilà, V. (1992). "Els prenomes dels francesos casats a Santa Coloma (1565-1700)." *La Segarra*, 153: 23.

Gual i Vilà, V. (1999). "Corrents migratoris a la Mediterrània". Dins: Belenguier Cebrià, E. (ed.). *Felipe II y el Mediterráneo*. Barcelona: Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V. 1: Los recursos humanos y materiales. 65-77.

Gual i Vilà, V. (1999b). "Occitans lladres de bestiar i moneders falsos. Bandolers i fautors: Montblanc i Rodal a l'Alta Edat Moderna." *Aplecs de Treballs*, 17: 33-48.

Gual i Vilà, V. (2001). "Francesos i occitans a Santa Coloma. Dades complementàries (I-XI)." En diversos números de *La Segarra*: 260: 31; 261:26; 262: 30; 263: 26; 264: 37; 265: 37; 266: 25; 267: 26; 268: 28; 279: 19 i 280: 35.

Gual i Vilà, V. (2008). "La demografia catalana al segle XVI." *Afers*, 23 (60): 275-288.

Hajnal, J. (1965). "European marriage patterns in perspective". Dins: Glass, D. V.; Eversley, D. E. C. (coord.) *Population in history: Essays in historical demography*. Londres: Edward E. Arnold.

Haller, M. (1981). "Marriage, women and social stratification: A theoretical critique." *American Journal of Sociology*, 86(4): 766-795.

Hellie, R. (2002). "Migration in early modern Russia, 1480s-1780s". Dins: Eltis, D. (ed.) *Coerced and free migration: Global perspectives*. Stanford: Stanford University Press. 292-324.

Henry, L. (1968). "The verification of data in Historical Demography." *Population Studies*, 22(1): 61-81.

Hoerder, D. (2002). *Cultures in contact: World migrations in the second millennium*. Durham: Duke University Press.

Hooghiemstra, E. (2001). "Migrants, Partner Selection and Integration: Crossing Borders?" *Journal of Comparative Family Studies*, 32(4): 601-626.

Hopper, K., et al. (1985). "Economies of Makeshift: Deindustrialization and homelessness in New York City." *Urban Anthropology and Studies of Cultural Systems and World Economic Development*, 14(1/3): 183-236.

Hornung, E. (2011). "Immigration and the diffusion of technology: The Huguenot Diaspora in Prussia." *IFO Working Paper*, 114: 1-48.

Howell, M. (1986). *Women, production and patriarchy in the late medieval cities*. Chicago: The University of Chicago Press.

Hox, J. J. (2002). "Sample sizes for multilevel modeling". Dins: Jorg Blasius, J. *et al.* (eds.) *Proceedings of the Fifth International Conference on Logic and Methodology*. Opladen, Alemanya: Leske & Budrich Verlag. 1-19.

Hufton, O. H. (1974). *The poor of eighteenth-century France (1750-1789)*. Oxford: The Clarendon Press.

Hufton, O. H. (1984). "Women without men: widows and spinsters in Britain and France in the eighteenth century." *Journal of Family History*, IX(4): 355-376.

Iglésies Fort, J. (1957). *Distribució comarcal de la població catalana a la primera meitat del segle XVI*. Barcelona: IEC.

Iglésies Fort, J. (1979-1981). *El fogatge de 1553*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana.

Iglésies Fort, J. (2002). *Pere Gil, S. I. (1551-1622) i la seva Geografia de Catalunya. Seguit de la transcripció del Libre primer de la historia Cathalana en lo qual se tracta de Historia o descripció natural, ço es de cosas naturals de Cathaluña*. Barcelona: Societat Catalana de Geografia.

Iglésies Fort, J.; Feliu, G. (1998). "El Fogatge de 1515." *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 9: 23-85.

INVENTARI DELS ARXIVS SAGRAMENTALS DE CATALUNYA realitzat en el marc del projecte: Población y migraciones en Cataluña. Estudio territorial, histórico y prospectivo. 2001 - 2003 (Equip: Anna Cabré, Àngels Pascual, Àngels Torrents, Roser Nicolau, Juan Antonio Módenes, Antonio M. Solana (CED & Departament de Geografia de la UAB), Andreu Domingo, Daniel Devolder, Joaquín Recaño, Socors Sancho, Carme Ros, Inés Brancós (CED). Tècnics de suport: Albert Esteve, Isaac Torner, Antonio López, Carlos Sánchez, Albert Sabater, Miquel Valls. Finançat per: Direcció General de Investigación. Programa de Promoción General del Conocimiento. Plan Nacional I+D+I 2000-2003. BSO2000-0477. Projecte adscrit al Departament de Geografia de la Universitat Autònoma de Barcelona).

Jané Checa, Ò. (2001). "Aspectes de la relació identitària de Catalunya amb França a l'època de Lluís XIV." *Manuscripts*, 19: 103-136.

Jané Checa, Ò. (2009). "De l'expulsió dels jueus i moriscos a les immigracions franceses de l'època moderna". Dins: Santesmases Ollé, J. (dir.). *Els processos migratoris a les terres de parla catalana: De l'època medieval a l'actualitat: Actes del VII Congrés de la CCEPC (València, 16, 17 i 18 d'octubre de 2008)*. Valls: Cossetània. 201-210.

Janet, P.; Khoo, S.-E. (1996). *Intermarriage: A study of migration and integration*. Sidney: Australian Government Publishing Service.

Jarque, E.; Salas Auséns, J. A. (2005). "Pequeños comerciantes y buhoneros franceses en el Alto Aragón a fines del siglo XVIII". Dins: Minovez, J. M. ; Pojada, P. (coord.) *Circulation des marchandises et réseaux commerciaux dans les Pyrénées (XIIIe.-XIXe siècles)*. Tolosa: CNRS-Université de Toulouse-Le Mirail. Vol. 1. 229-244.

Jencks, C., et al. (1972). *Reassessment of the Effect of Family and Schooling in America*. Nova York: Basic Books.

Jorba i Serra, X. (2006). "Una aproximació al conreu de la vinya a Catalunya a l'època moderna (s. XVI-XVII): L'exemple d'Òdena." *Estudis d'Història Agrària*, 19: 175-208.

Jordà Sánchez, J. P. (2016). *Aproximación a las migraciones históricas a través del estudio de la información nominal*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Geografia. Tesi doctoral dirigida per Anna Cabré Pla i Joana Maria Pujadas-Mora.

Jordà, J. P., et al. (2015). "Components històrics, socials i demogràfics del sistema català de nominació a l'Alta Edat Moderna: El cas dels cognoms als segles XVI i XVII." *Recerques. Història, economia, cultura.*, 71: 31-57.

Jovell, A. J. (2006). *Análisis de regresión logística*. Madrid: C.I.S.

Junqueras i Vies, O. (2002). *Economia i pensament econòmic a la Catalunya de l'alta edat moderna (1520-1630)*. Barcelona: UAB, Departament d'Història Moderna i Contemporània. Tesi doctoral.

Kalmijn, M. (1991). "Shifting boundaries: Trends in religious and educational homogamy." *American Sociological Review*, 56: 786-800.

Kalmijn, M. (1998). "Intermarriage and Homogamy: Causes, patterns, trends." *Annual Review of Sociology*, 24: 395-421.

Kamen, H. (1998). *Canvi cultural a la societat del Segle d'Or*. Lleida: Pagès. Traducció de: Kamen, H. (1993). *The Phoenix and the Flame. Catalonia and the Counter Reformation*. New Haven/Londres: Yale University Press.

Kamen, H. (1999). *La Inquisición Española. Una revisión histórica*. Barcelona: Crítica.

Kesztenbaum, L. (2008). "Cooperation and coordination among siblings: Brothers' migration in France, 1870–1940." *History of the family*, 13: 85-104.

King, S.; Muldrew, C. (2003). "Cash, wages and the economy of makeshifts in England, 1650-1800". Dins: Scholliers, P.; Schwarz, L. *Experiencing wages: Social and cultural aspects of wage forms in Europe since 1500*. Oxford: Berghahn Books. 155-180.

Kocka, J. (1984). "Family and class formation: Intergenerational mobility and marriage patterns in Nineteenth-Century westphalian towns." *Journal of Social History*, 17(3): 411-433.

Kok, J. (1997). "Youth labor migration and its family setting, The Netherlands 1850–1940." *The History of the Family*, 2(4): 507-526.

Kowalesky, M. (1986). "Women's work in a market town: Exeter in the late fourteenth century". Dins: Hanawalt, B. (ed.) *Women and work in preindustrial Europe*. Bloomington: Indiana University Press.

Lafarga, A. (1968). "Franceses y españoles en Vizcaya a fines del siglo XVIII." *Les langues néolatines*, 185: 1-23.

Langé, C. (1987). *L'immigration française en Aragon au XVIe siècle et dans la première moitié du XVIIe siècle*. París. Tesi doctoral.

Langé, C. (1993). *La inmigración francesa en Aragón: Siglo XVI y primera mitad del XVII*. Saragossa: Institución Fernando el Católico.

Lapeyre, H. (1985). "Els mercaders estrangers al Regne de València en els segles XV i XVI". Dins: Furió, A. (ed.) *València, un mercat medieval*. València: Diputació Provincial de València. 38-46.

Lapeyre, H. (2009). *Geografía de la España morisca*. València/Granada/Saragossa: Publicacions de la Universitat de València/Universidad de Granada/Universidad de Zaragoza. Traducció al castellà de: Lapeyre, H. (1959). *Géographie de l'Espagne morisque*. París: S.E.V.P.E.N.

Larquie, C. (1990). "Les Français à Madrid au XVII siècle". Dins : *Les français en Espagne à l'époque moderne (XVIe-XVIIIe siècles)*. París: C.N.R.S. 84-109.

Lee, R. D. (1981). "Short-term variations: Vital rates, prices and weather". Dins: Wrigley, E. A.; Schofield, R. S. *The Population History of England, 1541-1871: A reconstruction*. London: Edward Arnold. 356-401.

Lemeunier, G.; Pérez Picazo, M. T. (1990). "Les Français en Murcie sous l'Ancien Régimen (v. 1700-v. 1850)". Dins : *Les français en Espagne à l'époque moderne (XVIe-XVIIIe siècles)*. París: CNRS. 111-139.

Lladonosa, J. (1958). "Marchands toulousains à Lérida aux XIIe et XIIIe siècles." *Annales du Midi*, LXX: 223-230.

Llobet Portella, J. M. (1989). "La immigració francesa a Cervera segons els capítols matrimonials conservats a l'Arxiu Històric Comarcal de la ciutat (1501-1700)." *Espacio, tiempo y forma. Serie IV, Historia Moderna*, 2: 45-62.

Lobo, M.; Torres, M. E. (2003). "Los extranjeros en Canarias durante el Antiguo Régimen". Dins: Villar García, M. B.; Pezzi Cristóbal, P. (coord.) *I Coloquio Internacional "Los Extranjeros en la España Moderna"*. Málaga: Ministerio de Ciencia y Tecnología. Vol. 2. 79-100.

Lorenzo Lozano, J. (2003). "Franceses en Valencia en 1674". Dins: Villar García, M. B.; Pezzi Cristóbal, P. (coord.) *I Coloquio Internacional "Los Extranjeros en la España Moderna"*. Málaga: Ministerio de Ciencia y Tecnología. Vol I. 657-468.

- Lozano Díaz, R. (1983). "Tarragona al segle XVII: Aspectes demogràfics d'una població d'antic règim." *Pedralbes: Revista d'Història Moderna*, 3: 307-314.
- Lozano Díaz, R. (1995). *La població de Tarragona al segle XVII*. Tarragona: Centre d'Estudis Històrics i Socials "Guillem Oliver".
- Lucassen, J. (1987). *Migrant labour in Europe: The drift to the North Sea*. Londres: Croom Helm.
- Lucassen, J.; Lucassen, L. (2009). "The Mobility Transition revisited, 1500–1900: What the case of Europe can offer to global history." *Journal of Global History*, 4(3): 347-377.
- Lundh, C. (2007). "Remarriage, gender and social class: A longitudinal study of remarriage in southern Sweden, 1766–1894." *Continuity and Change*, 22(3): 373-406.
- Lundh, C.; Kurosu, S. (2014). "Eurasian Marriage: Actors and structures". Dins: Lundh, C.; Kurosu, S. (eds.) *Similarity in Difference: Marriage in Europe and Asia, 1700-1900*. Cambridge (Massachusetts): The MIT Press. 25-46.
- Maas, I.; Van Leeuwen, M. (2002). "Industrialization and Intergenerational Mobility in Sweden." *Acta Sociologica*, 45(3): 179-194.
- MacFarlane, A. (1987). *Marriage and love in England: Modes of reproduction 1300-1840*. New York/Oxford: Basil Blackwell.
- Marcé Espuñes, M. C. (1988). "La immigració francesa a Sabadell a la darrerria del segle XVIII." *Arraona*, 2 (III època): 27-34.
- Marfany, J. (2004). "«Casarse en edad proporcionada»: edat al matrimoni i estratègies matrimonials a Igualada, 1680-1829 " *Miscellanea Aqualatensis*, 11: 13-46.
- Marfany, J. (2006). "Choices and constraints: Marriage and inheritance in eighteenth- and early-nineteenth-century Catalonia." *Continuity and Change*, 21(1): 73-106.
- Martí i Ascó, M. (2013). "Cultura literària de la dona en la València dels segles XVI i XVII." *Scripta: Revista internacional de literatura i cultura medieval i moderna*, 1: 362-380.

Mas i Forners, A.; Monjo i Mascaró, J.L. (2004). "Tothom se'n va a la població de València. L'emigració mallorquina al Regne de València en el segle XVII." *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 15: 89-112.

Masdeu i Térmens, R. (2015). *Reconstrucció de famílies de la parròquia de Sant Just Desvern (1509-1936): Un estudi de demografia històrica* Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, Departament d'Història Moderna. Tesi doctoral dirigida pel Dr. Antoni Simon i Tarrés.

Massanell i Esclassans, A. (1980). "Dades esparses dels immigrants francesos a Vilafranca al segle XVI." *Miscel·lània penedesenca*, 3: 61-90.

Massanell i Esclassans, A. (1988). "Dades dels primers immigrants occitans a Vilafranca (1455-1553)." *Miscel·lània penedesenca*, 11: 217-244.

Massanell i Esclassans, A. (1990). "Dades de la immigració occitana a Vilafranca a la segona meitat del segle XVI." *Miscel·lània penedesenca*, 13: 221-248.

Massanell i Esclassans, A. (1991). "Immigrants francesos al Penedès (segles XVI i XVII)." *Olerdulae*, 1-4: 55-89.

Mata i Ventura, V. (2016). "La immigració occitana a Begues a cavall dels segles XVI i XVII. Economia i integració". *Els moviments migratoris a les terres d'Eramprunyà. VIII Trobades del Centre d'Estudis i d'Estudiosos d'Eramprunyà*. Gavà: CE Gavà. 5-22.

Mata, V., Hispano, M.; Company, A. (2009). "La immigració occitana a Begues a través del fons notarial eclesiàstic de l'Arxiu Parroquial de Sant Cristòfor de Begues. Segles XVI-XVII". Dins: Santesmases Ollé, J. *Els processos migratoris a les terres de parla catalana: De l'època medieval a l'actualitat: Actes del VII Congrés de la CCEPC (València, 16, 17 i 18 d'octubre de 2008)*. Valls: Cossetània. 323-632.

Mateos Royo, J. A. (2013). "Fiscal state, regional institutions and foreign migratory policy in times of decline: French immigrants in Aragon, 1635–1697." *Continuity and Change*, 28(3): 347-375.

Matthijs, K. (2003). "Frequency, timing and intensity of remarriage in 19th century Flandes." *History of the family*, 8: 135-162.

Millàs i Castellví, C. (1996). "La immigració francesa al Papiol: 1566-1700." *Materials del Baix Llobregat*, 2: 85-93.

Millàs i Castellví, C. (2005). *Els altres catalans dels segles XVI i XVII: La immigració francesa al Baix Llobregat en temps dels Àustria*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Millàs i Castellví, C. (2009). "Un estat de la qüestió sobre la immigració occitana a la Catalunya dels segles XVI i XVII". Dins: Santesmases Ollé, J. (dir.). *Els processos migratoris a les terres de parla catalana: De l'època medieval a l'actualitat: Actes del VII Congrés de la CCEPC (València, 16, 17 i 18 d'octubre de 2008)*. Valls: Cossetània. 211-234.

Millàs i Castellví, C. (2016). *Migracions històriques a escala municipal: Olesa, 1581-1930*. Saarbrücken: Publicia.

Miquel i Serra, D. (2009). "La immigració francesa a Sant Cugat del Vallès. Segles XVI-XVII. Noves aportacions". Dins: Santesmases Ollé, J. (dir.). *Els processos migratoris a les terres de parla catalana: De l'època medieval a l'actualitat: Actes del VII Congrés de la CCEPC (València, 16, 17 i 18 d'octubre de 2008)*. Valls: Cossetània. 263-277.

Moch, L. P. (1992). *Moving Europeans: Migrations in Western Europe since 1650*. Bloomington: Indiana University Press.

Molas Ribalta, P. (1970). *Los gremios barceloneses del siglo XVIII*. Madrid: Confederación Española de Cajas de Ahorros.

Moliné, E. (1988-1989). "Els sacerdots francesos al bisbat d'Urgell (s. XIV-XVII)." *Urgellia*, IX.

Moll, F. B. (1987 [1959]). *Els llinatges catalans (Catalunya, País Valencià, Illes Balears)*. Palma: Moll.

Monteano, P. J. (2005). "Vascos y franceses en la Tudela de mediados del siglo XVI." *Príncipe de Viana*, 234: 111-133.

Montemayor, J. (1990). "Les français à Tolède au XVII siècle". Dins : *Les français en Espagne à l'époque moderne (XVIe-XVIIIe siècles)*. París: CNRS.

- Monter, W. (1988). "Els immigrants francesos i la Inquisició de Barcelona, 1550-1650." *L'Avenç*, 120: 10-14.
- Mood, C. (2010). "Logistic Regression: Why we cannot do what we think we can do, and what we can do about it." *European Sociological Review*, 26(1): 67-82.
- Moreu-Rey, E. (1949). "L'émigration française à Barcelone pendant la révolution." *Bulletin de l'Institut français en Espagne*, 32.
- Moreu-Rey, E. (1959). *Els immigrants francesos a Barcelona (segles XVI al XVIII)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Moreu-Rey, E. (1974). *Toponímia catalana. Assaig de bibliografia*. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- Moreu-Rey, E. (1991). *Antroponímia. Història dels nostres prenomes, cognoms i renoms*. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- Mörner, M. (1967). *Race mixture in the history of Latin America*. Boston: Little, Brown.
- Muñoz Pradas, F. (1990). *Creixement demogràfic, mortalitat i nupcialitat al Penedès (segles XVII-XIX)*. Bellaterra: UAB, Departament de Geografia. Tesi doctoral.
- Musham, H. V. (1974). "The Marriage Squeeze." *Demography*, 11(2): 291-299.
- Nadal, J. (1956). "El "redreç" demogràfic de Catalunya en el siglo XVI". Dins: *Actas del IV Congreso de Historia de la Corona de Aragón*. Madrid. 875-880.
- Nadal, J. (1966). *La población española. Siglos XVI a XX*. Barcelona: Ariel.
- Nadal, J. (1978). "La població catalana del segle XVIII". Dins: *Història de Catalunya*. Barcelona: Salvat. 257-273.
- Nadal, J. (1983). "La població". Dins: Nadal, J.; Wolff, P. (dir.) *Història de Catalunya*. Barcelona: Oikos-Tau. 65-94.
- Nadal, J. (1992). *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demográfica*. Barcelona: Ariel.

- Nadal, J.; Giralt, E. (1953). "Ensayo metodológico para el estudio de la población catalana de 1553 a 1717." *Estudios de Historia Moderna*, III: 237-284.
- Nadal, J.; Giralt, E. (1955). "Inmigración francesa y problemas monetarios en la Cataluña de los siglos XVI y XVII". Dins: *Riassunti delle comunicazioni: X Congresso Internazionale de Scienze Storiche*. Firenze: Sansoni. VIII.
- Nadal, J.; Giralt, E. (1960). *La population catalane de 1553 a 1717: L'immigration française et les autres facteurs de son développement*. París: École Pratique des Hautes Études.
- Nadal, J.; Giralt, E. (1966). *La immigració francesa a Mataró en el segle XVII*. Mataró: Caixa d'Estalvis de Mataró.
- Nadal, J.; Giralt, E. (2000). *Immigració i redreç demogràfic: Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*. Vic: Eumo. Traducció al català de: Nadal, J.; Giralt, E. (1960). *La population catalane de 1553 a 1717: L'immigration française et les autres facteurs de son développement*. París: École Pratique des Hautes Études.
- Nash, M. (1983). *Mujer, familia y trabajo en España (1875-1936)*. Barcelona: Anthropos.
- Nicolau, R. (1999). "Un punt de vista sobre els treballs d'en Jordi Nadal d'història de la població." *L'avenç*, 241: 33-37.
- Nieto Sánchez, J. A. (2013). "El acceso al trabajo corporativo en el Madrid del siglo XVIII: Una propuesta de análisis de las cartas de examen gremial." *Investigaciones de Historia Económica - Economic History Research*, 9: 97-107.
- Nunes, J. (2012). *Diccionari terminològic de sistemes d'informació geogràfica*. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya: Enciclopèdia Catalana.
- Öberg, S. (2015). "Sibship size and height before, during, and after the fertility decline: A test of the resource dilution hypothesis." *Demographic Research*, 32: 29-74.
- Ogilvie, S. (2003). *A bitter living: Women, markets, and social capital in Early Modern Germany*. New York: Oxford University Press.
- Ortega López, M. (1988). "Una reflexión sobre la historia de las mujeres en la Edad Moderna." *Norba: Revista de Historia*, 8-9: 159-168.

Ozanam, D. (1968). "La colonie française de Cadix au XVIII siècle." *Mélanges de la Casa de Velazquez*, IV: 260-348.

Ozanam, D. (1991). "Les Français à Madrid dans la deuxième moitié du XVIIIe siècle". Dins: Madrazo, S.; Pinto, V. (eds.) *Madrid en la época moderna: Espacio, sociedad y cultura. Coloquio celebrado los días 14 y 15 de Diciembre de 1989* Madrid: Universidad Autónoma de Madrid. 215-228.

Pagnini, D.; Morgan, P. (1990). "Intermarriage and social distance among US migrants at the turn of the century." *American Journal of Sociology*, 96: 405-432.

Partie, P. (1965). "La Haute-Auvergne agricole et ses problèmes a la fin de l'Ancien Régime." *Travaux et recherches. Serie Sciences Historiques*, 6(7).

Pérez, J. (1993). *Historia de una tragedia: La expulsión de los judíos de España*. Barcelona: Crítica.

Pérez Álvarez, M. J. (2013). "Mujeres y jefatura del hogar en el mundo rural leonés durante la Edad Moderna." *Cuadernos de Historia Moderna*, 38: 15-39.

Pérez García, J. M. (2004). "Elites campesinas y estrategias de reproducción social en las Rías Bajas gallegas." *Revista de Demografía Histórica*, 22(1): 15-40.

Perrel, J. (1963). "Introduction à une étude sur l'émigration corrézienne vers l'Espagne sous l'ancien régime." *Bulletin de la Société des Lettres, Sciences et Arts de la Corrèze*, LXVII: 92-101.

Perrel, J. (1964). "Les limousins en Espagne aux XVIe, XVIIe et XVIII siècles: Les émigrants." *Bulletin de la Société des Lettres, Sciences et Arts de la Corrèze*, LXVIII: 31-40.

Peytaví Deixona, J. (1995). "L'immigration occitane en Catalogne moderne: L'exemple nord-catalan du Haut-Vallespir". *Le Roussillon, de la Marca Hispànica aux Pyrénées-Orientales (VIIe-XXe siècles)*. Perpinyà: SASLPO. 519-533.

Peytaví Deixona, J. (1997). "Antroponímia i immigració a la Catalunya Nord Moderna: L'exemple de l'Alt Vallespir." *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica*, 69: 207-225.

Peytaví Deixona, J. (2002). "L'apport occitan à l'anthroponymie catalane: Le cas de la population des Comtés du Nord du XVI au XVIII siècle." *Lengas: Revue de sociolinguistique*, 52: 31-52.

Peytaví Deixona, J. (2003). "Antroponímia, poblament i immigració a la Catalunya del Nord Moderna." *Llengua i literatura*, 14: 361-370.

Peytaví Deixona, J. (2005). *Catalans i occitans a la Catalunya moderna (Comtats de Rosselló i Cerdanya, s. XVI-XVII): Presentació històrica i transcripció del fogatge català de 1553, del registre de la taxa del Batalló de 1643 i de les dues llistes dels immigrants occitans de 1542-1543 i 1637, a la zona de la Catalunya del Nord*. Barcelona: Rafael Dalmau; Òmnium Cultural.

Peytaví Deixona, J. (2010): *Antroponímia, poblament i immigració a la Catalunya moderna: L'exemple dels comtats de Rosselló i Cerdanya (segles XVI-XVIII)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

Pla Alberola, P. (1983). "El estudio de los movimientos migratorios a través de los registros parroquiales". Dins: *Actas de las II Jornadas de Metodología y Didáctica de la Historia*. Cáceres: Universidad de Extremadura. 49-73.

Planes i Albets, R. (1992). "Les ordinacions de la confraria dels immigrants francesos de Solsona (1536)". Dins: *Miscel·lània d'Homenatge a Josep Lladonosa*. Lleida: Insitut d'Estudis Ilerdencs. 495-500.

Poitrineau, A. (1965). *La vie rurale en Basse-Auvergne au XVIIIe siècle*. Paris: Presses Universitaires de France.

Poitrineau, A. (1976). "La inmigración francesa en el reino de Valencia (siglos XVI-XIX)." *Moneda y crédito*, 137: 103.

Poitrineau, A. (1985). *Les espagnols de l'Auvergne et du Limousin du XVIIème au XIXème siècle*. Aurillac: Malroux-Mazel.

Ponsot, P. (1969). "Des immigrants français en Andalousie: Exemples de Montilla (1689-96) et d'Osuna (1791)." *Mélanges de la Casa de Velazquez*, V: 331-334.

- Ponsot, P. (1979). "Les français à Cordoue en 1791-1793." *Mélanges de la Casa de Velazquez*, XV: 503-507.
- Pojada, P. (2010). "El comerç entre guerra i pau als Pirineus catalans abans i després del Tractat del 1659". Dins: Jané Checa, Ò. (coord.). *Del Tractat dels Pirineus (1659) a l'Europa del segle XXI: Un model en construcció?* Barcelona: Museu d'Història de Catalunya. 305-313.
- Pooley, C.; Turnbull, J. (1998). *Migration and mobility in Britain since the eighteenth century*. Londres: Routledge.
- Poussou, J. P. (2001). "Migraciones y movilidad de la población en Europa en la época moderna". Dins: Bardet, J. P.; Dupâquier, J. (eds.) *Historia de las poblaciones de Europa*. Madrid: Síntesis. Vol. 1. 237-257. Traducció al castellà de: Bardet, J. P.; Dupâquier, J. (eds.) (1997). *Histoire des populations de l'Europe*. París: Fayard.
- Pressat, R. (1987). *Diccionario de demografía*. Barcelona: Oikos-Tau. Traducció de: Pressat, R. (1985). *The Dictionary of Demography*. Oxford: Blackwell.
- Puigarnau i Torelló, A. (1995). "Heretgia protestant i immigració francesa amb motiu de les reformes a Castell-Lleó en temps de Felip II". *Miscel·lània. De les terres de Lleida al segle XVI*. Lleida: Institut d'Estudis Il·lerdencs. 369-376.
- Pujadas-Mora, J. M., *et al.* (2014). "Propuestas metodológicas para la aplicación de HISCO en el caso de Cataluña, siglos XV-XX." *Revista de Demografía Histórica*, 32(1): 185-219.
- Pujadas-Mora, J. M., *et al.* (2014b). Intergenerational transmission of social status and occupations at the Barcelona Area, 16th – 17th centuries. Comunicació presentada a: *European Population Conference (EPC)*. Budapest, 25-28 June.
- Pujadas-Mora, J. M., *et al.* (2018). "The apple never falls far from the tree: Siblings and intergenerational transmission among farmers and artisans in the Barcelona area in the sixteenth and seventeenth centuries." *The History of the Family*, 24(Publicat online el 23/02/2018): 1-35.

Puschmann, P., *et al.* (2012). Partner choice and marriage among migrants: The acculturation process of migrants in the port-city of Antwerp from a life course perspective (1846-1920). *Working paper*. Leuven, Centrum voor Sociologisch Onderzoek.

Puschmann, P., *et al.* (2012b). Marriage and family formation among urban in-migrants in Antwerp and Stockholm. A longitudinal approach to social integration, 1846-1926. *Working paper*. Leuven, Centrum voor Sociologisch Onderzoek.

Puschmann, P., *et al.* (2014). "Access to marriage and reproduction among migrants in Antwerp and Stockholm. A longitudinal approach to processes of social inclusion and exclusion, 1846–1926." *The History of the Family*, 19(1): 29-52.

Qian, Z. (1997): "Breaking the racial barriers: Variations in interracial marriage between 1980 and 1990". *Demography*, 34(2): 263-276.

Quataert, J. H. (1985). "The shaping of women's work in manufacturing: Guilds, households, and the state in Central Europe, 1648-1870." *The American Historical Review*, 90(6): 1122-1148.

Radressa i Casanovas, J. (1996). "Emigrants francesos a Torroella." *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 1996: 73-79.

Rafat i Selga, F. (1993). *Masos, safrà, occitans i pesta negra*. Manresa: Centre d'Estudis del Bages.

Ramos Medina, M. D. (1996). "Aproximación a la empresa artesano-mercantil francesa en la segunda mitad del siglo XVII: Los mercaderes-fabricantes de peines de Madrid (1659-1679)." *Espacio, Tiempo y Forma*, Serie IV(9): 205-230.

Ramos Medina, M. D. (1999). "Algunas sagas comerciales francesas en Madrid de la segunda mitad del seiscientos." *Espacio, Tiempo y Forma*, Serie IV(12): 221-249.

Ramos Medina, M. D. (2001). "Algunas compañías mercantiles francesas en el comercio minorista madrileño en la segunda mitad del seiscientos." *Cuadernos de Historia Moderna*, 26: 57-87.

- Ramos Medina, M. D. (2003). "Los mercaderes extranjeros en Madrid: Compañías y negocios (1648-1679)". Dins: Villar García, M. B.; Pezzi Cristóbal, P. (coord.) *I Coloquio Internacional "Los Extranjeros en la España Moderna"*. Málaga: Ministerio de Ciencia y Tecnología. Vol. 1. 555-568.
- Reglà, J. (1963). *El Bandolerisme català*. Barcelona: Aymà.
- Rey Castelao, O. (1998). "Gallegos y franceses en un espacio común." *Obradoiro de Historia Moderna*, 7: 171-194.
- Rial García, S.; Rey Castelao, O. (2008). "Las viudas de Galicia a fines del Antiguo Régimen." *Chronica Nova*, 34: 91-122.
- Rizo Blasco, J. (2016). "La comunidad francesa en Barcelona a principio del siglo XVII". Dins: García Fernández, M. (ed.) *Familia, cultura material y formas de poder en la España Moderna. III Encuentro de Jóvenes Investigadores en Historia Moderna*. Madrid: Fundación Española de Historia Moderna. 141-159.
- Rodríguez Alemán, I. (2007). *Inmigrantes de origen extranjero en Málaga (1564-1700)*. Málaga: Universidad de Málaga.
- Rodríguez Alemán, I. (2008). "Opciones matrimoniales de la mujer viuda en Málaga (1564-1700)." *Chronica Nova*, 34: 123-157.
- Rodríguez Fita, M. (1998). "La immigració occitana a Arenys de Mar. 1585-1709." *Arenys, vida parroquial*, 601: 317-320.
- Rovira i Gómez, S. J. (1998). "Els marxants occitans de Reus (1607-1620)." *Pedralbes: Revista d'Història Moderna*, 18: 181-187.
- Rovira i Tobella, R. (2014). "Occitans a Gelida durant els segles XVI i XVII." *Paratge*, 27: 113-156.
- Roy, R.; Charbonneau, H. (1978). "La nuptialité en situation de déséquilibre des sexes: Le Canada du XVIIe siècle." *Annales de Démographie Historique*, 1978(1): 285-294.
- Rubio Velasco, M. P. (2017). "Inserción social e itinerario vital de forasteros en la Comarca de Ciudad Rodrigo (siglos XVIII-XIX)." *Revista de Demografía Histórica*, 35(1): 93-120.

Sala, R.; Tarrius, A. (2000). *Occitans, espagnols, marocains: Migrations d'hier et d'aujourd'hui en Roussillon*. Canet del Rosselló: Trabucaire.

Salas Auséns, J. A. (1977). "Los registros parroquiales como fuente para el estudio de la inmigración: Franceses en Barbastro entre dos centurias (siglos XVI-XVII)." *Argensola*, 79-84: 67-84.

Salas Auséns, J. A. (1985-86). "La inmigración francesa en Aragón en la Edad Moderna." *Estudios del Departamento de Historia Moderna*: 51-77.

Salas Auséns, J. A. (1986). "Extranjeros en Navarra en la segunda mitad del siglo XVIII". Dins: *I Congreso de Historia de Navarra de los siglos XVIII, XIX y XX*. Pamplona: Institución Príncipe de Viana. Anejo 4, T. 1. 67-78.

Salas Auséns, J. A. (1988). "Movimientos migratorios en la España de la Edad Moderna." *Revista de Demografía Histórica*, 6(2): 29-54.

Salas Auséns, J. A. (1990). "Les français en Espagne dans la deuxième moitié du XVIIIe siècle". Dins: *Les français en Espagne à l'époque moderne (XVIe-XVIIIe siècles)*. París: CNRS. 173-196.

Salas Auséns, J. A. (2001). "Las otras Leyes de Extranjería: Migraciones francoespañolas a través de la frontera pirenaica en la Edad Moderna". Dins: *Pré-actas do VI Congresso da Associação de Demografia Histórica (ADEH)*. Castelo Branco 18, 19 e 20 Abril 2001: Instituto Politécnico de Castelo Branco.

Salas Auséns, J. A. (2002). "Franceses en Barbastro en la Edad Moderna." *Annales: Anuario del Centro de la Universidad Nacional de Educación a Distancia de Barbastro*, 15: 123-160.

Salas Auséns, J. A. (2003). "Leyes de inmigración y flujos migratorios en la España Moderna". Dins: Villar García, M. B., Pezzi Cristóbal, P. (coord.). *I Coloquio internacional "Los Extranjeros en la España Moderna"*. Málaga: Ministerio de Ciencia y Tecnología. 681-697.

Salas Auséns, J. A. (2003). "Buscando vivir en la ciudad: Trayectorias de inmigrantes franceses en los siglos XVII y XVIII." *Revista de Demografía Histórica*, 21: 141-165.

Salas Auséns, J. A. (2004). "Expectativas y realidades de los inmigrantes franceses en la Edad Moderna". Dins: Vaca Lorenzo, Á. *Minorías y migraciones en la historia: XV Jornadas de Estudios Históricos organizadas por el Departamento de Historia Medieval, Moderna y Contemporánea*. Salamanca: Universidad de Salamanca. 105-120.

Salas Auséns, J. A. (ed.). *Migraciones y movilidad social en el Valle del Ebro*. Bilbao: Universidad del País Vasco.

Salas Auséns, J. A. (2009). *En busca de El Dorado: Inmigración francesa en la España de la Edad Moderna*. Bilbao: Universidad del País Vasco.

Sales, N. (1989). *Els segles de la decadència (segles XVI-XVIII). Història de Catalunya, dirigida per Pierre Vilar*. Vol. IV. Barcelona: Edicions 62.

Salinero, G. (2010). "Sistemas de nominación e inestabilidad antroponímica moderna". Dins: Salinero, G.; Testón Núñez, I. *Un juego de engaños. Movilidad, nombres y apellidos en los siglos XV a XVIII*. Madrid: Casa de Velázquez. 9-27.

Sanabre, J. (1947). *El Archivo Diocesano de Barcelona*. Barcelona: Impremta Fidel Rodríguez.

Sanabre, J. (1948). *El Archivo de la Catedral de Barcelona*. Barcelona: Impremta Pulcra.

Sánchez Belen, J. A.; Ramos Medina, M. D. (1994). "Los comerciantes franceses en Castilla y la represalia de 1667." *Espacio, Tiempo y Forma*, IV(7): 287-318.

Sánchez i González, M. (2003). "La immigració occitana al Vallès Meridional (1550-1640)." *Terme*, 18: 117-128.

Sauer, C. O. (1956). "The education of a Geographer." *Annals of the Association of American Geographers*, 46(3): 287-299.

Serra, E. (1988). *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII: Baronia de Sentmenat 1590-1729*. Barcelona: Crítica.

Simon i Tarrés, A. (1984). "Girona a comienzos del ochocientos. Inmigración y crecimiento demográfico". *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*. Barcelona: Universitat de Barcelona. Vol. 1. 133-140.

Simon i Tarrés, A. (1992). "La població catalana a l'època moderna: Síntesi i actualització." *Manuscrits*, 10: 217-258.

Simon i Tarrés, A. (1996). *La població catalana a l'edat moderna. Deu estudis*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.

Simon i Tarrés, A. (1999): "El creixement poblacional català del segle XVI i la immigració francesa. Aspectes demogràfics i socials". Dins: Belenguer Cebrià, E. (dir.). *Felipe II y el Mediterráneo*, vol. 1: Los recursos humanos y materiales. Barcelona: Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V. 79-98.

Simon i Tarrés, A. (2004). "El redreçament demogràfic del "llarg" segle XVI: Els paper de la immigració occitana". Dins: Balcells, E. (dir.) *Història de Catalunya*. Barcelona: La Esfera de los Libros. 356-371.

Simon i Tarrés, A.; Alberch i Fugueras, R. (1982). "L'evolució demogràfica de Girona en els segles XVI i XVII a través dels registres parroquials." *Estudi General*, 2: 11-31.

Sobrequés i Callicó, J. (1964). "La immigració francesa a Arenys de Mar a finals del segle XVIII (1791-1798)." *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 17: 419-436.

Soca i Torres, I. (2003). "La immigració occitana al Berguedà (1580-1650). Notes per una aproximació percentual." *Pedralbes: Revista d'Història Moderna*, 23: 637-654.

Soca i Torres, I. (2004). "La immigració occitana al Berguedà (1580-1650). Notes per una aproximació percentual (I)." *L'Erol*, 81: 34-37.

Soca i Torres, I. (2004b). "La immigració occitana al Berguedà (1580-1650). Notes per una aproximació percentual (i II)." *L'Erol*, 82: 32-36.

Solà-Morales, J. M. (1970). "La immigració francesa a Olot (Girona) als segles XVI i XVII". *XLIIe Congrès (Perpignan - 1969). Fédération Historique du Languedoc Méditerranéen et du Roussillon*. Montpellier: Fédération Historique du Languedoc Méditerranéen et du Roussillon. 221-280.

Soler i Amigó, J. (2003). *Rebels a Tramuntana*. Barcelona: Columna.

Solsona, F. (1981). "Els francesos de Sant Pol de Mar al segle XVII." *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 25: 145-151.

- Soly, H. (2008). "The political economy of European craft guilds: Power relations and economic strategies of merchants and master artisans in the Medieval and Early Modern textile industries." *International Review of Social History*, 53(S16): 45-71.
- Sommerseth, H. L., *et al.* (2016). "Marriage patterns and residential behaviour among Norwegian women in Amsterdam, 1721-1720." *Continuity and Change*, 31(2): 175-209.
- Souriac, P. J. (2004). "Comprendre une société confrontée à la guerre civile: Le Midi toulousain entre 1562 et 1596." *Histoire, économie & société*, 23(2): 261-272.
- Southall, H. R. (1991). "The tramping artisan revisits: Labour mobility and economic distress in early Victorian England." *The Economic History Review*, 4(2): 272-296.
- Subiñà i Coll, E. (2003). "La immigració francesa al Maresme central durant la segona meitat del segle XVI. Una aproximació." *Sessió d'Estudis Mataronins*, 20: 81-97.
- Swanson, H. (1988). "The illusion of economic structure: craft guilds in late medieval English towns." *Past and Present*, 121: 29-48.
- Schwartz, C. R.; Mare, R. D. (2005): "Trends in educational assortative marriage from 1940 to 2003". *Demography*, 42(4): 621-646.
- Teixidó i Montalà, J. (1998). "La immigració francesa a Figuerola del Camp (1566-1640) i la seva confraria." *Pedralbes: Revista d'Història Moderna*, 18 (1): 149-162.
- Testón Núñez, I. (1985). "Matrimonio y comportamientos". Dins: *Amor, sexo y matrimonio en Extremadura*. Badajoz: Universitas. 105-142.
- Thorvaldsen, G., *et al.* (2015). "A tale of two transcriptions: Machine-assisted transcription of historical sources." *Historical Life Course Studies*, 2: 1-19.
- Tilly, C. (1978). "Migration in Modern European History". Dins: McNeill, W. H.; Adams, B. (eds.) *Human migration: Patterns and policies*. Bloomington: University of Indiana Press.
- Todorov, N. (1983). *The Balkan city, 1400-1900*. Seattle: University of Washington Press.
- Tomkins, A., King, S. (eds.) (2003). *The poor in England 1700-1850: An economy of makeshifts*. Manchester: Manchester University Press.

- Torras i Elias, J. (1981). "Estructura de la indústria pre-capitalista: La draperia." *Recerques. Història, economia, cultura*, 11: 7-28.
- Torras i Ribé, J. M. (1987). "Demografia i societat a Igualada durant els segles XVI i XVII." *Miscel·lània Aqualatensia*, 4: 87-109.
- Torrent Foz, P. (1994). "La immigració occitana a Arenys de Munt." *Arennios*, 25: 22-23.
- Torrents, À. (1993). *Transformacions demogràfiques en un municipi industrial català. Sant Pere de Riudebitlles 1608-1935*. Barcelona: Universitat de Barcelona, Departament d'Història Contemporània.
- Torres Sans, X. (1991). *Els bandolers: s. XVI-XVII*. Vic: Eumo.
- Torres Sans, X. (2002). "Los sin papeles y los otros. Inmigraciones francesas en Cataluña (siglos XVI-XVII)." *Mediterráneo económico*, 1: 347-361.
- V.A. (1990). *Les français en Espagne à l'époque moderne (XVIe-XVIIIe siècles)*. Paris: CNRS.
- V.A. (2008). *El mapa com a llenguatge geogràfic. Recull de textos històrics*. Barcelona: Societat Catalana de Geografia.
- Van Bavel, J., *et al.* (1997). Connections between intergenerational and marital mobility, a case study: Leuven 1830-1910. *Working paper*. Leuven, University of Leuven.
- Van Bavel, J., *et al.* (2011). "Family size and intergenerational mobility during de fertily transition: Evidence of resource dilution from the city of Antwerp in nineteenth century Belgium." *Demographic Research*, 24(14): 313-344.
- Van de Putte, B.; Miles, A. (2005). "A Social Classification Scheme for Historical Occupational Data." *Historical Methods*, 38(2): 61-94.
- Van de Putte, B., *et al.* (2007). "Societal openness during the urban crisis: Partner selection in the 19th-century Belgian textile cities Ghent and Verviers." *The History of the Family*, 12(1): 62-78.
- Van Leeuwen, M.; Maas, I. (1991). "Log-linear analysis of changes in mobility patterns." *Historical Methods*, 24(2): 66-79.

- Van Leeuwen, M.; Maas, I. (2005). "Endogamy and social class in history: An overview." *International Review of Social History*, 50(S13): 1-23.
- Van Leeuwen, M.; Maas, I. (2011). *HISCLASS: A Historical International Social Class Scheme*. Leuven: Leuven University Press.
- Van Leeuwen, M., et al. (2002). *HISCO: Historical International Standard Classification of Occupations*. Leuven: Leuven University Press.
- Van Lottum, J. (2007). *Across the North Sea: The impact of the Dutch Republic on international labour migration, c. 1550-1850*. Amsterdam: Aksant.
- Van Poppel, F. (1995). "Widows, widowers and remarriage in nineteenth-century Netherlands." *Population Studies*, 49(3): 421-441.
- Vaquer Bennàssar, O. (1995). "Immigrants de Mallorca a la segona meitat del segle XV." *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 51: 125-140.
- Vaquer Bennàssar, O. (1998). "Immigrants a Mallorca, 1500-1550." *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 54: 105-140.
- Vaquer Bennàssar, O. (2001). "Immigrants a Mallorca durant el regnat de Felip II." *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 57(321-338).
- Vendrell Condeminas, J. (2016). "La immigració a la parròquia de Sant Climent entre 1500 i 1700". *Els moviments migratoris a les terres d'Eramprunyà. VIII Trobades del Centre d'Estudis i d'Estudiosos d'Eramprunyà*. Gavà: CE Gavà. 27-32.
- Ventalló Vintró, J. (1904). *Historia de la industria lanera catalana. Monografia de sus antiguos gremios*. Terrassa: Imprenta y litografia de José Ventalló Vilá.
- Vicens Vives, J. (1956). *Cataluña a mediados del siglo XV*. Barcelona: Real Academia de Buenas Letras de Barcelona.
- Vicente i Valentín, M. (1990). "Les dones en els gremis de l'Edat Moderna a Barcelona (segles XVII i XVIII)." *Pedralbes*, 10: 137-142.
- Vigil, M. (1986). "La viuda". Dins: *La vida de las mujeres en los siglos XVI y XVII*. Madrid: Siglo XXI. 195-207.

Vilalta, M. J. (1999). "Las migraciones como motor del crecimiento demográfico en la Catalunya interior en los inicios de la modernidad (Lleida 1547-1600)". Dins: Salas Auséns, J. A. (coord.) *Actas del Congreso Internacional de la Población. V Congreso de la ADEH (Logroño, 15, 16 y 17 de abril de 1998). 3ª Sesión: La población del Valle del Ebro en el pasado*. Logroño: Instituto de Estudios Riojanos. Vol. 3. 281-295.

Vilalta, M. J. (2001). "Los artesanos de Lleida en el siglo XVI". Dins: *Campesinos, artesanos, trabajadores: Actas del IV Congreso de Historia Social de España, Lleida 12-15 de diciembre de 2000*. Lleida: Milenio. 299-314.

Vilalta, M. J. (2003). "Franceses en la Lleida moderna. Posibilidades para trabajar, dificultades de inserción". Dins: Villar García, M. B.; Pezzi Cristóbal, P. (Coord.). *I Coloquio Internacional "Los Extranjeros en la España Moderna"*. Málaga: Ministerio de Ciencia e Innovación. I. 695-705.

Vilalta, M. J. (2006). "La atracción de los iguales. Sociedad, migraciones y alianzas matrimoniales en la Lleida del siglo XVI". Dins: Salas Auséns, J. A. (ed.). *Migraciones y movilidad social en el Valle del Ebro*. Bilbao: Universidad del País Vasco. 13-37.

Vilamala Salvans, J. (1998). "Els francesos a la Plana de Vic del Tractat de Cateau-Cambresis (1559) al Tractat dels Pirineus (1659)." *Pedralbes: Revista d'Història Moderna*, 18: 163-172.

Vilar, P. (1987). *Catalunya dins l'Espanya moderna*. Barcelona: Edicions 62.

Villar, C. (2016). "Trayectorias laborales femeninas en Barcelona: De la década de 1920 a la actualidad." *Historia Social*, 84: 59-76

Villar García, M. B. (1982). *Extranjeros en Málaga en el siglo XVIII*. Córdoba: Publicaciones del Monte de Piedad y Caja de Ahorros de Córdoba.

Villar García, M. B. (2003). "Las oportunidades de educación y el empleo laboral de las mujeres malagueñas en la Edad Moderna." *Baetica. Estudios de arte, geografía e historia*, 25: 649-670.

Villar García, M. B. (2007). "Los extranjeros en la España moderna. Un campo historiográfico en expansión." *Baetica. Estudios de arte, geografía e historia*, 29: 425-441.

- Villavicencio, F., *et al.* (2015). "Reconstructing lifespans using historical marriage records of Catalonia from the 16th and 17th centuries". Dins: *Population reconstruction*. Nova York: Springer. 199-216.
- Virella i Bloda, A. (1988). "Presència de gascons a la costa del Penedès al segle XVII." *Miscel·lània penedesenca*, 12: 7-30.
- Vives i Vives, P.; Comas i Pié, J. (1984). "La immigració francesa a Vila-Rodona (segles XVI-XVII)." *Quaderns de Vilaniu*, 5: 149-155.
- Wensky, M. (1982). "Women's guilds in Cologne in the latter Middle Ages." *Journal of European Economic History*, 3: 631-665.
- Wiesner, M. E. (1988). *Working women in Renaissance Germany*. New Brunswick: Rutgers University.
- Wiesner, M. E. (1993). *Women and Gender in Early Modern Europe*. Cambridge/New York: Cambridge University Press.
- Williams, R. (2005). "Stolen goods and the economy of makeshifts in eighteenth century Exeter." *Archives*, 112: 92.
- Williams, S. (2005). "Earnings, poor relief and the economy of makeshifts: Bedfordshire in the early years of the New Poor Law." *Rural History*, 16(1): 21-52.
- Wrigley, E. A. (1985). *Historia y población. Introducción a la demografía histórica*. Barcelona: Crítica. Traducció de: Wrigley, E. A. (1969). *Population and History*. New York-Toronto: McGraw-Hill.
- Yusuf, F., *et al.* (2014). *Methods of Demographic Analysis*. Nova York: Springer.
- Zelinsky, W. (1971). "The hypothesis of the Mobility Transition." *Geographical Review*, 61(2): 219-249.
- Zijdeman, R. L.; Maas, I. (2010). "Assortative mating by occupational status during early industrialization." *Research in Social Stratification and Mobility*, 28: 395-415.

Zofio Llorente, J. C. (2011). "Reproducción social y artesanos. Sastres, curtidores y artesanos de la madera madrileños en el siglo XVII." *Hispania: Revista española de Historia*, 71(237): 87-120.

